in te speraui : dixi Dño, Deus meus es tu. Propter. Gloria. Et exul. In ij. noctur. añ. Bonorũ meorũ non indiges, in te sperauí cõserua me Dñe. ps. Conserua. 4. Añ. Inclina Dñe aurem tuam mihi, & exaudi verba mea. Psal. Exaudi Dñe. Aña. Dominus firmamentum meum, & refugiũ meum. ps. Diligam te. ℣. Media nocte surgebam ad confitẽdum tibi. ℟. Super iudicia iustificationis tuæ. ℣. Iube domne. Benedictio. Deus Pr̃ oĩpotens: sit nobis ꝓpitius. & clemẽs. ℟. Amẽ. Lctõ iiij.

1. Co in. 9 b

N Vunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hęc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An ꝓpter nos vtiq; hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt, qm̃ debet in spe qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminauimus: magnũ est si nos carnalia vestra metamus? Si alij potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed non vsi sumus hac potestate: sed omnia sustinemus, ne qđ offendiculum demus Euangelio Christi. ℟. Notas mihi fecisti Dñe vias vitę, adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Delectationes in dextera tua vsque in finem. ℣. Tu es Domine, qui restitues hereditatem meam mihi. Delectationes. ℣. Iube domne. Benedictio. Ad gaudia Paradisi: perducat nos misericorda Christi. ℟. Amẽ.

Lectio quinta.

N Escitis qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt; & qui altari deseruiunt, cum altari participant? Ita & Dñs ordinauit ijs, qui Euangelium annũciant: de Euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum. Non autem scripsi hæc: vt ita fiat in me. Bonum est enim mihi magis mori: quam vt gloriã meam quis euacuet. Nam & si euangelizauero: non est mihi gloria. Necessitas enim mihi incumbit. Vę enim mihi est: si non euangelizauero. Si enim volẽs hoc ago, mercedem habeo. Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. ℟. Diligam te Domine virtus mea Dominus firmamentum meum, & refugium meum. ℣. Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Dominus. ℣. Iube domne. Benedict. Ignem sui amoris: accendat Deus in cordibus nostris. ℟. Amen.

per ca[...] pecca[...]

Lectio sexta.

N Am cum liber essem ex omnibus, oĩum me seruum feci: vt plures lucrifacerẽ. Et factus sum Iudęis tanquã Iudæus: vt Iudæos lucrarer. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, (cum ipse nõ essem sub lege:) vt eos qui sub lege erant, lucrifacerẽ. Iis qui sine lege erãt; tanquã sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed ĩ lege essem Chr̃i:) vt lucrifacerẽ eos, qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus: vt infirmos lucrifacerem. Oĩbus omnia factus sum: vt oẽs facerem saluos. Hoc aũt facio propter Euangeliũ: vt particeps eius efficiar. ℟. Domini est terra, & plenitudo eius, Orbis terrarum, & vniuersi, Qui habitant in eo. ℣. In manu eius sunt omnes fines terrę, & altitudines montium ipsius sunt. Orbis. Gloria. Qui. In iij. Noct. añ. Non sunt loquelæ, neq; sermones, quorũ nõ audiãtur voces eorũ. Psal. Cęli enar. 5. Aña. Exaudiat te Dñs in die tribulationis. Psal. Ipse. Aña. Dñe in virtute tua lętabit Rex. Psal. Ipse. ℣. Exaltare Domine in virtute tua. ℟. Cantabimus, & psallemus virtutes tuas. ℣. Iube domne. Si non sequitur Homil. Benedictio. Ille nos benedicat: qui sine fine viuit, & regnat. ℟. Amen. Si autem sequatur Hom. sicut modo. Benedictio. Euangelica Lectio: sit nobis salus, & pro tectio. ℟. Amen. Postea dicatur Lectio Sancti Euangelij secundum Ioannem. & semper hæc verba Lectio Sancti dicatur

INDICES DVO

EORVM QVAE VEL A MAGISTRO, VEL A Dionysio Carth. in quatuor Sententiarum catholicarum libris, de his quæ credere, quæq; agere Christianum hominem oporteat, insigniter dicta sunt, q̃maxima fieri potuit diligentia collecti.

Horum prior instar epitomes, comprehendit insignissima quæq; dicta ipsius Magistri: posterior, ipsam Collectaneorum Dionysii medullam.

Inserta est inter hos duos indices, difficilium quarundam theologiæ & philosophiæ uocum elucidatio: pro qua commodius intelligenda, ne quid desideres, adiectus est in fine alius quidã, sed breuiusculus, index.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

Impressum Coloniæ expensis Petri Quentel.
ANNO M. D. XXXV.

CATALOGVS EORVM

QVI VEL IN ALIQVOT, VEL IN OMNES LIBROS SENTENTIARVM scripserunt, aut in suis Summis earundem sequuti sunt processum, ex abbatis Spanhemensis libro de scriptoribus ecclesiasticis potissimum collectus, tempore quo quisq; floruerit adiecto.

Petrus Lombardus Magister Sententiarum, claruit Anno Millesimo Centesimo Quadragesimo.

Albertus Magnus episcopus Ratisponensis	1280.
Alexander de Hales	1240
Alexander de Alexandria	1310.
Alpharus Franciscanus	1320.
Alphonsus episcopus Hispalensis	1340.
Antonius episcopus Florentinus	1459.
Augustinus de Anchona	1330.
Augustinus de Roma	1410.
Baptista de Salis	1494.
Blasius Andernarius	
Bonauentura cardinalis	1283.
Dionysius Carthusiensis	1471.
Dionysius Cistertiensis	
Durandus de sancto Portiano	
Aegidius de Roma	1280.
Eccardus Teutonicus	
Franciscus de Bachone	
Franciscus Maronis, obseruans	
Gabriel Biel	
Galterus episcopus Pictauiensis	1250.
Georgius molitoris	1487.
Gerardus de Bononia	1317.
Gerardus Odonis	1330.
Gerardus de Senis	1340.
Gerardus episcopus Sauonensis	1340.
Gerardus de Elten	1475.
Godescalcus de Meschede	1470.
Gregorius Ariminensis	1350
Guido Perpinianus	1330.
Gulielmus episcopus Antisiodorensis	1200.
Gulielmus Parrhisiensis	1230.
Gulielmus Ludunensis	1270.
Gulielmus Guarronis	1270.
Gulielmus Lamarensis	1280.
Gulielmus de Samuco	1280.
Gulielmus Peralt	1290.
Gulielmus de monte Laudinio	
Gulielmus Occam	1320.
Gulielmus de Oppenbach	
Gulielmus Forleon	1470.
Haymo natione Anglicus	1270.
Hanibal siue Hanibaldus, Romanus	1270.
Henricus de Gandauo	1293.
Herenus de Boyo	
Henricus de Urimaria	1340.
Hermannus de Schildis	1340.
Henricus de Dolendorp	1370.
Henricus de Langenstein	1400.
Henricus Euta siue Oyta.	1390.
Henricus de Andernacho	
Henricus de Hassia iunior	1428.
Henricus de Gauda	1435.
Heimericus de Campo	1438.
Henricus de Uerlis	1490.
Hermeus Brito dominicanus	1318.
Henricus Gorchum	
Hugo patriarcha Constantinopolitanus	1290.
Hugo de Sletstadt	
Jacobus de Uiterbio.	1310.
Jacobus de Altauilla	1360.
Johannes de Rupella	1250.
Johannes Ualeis	1270.
Johannes de Parma	1260.
Johannes Parrhisiensis	1280.
Johannes Duns, alias Scotus	1380.
Johannes Canonicus minorita	1320.
Johannes de Alerio	1321.
Johannes de regno	
Johannes Esuidi	1347.

Johannes Andreas	1348.
Johannes de Rupe scissa	1340.
Johannes de Bachone	1350.
Johannes Ualsgram	
Johannes Brammart	1358.
Johannes Tacesphale	
Johannes de Imenhusen	1360.
Johannes Balistarii	1374.
Johannes Golein	
Johannes Abbas monasterii S. Bauonis	
Johannes Capreolus	1415.
Johannes episcopus Lombariensis	
Johannes Zacharias	1420.
Johannes Noblet	
Johannes Gauvuer	1440.
Johannes Ernesti	1440.
Johannes de Mechlinia	1460.
Johannes Soreth	1471.
Johannes de Lutria	1474.
Johannes Bacchonis Carmelita	
Leonardus de Chifano	1370.
Ludouicus Donatus	1484.
Mattheus de Aquasponta	1290.
Marsilius de Ingen	1394.
Michael de Cesena	1320.
Michael de Massa	1350.
Michael Angrianus	1416.
Michael de Bononia, carmelita	
Nicolaus papa quartus	1291.
Nicolaus de Lyra	1320.
Nicolaus Dohin	
Nicolaus de Gorra	
Nicolaus Dinckelspule	1420.
Nicolaus de Susato	1417.
Nicolaus Lackman	1440.
Nicolaus Dorbellus	1455.
Nicolaus de Uachenheym	1481.
Nicolaus de Crutzennach	1491.
Nicasius de Uoerda	1492.
Osbertus Carmelita	
Paulus Scriptoris, obseruans	
Paulus de Perusio.	1344
Petrus de Tarantasia, postea Innocentius 5, dictus	1275.
Petrus de Uerberia	1317.
Petrus de Perpiniano	
Petrus de Palude	
Petrus de Casa	1330.
Petrus Raymundi	1343.
Petrus Thomas, Carmelita	1350.
Petrus de Candia	1410.
Petrus episcopus noue ciuitatis	1410.
Petrus de Aliaco	1416.
Petrus de Aquila	
Philippus cancellarius Parrhisiensis	
Rupertus episcopus Linconiensis	1[illegible]40.
Rupertus de Rusia	1270.
Rupertus ordinis predicatorum	1320.
Rupertus natione Gallus, carmelita	
Rupertus Holkot	1359.
Rudulphus de Bruxella	1430.
Sibertus de Beka	1320.
Simon de Spira	
Tilmannus Aquensis	
Thomas de Aquino	1274.
Thomas de Argentina	1350
Thomas Lombe	
Thomas de Hasselbach	1410.
Thomas Ualden	1430.
Udalricus de Argentina	1280.

Hi omnes, quisq; pro uirili sua, ingenium mirifice ostenderunt: & tamen qui unum hunc Dionysium habet, quasi omnes istos habere uideri potest.

INDEX INSIGNISSIMORVM DICTORVM PER MODVM EPILOGI, EX TEXTV QVATVOR LIBRORVM MAGISTRI SENTENTIARVM.

HAbes hic studiose lector Indicē copiosissimum, magno cū studio, tum labore, ex ipsius fere Magistri Sententiarū verbis ita collectum, vt simplicioribus etiam absq; scrupulosa vlteriori requisitione, pro dubijs seu conscientiæ casibus sufficere possit. Qui longiorē singularū vel distinctionum vel quæstionum tractationem desiderat, is aut textum ipsum, aut Dionysii collectanea cōsulat oportet.

serat, sed quadam amicabili beneuolētia qua plerumq; fit, vt offendatur deus, ne offendatur amicus. li. 2. dist: 22 §. Ex quo, & §. His autem.

Adę peccatum fuit multiplex, Superbia, quia in sua potius, quā dei potestate esse dilexit. Sacrilegium, quia deo non credidit. Homicidium, quia in mortem se præcipitauit. Fornicatio spiritualis, qa per illud integritas mentis corrupta est, Furtum quia cibus prohibitus vsurpatus est, Auaritia quia plus quam deus dedit ille appetiuit. li. 2. dist: 33. §, Quod vero.

Adam plus peccauit, quia maiori bono abundauit. Augustinus. lib. de pœnitentia lib. 4. dist. 16. §. primo.

Adam non est seductus. li. 2. dist: 22. per totum Est quidem seductus, quia putauit vtrunq; posse fieri, scilicet vt vxori morem gereret, & per pœnitentiaum veniam inueniret non tamen seductus vt mulier, quia non credidit verum, Eritis sicut dij eadē. §, Ex quo.

Adam an fuit seductus, & quo modo. li. 2. dist: 22. per totam distinct.

Adoptiui filij dicimur, quia cum nati sum⁹ filij iræ, per gratiam facti sumus filij dei. li. 3. dist: 10. §. Si vero.

Adoranda semper est Christi humanitas adoratione latria, quia caro Christi nunquam a diuinitate est separata. li. 3. dist: 9. §. Alijs autem

Adoratio est duplex, scilicet latria, quæ est seruitus siue cultus soli deo debitus, Alia est dulia, scilicet quæ creaturæ excellenti debetur. Et hæc duplex est, Vna quæ cuilibet creaturæ exhiberi potest. Alia quæ soli humanitati Christi quæ super omnem creaturam veneranda est & diligenda. li. 3. dist: 6. §, Præterea.

Aduentus Christi iudicis dicitur dies domini. Non pro qualitate temporis, sed rerum, quia tunc cogitationes & conscientiæ singulorum patebunt, & vnicuique opera sua in memoriam reuocabuntur, vt sua conscientia accusetur vel excusetur, damnetur, vel saluetur. li. 4. dist. 44. §, Media

Adulter est omnis ardentior amator propriæ vxoris, quia nihil fœdius quam amare vxorem quasi adulteram. Vnde agens cum propria vxore non causa prolis, vel fidei, si exijt fines matrimonij, ita quod vellet facere etiam si non esset vxor sua, semper mortale est. Et talis dicitur ardentior amator. Si autem sistit actu vel habitu, infra fines matrimonij, non est mortale. Excusatur enim propter honestatem matrimonij ratione boni sacramenti, 4. lib. distin. 31. § Cum ergo.

Adulter non potest adulteram ducere si ei fidem de contrahendo dedit, vel de facto contraxit marito illius viuente, vel machinati sunt mortem coniugis. Alioquin adulteram suam ducere pōt. li. 4. distin. xxv, §. Solet.

Adulteram non potest vir dimittere si etiam ipse fornicatus sit, nec econuerso. Augustinus, nihil iniquius quam causa fornicationis dimittere vxorem si ipse vir conuincitur fornicari, Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas, cum tanto grauius eos puniri oportuit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Quantum itaq; ad simplicem fornicationem, vir grauius peccat, quia in eo magis viget vsus rationis: omnibus tamen pensatis adulterium mulierum grauius est, quia magis confundit virum, quam econtrario, Et quia magis læditur matrimonium, & quia causatur prolis incertitudo; Inquantum tamen vir est mulieris rector, ipsius adulteriū grauius est secundū qd libro. 4. di. 5. §. Si uero.

Adulteram tenetur dimittere vir. Hiero. Cum mulier in fornicatione se a marito separauerunt, non debet teneri, ne virum quoq; maledicto faciat, Vnde Prouer. xviij. Qui tenet adulteram, stultus & impius est. Chris. quoq; super Math. Sicut, inquit, crudelis est qui castā dimittit, sic fatuus est & iniqu⁹ qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est qui cęlat crimen vxoris. li. iiij. dist. 35. §. Dicit. Sed hoc intelligitur si illa noluerit se emēdare nec pęnitentiam agere, alioquin poterit reconciliari viro.

Augustinus, Nō erit, inquit, turpis, nec difficilis etiam post patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij &c. ea. dist. §. Sed hæc. Si præsumitur incorrigibilis, creditur quod teneat eam dimittere.

Affectus motus siue passio in deum nulla cadit. li. 1. di. xlv. §. Iam de

Affectus animæ duplex est, scilicet rationalis & sensualis, & vterq; dicitur voluntas humana. li. 3. dist. 17. §. Post prædicta.

Affectus animi vnde sint. Infra, Motus sensualis.

Affectus nomen imponit operi, supra Abel, supra Actus boni.

Affinitas contrahitur inter consanguineos vxoris & virum, & inter consanguineos viri & vxorem, quia vna caro efficiuntur vir & vxor. li, 4. dist, 41. § Nunc de.

Affinitas eousque in copula matrimonij prohibetur sicut consanguinitas, & olim vsque ad septimum gradum inclusiue. li. iiij dist. xli. §. Nunc de. Et habetur, xxxv. q. tertia, Equaliter. §. Nullum, Et hoc in primo genere, In secundo vero genere vsque ad tertium gradum. Et filii duarum vxorum eiusdem mariti diuerso tempore procreati non poterant contrahere cum sanguineis alterius illarum vxorum, quia censebantur eis consanguinei ratione parentis sui cum dicta vxore vna caro effecti. li. iiii dist. xli. § Sed alii, Hoc mō totū abrogatum est, & solum primum genus ē prohibitū, sicut in consanguinitate, extra de consang: & affi: §. Non debet. §. Quod super his.

Affinitas quomodo impedit matrimonium. Infra. Proximo, Et infra. Cognoscens.

Affinitas nihilominus durat post mortem illius per quem contracta fuit. li. iiii. distin. xli. §. Sed alii.

Affinium nomina, & quare cognati dicuntur. Infra. Nomina affinium.

Alienus est omnis qui auditurus est illud Matthæ. vii. Non noui vos. 3. distinctio. 31. §. 1.

Alius pater quam filius, non autem aliud. libro. 1. di. iiii. §. Nunc ad.

Amari non potest quod nescitur. libro 2. distinctio. 38 §. Sed quæritur.

Angeli fuerunt omnes differentes in essentia, sapientia, & libertate arbitrii in exordio conditionis, vt tunc naturalibus bonis excellentes etiam post, per munera gratiæ aliis præessent. Et tamen differens vigor & subtilitas naturæ non adducit infirmitatem, Nec minor cognitio sapientiæ, ignorantiam nec libertas inferior imponit arbitrio necessitatem voluntatis. libro 2. dist. 3. §. Hic considerandum.

Angeli communia & æqualia habuerunt, scilicet, qđ erant spiritus dissolubiles & immortales, Ibidem. §. Et sicut.

An-

Angeli omnes boni fuerũt creati, id est sine vicio, iusti .i. innocentes, non tamen virtutis exercitium habentes: nondũ em̃ erant pręditi virtutibus, q̃ stantib⁹ appositæ sunt per gratiam in confirmatione. Fuit etiam morula aliqua in qua boni fuerunt omnes, non per vsum liberi arbitrij, sed beneficio creationis, & tales erant qui stare poterant per bona creationis, & cadere per liberum arbitrium, Poterant enim peccare & non peccare, sed non proficere ad meritũ vitæ nisi per gratiam, quæ in confirmatione superaddita est. li. ij. dist. iij § Alijs autem. Et § sequenti. Morula tamen illa fuit breuissima. eadem § deinde. Nec obstat quod dicitur, Draco quem formasti ad illudedum. Et quod diabolus dicitur initium figmenti dei vt illudatur ei, quia secundum Augustinum figmentum dicitur, quia cum sciret eum deus futurum sua voluntate malum, creauit tamen illum, vt de illo bonis prodesset. Et illuditur ei, cum sanctis proficit eius tentatio, eadem. § Ideoq̨.

Angeli in principio suæ creationis habebant triplicem naturalem cognitionem, sciebant enim quod facti erãt à quo & cum quo, id est, se, deum & creaturas cognoscebant. Et habebant aliqualem cognitionem boni & mali intelligentes quid appetendum vel respuendum esset li. ij, dist: iij · §. Hic inquiri.

Angeli quare creati sunt. Infra, Beatitudinis. Et infra. Creatura rationalis.

Angeli æquales sunt hominibus, & quõ. Infra: Hõ fact⁹

Angeli creati sunt in cœlo empyreo, & cum informi materia omnium corporalium. li. ij. dist: ij. §. Iam ostensum. Et cum tempore, eadem. § Ante ea. Infra, Creata sunt simul, Infra Cœlum empyreum.

Angel⁹ dcitur in loco vel localis. Infra, Localis.

Angeli dicuntur filij dei, & astra matutina. li. ij. dist: ij § Iam est ostensum.

Angelis attributa sunt quatuor in primordio conditionis, scilicet, essentia simplex, discretio personalis, & ratio quæ cõprehendit intelligentiã, memoriã & voluntatem siue dilectionem, & liberum arbitrium. li. ij. dist: iij. § Ecce angeli.

Angelis obedientiã deus imposuit, quatenus ab eo vbi erant non caderent. li. ij. dist: I. § Solet etiam.

Angelis bonis sunt subiecti mali angeli, & mali hoĩes, vt nõ quantum nituntur, sed quantũ pmittunt, possint, li. ij. dist: iij § Ideoq̨

Angeli habuerunt in sua cõditiõe naturalẽ dilectionẽ qua deum & se aliquatenus diligebant, sicut & habebãt memoriam, intellectum & ingenium, nec tamen ea dilectione merebantur li. ij dist. iij. § Solet etiam.

Angeli creati fueruut non miseri, quia miseria ex pc̃tõ est, nec tamen ante confirmationem beati, quia beatitudinis incerti. li. ij. dist. iiij. § Post hæc.

Angeli non fuerunt præscij sui casus, vel beatitudinis. li ij. dist: iiij. § Sed hæc.

Angeli fuerunt creati perfecti secundum temp⁹ tantum, li. 2. dist: 4. § Ad hæc & sequen.

Angelis cõuerti ad deũ fuit ei charitate adhęrere, Auerti, odio habere, vel inuidere. Inuidię nãq̨ mater sup̃bia est, q̃ voluerũt se parificare deo. In cõuersis q̃si in speculo relucere cepit dei sapiẽtia, q̃ illuminati sunt: auersi vero excęcati. Illi tñ cõuersi & illuminati sunt gr̃a a deo apposita: isti vero excęcati sunt nõ immissione malitiæ, sꝫ desertione gratiæ, quæ eis non est apposita, vt conuerterentur. Hæc conuersio fecit iustos, auersio iniustos, & vtraque fuit liberæ voluntatis, lib. 2. dist: v. § Post hæc con.

Angeli habebant omnes in sua conditione liberũ arbitrium, quod est libera potestas, & abilitas rationalis. Poterant enim eligere voluntate quodlibet, & ratione iudicare, id est, discernere in quibus constat liberum arbitrium. lib. 2. dist. v §. Habebant. Infra. Liberum arbitrium. primo & secundo.

Angeli boni dicuntur lux, quia eos deus gratia sua illuminauit, & Mali tenebræ, quia illos propter auersionẽ excæcari permisit. lib. 2. dist. v § Habebunt enim.

Angeli creati sunt nec volentes nec nolentes conuerti vel auerti, sed abiles ad vtrunq̨. Ibidem.

Angelis bonis ante conuersionem data fuit gratia co operãs, sine qua nõ põt proficere rõnalis creatura ad meritũ vitę, cadere em̃ põt p se, sed ꝓficere non põt sine gratia adiuuante. Non indigebant gratia operante qua iustificarentur, quia mali non erant, sed qua adiuuarentur ad perfecte diligendũ deum & obediendũ. li, ij. dist. v. § Si autem, & sequen. Alijs autem gratia apposita non erat, quia cum per illud quod eis in creatione collatum erat non cadere potuissent, noluerunt tamẽ stare quousq̨ gratia apponeretur: nihil enim illos ad casum impulit. Alij vero steterũt, donec illis cadentibus, eis gratia apponebatur, eadem. §. Quod vero.

Angeli beati fuerunt in sua confirmatione, quam beatitudinem meruerunt per gratiam, quam in cõfirmatione perceperunt, & fuit solum in eis meritum & præmium, sed meritum nõ præcessit pręmium tempore, sed causa. libro. 2. dist. v. §. Hic quęri solet.

Angeli boni ita sunt in gratia confirmati quod peccare non possunt, Mali, per inobedientiam obstinati, q̨ bonam voluntatem habere, vel bene velle nequeunt. Et si bonum velint, illud tamen non bona voluntate volunt. lib. ij, dist. vij. §. Primo. Habent tamen vtriq̨ liberum arbitrium, quia boni non cogente necessitate sed spontaneo voluntate per gratiam adiuti bonũ eligunt, & malum respuunt. Sic econuerso mali à gratia destituti, bonum vitant, & malum eligunt., & habent liberum arbitrium, sed corruptum & depressum non valens surgere ad bonum. eadem. § Sed cum. Et quod boni angeli malum velle non possunt, nõ ex libero arbitrio est, sed ex gratia dei, eadem. §, Non ergo. Infra; Liberum arbitrium.

Angelis omnibus fuit Lucifer in naturalibus dignior, & pręterea peccato superbiæ qua voluit deo adæquari cecidit. lib. ij. dist, vi. §. 7. & sequen.

Angeli mali ceciderunt propter peccatũ de cœlo empyreo in aerem caliginosum, in quo velut in carcere vsq̨ ad extremũ iudiciũ detinẽtur. Et postea detrudentur in baratrum inferni. lib. 2. dist. 6. §. Non enim est. Et dist. 8. § Sole. Infra, Lucifer.

Angeli tam boni q̃ mali sunt incorporei, nec habent corpota sibi vnita. Assũmunt autem aliquando adimpletionem ministerij corpora in quibus apparent, & loquuntur hominibus, & expleto ministerio deponũt ea. lib. 2. dist. 8 § Solet.

Angeli in assumptis corporibus aliquando locuti sunt in persona dei sine distinctione alicuius personæ, aliqñ vero in persona patris, vel filij, & spiritussancti. li. 2. dist. 8. §. Hoc aũt, & §. Sed vbi. Infra. § Apparitiões.

Angelorum ordines & interpretatio nominum. Infra. Ordines angelorum.

Angeli eiusdẽ ordinis nõ sunt oẽs æq̃les, sed alius alio est excellẽtior, li. 2. dist. ix. §. Præterea. Licet oĩa dona sint oĩbus coĩa, tñ perfectius sunt in superioribus, quã in inferioribus, eadẽ. § Hæc noĩa. Infra. Ordo, scdm.

Angelum vel hominem peccare naturæ est, nō posse vero, gratiæ. li. 2. dist. 7. §. Bonū vero.

Angelorum ruina ex hominibus restaurabitur.

Aliqui hominum assumuntur in ordine superiorum, qui scilicet magis ardent charitate, Alij, id est, minus pfecti in ordine inferiorum, li. 2. di. 9. §. Notandum.

Angelus si nō cecidisset, nihilominus hō saluaretur. Ibidē.

Angeli omnes mittuntur ad exteriora nuncianda. li. 2. dist. 10. § Quibus, Inferiores tamen sæpius, & quasi ex officio iniūcto, qui dicuntur angeli vel archangeli. Superiores vero rarius scilicet suborta causa extra cōmunem dispensationem. Quicunq; tamen mittitur, angeli nomen assumit. eadem. §. Hic oritur. Quod tamē aliqui dicuntur semper assistere, intelligitur quia rarissime ad exteriora prodeunt, sed nec tunc ab intimis recedunt, sed dei præsentiæ semper assistunt. Sic vt etiam alij qui frequenter mittuntur eadem. § Qui autem.

Angelorum nomina scilicet, Michael, Grabriel. Raphael, dicunt quidam nomina esse singulorum angelorum de ordine superiorum. Alij econtrario dicunt esse nomina officiorum. Sic etiam de nomibus dæmonum, Vnde Michael interpræratur, quis, vt deus. Gabriel fortitudo dei, Raphael medicina dei. Et diabolus interpræratur criminator vel deorsum fluens. Sathan aduersarius, Belial apostata & absque iugo. Leuiathan additamentum eorum, li. 2. dist. 10 §. Et putant.

Angelus nomen officij est nō naturæ eadē. § Quibus

Angeli sunt deputati ad custodiam hominū. Magna inquit Hieronymus dignitas animarum est, vt vnaquæq; habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum delegatum. Et Gregorius dicit, quod quilibet habet bonum angelum ad custodiam, & malum, ad exercitium. lib. 2. dist. 11. §. Illud quoque.

Angeli singuli sunt ad custodiam singulorum, secundum Hugonem. li. 1. de sacramento par. 5. §. 31. qui viuunt eodem tempore, Nam plures sunt, fuerunt & fient homines quam sint angeli. Et similiter dicitur de angelis malis. Magister tamē ad hoc dicit, Nō est dubitandum vnumquenq; habere angelum sibi deputatū siue pluribus simul, siue sibi singulariter destinatus sit. Nec est mirandum vnum angelum pluribus hominibus deputari. li. 2. dist. 11. §. Solet etiam. Et. § Ideoq;

Angeli profecerunt in cognitione mysteriorū incarnationis postquam completa est, & etiam in scientia rerum exteriorum post confirmationem, nō autem in contemplatione diuinitatis. Et licet etiam proficiant in merito, & etiam in premio accidētali vsq; ad iudicium, non tamen in charitate proficiunt, nec in præmio substantiali. 2. dist. 11 § Alij autem, Licet magister sentiat quod in vtroq; proficiant, eadem. §. Hijs videtur. &, § Alij autem.

Angeli qui maioris sunt dignitatis a seculo cognouerunt ex parte mysteria incarnatiōis per quorum ministerium & illa nunciata sunt. Minoribus vero incognita fuerunt, donec impleta sunt, & per ecclesiam prædicata, & tunc omnibus ipsis fuerunt perfecti cognita, li. secundo dist. 11. §. hijs autem.

Angeli orationes nostras & vota deo offerunt, & ei de nobis aliquid nunciant, non quod eum doceant qui omnia scit, sed quia super illis eius voluntatem consulunt, & quod deo iubente implendum esse cognouerint, hoc nobis uel patenter vel latenter reportent lib. 4. di. xlv. §. Sed forte.

Angeli sunt nostri proximi, & ideo diligendi. libro. 3. distinctio. 28. § Oritur.

Angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præsunt, vsque ad finale iudicium, postea cessabit omnis prælatio. libro. 2. distinctio. 6 §. Et sicut Et infra, prælati.

Angeli locales sunt, mouentur localiter, & definitione loci terminantur. Sed non ita locales sunt vt dimensionem capientes, distantiam in loco faciant, hoc est, locum non replent, quia spiritus sunt, libro. 1. distinctio 37. §. Cumque.

Anima hominis de nihilo facta est & corpori vnita. li. 2. distinctio. primo. §. Solet etiam.

Anima hominis a deo formata est, non de materia aliqua corporali vel spirituali; sed de nihilo. libro secundo. distinctio. 17 §. Hic de,

Anima cuiuslibet hominis creatur in corpore, quam deus creando infundit, & infundendo creat, de primi tñ hominis anima dubium est vtrū intra vl extra corpus creata sit, libro. 2. distinctio. xvij. §. Sed vtrum. Et eadem. §. Solet etiam.

Anima non est ex traduce, nec oēs animæ simul sunt creatæ, nec seminātur cum corporibus per coitum, sed eius creationem solus deus nouit, eiusque iudicio corpore iam formato anima creatur & infunditur, vt homo viuat in vtero libro. 2. distinctio, xviij. § Quemadmodum.

Anima primi hominis ante lapsum triplicem habuit cognitionē, nempe, creatoris, rerum propter se factarum, & sui. libro. 2. distinctio. 23 § Fuitq;.

Animas in cœlo peccare, & secundum demerita in corpore recludi ponentium opinio reprobatur. libro secundo. distinctio. xviij. § Quemadmodum.

Animam mundam deus corpori iungit iusto iudicio, sed occulto, quamuis ipsam sciat inficiendam, & etiam quandoque in originali peccato a corpore seiungendam, quia vtraq; natura a deo sine vicio est instituta, ideo immutabilis deus humanæ conditionis legem primariam mutare non debuit siue cessare ab hominum multiplicatione propter vicium quod homo intulit. libro 2. distinctio. xxxij. § Si.

Anima non est omnino talis ante baptismum, qualis a deo creata est, quia deus eam fecit innocentem & bonā sine vitio. Et licet pnitatē illā nō amiserit habet tñ eam viciatā. li. 2. distinctio xxxij: §. Hic a quibusdam,

Animæ in creatione excellunt alia animalia in naturalibus donis, tamen ante baptismum decedentes habebunt parem pœnam, & statim post, decedentes æqualem sortiuntur coronam, quia ingenij acumen vel tarditas, præmium vel pœnam in futuro non collocat. li. 2. distinctio xxxij. § Illud quoque.

Animæ potētiæ. Infra. Ratio. Infra Sensualitas, Infra. Tentationis ordo, Infra. Imago trinitatis.

Animæ simplicitas, & quomodo tota inqualibet parte corporis, Infra. Simplex nihil est.

Anima tota est simul per omnes particulas corporis nec minor in minoribus, nec in maioribus maior est, sed tamen in alijs intensius in alijs remissius operatur, cum in singulis particulis corpis sit essentialiter. Ita et deus in illis plenius esse dicitur, quos inhabitat. libro. primo. distinctio. xxxvij. §. In sanctis,

Aīa vnita ē corpi, q̄uis, maioris videret dignitatis si absq; corpe māsisset. Primo ideo, q̄a deus ita voluit. Scdo

vt in

vt in humana conditione ostenderet nouum exem-
plum beatæ vnionis, quæ est inter deum & spiritum
qua diligitur ex toto corde, & videbitur facie ad faci-
em, quia cum homo videt spiritum qui est excellen-
tissima creatura, tam infimæ rei tanta dilectiõe vniri,
vt non velit eam relinquere superuestiri, cognoscit
etiam spiritum suum posse vniri creatori hic per dile-
ctionem, & in glorificatione futuræ societatis, & ad
suæ gloriæ participationem. Sed ne spiritus sic humili-
atus, nimis depressus videretur, addidit dei prouiden-
tia vt postmodum cum eodem corpore glorificato
ad consortium angelorum sublimaretur, vt quod ex
dispensatione creatoris minus acceperat cõditus, post
modum per gratiam eiusdem, acciperet glorificatus.
Tertio ideo vt in corpore deo famulantes maiorem
mereamur coronam, lib. 2. dist. 1. §. Solet etiam.

Animam solus deus intrat qui illam creauit, quicq̃ na
turæ existens incorporeus, capabilis est suæ facturæ.
lib. 2. dist. 8. §. Illud etiam.

Anima sentit, non corpus vtens corpore velut instru
mẽto. lib. 3. distinctiõe 15. § Illud quoq̃.

Anima Christi sapientiam gratisdatã scit in ipso ver-
bo cui vnita est, & omnia quæ deus scit, licet non om-
nia possit, nec tamen ita clare atq̃ perspicue omnia ca
pit, vt deus, ideo non adæquatur ei in scientia, nec eius
scientia æqualis est dei scientiæ, quia illa multo digni-
or dignius & perfectius omnia capit. Ideo deus habet
in scientia maiorem sufficientiam quæ dignior est o-
mni creatura. Anima autem Christi præ omnibus ha-
buit spiritum dei. In qua sunt omnes thesauri sapien-
tiæ & scientiæ absconditi. Habet etiam anima Christi
scientiam creandi mundum, & seipsam, id est, scit qđ
quia est deus se ipsam creauit, potẽtiam autem crean
di non habet. lib. 3. dist. 14. § Quibus.

Scit igitur omnia quæ deus scit in verbo quod omni-
bus limpidius contemplatur, in quo etiam angeli quę
dei sunt & quæ futura sunt cognoscunt. eadem. §.
Si vero.

Anima Christi non potuit omnia quæ deus, licet o-
mnia sciuerit, lib. 3. dist. xiiij. §. Quibus. Quia naturali-
ter capax est sciẽtiæ, ideo dedit ei deus, omnia scire sed
nõ omnia (& si aliqua) posse, ne deus putaretur, & for-
te nec potentiam per omnia faciendi ei prestare potu
it. lib. 3. dist. xiiii. §. Si vero, Licet inquãtum deus & ho
mo vna persona Christus, hanc potentiam acceperit
ex tempore, quam ipsum verbum habuit ab æterno.
eadem. § Sed si.

Anima Christi repleta dicitur malis non vitijs & pec-
catis, sed humanis malis, id est, doloribus languorib9
tristitijs. lib 4. dist. xv § Sed quia.

Anima Christi post mortem habuit bonum aliquod,
quod ante non habuit, id est, impassibilitatem, non ta
men fuit melior postea, quam ante, nec beatior in dei
contemplatione, in qua beatitudo principaliter consi
stit. In hoc tamẽ fuit beatior quia ab omni miseria im
munis lib. 3. dist. xviii. §. Nec solum.

Anima Christi melior fieri non potuit, quam ab initio
conceptionis fuit, & proficere in meritis non valuit,
tanta tunc in ea spiritualium charismatum plenitudo
fuit, in membris autem quæ nos sumus cotidie profi-
cit. Non ergo profecit secundum animæ meritum,
quantum ad virtutem meriti, profecit tamen quantũ
ad numerum meritorum. Plura enim habuit merita
in passione quam in conceptione, sed ipsa merita non
fuerunt maioris virtutis, quam antea fuerunt paucio-
ra, lib. 3. dist. xviii. §. Nec solum hoc.

Animæ impiorum sunt in inferno. libro 2. distinctiõe
6. § Solet autem.

Animæ damnatorum puniuntur igne corporali, etiã
ante resurrectionem corporum, non solum videndo,
sed & sentiendo & experiendo. libro iiii. distinctione
xliiii § Cum autem.

Animæ sanctorum habent gaudium cum de corpo-
ribus exeunt, maius tamen habebunt post resurrectio
nem, Et animæ damnatorum habent tormenta cum
exiunt, sed habebunt grauiora post resurrectionem,
quando cum corporibus torquebuntur. lib. iiii. distin.
xlv. § Præterea sciendum.

Animabus suffragia prosunt ad hoc vt sit plena re-
missio, vel certe vt tolerabilis sit ipsa grauis purgato-
rij pœna. eadem. §. Neq̃.

Anima mediocriter boni, qui in ipso articulo consum
mationis seculi migrat, nec tamen satisfecit, creditur
quod talis per ignem transiens saluabitur meritis &
intercessionibus cœlestis ecclesiæ ex quo tunc suffra-
gia nulla fiunt a militante ecclesia. eadem. §. Sed item.

Animæ beatorum intelligunt in dei contemplatione
ea quæ foris sunt quantum illis ad gaudium, vel no-
bis ad auxilium pertinet, & sicut angelis sic & sanctis
qui deo assistunt orationes nostræ innotescunt. eadẽ.
§ Sed forte. Infra. Beati sciunt.

Animæ electorum vident damnatos ante & post iu-
dicium, damnati vero vident ante iudiciũ & non post
libro iiii. dist. 50. §. Solet etiam quæri. Sancti tamen
ita dei iustitiæ addicti sunt, vt nulla compassione ad re
probos transire valeant, nulla pro eis inter sanctos fi-
at intercessio. Et hoc dicitur Chaos. Sed quod dicitur
Lucæ. xvi. Qui volunt hinc transire, intelligitur, non
quia velint & nõ possint, sed quia etsi vellent nõ pos-
sent eos iuuare. Gregorius super eodem. Iustorũ ani-
mæ etsi in naturę suę bonitate misericordiam habent,
iam tunc sui authoris iustitiæ coniunctę tanta rectitu
dine constringuntur, vt nulla ad reprobos compassio
ne moueantur. Ibidem. §. Sed cum sancti. Nec pœnas
eorum videndo turbantur, sed magis deum laudant
cuius gratia euaserunt. Ibidem § Postremo quæritur.
Infra. Beati videntes. Infra. Chaos. Infra. Resurgentiũ.

Animalia venenosa perniciosa, creata sunt sexta die,
tamẽ non nocuissent hominem si ipse non peccasset,
sed post peccatum cœperunt nocere causa puniendo-
rum viciorum & terrendorum, vel probandæ vel per
ficiendæ vel perfruendæ virtutis. libro ij. distinctione
xv. §. Quæri solet.

Animantia minuta quæ ex corporibus mortuorum
animalium nascuntur non fuerunt in prima conditio
ne creata nisi potẽtialiter & materialiter. Ea vero quę
ex aquis, terrę vel terræ nascentibus oriuntur, tunc etiã
creata fuisse dicuntur. lib. 2. dist. xv. §. De quibusdam.

Animalia bruta non habent liberum arbitrium, quia
carent ratione, habent tamen sensum & appetitũ sen-
sualitatis. lib. 2. dist xxiiii. §. Liberum.

Anni dei æternitas dei, & ipsa substãtia dei est, nihil ha
bens mutabile. lib. i. dist. 19. §. Cumq̃.

Apparitiones dei vel angelorum in specie visibili, fiũt
per formationem nouarum creaturarũ ad illud opus
tantum. lib. 2. dist. 8 §. Sed vbi.

Apostolorū vices tenent epi, sed discipulorū vices alij presbyteri. Petri tamen vices tenet Papa. lib. iiij distin. xxiiij. §. Septimus.

Appropriata in diuinis Hylarius dicit æternitatatem esse in patre, speciē in imagine, id est, filio, vsum in munere, id est, spū sctō. Aug. q̊q3 ait: ęternitas ideo attribuit patri, qa ipse pater non habet de q̊ sit. i. caret principio essendi. Species filio, propter pulchritudinem. quia in eo reperitur prima æqualitas & prima similitudo, ergo summa pulchritudo. Vsus spirituisancto, quia patris & filij est ineffabilis cōplexus, qui non est sine fruitione, charitate & gaudio. Et talis fruitio dicitur vsus. li. i. di. 31. §. Nō ē igit &. §. Est aūt Et §. Propria ergo. Appropriata alia ponit August. dicens. In patre est vnitas, in filio ęqualitas, in spiritu sancto vnitatis ęqualitatisq3 concordia, Et hæc tria, vnū propt patrē, æqualia propter filium, connexa omnia propter spiritū sanctū. li. I distin. xxxi. §. Illud, Infra, Vnitas appropriat.

Aquæ licet natura fluide, & in ima labiles, supra cœlū possunt consistere. Nam Iob dicit: Qui ligat aquas in nubibus suis. Si ergo infra cœlum deus aquas ligat ad tempus in vaporibus nubium retentas, potest etiam supra spheram non vaporabili tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere ne labantur. li. ij. dist, xiiij. §. Dixit quoq3 deus. Nam aer iste nubilosus ex alatione terræ aquas vaporabiliter trahit, & per subtiles minutias suspēdit, & post, corpolentius conglobatas pluuialiter refundit, quanto magis in superioribus leuioribus guttis immanare credam⁹: Ibidē. § Quidā vero.

Aquę primarie credunt rariores fuisse, quę sicut nebulæ, tegerent terram. sed cōgregatiōe esse spissatas, & ita facile posse in vnum locum redigi vel etiam terra ipsa subsidens concauas partes prebuit & aquas recipere potuit, cum dicitur: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt. li. ij. dist, xiiij. §. Sequitur. Et quāuis multa sint flumina, dicuntur tamen in vnum locum congregata propter aquarum continuationem, quia cuncta flumina magno mari iunguntur. Ibidē. §. Sequitur: Dixit deus congregentur.

Aqua quid significat, & cur vino miscetur in sacrificio. Infra, Eucharistia non debet.

Arbiter est Christus, quem Iob desiderat dicens. Quis mihi tribuat adiutorem &c. li. iij dist. xix. §: Qui sol⁹.

Arbiter suæ voluntatis nouā vitā inchoare nō potest nisi pœniteat veteris, quia adultis sine fide & vera pœnitentia in baptismo gratia non confertur. li. 4. dist. 4. § Qui vero.

Arbor bona est voluntas bona, similiter & mala voluntas mala, vnde & fructus boni vel mali fiunt. lib. 2. dist. xxxiiii. § Causa.

Argētū significat dilectionē ꝓximi li, iiii. d. 21 § In illo

Argumentatio ex tropicis locutionibus non est recta argumentationis processio. li. iii. di. xi. §. Arrii. Tropicus sermo vno modo dicit in quo est aliquod vicium aliquo tropo excusatum. Tropus enim, figura est. Et figura est vicium ratione excusatum. Alio modo dicitur sermo qui habet aliquā proprietatem, sed tamē excusatur per aliquam determinationem, vt dicendo. Christus inquantum homo, est creatus.

Arestotiles errauit circa principia rerū. li. ii, di. 1. §. Veruntamen,

Arriani dicunt aliud esse patrem, aliud filium, aliud spiritum sanctū. Nec vnius eiusdemque naturę siue substantiæ, & patrem maiorem filio. libro primo, dist in, xxxi §. Hic dici.

Artius dixit Christum esse creaturam, ideo crepuit medius & effusa sunt viscera, & prostratus in faciem, ea q bus Christum negauerat fœdo ore pollutus est. libro 3. di. 11 §. Arrii.

Assumpsit deus naturā humanam in incarnatione, Et persona dicitur naturam humanam assumpsisse, Sed non dicitur natura, assumpsit personam, nec persona assumpsit personā. li. 3. di. 5. §, Præterea. Natura tn̄ diuina dicit assumpsisse humanam naturam, vel, sibi eā vnisse. Eadem § Nos autem, & seq Non dicitur personam hominis assumpsisse, quia anima caro, & tunc nō erant persona composita, quam sibi verbū vniuit. Ibidem. §. Ideo vero. Nec anima assumpta ꝑ se dicitur persona. Eadem. § Hic a.

Attribuitur patri potentia, ne sicut in creaturis putaretur (quia prior filio) minus potens filius. Et filio sapientia, ne quia posterior patre videatur minus sapiens. Et spiritui sctō bonitas, ne crudelis putaret, qa spūs videt q̈si nomen inflationis. Est tamen vna potentia, vna sapientia, vna bonitas trium, sicut vna essentia. li. 1. di. 34 § Idergo, de hoc vide supra, Ap͂ppriata, Infra, ꝑsonis

Attributa deo, sunt omnino idem scilicet ipsa diuina essentia, li. 1. dist. viij. §. Hic diligent dist. xlv. §. Et vbi cunq3. Licet plura sint subiecta vni quam alteri, sicut plura scit & potest quam velit, tamen idem est posse & velle & scire quod esse. li. 1. dist. xliij §, Sed ad hæc.

Attributa licet sint idem quod essentia diuina, tamen alia opera attribuuntur misericordiæ, alia iustitiæ. li, 4 dist. xlvi. §. Quod autem.

Auaritia est immoderata habēdi cupiditas, quę nō est pecuniæ tantū, sed etiā altitudinis & scientiæ, cū supra modum sublimitas ambitur. li. 2. dist. 21. §. Qui:

Author esse alicuius dicitur deus quod ab eo volente fit. li, primo, dist. xlvi. §. Si quis.

Audire dei siue sancti, est scire, & idem est & esse spūs. lib. 1. dist. 8. §, Hic diligenter.

Aurum significat contemplationem dei, Argentum, dilectiōem proximi, Lapides preciosi, bona opera. li. 4. dist. 21. § In illo.

Baptismus excellit circūcisionē & cur ei successit. li. 4. d. 1. §. Fiebat Baptismus Christi, est proximū sacramentū nouæ gratiæ. Iohānes autē suo baptismo Christū prenunciauit, qui ante Christum baptizauit, sed in aq̄ tantum, non in spū. li. 4. dist. 2. §. Nunc vero.

Baptismus Iohannis sola corpa abluebat, a pc̄tis vero non mundabat, Erat enim in pœnitentiam, non in remissiōem quę nō dabat ab eo. Sed quos Iohānes baptizabat, ad pœnitētiam vocabat, pœnitere docebat, Baptismo autem Christi data est remissio. libro 4. di. 2. §. Nunc vero.

Baptismus dicebat Iohannis licet a deo esset, quia ibi erat tantum visibilis operatio, Iohannis scilicet exteri⁹ lauantis, non inuisibilis dei gratia interius operantis, ideo hominis dictus est, quia nihil ingerebatur quod non ageret homo. li. 4. di. 2. §. Ad quid,

Baptismus Iohānis vtilis fuit ad hoc, quia vsu baptizandi præparabat homines ad baptismū Christi. Ibidē.

Baptismus Iohannis sacramentū dici potest, sicut legalia signa dicuntur sacramenta. Signabat enim rem sacrā. i. baptismum Christi, qui non tantum est pœnitentiæ, sed etiam remissionis peccatorum. Ibidem.

Baptismus Iohannis tradebatur in nomine venturi. i. domini. li. 4. dist. 2. §. Hic considerandum.

sed propter temporalem sanitatem consequēdam, est nihilominus baptizatus. li. iiij. dist. 6 §. Solet etiam. Bonauentura tamen dicit, qd' requirit ut intendat baptizare uel facere quod Chr̄us instituit, uel saltem facere quod ecclesia facit uel intēdit. Si adultus nullomodo consentiat ut baptizetur, tunc nec est baptismus.
Baptizati ab hæreticis uel q̄buscūq; seruata forma tradita a Chr̄o non sunt rebaptizādi, sed man⁹ imponēda ut sp̄m sc̄tm̄ recipiāt. li. iiij. dist. 6. § Nūc q̄bus liceat.
Baptismus unicus est, licet trina immersio fiat. li. iiij. d. 6. § Hoc etiam.
Baptizari nullus potest in utero matris etiā, si mater iterū baptizetur. li. iiij. dist. 6. §. Hoc etiam.
Baptizari debēt de q̄rū baptismo nulli pri⁹ cōstat, nec tamē iteratum uideatur quod collatum esse nescitur. li. iiij. dist. 6. § Præterea sciendum
Baptismus potest necessitate omni tempore conferri, tamē vigiliæ Paschæ & Penthe. sunt tempora ad hoc p̄cipua. li. iiij. dist. 6. § Agnoscendum
Baptizandi profiteantur fidem, & de hoc interrogent pro se si adulti sunt & loqui possunt: pro paruulis autem & mutis & surdis alij respondeant. Quod autem pro paruulo respondetur fidem habeo, fidem peto, dicitur propter fidei sacramentum: Respondetur etiam pro paruulo promittēdo, scilicet quod illa seruabit cū ad ætatem maiorē uenerit, Hac sponsione paruulus tenebitur & non sponsor, si tamen sollicite operam dederit, (nam illud a patrino exigitur) circa eū pro quo respondit. Illa tamen interrogatio & responsio fit in catecismo, lib. iiij. distin. 6. § Porro. &. § Illa
Baptismum præcedit catecismus & exorcismus. li. iiij. dist. 6. §. Illa.
Baptismus non est iterandus. li. iiij. distin. 7 §. Scitote.
Baptismus est prima tabula post naufragium lib. iiij. dist. xxiiij. § Posthæc.
Baptismus est sacramentum tantum, sed pœnitētia est sacramētū & uirtus mētis. li. iiij. dist. xiiij §. Post hæc.
Beatitudo ama⁊ ab omnib⁹, nec tamē scit ab omnibus li. iiij. dist. 49. § Solet etiam quærere de.
Beatitudo cōsistit præcipue in dei cōtemplatione. li. 4. dist. 18 §. Nec solum.
Beatus non est, nisi qui & habet omnia quæ uult, & nihil uult male. li. 4. dist. xlix § Solet etiam quæri de.
Beati omnes habent quod volunt, non tamen omnes qui habent quod volunt, continuo sunt beati. Ibidem.
Beatitudinis dei existere particeps null⁹ potest nisi per eius intelligentiam, quia quanto magis intelligitur, tanto plenius habetur. Ideo fecit deus rationalem creaturam quæ summe bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. li. 2. dist. 1 § Et quia.
Beati quāuis in futuro habeāt memoriā pc̄tōrū suorū & malorum præteritorum, hoc tn̄ nō erit eis in pœnā uel gloriæ derogationē, sed in gratiarū actionē. li. 4. di xliij §. Hic quæritur.
Beati uident pœnas damnatorū q̄bus licet sua gaudia sufficiant, ad maiorem tamen gloriā uidēt pœnas malorum, & ideo gratias referunt qd' ab eis liberati sunt. li. 4. dist. 50. §. Postremo quæritur
Beati sciūt & uident oīa quorum cognitio beatū facit cognitorem. li. 2. dist. 10. § Quibus tamen.
Beati cognoscūt oēs & videbunt de deo cūcta quorū cognitio beatitudini deseruit, sed in modo uidēdi differunt. Alius enim magis alio, alius, minus fulgebit. lib. 4. dist. xlix. §. Solet etiam quæri utrum.

Beatæ animæ post resumptionem corporum clarius videbunt deum, quam modo, quia inest eis quidam naturalis appetitus corpus administrandi, quo retardantur quodammodo, ne tota intentione pergant in illud summum cœlum, donec ille appetitus conquiescat. lib. iiij dist. xlix. § Post hoc.
Beati post resurrectionem habebunt maiorem gloriā & maius gaudium quam ante, & maiorē cognitionē. lib. iiij. dist. xlix. §. post hoc.
Beati habebunt par gaudium, licet disparem cognitionis claritatem. Multæ enim mansiōes in vna vita erūt, sed variæ præmiorum dignitates, sed vbi deus erit omnia in omnibus, erit etiā in dispari claritate par gaudium, vt quod habebunt singuli, commune sit omnibus, quia etiam gloria capitis omnium erit partiū per vinculum charitatis. Tantum etiam quisq; gaudebit de bono alterius, quantum gauderet si in seipso haberet. Et hæc paritas gaudij non refertur ad intentionē affectionis gaudentium, sed ad immensitatem rerum de quib⁹ gaudetur. Vn̄ de omni re vn̄ gaudebit vnus gaudebūt oēs. lib. iiij. dist. xlix. §. Solet etiā quæri vtrū⁹
Beate viuere est secūdum animi virtutem viuere. lib. iiij. dist. xlix § Solet etiam quæri de.
Bigamus nō potest ad sacros ordines promoueri, nec maritus viduæ, lib. iiij dist. xxvij. §. Secūdum. Et eodē: dist. xxxvij. § Sunt igitur. Et hoc propter sacramenti vnitatem, vt sit vna vnius, sicut vna vnici: non tamen propter vicium bigamiæ cum illud sit licitum. lib. iiij. dist. xlii. §. Sciendum est.
Bonitas creatoris est causa omnium creaturarum visibilium & inuisibilium, cœlestium & terrestrium. Quia enim bonus est deus, sumus, & inquantum sumus, boni sumus. lib. ij. dist. i. § Horum. & lib. i. dist. i. §. Sed cū deus. Item. lib. ij. dist. i. §. Ideoq;.
Bonitas dei tanta est vt summe bonus, suæ beatitudinis qua æternaliter beatus est, alios velut esse participes: quam vidit & communicari posse, & minui non posse. Illud ergo bonum quod ipse erat, & quo beat⁹ erat, sola bonitate, non necessitate alijs communicari voluit, quia summi boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi non posse nocere. lib. ij. dist. i. §. Horum.
Bonum est quadruplex, primum est secundum se, & ei cui fit, nō autem facienti, vt subuenire pauperi nō propter deum. Secundum est, bonum in se & facienti, sed non ei cui fit, vt prædicare veritatem propter deū alicui non obedienti. Tertium est, bonū in se & facienti & ei cui fit, vt propter deum prædicare veritatem credenti. Quartum, quod neq; in se bonum est, sed facienti nocet & damnat, nisi de eo pœniteatur, valet tamē ad aliquid, sicut factum malum bene ordinatum commendat bona, & ea quæ facit in comparatione sui magis placere. lib. i. dist. xlvi. §. Est enim.
Bona quædam sunt magna, sicut virtutes quibus recte viuitur. Quædā vero minim⁹, scilicet, corporalia, sine quibus recte viui potest. Quædam vero media, vt potentiæ animæ, sine quibus recte viui non potest. Primis, id est virtutibus, nemo male vtitur, cæteris vero vtroq; modo vti quis potest. lib. ii. dist. xxvi. §. Si vero.
Bonum summum, id est, deus, solum vere & proprie est, cuius participatione alia esse dicuntur, lib. ii. dist. xxxvii § Sunt autem.
Bonum est omne quod est, inquantum est. Summum enim est illud bonum, cuius participatione sunt cætera bona. lib. ii. dist. 38. § Quod autem.
Bona erant oīa naturaliter quæ fecerat deus, nihilq;

uitij in ſua natura habentia, & ſunt etiam bona quę cõdidit deus etiam ſingula, ſimul uero uniuerſa ualde bona: quia ex omnibus conſiſtit uniuerſitatis admirabilis pulchritudo, in qua etiam illud quod malum dicitur, ſuo loco poſitum & ordinatum, eminentius commendat bona, ut magis placeant, & laudabiliora ſint comparata malis. lib. ij. diſt. xv. §. Sed quęritur.

Bona duo præparauerat de⁹ homini à principio. Vnũ carni temporale, ſcilicet uiſibile, alterum ſpiritui ſcilicet æternum & inuiſibile. Primum dedit, qa prius q̃d animale. Inuiſibile enim & æternum promiſit & meritis quærendum propoſuit. Ad illius autem quod dederat cuſtodiam, & ad merendum quod promiſerat naturali rationi in creatione inditæ qua diſcernere inter bonum & malum potuit, addit præceptum obedientiæ, per cuius obſeruantiam datum non perderet, & promiſſum obtineret. lib. ij. diſt. xx. §. Talis erat.

Bonitas naturalium potentiarum hominis & ſi p peccatum uitiantur nunquam tamen bona eſſe deſinunt. lib. ij. diſt. xxxix. §. Hic autem.

Bonũ accipitur multipliciter, ſcilicet pro utili, pro remunerabili, pro ſigno boni, pro ſpecie boni, pro licito, & alijs forte modis, lib. ij. diſt. xli. §. Alij uero,

Bonæ uolũtatis uel cognitiõis initium, à ſolo deo eſt, malam autem uoluntatem homo à ſe ipſo habere poteſt, lib. ij. diſt. xliiij. §. Poſt prædicta.

Bona plura fiunt etiam ſine gratia, li. ij. diſtin. xxvi. §. Illa autem.

Bonum tripliciter dicitur, ſcilicet eſſentia, genere & abſolute, lib. ij. diſt. xxxvi. §. Satis.

Bonum opus etiam contingit non bene fieri. Nemo inuitus bene facit, & ſi bonũ eſt quod facit ſicut timore ſeruili faciens bonum, lib. iij. diſt. xxxiiij. §. Et attende. Et lib. ij. diſt. xl. §. Sed quæritur.

Bonum eſt cauſa & ſubiectum mali, lib. ij. di. xxxiiij. §. Cauſa.

Bonũ prolis non om̃es habent qui in matrimonio ꝓlem procreant. Nam bonum prolis non dicitur ipſa proles ſeu ſpes prolis, quę ad ſucceſſionem ſolitariam ſolum quæritur. Sed ea ſpes & deſiderium quo proles ad hoc quæritur ut religioſe informetur, li. iiij. diſtin. xxxi. §. Et eſt ſciendum.

Bona coniugij poſſunt abeſſe matrimonio, ſolo ſacramento excepto, lib. iiij. diſt. xxxi. §. Et eſt ſciendum.

Cadere poteſt homo ſponte ex libero arbitrio tantum, non tamen reſurgere ſine gratia lib. ij. diſt. xxvii. §. Si igitur.

Calceamẽtum Chriſti eſt humanitas ipſius. Dixit ſe Iohannes indignum ſoluere corrigiam calceamẽti eius, quia humanitatis eius unionem inueſtigare alijsq; explicare nõ erat ſufficiens li. iij. diſt. ij. §. Aſſumpſit.

Cantor dicitur qui uocem modulatur in cantum. Vnde alius dicitur præcentor, alius ſuccentor, Item & cõcentor, lib. iiij. diſt. xxiiij. § Ordo autem.

Caro Chriſti ex puriſſimis ſanguinibus uirginis p ſpm̃ ſanctũ ſimul caro, ſimul dei caro, ſimul animata caro, id eſt, uera caro humana, non cæleſtis, non aerea formata eſt, li. iij. diſt. iij. §. Quæritur etiam.

Caro Chriſti fuit eſca in muſcipula. Aug. Tetẽdit Chriſtus diabolo muſcipulã crucẽ ſuã, poſuit ibi q̃ſi eſcã ſanguinẽ ſuũ. Ille aũt ſanguinẽ fudit nõ debitoris, per q̃d receſſit à debitoribus, lib. iij. diſt. xix. § Nunc ergo.

Caro Chriſti dr̃ inuiſibilis & intelligibilis quia non uidetur in ſpecie propria, ſed ſub forma panis intelligiť, lib. iiij. diſt. x. §. Attende his.

Caro Chriſti dr̃ ſimilis carni peccati, quia mater eũ nõ concupiſcẽtia, ſed gratia ſuſcepit. Similis ergo eſt carni pct̃i in pœna, nõ in culpa. li. iij. diſt. iij. §. Quocirca.

Carnalis copula poſt pct̃m̃ Adæ nõ ualet fieri abſq; libidinoſa cõcupiſcentia, quæ ſemper uitiũ eſt & culpa, niſi excuſeť p bona cõiugij. li. ij. diſt. xxxi. §. Caro em̃.

Caro concupiſcere dicitur aduerſus ſpm̃, cũ anima carnali cõcupiſcẽtia ſpũi reluctať, habens carnalẽ delectationẽ de carne & à carne, aduerſus delectationẽ quam ſpũs habet. li. iij. diſt. xvij. §. Quocirca. Caſtitas, Infra, Continentia, Infra, Virginitas.

Caſu nihil fit in mũdo. Nã q̃cq̃d caſu fit, temere fit, q̃c q̃d temere fit, nõ fit ꝓuidẽtia, & ſic mũdus nõ adminiſtraretur prouidentia. li. ij. diſt. xxxv. §. Quod autem.

Catechiſmus & exorciſmus præcedũt baptiſmũ & debent dici ſacramentalia, non autẽ ſacramenta, Et ſunt neophytoꝝ interrogatio & reſpõſio quę fiunt in catechiſmo. poſtea fit exorciſmus, ut ab eo qui fide inſtructus eſt, aduerſaria uirtus pellať. Si tamen illa nõ p̃mittunť, nihilominus ẽ baptiſmus, li. iiij. diſt. vi. §. Illa aũt.

Catechizare eſt inſtruere ut de ſymbolo & rudimentis fidei, lib. iiii. diſt. vi. §. Illa autem.

Cauſa omnis efficiens, maior eſt eo, quod efficitur, lib. primo. diſt. xlv. §. Hæc itaq;.

Cauſæ ſuperiores rerum, ſunt dei uoluntates & potẽtia, quæ agunt non cõtra naturã, ſed ſupra naturã, q̃a naturis reꝝ nõ ſunt alligatæ, uidenť tñ nobis cõtra naturã fieri, q̃bus naturę curſus non aliter innotuit. Multa ſecundũ cauſas inferiores futura ſunt, ſed in præſciẽtia dei, id eſt, cauſis ſuperioribus, futura non ſunt, quia in rerum cauſis naturalibus eſt, ut ita fieri poſſet, ſi cauſæ ſupiores concurrant. li. ij. diſt. xvij. §. Solet etiã.

Cauſæ primordiales oĩm reꝝ ſunt in deo, in creaturis etiã ſunt cauſæ quarundã reꝝ, ſed nõ oĩm, q̃a deus inſeruit rebus ſeminales rõnes, & illæ dicunť primordiales, ſed improprie, quia ante ſe habent cauſam æternã quę proprie & uniuerſaliter prima eſt, lib. ij. diſt. xviij.

Cauſa omium creaturarum eſt bonitas creatoris. lib. ij. diſt. i. §. Horum.

Cauſa oĩm reꝝ eſt uoluntas dei, cuius alia cauſa nulla quærenda eſt, lib. primo. diſt. xlv. §. Hæc itaq;.

Cauſæ quatuor retrahunt à bono operando, ſcilicet, ignorantia facientis, arduitas operis, immenſitas laborũ & prauitas detractoꝝ. Et econtra quatuor promouent, ſcilicet fidutia de dei auxilio, ſpes mercedis, zelus ardens, defenſio ueritatis. In prologo.

Cælũ ſumiť ꝓ corporeo, i. empyreo cũ dr̃, In principio creauit deus cęlũ & terrã. li. ij. diſt. ij. §. Iam ẽ oſtẽſum. Vel, pro ſpũali, id ẽ, angelica natura. eadẽ, Simul ergo.

Cælũ empyreum fuit primo creatũ & unum de cõcreatis cum ipſis angelis. Et ſecũdum Strabum, per cælũ, cum dicitur, In principio creauit deus cælum, intelligitur cælũ empyreũ, id eſt, igneum uel intellectuale, q̃d non ab ardore, ſed à ſplendore dicitur, q̃d factum ſtatim repletum eſt angelis. Beda. Hoc cælũ quod à uolubilitate mũdi ſecretum eſt, mox ut creatum eſt, ſanctis angelis impletum eſt, quos in principio cum cælo & terra conditos teſtatur dominus, dicens ad Iob: Vbi eras cum me laudarẽt aſtra matutina. lib. ij. diſt. ij. § Iam eſt oſtenſum.

Cælum, quod eſt illud uiſibile firmamentum, factum eſt ſecunda die, lib. ij. diſt. ij. §. Iam eſt oſtenſum.

Cęlum illud in q̊ fixa ſunt ſidera, cui ſuppoſitę ſunt aq̄ in aere & in terra, & ſuppoſitæ aliæ de quibus dicitur, Qui tegis aquis ſuperiora eius, ſecũda die factum eſt. In medio autem eſt hoc firmamentum, ſcilicet cælum ſidereum quod de aquis factum eſſe credi poteſt, Cryſtallinus enim lapis, cui magna eſt firmitas & perſpicuitas, de aq̄s factus eſt. li. ii. diſt. xiiij. § Dixit q̄q; deus.

Cælum primo ornatum eſt quarto die, quo fiebant ſidera, & ante alia factum eſt, quia cæteris elementis ſpeciem præſtat li. ij. diſt. xiiij. §. Quia ergo.

Cælum dr̃ etiã celſitudo dei, Iſaię xiiij. Aſcẽdã in cęlũ, & ero ſimilis altiſſimo. li. ij. diſtin. ij. §. Hic quęri ſolet.

Cælum ſignificat iuſtos in quibus deus habitat. Qui licet ubiq; ſit per diuinitatis eſſentiam, non tamen ubiq; eſt per inhabitationis gr̃am, & propter hãc habitationem gratiæ non dicimus pater noſter qui es ubiq;, cũ & hoc uerum ſit, ſed qui es in cælis. i. in ſanctis, in quibus eſt modo excellẽtiori. li. i. diſt. xxxvij. § Si autem.

¶ Chaos inter bonos & malos ẽ, hinc iuſtitia, inde iniquitas, quæ nullatenus ſociari ualent. lib. iiij. diſt. l. §. Sed cum. ſupra, Animæ iuſtorum.

Chaos ſecundum græcos dicitur materia illa cõfuſa & permixta corporalium rerum, de qua Geneſis primo: Terra erat inanis, &c. li. ij. diſt. ij. §. Sil' ergo uiſibiliũ.

Charitas qua pater & filius ſeinuicem & nos diligunt, eſt ſpirituſſanctus. li. i. diſt. x. §. Pluribus.

Charitas q̄ diligimus deũ, ita diſtinguitur à ſpũſancto, ſicut fides qua credimus. li. i. diſt. xvij. §. Supradictũ ẽ.

Charitas q̄ diligimus deũ, nõ ẽ ſpũſſanctus, q̄a ipſa ẽ affectio mentis & motus aĩ. lib. i. diſt. xvij. §. Alias q̊q;.

Charitas eſt affectio mẽtis. i. habitus affectiuus & motus animi. Auguſtinus: Charitatem uoco animæ motũ ad fruendũ deo ꝓpt̃ ip̃m, & ſe & ꝓximo ꝓpter deũ.

Charitas eſt uirtus quæ aĩ noſtri rectiſſima affectio ẽ, quę coniungit nos deo, qua eum diligimus. lib. i. diſt. xvij. §. Alias quoq;.

Charitas ẽ dilectio q̄ diligit̃ de⁹ ꝓpt̃ ſe, & ꝓximus ꝓpt̃ deum, uel in deo. lib. iij. diſt. xxvij. §. Charitas eſt.

Charitas eſt una & eadem, qua diligimus deum & ꝓximum & nos. li. iij. diſt. xxvij. § Hic quæritur. dicitur tamen gemina, quia duo diligenda, ſcilicet deus & ꝓximus, ideo etiam duo præcepta.

Charitatis duo præcepta, Primum eſt maximum, diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota anima tua. Secundum, diliges proximum tuum ſicut teipſum, & ẽ huic ſimile. In his tota lex pendet, & prophetæ. li. iij. diſt. xxvij. §. Charitas, ex toto corde. i. ex toto intellectu: & tota aĩa. i. tota uolũtate: ex tota mẽte. i. memoria. Ibi. §. Dilectiõis.

Charitas ẽ donũ excellẽtiſſimũ. li. i. di. xvij. §. Cũ aũt.

Charitas ẽ mater oĩm uirtutum, quę om̃es informat, ſine q̄ nulla uera uirtus eſt. li. iij. diſt. xxiij. §. accipitur.

Charitas eſt cauſa & mr̃ oĩm uirtutũ, q̄ ſi deſit, fruſtra habẽt̃ cætera: ſi aſſit, habẽt̃ oĩa. li. iij. diſt. xxiij. § Si uero.

Charitas ubi eſt, ibi om̃es uirtutes ſunt: & nihil ibi deeſt. li. iij. diſt. xxxvi. § Solet etiam.

Charitate ſine nulla dona ꝓſunt, nec q̄cunq; bona ꝑducunt ad deum. li. i. diſt. xvij. §. Tunc enim.

Sine ea nulla qualitas aĩæ dr̃ uirtus q̄a nõ ualet ſanare animam. li. ij. diſt. xxvij. §. Cum ergo.

Charitas ẽ radix bonoꝝ oĩm, ſic & cupiditas oĩm maloꝝ ẽ radix, q̄ ſil' ambæ eẽ nõ p̃nt: & niſi una funditus euulſa fuerit, alia plãtari nõ põt. l. ij. d. xlii. § Sed utrũq;.

Charitas eſt fons proprius & ſingularis, cui nõ cõicat alienus. li. iii. diſt. xxxi. §. Illud quoq;.

Charitas diuidit inter filios dei & filios diaboli, inter filios regni & perditionis. li. i. diſt. xvii. §. Tunc enim.

Charitas eſt finis præcepti de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta. lib. iij. diſt. xxv. §. Illud etiã.

Charitas ultimo ponitur in enumeratione uirtutum theologicarum, non quod ex eis oriat̃, ſed quia poſt illa remanebit aucta. Vel ideo, quia charitas ſine illis in aliquo eſſe non poteſt, licet illę ſine charitate, q̄uis informes, eſſe poſſent. Ibidem.

Charitas non euacuabitur in futuro, quãuis & ipſa modo imperfecta ſit, quia tollet̃ imperfectio, & addetur perfectio, & remanebit ipſa aucta & actus eius & modus diligendi. Fides uero & ſpes penitus euacuabunt̃, ſcientia uero ſecundũ actum & modum ſuum qui nũc eſt tolletur, non ſecũdum ſui eſſentiam. Ipſa enim uirtus ſcientiæ manebit, ſed alium modum & uſum tenebit. li. iij. diſt xxxi. §. Aduertendum etiam.

Charitas in deo nõ auget̃ cũ ſit diuina eẽntia, & immutabilis. li. iij. diſt. xxxij. §. Præmiſſis. Et §. Conſiderat̃.

Charitas augetur & minuitur in nobis. lib. i. diſt. xvij. §. Hic quæritur, ſi.

Charitas datur non habenti, & datur habenti ut plenĩus habeatur. i. augetur. Ex quo arguitur quod eſt charitas creata quæ nõ eſt ſpirituſſanctus, ſed à ſpirituſancto. li. i. di. xvii. §. Hic quæritur, ſi.

Charitas habita põt amitti. lib. iii. diſt xxxi. §. Ilud q̊q;. Nec obſtat illud: Charitas nunquam excidit, quia per hoc innuitur quod in futuro non euacuatur ſicut aliæ uirtutes, põt tamen hæc autoritas & ſimiles quę dicũt habita nõ amitti, intelligi de perfecta charitate. Et q̄ dicitur non fuiſſe uera quæ amittitur, poteſt intelligi non quantum ad eſſentiam, ſed quantum ad efficientiam: quia quæ amittitur, nõ perducit ad uerum bonũ. Ibid. §. Quod uero.

Charitas triplex eſt, ſcilicet incipiens, proficiens & ꝑfecta. Perfecta, inquit, charitas ẽ, ut quiuis paratus ſit ꝓ fratribus mori. Nam charitas ut perficiatur, naſcitur: cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum ad perfectum uenerit, dicit: Cupio diſſolui & cum Chriſto eſſe. li. iii. di. xxix. §. Sciendum.

Charitas & cupiditas differunt. Infra, Pes.

Charitas eſt legis & om̃ium diuinarum ſcripturarum plenitudo. Quicquid fit ad charitatẽ non relatũ, nõ fit ſicut debet uel oportet. l. iii. diſt. xxxvi. §. Cũ duo ſint.

Chr̃i nomine tota trinitas intelligit̃. Vnde Ambro. Si Chr̃m dicas, & patrẽ à q̊ unctus eſt filius, & filiũ q̄ unctus ẽ, & ſpm̃ſctm̃ q̊ unctus eſt deſignaſti. li. iiij. diſt. iii. §. Nunc conſideremus. Et fundat̃ in baptiſmate, Chriſti nomine facto.

Chriſtus eſt nomen nõ unius naturæ cõpoſitæ, ſed unius ꝑſonæ in duab⁹ naturis, ſ. deitate & hũanitate, q̄bus eſt ꝑfectus deus ut ꝑfectus hõ. li. iii. diſt. vii. § Hęc aũt.

Chriſtus in una perſona duas ꝑfectas habuit ſubſtantias, ut dicit Hieronymus in expoſitione fidei catholicæ. i. deitatis & humanitatis, quæ ex anima conſtituitur & corpore. li. iii. diſt. ii. § Et quia.

Chr̃s una natura eſt ex duabus naturis, ſ. diuina & hũana cõpoſita. li. iii. diſt. vi. §. De hoc. Et ex tribus ſubſtãtiis, ſ. diuinitate, carne & anima. eadem, §. Sunt autem.

Chriſtus æqualis eſt p̃ri ſ̃m ſubſtantiam diuinam, minor eo ſ̃m humanã. Vñ Augu. Agnoſcamus geminã ſubſtantiã Chr̃i, diuinã ſ. q̄ æq̄lis eſt p̃ri, & hũanã qua maior eſt patre. Vtrũq; aũt ſimul, nõ duo, ſed unus eſt Chr̃s, nę ſit q̄ternitas, nõ trinitas de⁹. l. iii. d. vi. §. Et ne.

 Hem

ẽ & aliorũ hominũ opinionẽ.li.3.d.13.§.Sed ex qua.

Christus habuit sapientiã increatã, quę ipse est, creatã q̃ ei p gratiam collata est, vna tamen, nõ gemina psona est, li.3,di.13.§. Alibi tamẽ. Et eadẽ.§. Hęc verba.

Christus assumpsit naturã passibiliter. Nã vt verũ corpus & animã habere pbaret, accepit defect⁹ vtriusq; in corpore, sc3 famẽ, sitim, & huiusmodi. In aĩa vero tristitiã, timorẽ, dolorẽ & similia. Assumpsit ergo defectus pœnę tantũ, non culpæ. Nec tñ oẽs defect⁹ pœnę, sed eos q̊s eũ assumere expediebat hoĩ, & suę dignitati nõ derogabat. Nã sicut hõ ppter hominẽ factus ẽ, ita ppter eũ hominis defectus suscepit. Et suscepit de nostro, vt de suo nobis tribueret. Simplam accepit ille vetustatẽ, pœnæ scilicet tãtũ, vt nostram duplam, sc3 pœnæ & culpæ consumeret.li.3.d.15.§ Illud q̃q;. Et licet dicat Leo Papa in sermone de Natiuitate Christi, q̃ dominus noster accepit in se om̃ia infirmitatis nostrę prę ter pctm̃. Hoc tñ intelligit̃ eo modo vt prædicitur. Nã ignorantiã nõ assumpsit, nec difficultatẽ ad bonũ volendũ vel faciendũ. eadẽ.§ Tradit. Sunt etiã plura ęgritudinũ genera, & corporũ vitia q̃ eadẽ ratione Christus nõ suscepit. Sed defectus oẽs q̊s expediebat & eũ nõ dedecuit recipere suscepit: non necessitate conditionis, sed volũtate miserationis. eadem.§.Sed forte.

Christus de om̃i statu hominum aliqd accepit. Primus ante pctm̃, de quo accepit immunitatẽ peccati. Secundus post pctm̃, & ante gratiã, de quo sumpsit defectus pœnales. Tertius sub gratia, de quo sumpsit plenitudinẽ gratię. Quartus in gratia, de q̊ sumpsit nõ posse peccare, & dei pfectam cõtemplationẽ. Habuit em̃ simul bona q̃dã viæ, & bona q̃dã patriæ, sicut & quędã mala vię. Et ita de om̃ibus statibus aliqd accepit, qui oẽs saluare venit.li.3.dist.16.§.Et est hic.

Christus vere doluit & vere passus est, nõ putatiue, sed om̃ia q̃ scriptura testat̃, scd̃m illud qd' pati poterat secũdũ substãtiã assũptã.i.hũanã, nõ diuinã.li.3.d.15.S3 qa.

Christus moriendi & patiendi in corpe, ac necessitatẽ in aĩa habuit, q̃ tamẽ necessitatẽ sicut & alios defectus nõ necessitate cõdictiõis, sed volũtate miserationis assumpsit.li.3.dist.16.§.Hic oritur.

Christus duas habuit volũtates, sc3, diuinã & humanã. Sed & hũanã habuit duplicẽ scd̃m duplicẽ affectũ, sc3 rationis & sensualitatis.li.3,di.17.§.Post prædicta.

Christus volũtate.i.affectu ratiõis volebat illud volũtate diuina, i.pati & mori, sed affectu sẽsualitatis nõ volebat, imó refugiebat, nec tñ in eo caro cõtra deũ, vel cõtra spũ cõcupiscebat. Caro aũt dicit̃ cõcupiscere aduersus spm̃, qa aĩa hoc agit scd̃m carnẽ.i. p carnẽ. Caro em̃ cõcupiscit nihil nisi p aĩam, sicut aĩa paurẽ audit &c. S3 cõcupiscere dicit̃ cõtra spũm, cũ aia carnali cõcupiscẽtia spũ reluctat̃, habens carnalẽ delectationẽ de carne & p carnẽ, aduersus delectationẽ q̃ spũs habet. Talis aũt rixa in Christi aĩa esse nequiuit, qa carnalis cõcupiscẽtia ibi esse nõ potuit. Dei etiã volũtas erat, & rationi placebat, q̃ scd̃m carnẽ illud vellet, vt in eo veritas hũanitatis pbaret̃.li.3.d.17.§.Quo circa. Et eadẽ

Christus orãs p trãslatione calicis, (§ Ex affectu. duas voluntates expressit scd̃m Hie. sc3 humanã q̃ p pt̃ infirmitatẽ carnis recusat passionẽ, & diuinã q̃ pmpta est pficere dispẽsationẽ. De q̃bus duabus voluntatibus ip̃e dicit: Nõ veni facere volũtatẽ meã &c.li.3.d.

Christũ dubitasse affectu hũano cũ (17.§.Ex affectu cõditionalit̃ dixit: Si possibile est, dicit Amb. Quod tñ intelligit̃.i, modũ dubitatiõis gessisse, ita q̃ hoĩbus videbatur dubitare. libro.3.distin.17.§.Cæterum non.

Christus orando obtinuit qd' scd̃m affectũ humanũ petijt. Nã ratione aliud voluit, & nec ideo petijt vt impetraret, quia sciebat deũ id nõ esse facturũ, nec id volebat affectu ratiõis, vel volũtate diuinitatis. Ideo tñ petijt vt mẽbris suis formã preberet in necessitate clamãdi ad dñm. Et tñ volũtatẽ suã eius volũtati subijciendi. li.tertio.di.17.§.affectu.

Christus meruit nobis & sibi.li.3.di.18.§.Demerito. Eadem.§.Ad quid.

Christus meruit sibi impassibilitatis animę, & immortalitatis corporis gloriam.

Christus vt resurrectiõe clarificaret̃ prius hũiliatus est passiõe, hũilitas claritatis est meritũ, claritas hũilitatis est præmiũ.li.3d.18.§.Demerito. Meruit sibi em̃ donari nomẽ qd' est sup oẽ nomẽ.i.qd' vocat̃ deus. Qd' tñ nomẽ habuit añ mortẽ, imó ab æterno. Vñ Aug dicit hõi donatũ esse illud nomẽ, non deo, q naturalit̃ illud habuit in forma dei. Sed in forma serui donatũ est ei, vt cũ ipsa forma serui nomine ẽ vnigenitus dei fili⁹, nec tñ illud tũc meruisse intelligit̃, qa hoc ex sola gratia sine meritis datũ est ei, vt dei filius sit hõ ille, sed intelligit̃ tropice, vt sc3 fieri dicat̃ qñ innotuit. Nam post resurrectionẽ suã id notũ factũ est. Et scd̃m hũc tropũ loq̃t̃ Christus etiã post resurrectionẽ, dicens: Data est mihi oẽs potestas.li.3.dist.18.§ Nec tantum.

Christus meruit ab instãti cõceptiõis p charitatẽ & iustitiã, & alias virtutes. In q̃rũ plenitudine fuit scd̃m hominẽ cõditus, & sibi tãtũ meruit q̃tum post passionis tolerãtiam.libro tertio.distinctio.18.§Nec solum.

Christus ab instãti cõceptiõis meruit imortalitatẽ & ĩpassibilitatẽ corpis & aĩæ p obediẽtiã & volũtatẽ pfectã, quã tũc nõ minorẽ habuit q̃ qñ pati cœpit, tunc em̃ pfecte obediẽs & bon⁹ fuit.li.3,d,18, ,Nec solum.

Christus hõ nõ potuit sine merito gloriam immortalitatis ac impassibilitatis, & nominis dei manifestationẽ cõseq. Potuit qdẽ hũanã naturã ita gloriosam suscipe, sicut in resurrectiõe extitit, nomẽq; suũ alit̃ hominib⁹ manifestare potuit, sed hõ passibilis eẽ nõ potuit sicut fuit, & ad illã gloriã sine merito puenire. Potuit qdẽ sine merito passiõis, sed nõ sine merito iustitię, charitatis, & aliarũ virtutũ. Nõ em̃ Chr̃us hõ eẽ potuit ĩ q̊ grẽ & virtutũ plenitudo nõ fuerit, nec virtutes ei adhuc mortali ineẽ potuerũt, qn p eas mereret̃.li.3.d.

Christ⁹ voluit pati nõ ppt̃ se, s3 p (18 § Si vero q̃rit̃) pt̃ nos, vt ei⁹ passio & mors nobis esset forma virtutis & hũilitatis, & causa gl̃ię & libertatis. eadẽ.§. Ad qd

Christ⁹ nobis meruit per passionẽ & mortẽ, q̊d per p̃cedẽtia non meruerat, sc3 aditũ paradisi, redẽptionẽ á diabolo, á pœna & culpa.lib.3.d.18.§ Ad qd. Nã dicit Amb, q̃ de⁹ decreuerat ppt̃ pctm̃ primi hoĩs nullũ hominẽ intromitti ad dei cõtẽplationẽ, nisi in vno hoĩe tãta esset hũilitas, q̃ oĩb⁹ sufficeret: sicut in primo hoĩe tãta fuit superbia q̃ om̃ib⁹ nocuit. S3 nõ ẽ inuẽt⁹ int̃ homines in q̊ hoc posset ĩpleri, nisi leo de tribu Iuda. Nã alij debitores erãt, & vix vnicuiq; sua virt⁹ sufficiebat & hũilitas. S3 Christ⁹ hõ sufficiẽs & perfecta fuit hostia, q multo ampli⁹ est hũiliatus amaritudinẽ mortis gustãdo, q̃ Adã superbiuit per ęsum ligni vetiti: tãtũ fuit pctm̃ nostrũ, vt saluari nõ possemus, nisi vnigenit⁹ dei filius p nobis moreret̃. Hoc tñ non absolute intelligit̃, qn & alio mõ potuisset.li.3.d.18.§.Ad qd. Et dist.19.§.Nunc. eadem.§.Factus est.

Christus liberauit nos á pœna æterna relaxãdo debitũ. A pęna aũt tẽporali nos totalit̃ in futuro. Adhuc em̃ expectamus redẽptionẽ corporis: scd̃m aĩas aũt iã redẽpti sumus, nõ ex toto.i.a culpa, nõ a pęna temporali, nec tñ a culpa om̃ino, sc3 vt nõ sit, sed vt nõ dominet̃. libro.3. distinctio.19.§.Aqua.

Christus peccata nostra.i.pęnam peccatorum̄ nostrorum in corpore suo super lignum dicitur portasse, q̄a per ipsius pęnam dimittitur in baptismo omnis pęna debita peccato cōmisso, vt a baptizato nulla exigatur, & in pœnitentia minoratur pœna. Non enim sufficeret pœnitentia ab ecclesia iniuncta, nisi passio Christi cooperaret.li.3.dist.19. §. Peccata quoq;.

Christus sacerdos est & hostia, & prætium nostræ redemptionis & reconciliationis qui, se in ara crucis nō diabolo, sed deo trinitati obtulit pro oībus, quantū ad prætij sufficientiam: sed p:o electis tātum ad efficiētiā, q̄a p̄destinatis tātū salutē efficit.li.3.d.20 § Chr̄us ergo Christ⁹ traditus a patre legit, a se ipso, a Iuda. Ipse se spōte offerendo, Pater & tota trinitas hoc volendo. Iudas p̄dendo. Iudęi instigando. Opus patris & Christi bonum fuit. Opus vero Iudæ & Iudęorum malum, quia mala voluntas, vnum quidē opus, scilicet operatū, diuersi autem actus vel opera operantiū, Aug. Diuersa inquit, intentio diuersa facit opera, cum tamen sit vna res a diuersis.li.3.di.20. §. Christus ergo, Passio igitur Christi, opus Iudæorū dicit̄, q̄a ex actibus eorū prouenit. Et dei opus dicitur, quia eo authore.i. volente fuit. Iudas igitur & Iudæi opus bonū operati sunt, (q̄ tū ad op⁹ opatū) q̄a ex actib⁹ eorū bonū p̄uenit.i. passio Christi. Et tamen operati non sunt bonū, sed malū (quātū ad opus operans) quia actio eorū non fuit bona, sed mala, p̄pter intentiones malas. eadē. § Passio.

Christum pati debuit placere viris sanctis intuitu nostræ redemptionis, non intuitu ipsius cruciatus. Vnde sancti de eius passione lętabantur & tristabantur, diuersis tamen respectibus. libro.ii. distin. 48 §. Ex quo.

Christus derelictum se in cruce clamat, non quod diuinitas ab homine recesserit per vniōis solutionē. Sed quia potestati persequentiū eū exponens suā potentiā nō exercendo, eū nō defendit.li.3.di.21. §. Post p̄dicta.

Christus non est homo vbicunq; est, quia secūdū diuinitatem est vbiq;. Sed vbicunq; est secundum hominem, ibi est homo.li.3.dist.22. §. Hic quæritur si.

Christus eodem tempore totus fuit in sepulchro, tot⁹ in inferno, totus in cœlo, totus vbiq;. Nec minor illa p̄sona vbi vni carni vnita, vel vbi neutrū habuit, quam vbi vtrūq;, nō autē totum vbiq;, quia totū refertur ad naturā, sed totus ad personam. Vnde Ioannes Damascē. Totus Christus est deus perfectus, nō aūt totum deus est. Non enim solum deus est: sed & homo & totus homo perfectus. Non autem totum homo, non solū enim homo, sed & deus est, libro, 3. dist. 22. §, Et vtiq;.

Christus non habuit fidem & spem, inquātū sunt virtutes, scilicet proprie accipiendo, sicut in angelis & beatificatis animabus sunt, quia per speciem cōtemplando deo fruuntur, q̄uis resurrectionem futuram quęrant, quia quęrēdo cognoscūt, li, 3, di, 26. §, Post hæc.

Christus habuit charitatē tantū, qua maior esse nō valet, li 3, distin, 2. §, Cum autem,

Christum inquantū hominē diligere præcipimur sicut nos, quia proximus. Sed inquātū deus nō comprę hendirur hoc præcepto: sed ipsum iubemur diligere super omnia, i. toto corde &c, li, 3, dist, 28, §, Oritur,

Christus secundum dilectionem patriæ, dilexit solū illos quos deus vult saluos fieri, i, electos & eorū vitam optauit: li, 3, dist, 31, §, Nūc iam. In Christo secundum duplicē voluntatē duplex fuit dilectio, Nam secundū volūtatē antecedētē oēs diligebat, quia omibus salutem optabat, quantum fuit ex se. Sed secundum voluntatē, cōsequētē q̄ respicit merita finalia, nō oēs diligebat, vel ad salutem peruenire optabat,

Christus habuit virtutes cardinales plenissime: in quo habuerunt vsus eosdem, quos in patria habent, & q̄sdam etiam viæ, li. 3, dist, 33 § Post prædicta,

Christus habuit dona spiritus sancti, vcȝ sapientiæ, intellectus cōsilij, fortitudinis, sciētię, pietatis & timoris, q̄ sunt & in angelis & in beatis, li, 3, dist, 34. §, Nūc de.

Christus donū timoris habuit, tamen timuit separari a deo, vel offendere deum, sed eum præ omnibus reueritus est. Talis etiam timor est in beatis, & manet in seculum seculi. libro. 3. distin. 34. §. Illud quoq;. Habuit etiam timorem pœnæ & mortis, & ille dicitur naturalis timor siue hūanus, q oīb⁹ hoīb⁹ ī ē, eadē. §. Cū aūt.

Christ⁹ tale corpus dedit discipulis quale tunc habuit .i. mortale & passibile. Nunc vero sumitur a nobis immortale & impassibile: nec tamen maiorem habet efficientiam. li. 4. distinct. 11. §. Si vero.

Christus semel mortuus est in cruce, ibiq; immolatus est in semetipso, quotidie autem immolatur in sacramento, quia ibi recordatio fit illius quod semel factū est. libro quarto. distinctio. 12. § Post hæc.

Christus offertur quotidie & immolatur in sacramēto, licet semel mortuus sit in cruce, quia in sacramēto recordatio fit illius quod factum est semel: & sic nos facit moneri, quasi dominū videamus in cruce. libro. 4. distinctio. 12. §. Post hæc.

Christi mors nos iustificat, dum per eā charitas in cordibus nostris excitatur, vel quia per fidem mortis eius a peccatis mundamur: Exemplo serpentis ęnei, quem olim aspicientes sanabantur. li. 3. di. 19. §. Nunc ergo.

Christi sanguine (qui soluit quæ non rapuit) redempti sumus a peccato, & a diabolo, in ipso vincuntur inimicæ nobis potestates, vincuntur & inuisibiles cupiditates. Vnde licet post mortem Christi nos tentet modis quibus ante tentauit, non tamen vincere potest sicut ante, quia fortior. i. Christus, veniens in domū fortis. i. in corda nostra vbi diabolus habitabat, alligauit fortem. i. a seductione cōpescuit. li. 3. d. 19. §. Nūc ergo

Christus vbiq; esse dicitur, si ad vnitatem personæ referatur, dicti intelligētia. Si vero ad distinctionem naturarum, nullatenus concedēdum est. Si dicitur ille homo. i. Christus, descendit de cœlo, vel est vbiq;, id est, secundū humanā naturā, li. 3. d. 22. §. Solet etiā quæri.

Christus omnium ordinū ecclesiasticorū officia in semetipso exercuit, & ecclesiæ eosdem ordines obseruādos tradidit. lib. iiij. dist, xxiiij, §, Nunc ad,

Christus ad iudicium dicitur venturus media nocte, non pro hora temporis, sed quia tunc quādo non speratur, & valde obscurum erit, id est, occultum. Licet, possit etiam medię noctis tempore intelligi venturus. libro quarto, distinctio, xliij, § Media,

Christus in valem Iosaphat non descendet iudicaturus, scilicet in terram, sed in spacio aeris sedebit, contra locum montis Oliueti, ex quo ascendit. Homines autem impij aggregabuntur in vallem Iosaphat, & circa: electis ad dexteram iudicis existentibus, non in terra, sed in aere, perfecti tamen eminentius & propinquius iudici: reprobi vero ad sinistram in terra erunt, libro quarto, distinctio, xlviij, §. Putant,

Christus iudicabat in forma serui, in qua omibus apparebit, vt mali videant in quē pupugerunt, & timeāt: diuinitatē aūt nō videbunt ne gaudeant: diuinitas enī sine gaudio videri nō potest. Videbit aūt ab omnibus in forma glorificata, forma serui gloriosa, q̄ erit terror malis, & lumē iustis, li, 4, dist, 48, §, Solet Et, §, Sed cū,

16 Christus in forma hominis dicitur suscitare mortuos, quia in humanitate suscepit passionem & resurrectionem, quæ est causa nostrę resurrectionis: et secundum eandem formam dabit vocem qua mortui resurgent, quod tamen fit virtute diuina, & non sine patre & spiritu sancto. libro quarto dist. 48. §. Et sicut.

Christus iudicaturū in forma humana: non intelligit quod ex virtute hominis sit iudicaturus, sed ex virtute diuina. Vnde quod dicitur pat nō iudicat quēq̄, sed omne iudiciū dedit filio, nō intelligitur q̄ Christus solus sine patre & spiritu sancto sit iudicaturus, sed quia ipse solus in forma serui iudicans a bonis & malis videbitur. libro quarto. distinctio. 48. §. Sed cum.

Christus tetendit diabolo muscipulam crucem suam, & posuit ibi quasi escam sanguinem suum. Et quia sanguinē fudit nō debitoris, recessit a debitoribus .i. ab hoībꝰ q̄s tenebat vinculis peccatorū. li. 3. dist. 2. §. Et q̄a.

Circuncisio conferebat idem remedium contra peccatum quod nūc baptismus. Aug. Ex quo, inquit, instituta est circuncisio in populo dei, quæ erat tunc signaculū iustitię fidei, ad purgationem valebat magnis & paruulis originalis veteris q̄ peccati: sic baptismus ex illo valere cœpit ex quo institutus est. libro. iiij. dist. i. §. Fuit tantum.

Circuncisione nōdum instituta, quod apud nos, valet aqua baptismi, hoc apud veteres egit vel pro paruulis sola fides, scilicet parentum, vel pro maioribus, virtus sacrificiorum, vel pro his qui ex Abrahe stripe prodierunt mysterium circuncisionis: mulieres vero per fidē & operationem suam bonam si adultæ, vel parentum si paruulæ iustificabantur. libro. iiij. di. 1. §. Quæritur.

Circuncisio Abrahæ mandata est ad ꝓbationem obedientiæ eius, & sic omnibus de eius semine præcepta. li. iiij. di. prima. § Hic dicendum.

Circuncisio instituta fuit primo, vt Abraham per obedientiam placeret deo, cui Adā per præuaricationē displicuerat. Secundo, in signum magnæ fidei Abrahæ q̄ credidit se habiturum filium in quo fieret benedictio omnium gentium. Tertio, vt populus ille hoc signo a cæteris nationibus discerneretur. libro quarto. distin. prima. §. Hic dicendum.

Circuncisio fiebat in præpucij carne, quia in remediū instituta est originalis peccati, quod a parentibus trahimus per concupiscētiam, quæ in parte illa magis dominatur, & quia primus homo in ea parte primo culpam inobedientiæ sensit. li. quarto. di. 1. § Hic dicēdū.

Circuncisio fiebat octaua die & de cultro petrino, q̄a in octaua ætate in communi resurrectione futura per petram, id est, Christum, absciditur omnis corruptio ab electis. Et quia per Christi resurrectionem octaua die factam, circūciditur a peccatis omnis anima, in eū credens. li. 4. dist. prima. §. Fiebat. Paruuli tamen ante circuncisionem defuncti, creduntur damnati, vnde Beda. Qui nunc per euangelium salubriter & terribiliter clamat, nisi quis renatus fuerit &c. ipse dudum per legem suam clamabat, masculus cuius præpucij caro circuncisa non fuerrit &c. Imminente tamen necessitate circuncidebant forte ante octauum diem. Eadem distinctio. §. Ideo ante.

Circuncisio mutata est per baptismum, quia sacramētum baptismi communius & perfectius est, quia pleniori gratia accumulatum est. Ibi enim solum peccata dimittebātur, sed nec gratia ad bene operandum adiutrix, nec virtutum possessio vel augmentum ibi præstabatur, vt in baptismo. libro. quarto. di. 1. § Fiebat.

Circuncisio sicut alia legalia in morte Christi perdidit vim suam, & postea non profuit, sed obfuit obseruantibus. libro quarto. distinctio. 5. §. Solet.

Ciuitates duæ impleto vniuerso iudicio suos fines habebunt, vna Christi, altera diaboli, vna bonorum, altera malorum, vtraque tamen angelorum & hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit esse peccandi, vel vlla conditio moriendi. Istis in ęterna vita feliciter viuentibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus. Quoniam vtriq̄ sine fine, sed in beatitudine: isti alius alio pręstantior. In miseria vero illi, alius alio tolerabilius permanebit. lib. 4. dist. xlix. §. Post resurrectionem.

Claues sacerdotales sunt spirituales non temporales, scilicet discernendi scientia, potentia iudicandi. i. ligandi & soluēdi q̄ iudex ecclesiasticꝰ debet dignos recipere, & indignos excludere a regno. li. 4. di. 18. §. Claues

Clauium vsus est, primo discernere deinde soluere vel ligare. Qui enim indignos ligat vel soluit, propria se potestate priuat. i. priuatione dignum facit. lib. quar. distinctio. xviij. §. Vsus.

Claues ligandi & soluendi dantur vnicuique per ministerium episcopi, in promotione, cum recipit ordinem sacerdotij. li. iiij. dist. xix. §. Postquam.

Clauis potentiæ ligandi datur omnibus sacerdotibus Gregorius. Illi in hac carne positi habēt ligandi atque soluendi potestatem, sicut sancti apostoli, qui illorum exempla simul cum doctrina tenent. Et. Hęc potestas soli Petro concessa est, & imitatoribus eius. libro. quarto. distinctio. xix. §. Cumque. Sed hoc intelligitur q̄ꝺ soli tales digne & recte habent claues, non quin mali etiam habeant, sed quia non digne & recte eis vtunt. Hieronymus super illud, Tibi dabo claues, inquit, habent eandem iudiciariam potestatem etiam & alij apostoli, habet & omnis ecclesia in episcopis & presbyteris, sed ideo Petrus eam specialiter accepit, vt omnes intelligant, quod quicunque ab vnitate fidei & societate ecclesiæ se separauerit, nec peccatis solui, nec cœlū potest ingredi. Eadem. §. Alij 8 autem.

Clerus & clerici dicūtur quia de sorte sunt domini vel quia deum partem habent. lib. iiij. dist. xxiiij. §. Tales.

Clerici vocantur generaliter omnes qui in ecclesia Christi deseruiunt, quorum gradus & nomina sunt ostiarius, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, Presbyter. Ibidem.

Clerici sunt reges, Corona regale decꝰ significat, & seruire deo regnare est. Vnde ministri ecclesiæ reges esse debent, vt se & alios regant. Ibidem.

Clericorum capitis summitas nudatur, vt eorum mēs ad deum libera monstretur. Sūmitas enim capitis significat eminentiam mentis, denudatio ergo capitis reuelatio mentis. Clericus enim secretorum dei non debet esse ignarus. Ibidem.

Clericorū tonsura vitæ cōtinētiā, signat, & hęc orta ē ex Nazaræis qui prius crine seruato deinde ob vitę cōtinentiam caput radebant, & capillos in igne sacrificij, ponebant, vnde & nunc diuinis cultibus mancipati crines deponunt. Ibidem.

Cogitatio bona præuenit fidem. Et talis cogitatio vł voluntas bona præueniens fidem per dilectionem non est deletum, non enim est fructus bonus, qui de radice charitatis non surgit. libro secundo distinctio. xxvi. §. Cæterum. Et eadem. §. Illa autem.

Cogi-

Cogitans deum sine prædicamentis dyalectice, si non potest omnino inuenire quid sit, pie tamẽ caueat quãtũ potest aliquid de eo sentire quod nõ sit. libro primo distinctio. 8. §. Quod autem.

Cognatio est duplex, scilicet carnalis & spiritualis. lib. 4. distinctio. xl. §. Nunc super est.

Cognationum alia dicitur consanguinitas, & est inter eos qui coniunguntur secundum lineam generis. Alia affinitas inter eos qui genere quidam non sunt coniũcti sed mediante genere sunt sociati sicut vxor filij mei mediãte filio qui est de meo genere, mihi affinis est facta, & ego illi. libro. 4. disti. xli. §. Nunc de affinitate.

Cognatio spiritualis siue proximitas est inter compatrem & commatrem, & inter eos quorum vnus alterum de sacro fonte leuauit, vel in cathezisatiõe vel cõfirmatione tenuit, & inter filios eiusdem hominis carnales & spirituales. lib. 4. di. xli. §. Nunc de affinitate.

Cognatio spiritualis impedit matrimonium ita vt si cõtrahat compater, cum commatre, vel pater aut mater spiritualis cum filio aut filia spirituali, separãtur, & graui pœna plectuntur. lib. 4. distin. 42. §. Spirituales.

Cognati vel affines in septimo gradu vel infra copulari non debẽt. lib. 4. distinctio, xl §. Nunc super, est. Et hoc secũdũ antiqua iura, hodie tñ sunt reuocata vsqȝ ad quartum gradum solum prohibentur, extra de consang. & affi. §. Non debet.

Cognitio est necessaria ad beatitudinem quia quanto plus deus intelligitur tanto plenius habetur. Ideo deus fecit rationalem creaturuam, quæ summe bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. lib. 2. distinctio. 1. §. Et quia.

Cognitio beatorum, supra. Beati sciũt supra Angeli profecerunt, supra. Angeli illi.

Cognitionem primus homo habuit boni & mali, scientiam quoqȝ rerum creatarum, de cognitione veritatis. lib. 2. di. 25 §. Et quidem.

Cognoscit deus bona & mala, per scientiã. Bona tamẽ etiam cognoscit approbatione & beneplacito. li. 1. di. 36. §. Post prædicta.

Cognitio dei est eius præsentia & essentia, Ibidem. §. Præterea.

Cognoscens vxorem sororis suæ quæ se illo nescia, p vxore supponit, lectulum illius ingressa. excusatur. Ipsa vero perpetuo sine spe coniugij permaneat. lib. 4. distinctio. 38. § Nec solum.

Cognoscens sororem vel consanguineam vxoris, vel econuerso, neutram ex ipsis habeat, nec proprie vxori sibi licet reddere debitum. Nec etiam post mortem vxoris licet ei vel adulteræ alicui copulari in coniugiũ. Mulier tamen sceleris inscia poterit post mortem illi⁹ alteri nubere. li. iiij. dist. xxxiiij. §. De his etiam. Neutram habeat scilicet quantũ a sex gendũ ab ea debitũ, si incestus est secutus matrimonium cum altera. Si vero antecessit, cum cum nulla potest contrahere. Reddere debitum. In hoc mulier non tenetur, nisi vir committet incestum cum consensu vxoris.

Coitus in paradiso factus non fuit a parentibus, quia statim muliere data, facta est transgressio & expulsio. Vel etiam, quia deus nondum iusserat vt coirent. Nã deus ideo non iussit, quia casum illorum præsciuit. lib. 2. distinctio. xx. §. Cur ergo.

Coitus: Si non peccassent primi parẽtes, sine carnis incẽtiuo ac feruore libidinis ipsis ac successores eorũ cõuenirent. Et sicut remunerabile est aliquod bonum opus, sic coitus eorum bon⁹ esset & remunerabilis, quia per peccatum lœtalis concupiscentiæ lex membris inhæsit, sine qua non fit cõmixtio: reprehensibilis, & malus est coitus, nisi excusetur per bona coniugij. li. 4. dist: 26, §, Coniugij.

Coitus excusatur vt non sit peccatum, quando seruata fide thori causa prolis coniuges conueniunt. Si vero deficiente bono prolis, fide tamen seruata conueniunt causa incontinentiæ, venialem culpam habet. Vbi autem bonum fidei &, prolis deest, non videtur defendi à crimine, Vnde omnis ardentior amator propriæ vxoris, adulter est. Hieronymus: In matrimonio liberorum opera concessa sunt, voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur in vxore, damnatæ. lib. 4. dist: 31, §, Cum ergo. Supra. Adulter; Infra, Concubit⁹.

Coitus infidelium non excusatur, ita quod mereatur præmium, quia matrimonium ipsorum non habet illud triplex bonum li. 4: dist: 39, §, Sunt tamen non nulli habet tamen secundum aliquos triplex illud bonum, sȝ incomplete: quę excusant quidem cõcubitum, sed non reddunt ipsum meritorium.

Commatrem vxoris post illius mortẽ ducere quis nõ potest nisi ante copulam commater fuisset li. 4. disti: 42 §, Solet.

Conpatrum vel conmatrum filij possunt int̃ se cõtrahere excepto illo per quem conpaternitas contracta est. li. 4. dist. 42, §, Quod autem. Et, §, Hoc autem.

Communicare frequenter Augustinus nec laudat nec vituperat. Ait enim: Quotidie, Eucharistiam accipere nec laudo nec vitupero, omnibus tamen dominicis diebus communicandũ hortor: Si tamen mens in affectu peccãdi est, grauari magis dico eucharistiæ perceptione, quã purificari. Sed licet quis peccato mordeatur, si tamen de cætero peccandi non habet voluntatem, & satisfaciat lachrymis & orationibus, accedat securus. Sed hoc de illo dico quem peccata mortalia non grauant. Vnde de, pe. dist. 2. Et si non frequentius dicitur saltem ter in anno homines communicent (nisi forte quis criminalib⁹ impediat) scilicet, in Pascha. Penthe: & natali domini. Omnes ergo communicent qui noluerint carere ecclesiasticis liminibus. li. 4, dist: 12, §, Institutum est.

Conceptus est duplex, Vnus, cum caro propagatur, & formam corporis humani recipit. Alius cum anima infunditur quę etiam aliquando Natiuitas dicitur. li. 2. di: 31, §, Sed ad hoc. Infra Natiuitas.

Concreata sunt angelis materia prima, & tempus. li. 2. dist: 2, §, Ante ea. Et seq.

Concubitus qui causa prolis, & qui fit propter incontinentiam vtrumqȝ, Apostolus per indulgentiam admittit, vnum per concessionem qui est sine culpa. Alium vero, qui est culpa venialis per permissionem. lib. 4. di: 31, §, Sed si. Infra. Indulgentia capitur.

Concupiscentia cum qua nati sumus finiri non potest q̃ diu viuimus minui autem cotidie potest. Et hæc concupiscentia dicitur peccatum originale; & fomes peccati Et non est ipse actus concupiscẽdi, sed vitium quod parulum habilem facit cõcupiscere, adultum etiam concupiscentem reddit. li. 2. dist: 30, §, Nomine.

Concupiscentia ante baptismum culpa est & pœna: post vero pœna tantum. Inquantum pœna deum habet authorem, inquantum vero culpa, diabolum siue hominem. lib. 2: dist: 32, §, Præterea.

Concupiscere dicitur caro aduersus spiritum, quia anima hoc agit secundum carnem, id est, per carnem. li. 3 dist. 17 §. Quo circa Et sequen.
Confessor sit sacerdos, sapiens & discretus, qui cum potestate simul habeat iudicium: Sit etiam in nullo iudicandus, qui alios iudicare est parat⁹. li. 4 di 17 § Nũc priusq̃.
Confessor reuelans peccatum deponatur, & omni tempore vitæ ignominiosus peregrinando pergat. li. 4 di: 21 §. Caueãt hodie pro peregrinatiõe in arctum monasterium detruditur, extra de pe. & re. §. Omnis vtriusq́ꝫ.
Confessorem alium eligere posse, intelligitur sine contemptu, vel odio, sed ratione ignorantiæ. li. 4. dist: 21. Solet etiam quæri.
Confessor absoluens confitentem ipsum ostendit absolutum esse à deo, qui solus à peccato absoluit. Et sacerdos etiam aliquid remittit de pœna satisfactionis, & sic dicitur absoluere à peccato, ligat autem cum ei satisfactionem imponit quem absoluit. lib. 4. dist: 18. Ligant Infra Sacerdotes, Infra confiteri potest
Confessio præcipitur & est pars pœnitentiæ, quæ cogit peccatorẽ oĩa libent̃ ferre vt sit in corde ei⁹ cõtritio, in ore cõfessio, in ope tota humilitas. li. 4. di: 16. In pfect.
Confessio soli deo facta non sufficit, si assit copia confessoris. li. 4. dist. 17. §. Sed quod, Infra, Con fiteri oportet.
Confessio valet ad hoc, quia est quædam punitio peccati propter erubescentiam, Et sacerdos per eam cognoscit qualiter iudicet de crimine Et peccator fit humilior & cautior. li. 4. dist: 17. §. Cum ergo.
Cõfessio necessaria est ad salutem. Vnde Esaiæ. 44. Narra si quid habes, vt iustificeris, dic iniquitates tuas vt iustificeris. Et Ambrosius, lib de Paradiso. Non potest q̃squam iustificari à peccato nisi fuerit peccatum antea cõfessus, Confessio animam à morte liberat, confessio aperit paradysũ, confessio spem salutis tribuit, quia non meretur iustificari, qui in vita sua non vult peccatum cõfiteri. Augustinus super Psalmo non absorbeat me profundum & cætera. Puteus inquit, est profunditas iniquitatis, in qua si cecideris non claudet super te os suum, si tu non claudis os tuum. Confitere ergo & dic, de profũdis clamaui & cætera, & euades. lib. 4 dist: 17, §. Hic oritur. Vbi tñ nõ assit facultas sufficit votũ cõfessionis cum contritione, Eadem, §. Quid ergo.
Confessio prærequirit contritionem & peccati dimissionem. li. 4. dist: 17, §. Hic oritur.
Confessio fit integra, Augustinus. Quidam inquit vni celant, quæ alteri manifestanda reseruãt, quod est se laudare, & ad hypocrysim tendere, & semper venia carere li. 4. dist 16, §. In perfectione.
Confessio quanto pluribus fit in spe veniæ tanto facilius consequitur confitens gratiam remissionis, fit enim veniale per confessionem, quod criminale erat in operatiõe lib. 4. dist: 17, §. Sed q, Infra, Erubescentia
Confessio generalis quæ in ecclesia cotidie fit, delet. venialia peccata & etiam mortalia, secundum Augustinum quinta responsione contra Pelagianos, quorum memoria non potest haberi. lib. 4. distinctio. 21, §. Post hæc.
Confiteri tenetur homo saltem semel in vita omnia peccata mortalia, nisi sit aliquorum oblitus, tunc illa sufficit in genere confiteri. Venialia autem nõ est necesse, nisi essent aliqua frequenter iterata, licet perfectius esset valenti etiam venialia exprimere, li. iiij. distin. 21, §. Post hæc. Richardus frequenter iterata, non ideo dicit quod necessariũ sit ea cõ fiteri, sed quia magis securum.
Confiteri non potest nisi suscitatus. Vnde Lazarus prius suscitatus est, quam è sepulchro egressus. Iohãnis. 11 Hinc ecclesiastici. xvij. a mortuo velut ab illo qui non est perit confessio. lib. 4. distinctio xvij. §. Hic oritur.
Confiteri oportet sacerdoti & non sufficit soli deo confiteri, Iacobi. 5, Confitemini alterutrũ & c. Augustinus libro de pœnitentia. Quem pęnitet omnino pęniteat & dolorem lachrymis ostendat, repræsentet vitam suam deo per sacerdotem, præueniat iudicium dei per confessionem. libro. 4. distin. 17. §. Sed quod. Authoritates vero quæ dicere videntur, quod non oporteat peccatum publicare, intelligũtur de confessiõne publica, non quę fit soli sacerdoti. Eadem. §. Cum ergo. Infra, Erubescentia.
Confiteri potest quis etiam socio uel proximo, si tamen sacerdotem nequit habere. Nam solis sacerdotibus potestas tradita est ligandi & soluẽdi. Hinc Augustinus libro de pęnitentia, tanta est vis confessionis vt si deest sacerdos, confiteatur proximo. Et si ille cui cõfitetur potestatem soluendi non habeat, fit tamen dignus venia ex desyderio sacerdotis qui confitetur proximo. Vnde patet deum ad cor respicere dum ex necessitate prohibetur ad sacerdotes peruenire, quia Lepro si dum irent mundati sunt. Sed misericordia dei vbiq́ꝫ est, qui & iustis parcere nouit, etsi non tam cito sicut si soluerentur a sacerdote. lib. 4. distinctio. 17. § Nunc priusquam, vel Tunc.
Confiteri volens peccata sua vt inueniat gratiam, quęrat sacerdotem qui sciat ligare & soluere, ne cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditer monet, ne ambo in foueam cadant. Qui ergo cõfitetur sacerdoti omnino meliori, quam potest confitaetur. Sit ergo confessor sacerdos sapiens & discretus, qui cum potestate simul habeat iudicium. Sit etiam in nullo iudicãdus qui alios iudicare est parat⁹ libro. 4. distinctio, 17. §. Nunc priusquam.
Confiteri nullus debet peccatũ quod se scit non fecisse Augustinus.
Cum humilitatis causa mentiris si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficieris quod vitaras. lib. iiii. dist. 21. §. Sicut autem.
Confessio fiat corporali pręsentia non per nuntiũ siue per scriptum. scilicet absenti, lib. iiij. dist. xvii. §. Sed q. §. Quem pœnitet.
Confirmationis sacramentũ maius est baptismo, non quia maioris est virtutis vel vtilitatis, sed quia à dignioribus datur, & in parte corporis digniori, id est, fronte, ideo maiori veneratione tenendum. lib. iiii, dist in. vij cap. 1. §. Virtus.
Confirmationis forma sunt verba quæ episcopus dicit signans baptizatos in fronte crismate. libro 4. dist. vii. §. Nunc de.
Confirmatio olim à solis apostolis dabatur, id est, manus impositio, nec ab alijs debet dari, quam locũ apostolorum tenentibus, id est, episcopis. Nam aliter factum non reputatur inter sacramenta ecclesiastica, licet semel a beato Gregorio concessum legitur a presbyteris dari, propter scandalum euitandum. Presbyteri enim in pectore tangere & vngere possunt baptizatos non autem crismate in fronte signare. libro 4. dist. vii. §. Nunc de.
Confirmationis virtus, est donatio spiritussancti ad robur per impositionem manus episcopi qui spiritus sanctus etiam in baptismo datus est ad remissionem. Et licet baptismus plus ad remissionem valeat, in hoc tamen eiusdem septiformis gratia cum omni plenitudine

dine sanctitatis & virtutis dicitur venire in hominem ad prædicandum alijs quod ipse in baptismo consecutus est.lib.iiii.dist.vii.§.Nunc de.

Confirmationis sacramentum à ieiunis, & ieiunis tantum detur, nisi aliud necessitas exigat.lib.4 distinctiõe vii.§.Scitote.

Confirmationem omnes fideles tenẽtur accipere,lib.4.dist.vii § Nunc de.

Confirmationis sacramentum non potest iterari.lib.iiii.dist.vii.Infra.Iterare §.Scitote.

Coniugium est & coniuges sunt ab ipsa desponsatiõe, scilicet,de præsenti. Vnde Ambrosius:Cum initiatur coniugium,coniugij nomen asciscitur,cum coniungitur viro coniugium est, non cum verbi admixtione cognoscitur. Augustinus:Coniunx,inquit,notatur ex prima despensationis fide quam concubitu non agnouerat,nec erat agnitus, propter quod fidele coniugiũ ambo parentes Christi vocari meruerunt,scilicet Maria & Ioseph.lib.iiij.dist.xxvii.§.Quod enim.

Coniugij ius par est viro & mulieri, ita quod quilibet alteri subijcitur, & neuter potestatẽ habet proprij corporis, vnde sibi inuicem tenentur debitũ reddere,nec alter continere potest nisi mutuo consensu. libro iiii. dist.32.§.Sciendum etiam.

Coniuges nondum sunt si contrahentes de futuro etiam iuramentũ interposuerint.Et si alter vel vterq; postea alteri nupserit,vel de præsenti contraxerit,tenet secundum matrimonium, & pro mendacio & periurio priori est pœnitentia facienda.Secus si fuerit desponsatio de præsenti. Nam tunc ad priora reuocatur,etiã si cum secũda prolem procreauerit. lib.iiii.dist.xxviii. §.Hic quæri debet.In finæ.

Coniugem dimittere potest quis nõn solum causa fornicationis corporalis,sed etiam spiritualis,id est,infidelitatis.lib.iiii.dist.xxxix. §.Potest tamen. Et non solũ pro infidelitate,sed pro qualibet cõcupiscentia qui perniciose ac turpiter corrumpit,quando illud redundat in scandalum alterius coniugis. eadem.§.Si autem.Richardus dicit quod potest dimittere coniugẽ lapsum in infidelitatem quo ad cohabitationem donec corrigatur.Similiter in secundo casu,quousq; scandalũ esset & tunc debet fieri reconciliatio.

Coniugem infidelem cohabitare volentem dimittẽs fidelis,illa viuente alteram ducere non potest.Si vero ipsa in odium fidei discesserit, potest fidelis aliam ducere.Hoc tamẽ intelligitur de his qui in infidelitate cõiuncti fuerunt,nec tamen ambo ad fidem conuersi,quã tunc ratum fuit matrimonium si ambo conuersi fuerant.Non debet tamen fidelis infidelem comitari , licet illa viuente non possit aliam ducere.lib.iiii.distin. 39.§.Attende.

Coniuges si ambo vel alter proprium filium de baptismo leuauerit,possunt nihilominus accepta graui pœnitentia apud inuicem manere, etiam si in odium matrimonium sit factum,post mortẽ tamen alterius ipse insidiator maneat sine spe coniugij.Idem si ad confirmandum tenuerit.lib.iiii.dist.xlii.§ Spirituales.§.Quod autem.Richardus.Si tñ cõtraxerit, tenet matrimoniũ

Consanguitatis gradus.Infra.Gradus.

Consanguineis vxoris sicut proprijs consanguineis quis æqualiter iungi potest. libro. 4 distinctio. xli. § Nunc super est.Et habetur.36.q.5.§ Equaliter,& ea. Nullum.

Conscientiæ singulorũ iudicabunt eos.Supra Aduẽt⁹.

Consecrat sacerdos bonus & malus. Et idem habetur.1.q.prima Intra enim catholicam ecclesiam in mysterio corporis domini,nihil a bono magis,vel nihil à malo minus perficitur sacerdote, quia non in merito consecrantis sed in verbo perficitur creatoris, & in virtute spiritussancti. Gregorius. Putãt quidam communionem corporis minus esse sanctificatam si illorum fiat officio , quorum vita,eorum oculis videtur ignobilis. Heu in quam magnum laqueum incidunt, cum diuina & occulta mysteria plus ab alijs sanctificata fieri posse credunt,cum vnus idemq; spiritussanctus in tota ecclesia inuisibiliter ea mysteria & operando sanctificet,& sanctificando benedicat,libro.4. distinctio. xiij. § Solet.

Consecrationis opus excellens .Gregorius. Quis fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora,ad sacerdotis vocem cœlos aperiri,& in illo Christi mysterio angelorum choros adesse.libro quarto.d.11. §.Quidam vero.Et. §.Alij vero.

Consecrare volens oportet quod formam seruet,& sacerdos sit,& intentionem habeat illud faciendi , etiam si non recte credat,sed intendit illud agere qđ ab alijs geritur dũ consecrat, ita nihilominꝰ completur mysterium libro.quarto .dist.xiij. § .Solet & . §.In huius.

Consecratio siue conuersio corporis probatur. Infra. Eucharistiæ consecratio.

Consensus qualis,facit matrimonium.Infra matrimonij causa.

Consensus cohabitationis vel copulæ carnalis non facit coniugium,sed consensus coniugalis societatis expressus per verba de præsenti, vt dicendo.Ego accipio te in meam coniugem,non in dominã , vel ancillam, & econuerso.Ideo de latere viri formata est mulier. lib.4.dist.xxviij. § .Hic quærit.Infra Mulier formata.

Consensus coactus nõ facit matrimonium nec debet consensus appellari libro 4.dist.xxix. §.Oportet. Et habet.31.q.2.de ineptis. §.Si virum.

Consentire probatur,qui euidenter non contradicit, secundum illud:In sponsalibus eorum consensus exigendus est quorum in nuptijs desideratur.lib. 4. dist. xxix § Consentire.

Continentiam tenentur seruare presbyteri, dyaconi, subdyaconi.libro quarto.distinctio xxvij. § Post hæc Infra. Vitæ continentiam,

Continere non potest vnus coniugum sine alterius consensu. Augustinus.Si dicat vir,iam continere volo, nolo autem dicit vxor,non potest.Quod enim tu vis illa non vult.Nunquid per cõtinentiam tuam illa debet fieri fornicaria?Non vult tali lucro deus tale damnũ cõpẽsari,debitũ & si nõ exigeris reddere pro sanctificatione perfecta,deus tibi computabit , si non quod tibi debeẽ exigis,sed reddis quod debes vxori. libro.4 distinctio xxxij §.Quod vero.Si tamen alter alterũ licentiauerit vt continentiam voueat, potest licentiã illam reuocare,nisi licentiam huiusmodi dederit corã ordinario vel in facie ecclesiæ , vel licentiatus iam votum emiserit,tunc etiam reuocare non potest in priuato concessam Ibidem . § .Si vero.

Contractus seu copula consanguineorum in gradu prohibito tamen ignoranter, & postea cognitio impedimento matrimonium fuisse aliqui dicunt. Alij vero quod non,sed excusantur a fornicatione,filij tamẽ eorum legitimi iudicantur.li. 4 .di.xli. §. Et ẽ sciendum.

Contrariorum regula dyalectica fallit in bono & malo cum malum non nisi in bono esse possit,cum ibi dicitur contraria non posse esse simul in eodem.libro.2 distin-

dist.xxxiiii.§ Ideoq;.

Contraria simul sunt in eodem, in illis rebus quæ mala & bona vocantur, licet bonum & malum contraria sint tamen non solum possunt simul esse, sed etiam mala omnino sine bonis, & nisi in bonis esse non possunt. Secus in alijs contrarijs iuxta regulã superius positam, lib, 2. dist. xxxiiii. § Ideoq;.

Contritio est necessaria. Augustinus: Recte pœnitens, quicquid sordis post purificationem contraxit, oportet vt abluat saltem lachrymis mentis. Sed satis durus est, cuius mentis dolorem oculi non declarant. Sed sciat se culpabiliter durum, qui deflet damna temporalia vel mortem amici & dolorem peccati non ostendit in lachrymis. lib. iiij. di. xv. § . Satis.

Contritione cordis deletur peccatum, si assit volũtas confitendi. Psalmus. Dixi confitebor. Cassiodorus: Id est apud me deliberaui q; cõfitebor & tu remisisti. Magna pietas dei, quæ ad solam promissionem peccata dimisit. Augustinus ibidem: Nondum pronunciat sed promittit se pronũciaturum, & deus dimittit. Ezech. xviii. In quacunq; hora peccator conuersus fuerit & ingemuerit, vita viuet, Item læprosi in via mundati sunt. lib. iiii. dist. xvii. §. Hic oritur. Et authoritates quę dicunt sine confessiõe neminem saluari, intelliguntur de confessione cordis & pœnitẽtia interiori, vbi tamẽ adest facultas non iustificatur nolens confiteri. eadem. §. Quid ergo.

Contritio posset esse tanta, vt ab omni vlteriori satisfactione liberaret etiam sero pœnitentem. lib. iiii. dist. xx. §. Si vero quæritur.

Contritio plus valet apud deum ex vi doloris, quam mensura temporis. Nec valet tantum abstinentia ciborum, quantum mortificatio vitiorum. libro iiii. distin. xx. §. Si vero.

Conuerti ad deum angelis, fuit ei charitate adhęrere, auerti, odio habere vel inuidere, Inuidiæ nanq; mater superbia est. lib. 2. dist. v. §. Post hæc.

Conuersio siue auersio quid est. Ibidem.

Conuersio quæ fit in consecratione eucharistiæ non est formalis, quia species siue formæ rerum quæ ante fuerunt remanent, videlicet sapor & pondus &c. Vñ ipsa est substantialis quia substantia cõuertitur in substantiam, vt hæc fiat illa essentialiter, de consecratione. dist. 2. Panis. Ambrosius: Panis est in altari visitat⁹ añ verba sacra, vbi autem accesserit consecratio, de pane, fit Christi caro. Nec tamen fit aliqua noua substantia corporis Christi quæ ante non fuit corpus Christi, qa nõ ea ratione dicitur cõfici corpus Christi, quod ipm corpus deinceps formetur, sed quia substantia panis, quæ ante nõ fuit corpus Christi, fit corpus Christi verbo cœlesti. lib. iiii. dist. xi. § Si autem. Nec dicimus substãtiam panis vel vini, materiam esse corporis vel sanguinis, quia non de ea vt de materia formatur corpus Christi, sed ipsa formatur in illud, & efficitur illud.

Conuersionis opiniones. Quidam dicũt, quod vbi panis prius erat, ibi erit corpus & substantia panis redigitur in nihilum, vel resoluitur in prǽiacentem materiã. lib. iiii. dist. xi. §. Quidam vero sic. Alij dicunt etiam ibi remanere substantiam panis simul cum corpore Christi. §. Alij vero. Tertia & vero opinio est quod substantia panis conuertitur in substantiam corporis virtute verbi cœlestis, & post consecrationem non est ibi substantia panis & vini, licet species remaneant, sicut & sapor. lib. iiii. dist. xi. §. Si autem.

Copula mẽtium religiosior est quam corporum. lib. iii. dist. xxix. §. Solet.

Cornelius habuit fidem incarnationis dei, sed ignorabat an iam facta esset, & ideo per fidẽ ad bona opera venit & per opera, amplius solidatus est in fide, lib. iii. dist. xxv. § Solet.

Corona clericorum est signaculum quo signantur in partem sortis mysterij diuini. Corona, regale decus significat, & seruire deo, regnare est. Vnde ministri ecclesiæ reges esse debẽt, vt se & alios regant. libro iiii. dist. xxiiii. §. Tales autem.

Corporis Christi membrorum distinctio ex ipso momento conceptionis adeo tenuis erat & parua, quod humano visui vix posset subijci, libro iii. distinctione iii. § Illi autem.

Corpus Christi sumitur a bonis & a malis, sed a bonis sacramentaliter & spiritualiter, a malis solum sacramentaliter, id est, sub specie visibili sacramenti carnem de virgine sumptam, & sanguinẽ pro nobis effusum. lib. iiii. dist. ix. § Hæc verba.

Corpus Christi dupliciter intelligitur, vel duplex est, scilicet, res contenta & significata, quæ caro & sanguis Christi est. Alia significata & nõ contenta, scilicet vnitas ecclesię in prædestinatis. lib. iiii. dist. viii. §. Nũc qd.

Corpus Christi veraciter est sub sacramento & simul in multis locis. Nec obstat illud Augustini. psal. liiii. Donec seculum formatur sursum est dominus, sed tamen etiam hic nobiscum est veritas domini. Corpus enim in quo resurrexit, in vno loco esse oportet, veritas autem eius vbiq; diffusa est. lib. iiii dist. x. §. Sũt itẽ. Quod sic intelligitur. Corpus in vno loco est scilicet visibiliter in forma humana, veritas autem eius vbiq;, id est, verum eius corpus in omni altari & vbicunq; celebratur, est sed inuisibiliter in forma panis & vini, & nõ apparet visibiliter in forma hũana. Et ideo caro eius inuisibilis dicitur, quia operta specie panis.

Corp⁹ Christi est in multis locis sub sacramẽto. li. iiii. dist. x. §. Quæ ex eadem.

Corporis Christi, materia non est panis. lib. iiii. dist xi. §. Si autem.

Corpus Christi datur sub specie aliena triplici ex causa. Prima, vt fides habeat meritum quæ est de non visis. Vnde Gregorius: Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Secũda, ne abhorreret animus quæ cerneret oculus, quoniam vorare Christum dentibus phas non est. Tertia ne ab incredulis religioni Christianę insultaretur. Augustinus: Nihil rationabilius est quam vt sanguinis similitudinem sumamus, vt ita & veritas non desit, & ridiculum nullũ fiat a paganis, quia cruorem occisi hominis bibamus. lib. iiii. dist. xi. § Sub alia. Et. §. Sed quare.

Corpus tale dedit Christ⁹ quale tũc habuit, id est mortale & passibibile, nunc vero sumitur à nobis immortale, nec tamen habet maiorem efficientiam. libro iiii. dist. xi. § Si vero quæritur.

Corpus hominis indicat quod secundum animam sit imago dei, quia est statura erecta, secũdum quam corpus animæ rationali congruit, quia in cœlum erectũ est. lib. 2. dist. xvi §. Quo circa.

Corpus hominis de limo terrę formauit deus. libro 2. dist. xvii. §. Hic de origine.

Corp⁹ primi hominis ante peccatum fuit animale & potuit mori, potuitq; nõ mori, sicq; fuit mortale & immortale. lib. 2. dist. xix § Solent quæri.

Corpora sanctorum resurgent sine vllo vitio, sine deformitate sicut sine corruptione, onere, difficultate. In

quibus

Crucis signum secundũ Chrysostomum deferent angeli ante iudicem Christum. Vnde tunc apparebit signum filij hominis.lib.iiij.dist.xlviii.§ Putant.Richardus. Ego credo quod illa eadẽ crux in numero in qua Christus crucifixus est portabitur ad iudicium,nec video inconueniens quod per diuinam potentiam imperpetuum conseruetur,propter rationes.

Culpa esse non potest in re irrationali.li. ij.dist. 21. §. Hic quæri & ibidem.dist.35.§ Quæri autem dicit.

Cultus adorationis duplex,scilicet,latria quę soli creatori,& dulia quæ creaturæ debetur.Et hæc duplex est. lib.iii.dist.ix.§ Præterea.

Cultus dispar. Augustinus:Ne nubat,inquit, fœmina nisi suæ religiõis viro,vel ne vir talem ducat vxorem. Id enim iubet dominus Exod.34.Deutero. vii.docet Apostolus 1.Corinth.7.vtrunq; pręcepit testamentũ Item Ambrosius libro de patriarch. Caue Christiane Iudæo vel gentili filiam tuam tradere, caue ne Iudæã vel gentilem vel alienigenam, id est, hæreticam vxorẽ accipias tibi.Item Iudęæ commiscens carnali copula, excommunicetur.lib.iiii.dist.39.§ Post hæc.Et habetur xxviii.q.i.§.His verbis.§.Caue.§.Siquis.Nec obstat illud.1.Corinth.vii.Si quis frater habet vxorẽ infidelem,& hæc consentit &c. quia secundũ Augustinũ, vbi supra apertius loquitur de illis qui dum contraherent erant eiusdem fidei, & postea alter conuersus est. Sed & verbum Apostoli non est hic præceptũ,sed consilium:vnde non prohibuit discessum ab infideli. Eadem.§.Huic.

Cupiditas est radix omnium malorum quemadmodum charitas radix est omnium bonorum.lib. 2.dist. 42.§.Sed vtrunq;.

Curiosa quædã non traduntur in scriptura sacra, q̃a saluti non necessaria spiritus sanctus authores scripturæ sacræ dicere noluit,quamuis etiam ipsi talia multa sciuerunt.Sed ea tantum dicere eos voluit, quæ saluti prosunt.lib.2.dist.xiiii.§.Quæri.

DAMNATI licet habeant semper malam voluntatem, peccare tñ nõ possunt.Sed hoc nõ intelligitur quod illa mala voluntas nõ sit peccatum, sed illo peccato non merentur,quia nemo meretur nisi in hac vita. Sed & peccatum illud non est meritũ supplicij,sed supplicium mali meriti quod in hac vita præcessit,& est eis ad cumulum pœnæ illa mala voluntas.lib.iiii.dist.15.§ Hic oritur. Nõ tamen remanebit impunitus ille actus culpæ,quia erit & culpa & pœna acta,non inflicta.

Damnatorum pœna quando cum corporibus exeũt incipit,quæ post resurrectionem, quando cum corporibus torquebuntur grauior erit. libro iiii.dist.xlv.§. Præterea.

Damnati in inferno habent curam de suis charis qui hic viuunt. lib, iiii.dist.l. §. Præterea.

Damnatorum status & differentia post iudicium.Supra.Ciuitates.

Damnatorum cæcitas & pęnę aliæ.li.iiii.dist.l. §. Hic quæri.Infra.Tenebræ.

Debitum reddere coniugale nullius est criminis. Exigere autem vltra generandi necessitatem culpæ est venialis,fornicari vero & mœchari puniẽdi est criminis. lib.iiii.dist,xxxii.§ Sciendum.Eadem.Quod vero.

Debitum reddendi & exigendi par ius est coniugum. lib.iiii.dist.xxxii.§.Sciendum.Supra.Continere.

Debitum est semper reddendum poscenti. Non licet tamen exigere processionum & ieiuniorum tempore, & magnis solennitatibus,tempore impregnationis & partus.lib,iiii,dist.32.§.Et licet.Nec obest illud Hieronymi:Quicunq; vxori debitum reddit,vacare non potest orationi,nec carnes agni edere.Item:Si propositionis panis ab eis &c.qa illud intelligitur de ministris ecclesiæ,qui debent postea abstinere a celebratione.li. 4.dist.32.§.Illi autem Richar.Vbi licitum est eis vxores habere sicut in oriente.

Decimatus non est Christus in Abraham,licet Leui in eo sit decimatus,quia licet Christus fuerit in Abraham secundum carnem, non tamen descendit ab eo secundum communem legem, id est, per carnis libidinem. Leui vero sic descendit.lib.3.dist.3.§.Cum autẽ.Sup. Christus decimatus.

Declinare a malo semper vitat pœnam, sed non semp meretur palmam,quia vbi nõ interuenit causa ad malum impellens,non meremur si ab eo declinamus.li. 2.dist.24.§.Ad hoc.Infra.Hominum.

Defectus corporis vel animæ qui dicuntur & quare Infra.Sensus omnes.

Defectus quos & quare Christus assumpsit. Supra. Christus assumpsit naturam.

Defectus humani multiplices,quos Christus non suscepit oẽs.lib.3.dist.xv §.Illud.Et eadem.Tradit.

Defuncto diuiti & pauperi cui magis prosunt suffragia.Infra.Suffragia generalia.

Defunctorũ suffragia.Infra.Suffragia.Supra. Animæ.

Defuncti non merentur post hãc vitam.lib.4.dist.45. §.Neq; negandum.Supra.Damnati licet.

Delectatio carnalis non est semper peccatum si nõ sit immoderata.Nam potest vir sanctus delectari requiescendo post laborem,edẽdo post famem. Sic in concubitu coniugum si assint bona coniugij, scilicet fides & proles:& licet sit mala illa delectatio quia pœna peccati.lib. 4.dist.31.§.Sed forte.Et authoritates contrarium sonantes intelliguntur de concubitu vbi desunt bona coniugij.Eadem.§.Hoc autem.

Delectatio est finis voluntatis siue cogitationis.Infra Finis voluntatis.

Delictum & peccatum differunt.Infra. Peccatum & delictum.

Dæmones alij alijs pręsunt quamdiu durat mundus, postea euacuabitur omnis prælatio creaturę & maioritas.Prælatura dæmonum est secundum modum scientiæ maioris vel minoris.Quidam etiam vni prouinciæ,quidam vni homini,aliqui vni vicio præsunt, sicut dicitur spiritus superbiæ, & huiusmodi.lib.2.dist.vi. §.Et sicut.Infra.Prælati.

Dæmonum casus vel lapsus.Supra. Angeli conuerti. Supra.Angelis bonis.

Dæmones habitant in aere.Infra.Lucifer fuit.

Dæmones vtrum aliqui sint in inferno continue,& alij in hoc aere caliginoso an vicissim hic & alibi,Relinquitur in dubio.lib.2.dist.6.§ Solet.

Dæmones victi a sanctis iuste & pudice viuentibus secundum aliquos vlterius nullum audent impugnare. Alij tamen dicunt quod de eodem vicio nullũ audent impugnare,sed non concluditur certum quid sentiendum.libro 2.distin.vi.§.Alijs. Alij dicunt quod eundẽ de eodẽ non impugnant, quia a deo non prohibentur alioquin grauius eum impugnarent.

Dæmones obdurati sunt per maliciam, nec bene velle possunt

ita genuit de se alterum se, vt totus maneret in se, hoc intelligi potest, id est, de se alterum a se genuit, nō vtiq; alterū deum, sed alteram personam. Vel genuit se alterum se, id est, genuit alterum qui est hoc quod ipse est. Nam etsi alius sit pater quam filius, non tamen est aliud, sed vnum. lib. 1. dist. iiii, § Nunc ad præmissam. §

Deus nec necessitate, nec volens nec nolēs est deus, sed natura. lib. 1. dist. 6. § Post hęc. Infra. Pater genuit. Augustinus lib. xv. de trinita. ca. xx.

Deus est substantia vel essentia, secundum Augustinū lib. v. de trini. ca. 2. Et proprie dicitur essentia cuius essentia non nouit præteritum vel futurum. Hieron. ad Marcellam dicit: Deus tantum est qui non nouit fuisse vel futurum esse. Vnde Exo. iii. Ego sum qui sum. Solus ergo deus vere est, cuius essentiæ comparatum nostrum esse non est. lib. i. dist. 8. § Nunc de veritate.

Deus cum dicitur fuisse vel fieri, non est intelligendū quod præterijt vel futurus sit, sed quod existat simpliciter sine temporali motu. Vnde Hilarius lib. vii. de trinitate: Esse non est accidens deo, quia non cepit esse. li. 1. dist. 8. §. Hic diligenter. Infra. Tempus,

Deus solus immutabilis est, qui non cuiusquam gratia, sed natura sua, nec mutari, nec aliqua mutatiōe peccare potest. lib. 1. di. 8. § Dei etiam.

Deus solus vere simplex est. Infra. Simplex.

Deus simplex & incommutabilis est. vnde Aug. v. de trini. ca. 1. Intelligamus deum quātum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsidētem, sine habitu omnia continentem, sine loco, vbiq;. Totum, sine parte, sine tempore sempiternum, sine vlla sui commutatione mutabilia facientem, nihilq; patientem. lib. i. dist. 8. § Quod autem.

Deus magnus est non mole, sed virtute. Aug. lib. 6. de trini. ca. vii. lib. i. dist. 8 § Creatura.

Deus hoc est esse quod fortem esse vel sapientem vel iustum. sicut Augustinus vi. de trini. ca. iiii. dicit. lib. 1. dist. 8. § Hic diligenter.

Deum cogitare debemus, Supra Cogitans.

Deus dicitur substantia abusiue, quia non subsistit. Nā a subsistere dicitur substantia. Sed proprie dicitur essentia, ita vt fortasse deum solum oporteat dici essentiā. Est enim vere solus, quia incommutabilis. lib. 1. dist. 8. §. Vnde nec. Et est. Augustinus libro de trinitate ca. 5.

Dei simplicitas non excludit trinitatem. Infra. Simplicitas non.

Deus charitas dicitur. Infra. Spiritussanctus amor.

Deus spiritus dicitur. Infra: Spiritussanctus quamuis.

Deus non est in aliquo prædicamento & quomodo, vel in quo. Infra: Prædicamenta artis.

Deo omnia tempora attribuuntur. Supra: Deus cum dicitur. Infra: Tempus quodlibet.

Deus siue spiritussanctus vbiq; & in omnibus creaturis totus est, non autem omnes eum habent in quib9 est. lib. 1. dist. xvii. §. Cumq;

Deus est in omni natura præsentialiter, potentialiter & essentialiter. Est etiam in omni natura sine sui diffinitione, in omni loco sine circunscriptione, & in omni tempore sine mutabilitate. lib. 1. dist. xxxvii. § Et qm̄. In sanctis tamen spiritibus & animabus est excellentius, scilicet per gratiam inhabitās. Et in homine Christo excellentissime, in quo, secundum Apostolum plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. In eo enim deus habitat non per gratiam adoptionis, sed vnionis. eadem. §. Et quoniam, Gregorius & in glossa. Can. ver. Quo abijt. Licet deus, inquit, communi modo omnibus rebus insit præsentia, potentia, substantia tamen familiari modo dicitur inesse per gratiam illis q̄ mirificentiam operum dei acutius & fidelius considerant. Augustinus: Deus æterna stabilitate in seipso manens totus adest rebus omnibus & singulis totus: sed in quibus habitat habent eum pro capacitatis diuersitate, alij amplius, alij minus quos ipse sibi dilectissimū templum suę benignitatis ædificat, eadē. § Et quoniā.

Deus habitat in sanctis in quibus est per gratiam, Nō enim vbicunq; est, habitat, vbi vero habitat, ibi est. In solis bonis habitat, qui sunt templum eius & sedes ei9, & ipsi sunt cœlum in quibus regnat, quia eius voluntati deuote obtemperant. Malos vero qui sunt terra, iudicij sui discretione calcat. Vnde Isaias: Cœlū mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Mali ergo & si ibi sint vbi ipse est, qui nusquam deest, non tamen sunt cum eo. lib. 1. dist. xxxvii §. In sanctis.

Deus vbi habitabat priusquam sancti essent? August. lib. 5. contra Maximinum ca. xxii, dicit: In templo suo habitabat deus, scilicet, in sanctis qui sunt templū dei, modo secundum fidem ambulantes, & templum dei erunt aliquando secundum speciem qualiter etiā nūc templum dei, sancti angeli sunt. Et antequam faceret deus cœlum & terram in se habitabat, deus apud se habitat, apud se est, Non ergo sic sunt sancti domus dei, vt ipsa subtracta cadat deus, sed sic in sanctis habitat, vt si ipse discesserit, cadant. lib. 1. dist. xxxvii. §. Si autem. Supra. Anima tota.

Deus habitat tunc in aliquo secundum Augustinū, li. ad Dardanum, cum ita est in eo, vt ab eo cognoscatur & diligatur. Habitat tamē in paruulis renatis, licet nō cognoscant, & non in adultis malis, licet ipsum cognoscant, sed non sicut deum glorificant. lib. 1. dist. xxxvii. § Illud quoq;.

Deus cum sit in omnibus rebus, non tamen sordibus corporalibus inquinatur: Nec mirum, cum etiam spiritus creatus, id est, anima sordib9 corporis quantumcunq; polluti non possit inquinari. Similiter & solis radij non inquinantur, quanto minus deus? Sapientię 7. Attingit omnia propter sui mundiciam, & nihil inquinatum incurrit in eam. libro 1. distin. xxxvii. §. Solet etiam. & sequen.

Deo appropinquare. Augustinus libro Sententiarum Prosperi inquit: Deus vbiq; est, cui nō locis, sed actionibus appropinquam9. lib. i. dist. xxxvii § Postremo.

Deus est in omni loco & tempore veraciter & essentialiter, non tamē mouetur per loca vel tempora, vel localis est vel temporalis. lib. i. dist. xxxvii. Cumq; diuina natura. Infra. Localis non est.

Deus nec loco nec tempore mouetur. Supra, Creatura mouetur.

Deus est vbi ante non erat. ex quo creaturę fiunt quę ante non fuerant, & desinit esse vbi ante fuit, sine tamē sui mutatione, nec tamen ipse deserit locum, sed locus desinit esse. lib. 1. dist. xxxvii. §. Ad hoc.

Deus fuit dominus antequam esset tempus. lib. 2. dist. 2. §. Ante ea. quantum ad præsidentiam secundū habitum, sed secundum actualem præsidentiam respectu serui, sic incepit esse dominus, non ratione mutationis in ipso factę, sed in seruo. Nec tamen sic in tempore cœpit esse dominus, vt sup. Creata sunt simul.

Deus vnus dicitur, & non tres sicut tres personæ. Infra. Tres personæ.

Deus non dicitur singularis nec diuersus, nec vnicus nec

Diabolus dictus eſt quaſi diorſum lapſus, ſed zelo inuidiæ factus eſt Sathan, id eſt, aduerſarius, libro, 2, diſtin, xxi, § Videns igitur. Supra, Angelorum nomina.

Diabolus triplici peccato tentauit primum hominem, ſcilicet, gula, in perſuaſiõe cibi, inani gloria, in promiſſione deitatis, auaritia, in promiſſione ſcientiæ, libr, 2, diſtinctio, xxi, §, Qui ad ſuam.

Diaboli tentatio, interior et exterior, Infra, Tentatio,

Diabolus non loquebatur per mulierem ad virum, ſicut per ſerpentem loquebatur ad fœminã, quia illa rationalis erat, ſed interi⁹ pſuaſit, li, 2, d, xxij, § Hic videt.

Diabolus per mortem Chriſti debilitatus eſt. Infra. Mors Chriſti diabolum.

Diabolus victus eſt per iuſtitiam & non potentiam, ſupra. Deus potuit,

Diabolus, Supra. Dęmones,

Diaconatus tenet ſextum locum propter perfectionẽ ſenarij, qui nomen traxit a tribu Leui, vnde & Leuitæ dicuntur: Nam præceptum fuit Moyſi, vt poſt ordinationem Aaron & filiorum eius, tribus Læui ad diuini cult⁹ miniſteria ordinaret, li, 4, d, 24 § Diaconorũ

Diaconi officium eſt, aſſiſtere ſacerdotibus & miniſtrare in omnibus quæ aguntur in ſacramentis Chriſti, Et ſicut lectoribus vetus teſtamẽtum, ita diaconibus nouum teſtamentum prædicare præceptum eſt, & alia plura, Ibidem,

Diaconatus ordo ab apoſtolis celebratus eſt, quando elegerunt ſeptem diaconos, Iſtis cum ordinãtur ſolus epiſcopus manus imponit, & ponit eis ſtolam ſuper leuam, Accipiunt etiam textum euangelij, Hoc officio Chriſtus vſus eſt quando poſt cęnam ſacramentũ corporis & ſanguinis diſcipulis diſpenſauit, & quando diſcipulos dormientes ad orationem inuitauit, Ibidem,

Dicere dei. Non temporaliter nec ſono vocis dominus locutus fuit, cum nec lingua erat qua loqueretur, nec erat quẽ oporteret audiere & intelligere: ſz ad naturã verbi ſibi coęterni refertur. Vnde dixit deus fiat, &c, id eſt, verbum genuit intemporaliter, in quo erat & diſpoſuit ab æterno, vt fieret in tempore: & in eo factum eſt, li, 2, diſt, xiij, § Præterea.

Dici duplex inuenitur in creatura, quia in rebus creatis atꝙ mutabilibus quod non ſecundum ſubſtantiam dicitur, reſtat vt ſecundum accidens dicatur, In deo autem nihil ſecundum accidens dicitur, nec tamen omne quod dicitur, ſecundum ſubſtantiam dicitur. Nam dicitur ad aliquid, id eſt, relatiue, ſicut pater ad filium, li, 1, di, 26 § Quocirca. Infra Relationes. Infra, Predicãt.

Dictiones relatiuæ non ſibi ſemper correſpondent in diuinis, Infra, Relatiua

Dicta ſacræ ſcripturæ quomodo intelligi debent. Infra, Intelligentia dictorum.

Dies accipitur in ſcriptura diuerſimode: Vno modo dicitur lux illa quę primo triduo tenebras illuminauit. Secundo dicitur illa illuminatio aeris, tertio dicit̃ ſpatium, xxiiij, horarum. Iuxta illud factum eſt veſpere & mane dies vnus, Et hic eſt dies naturalis, li, 2, diſtinct, 13 §. Hic notandum.

Dies accipitur ſiue computatur dupliciter, Naturalis ſcilicet & myſterialiter. Naturalis ordo eſt, vt diſtinguat̃ dies a mane vſꝙ ad mane. Poſtea vero in myſterio computati ſunt a veſpera vſꝙ in veſperam, quia homo a luce corruit in tenebras ignorantiæ & peccatorum, deinde per Chriſtum a tenebris ad lucem rediit. Dies itaꝙ prima a plena luce cepit & veſperam explens mane ſequentis diei expletus eſt & ideo nõ ab aurora cœpit, quia mane ſcilicet non habuit. Nam tam angelus quam homo in gratia conditus a luce in tenebras declinauit, li, 2. di. 13 § Hic eſt.

Dies alij mane habent & veſperã excepta prima. Ibidẽ

Diebus ſex diſtinxit deus ſex genera rerum. Nihilꝙ poſtea fecit, quod in aliquo illorum nõ contineatur. li. 2. diſt. 12 § Nunc ſupereſt, Supra deus requieuit.

Die prima diſtinxit deus lucem a tenebris, & diem lucem, tenebraſꝙ congrue vocauit noctem. A luce etiã recte mundi ornatus cœpit, vnde cætera quæ creanda erant viderentur. li. 2. di. 13. Prima autem.

Die ſecunda factum eſt firmamentũ, & diuiſit deus aquas quæ erant ſub firmamento ab his quæ erant ſupra firmamentũ. li. 2. di. 14 § Dixit quoꝙ deus. Supra. Cœlum illud.

Die ſecunda non eſt dictum. Vidit deus quod eſſet bonum, quamuis opera eiuſdem diei ſicut aliorum eſſent bona, quia binarius eſt principium alteritatis & ſignũ diuerſionis li. 2. diſt. 14 §. Poſt hoc.

Die tertia congregatæ ſunt omnes aquæ cœlo inferiores in vnam matricem, id eſt, concauum locum, vt lux que primo biduo aquas illuſtrauerat, clara luce in aere purior clarior fulgeat, & appareat terra quæ cooperta latebat: & quæ aquis limoſa erat fieret arida & germinibus apta. Eodem enim die protulit terra herbam virentem, lignumꝙ faciens fructum. libro. 2. diſtinctio. 14 § Sequitur.

Diebus tribus primis ſuis locis ſunt diſtincta quatuor elementa mũdi & ordinata, ſed ſequẽtibus tribus ſunt ornata. Quarta igitur die, ornatũ eſt firmamentũ, Sole Luna & ſtellis. Quinta, aer & aqua piſcibus ornamẽta ſumpſerunt. Sexta ipſa terra accepit reptilia, iumẽta & beſtias. Poſt quæ omnia factus eſt homo de terra in terra: nõ tamen ad terram, nec propter terram, ſed ad cœlum & propter cœlũ. Secundus dies & tertius ſunt attributi ſupræmæ & infime parti mundi, ſcilicet firmamentum aeri, aquæ & terræ. Sed prima die lux ipſa formata eſt, li. 2, diſt, 14, §, Sequitur fiant. § Et ibidem, diſtinctio. 15, §, Dixit etiam deus.

Dies ſex creationis, quas ſcriptura ponit, intelligũtur interuallis temporum ſibi ſucceſſe, & in eis res diſtinctas eſſe, vt ſupra, Creatio mũdi. Alij tamen dicunt, vt Augu. libro. 4. ſuper Gene. circa medium, oĩa in ipſo temporis initio facta, ſed quædam formaliter quædã materialiter, Moiſen tamen rudi populo ſic locutum fuiſſe modo humano, li, 2, di, 15, §, Omnibus autem, § Et quod ſcriptura loquendi temporibus diuidere potuit, quod deus operandi temporibus non diuiſit, Vnde dicunt ſex genera rerum appellari ſex dies, quæ tñ ſimul facta ſunt partim formalit̃, ptim realit̃, Ibidem.

Die ſeptimo requieuit deus. Vnde dicitur: Compleuit deus die ſeptimo opus ſuum, id eſt completum & conſummatum vidit, li, 2, di, 15, §, Illum autem: Supra de⁹ requieuit, Infra Requieuit,

Diẽ ſeptimũ dominus ſanctificaſſe & benedixiſſe dicit̃, qui myſtica præ cæteris benedictione & ſanctificatione eum donauit. Vnde ſeptem dierum repetitione omne tempus voluit. li, 2, di, 15. § Illũ aũt, Infra, Sabbatũ

Dies vna erit tantũ poſt iudiciũ, quia ſol & Luna non mouebuntur, li, 4. diſt, xlviij, §, Veniente.

Digitus Lazari, Infra Lazari,

Dilectio qua diligimus deũ & ꝓximũ, ſupra. Charitas,

Diligens proximum ſecundum Aug, 8, de trini, ca, viij, pręcipue diligit dilectionem, lib, 1, di, 17, §, Ne autem, Et intelligitur de gratuita dilectione,

Di-

Et ibidem.diſt.35.§,Hoc etiam

Diuortij par ius eſt mulieri ſicut viro:præcepit eñ do-
minus vxorem non dimitti,niſi cauſa fornicationis,&
ſi dimiſſa fuerit manere innuptam. Quicquid viris p̄-
cipitur,hoc conſequenter redundat ad fœminas.Non
enim adultera vxor dimittenda eſt, & vir mechus te-
nendus.Nam apud nos quod non licet feminis, ęque
non licet viris,& eadem ſeruitus pari conditione cen-
ſetur.li.4.d.35.§ Hoc etiã.Et habet̃.32.q.5.Præcepit.

Diuortij quamuis par ius ſit, mulieres tamen non
ſic facile viros de adulterio accuſant,ſicut econtra vi-
ri liberius faciunt.Ibidem.

Diuortio cauſa fornicationis celebrato, neuter poteſt
altero viuentæ alij nubere,ſed vterq; continere tene-
tur,vel dimiſſo recõciliari.Et iudicium idem eſt in vi-
ro ſicut muliere.libro tertio.diſtinctio.35.§ Si quis.

Diuortium in lege permittebatur dato libello repu-
dij,& quod alia duceret, & hoc propter duritiam cor
dis. Non vt concederetur diſcidium, ſed vt tollere-
tur homicidium.libro.4.diſtinctio.33.§ Si quis.

Doctrina omnis aut eſt rerum aut ſignorum . libro.1.
dictinctio.prima.§.Veteris.

Dolor corporis non poteſt eſſe ſine anima,ſed ecõuer
ſo.li.3.d.15.§.Sed quia.Et per hoc probatur Chriſtum
vere timuiſſe& in anima doluiſſe.

Dolere debet pęnitens non ſolum quod peccauit, ſed
q̃a ſe virtute priuauit,& q̃a in vno offendẽs,factus eſt
omniũ re⁹,& de alijs circũſtãtijs.li.3.di.16.In p̃fectiõe.

Domus dei ſunt ſancti qui ſunt templum ei⁹, & ſedes
eius,& ipſi ſunt cęlum in quibus regnat,q̃a eius volun
tati deuoti obtemperant.li.1.d.37.§,In ſanctis.

Donum ſpirituſſancti nihil aliud eſt quam ſpirituſſan
ctus.li.1.di di.15.§.Hic cõſiderandum.Sed intelligit̃ de
dono p̃ricipali,cui⁹ virtute dat̃ creaturæ q̃cq̃d ei dat̃.

Dona quęcũq; ſpirituſſancti ſine charitate nõ p̃ſunt,
libro.1.diſt.17.§.Tunc enim.Et.eadẽ.§.Hic quæritur.

Donum dei nullum maius eſt quam charitas,ſpiritus
ſanctus maximũ donũ dei eſt,ergo cõſequent̃ ſpiritus
ſanctus eſt charitas,li.1.di.17.§.Cum aũt.Hoc verum
eſt ſiue intelligatur de charitate creata ſiue increata.Si
tamen de creata intelligitur,tunc conſequentia Augu.
intelligenda eſt ratione nominis.i.ſpirituſſanctus me
lius nominetur nomine charitatis,ex quo charitas eſt
donum excellentiſſimum.

Donum & datum ſiue donatũ differunt. libro.1. diſti.
18.§Sed quæritur.

Donum dicit̃ relatiue ad patrem & filium. Et ſi aliq̃n
dicit̃ ſpirituſſctũs donum noſtrum,accipitur pro dato
ſiue donato,li.1.diſt.xviij.§.Hic quæritur.

Dona dei licet plura ſint, ſpirituſſctũs tamen proprie
dicitur donum dei,ſicut filius in trinitate proprie dici-
tur filius dei,licet etiam homines dicantur filij dei.li.1.
diſtinctio.xxvi.§.Ita etiam.Infra,filius.

Donator q̃n dicit̃ deus & q̃uo.lib.1.di.26.§.Quidam.

Donũ patris & filij dicit̃ ſpũſſctũs relatiue, non tñ re-
ſpondẽt ſibi viciſſim vocabula, vt dicat̃ etiã pater do-
ni, vel filius doni,ſed bene dicit̃ donũ donatoris & do
nator doni.De⁹ tñ nõ fuit donator niſi ex tempore,cũ
ſpirituſſanctus ſit donum etiam ab æterno.Ibidem.

Dona ſpũs ſancti ſunt ſeptem,videlicet donum ſapien
tiæ,ĩtellect⁹,cõſilij,fortitudinis, ſciẽtię,pietatis, & timo
ris dñi.Heę virtutes manebũt in patria. lib.3. di. 34.§.
Nunc de. Sed non habebunt oẽs hos vſus, quos nnuc
habẽt,Nã timor filialis facit nos mõ timere ne offenda
mus quẽ diligimus,& ne ſeparemur ab eo &, facit eũ
reuereri:ſed in futuro nõ erit timor offenſionis ſiue ſe
parationis,ſed reuerẽtię, quę dilectio eſt mixta cũ ſub
iectione Eadem.§.His autem.

Dona ſpũſſcti fuerũt in Chr̃o.libro.d 34.§ In Chr̃o

Dona ſpũſſancti ſunt virtutes quę p̃ gr̃am infundunt̃
animis fideliũ,vt per eas recte viuant,& adiuuãt virtu
tes naturales.li,3,diſt,35,§,Et notandũ.

Dragma decima eſt hũanũ gen⁹,lib,3d,1,§,Diligenter,

ECclesia dicit̃ hortus cõcluſus,fõs
ſignat⁹,q̃ nõ admittit̃ p̃uerſitatis
ille p̃ſuaſor,li,2di,34,§Nec ſane.

Eccleſiæ iudiciũ deus nõ ſemp̃ ſe
q̃t, q̃ p̃ ſurreptionẽ & ignorãtiã
interdũ iudicat:deus aũt ſemp̃ iu
dicat ſcd̃m veritatem, libro, 4,
diſtinctio,18 §,Non autem

Aedificant aurum qui contemplantur deũ. Argentum
qui diligunt proximũ,lapides p̃cioſos qui bona opera
faciũt, & illi non habebunt pęnam purgatorij, libro,
iiij, diſtincti 21,§,In illo,

Aedificare lignum,fœnũ ſtipulam,eſt venialia p̃ctã cõ
mittere,& illi in purgatorio cremabunt̃,a q̃ ali⁹ citius,
alius tardius,liberabitur,lib,4,diſtin,xxi,§,Solet etiẽ
&,eadẽ,§,Hic obijci,

Aedificant aliqui aurum,argentum lapides pręcioſos,
& etiam cũ hoc lignũ,fœnũ,ſtipulã,qui temporalibus
occupati,nihilominus etiam bonis intendũt ſuperius
dictis,lib,iiij,diſt,21,§,Hic obijci.

Electio ab æterno non eſt ex meritis:non eñ quia fu-
turos nos tales eſſe pręſciuit,ideo elegit:ſcilicet,vt eſſe
mus tales per ipſam electionem gratiæ ſuæ,qua grati-
ficauit nos in filio ſuo dilecto,gratuita bõitate ſua nos
elegit vt boni eſſemus.lib,1,d.§.Opinari,

Electorũ ſtatus poſt iudiciũ alius erit quã damnatorũ,
Iſtis nãq; volũtas,illis facultas nõ poterit eẽ peccãdi vl̃
vlla cõditio moriendi:Iſtis in ęterna vita feliciter viuẽ
tib⁹ illis infeliciter in ęterna morte ſine moriendi po-
teſtate durãtib⁹,li,iiij,d,49,§,Poſt reſur,

Eleemoſyna data ab exiſtẽti in p̃ctõ mortali,nõ iuuat
eũ,quia inordinate agit qui a ſe nõ incipit,& ſibi crude
lis eſt non placẽs deo, Nec quicq̃ ad ſalutẽ p̃deſt ieiu
nare & orare,& alia bona agere,niſi mẽs reuocetur a
p̃ctõ,li,iiij,15,§,His reſ.

Eleemoſynã ordinate dare volens,a ſe primũ debet
incipere,& ſibi primũ dare,Eccle,30, Miſerere animæ
tuæ placẽs deo,Eleemoſyna enim eſt opus miſericor
diæ,ſed qui diligit iniquitatẽ,odit aĩam ſuã, Hinc Chri
ſtus ,Mũdate, inquit,quæ intus ſunt Ibidem,

Eleemoſynarũ alia corp̃alis alia ſpũalis, Nec ſolũ qui
dat cibũ eſurienti,& huiuſmodi:ſed etiã qui dat veniã
petenti, elemoſynã dat,& qui emendat verbere in quẽ
poteſtas dat̃,& coercet aliq̃ diſciplina,vel orat vt ei di-
mittatur peccatum,Ibidem,

Eleemoſyna maior eſt,qua ex corde dimittimus q̃ in
nobis quiſq; malum facit,Ibidem,

Eleemoſyna penſatur ex affectu,Aug, Qui ſua,inquit,
peccata redimere vult cũ tẽporaliũ oblatione prius of
ferat mentẽ. li.iiij.diſt.xvi.§ In perfectione.

Elongatur homo a deo per peccatum,non loci diſtan
tia,quia vbiq; deus totus & præſens eſt omnibus,& o-
mnia in ipſo ſunt.Eo ergo longe fit,quod ab eius ſimi
litudine recedit,Nihil deo diſſimilius facit, quam pec-
catum,libro,2,diſtinctio,35,§,Ab eo,

Epiſcopi tenent locum apoſtolorum alijq; presbyteri
diſcipſorum vices tenent,li,iiij,di,24,§,Septimus,

Epi-

Episcopus est nomen dignitatis & officij. Episcopi grece, latine interpretantur speculatores: scopin enim græce, latine intēdere dicitur. lib 4. dist. 24. §. Sūt & alia.

Episcoporū ordo quadripartitus est, sc3, in patriarchis, archiepiscopis, metropolitanis & episcopis. Et singulorum officia & dignitates. lib. 4. dist. 24. § Ordo.

Episcopi hæretici, scismatici, ordines conferunt seruata forma ecclesiæ & habita intentione. Similiter & alia sacramenta conficiunt & ministrant vera & rata. Vnde Augustinus de his qui ab ecclesiæ vnitate separati sunt, nulla iam quæstio est, quin sacramenta habeant & possint dare, sed perniciose habent, & perniciose dant. Aliud est non habere, aliud est non iure habere, vel illicite vsurpare: sed non ideo non sunt sacramenta Christi & ecclesiæ, quia eis illicite vtuntur, nō modo hæretici, sed etiam omnes impij. Sed illi corrigendi sunt & puniendi, illa autem cognoscenda & veneranda. Ideo non oportet ordines vel baptismum iterare ab eis ministrata. li. 4 dist. 25. §. Econtra. Quod idem de degradatis & symoniacis intelligendum est, qui ordinant & ministrant sacramenta, etiam post sententiam degradationis, quia hæc potestas de lege communi inabdicabilis, inauferibilis & illimitabilis est in sua essentia. Et recedentes ab ecclesia ius dandi & consecrandi sacramenta nō perdiderunt, si seruent intentionem, materiam & formam ecclesiæ: licet grauissime peccent & puniendi sint: Quæ vero ab hæreticis aliter quam in ecclesia fiunt, falsa sunt & inania: & qui à talibus ordinantur, non munus, sed vulnus accipiunt. Eadem. §. Hæ autem.

Aequales & coęternę sibi tres personæ diuinæ sunt per omnia. Nulla harum aliam aut pręcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate, quia nec filio nec spiritui sancto, quantum ad naturæ diuinæ vnitatem pertinet, aut anterior, aut maior est pater: nec filius spiritui sancto. Igitur æqualitas exprimitur perfecte in æternitate, magnitudine, potestate. lib. 1 dist. 19. §. Nunc postquam. Et hæc tria licet enumerentur quasi diuersa, tamen vnum & idem sunt, scilicet essentia diuina, simplex & incommutabilis. Augustin⁹. Eo magnus est quo deus est, quia non est illi magnum esse aliud, q̄ deum esse. Voluntas & potentia dei, deus ipse est. Nec aliud sunt anni dei, aliud ipse, sed anni dei æternitas dei est: ęternitas vero ipsa substantia dei est, nihil habēs mutabile. lib. 1. dist. 19 §. Cunctis.

Aequalis est potentia trium personarum, vt sicut vna & indifferens est magnitudo trium, ita vna & indifferens monstretur potentia trium. Nihil enim minus habet patre ille q dixit: Omnia quę habet pař, mea sunt. Omnipotentia ergo patris, etiam filij est. Genuit ergo pater æqualem sibi filium, ab vtroq; procedit, vtriq; æqualis spiritussanctus. Alioquim si non ęqualem, vel quia nō potuit, ergo infirmus: vel quia noluit, ergo inuidus est. lib. 1. dist. 20. §. Nūc ostēdere. & eadē, §. Nihil inquit.

Nec pater maior est, quia genuit filium, nam æqualem genuit, quia cum dicitur à patre genitus & spiritussanctus procedens, non ostenditur inæqualitas substantię, sed ordo naturæ. Non quidem quo alter prior est altero, sed quo alter est ex altero, eadem. §. Sed forte.

Aequalis dicitur filius patri & spiritussanctus vtriq; relatiue. Vnde Hilarius. Similitudo, inquit, sibiipsi nō est, ita & æquale aliquid sibi non dež, ergo vtrunq; relatiue dicitur. Est tamen filius patri æqualis secundum substantiuam relationem. Augustinus. 5. de trini: cap. 6. Non solum hoc, inquit, quod ad patrem dicitur, filius æqualis est patri, igitur secundum illud æqualis est qd ad se dicitur. Quicquid autem ad se dicitur, secundum substantiam dicitur. Aequalitas ergo patris & filij non est relatio vel notio, sed naturæ identitas & appellatio tantū relatiua est. libro. 1. distinctio. 31. § Præterea.

Aequalis est filius patri, & econuerso, sed filius habet a patre vt sit ei æqualis, sed non econuerso, libro. 1. dist. xxxi. §. Non enim.

Aequalitas appropriatur filio, quamuis tribus sit vna & summa æqualitas, qa filius genitus est a patre æqualis gignenti & dono quod ab vtroq; procedit, & ideo illa tria dicuntur æqualia propter filium. libro. 1. disti. xxxi § Nunc videamus.

Errare est se existimare scire quod nescit. Pro vero eñ̄ fasum approbat, quod est erroris proprium. Non ergo errare dicitur quisquis, qui aliquid nescit. libro. 3. distinctio. 38 §. Illud etiam.

Errare in illis quæ non est necesse scire ad salutem, siue sint magna siue parua, non est peccatum. Sunt enim q̄ nescire melius sit, quā scire. Nōnullis errare, ꝓfuit aliqñ, sed in via pedū, scilicet corporalium, non in via morū. Nam etiam in minimis errare quæ credere necesse est, periculosum est. libro. 3. distincti. 38. §. Illud etiam.

Error periculosus non est, si Sathanas transfigurans se in angelum lucis credatur bonus. li. 4. dist. 50. §. Post hæc. Hoc verum est si credens non vltra procedat. Nā si se Christum diceret, tunc ille eum adorando committeret idololatriam, nisi sub hac conditione eum adoraret: Si tu es Christus.

Error impedit matrimoniū & excludit consensum, nō autem omnis error. Est enim error personę, qñ hic putatur esse ille hō, & est alius. Item error fortunæ, quando putatur diues, qui est pauper, & econuerso. Error etiam conditionis, quando putatur liber qui est seru⁹, & econuerso. Item error qualitatis, quando putatur bonus, qui est malus, vt si crederet virginem quæ est corrupta. Error igitur personæ & conditionis impediunt, alij non. libro. 4. distinctio 30. § Nec solum.

Error ꝑsonæ excludit cōsensum cōiugalē, qa nō cōsentit in illā, sed aliā. Nec obstat factū Iacob, cui supponebař Lya, quia illud in mysterio gestū est, etsi nō ꝓcessit cōsēsus, tñ secut⁹ ē. li. 4. d. 30 § Nec solū. Infra. Iacob ex.

Error conditionis. Nota si quis ingenuus duxerit ancillā alteri⁹, æstimans ꝙ ingenua sit, intellecta postea eius seruitute, pōt illā dimittere, & aliā ducere. Si vero sciuerat eius cōditionē prius, dimittere eā nō pōt, nisi ob fornicationē. Idē est de fœmina ingenua, si seruū duxerit. li. 4. dist. 36. § Nūc de cōditiōe. Et habet xxix. q. 2. Si qs.

Etiam si copula carnis secuta fuerit prius q̄ habeat certam cognitionē vel ꝓbabilē pręsumptionē seruilis cōditionis illius, etiā si habeat leuē suspitionē, pōt illā cognita veritate dimittere. Si tamen in facie ecclesiæ vel coram testibus cōtraxerunt, vel alias fama est, non potest eā nisi iudicio ecclīę dimittere. Si tamen vir ingenuus cum ingenua cōtraxerit, & postea desiderio diuorcij se seruū fecerit, non debet ob hoc vxor dimitti, nec ipsa in seruitutem redigi, dum illud sine consensu eius factum fuerit, eadem. §. Illud.

Erubescentia, partem habet remissionis, multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescentiæ dominās, nihil corū q̄ cōmisit, nuntio dei negauerit, li. 4. d. 17 §. Sed ꝙ.

Esse deo est idem quod sapere. Vnde patris & filij vna est sapientia, li. 1. dist. v. §. Prædictis.

Esse deo est idem quod scire, velle & huiusmodi, lib. 1. di. vi. §. Sed contra. eadem. § Prædicta tamen.

Esse patrem in filio & spiritu sancto & econuerso. lib.

primo.distinctio.19.§ Sciendum.
Esse omnia dicunt in deo, & omne quod factū est dicitur esse vita in ipso, non ideo quia creatura sit creator, vel q̄ ista temporalia sint essentialiter in deo, sed quia in eius scientia sunt, quæ, sc3, scientia vita est. lib.1.d.36. §. Præterea. Inde etiam omnia dicuntur ei esse præsentia, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, qa ita cognoscit ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt. Et ideo omnia dicuntur esse in deo vel apud deū, siue ei p̄sentia: nam apud deum nihil preteritū, nihil futurū est, cum illo sunt omnia futura, & ei non detrahuntur iam præterita: eadem. § Et inde est. Nec tamen quæ in eius presentia siue cognitione sunt, debēt dici in ei⁹ essentia esse, quamuis eius cognitio siue præsentita, sit diuina essentia, aloquin intelligerentur esse cum eo eiusdem essentiæ, quia quod in deo per essentiam esse dicitur, est diuina essentia, quod deus est. Habet ergo deus in p̄sentia sua q̄ nō habet in sui natura. eadem. § Solet hic.
Esse ex ipso, per ipsum, & in ipso omnia, quamuis his verbis distinctio personarum indicetur, tamē ex patre per patrem, & in patre sunt omnia, quod simile de spū sancto accipiendum est. li.1. dist.36.§. Præterea. Nec tamen, om̄e quod de deo est potest dici de ipso, quia nō est de sua substantia, sed econuerso, omne quod de ipso est, ex ipso dici potest. Ex ipso sunt cœli & terra, quia fecit ea, sed non sunt de ipso, quia non de sua substantia. eadem. § Illud etiam.
Esse dei in creaturis diuersimode dicit. Supra de⁹ in oi.
Esse vbiq; & semper vtiq; diuinitatis & dominatiōis est propriū. Vnde Hiere: 23. Cœlum & terra ego impleo. lib.1. distinctio.37.§. Et quoniā. & eadem. §. In sanctis.
Esse in loco vel locale. Infra, Localis non est.
Essentia solius dei dicitur incommutabilis, qa nec mutatur nec mutari potest. Aliæ essentiæ vel substantiæ capiunt accidentia, quibus in eis fiat mutatio magna vel quantacunq; deo autem aliquid huiusmodi accidere non potest, Ideo illud solum quod mutari non potest, dicit vere esse. i. substantia diuina, li.1.d.7.§. dei etiā.
Essentiæ vnitas in personis diuinis. Infra. Vnitas.
Essentiæ dei tāta est simplicitas, quod nō est in ea aliqd quod nō sit ipsa, sed idem est habens & quod habetur. li. primo. distinctio. 8.§. Huius autem.
Essentia maior non est tribus quā in vna persona, ideo quælibet persona dicitur & est perfectus deus. Et pater in filio & spiritusancto, & econuerso. lib. primo distin. 19.§ Sciendum. Et eadem §. Et inde est.
Essentia dei sola vere simplex est. Infra. Simplex.
Essentia dicitur deus proprie & non substantia, quia non subsistit, li.1.di.8. §. Hic diligenter,
Essentia diuina nec est gen⁹ nec species nec indiuidua. li. primo. di.19 § Hic adijciendū & seq.
Essentia diuina non est materia triū p̄sonarū tanquā secundū cōmunē eādēq; materiā tres p̄sonæ dicantur esse vna essentia, sicut ex eodē auro tres statuæ dicerent vnū aurū. In statuis enim equalibus plus auri est tres simul, quam singulæ, In illa autem essentia trinitatis nullo modo ita est. li.1, d,19, §, Notandū. Nec ita dicuntur vnius essentiæ sicut tres homines eiusdem sexus, eiusdem complexionis & eiusdem animi dicimus vnā naturam, vel vnius naturæ, quia ibi etiam vn⁹ homo nō tantum est, inquantum tres. eadem. §. His quoque.
Essentia diuina non dicitur genuisse filium nec essentiam: nec pater genuisse dicitur diuinam essentiam, quia si pater diceretur genuisse diuinam essentiā, diuina essentia diceretur relatiue ad patrem, vel pro relatiuo poneretur, & quod relatiue dicitur non indicat substantiam. Alia ratio, quia cum pater ipsa diuina essentia sit & deus sit, sic nō illud quod generaretur est a patre deus, sed pater eo quod generat & est, & deus est, & non gignens geniti, sed gignenti genitus causa est, vt sic, & deus sit, li,1, dist, v, §, Post hæc.
Essentia dicitur ab esse, sicut sapientia à sapere, li,1, disti, quinta, §, Post hæc.
Aetas legitima contrahētium est in masculis annus decimus quartus, in puellis duodecim⁹, ante quos qui cōiuncti fuerint, etiam de consensu parētum, expletis annis pubertatis possunt si voluerint ab inuicem recedere, quod si post hoc cōsentiunt, tenet matrimonium: li, 4, dist, 36, §, Hoc etiam,
Aeternitas generationis qua pater filium generat sibi coeternū probat, li, 1, di, 2, § , Nunc vero.
Aeternitas dei est substātia eius, li, 1, di, 19 §, Nūc post q̄,
Aeternitas eandē designat proprietatē sicut ingenitus li, 1. di, 31 §. Non enim.
Aeternitas appropriatur patri, qa ipse parē nō habet de quo sit: li.1. di.3. §. Non est.
Aeternitatis æqualitas in diuinis. li.1.d.19, Nūc post q̄,
Aeternæ pēnę debitū solus deus dimittit & soluit, qui per se solus peccatum dimittit & animam mundat ab interiori macula, li, 4, di, 18, §. Nec ideo,
Eua de latere dormientis facta est, vt simul ostenderetur dei potentia, qui in tali opere dormientem a sopore no excitauit. Et vt sacramentum esset quod ecclesia de latere Christri in cruce dormientis esset formanda, lib, 2, disti, 18, §, Nō sine causa, Infra, Mulier,
Euę creatio, Infra, Mulier. Eius tentatiōis ordo, Infra, Tentans, Infra, Tētator,
Euacuari dicunt virtutes, & quomodo, vel quomodo non. Supra, Charitas non euacuabitur.
Euangelij & legis differentia. Infra. Lex vetus.
Euangelizare debemus non vt manducemus, sed manducare vt euangelizemus, vt cibus nō sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adijcitur. Ideo non dicitur: Primum quærite regnum dei, & postea ista quęrite, sed dicitur, & hæc omnia adijcientur vobis, libro, iij. distinctio. xxxviij §, Veruntamen.
Eucharistiæ sacramentum sequitur baptismum, qa per baptismū mundamur, p eucharistiā in bono consummamur. Baptism⁹ æstus vitiorū extinguit, eucharistia spiritualiter reficit. lib 4. distin, 8.§ Post sacramentum.
Eucharistia excellenter dicitur. i. bona gratia, qa in hoc sacramento non solum est augmentum virtutis & grę, sed ille totus sumit q est fons vitę & origo totius giæ. li, 4. di.8 §. Post sacramētū. Et eadē d.13.§ Solet etiam.
Eucharistiæ figura p̄cessit i māna, sicut baptism⁹ in mari rubro, Sed hoc illud incomparabiliter excellit. libro. 4. distinctio. 8 §. Post sacramentum.
Eucharistia dicitur viaticum, quia in via nos reficiens vsq; in patriam deducit li, iiij, di, 8, §, Post sacramentū.
Eucharistiæ & baptismi sacramenta demonstrata sunt, quando de latere Christi sanguis & aqua fluxerunt, li, iiij, di, 8 §, Post sacramentum.
Eucharistiæ sacramentum dominus instituit, quando post agnum typicum corpus suum & sanguinem discipulis in cœna porrexit. lib. iiij, di, 8, § Hic etiam.
Eucharistiæ sacramentum excellit inter alia sacramenta nouæ legis. libro. quarto. distin. 8, §. Forma vero.

Euchari

Eucharistiæ forma est quã Chrũs in cœna edidit, scilicet, hoc est corpus meũ, Et post, hic est sanguis meus, Quando hæc verba proferuntur, conuersio fit panis & vini in substantiã corporis & sanguinis Christi. Reliqua ad laudem dei dicuntur, & oratio præmittitur pro populo, pro regibus &c. Ibidem.

Eucharistiam dominus post cœnam dedit, vt ostenderet legis veteris sacramenta in morte sua terminari, inter quæ præcipuum erat sacrificiũ agni pascalis. Et nouæ legis sacramẽta substituit, in quibus excellit eucharistia. Item vt hoc memoriale arctius discipulorũ cordib⁹ infigeret, ac illud deinceps ab ecclesia frequentaretur. Ibidem.

Eucharistiæ sacramentum a ieiunis debet sumi, vt in os Christiani prius intret corpus dominicum, quã alij cibi, & debita reuerentia discernetur ab alijs cibis, Nec obstat quod Christus post cœnam dedit, quod ideo fecit, vt ostenderet legis veteris sacramenta terminari in morte sua. Quo autem ordine, & per quos deinceps sumeretur reseruauit apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat docendum. Vnde 1. Chor. xi. dicit Apostolus. Ego enim accepi a domino &c. Et infra. Cætera autẽ cum venero disponam. Ibidem.

Eucharistiæ duo sunt modi manducandi secundum duas res, scilicet, sacramentalis, quo boni & mali manducant, & spiritualis, quo soli boni. Augustinus: Quid est Christũ manducare? Non hoc solum, in sacramento corpus eius accipere (multi enim indigne accipiunt) sed hoc est, in Christo manere, & Christũ in se manentem habere. Spiritualiter enim manducat qui in vnitate Christi & ecclesię, quã sacramentũ significat, manet. Vt qd paras ventrem & dentẽ? Crede & manducasti. Qui discordat a Christo, nec carnẽ Christi manducat, nec bibet sanguinem, etsi tantæ rei sacramentum ad iudiciũ sibi cotidie accipit. lib. 4. di. ix. §. Et sicut.

Eucharistia duobus modis constat, scilicet sacramẽto, & re sacramenti. Sacramentum siue ipsa forma panis & vini quæ videtur, & est signum sacræ rei, quia præter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliqd facit in cognitionem venire. Species ergo huiusmodi tenent vocabula rerum, quæ ante fuerũt, scilicet panis & vini. li. iiii. dist. 8. §. Nunc quid.

Eucharistię sacramẽti res gemina est. Vna, scilicet contenta & significata, est caro Christi, alia significata & non contenta, scilicet vnitas ecclesiæ in prædestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis. Hæc est duplex caro Christi. Vnde Hieronymus super epistolã ad Ephe. Dupliciter, inquit, intelligitur caro Christi & sanguis, vel illa quæ crucifixa est & sepulta, & sanguis qui militis lancea effusus ẽ, vel illa spiritualis ac diuina, de qua ipse ait. Ioh. Caro mea vere est cibus &c. q̃ ad primũ, Et nisi manducaueritis, quo ad secundum. Ibidem.

Eucharistiæ sacramẽto tria insunt. Vnum, quod sacramentum tantum est, alterum quod sacramentum & res. tertium, res & non sacramentum. Primum, species visibiles. secundum, caro Christi propria & sanguis. tertium caro eius est mystica. Primum est sacramentũ geminæ rei, quia vtranq; significat, & vtriusq; rei similitudinem gerit expressam. Nam quo ad primam rem, sicut panis præ cæteris cibis reficit & roborat, & vinũ lætificat, sic caro & sanguis Christi interiorem hominem plus cæteris, gratijs spiritualiter reficit & saginat. Quo ad secundam dicitur. 1. Corint. x. Vnus panis & vnum corpus multi sumus. Super quo Augustinus: Vnus panis & vnũ corpus dicitur ecclesia, pro eo q̃d sicut vnus panis ex multis granis, & vnum corpus ex multis mẽbris componitur, sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulãte connectitur. Etiã corpus Christi proprium ex virgine sumptum est, sacramentũ vnitatis ecclesiæ, pro eo quod sicut corpus Christi ex multis purissimis membris & immaculatis constat, sic societas ecclesiastica ex multis personis a macula criminali liberis consistit. lib. iiii. dist. viii. §. Nunc quid.

Eucharistię sacramentum significatum est per arcam, quæ facta fuit de lignis Bethim, quæ sunt imputribilia & albæ spinæ similia. Sic corpus Christi ex purissimis mẽbris, & ecclesia ex immaculatis personis cõstat. Ibi.

Eucharistiæ sacramento verũ corpus & sanguis Christi continetur, & nõ est ibi solummodo sicut in signo. & verba Christi. Iohannis vi. Nisi mãducaueritis &c. debent spiritualiter intelligi, eo quod ibidem dicitur, spiritus est qui viuificat, caro autem non potest quicq̃. Nam eisdem verbis Christus nos instruxit, quod ipsi⁹ corpus non per partes discerptum, sed integrum, nec visibiliter in forma humana nobis daturus esset, sicut putauerunt illi discipuli qui tunc abierunt, sed inuisibiliter sub forma panis & vini. libro 4. dist. x. §. Sunt itẽ. & eadem §. Quæ ex eadem.

Eucharistiæ consecratio & panis conuersio probatur multis argumentis, scilicet exemplo Hæliæ, qui orando ignem de cœlo deiecit, exemplo creationis de nihilo per verbum, exemplo conceptiõis & natiuitatis de virgine. Vñ Augustinus dicit, quod sicut spiritus sanctus operatus sit in virgine, sic operatur & in cõsecratione. lib. iiii. di. x. §. Hæc & his.

Eucharistiæ conuersio qualis fit in consecratione, Supra. Conuersio.

Eucharistiæ species panis cur remanent, Supra. Corp⁹ Christi datur.

Eucharistia sub duplici specie celebrat̃, vt aĩæ & carnis susceptio in Christo, & in nobis vtriusq; liberatio significet. Tot⁹ tñ Chrũs sub qualibet specie ẽ, nec plus sub vtraq;, nec min⁹ sub altera tm̃ sumit̃. Hinc Exo. 16. de manna dicitur, qui plus collegerat nõ habuit amplius, nec qui minus parauerat habuit minus. Nec tamen debent dici duo sacramẽta, sed vnum, quia sub vtraq; idẽ sumitur. lib. iiii. dist. xi. §. Sed quare.

Eucharistiæ sacr̃m nõ debet iterari, q̃a bñdictio nõ debet repeti sup eãdẽ spẽm. li. iiii. di. xi §. Sed quare. Hoc intelligendũ est si vellet sacerdos multas hostias consecrare. Eucharistia nõ debet nec põt cõfici de alia substantia, quam panis & vini. lib. iiij. di. xi. §. Sed quare. In qua tñ miscendo est aqua vino, quę significat populũ per Christi passionẽ redemptũ. Et cũ miscetur vino, populus iungitur Christo. Si vinũ tm̃ offerretur, sanguis Christi incipit esse sine nobis. ea. §. Aqua. Si tamẽ aqua ex ignorantia vel obliuiõe nõ ex prauitate omittatur, nõ est irritũ sacr̃m, sed ille grauiter corripiendus. Aqua tamen sola nullo modo potest offerri. Neq; panis nisi de frumento, id est, tritico, nec granum frumenti, nisi redactum sit in panem, quia Christus se panem dicit: & grano frumenti se comparat. Et intelligitur non potest, id est, non debet. eadem §. Si vero quærit.

Eucharistiæ hostiæ fractæ, in singulis particulis totus Christus est. Vnde Hieronymus: Singuli accipiũt Christum dominum, in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis. Hilarius: Vbi pars, inquit, est corporis, ibi est & totum. libro quarto, distinctione xij. §. Alij tradunt. Infra. Hostiæ tres.

Eucharistiæ fractio. Infra. Frangitur.
Eucharistiæ oblatio dicitur & est sacrificium & immolatio. lib. iiii. di. xii §. Post hæc. Supra. Christus semel.
Eucharistiæ sacramentum institutum est in augmentum virtutis, scilicet, charitatis, & in medicinam quotidianæ infirmitatis. Ambrosius: Si quoties effunditur sanguis Christi, in remissionẽ peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco. li. iiii. di. xii. § Institutum, Supra. Communicare.
Eucharistiã quoties sumere qs tenetur. Sup. Cõicare.
Eucharistia dicitur mysterium fidei, quia credere debes quod ibi nostra salus consistat. lib. 4. dist. xii. §. Institutum. Et secundum Gregorium dicitur mysteriũ, quia secretam & reconditã habet dispensationẽ. Sacrificium vero quasi sacrũ factũ, quia prece mystica consecratur. Sacramentũ aũt, quia sub tegumẽto visibiliũ rerum diuina virtus secretius salutem eorundẽ sacramentorum operatur. lib. iiii. dist. xiii. §. Solet etiam.
Eucharistiæ celebratio dicitur missa, eo quod cœlestis missus ad consecrandum & viuificandum corpus adueniat. Hinc sacerdos dicit: iube hæc perferri per manus sancti angeli &c. Ideo nisi angelus venerit, missa iure vocari nõ põt, lib. 4. dist. xiii. §. Solet etiam.
Eucharistiam quis consecrat. Supra. Cõsecrat. Supra. Consecrare volens.
Eucharistiæ sacramento accidentia insunt sine subiecto, & quare. lib. 4. di. xiii. §. Solet etiam.
Eucharistiæ consecratio requirit intẽtionem. li. 4, di, xiii, §. Solet etiam.
Eucharistiæ cõsecratione inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiã corporis & sanguinis sui verbo suo secreta sua ptãte cõmutat. lib. 4. di. x. §. Hæret his.
Eucharistiæ consecratione assunt angeli. Supra. Consecrationis opus.
Exaudita est oratio Christi, & quomodo, ac quomodo non. Supra. Christus orando tristis.
Excæcat deus. Supra. Angelis conuerti.
Exclusiuæ dictiones in diuinis, scilicet, solus & huiusmodi, non dicunt separationem vnius personæ ab altera, sed diuisionem a consortio proprietatis personalis, vt dicendo, solus pater est tantus quantũ simul illi tres, non intelligitur quod ipse solus sit sine filio & spiritu sancto, sed per hoc filius & spiritussanctus a paternitatis consortio excludũtur. Et est sensus. Solus pater est tantus, id est, pater qui ita pater est ꝙ nõ sit ipse filius vel spiritussanctus. Similiter intelligitur cũ dicitur, solus filius, vel solus spiritussanctus. li. 1. di. xxi. §. Hic oritur. Cum etiam dicitur trinitas est solus deus, ita excluduntur creaturæ, non vt non sint, sed vt non sint deus. eadẽ. §. Sed iterum.
Exclusiue in diuinis personis neutrũ ab alia diuidunt, vt dicendo, nemo nouit patrem nisi filius, ibi nõ excluditur spiritussanctus, a noticia, cum sint inseparabilis & vnius essentiæ, sed solũ notat diuisio personaliũ proprietatum. lib. 1. di. xxi. §. Veruntamen.
Excommunicatio iuste subtrahitur gratia & protectio dei, ac relinquitur sibiipsi, vt sit ei liberum ruere in interitum peccati, in quem etiam diabolo datur maior sæuiendi potestas: & orationes ecclesiæ & benedictiões ac meritorum suffragia nequaquam ei suffragari possunt. lib. 4. di. xviii. §. Ligant.
Excõmunicatione ligandi & soluendi modus est, vꝫ, dum aliquis secundum canonicã disciplinã tertio vocatus ad emendationẽ manifesti delicti satisfacere vilipendens, sententia ecclesiæ a loco orationis, & sacramentorum communione, & consortio fidelium præsciditur, vt erubescat & pudore sceleris conuersus pœniteat: vt sic spiritus eius saluus fiat. Quod si pœnitentiam profitens resipuerit, negatæ communioni admittitur, & ecclesiæ reconciliatur. Ibidem.
Excommunicatiõis effectus est, quod subtrahitur excommunicato gratia & protectio dei, & diabolo potestas datur sęuiendi in ipsum excõicatum. Ibidem.
Excusatio omnis tollitur vbi mandatum non ignoratur. lib. ii. di. xxii § His autem.
Exemplũ proprie dicitur quod sumitur ex aliquo. Exemplar aũt ex quo aliquid sumitur. Ponitur tñ aliqñ abusiue alterũ pro altero, lib. ii. di. xvi §. Imago.
Exequiarũ pompæ viuorũ sunt qualiacunq; solatia, nõ adiutoria mortuorũ. Verũ illa quæ adiuuant spiritus defunctorum, scilicet, oblationes & orationes, multo obseruantius procurentur. lib. 4. di. xlv. §. De pompis.
Exercitatio triplex est, vna pertinet ad ædificationem animæ, altera ad corporis fomentũ, tertia ad vtriusq; subuersionem. lib. 4. di. 1. §. Sunt autem.
Existens omne, aut est ingenitum, aut genitum, aut factum. lib. 1. di. xiii. §. Quod autem.
Existentium igitur sex sunt differentię. Est enim quod non natum est nec factum, sicut pater in diuinis: aliud quod natum & non factũ, vt filius: item quod nec natum est nec factum, sicut spiritussanctus: & qđ factũ & non natum, vt cœlum & terra: aliud quod factũ est, natum, & renatum, vt homo. Item quod factũ, natũ, sed nõ renatũ, vt animalia. li. 1 di. xiii. §. Quod autem.
Exorcismus siue exorcizatio sequit̃ catechismũ, vt ab eo qui iam in fide instructus est aduersaria virtus pellatur, li. 4. di. vi. §, Illa autem.
Exorcismus græce, latine dicitur adiuratio. Exorcizare ẽ adiurare, vt dicẽdo, exi ab eo spũs immũde. Ibidẽ.
Exorcismus & catechismus sacramentalia magis quã sacramenta dicuntur, & sunt neophitorũ. Ibidem.
Exorcistæ græce dicũtur iurantes latine, vel increpantes. Inuocant enim super cathecuminos & super eos qui habent spiritum immundum, nomen domini, adiurantes per eum, vt egrediatur inde. libro iiii, dist, 24. §, Tertius.
Exorcistæ cum ordinantur accipiunt librum exorcismorum de manu episcopi, & dicitur eis, accipite & habetote potestatem imponẽdi manus super energumenos &c. Quod etiam officium Christus exercuit quando saliua tetigit aures & linguam surdi dicẽs, Ephetha. Similiter quando dęmoniacos sanauit. Et videtur hic ordo a Salomone descendisse, qui inuenit quendam modum exorcizandi, quo dæmones ab obsessis pellebat. libro iiij, dist, xxiiij, §, Tertius.
Expositio literæ, In principio creauit deus cœlum & terram. Cœlum, id est, angelicam naturam, sed adhuc informem, vt quibusdam placet: terram, id est, confusam illam materiam quatuor elemẽtorum, quæ ideo terra dicta est, quia ipsa inter oĩa elementa est minus speciosa. Et illa inanis erat & incomposita propter omnium elemẽtorũ cõmixtionẽ. Vocatur etiã abyssus, quia confusa erat & commixta & specie carens. Dicit etiam aqua super quam ferebatur spiritus, sicut super fertur voluntas artificis rebus fabricandis. Et dicitur ideo aqua, quia omnia quæ in terra nascuntur siue animalia siue alia, ab humore incipiunt formari atq; nutriri, ideo multis vocabulis dicta est. Nam si vno tantum significaretur, hoĩes hoc esse putarẽt quod cõsueuerũt in illo vocabulo intelligere. li. 2, di. xii. §. Secũdũ hãc.

Fides dicitur magna cognitione articulorum, quantitate vel constantia, vt in martyribus, vel deuotione, vt in confessoribus.lib.3.dist.xxv.§.Prædictis.

Fides præuenit bonam voluntatē.lib.2.di.26.§ Etsi.

Fidem passionis habuit Petrus, licet videret hominē Christum patientem, pro eo quod credidit deum esse patientem.lib.3.dist.xxiiii.§ Si vero quæritur.

Fide carentiū quō omnes actus dicuntur peccatū. Iuxta illud Rom.xiiii.Omne quod non est ex fide pctm̄ est.lib.2.dist.xli.§.Cumq̄ꝫ.& eadē.§ His aūt.& §.Alij.

Fidem & spem quomodo habuit Christus.lib.2. dist. xxvi.§.Post hoc.

Fidem & spē vtrū habeāt beati.Sup. Chrūs nō habuit.

Fides propria cum necessitas excludit baptismū & nō contemptus, sufficit ad salutem adulto, sine baptismo sacramentali. Sed paruulis non sufficit fides ecclesiæ sine sacramento.lib.4.dist.4.§ Sunt & alij.

Fides non est ex libero arbitrio, sed ex gratia.lib. ii. di. xxvi.§ Etsi.

Fidelis habens coniugem infidelem, vtrum & quādo potest dimittere eam.Supra.Coniugem infidelē. Sup. Cultus.Infra.Vxorem.

Figmentum dei dicitur diabolus.Supra, Angeli omēs.

Fieri naturaliter dicuntur illa, quæ secundum causam seminalem fiunt, quia ita cursus naturæ hominibus innotuit:alia vero præter naturam,quorum causæ tantum sunt in deo. Et sunt ea quæ per gratiam fiunt, vel ad ea significanda non naturaliter, sed mirabiliter fiūt li.2.dist.xviii.§.Omniū. Et eadem.§ Quēadmodum.

Figura cœlorum qualis sit, non est traditum in scripturis, quia non est ad salutem necessariū id scire. libro 2, dist.xiiii.§.Quæri etiam solet.

Filius in diuinis & spiritussanctus non sunt de nihilo, nec tamen de aliqua materia.lib.1.dist. v.§.Oñdit q̄ꝫ.

Filius non est posterior patre. Infra. Personæ tres.

Filius semper natus conuenientius dicitur, quā filius semper nascitur, quia ad perfectionem pertinet & semper ad æternitatē, ne si diceretur semper nascitur, putetur esse imperfectus, quia quod nascitur nondū natū est. Sed nec ita conuenienter dicitur filius de patre ante secula natus, ne videatur eius natiuitas finē habere. Vnde secundum Augustinum, ideo dixit, ego hodie genui te, ne nouum putaretur, scilicet ne videretur incepisse, & hodie dixit, ne præterita generatio videretur. Potest tamen vtrunq̄ꝫ dici si sane intelligatur. li.1. dist.ix.§.Hic quæri. Et eadē.§.Origenes,& .§ Sed ne.

Filium fateamur natū añ tpa, nec tñ añ natū q̄ esse, nec ante esse q̄ natum.lib.1.dist. ix.§ Sed inquiet.

Filius processit a patre nascendo, & dicitur natus siue genitus & procedens: Spiritussanctus vero procedit non vt natus, sed vt datus vel donatus, vel donum igitur dicitur solum procedens. Sic dissimiliter procedit a patre filius & spiritussanctus.lib.1.dist.xiii.§.Cum aūt. Infra. Spiritus processit.

Filius coæternus patri est licet natus dicatur.lib.1. dist. ix.§ Genitus.

Filius dei, habitu inuentus vt hō.li.3.di. 6.§.Ne autem.

Filius a patre missus dicitur, a seipso, & a spiritu sancto quia ipsius incarnatio totius trinitatis & opus.lib.1.di. xv.§.Quo circa. Et sequentibus.

Filius de seipso dicens: A memetipso non veni, de forma serui loquitur. eadem.§ Sed adhoc.

Filij missio dicitur eius incarnatio. Eo enim missus est, quod in forma hominis mundo visibilis apparuit.lib. 3.dist.1.§.Cum venit.

Filius missus est, non mutando locum, quia in mūdo erat, sed pater inuisibilis, vna cum filio secum inuisibili eundē visibilem faciendo misisse dictus est, ideoq̄ꝫ, filij incarnatio missio eius est.li.1.dist.xv.§. Quod autem. Et lib.3.dist.1.§.Cum venit.

Filius missus dicitur æternaliter, & tēporaliter. Aeternaliter in æterna generatione: secundum quam tamen melius ac verius dicitur genitus. Tēporaliter vero nō eo ipso, quod de patre natus est missus dicitur filius, sed ab eo quod apparuit mūdo, verbum caro factū, vel eo quod ex tpe cuiusquam mente concipitur. Et tunc vnicuiq̄ꝫ mittitur, cum ab eo cognoscitur vel percipitur. lib.1.dist.xv.§.Ad quod dicimus.

Filius duobus modis tēporaliter mitti dicitur, primo visibiliter vt sit homo, quod semel tantum factum est, secundo inuisibiliter vt sit cū homine, quomodo quotidie mittitur ad sanctos: & missus est etiam añ incarnationem ad omnes sanctos, & ad angelos. Ibidem. §.Ecce distincti.

Filius scd'm q̄ hō nō tm̄ patre, sed etiā spiritusancto & seipso minor dicitur, in forma tamē dei vnigenitus patris æqualis est patri, & in forma serui etiam seipso minor est, ergo bene vtrunq̄ꝫ dicit scriptura, scilicet æqualem patri filium, & maiorem patrem filio.lib.1. distin. xvi.§.Notandum autem.

Filius nascē do q̄d accepit. Inf. Spūssanctus ꝓcedēdo.

Filius non dicitur noster filius, licet dicatur noster redēptor, noster panis: quod enim de patre natū est, ad patrem solum refertur, cū dicitur filius, ideo filius patris est, non noster, licet eo quod datur nobis, ad patrē & ad nos referatur. Vnde dicim⁹ pater noster, sic etiā dicimus, spiritus noster, nō autem spiritus sanctus noster.lib.1.dist.xviii.§.Hic quæritur.

Filij dei, homines sunt, factura, non necessitatis proprietate: adoptione, nō natura: nuncupatione, non veritate. Dicitur etiam homo filius totius trinitatis. Verbū autem patris, est verus & proprius filius, origine non adoptiōe: veritate, nō nuncupatiōe: necessitate, nō creatione.lib.1.dist.xxvi.§.Hic quærit.& ea.§ Hō vero.

Filij in diuinis origo esse dicitur ab initio, non intelligitur quasi ipse filius habeat initium, sed quia ipse est ab initio, id est, a patre, licet filius sit principiū de principio, non tamen conceditur quod filius habeat principium.lib.1.dist.xxix.§.Deinde.

Filius dicitur sapientia, potentia siue virtus patris, non quod pater per eū sit sapiens aut potens: sed quia filius sapientia & virtus est, de patre sapientia & virtute.lib. 1.dist.32.§.Præterea.

Filius dicitur sapiens per se, sed non a se vel de se, sicut per se deus dicitur, sed non a se vel de se, quia de patre, lib.1.dist.xxxii.§.Ex prædictis.

Filij dei dicūtur homines. Infra. Prædestinatio duplex.

Filius ꝓprie dr̄ imago dei patris. Aug. Nō pater & filius ambo imago, sed fili⁹ solus imago est patris, quēadmodū solus ipse est filius, q̄a plene & perfecte æqualis est ei. lib.1.dist.xxvii.§ Hic non. Et lib.ii.dist.xvi.§.Filius. Infra. Imago & similitudo.

Filius incarnatus est, nō pr̄ nec spūssanctus, vt q̄a sapientia dei oñia facta sunt, etiā ipsa sapiētia instauraret, q̄ in cœlis sunt & q̄ in terris. Scd'o. q̄a filius est a patre, pater vero a nullo. igitur congrue pater misit filium; & filius missus est ne pater ab aliquo esse putaretur. Tertio, vt qui in diuinitate dei filius erat, in humanitate fieret filius hominis, ne idem esset pater & filius, & ne duo essent filij, & nomen filij ad alteram transiret, qui non esset in æterna necessitate filius, sed

Si vero vir se frigidum asserens noluerit eam retinere, sed aliam ducere, manifesto patet ratio odij falsitatis. Nam si huic nõ potuit concordare, nec alteri poterit. lib. 4. dist. 34. § De his enim.

Fructus digni pœnitẽtiæ sunt, vt scilicet secundũ quali tatem & quantitatem culpæ sit qualitas & quantitas pœnæ. Nõ eñ debet esse par fructus boni operis eius, qui nihil vel minus peccauit, & eius qui grauius cecidit. Ideo pœnitenti necessaria est discretio, de qua Augustinus. Consideret, inquit, qualitatem criminis in loco, in tempore, in perseuerantia, in varietate personæ (scilicet qualitate status & ætatis & quali hoc fecerit tentatione) & in ipsius vitij multiplici executione. li. 4. dist. 16. § In perfectione.

Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam. Vti vero est id quod in vsum venerit referre ad obtinẽdũ illud quo fruendum est, alias abuti est, non vti. Nam vsus illicitus abusus vel abusio nominari debet. lib. 1. dist. 1. § Hæc ergo.

Fruimur etiam hic dum per spem ambulamus, sed nõ ita perfecte. Ibidem.

Frui est vti cum gaudio, non adhuc spei, sed iam rei. Vti vero est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Ideo omnis qui fruitur, vtitur, quia assumit in facultatem voluntatis aliquid cum fine dilectionis. Nõ autem omnis qui vtitur fruitur, sed id quod in facultatẽ voluntatis assumit non propter ipsum, sed propter aliud appetit. lib. 1. dist. 1. § Notandum

Fruimur ea re quam diligimus propter se. libro i, dist. 1. § Potest etiam.

Fruendum est ea re qua efficimur beati, id est, deo, cæteris vero vtendum. Ibidem.

Frui dicitur frequenter & cum delectatione vti, sed cũ finis in ea re non ponitur, tunc improprie & abusiue dicitur frui. Si vero inhæserit, & finem in ea posueris lætitiæ, tunc vere & proprie ea frui diceris. Ibidem.

Frui seipso homo non debet, vel homine altero, quia non debet se diligere propter se, sed propter illud quo fruendum est. Ibidem. § Cum autem.

Fruendum virtutibus non est, sed vtendũ. Et licet sunt diligendæ propter se, non tamen sit hic dilectionis terminus, sed vltra gradiendum ad illud summum bonũ quia illud propter se tantum est amandum: illud enim est supremus finis. Ideo dicit Augustinus, quod diligimus virtutes propter solam beatitudinem, non quia eas propter se diligamus per accidens, & ita per virtutes fruimur nõ tamẽ eis. lib. 1. dist. 1. §. Hic cõsiderãdũ.

Fundamentum quod mutari nõ potest est Iesus Christus, id est, Christi fides, scilicet quæ per dilectionẽ operatur per quam Christus habitat in cordibus suorum quæ neminem finit perire. libro iii. distinctione xxiii. §. Accipitur.

Fundamentum omnium virtutum est fides. Supra. Fides dicitur.

Funerum pompa. Infra. Pompa.

Furiosi dum in amẽtia sunt non possunt contrahere, sed si matrimonium ante amentiam fuerit contractũ, non separẽt. lib. 4. dist. 34. §. Furiosi. Si habẽs lucida interualla contrahit, tenet matrimonium.

Furti nomine deus intelligi voluit, omnem illicitam vsurpationem rei alienæ. Non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit. lib. 3. dist. 37. §. In secunda.

Furtum non commiserunt filij Israel, nec peccauerunt ab Aegyptijs mutuata asportantes, sed in hoc deo ministerium prebuerunt. Qui tamen ex cupiditate Aegyptios deceperunt, hoc illis qui iure talia passi sunt, magis facere p missi sunt, quam iussi. Nec obstat quod in lege naturæ dicitur: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Nam hoc intelligitur, quod iniuste alteri ne facias, quod tibi non vis fieri. Ibidem.

Futurum est quicquid deus vult & præscit. lib. 2. dist. xvii. §. Solet etiam. Hoc intelligitur de necessitate nõ consequentis, sed consequentiæ.

GABRIEL interpretatur fortitudo dei. li. 2. dist. x. §. Et putãt. Supra. Angelorum nomina.

Gaudium stat cũ dolore in pœnitente, qui semper doleat, & de dolore gaudeat, & non semper ex fide doluisse doleat. lib. 4. di. xiiii. § Similiter.

Gaudium beatorum ante & post resurrectionem. Supra. Animæ sanctorum. Supra. Beati post.

Gaudium beatorum erit æquale quomodo intelligitur. Supra. Beati habebunt.

Gehenna quæ stagnũ ignis & sulphuris dicta est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora hominũ & dæmonum. Vnus enim vtrisq; ignis erit. lib. iiii. dist. xliiii. § Solet etiam quæri.

Generatio filij ex patre, & tamen æternus filius cũ patre multis testimonijs mõstrat̃. li. i. dist. 2. § Nũc vero.

Genitus a patre filius est, & ideo alius est, nec ante pater quam filius: coæternæ enim sibi sunt tres personæ. lib. i. dist. ix. §. Genitus.

Generatio filij æterna ostenditur multis testimonijs. lib. i. dist. 2. §. Nunc vero.

Generatio filij ineffabilis, intelligit̃ de natiuitate æterna, & etiam temporali. lib. i. dist. ix. § Quidam tamen

Generatio patris & natiuitas filij simul sine interuallo sui est. lib. i. dist. ix §. Dicamus ergo.

Generationem filij & processionem spiritussancti, hic viuentes non possumus distinguere. libro 1. dist. xiii §. Inter generationem.

Genitus & ingenitus filius & pater dicuntur relatiue. Ingenitus tamen alia notio est quam pater, quia pater dicitur secundum proprietatem generationis, sed ingenitus secundum proprietatẽ innascibilitatis, vtrũq; tamen de patre relatiue dicitur: & quod secundum relationem pronunciatur, non iudicat substantiam. li. i. dist. xxviii. §. Præterea.

Generatio quarta de qua dicitur, Visitans peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationẽ, mystice exponitur, scilicet, pater est primus motus suggestionis siue cogitationis, filius vero est consensus, dũ scilicet cogitatio conceperit peccatum, nepos est cum illud opere completur vel compleri decernitur. Pronepos si in facto gloriaris. lib. 2. dist. xxxiii. §. Et licet. Et §. Quod etiam.

Gladij ancipites in manibus sanctorum in futuro iudicio erunt, quia sententia de bonis & malis in eorum potestate erit, & cum Christo nationes orbis terræ iudicabunt. lib. 4. dist. 48. §. Non autem.

Gloria vana siue inanis, sc3, filia supbiæ, est amor propriæ excellentiæ. lib. 2. dist. xxi. § Qui ad suam.

Gladius flammeꝰ ante paradysum collocatꝰ ad literã credendum est quod per angelicum ministerium ibi esset quædam ignea custodia ad significandum aliqd de spirituali paradyso: nam Cherubin significat plenitudinem scientiæ. Hæc est charitas. Gladius etiã flammeus significat pœnas tẽporales quę versatiles sunt,

quia tempora volubilia sunt. Ille ergo ad custodiam ligni vitę ponuntur, quia ad vitam non reditur nisi per charitatem & tolerantiam temporalium passionum. lib.2.dist 29 §.Ne vero.

Gr̃a si nō gratis det̃, nō est gr̃a.li.2.di.26.§.Illa autem

Gratiam non præcedit aliquid meriti humani, sed ipsa meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici voluntate comitante, non ducente. lib 2. dist.21.§,Itaq́;.

Gratia prædestinatiōis, Infra, Prædestinatiōis effect⁹.

Gratia duplex est, scilicet, operās siue p̃ueniēs, & cooperans, siue cōcomitās aut subsequens:li.2.di.27:§.Hæc est

Gratia operans, & cooperans vna & eadem est gratia, & idem est donum, & eadem virtus, sed propter effectus diuersos sortitur diuersa vocabula eadem §. Quæritur autem, &. lib.2. dist.26.§.Hic considerandum.

Gratia operans dicitur qua iustificatur impius: cooperans vero qua operans iuuatur ad bene volendum efficaciter, & deum præ omnibus diligendum, & ad operandum bonum, & ad perseuerandum in bono. & huiusmodi: & sine hac non potest proficere rationalis creatura ad meritum vitæ. libro.2. dist.v.§.Nō indigebat.

Gratia operans est, quæ præparat hominis voluntatem vt bonum velit, cooperans adiuuat, ne frustra velit, cooperando enim deus in bonis perficit, quod operando incipit, quia ipse vt velimus operatur incipiens, cui volentibus cooperatur perficiens. Operans igitur gr̃a est quæ pręuenit voluntatem bonam: ea enim liberatur à peccato, & præparatur voluntas hominis vt sit bona bonumq́; efficaciter velit: Cooperans vero, iam voluntatem bonam sequitur adiuuando. Non enim ideo miseretur deus alicuius, quia voluit & cucurrit, sed ideo voluit & cucurrit quia misertus est deus. Quia voluntas nostra nihil boni agit, nisi diuinitus adiuuetur. lib. 2.dist.26.§.Hæc est.

Gratia præueniens siue operans, quæ voluntatem præparat, est fides cum dilectione, qua iustificamur. Et tamen gratis, ne gratia ex merito fidei dari dicatur. lib.2. distin.26.§.Et si.

Gratia qua homo à peccato liberatur, in fide Christi posita est. Ibidem.

Gratia tam operans quam cooperās fuit homini necessaria, etiam ante peccatum, licet non indigeret operante, vt liberaret eius voluntatem a peccato in quo nondum erat, sed ut præpararet ad volendum bonum efficaciter, quod per se non poterat .li.2.di.29.§ Post hęc.

Gratia non assistente, nemo potest bonum velle meritorie, nec perficere .lib.2,dist.26.Hęc.§ est.

Gratia dei non saluat nisi assit voluntas, & tamen totum gratiæ attribuitur, quia gratiam dei comitatur volūtas bona, nō gr̃a voluntatē. li.2.di.26.§.Voluntatē.

Gratiam qua iustificatur impius, etiam multa bona præcedūt q̃ fiunt per liberum arbitrium, quibus tamē nec meremur vitam, nec gratiam iustificantem .lib. 2 dist 26.§.Illa autem.

Gratia nō ē ex libero arbitrio volūtatis, sed poti⁹ ipsam sanat & p̃parat, vt sit bona.li.2.di,27.§ Si igitur.

Gratia gratisdata à deo incipiūt oīa merita bona: & q̃uis gratiæ attirbuātur: nullū tamen meritū est in hoīe quod non sit p̱ liberum arbitriū, sed in bonis merendis causæ principali attribuitur gr̃ę, qua excitatur liberum arbitriū, & liberatur ac iuuatur voluntas hoīnis, vt sit bona li 2.di.27.§ Cum ergo. Aug. Cum coronat deus merita nostra, nihil aliud coronat, q̃ munera sua. Vnde vita ęterna & alia præmia dicuntur gratia, quia gratis dantur, non tamen ita gratis, quin meritis dentur, sed quia ipsa meritoria quibus dantur, sunt etiam per gratiam data .lib.2.dist.22.§.Ex muneribus,

Gratiarum potentiarum. & affectuum ordo.lib.2.dist. 26.§,Illa autem.

Gradus ecclesiastici sunt septem, Infra, Ordines

Gratia si desit non potest homo diuina mandata obseruare, ita gratia non solum datur vt per eam sciat homo quę facere, credere & sperare debeat, sed etiā vt quæ facienda nouerit, perficere possit, & non solum vt facilius possit, sed quia sine ea facere quod deus iussit nequaquā possit, lib.2.dist.28.§.A tuero

Gradus consanguinitatis qualiter computentur. lib 4. dist. 40.§.Quomodo.

Gradū primum faciunt parentes & filij. secundum filiorum filij, & sic deinceps. Ibidem.

Gradus sex olim prohibebantur, secundum Isidorū, nō conputatis parentibus Secundum alios vero, illis cōputatis, septem prohibebantur. Ratio Isidori est, vt sicut sex ætatibus mundi generatio & hominis stat⁹ finitur, ita propinquitas generis tot gradibus fineretur. Ratio aliorum, sicut post septem gradus sponsus sponsæ iungitur, sic post hanc vitam, quæ septem diebus agitur, ecclesia Christo iungetur. Ibidem.

Gręcorū cōtrouersia, de spiritu sc̃tō. Infra. Spūs, p̱cedit.

Gula ē īmoderata cibi auiditas.li.2.di.31 §.Qui ad suā.

HAbitus est res quæ accidit vel accedit alicui, vt eam possit etiā nō habere. Et est multiplex. Vnomodo dicitur habitus animi, vt scientia, disciplina, & huiusmodi, vsu firmata Secundo, dicitur habit⁹ corporis, vt est valetudo, & huiusmodi. Tertio, dicitur habitus qui mēbris corporis accomodatur, vt calciamentum, vel vestitus. &c̃. Quędam itaq́; accidunt vel accedūt, vt habitum faciant, & non mutantur, sed mutant tantum, sicut sapientia facit de stulto sapientem. Alia mutant & mutanẽ, vt cibus qui in corpus vertitur, & ipsum robustum efficit. Alia nec mutant nec mutantur, sicut anulus in digito positus. Alia mutantur, sed nō mutant, vt vestis, quæ exuta nō habet eā formā quā habuit induta. Et hoc vltimo mō dicit̃ fili⁹ dei habitu inuēt⁹ vt hō. li.3.di.6.§. Ne aūt.

Habere spiritū sc̃tm̄ qs & quō dicit̃, Infra, Spūsſc̃tūs dari.

Habitat de⁹ in solis sc̃tis & quō in Chr̃o Sup. de⁹ habitat.

Hęresis ē, scripturā sacrā, alit̃ interp̃tari quā dictorū vir t⁹ postulat, ex verbis enim inordinate prolatis incurrit̃ hęresis. De intelligētia ergo hęresis est, nō de scripturis: & sensus, nō sermo fit crimen. lib.4.dist.13.§.Ne autē.

Hęresis prima ortum habuit inter discipulos quando Christus dixit. Nisi manducaueritis carnem filij hominis. Qui responderunt: Durus est hic sermo, & abierunt retro. lib 4. dist.10;§.Sunt item.

Hæresis Titiana nō recipit matrimonia, Infra, Titiani.

Hæretic⁹ ē, q alicui⁹ tēporalis comodi, & maxime gloriæ principatusq́; sui gratia falsas ac nouas opiniones, vel gignit vel sequitur. lib. 4. dist.13.§ Ne autem

Hæretico dicente se eē Ambrosiū vl̃ Augusti. aut aliquē hmōi, si catholicus ab eo ad sue fidei imitationē vocat⁹ cōsentiret, talis nō dicit̃ cōsēsisse in sectā hęreticorū. sed in integritatem fidei q̃ ille se habere mentiebatur. lib. 4. di.30.§.Nec solū. Hoc verū est, si in gn̄e cōsentiret in fidē. Si autem ille hęreticus aliq̃ p̃dicaret contra fidē, & catholicus assentiret illius prædicationi, tunc non excusaretur ab errore, maxime si hoc esset contra articulum aliquem quē quilibet adultus tenetur scire.

Hirci duo in lege oblati, significant humanitatem & diuinitatē Christi, quorum alter immolatur, id est, humanitas, alter in solitudinem mittitur. i. in cœlum diuinitas abijsse dicitur, non vnionem deserens, sed virtutem suam cohibens, vt impij passionem Christi consummarēt. li. 3. dist. 21. §. Post prædicta. Supra. Chrs derelictū.
Homicidia dicit abortiuū, pcurās, & qñ, Sup. Aborsum.
Homicida non est minister iudicis, nec peccat si occidit quem lex præcepit occidi. Sed si sponte id facit, homicida est, etiam si occidat quem scit à iudice occidendum. lib. 3. dist. 37. §. In secunda.
Homicida diabol⁹ ab initio fuit, id est, statim post initiū temporis apostatauit, vel, ab initio homicida vel mendax fuit, id est, ex quo homo conditus fuit, quem per inuidiam in mortem præcipitauit & fallaciter seduxit. lib. 2. dist. 3. §. Deinde.
Homo intelligitur pro omnē creaturam mundi, Rho. 1 Inuisibilia dei à creatura mundi. Et hoc propter excellētiā qua cæteras creaturas excellit, vel propter conueniētiā quam habet cum oī creatura. il. 1. di. 3. §. Apostol⁹.
Homo non fit deo volente deterior, sed vitio voluntatis suæ, lib. 1. dist. 46. §. Si quis.
Homo peccando fit nihil lib. 2. dist. 35. §. Quo circa.
Hō fact⁹ est, ppter deū, vt ei seruiret: & mūd⁹ fact⁹ est propter hominē, sc3, vt ei seruiret. Positus ergo est homo in medio, vt & ei seruiretur, & ipse seruiret, vt acciperet vtrumq;, & reflueret totū ad bonum hoīs, scilicet, obsequium quod accepit & quod impendit. 1. Corinth. 3. Omnia nostra sunt, scilicet superiora, vt deus trinitas ad fruendum: æqualia, vt angeli ad conueniendum, qui & si modo nobis sint superiores, in futuro erunt æquales, qui & modo nostri sunt, id est, ad vsum nobis sunt: sicut res dominorum dicuntur esse famulorum, non domino sed vsu. Heb. 1. Omnes sunt administrorij spiritus. lib. 2. dist. 1. §. Et sicut. Nostra etiam sunt inferiora, quia ad seruiendum nobis facta sunt. eadem. §. De homine, Supra, Beatitudinis, Sup. Creatura rationalis.
Homo fact⁹ est propter reparationem angelicę ruinę, nec tamen hæc sola causa est, sed inter pręcipuas vna. Nā si angelus non peccasset, hō nihilominus factus fuisset. lib. 2 di. 1 §. De homine.
Homo saluaret̄ etiam si angeli nō cecidissent. li. 2. dist. 9 §. Notandum.
Hōi cur obediētia impōebat̄ in padiso, Infra, Spiritib⁹
Hominem fecit deus ex duplici substātia, corpus de terra fingens, animam vero de nihilo faciens. lib. 2. dist. 1. §. De homine. Rationem, Vnde supra. Anima vnita.
Homines assumentur ad ordines angelorum, qui & qt, Supra, Angelorum ruina. Infra, ordo decimus.
Hō non est propter terrā factus, Supra, diebus tribus.
Homo vltimo factus est tāquam dominus, & possessor omnium corporalium, & omnibus præferendus. libro 2. dist. 15 §. Omnibus.
Hominis creatio fuit à tota trinitate. Sup. Faciamus.
Homo ad imaginem & similitudinem dei factus est secundum mentem, qua irrationabilibus antecellit: ad imaginē aūt dei, secūdum memoriam, intelligentiam, & dilectionem. ad similitudinem vero, secundum innocentiam & iustitiam, quę in mente rationali sunt naturaliter. Vel consideratur in cognitione veritatis ipsa imago. similitudo autem in essentia, quia & immortalis & & indiuisibilis est. Anima enim facta est similis deo, quia immortalem & indissolubilem fecit eam deus. Imago ergo pertinet ad formam, similitudo ad naturam. libro 2 distinct. 16. §. Veruntamen, Infra, Imago.

Homo secundum animam factus est ad imaginem & similitudinem nō patris, vel filij, vel spiritussancti, sed totius trinitatis. Et sic propter imaginem dei, quæ est in homine, est ipsa imago dei, Ibidem.
Homo dicitur imago & ad imaginem dei, filius autem imago dei, non ad imaginem dicitur, quia natus, nō creatus, ęqualis, & in nullo dissimilis est patri. Homo autē non æquatur parilitate, sed accedit quadam similitudine. lib. 2. dist. 16 §. Quo circa.
Hominis corpus formauit deus de limo terrę, nō quod manibus corporis corpus formauerit, quia deus spirit⁹ est, non membrorum lineamentis compositus: sed formasse dicitur, id est, voluit & verbo iussit, vt ita fieret, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, id est, animæ substantiam, in qua homo viueret, non de materia aliqua corporali, vel spirituali, sed de nihilo creauit, nō quod faucibus sufflauerit. Non autem de substantia dei facta est anima, sicut quidam hæretici dicunt, eo quod insufflasse dicitur. Dicunt enim cum homo flat de se flatum emittit. Sed tropica hic locutione dicitur sufflauit, id est, flatum hominis, hoc est animam, fecit. Flare enim est flatum facere. Flatum facere, est animam facere. libro 2. dist. 17. §. Hic de, Et seq.
Homo extra Paradisum creatus est, & postmodum in Paradisum positus, ideo, quia non erat in eo permansurus, vel ideo vt hoc non naturæ, sed gratiæ assignaret. lib. 2. dist. 17. §. Hominem.
Homo ante esum ligni vetiti cognouit bonum per prudentiam, & experientiam: malū vero per prudentiam tātum, quod postea etiam per experientiam cognouit. li. 2. dist. 17. §. In hoc, Infra, Lignum scientiæ.
Homo prohibitus fuit à ligno, non quod ipsum malū erat, sed vt præcepti obseruatio esset in bonum homini, & transgressio malum. Ibidem.
Homo primus, secundū naturā corporis terreni, & immortalis fuit quodāmō secundū aliquid, quia potuit nō mori: & mortalis q̊dāmō, quia potuit mori. In illo nāq; primo statu habuit posse mori, & non posse mori. In secūdo vero statu post pecatum habuit posse mori, & nō posse nō mori, qa in eo statu est moriendi necessitas: In tertio statu, id est, gloriæ habebit posse nō mori, & nō posse mori, quia ibi erit moriendi impossibilitas, quod ex gratia erit non ex natura. lib. 2. dist. 19. §. Solēt quęri & eadem. §. Solet hic. & eadem. §. De hac vero. Tamen posse mori in primo statu habuit in natura: sed posse non mori erat ei ex ligno vitæ, scilicet, ex dono gratiæ. lib. 2. dist. 19 §. Solet hic.
Homo factus est in animam viuentem, id est, in animā corpus sensificantem, hoc est vitam corori dantem: tñ per sustentamenta ciborum. lib. 2. dist 19. §. Solent qri.
Homo primus si non comedisset de ligno vitæ (secundum quosdam) peccasset, quia pręceptum ei erat quod de omni ligno paradysi commederet, nisi de ligno scientiæ boni & mali: & ergo moreretur. Sed si non fuisset ei præceptum, & non comedisset de eo, tunc nihilominus potuisset non mori. Alia tamen positio verior est, scilicet, quod posse non mori fuisset ex esu ligni vitæ tantum, & non ex alijs lignis. lib. 2. dist. 19. §. Solet Et eadem. S. §ed ad. &, §. Ideo.
Homo in statu innocentiæ quomodo translatus fuisset ad beatitudinem. Infra, Immortalitatis. Infra, Homines in Paradiso.
Hominis triplex status. Supra Homo primus. Item Status quadruplex, Supra Christ⁹ de omni. (tibus
Hoīes in paradiso potuerūt filios gignere, nō vt moriē

patri

dum istos. Et licet dicatur homo deus, non tamẽ Christus debet dici homo dominicus. eadem, §. Et licet.
Homo factus deus & similia, quomodo intelliguntur Infra Locutiones.
Homo ille, demonstrando Christum, cępit esse: vel homo ille semper fuit. Huiusmodi locutiones non sunt absq; determinatione admittendę vel intelligendæ, sed attendatur si locutio referatur ad diuinitatem vel humanitatem. li. 3. dist. 12 §. Post prædicta.
Homo ille, scilicet, Christus nõ potuit peccare, vel nõ esse deus, inquantum referatur ad personam verbi, vel ad naturam etiam humanam vnitam verbo. Sed si ad naturam humanam siue animam non vnitam verbo, sed tñ existentem referatur, tunc vtrumq; potuisset. li. 3. di. xij. § Ideo non. Nec quia liberum arbitrium habuit, ergo ad vtrumq; flecti potuit, cum etiam angeli confirmati habentes liberum arbitrium non possint peccare. eadem. §. Quidam.
Homo purus non potuit satisfacere pro peccato. Ade Supra, Christus nobis.
Homo redemptus est per iustitiam, & non per potentiam. Supra. Deus potuit.
Homo cur per mortem Christi, & non aliter redemptus est. Supra. deus potuit.
Homo ille vel filius hominis demonstrando Christũ potest dici descendisse de cœlo, si dictum referatur ad vnitatem personæ: si vero ad distinctionem naturæ, sic non conceditur, libro. tertio. di. xxij. §. Solet etiam.
Homines assumentur ad choros angelorum, & quot. Supra. Angelorum ruina.
Homines saluandi vtrum faciat decimum ordinem. li. ij. di. ix. §. Notandum. Infra ordo decimus.
Homusion, idem est quod vnius eiusdemque substantiæ, hoc est consubstantiale, & hoc nomen in concilio Niceno a catholicis patribus contra Arrianos veritatis autoritate firmatum est. li. 1. dist. xxxiiij §. Hic non.
Honor parentum. Infra. Prĉeptũ primũ scdę tabulæ.
Hostiæ fractio. Supra. Eucha. fractę. Supra. Frãgitur.
Hostiæ tres particulæ. Pars in calice oblata, significat corpus Christi quod iam surrexit. Pars comesta, significat corp⁹ ambulans adhuc sup terrã, sed pars vsq; in finem missæ reseruata, significat corpus adhuc in sepulchro. Fractio igit̃ est representatio passionis & mortis Christi li. 4. d. xij. § Quid aũt de cõse. d. ij. §. Triforme.
Hostiæ multæ oblatæ non multi sunt Christi, sed vn⁹ vbiq; est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus, & vnũ vbiq; corpus offert, & ita vnũ est sacrificiũ, lib. iiij. dist. xij §. Post hæc. Vnde licet in multis locis consecretur, non tamen sunt multa corpora Christi sed vnum corpus. li. iiij. dist. xi §. Quidam.
Humanorum corporum substãtie quomodo fuit in Adam. Supra, Homines omnes.
Humanam naturam totam, quæ constat ex hoc corpore & hac anima, suis proprietatibus assumpsit deus, vt totam humanam naturam curaret, quæ tota vitio corrupta erat, li. iiij. d. xx. §. Si vero. Et eadẽ. §. Si enim.
Humanitatis siue humanæ naturæ nomine, intelligit caro & anima, non tamen sunt vna natura corpus & anima, sed duæ naturæ. Nec corpus & anima Christi est corpus & anima cuiuslibet alterius hominis, sed q. libet homo habet suum proprium corpus & animam. Dicimus tamen vnam naturam omnium hominum, quia plurimæ personæ hominum sunt: oẽs aũt candẽ suscipiunt rationem naturę. li. 3. dist. ij. §. Et quia. Et eadem. §. Assumpsit.
Hypostasis significat aliquando personam siue subsistentiam, aliquando significat substantiam, & sic accipitur cum dicitur vna hypostasis. Vnde in huiusmodi responsionibus necessaria est distinctio significationis, libro primo, distinctio. xxvi. §. Nunc deo.
IAcob excusatur a mendacio, p pt familiare cõsilium spũſſcti, quod mater ei⁹ acceperat, quæ mysterium nouit, cui ipse obedire intendebat, libro, tertio, di. xxxviij. §. Illud etiam.
Iacob excusatur & Lya a fornicatione. licet ante concubitum ibi esset error personę, quia ille cũ maritali affectu cognouit & illa vxorio affectu debitũ psoluit, putãs lege primogenituræ & paternis impĳs se illi iure copulatã, & etiam quia dei consilio in mysterio illud factum est. libro quarto, distinctio xxx. §. Nec solum.
Iacob & Lyę matrimonium. Supra. Error personæ.
Idolum est quod nihil habet simile sui. Similitudo vero quod habet speciem alicui⁹ rei. Vnde idolum nihil est in mundo, id est, inter creaturas mundi non est forma idoli, li. 3. distin. 37. §. Sed iam.
Ieiuni debent sumere & conficere sacramentum eucharistiæ, non obstãte, quod Christus hoc discipulis post cœnam tradidit ex certis causis, vbi non exinde disciplinam sanxit in posterum, nisi necessitas aliud cogat. libro, quarto, distin. 8. §. Forma vero.
Ierarchiæ angelorum tres. Infra. Ordines angelorũ.
Ierarchia dicit̃ sacer principat⁹. lib. 2. di. 10. §. Hoc etiã.
Iesus proficiebat sapientia &c. Supra Christo. Supra Christus profecisse.
Iesus sapientiam geminam habuit. Supra. Chr̃s habuit.
Ignis concupiscentię, superbiæ & iræ intelligitur, cum dicitur in Psalmo: Supercecidit ignis, & non viderunt solem. lib. 2. dist. 36. § Sciendum.
Ignis purgatorius, etsi ęternus non sit, miro tamen modo grauis est. Excellit enim omnem pœnam quam vnquam passus est aliquis in hac vita. Nunquam enim in carne tanta inuenta est pœna, licet mirabilia passi sunt martyres tormenta. Et multi nequiter quanta sustinuerunt sæpe supplicia. lib. 4. dist. 20. §. Sciendum est.
Ignis corporeus punit spiritus. Augustinus. Cur non dicamus etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi? Si spiritus hominum etiam corporei nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc potuerunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari. lib 4. dist. 44. §. Solet etiam quæri.
Igni corporali puniuntur animæ damnatorum etiam ante resurrectionem corporum, non solum vidẽdo, sed & sentiendo & experiendo, quod probatur ex euangelio Lucæ. 19. Vbi anima diuitis se cruciari in flamma q̃ritur. lib. 4. dist. 44. § Cum autem
Ignis æternus cuiusmodi sit, vel in qua mundi vel rerũ parte futurus sit, Augustinus dicit hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui spiritus diuinus ostendit. li. 4. dist. 44. §. Solet etiã q̃ri. Hoc intelligitur, de loco eius proprio. Nam locus communis ex scripturis scitur, q sub terra est.
Ignis præcedet aduentum iudicis, quo comburetur facies mundi huius, & peribit cœlum & terra, non secundum substantiam, sed secundum speciem quæ immutabitur, cœlum, videlicet, aereum non æthereum. lib. 4. d. 43. §. Cum autem.

Ignis conflagrationis ascendet in iudicio quantum ascenderunt aquæ in diluuio, & consumet malos quos reperiet viuos, bonis vero nihil faciet, sed quod in eis purgandum est purgabit. libro.4 dist. 47 §. Cum aũt.
Ignorantia quid sit. Supra. Filij in Paradiso
Ignorantia alia vincibilis, alia inuincibilis, quarum prima non excusat, secunda vero excusat. libro.2. distinct. 22 §. His autem. Vincibilis ergo est peccatum, si est de his quæ ad salutem scire expedit. Inuincibilis non est peccatum, sed pœna, sicut & difficultas se à malo temperandi, & bonum operandi. lib.3. dist.15. §. Tradidit & eadem. §. Sed forte.
Ignorantia est triplex, scilicet, eorum qui scire nolunt cum possunt, id est affectata, quæ non excusat, quia ipsa peccatum est. Et eorum qui volũt scire, sed nõ possunt, id est, inuincibilis quæ excusat, & est pœna peccati, non peccatum. Et eorum qui quasi simpliciter nesciũt, id est crassa, non renuentes, vel proponentes scire, quæ neminem plene excusat, sed sic fortasse, vt minus puniatur. Et quod grauius peccant qui sciũt, quam qui ignorant, non intelligitur de eis qui scire nolunt &c. lib.2 distin. 22 §. Est autem.
Illabi menti soli illi possibile est, qui eam creauit, qui natura subsistens incorporeus, capabilis est suæ facturæ. Notandum quod mentem hominis iuxta substantiam nihil impleri possit nisi creatrix trinitas, quia tantummodo secundum operationem & voluntatis instinctum anima de his quæ creata sunt impletur. Implet vero Sathanas cor alicuius, non quidem ingrediens in eũ & in sensum eius, neq; introiẽs aditum cordis ei⁹ (siquidem potestas hæc solius dei est) sed callida deceptione animum in affectum malitiæ trahens, per cogitationes & incentiua vitiorum, quibus plenus est. li,2,d,8, §. Illud etiam.
Illuminat oẽm hominẽ venientẽ in hũc mũdũ, intelligitur, quod nullus illuminat nisi ab ipso. Et nõ sic: Nullus est qui nõ illuminetur. Similes locutiones taliter etiam exponantur, li,1, di, xlvi, §. Nunc videndum.
Imago est, eius rei ad quam imaginatur species indifferens, secundum substantiam. Neq; enim ipse sibi quisq; imago est, sed eũ cuius est imago, necesse est vt demonstret. Imago igitur est rei ad rem coæquandam, & imaginata, & indiscreta similitudo. lib.1. di xxxi, §, Nõ eñ.
Imago & similitudo intelligitur increata. i. essentia trinitatis, ad quam factus est homo: vel creata in qua factus est homo, & ipsa homini concreata, de prima intellexisse videtur Beda cum dicit: non esse vnã imaginem dei & angelorum, sed triũ personarum, & ideo p̃sonis, non angelis fit ibi sermo. Dicitur tamen improprie imago, quia imago relatiue ad aliud dicitur cuius similitudinem gerit, li,2, di,16. §. Imago, Sed filius proprie imago patris dicitur. Nec tamen in hoc loco imago filius dei intelligitur, alioquin non diceret ad imaginem nostram, cum filius sit solius patris imago, sed homo intelligitur qui ad imaginem. & etiam imago dei factus est. eadem, § Filius vero. Vnde congruentius dicitur quod in ipso hoĩe etiã imago & similitudo quærenda est, eadem. § Veruntamen. Supra. Homo ad imaginem.
Imago trinitatis in anima, siue mẽte humana est, licet hũana mens non sit eius naturę, cuius deus est, imago tamen illius, quo nihil melius est, ibi quærenda & inuenienda est, li,1, di,3 §. Nunc vero,
Imago dei reperitur in ipsa mẽte etiam antequam sit particeps dei, & etiã amissa partici patione dei & anima difformi effecta, adhuc dei permanet imago. Eo ipso enim imago dei est mens, quo capax eius est, eiusq; particeps esse potest, li,1, di,3 §, Nunc vero.
Imago trinitatis apparet in memoria, intelligentia, & voluntate. Mens meminet sui, scilicet, per memoriam, intelligit se, scilicet per intelligentiam, diligit se, scilicet per voluntatem. Hæc si cernimus, cernimus trinitatẽ, nondũ quidem deum, sed imaginẽ dei. Hæc etiã tria scilicet, memoria, intelligentia & voluntas, non sunt tres vitæ, sed vna vita, non tres mentes, sed vna mens & vna essentia. Ibidem. Aequalia etiam sunt hæc tria, quia capiuntur singula a singulis, & omnia tota ab omnibus. vt eadem, §. Aequalia, & tribus §, sequentibus, Infra, Mens capitur.
Imago in mente naturaliter diuinitus instituta conspicitur. Vnde sempiterna & incommutabilis natura potest recoli, conspici, & concupisci. Reminiscitur enim per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, libro, primo, distinctio 3 §. Sed iam,
Imago trinitatis secũdo potest in anima ita distingui: Mens, id est, memoria, & notitia eius, & amor tria quædã sunt. Mens eñ nouit se & amat se, nec amare se põt, nisi etiã nouerit se. Et capitur mens nõ pro anima, sed pro eo qd excellentius in ea est, scilicet, memoria. Hæc tamen tria cum sint distincta a se, dicuntur esse vnum, quia in animo substantialiter existunt. Et est ipsa mẽs quasi parens: & noticia eius, quasi proles eius. Nam cũ se mens cognoscit, sola gignit noticiam sui. Sed amor de mente & notitia procedit, dum mens cognoscens se diligit. Non enim posset se diligere nisi cognosceret se. Nec minor est proles parente, dum tantam se nouit mens quanta est, nec minor amor vtriusq;, dum tantum se diligit mens quantum se nouit, & quanta est. In illis igitur trib⁹ sicut in sua imagine cognoscitur vnus deus & trinus, eius etiam potentia, sapientia & amor siue bonitas. li.1. di.3 §. Potest & etiam. Et.5. §. sequẽ.
Imago creata ad ipsam trinitatem nõ habet omnimodam similitudinem, sed potius in qualicunq; similitudine magna cernitur dissimilitudo. Nam licet homo habeat in mente supradicta tria, nõ tamen est ipse hęc tria. Sed tres personę in trinitate sunt vnus deus. Item homo habens hæc tria, vna persona est. Illa vero trinitas non est vna persona, sed tres. Item in imagine hęc tria nõ vnus homo, sed vnius hominis sunt. In illa vero non vnius dei sunt illa tria, sed vnus deus. li. primo, distinctio.3. § Veruntamen, & duobus. §. seq.
Imago in mente non propterea tantum dicitur, quia mens sui meminit, intelligit & diligit se, sed quia potest etiam meminisse, intelligenda & amare illum a quo facta est. libro.1, distinctio.3. § Rursus.
Incarnari potuit & potest pater & spũsſctũs. li.3, d.1. §. Si vero, sed non congruit. Supra filius incarnatus.
Incarnatus est sol⁹ filius, q̃uis opa trinitatis sint indiuisa. Nam tota trinitas carnis assumptionem opara est, sed filio tm̃ nõ patri vel spũisctõ. li.3. di 1. §. Sed forte.
Incarnatus est solus filius, & quare. Supra Filius incar.
Incarnationis operatio licet sit totius trinitatis, tñ spũi sctõ attribuitur, quia ipse est charitas & donũ patris & filij, & ex ineffabili charitate verbũ dei factũ est caro, & inęstimabili dono dei, fili⁹ vniuit sibi formã serui. li. 3. dist. 4. § Cum vero. Infra. Trinitatis opera.
Incarnatione Christi vnita est tota natura diuina toti humanæ naturæ, non pars parti. li. 3. dist. 5 § Nos aũt.
Incarnationis Christi modus est inexplicabilis. Supra. Calciamentum.

Incestus quid sit. Supra. Fornicatio licet.

Incestus impedit matrimonium contrahendum, Supra. Cognoscens.

Incestum committẽs cum consanguinea vxoris non poterit contrahere mortua vxore, nec ipsa adultera incestuosa alicui copuletur, li. 4. dist. 34. § De his etiam. Nisi fuerit cum eo dispensatum. Si vero sine dispensatione quis eorum contrahat, peccat quidem, sed matrimonium tenet.

Incestuosi dicuntur qui consanguineis vel affinibus suis abutuntur. li. 4. di. xli. § His dicendum.

Indiuiduum quid est, Infra, Persona secundum.

Induere Christum dicuntur, qui in Christi conformitate baptizanẽ vt, scilicet moriantur vetustati peccati, sicut Christ⁹ vetustati pœnarum. Illi induunt Christum quem per gratiam inhabitantem habẽt. Vel aliter dicimus duobus modis induere Christum, scilicet. vel per assumptionem sacramenti, vel rei perceptione. Induũt enim homines Christum, aliquando vsque ad perceptionem sacramenti, aliquando vsq; ad vitæ sanctificationem: quorum primum bonis & malis potest esse commune: secũdum autem, proximum est bonorum & piorum. Hinc. Paulus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christũ induistis, sc3, scdm sacramenti perceptionem vel secundum sanctificationem. libro 4. distinctio. quarta §. Quæritur.

Indulgentia capitur multipliciter, scilicet, pro concessione, pro remissione, ꝓ permissiõe. Permissio in nouo testamento est de minoribus bonis & de minoribus malis. Sicut coniugium est de minoribus bonis, quod non meretur palmam, sed est in remedium. De minoribus autem malis, id est, de venialibus est coitus coniugalis, qui fit causa incontinentiæ. Illud tamen, scilicet coniugium, & huiusmodi, minora bona proprie indulgentur per concessionem. Coitus vero & huiusmodi permittitur, id est toleratur, ita quod non prohibeẽ. li. 4. di. 29. § Prima institutio.

Indulgentia vero, quia meliora non elegit, remedium habet, a qua si quis declinauerit, meretur exitiale iudicium. Quod enim secundum indulgentiam conceditur voluntarium est, non necessarium, alioquin transgressor esset qui hoc non faceret. Ibidem.

Infernus est locus damnatorum sub terra positus, cui sol & luna non lucebunt post iudicium, quia stabiliter permanent. li. 4, dist. 48 §. Veniente.

Infideliũ matrimoniũ. Supra. Coniugẽ fidelẽ. Supra. Cultus. Infra. Vxorem. Infra. matrimonium infideliũ.

Infidelium opera siue actiones & volũtates mala sunt sine fide, quæ fide habita etiam bona essent. Omne eñ quod non est ex fide, peccatum est. Omnis ergo infidelium vita, pctm̃ est, & nil bonũ est sine summo bono, vbi deest agnitio ęternę veritatis. Falsa virt⁹ est etiã in optimis moribus, Qui ergo fidem & charitatẽ nõ habet, oĩs eius actio peccatum est, quia ad charitatem non refertur, & ideo non fit quemadmodum oportet fieri. libro. ij. distinct. xli. § Cũq;. Quod dictum intelligitur mala sunt, i. non remunerabilia, quia sola illa intentio renumerabilis, est quam fides dirigit, sed non illa bona est. Nam etiam malus si necessitatem proximi releuauerit, naturali pietate ductus, bonum facit: & bona voluntas fuit qua hoc fecit. Etiam peccãt sine fide bonum faciendo, quia ea mala intentione faciunt. eadem. §. Alij vero. Et. §. Nam si quis.

Infirmitas & flagella, diuersis causis immittunẽ. Supra Flagella quandoque.

Ingenium dupliciter, scilicet, quia vel nõ est ab alio, & sic patri conuenit, vel quia non est genitum, & sic conuenit spirituisancto. libro primo, distinct. xiij. §, Hieronymus. &. § Sed vt.

Ingenitum idem est quod innascibile, & est alia proprietas q̃ paternitas. lib. 1 dist. 26. §. Iam de proprietatibus.

Ingenitus, hoc termino nolebat vti Ambrosius, propter hæreticos Arrianos, qui ex eo probare volebãt alterius substantiæ esse patrem, quia ingenitus, & filium, quia genitus: quod etiã nomen Ambrosius dicit in scripturis non reperiri. lib. 1. dist. 28. §, Illud etiam.

Inimicus dicitur etiam proximus, Infra, Proximus.

Iniuria est pro martyre in ecclesia orare, cuius debemus orationibus commendari. Pro alijs autem defunctis oratur. li. 4. dist. 43. § Neq; negandum.

Immortalitas primi hominis alia fuit quam immortalitas filiorum resurrectionis, quia ille potuisset non mori, si non peccaret, moreretur autem si peccaret, illi vero nec poterunt peccare, nec mori. Caro igitur ante peccatum Adæ per alimoniam adiuta, mortis & doloris fuisset expers, vt suam immortalitatem & incorruptibilitatem per obseruantiam mandatorum dei custodiret, in quibus mandatis continebatur, vt de lignis concessis manducaret, & ab interdicto abstineret, donec corporalibus incrementis perductus ad ætatem quæ conditori placeret, multiplicata progenie ipso iubente sumeret de ligno vitæ, quo perfecte immortalis factus, alimẽta cibi vlterius non requireret. lib. 2. dist. 19. §. De hac vero. Et se. Et supra, Homo primus secundum.

Impœnitens moriens omnino moriẽ, & ęternaliter cruciatur. Si enim semper viueret semper peccaret. lib. 4. di. 20. § Si vero quæritur de illis.

Impœnitens non dicitur omnis qui nõ pœnitet, sed obstinatus, vel desperatus: & ideo dicitur non pœnitens. li. 2. dist. 43. §. Est etiam alia.

Impotentia coeũdi impedit matrimonium, Supra, Frigiditas, Infra, Maleficiatus.

Intellectus siue intelligentia differunt à sapientia, & in quo consistunt, Infra, Sapientia & intellectus.

Intellectus donum, & naturalis intellectus differunt, Infra, Scientia.

Intellectus, memoria, voluntas in anima quomodo se habent. Supra, Imago trinitatis apparet.

Intellectum acutiorem recipit anima vna q̃ alia, in creatione, non tamen ingenij acumen, vel tarditas premium vel pœnam in collocat. lib. 2. dist. 32. §, Illud quoq;. §

Intellectus & scientia differunt, Infra, Scientia & intellectus. Infra, Sapientia igitur.

Intelligentia dictorũ ex causis est assumenda dicẽdi, qa nõ sermoni res, sed rei sermo subiectus est. li. 1. dist. 5. §, Sed quia, &, li. 1. dist. 25 §. Sciendum est. Et Aug. Non ẽ, inquit, in rebus considerandũ quid vel sinat vel nõ sinat dici vsus sermonis nostri, sed quis rerũ ipsarum intellectus eluceat. Intelligentiæ humanæ natura rationem dicti diuinarum rerum non capit, nec exemplum aliq̃d rebus diuinis humana operatio præstabit, sed quod intelligibile non est homini, deo esse possibile. li. 1. di 19. §. Et inde est.

Intẽtio, finis, volũtas, in q̃ differũt, Infra volũtas finis.

Intentio diuersa, facit in eodem opere diuersa opera. li. 3. dist. 20. §. Christus Supra, Christus traditus.

Intentio aliquando accipitur pro voluntate, aliquando ꝓ fine lib. 2. dist. 38 §., Solet etiã. eadẽ. § Sed quæritur.

Intentio bona opus bonum facit, quod de indifferentibus intelligitur. Intentio autem mala facit ea esse mala. libro. 2. dist. 40, §, Sed quæritur. Sunt tamen aliq̃

impletur. Augustinus: Iurauit Dauid temere, sed non impleuit iurationem maiori pietate. Vnde sic iurans, grauiter peccat, & qui mutat benefacit, qui autem nõ mutat dupliciter peccat. lib, 3. dist. 39. § Nunc superest. Sed tale iuramentũ mutans periurus dicitur, non quia nõ seruat, sed quia iurauit iniustũ. eadem. §. Qui vero.

Iuramentum quacunq; arte verborum factum, ita à deo accipitur, sicut ab eo cui iuratur, intelligitur. lib 3. dist. 29. §. Hoc etiam.

Iuramentum exigens si nescit vtrum fecerit ille, pro quo iurat, & ideo angit vt ei credere possit, non est peccatum, est tamen humana tentatio. Si vero scit eum fecisse & cogit, homicida est. Item qui prouocat hominẽ ad iurationem, sciens eum falsum iurare, vincit homicidam, quia homicida corpus, ille vero animam occidit, imo duas animas, scilicet illius & suam. lib. 3. di. 39. §. Quæritur etiam.

Iuramentum (secundum concilium Aurelianense) pro sola pace faciendum est, & à ieiunis fieri debet. lib. 3. di. xl. § Sextum præceptum.

Iurando, semper aut deus testis adhibetur, aut creatura deo obligatur & oppignorat. lib. 3. di. 39. §. Hic q̄ritur.

Iurans per deum magis tenetur, quam per euangeliũ, vel creaturas iurans, quia hæc propter deum & per deum facta sunt. lib, 3. di. 39 §. Si autem.

Iurantis per falsos deos, fide vtendum est ad bonum, non ad malum, vt se non societ peccato illius qui per dęmonia iurauit, sed bono pacto eius, quo fidem seruat. Per falsos deos falsum iurans, bis peccat. lib. 3. di. 39 §. Post hæc.

Iurare est deo ius reddere. Iurare per deum, est ius veritatis deo reddere. lib. 3. dist. xxxix. § Hic quæritur.

Iurare per deũ, est testem adhibere deum. Vnde Apostolus iurans dixit: Testis est mihi deus. Ac si diceret, per deum ita est. Augustinus: Quid est enim per deum nisi testis est deus? aut quid est, testis est deus, nisi per deum? Ibidem.

Iurare falsum vel sine necessitate, peccatum grande est, alias non. Augustinus: Iuramẽtum, inquit, faciendum est in necessarijs, cum pigri sunt homines credere quod eis vtile est. Iuratio non est bona, non tamen mala, cũ est necessaria, id est, non est appetenda sicut bona, non tamen fugienda tanquam mala, cum est necessaria. Sed quod Christus ait: Ego dico vobis non iurare omnino, ita intelligitur præcepisse, ne quisquam sic appetat iuramentũ, vt assiduitate iuramenti labatur in periurium. Ideo addit, quod amplius est a malo est, scilicet illius, qui aliter non credit hoc a malo, id est, ab infirmitate esse. Ibi Christus prohibuit malum, persuasit bonum, & indulsit necessarium. libro tertio, distin. xxxix. § Si autem.

Iurare per creaturas Christus prohibuit, ne vel aliquid in eis diuinum crederetur, pro quo eis reuerentia deberetur, vel ne per eas falsum iurantes se putarent iuramento non teneri. Concessum tamen illis fuit qui in creaturis deum venerabantur. sicut Ioseph iurauit per salutem Pharaonis. li. 3. di. 39. §. Quæritur etiam,

Iurare per creaturam est creatorem eius testem adhibere. vnde per lapidem falsum iurãs periurus est, quia non lapidem, qui nõ audit, sed creatorem eius testem adhibet. lib. 3. di. xxxix. §. Hic quæritur.

Iurare veraciter per deos falsos minus malum est, quã per deum verum fallaciter iurare. Nam quanto magis falsum est per quod iuratur, tanto magis pœnale est periurium. li. 3, di. xxxix. §. Post hæc.

Iurare per execrationem est grauissimum, vt quando quis iurãdo sibi imprecatur malum, vel se obligat, vel suos. Augustinus: Cum quis ait, per salutem meam, salutem suam obligat deo. Cũ dicit per filios meos, oppignorat eos deo, vt eueniat in caput eorũ, quod exit de ore ipsius. li. 3. dist. xxxix. § Hic quæritur. Et dicitur genus iuramenti grauissimum.

Ius par ligandi & soluendi. Supra. Claues.

Ius par est coniugum in matrimonio. Sup. Cõiugum.

Iusti in aere, reprobi in terra erunt in iudicio extremo. Supra, Iudici.

Iustitia domini proprie vna est, quę est & eius essentia: tamen propter multiplices effectus pluraliter dicitur in Psalm. Iustitiæ domini recte lætificantes corda. lib. 1. dist. xlv. §. Aliquando.

Iustitiam & misericordiã deus conseruat in omni tempore. Supra. Deus misericors. Supra. Dei viæ.

Iustitia & misericordia in deo idem sunt, & tamen aliqua opera illi, aliqua alteri ascribuntur. Et omnes vię domini misericordia & veritas, li. 4. di. xlvi. §. Sed quomodo. Supra. Dei viæ. Infra. Opera dei.

Iustitia & non potentia homo redemptus est. Supra. Deus potuit.

Iustitia magna virtus animi est, quam non fecit in homine nisi deus. Vnde hic iustitia non intelligitur virtus ipsa, quia ipsam non facit homo, sed intelligitur opus eius. lib. ii. dist. xxvii. § Hic videndum.

Iustitia virtus omnino immortalis est, nec in beatitudine esse definet, sed talis & tanta erit, vt maior fortassis esse non possit vel perfectior. Et aliæ tres virtutes quales erunt. li. 4. di. 33. §. Vnico.

Iustificatio impij per gratiam non fit sine volũtate nostra. lib. 2, di. xxvii. §. Nam de.

Iustitia. Infra. Virtutes cardinales.

Iustificationem meretur fides, & quomodo, vel alia virtus. Supra, Fides meretur & seq.

Iustificatio nostra & remissio peccatorum attribuitur spirituisancto, quia ipse est patris & filij amor & cõnexio vel cõitas: licet tota trinitas eam operetur, li, 3. di. xxxvii. §. Tertium vero.

Iustificamur per mortem Christi, Infra. Mors Christi iustificat.

Iustificare non potuit lex. Infra. Operibus.

LAchrymas fundere debet pœnitens, quia valde durus est cuius mentis dolorem, oculi non declarãt. Nec recte pœnitet qui deflet damna temporalia vel mortem amici, & dolorem peccati lachrymis non ostendit, libro 4. dist. xv. § Satis hoc.

Lamech primus bigamus reprobat, quia hoc pro expletione libidinis fecit. Et cæteri bigami tunc temporis excusantur. lib. 4. dist. 33. §. Quæritur.

Lazari digitus, lingua diuitis, flãma inferni, sinus Abrahæ, quomodo intelligantur. lib. 4. distin. 50, §. Siquis. Richardus dicit: Lingua diuitis est affectio animæ linguam mouentis ad peccandum, pro qua voluntas punitur. Digitus Lazari est, aliquod modicum eius suffragium. Sinus Abrahæ est, locus quietus purgatorum.

Latria est cultus soli deo debitus, qui cultus in dilectione & sacrificij exhibitione, atq; reuerentia consistit, q latine dicitur pietas, græce autem theosebia, id est, dei cultus, vel eusebia, id est, bonus cultus, libro iii. distin. ix. §. Solet etiam.

Latro

46 Liberū arbitriū, sic liberū arbitriū est, vt semper gratia ad beneoperandum indigeat, & homo per liberum arbitrium cum gratia potest vitare peccatū, potest etiā peccare suo libero arbitrio. li. 2. di. 28. § Id ergo.

Licere quod non licet fœminis, æquè non licet viris. & eadem seruitus pari conditione censetur. lib. 4. distin. xxxv. §. Hoc etiam.

Ligandi & soluendi autoritas est sacerdotibus cōcessa. Infra. Sacerdotes habent.

Ligat ecclesia interdum vel soluit quod deus non approbat. Supra. Iudicium ecclesiæ.

Ligandi & soluendi est par ius. Supra. Claues.

Lignum vitæ dictum est, quia diuinitas acceperat hāc vim, vt qui ex eius fructu comederet, corpus illius stabili sanitate & perpetua soliditate firmaretur, nec vlla infirmitate vel ætatis imbecillitate in deteri⁹ vel in occasum laberetur, lib. 2. di. xvii. § In hoc.

Ligna diuersi generis erant in paradiso, inter quæ vnū vocabatur lignum vitæ alterum lignum scientiæ boni & mali. li. 2. dist. xvii. § In hoc.

Lignū scientiæ boni & mali, non a natura hoc nomen accepit, sed ab occasione rei postea secutæ. Arbor em̄ illa, nō erat mala, sed ideo scientiæ boni & mali dicta est, quia post prohibitionem erat transgressio futura, qua homo experiendo disceret quid esset inter obedientiæ bonum & inobedientiæ malū. Non tamē ideo diceretur minus lignum scientiæ boni & mali, si homo non peccasset, quia hoc idem ex eius tactu accideret, quandocūq; vsurparetur. lib. 2. dist. xvii. §. In hoc. Sup. Homo ante peccatum.

Litera occidēs est decalogus, nō quod sit mala, sed qa prohibens peccatum, auget concupiscentiam & addit præuaricationem, nisi liberet gratia, quæ gratia nō sic abundat in lege sicut in euangelio. libro tertio, distin. xl. §. Si vero quæritur.

Localis non est deus, quia penitus non circunscribitur loco, quia nec ita est in vno loco, quod non sit in alio, nec dimensionem habet corpus eius, vt scilicet circunscribatur loco, cui secundum locum assignatur principium, mediū, finis, ante & retro, dextra, sinistra, sursum & infimum, quod sua interpositione facit distantiam circunstantiū. Duobus nanq; his modis in scripturis dicitur aliquid locale siue circunscriptibile, & ecōuerso, i. definitiue, scilicet, vel quia dimensionem capiens longitudinis, altitudinis & latitudinis distantiā facit in loco, vt corp⁹. vel loco, qa definitur ac determinat, vt cū sit alicubi, non vbiq; inuenitur, quod nō solum corpori, sed etiam omni creato spiritui congruit. Omne igitur corpus omnimodo locale est, id est, circunscriptibile & definitiue. Spiritus vero creatus quodāmō localis est, id est, definitiue, quia definitiōe loci terminatur, quoniā cū alicui loco sit totus præsens, alibi non inuenitur. Et quodammodo non, quia non ita localis est, scilicet circunscriptiue vt dimensionem capiens, distantiam faciat in omni loco, scilicet, quia non commensuratur omni loco. Sola autem diuina essentia omnino illocalis est, incircunscriptibilis quæ nec locis nec tempore mouetur. libro primo, distin. xxxvii §. Cumq;. Et eadem, §. De mutatione.

Locus non coangustatur etiam si plures spiritus in eo sint, quo minus de corporibus cōtineret. li. 1. di. xxxvii. § Sed vt supra diximus.

Locus dei dicitur templum. Infra. Templum.

Loqui de deo nō sufficimus, imo deficimus. Hila. Immēsum est em̄ qd' exigitur, incōprehensibile, extra sensus intētionē, nō enūciaf, nō attingit, nō tenet, verbor significantiā rei ipsius natura cōsumit. Sensus cōtēplationē inperspicabile lumē obcæcat, intelligētię capacitatē qd' fine nullo cōtinet excedit. Mihi ergo in sensu labes est, intelligētia stupor est. In sermone vero nō iā infirmitatē, sed silentiū cōfitebor. li. 1 di. 33. § Hor. Supra. Diuinitatis supereminentiā. Infra. Vsus loquendi.

Locutiōes rer diuinar nō intelligimus. Sicut em̄ multa de deo intelligimus, q̄ loqui penitus nō valemus, ita multa loqmur q̄ intelligere non sumus idonei: vt3, ꝙ vbiq; est scimus & dicimus, quō aūt vbiq; sit, intellectu non capimus. lib. 1, di. xxxvii. §. Illud quoq;.

Locutiōes de præscientia, scilicet, vtrum præscita eueniant necessario, vel non, intelliguntur coniunctim vel disiunctim. Infra. Scire & præscire

Locutio dei q̄ dixit, & factū ē, nec tpaliter facta est, nec sono vocis, sed ad naturā verbi refertur quo oīa facta sunt. Vn̄ dixit: Fiat lux. i. genuit verbum temporaliter, in quo omnia facta sunt. li. 2. di. xiii § Præterea.

Locutiōes illæ, scilicet de⁹ factus est hō, filius dei fact⁹ est hoīs filius, deus est ille hō, hō est deus, cōceduntur diuersimode intellectę, scđm triplicē opinionē, cū suis probatiōibus & obiectiōibus. li 3. di. vi. § Præterea. & §. Nos aūt. & §. Sed q̄ritur. & §. Ideo vero. & §. Hic aqbusdā. Prima opinio concedit ꝙ deus factus est hō, & ecōuerso, qa hō in Chr̄o est quędā substātia rōnalis, q̄ cœpit esse deus, & hoc grā, nō natura. Et deus cœpit eē quædā substantia rōnalis quę añ nō fuerat. Secūda illi cōcedit esse subsistens in duabus naturis, & ex hoc factum est vt subsistens in duabus naturis sit deus. lib 3. dist. vii. § Secundum primam. Tertia opinio ideo concedit, quia deus accepit hominem, & ex hoc factū est vt habens hominem sit deus. eadem. §. In hac.

Locutiones de Christo factæ quomodo intelligantur. Supra. Christus non debet.

Locutiones distinctæ operum misericordiæ dei, & iustitiæ & bonitatis. Infra. Opera dei.

Loqui primi hoies poterant & intelligere, quia tales illos dn̄s fecerat. lib. 2 dist. xxi § Illud etiam.

Loquebatur diabolus per serpentē ad decipiendū hominem, sicut per energumenos vel pythonicos loquitur. Serpente ergo, vt organo, vsus est, mouens naturā eius ad exprimendum sonos verborum, & signa quibus suam monstraret voluntatem. Serpens tamē nec verba intelligebat sed loquebatur vt asina Balaam. lib. 2. dist. xxi. §. Porro.

Lucifer ascendere in cœlum voluit, id est, ad dei celsitudinem. Nam iam in cœlo empyreo erat. libro 2. di. 2. § Hic quæri solet.

Lucifer fuit excellentior omnibus cadētibus angelis, nec inter stantes aliquis eo dignior fuit. Qui postquā creatus est eminentiā naturæ & profunditatē scientiæ suæ perpendens, in suum creatorem superbiuit, in tantum quod deo se æquare voluit. Vnde ait: Ero similis altissimo. Similis quidem deo esse voluit, non per mutationem, sed æqualitate potentiæ. lib. 2. di. vi. §. Præterea sciri. Et ideo in istum caliginosum aerem deiectus est, cum omnibus suæ prauitatis consortibus. Vnde dicitur quod draco traxit secum tertiam partem stellarū. Habitat aūt in hoc turbulēto aere propinquo nobis, causa exercitandi nos. Et pro tāto. Nō est eis cōcessum habitare in cęlo, qa clarus locus est & amœn⁹, neq; nobiscum in terra, ne hoies nimis infestarent, sed traditi sunt in isto aere caliginoso, qui est eis quasi carcer, vsq; ad tempus iudicij. eadem. §. Non enim est.

Lucifer

Mala etiam suis authoribus sæpe prosunt ad bonum, cum illis consideratis fiunt humiliores siue cautiores, & huiusmodi lib. 1. dist. 64. §. Hinc patet. Nec tamen bonum est mala fieri: nam si hoc bonum esset, tunc deus author eius esset, id est, vellet malũ fieri. eadẽ. § Si qs igi^t.

Malum etiam facit ad pulchritudinem vniuersi. Supra. Bona erant.

Malum nihil est, & homines cum peccant fiunt nihil. li. 2. dist. 35. § Quocirca. Vnde malum facere, est tendere ad non esse. Igitur deus non est author vt fiat malũ, quia non est causa tendendi ad non esse. lib. 1. dist. 46. § Itẽ.

Mala non sunt facienda pro quantumcunq; bona causa vel intẽtione. li. 2. di. 40. § Sed Augustinus. Et eadem, § Que tamen. Supra, Actus boni.

Mala non sunt facienda vt mors corporis caueatur, vel bonum aliquod sequatur, quinimo & malum sic perpetratum non excusatur à peccato: sicut adulteriũ cõmittens ne adultera præ nimio desiderio moriatur, non excusatur ab adulterio: nec à furto, qui diuiti furatur, vt pauperi largiatur. li. 3. di. 38. § Sciendum tamen.

Malum habet originem ex bono. li. 2. di. 34. § Causa. & non est nisi in re bona: quia malum non est nisi corruptio siue priuatio boni. Vbi autem bonum non est, non potest esse eius corruptio. eadem, § Ostensa. & § Ideoq; Et dicitur corruptio actiue, non passiue. Ibidem, di. 35. § Potest etiam.

Malum dicere bonum, & econuerso, prohibetur. Hoc intelligitur de ipsis rebus quibus homines mali sunt, & non de ipsis hominibus: vt si quis diceret adulteriũ esse bonum. li. 2. di. 34. § Ad hoc autem.

Malo resistere. Supra, Declinare.

Mammon est nomen dæmonis. Et hoc nomine etiam diuitiæ appellantur mammona: non tamen ideo q̃ diabolus in potestate habeat dare vel auferre diuitias cui velit, sed quia eis vtitur ad hominum tentationem & deceptionem. li. 2. di. 6. § Et sicut.

Manducatur corpus Christi dupliciter. Supra, Eucharistiæ duo.

Manducatio spiritalis eucharistiæ præcipitur. Supra, Eucharistiæ sacramento.

Manducemus vt euangelizemus, & non econuerso. Supra, Euangelizare.

Mane dicitur finis præcedentis & initium sequentis diei, quod est aurora, quæ nec plenam lucem, nec omnino tenebras habet. Mane ergo primus dies non habuit, qa dies nullus præcesserat, qui sequentis diei initio terminaretur, sed mox apparente luce super terrã, p̃clarus extitit dies. li. 2. di. 13. § Hic notandum.

Mansiones multæ in cœlo, & multæ in inferno. li. 4. di. 45. § Præterea sciendum.

Maria fuit ante filij conceptionem à peccato prorsus p̃seruata, fuitq; ei generandi potentia absq; viri semine etiam à spiritusancto præparata. lib. 3. di. 3. § Quærit. Vnde Augustinus: Excepta sacra virgine Maria, de qua propter honorem domini nullam prorsus cum de peccatis agitur habere volo quæstionem: hac ergo virgine sola excepta, si omnes sancti & sanctæ congregari possent, & quæreretur ab eis, an peccatum haberent, quid responderent nisi quod ait Iohannes: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Illa autem virgo singulari gratia præuenta est. eadem, § Quod autem.

Maria sola post Christum sine peccato fuit. Supra: Maria fuit.

Maria, sicut dicit Beda, disposuerat in virginitate manere, nisi deus aliter facere iuberet. Vñ dixit angelo: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? id est, me nõ cognitură proposui. li. 4. di. 38. § Hic quæritur. Vnde Augustinus: Beata Maria proposuit se seruaturã votum virginitatis in corde, sed ipsum votum non expressit in ore, proposuit se perseueraturam virginem, nisi deus aliter ei reuelaret, & sic consensit in carnalem copulam, non eam appetendo, sed diuinæ inspirationi in vtroq; obediendo. Postea vero, simul cum viro labijs expressit, & vterq; in virginitate permãsit. Sed & Ioseph creditur apud se disposuisse virginitatẽ seruare, nisi de^9 aliter iuberet, & sic consenserunt in coniugalem societatem, & vterq; alterius propositum deo reuelante intellexit. li. 4. dist. 30. § Præmissis.

Mariæ & Ioseph matrimonium fuit perfectum, non in significatione, sed in sanctitate. Nam sanctiora sunt cõiugia pari voto continentium. Fuit etiam perfectum secundum triplex bonũ coniugij. Augustinus: Omne nuptiarum bonum impletum est in parentibus Christi: Fides, scilicet proles & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum dominum: fidem, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum diuortium. li. 4. di. 30. § Inter quos. Habuit etiã alias causas speciales, scilicet vt viri solatio sustentaret, & vt diabolo partus celaretur, & vt Ioseph esset testis castitatis, defendens eam ab infamia suspitionis, ne vt adultera damnaretur. eadem, § Et licz,

Martyri iniuriam facit orans pro illo. li. 4. di. 45. § Neq; negandum. Supra, Iniuria.

Materia prima quando creata sit, Supra, Creata est materia. Et qualis fuerit. Supra, Expositio. Infra: terra illa.

Matrimonium est viri mulierisq; coniunctio maritalis, inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Ad indiuiduam autem consuetudinem pertinet, vt absq; consensu alterius, neuter continentiã profiteri possit, vel orationi vacare. Et q̃ inter eos dum viuunt vinculum coniugale permaneat, vt alij se copulare non liceat, & vt inuicem alter alteri exhibeãt quod quisq; sibi. Tamen sic describitur solum matrimonium fidelium. li. 4. di. 27. § Sunt ergo.

Matrimonium bonum est, non solum ex eo quod dominus legitur inter primos parentes coniugium instituisse: sed etiam quia Christus in Chana Galileę nuptijs interfuit, easq; miraculo cõmendauit, qui etiam postea virum vxorem dimittere prohibuit, nisi causa fornicationis. Et Apostolus ait: Virgo si nupserit, non peccauit. Est ergo res bona, alioquin non esset sacramentum, id est, sacræ rei signum. li. 2. di. 26. § Fuerunt.

Matrimonium institutũ legitur ante peccatum, non tamen ad remedium, sed ad officium. li. 4. d. 26. § Cũ alia.

Matrimonij duplex institutio: vna ante peccatum ad officium facta est in paradiso, vt esset thorus immacula^9, & nuptiæ honorabiles, ex quibus sine ardore conciperent, sine dolore parerent. Altera post peccatum, ad remedium facta extra paradisum, propter illicitum motum deuitandum. Prima, vt natura multiplicaretur: secũda vt natura exciperetur, & vitium cohiberetur. Augustinus: Quod sanis officium esset, ægrotis est ad remedium: Infirmitas enim incontinentiæ, quæ est in carne per peccatum mortua, id est, moritura, ne cadat in ruinã vitiorum excipitur honestate nuptiarum. li. 4. distinctione 76 § Coniugij. Supra, Coitus.

Matrimonij prima institutio habuit præceptum, secunda indulgentiam. Nam ab Apostolo indultum est coniugium, propter vitandam fornicationem. Ibi vero præceptum fuit primis hominibus: Crescite & multiplicamini

mini. Quo præcepto tenebãtur, etiam poſt peccatum, q̃ uſq; facta eſt multiplicatio hominum. Vnde poſt diluuium ſub præcepto dicebatur Noæ & filijs eius: Creſcite & multiplicamini. Multiplicato vero homine ſecundum indulgentiam contractum eſt, non ſecundum imperium. lib. 2. diſt 26. §. Prima inſtitutio.

Matrimonium eſt ſacramentum, & ſacrum ſignum ſacræ rei ſcilicet coniunctionis Chriſti & eccleſiæ. Vnde Eph. 5: Hoc autem magnum ſacramentum eſt. Ego aũt dico in Chriſto & eccleſia. Conſenſus igit̃ cõiugũ copulam ſpirituale͂ Chr̃i, & eccl̃iæ q̃ fit per charitate͂ ſignificat. Commixtio vero ſexuum illam ſignificat, quę fit p naturę cõformitatem. lib. 4 diſt. 26. § Cũ ergo. Eſt etiã ſignũ ſpiritualis coniunctionis & dilectionis animorũ qua inter ſe coniuges vniri debent Ephe. 5. Viri, diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtꝰ eccleſiã. eade͂. §. Iñ eſt.

Matrimonij ſacramentum ſicut & alia ſacramẽta habet quędam pertinentia ad ſubſtantiam ſacramenti, vt eſt conſenſus de præſenti, qui ſolus ſufficit. Quędã vero p tinentia ad decorem & ſolennitatem ſacramenti, vt eſt parentum traditio, ſacerdotis benedictio, & huiuſmodi, ſine quibus legitimũ fit ſacramentum, quantum ad virtute͂, nõ quãtũ ad honeſtate͂. Sine his nõ q̃ſi legitimi coniuges, ſed quaſi fornicatores conueniũt, ſc3, repſentatiue, licet verum ſit matrimonium, ſicut qui clanculũ nubunt, ſi alter alterum dimiſerit, non cogitur iudicio eccleſiæ redire, quia non poteſt probari. libro. 4. diſti. 28. §, Præmiſſe autem.

Matrimonium in quo non eſt commixtio ſexuum, verũ eſt, & pfectum matrimonium, ſicut inter Mariam & Ioſeph: & tãto eſt ſanctius, quanto à carnali opere immunius. Nec obſtant autoritates, quæ dicunt mulierẽ non pertinere ad matrimonium, quæ non experitur carnalem copulã. Nã intelligunt ꝙ nõ pertinet ad matrimoniũ, ꝙ expſſam & plenã teneat figurã cõiũctionis Chriſti & eccleſiæ. Figurat enĩ illam vnionem Chriſti & eccleſiæ quæ eſt in charitate, ſed non illam quæ in naturæ conformitate. Auguſtinus: In nuptijs plus valet ſanctitas ſacramenti, q̃ fœcũditas vẽtris li. 4. di. 26 §, Inde eſt.

Matrimonij cauſa efficiens, eſt conſenſus de præſenti p verba expreſſus, aut alijs certis ſignis. Si tamen verbis libere explicatur, quod corde nõ voluit, matrimoniũ facit, ſcilicet quo ad iudicium eccleſiæ. lib. 4. diſt 27. § Efficiens. Vnde Iſidorus: Conſenſus facit matrimoniũ. Et ſufficit ſolus ſecundum leges conſenſus eorum, de quorum coniunctionibus agit̃, qui ſolus ſi forte nuptijs defuerit, cętera etiã cũ ipſo coitu fruſtrãt̃. eade͂. §, Qđ aũt.

Matrimonium requirit conſenſum liberum & non coactum. Vnde coactus & reniтens poteſt alteri nubere, ſi omnino non conſenſit. Veruntamen ſi poſtea aliquo temporis ſpacio, ſine contradictione & querimonia cohabitauerint, habita facultate diſcedendi & reclamandi, conſentire videntur, & conſenſus ſequens ſupplet q̊d coactio præcedens tulerat. lib. 4: diſt. 29. §. Oportet. Intelligitur tamen ſemper filia patri conſentire niſi euide͂ter diſſentiat eadem. §, Conſentire. Si tame͂ interius nõ conſentit, non eſt matrimonium ſecundum rei veritatem. Eſt tamen præſumptum matrimonium, ſi illa nõ fuit ſui iuris. Supra, Conſenſus coactus.

Matrimonij cõtrahendi cauſa finalis & principalis eſt procreatio prolis educandæ ad honorem dei, alia eſt deuitatio fornicationis. Sunt & aliæ cauſæ honeſtæ, vt inimicorum reconciliatio, & pacis reintegratio. Sunt etiam aliæ cauſæ minus honeſtæ, vt viri mulieriſq; pulchritudo, quæ animos amore inflammatos ſæpe impellit inire coniugium, ad explendum deſiderium. Quæſtus quoq; & diuitiarum poſſeſſio, & multa alia, lib. 4. diſt. 30 §. Expoſito.

Matrimonij bona tria ſunt, ſcilicet, fides, proles, ſacramentum. In fide attenditur ne poſt vinculum coniugale cum alio vel alia coeatur. In prole, vt amanter ſuſcipiatur, religioſeq; educetur. In ſacramento, vt coniugium non ſeparetur, & dimiſſus vel dimiſſa alteri etiã nec cauſa prolis coniungatur. libro 4. diſtinctio 31. §, Poſt hęc & . § & eſt: & . §. Cum ergo.

Matrimonium contractum propter cauſas minus honeſtas eſt nihilominus matrimonium, quando conſtat de communi conſenſu verbis de præſenti expreſſo. lib. 4 diſt. 30. § Expoſito. Et licet finis huiuſmodi contractus non ſit bonus, coniugium tamen bonum eſt, quia ſacramentum non contaminatur vita vel intentione alicuiꝰ peruerſa. eadem §. Et licet. Etiam ſi ſola libidinis cauſa contrahant, dummodo prolem, non vitẽt aliquo dolo malo. eodem. lib. 1. diſt 13, §, Qui vero. Si dum cõtrahitur, in hoc conſentiunt, coniuges vt prolem vitent nõ eſt matrimonium. Si vero poſt contractum talis dolus interuenerit, nõ ſoluit̃ p hoc vinculũ matrimoniale.

Matrimonium non ſemper habet hæc tria bona, fide͂, plem, ſacramentum, imò interdum deeſt fides, vbi alter adulteratur. Bonum etiam prolis non omnibus adeſt; nec tamen ideo coniugium eſſe deſinit. Sacramentum vero ita inſeparabiliter hæret coniugio legitimarum perſonarum, vt ſine illo coniugium eſſe non poſſit, q̃a ſemper manet inter viuentes vinculum cõiugale, etiam diuortio celebrato. lib 4. diſt. 31. §, Et eſt ſciendum.

Matrimonij actꝰ. Hieronymus: In matrimonio liberorum opera conceſſa ſunt, voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore damnatæ. li. 4. diſt. 31. § Cum ergo, Supra, Coitus.

Matrimoniũ in ſacris ordinibꝰ contractũ, ſcilicet ſacerdotio, diaconatu, ſubdiaconatu, etiam ſi copula ſit ſecuta, dirimit̃, & nullũ eſt. In alijs vero ordinibꝰ minoribꝰ pmittit̃ dũmõ non aſſumpſerunt religionis habitũ, vel votum cõtinẽtiæ fecerint lib. 4. diſt 37. § Sunt igitur. Hodie ſic contrahentes ſcienter, ſunt vtiq; excommunicati de voto & voti re. ca. Vno. lib. 6.

Matrimonio quæ perſonæ ſunt legitimæ ad contrahe͂dum. Supra, Legitimæ.

Matrimonij varia diſpenſatio fuit. Nam ab initio vna vnius, & filij Adæ cum filiabus eiuſdem coniungebantur. Poſt diluuium vero vni licuit habere plures vxores, vt cultus dei multiplicaretur. In lege autem prohibebatur cum ſorore, nepte, amita, matertera & nuru, ac quibuſdam alijs. Et permiſſum fuit diuortium & libellus repudij, & quod qui dimiſit vxorem, aliam ducebat, non vt concederetur diſcidium, ſed vt tolleretur homicidium. Permiſit lex fieri mala, ne fierent peiora. Prohibebatur etiam multiplicatio vxorum, & permittebãtur plures & non plurimæ. Sed in noua lege vna vni eodem tempore cõceditur. libro 4 diſtinctio 33 §, Quærit̃. §, Quod vero. §, Sed nũquid, Infra, Vxores plures.

Matrimonium impuberum. Supra, Etas.

Matrimonium in gradu prohibito. Supra, Contractꝰ.

Matrimonium ſi contrahunt compater cum patre, vel pater vel mater ſpiritualis cum filio ſpirituali, ſepararentur & graui pœna plectentur. libro, 4, diſtinctio, 42, § Spirituales,

Matrimonium infidelium eſt verum & legitimum ſed non ratum. Legitimum quia inter legitimas perſonas, ſed non ratum, quia ſine fide, libro. 4. diſtinctio.

39.§.Copula ergo.
Matrimonium infidelium quomodo excusat coitum. Supra.Coitus infidelium.
Matrimonij vł nuptiarū celebrādarū tēp⁹, Infra:Nuptię.
Matrimoniū impedit coactio. Sup : Matrimōiū reqrit. Item, Error, Sup. Error. Item dispar cultus. Sup. Cult⁹.
Matrimōnj cōsensus de q̄ fit, Sup, Cōsensus habitatiōis.
Matrimoniū quando, & quando dicatur cōiugiū, & qn̄ sint coniuges, Supra, Coniugium est.
Matrimonium separari non debet pro aliq̄ causa seu infirmitate aut quocūq; horribili fœditate, sed sibi necessaria prouideant, nisi pro sola fornicationis causa. lib. 4 dist. 34. §. Illud etiam.
Matrimonij separatio duplex est. scilicet corporalis, q̄ fit causa fornicationis, vel ex communi consensu, causa religionis siue ad tempus siue vsq; ad finem. Sacramētalis vero inter legitimas personas dum viuunt fieri non potest. Aug. Vsq; adeo inquit, manēt inter viuentes semel inita iura nuptiarum, vt potius sint inter se coniuges etiam separati, quam cum alijs quibus adhęserint, imo, si communi consensu religionem ingrediuntur, non rumpitur vinculum illud, sed firmius erit. lib. 4. di. 31. §, Separatio autem.
Matrimonium accusari possunt in gradu prohibito cōtractum cognati vtriusq; sexus, vel si cognati non sunt, tunc antiquiores & veraciores extranei, quibus hoc notum est, quorum trium vel duorum testimonium sufficit. lib. 4. dist. 41. §, Et est sciendum.
Matrimonium patriarcharum. Infra: Virginitati.
Matrimoniū, Sup. Cōiugiū. Inf: Sponsalia. Inf: Sponsus.
Matrimonij sacramentum iterari quomodo potest, & quomodo non, Infra: Vnctio.
Mæchiæ nomine omnis concubitus illicitus intelligitur, & prohibetur illorum membrorum non legitimus vsus. lib. 3 dist 37. §. In secunda.
Mæchis & adulteris infligitur de rigore pœna non nubendi, vt alij terreantur. lib. 4 dist. 27 §. Hæc etiam.
Mediator noster solus filius, & nō pater nec spiritussanctus dicitur. Vnde, Vnus mediator dei & hominum, hō Iesus Christ⁹, eo quod medius inter deum & homines, ipsos reconciliauit. lib. 3. dist. 19, §, Qui solus. Et dicitur mediator secundum humanam naturam, non secundū diuinitatē, quia non est mediator inter deum & deum, quia vnus est deus. Mediator enim esse non potest nisi inter duo extrema. eadē. §, Vnde &, Infra: Recōciliati.
Memoria nō solū est absentiū & p̄teritorum, sed etiam p̄sentiū, alioqn nō se caperet. li. 1. dist 3. §, Voluntas
Memoria & alię potentiæ animæ, fuerunt per peccatū corruptæ. lib. 2. dist. 25. §, Vnde manifestum est.
Mendaciū prohibet in prohibitione falsi testimonij. lib 3. dist. 37. §, In secunda.
Mendacium omne est peccatum, etiam si prosit & nemini obsit, quia verba sunt instituta, non vt per ea homines inuicem fallant, sed vt in alterius notitiam suas cogitationes ferant. Vti ergo verbis ad fallatiam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Non tamen de omni mēdacio illud psalmistę intelligitur: Perdes omnes qui loquūtur mendacium Nec hoc præcepto omne mendacium prohibetur, sed illud duntaxat, quod obest alicui, quia illud dicitur aduersus proximum. lib. 3. dist. 37. §, In secunda: Et eodē. lib. di 38. §. Mentiri vero.
Mendacium est falsa significatio vocis, cum intentione fallendi. Hoc proprium est mentiētis, aliud habere clausum in corde, aliud promptum in lingua. libro. 3. dist. 38. §, Hic videndum.
Mentiri est loqui cōtra hoc q̄d quis animo sentit, siue illud sit verum, siue non. Omnis ergo qui loquitur mendacium mentitur, sed non econuerso. Nam quis aliquādo verum loquendo mentitur, & ecōuerso quis falsum loquendo, verax est. Nemo ergo mentiens iudicandus est, qui dicit falsum quod putat verum, quia quātum in ipso est non fallit, sed fallitur. Potius ille mentitur, qui verum dicit quod putat falsum. libro. 3. distinctio. 38. §. Mentiri vero est.
Mendacij tria sunt genera. Quoddam fit pro salute & cōmodo alicuius, non malitia, sed benignitate, sicut obstetrices & Raab mētitę sunt. Quoddam fit ioco, quod non fallit, scit enim cui dicitur causa ioci dici Et hæc duo genera mendaciorum non sunt sine culpa, sed non cum magna. Tertium genus cunctis valde cauendum, est q̄ ex malignitate & duplicitate procedit libro. 3. distinct. 38. §, Sciendum tamen,
Mēdacium obstetricum & Raab fuit veniale peccatū, Augustinus: Forsitan sicut obstetrices non remuneratæ sunt quia mentitæ sunt, sed quia liberauerunt infantes, & propter hanc misericordiam fuit peccatum veniale, non tamen nullum: sic Raab liberata est propter liberationem exploratorum, pro qua fuit veniale. Ibidem. Peccatum.
Mendacij octo sunt genera secundum Aug. Primum est capitale quod fit in doctrina religionis, ad quod nulla causa debet quisquam adduci. Secundum est, quod nulli prodest, sed obest alicui. Tertium, quod alteri ita prodest, vt obsit alteri. Quartum, quod fit sola mētiendi fallendiq; libidine, quod maximum mendacium est. Quintum, quod fit placendi cupiditate de suaui loquio. Sextum, quod nulli obest, & prodest alicui, tamē in re temporali tantum. Septimum quod nulli obest, & prodest alicui, ad vitam corporalem seruandam. Octauum, quod nulli obest, & alicui prodest, vt ab immūditia corporali aliquē tueatur: sicut volēti aliquam opprimere, dicatur quod cognita sit a leproso. In his tanto minus quis peccat mentiendo, quanto magis a primo recedit. Quisquis vero aliquid genus mendacij esse putauerit quod peccatum non sit, decipit se ipsum turpiter. Omne ergo mēdacij gen⁹ summopere fuge, quia omne mendacium non est ex deo, & os quod mentitur occidit animam. Ibidem.
Mentiri perfectis non conuenit, nec pro temporali vita alicuius, ne pro corpore alterius animam suam occidant. Licet autem eis verum tacere, sed non falsum dicere. Ex his videtur imperfectis mēdacium quod ioco fit vel pro fama alicui⁹, esse veniale. Perfectis vero id, q̄d pro cōmodo alterius dicitur esse damnabile. Similiter & iocosum, pręcipue si iteretur. li. 3. dist. 38. §. Sciendum tamen Notādum quod viris qui sunt publice perfecti quantumcunq; paruū mendacium videtur esse mortale, quia faciunt contra dictamen conscientiæ. Nam eis dictare debet conscientia nullo modo esse scienter mētiendum Et etiam scandalizāt alios actiue, quia eis adhibetur fides tanquam conseruatoribus veritatis, & sic dum mendacium in eis deprehenditur, nec ipsis nec alijs crederet, & fieret magnum pręiudicium veritati. Et de illis intelligit Aug. ne animam suam occidant. Secus de occulte perfectis, vel etiam imperfectis.
Mentiens humilitatis causa, si non erat peccator anteq̄ mētiretur, mentiendo efficitur quod vitarat.
Mentitus non fuit Iacob dicēs se Esau esse, Sup. Iacob.

Motus mentis siue effectus sunt bonæ voluntates, quibus quasi passibus vel gressibus tenditur ad patriam. libro. ij. distinctio. 38, § Sed quæritur vtrum omnes, Et, li, eodem, distinctio, §, Si igitur.

Mulier formata ẽ de costa viri in ipso paradiso, quãdo immisso sopore ipse obdormiuit. lib, ij, di, 18, §, In eodem quoq;. Et ideo de latere, vt ostẽderetur, quia ei in consortium creabatur dilectionis, & ob coniugalem societatem, ne de capite facta ad dominationem videretur viro preferenda. Aut si de pedibus, ad seruitutem subijcienda. Vnde nec domina nec ancilla ei parata est. eadem, §, Cum autem Et libro, iiij, di, 28, §, Hic quęrit,

Mulier de costa dormientis & non vigilantis facta est, primo, vt ostendatur vir in illius formatione non doluisse, Secundo, vt ostenderetur potentiæ dei mirabilis operatio, quod dormienti costam abstulit, & tamẽ ipsum non excitauit. Tertio, vt figuraretur sacramentum Christi & ecclesiæ, vt sicut mulier de latere viri dormientis, sic ecclesia ex sacramentis quæ profluxesũt de latere Chr̃i dormiẽtis in cruce, li, ij, di, 18. Nõ sine.

Mulieris corpus de sola costa sine additamento alio factum est. li, ij, di, 18, §, Solet etiam. Et hoc factum est a deo, quamuis ministerio angelorũ. Angeli tamen non fuerunt creatores, Nõ tamen fiebat secundum causam seminalem rebus conditis insertam, id est materialiter ita non habebat rerũ conditio, vt fęmina sic fieret, sed preter naturam. Cuius causa erat in deo abscondita, vt mirabiliter ita fieri posset. eodem, §, Omnium, Supra. Causæ primordiales.

Mulier quare primo tentata est, Infra, Tentauit,

Mulier non horruit serpentẽ loquentẽ, quia quẽ creatũ cognouit, etiam a deo loquendi officiũ accepisse putauit, lib, ij, dist, 21. § Sed quia.

Mulier qualiter tentata est, li, ij, di, xxi, §, Tentatio aũt,

Mulier q̃rẽs dragmã ẽ dei sapiẽtia, Supra fili⁹ icarnat⁹,

Mulier circundedit virum, Supra Christo,

Mulierum iustificatio in lege, Supra, Circuncisio,

Mulier virum in captiuitate mortuũ putans, si alteri nupserit excusatur quidem aliquo modo, vt non fornicarii iudicetur, si tamen viro remeante ad ipsum redierit: alioquin per excõmunicationem conpellatur ad ipsum primum, redire, li, 4, di, 38. § Hic quæritur,

Mundus propter hominem factus est. Supra, hõ fact⁹.

Mundo quomodo vtendum est, Infra. Res aliæ.

Mundus qualis fuit in principio, Infra: Terra illa,

Mundi ornatus a luce cepit, Supra, Lux prima.

Munera deus respicit secũdum dispositionem offerentis, Supra, Abel,

Muscipula fuit crux Christi, Supra, Caro enim.

Mutari solus deus nõ potest, nec per loca nec per tempora. li, 1, dist, 8 §. Dei etiam.

Mutatur creatura per loca & tempora. Moueri per tẽpora, est per affectiones moueri, li, 1, di, 8, §, Dei etiam, Et, li, eodẽ, di, 37, § Mutari autem.

Mutari per tempora quid est, li, 1, di, 8. §, Dei etiã, & li, eodem, di, 33, § Mutari,

Mutari per loca quid est, li, 1, di. 33, §, De mutatione.

Mutatio in omni natura mutabili, est mors quædam, quia facit in ea aliquid non esse quod erat. Vnde licet anima immortalis dicatur, quia secundum modum suum nunquam desinit viuere, habet tamen quandam mortem suam, quia si iuste viuebat, & peccat, moritur iustitiæ, si peccatrix erat, & iustificatur, moritur peccato. Sic & cœlestis creatura mori potuit, quia angeli peccantes facti sunt diaboli, lib, 1, dist, 8, §. Dei etiam.

Nascitur aliquid de alio multipliciter, nec tamen semper dicitur ipsius filius, nec econuerso. li, 3, d, iiij §. Sed non, Supra Christus natus.

Natus de aliquo non dicitur semp eius filius, nec filius alicuius, dicit sp ab eo nat⁹, li, 3, d, iiij, § S3 nõ.

Natiuitas filij & processio spiritus sanctis differunt. Infra. Processio.

Natiuitas proprie dicitur in lucem editio, dicitur etiam ipsa infusio animæ, quæ alias dicitur secunda natiuitas id est, conceptio. lib. 2. d. 31. § Sed ad hoc.

Natiuitates duas habuit, & bis natus est Christus. Supra. Christus bis.

Natus est Christus propter nos, quia propter nostram salutem. Secundum nos, quia natus est homo ex muliere. Super nos, quia non ex semine, sed ex spiritu sancto li. 3, distinct. 8 §. Quæ etiam.

Natiuitas Chr̃i a nr̃a differt, quia ei⁹ natiuitas fuit sine viri semine, sed nostra, conficit ex seminũ cõmixtione. Non ex semine hũano, sed effectu spiritus sancti concreta est caro Christi in vtero virginis. Homines possunt generare filios, sed nõ facere. li. 3. d. 4. §. Sed quæri.

Natura diuina non dicitur caro facta. Supra Christum factum.

Natura diuina non dicitur nata de virgine, quæ etiam nec de patre genita dicitur. Et si aliquando ita dici inuenitur, ibi per naturam oportet intelligi personam. libri. tertio. distinctio. 8 §. Post prædicta.

Natura dicitur naturam genuisse, & natura naturam assumpsisse. li. 1. dist. 5. §. Huic vero. Si hoc de persona intelligendum est nomine naturæ dici quæ de patre & matre nata dici potest. li. 3. d. 8. §. post prædicta.

Natura dei siue essentia & persona idem sunt. libro. 1. distinctio. 34 §. prædictis autem.

Negatio addita alicui nomini non negat prędicatum, sed solum negat illud quod nomen ipsum significat, eodem nihilominus manente prędicato. vt sicut genitus non ad se dicitur, sed quod ex genitore sit, ita cum dicitur ingenitus non ad se dicitur, sed quod ex genitore non sit ostenditur, vtrumq; tamen relatiue dicit. li. 1. d. 28. §. Præterea considerandum.

Neophytus interpretat nouitius vel rud⁹. Et dicit neophytus, nuper ad fidem conuersus vl in disciplina conuersationis religiose rudis. libro. quarto distincti. 6, § Illa autem.

Nihil dicitur esse peccatum. Ioannis. 1. Sine ipso factũ est nihil, id est, peccatum, non quia non sit actio vel voluntas mala quæ aliqd est, sed qa a vero esse separat homines, & ad malum trahit, & sic ad non esse reducit. li. secundo. distin. 37. § Sunt autem

Nihil esse vel fieri dicuntur homines cum peccant quia peccatum est nihil, quoniã a vero esse hominem elongat. Qui enim a summi boni participatione recedunt, quod solum vere ac proprie est, merito non esse dicuntur. li. ij. di. 37. §. Sunt autem.

Nocendi voluntas inest cuique, sed potestas a deo est. libro secundo, distinctio. xxi, §. Sed quia.

Nominata vna trium personarum in diuinis, etiam reliquæ intelliguntur, quia inseparabiles sunt. libro, 1, di, xxi, 4, Veruntamen.

Nominum differentiæ sex quibus vtimur de deo loquentes, de tribus primis Ambrosius. Quo pal-

rius

rius niteat fides, tripertita videtur deriuanda discretio. Sunt enim nomina quæ euidenter proprietatem personarumq; deitatis ostendũt, vt generatio, filius, verbũ, & huiusmodi. Alia sunt quæ translatiue siue per similitudinem de deo dicuntur, siue, scilicet, transferantur ad totam essentiam siue ad personam. Similitudinis vero splẽdor, character, speculum, & huiusmodi. Et sunt q̃dã q̃ pspicue diuinę vnitatis .i. essentiam exprimũt & ueritatẽ, vt sapiẽtia, virt⁹, veritas & huiusmodi. lib. 1. di. 22. §, Post & sequen. Sunt etiam quædam, quę ex tempore deo conueniunt, & relatiue ad creaturam dicuntur quorum quædam de omnibus dicuntur personis, vt dominus, creator, refugium: quędam non de omnibus, vt donatus, datus, missus, & huiusmodi. Præterea est vnum quod de nulla persona sigillatim, sed de omnibus simul dicitur, id est, trinitas. Et sunt quædam quæ ex tempore conueniunt deo nec relatiue, scilicet, expresse secundum rationem nominis, vt incarnatus, humanatus & huiusmodi. Eadem. §, Sunt etiam. Et. §, Sciendum.

Nomina quæ proprie pertinent ad singulas personas dicuntur relatiue adinuicem, sicut pater, filius, & vtriusq; donum spiritussanctus. Sed quæ relatiue dicuntur, non dicuntur substantialiter quamuis substantiam dicãt, nõ tamen substantialiter, licet subbstantia & relatio in diuinis idem sunt in re, differunt tamen ratione. Ea vero q̃ vnitatem essentiæ signant ad se dicuntur. Et quæ ad se dicuntur, substantialiter dicuntur, & de omnibus communiter, & de singulis personis sigillatim, & non pluraliter accipiuntur, id est, in plurali numero, in summa, vt de⁹ bon⁹, potẽs, magn⁹, & huiusmodi. Vñ nõ dicuntur tres dij, tres magni, vel tres omnipotentes, nec tres magnitudines, & huiusmodi, quia deus non est magnus siue potens &c̃. ea magnitudine siue potẽtia quæ non est illud quod ipse lib. 1. dist. 32. §, Sciendum. Et. §, Deus.

Nomen tamen vnum excipitur, scilicet persona, quod, secundum substantiam, de singulis personis dicitur, sed in summa non singulariter, sed specialiter accipitur, vt dicatur, pater est persona, & c̃. pater & filius sunt duæ p sonę, & huiusmodi. lib. 1 dist. 23. §. Prædictis adijciendũ. Quod autem persona secundum substantiam dicatur, ostendit Aug. dicens, Non est aliud deo esse & aliud personam esse, sed omnino idem est eadem. §. Quod aũt. Dicuntur autem tres personæ, non tres dij, nec tres substantiæ, vt saltem vnum vocabulum seruaretur huic significationi, qua intelligatur trinitas, ne omnino taceremus interroganti quid tres, cum tres fateamur. Vnde dicitur tres personę, non vt illud diceretur scilicet secũdum propriam significationem hui⁹ nominis persona, sed ne taceretur omnino. Non enim rei ineffabilis eminẽtia hoc vocabulo explicari potest. Ideo persona pluraliter de eis dicitur, vt homo vno nomine, quærentibus de tribus respondeamus: Et quia commune est tribus id quod persona est. eadem §, Ideo: & eadem, §. Qua necessitate.. &. §. Iam sufficiunt

Nomina quæ de vna persona in diuinitate dicuntur secundum substantiam, & secundum se conueniunt cuilibet illarum, sed nomina relatiua proprietatem importantia, sic vni conueniunt, quod non alteri. lib. 1. dist. 27. §. Et est.

Nomina personalia, vt pater, filius, spiritussanctus, & nomina proprietatum, siue relationum: vt paternitas filiatio processio & huiusmodi gignere nasci procedere differunt quia personalia non tantum significant relationem sed etiam hypostases Illa autem tantum relatinoes & notiones, non hypostases. li. 1. distin. 27. §.

Nec tamen. Et nomina illa genitor, genitus, verbum, imago, sunt eodem modo nomina personarum sicut pater & filius, & ita designant proprietates personales, nec relatiue dicuntur: non tamen sapientia ita dicitur sicut verbum. Nam sapientia secundum essentiã dicitur, non secundum relationem. eadẽ. §. Hic non. Nomina tamen illa deus, lumen, sapientia, & similia dicuntur secundum substantiã, & nunq̃ relatiue, tamen aliquando ponuntur pro relatiuis .i. personis, sed non accipiuntur relatiue, vt deus genuit deum, vel deũ de deo, lumen de lumine, vbi alterum pro patre, alterum pro filio accipitur. li. primo, di. 27. § Hic quæritur. Tamen hoc potest solum fieri in nominibus essentialibus & nõ psonalibus, id est, non in illis qui simul ambobus non conueniunt, vt filius a filio non dicitur, eadem. §. Et est sciendum.

Nomina quædã tacere oportet propter hęreticos, quę tamen alias recte dicuntur & creduntur in diuinis, li. 1 distinctio. xxviij. §, Illud etiam.

Nomina translatiue siue per similitudinem de deo dicta vt speculum, splendor, character, figura, & huiusmodi intelligantur ex causis dicendi considerata ratione similitudinis, ita tamen quod catholice. li. 1 d. 34. §. Præterea sciendum.

Nomẽ quod est super omne nomen, sc3, honorificẽtiam (quod vocat deus) habuit dei filius, inq̃tũ deus ab ęterno: & p naturã. Sed inquãtũ hõ factus est, habuit ex tempore, per gratiam. Vnde Aug. Homini donatũ est illud nomen, non deo, qa in qua forma crucifixus est, in ea etiam exaltatus est, & in ea donatum est illi hoc nomen. li. 3. di. xviij. §. Nec tantum.

Nomen dei inuanum assumi ,phibet̃ scdo p̃cepto vbi ,phibet̃ iurare ,p nihilo nomen dei ne creatura putet̃ esse filius dei, quia omnis creatura subiecta est vanitati. li. 3. di. 37. §. Primum in prima.

Nomina angelorum & dęmonum cum interpretationibus. Supra. Angelorum nomina.

Nomina signantia priuationem, vt tenebrę, silentium & huiusmodi. Infra. Tenebræ.

Nomina affinium qui cognati dicunt̃ nõ cognationis causa, sed ęquiuocationis & necessitate vulgaris. Nam vxor fratris dicit̃ potius fratrissa & mariti frater leuir duorũ autẽ fratrũ vxores ianitrices, quasi eandẽ ianuã intrãtes. Soror viri glos. Sorores aũt vir nõ habet specialem nomẽ, nec vxoris frat̃. li. 4. dist. xli. § Hic dicendũ.

Nox fuit inprimo triduo omnino tenebrosa, quę post creata sydera aliqua luce claruit. li. 2. di. 13. §. Hic est.

Numerus reperitur in diuinis. Supra. § Nomina pure.

Numero differre quid sit. Infra. Personas numero.

Numerus electorum nõ potest augeri nec minui, qa non potest vtrumq; simul esse, scilicet vt aliquis saluet̃ & non sit prędestinat⁹ vel, q aliquis damnet̃, & sit prędestinatus. li. 2. di. xl. §. Prædestinatorum. Ibi ponitur subtilis ratio. Intelligentia enim conditionis implicite veritatẽ facit in dicto, & impossibilitatem in vero.

Nuptias damnant Titiani. Infra. Titiani.

Nuptiæ commẽdantur. Supra. Matrimonium bonũ.

Nuptiæ non solũ secundæ, sed & tertiæ, quartæ, quintę & sextæ licitæ sunt. Vnde. 1. Chorinth. vij, Si mortuus fuerit vir eius, cui vult nubat Non dicitur vir eius primus, vel secundus. li. 4. d. xlij. §. Sciendum.

Nuptiæ non sunt peccatum, licet apostolus secundum indulgentiam concesserit. Supra. Concubitus.

Nuptiæ non celebrentur nec matrimonia, nec vxorẽ quis ducat a septuagesima vsque ad octauam Paschæ,

& tribus ebdomadibus ante festum Ioannis. Et ab aduẽtu vsq; post Epiphaniam.lib.4.dist.32.§,Nec solum. Alioquin separari debent, solum ad tẽpus, in pœnam, Nuptiæ primæ tãtum a domino sunt institute,secundę vero sunt permissæ. Et primæ nuptiæ benedictione dei celebrantur solenniter,secundæ vero etiam in præsenti carent gloria,.lib 4.dist.42.§.Sciendum est.

Obduratio dei est nõ misereri, nõ ꝑ ab illo irrogetur homini aliqd quo homo sit deterior,sed tãtum quo sit melior non erogetur. lib. .dist.41.§.Si autem quęrimus. Obdurationis meritũ inuenim⁹, misericordię vero meritum non inuenimus,quia nullũ est misericordiæ meritum ne gratia euacuetur. Miseretur itaq; secundum gratiam quæ gratis datur;obdurat autem secundum iudicium.lib.1.dist.41.§,Si autem quærimus, Infra:Reprobatio dei.

Obdurare dicitur deus.Supra,Obduratio.Infra:Reprobatio dei,Supra.Augelis conuerti.

Obduratio & reprobatio differunt:Nam sicut reprobatio dei est nolle misereri,ita obduratio dei est nõ misereri.lib.1.dist. 41.§,Si autem.Nam obduratio. est q̊dammodo reprobationis effectus. i. gratiæ priuatio. Accipitur tamen aliquando reprobatio pro obduratione,sicut & prædestinatio pro suo effectu,qui est gratiæ oppositio.eadem §,Si autem.

Obediendũ est omni potestati,vbi non iubeat contra deum,in malis enim nulli potestati est obediendum. lib. 2 dist.41.§ Hic oritur.

Oblatio placet ex offerente,Supra,Abel.

Obstinatio est induratæ mentis in malicia pertinatia,ꝑ quã fit homo impęnitẽs,lib.2 dist.43.§ Est ꝑterea. Ista obstinatio est pc̃t̃m in spiritũ sc̃t̃m.eadẽ.§.Sed q̃ritur.

Occidendi non solum actus,sed etiam voluntas prohibet,secũdo ꝑcepto secũdæ tabulæ.lib 3.di.37.§,In sc̃da.

Occidens vxorẽ etiã adulterã homicida est, & prohibetur vlterius contrahere matrimonium.lib.4.dist:37,§.His adijciendum,Si tamen contrahat tenet matrimonium, licet grauiter peccet:nisi primam iccirco occidisset vt postea cum ea quam per adulterium polluisset,contraheret,cũ q̃ si contraxerit,erit matrimonium dirimẽdum.

Odiẽdi sunt parẽtes inq̃ntũ mali sunt,& inimici diligẽdi inq̃ntũ hoĩes. Nã ꝑcipimur diligere inimicos & odisse parentes, Vñ notãdũ ꝙ duo sunt in hoĩe diligẽda, sc3, natura & virtus:& duo odiẽda,sc3,vitiũ & pc̃t̃m. Diligamus ergo inimicos lucrãdos regno dei,& odiamus propinq̊s,si nos impediũt a regno dei. Et in oĩb⁹ communiter naturã diligamus,q̃ deus fecit.lib.3.disti. 29.§.Quæri etiam solet

Odire inimicos prohibemur & ꝑcipimur eos diligere lib.3 dist.29§ Solet etiam quæri

Offendit̃ plerũq; de⁹ ne offendat̃ amic⁹ exẽplo Adã,qui noluit Euam contristari.lib.2 dist.22.§,Ex quo.

Oĩpotens dicitur de⁹,q̃a omnia põt.li.1:di,42.§,Nũc de. Ambulare tñ loq & hmõi lic3 de⁹ in se hr̃e nõ possit, nõ tñ sunt illę actiões alienę a dei potentia,sed ꝑtinẽt ad ipsam.Ea tñ in crȩaturis opari põt.Facit eñ vt hõ ambulet.eadã.§,Sed q̃rit̃.Nec etiã peccare de⁹ põt,q̃a nõ esset hoc potẽtiæ,sed infirmitatis.Si eñ hoc posset de⁹ non eẽt oĩpotẽs.Vñ Aug:Magna potẽtia dei ẽ nõ posse mẽtiri.Similit̃ nõ posse mori nec falli.Si eñ hmõi defectionib⁹ subijci posset de⁹,omnipotẽs non esset,Põt tamẽ hæc in alijs operari.eadem:§,Sed sunt.

Omnipotentia dei in duobus consistit, sc3, ꝙ omnia facit quæ vult, & nihil omnino patitur. Manifestũ est deum omnino nihil posse,pati & omnia posse facere, præter ea sola quibus eius dignitas læderetur eiusq; excellẽtiæ derogaretur.Hæc enim posse non esset posse, sed non posse.li.primo.di.xlij.§.Hic ergo.Et cum dicitur,ideo solum omnipotens dici quia potest omnia quæ vult.Dicendum quod ibi omnia non capitur generaliter prout includit etiam mala,propter quæ additur(quæ vult)non tamen solum quæ vult se posse, quia ita etiam Petrus vel quilibet sanctus potest om̃ia, nec solũ quæ vult facere,sed omnia quæ vult fieri.Hęc potest per se vt fiant,vel per creaturas,hoc nullus beatus põt,alioquin vellet oẽs saluari.eadẽ.§ Sed ad hoc.

Operatio trium personarum diuinarum est communis & indiuisa.li.1.dist.15.§ Hic considerandum. Aug. vbi vna persona in aliquo opere nominatur,vniuersa operari trinitas intelligatur.li.b3.dist.4.§,Cum vero Supra.Incarnatus est solus.Infra Trinitatis opera.

Operari cum dicitur pater per filium vel spm̃ sanctũ, non intelligitur quod pater vtatur eis ad operãdum sicut instrumento,sed intelligitur quod pater cum filio & spiritusancto operatur & sine eis nihil facit.li,2. di,13.§ Hic quæri solet. Nec tamen dicitur filius vel spiritussanctus operari per patrem vt in patre monstret authoritas,quia non pater a filio,sed econuerso filius a patre, & spũ sc̃tũs ab vtroq; habet vt operet̃, ideo etiam filius dicitur operari per spiritum sanctũ. Eadẽ. §.Sed dicit.Potest etiam pater ideo dici operari per filiũ,q̃a eũ genuit omniũ opificẽ,sicut dicit̃ iudicare per ipm̃.sic suo mõ de spũ sancto dicit̃.eadem.§Potest &.

Operatur deus quatuor modis.Primo,in verbo omnia disponendo.Secũdo in materia informi quatuor elementorum,eam de nihilo creando.Tertio,per opera sex dierum varias creaturas distinguendo. Quarto, ex primordialibus seminibus. Vnde non incognitæ, oriuntur naturæ,sed notæ sæpius reformantur, ne pereant.li.2.di.12.§.Quatuor enim.

Opera sex dierum.Supra,Diebus sex.

Operą dei dicuntur alia opera misericordiæ alia iustitiæ,& sic de alijs,cum tamen eadem sit misericordia & iustitia,scilicet ipsa diuina essentia. Et talibus locutionibus non diuersitas subiacentis rei his vocabulis significata exprimitur,sed varietas sensuum & effectuũ in creaturis monstratur &c.li.4.di.46.§ Sed quomõ

Opera quædam attribuuntur misericordiæ, quędam bonitati dei. Aug,super psal.cxv. Ad misericordiam inquit pertinet quod a peccatis mundat, & de miseria liberat. Ad bonitatẽ vero ꝙ cœlũ,terrã & oĩa valde bona creauit,vt essent. Misericordia igit̃ est erga miseros, bonitas erga q̊slibet.li 4. distinctio.46.§.Quod autẽ.

Opera omnia deus iustæ & misericorditer facit.ideo in omni opere dei est misericordia & iustitia, secundũ effectum vel signum,siue occulte siue aperte,aliquando aperte est misericordia & occulta iustitia, aliquanda econuerso.lib.iiij.di.xlvi.§.Post hæc,

Opus bonum per quatuor impeditur, sc3, ꝑ ignorantiã faciẽtis,arduitatẽ operis, immẽsitatẽ laborũ,& prauitatẽ detractorũ:& per quattuor promouetur, sc3, ꝑ fiduciam de dei auxilio,spem mercedis,zelũ ardẽtẽ,defensionẽ veritatis.In ꝓlogo.

Opera q̃n dicuntur bona vel mala.Supra. Act⁹ boni.

Opera extra fidem facta.Supra.Actus omnes.

Opera bona sola dicuntur, quæ fiunt per dilectionem dei,libro.3,distinctio,25.§.Aliud est.

Opera

Opera bona & pœnitentia mortificantur per sequēs peccatum, sed reuiuiscunt per sequentem pœnitentiā, illa scilicet quæ ex charitate prodierunt. Sola enim illa viua sunt, quæ in charitate fiunt, & hæc per peccatum mortificata, reuiuiscunt per pœnitentiam sequētem. Quæ vero in peccato fiunt mortua generātur, & ideo non reuiuiscunt. lib. 4. dist. xiiii. §. Post hæc. & eodem. dist. xv. § Quibusdam.

Opa in peccatis facta, nihil prosunt. Nihil eñ prodest ieiunare & orare, & alia religionis opera facere, nisi mens ab iniquitate reuocetur. li. 4. di. 14. § Post hæc.

Opera bona in mortali facta non proficiūt ad vitam æternam obtinendam, sed ad tolerabilius extremi iudicij sententiam sustinendam. li. 4. di. xv. §. Quibusdā.

Similiter facta in charitate, sed per peccatum mortificata valent ad mitiorem pœnam. Nā non sunt in memoria dei, scilicet ad vitam æternam obtinendā. Gregorius: Hoc nobis maxime considerandum est, quia cum mala committimus, sine causa ad memoriam facta bona renouamus. Quoniam in perpetratione malorum, nulla debet esse fiducia bonorum prœteritorū, Et hoc nisi per pœnitentiam reuiuiscant ea. §. Ex his. Nec tamen quisquam desperet, sed interim quicquid boni potest facere faciat, vt deus cor eius illustret ad pœnitentiam. eodem lib. di. xvi. § Et sicut.

Opera extra charitatem facta vltra prędicta superius, proxime valent ad mitiorem pœnā. li. 4. di. xv. § Quibusdam, & eadem. §. Ex his. Item vt homo illustretur ad pœnitentiam, & citius gratiam obtineat. eodem lib. di xvi. §. Et sicut sunt.

Operibus legis nunq̄ aliquis iustificatus est, etiā si in fide & charitate fierent. Et si sanguis hircorū & taurorū & cinis vituli aspsus inquinatos sanctificabat ad emundationē carnis, nō animæ. li. 4. di. 1. §. Sacramentum.

Opus librorum sententiarum confectum est ex testamentis virtutis, in quatuor libros distinctum, & libri per distinctiones, & distinctiones per capitula, in quo maiorum doctrina patrum traditur, & fraudulentia doctrinæ vipereæ & hæreticæ aperitur, nec debet ab aliquo superfluum reputari, cum ad hoc fiat, vt quærenti non sit necesse librorum numerositatem reuoluere, cui breuitas collecta, quod quærit offert sine labore. In prologo eiusdem.

Orāt sancti pro nobis, & qualiter. Infra, Sancti intercedunt. Infra. Sancti sunt.

Orō Christi vtrū exaudita fuit. Sup. Chrs orādo. & se.

Oratio Christi qualis fuit. Ibidē. & Sup. Chrūs orans.

Orās ꝓ martyre iniuriā martyri facit. Sup. Martyri fa.

Orandū est pro quocunq; in hac vita cōstituto, (cit. etiam quātumcunq; pessimo, nec est desperandū. lib. 2. di. xliii. §. Est etiam.

Oratiōes nostras angeli offerunt. Sup. Angeli orōnes.

Orantes cur non dicimus, pater noster qui es vbiq;. Supra. Cœlum significat.

Orantes non docemus deū, quia ait verbum eius: Scit pater vester quid vobis necessarium sit priusquā petatis ab eo. Nec ista ex tempore cognouit, sed futura tempora omnia, atq; in eis etiā quid & quando ab illo petituri fueramus. Et quos & de qbus rebus vel exauditurus, vel nō exauditurus esset, sine initio añ prǣsciuit. li. 4. di. xlv. §. Sed forte.

Ordo naturæ qualis sit inter personas diuinas. Supra. Aequalis potentia.

Ordo est multitudo cœlestiū spirituū, qui inter se in aliquo munere gratiæ similantur, sicut & in naturaliū datorum munere cōueniūt, vt verbi gratia. Seraphin dicuntur qui præ alijs ardent charitate, ita oēs eiusdē ordinis similantur in munere charitatis. Seraphin eñ interpretatur ardens siue succendens. Cherubin qui præ alijs in scientia eminent. Cherubin enim interpretatur plenitudo scientiæ. Thronus dicitur sedes. Throni autē vocantur qui tanta diuinitatis gratia replētur, vt in eis sedeat deus, & per eos iudicia discernat atq; informet. Dominatiōes dicuntur qui principatus & potestates transcendūt. Principatus dicūtur qui sibi subiectis quæ sunt agenda disponūt, eisq; ad explenda diuina mysteria principantur. Potestates nominantur q hoc cæteris potentius in suo ordine acceperunt, vt virtutes aduersæ eis subiectæ eorum refrenentur potestate, ne homines tentare tantum valeant, quantum desiderant. Virtutes vocātur per quos signa & mirabilia frequenter fiunt. Archangeli, qui maiora nunciāt. Angeli, qui minora lib. 2. di. ix. §. Hic considerandum.

Omnia tamen dona illa in omnibus sunt, non quidē ęqualiter, quia alij alijs sublimius possident, quę tamē omnes habent. Et licet omnia dona gratiarum superiores ordines sublimius & perfectius perceperāt, tamē sortiti sunt vocabula ex præcipuis, relinquentes cætera inferioribus ordinibus. Nomina tamē illa illis nō propter se, sed propter nos data sunt, vt qui sibi noti sunt contemplatione, innotescant etiam nobis cognominatione. Vnde Gregorius: In illa summa ciuitate quisq; ordo eius rei censetur nomine quod plenius accepit in munere, eadem. §. Hæc nomina. Quod tamen intelligitur respectu inferiorum. Nec etiam intelligitur de omni re quam alijs plenius accepit, sed ab aliqua rerū quas accepit, scilicet denominatur. eadē. §. Sed oritur.

Ordines angelorū nouem, distincti sunt in tribus Hierarchijs. Et superiores sunt Seraphin, Cherubin & Dominationes, Throni. Medij sunt: Principatus, Potestates. Inferiores autē sunt Virtutes, Archanheli, Angeli. li. 2. di. ix. §. Post prædicta.

Ordines angelorū non fuerunt ita distincti añ lapsum aliorū. Nec obstat quod dicuntur de singulis ordinibꝰ aliqui corruisse, qa intelligitur si perstitissent, eorū aliq in singulis ordinibus fuissent, li. 2. di. ix. § Iam nunc.

Ordo decimus ex hominibus dicitur restaurādus, qdꝰ intelligitur sic, quia de hominibus restaurabitur, quod in angelis lapsum est, de quibus tot corruerunt, vnde possit fieri decimus ordo. libro 2. dist. ix. §. Notādum. Supra. Angelorum ruina.

Ordo est quoddam signaculum, id est sacrū quoddā, quo spiritualis potestas traditur ordinato. Character ergo spiritualis vocatur ordo vel gradus vbi fit ꝓmotio potestatis. lib. 4. di. 24. §. Si autem.

Ordines dicuntur sacramenta, quia in eorum perceptione res sacra i. gratia confertur, quam figurant eaquę ibi geruntur. li. 4. di. 24. § S: autem.

Ordinis sacramentum non est iterādum. Sup. Iterare.

Ordines siue spiritualiū officiorū gradꝰ, sunt septē, propter septiformē gratiā spū sancti, cuius q nō sunt participes, indigne ad eos accedūt. Sed digne accedētes gratiā ampliorē pcipiūt. li. 4. d. 24 §. Nūc ad cōsiderationē

Ordines septē siue gradus ecclesiastici sunt. Ostiarij, Lectores, Exorcistę, Acolyti, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Oēs tñ vocantꝰ clerici. i. sortiti. li. 4. d. xxiiii. §. Tales. Quorū singulorū officia, requirē i singulis vocabulis.

Ordines duo sūt, scꝫ diaconatꝰ & presbyteratus, q tm̄ sacri cēsent, scd̄m canōes, quāuis oēs alij etiā sint sacri,

quia his solum legitur primitiua ecclesia habuisse.lib. iiii.di,24.§ Septimus.Hoc verum est secundum antiquos canões,sed hodie etiã subdiaconat⁹ sacer censeť.
Ordo quilibet quando & quomodo confertur.Et vbi Chrũs illũ exercuit. Vide in singulorum vocabulis.
Ordinatio simoniaca triplex est.Infra.Simoniace.
Ordinati a simoniacis ignoranter, sustinentur misericorditer in suis ordinibus.li.iiii.di.xxv.§ Differt tamẽ. Supra.Episcopi hæretici.Infra.Simoniaci.
Ordinati ab hæreticis.Supra.Episcopi hæretici.
Ordinandorum ætas.Infra.Subdiaconus.
Ordo impetit matrimonium.Infra.Sacris.
Ordo sacerdotalis ꝙ dignus sit.Infra.Sacerdos malus.
Ordinatam dilectionem habens non diligit quod nõ est diligendũ, & non æque diligit quod minus vel amplius est diligendũ,nec minus vel amplius quod æque diligendum est.Omnis ergo peccator inquantũ peccator non est diligendus.Omnis homo,inquantum homo,est diligendus propter deum,deus vero propter se ipsum.Et deus propter se omni homine amplius diligendus est. Et amplius quisq; deum debet diligere, ꝙ seipsum. Amplius aliquis homo diligendus est quam corpus nostrum,quia potest nobiscũ deo perfrui, qđ non potest corpus.li.3.di.xxix §.Post prædicta.
Ordo igitur in dilectionis exhibitione est differens tã in affectu ꝙ effectu,vt sc3 anĩ oĩa deũ diligamus,secundo,nos:tertio,parentes:quarto,filios vel fratres, & huiusmodi.postea domesticos,deinde inimicos. Augustinus dicit pariter omnes diligendos,& pari dilectiõe omnibus vitam optandam:Paritas nõ refertur ad affectum,sed ad bonum quod eis optatur,quia ex charitate omnibus optare debemus,vt paria bona mereanť. lib.3.dist.xxix.§.Verum.
Ordinem dilectionis Christus seruauit & impleuit,ꝙ seruatur in patria,non in via. Vnde nihil ibi eis placet, nisi quod deo placet.Ita Christus illis vitam aperuit, quos ad hoc placere deo nouit.libro tertio, dist.in,31. § Nunc etiam.
Originale peccatum.Infra.Peccatum originale.
Ostiarij idem & ianitores sunt qui in veteri testamento electi sunt ad custodiam templi,& dicuntur ostiarij quia præsunt ostijs templi. Vnde cum ordinantur claues ecclesiæ dantur eis ab episcopo, & dicitur eis:sic agite tãquam rationem reddituri &c.Hoc officiũ Christus gessit quando flagello eiecit ementes & vendẽtes. Vnde se ostiarium significans dicit: Ego sum ostium. lib.iiii dist.xxiiii,§.Hostiarij.

Panis & vini substantia non est materia corporis Christi,quia non de ea & de materia formatur corpus Christi,sed ipsa formatur in illud, & efficiť illud. li.iiii.di.xi.§.Quidam vero.
Panis qualis consecrari debet. Supra. Eucharistia non debet.
Panis sacramentalis.Supra.Eucharistia.
Par ius ligandi & soluendi.Supra.Claues.
Par ius matrimonij.Supra.Coniugij ius.
Parabola aliud verbis sonat,aliud sensu continet. li.2. di.33.§ Quod etiam.
Paradisus intelligitur corporaliter & spiritualiter. Et in corporali positus est primus homo.libro secundo, dist.xvii.§.Hominem autem.
Paradisus tenet typũ præsentis ecclesiæ & futuræ. Ad literam tamen intelligẽdum est ipsum esse locũ amœnissimum fructuosis arboribus plenũ, & magno fonte fœcundum.Quod dicim⁹ a principio, antiqua translatio dicit ad orientem. Vnde volunt in orientali parte esse paradisum,longo interiacente spacio vel maris vel terræ a regionibus quas incolũt homines secretũ, id est,segregatum & in alto situm,vsq; ad lunarem circulum,id est, vltra quam ascendũt vapores eleuati ex quibus fiunt nubes & modum circuli pertingentem. Vnde nec aquæ diluuij illuc peruenerunt .li.2.di.xvii, §.Hominem autem.In hoc paradiso erãt ligna diuersi generis.eadem.In hoc.
Paradisi custodia post pcťm.Supra.Gladius flamme⁹.
Paradisus est mens hoĩs.li.2.di.xxiiii §.Nũc superest.
Parentela quomodo computatur,Supra Gradus.
Parẽtes primi,quales fuerunt.Supra. Homo primus.
Parentes primi quales in paradiso filios procreassent, & de coitu eorum.Supra .Filiorum procreatio.
Parentes sic sunt honorandi, vt eis debita reuerẽtia exhibeaĩ, & necessaria ministrenť.li.3.di.37.§ In secũda.
Parentum honor præcipitur.Infra. Præceptũ primũ.
Paruuli solum & initium originale peccatum a parentibus contrahunt. Vnde nec actualia primi parentes, nec propriorum parentum eis imputantur,licet quidã contrariũ dixerint,sed male.lib.2.di.33.§.Prædictis.& §.De hoc.&.§.Et qđ.&.§.Quod vero.&. §. Alioqn.
Paruuli incircuncisi mortui.Supra.Circuncisio fiebat.
Paruulis etiam cum deferuntur ad baptismũ,non sufficit fides ecclesię,sine sacramẽto.Augustinus:Firmissime tene,paruulos qui cum in vteris matrum viuere incipiunt & ibi moriuntur,vel de matribus nati sine sacramẽto baptismi de hoc seculo trãseunt,æterno supplicio puniendos.lib.iiii.di.iiii.§.His autem.
Paruuli tenebuntur sponsione pro eis in baptismo facta.Supra.Baptizandi profitebantur.
Paruulis qualis gratia confertur in baptismo.Sup. Baptismus confert.Supra.Baptismi sacramẽtum & rem.
Passio affectionis vel motus non cadunt in deum.lib. 1.di.xlv.§.Iam de voluntate.
Passio & propassio differunt.Infra.Propassio,
Passio Christi vtrũ fuerit appetẽda.Inf. Velle Chrm.
Passio Christi liberat a culpa & pœna.Sup. Mors Christi.Supra. Christus liberauit.Supra.Christus peccata.
Passio Christi a deo,a Christo,a Iuda,a Iudęis facta est diuersimode.Supra. Christus tradidit.
Passionis Christi sufficientia.Supra.Christus sacerdos
Pater in diuinis & totius principiũ diuinitatis.Infra.Pater non dicitur.Infra.Principium in diuinis.
Pater solus dicitur ingenitus,eo quod ab alio non sit. li. 1.di.13.§.Nunc considerandum.
Pater autor est filij generatione. Et pater æternus est sine autore,filius vero non,quia pater innascibilis, filius aũt natus.li.1.di.9. §.Dicamus ergo.Sup. Genitus.
Patrem esse non est aliquid, vel posse aliquid; sed est esse ad aliquid. Vnde nõ sequitur.Pater potest esse pater & vult.Filius autem nec potest nec vult esse pater, ergo pater potest & vult esse aliquid quod nec potest nec vult esse filius, li.1.di.vii.§.Hic solet. Absit autẽ, vt ideo pater potentior sit filio, quia creatorem genuit, Filius autem non genuit creatorem,Neq; enim nõ potuit,sed non oportuit.eadẽ.§,Sed vehementer. Itaq; non est impotentia quod pater non potest esse filius, vel econtrario. Sed pater ex proprietate gñatiõis pater est, qa oportet eũ nõ esse filiũ: & filius ꝓprietatẽ natiuitatis fili⁹, quia oportet eũ nõ esse patrẽ.eadẽ.§. Potest ergo. Nã eadem est potẽtia in filio qua potuit gigni

Peccatum originale trahitur a parentibus secundum solam carnem, quia animæ nõ sunt ex traduce qua in anima sit, formaliter & subiectiue. Nam caro ipsa quæ concipitur in viciosa concupiscentia, polluitur & corrumpitur, & ex eius contractu anima cum infunditur maculam contrahit qua polluitur, & i. trea. li. 2. di. 31. § Hoc autem, & eadem. § Ideoq;.

Peccatum originale non est actus siue motus animæ vel corporis, quia hoc est peccatum actuale, sed est fomes peccati, scilicet concupiscentia, vel concupiscibilitas, quæ dicitur lex membrorum siue languor naturæ siue tyrannus, qui est in membris nostris, siue lex carnis. lib. 2. di. 30. § Nunc superest, & eodem lib. distin. 31. § Hoc autem.

Peccatum originale quomodo contrahitur a parentibus iam purgatis ab eo, ostenditur pluribus similitudinibus, videlicet, quomodo nascitur de grano puro granum aliud in palea & aliis huiusmodi. libro 2. distin. 31. § Ne autem.

Peccatum originale non ideo cõtraximus, quia ex carne ab Adam tracta concepti sumus, quia & post Christi corpus ex eadem carne formatum est, quæ ab Adã descendit operatione spiritus sancti, quod nunquam peccato obnoxium fuit, sed quia non est sine libidine parentum concubitus, ob hoc filiorum ipsorum non potest esse sine peccato conceptus, li. 2. di. 31. § . Iam ostẽsum. Et intelligitur de peccato originali in prole, qa potest fieri sine actuali peccato parentũ. Quod si homo fieret ex alia parte quam per modum generatiõis, vtpote de costa vel huiusmodi, licet pœnalitates contraheret, non tamen originale peccatum.

Peccatum originale ideo dicitur transmitti quãdo caro concipitur, nõ quia peccatũ originale ibi sit, quod vtiq; esse non potest vbi anima non est, sed ideo quia caro ibi trahit id ex quo peccatum fit in anima cũ infunditur. li. 2. di. 31. § Sed adhoc.

Peccatũ autem originale dicitur in carne inhabitare, licet peccatum non sit substantia, sed priuatio boni p id quod facti causa manet in carne. Caro igitur quæ in concupiscentia libidinis seminatur, nec culpã habet nec actum culpę, sed causam cuius cõsortio anima maculatur. li. ij. di. 31. § Ideoq;.

Peccati originalis causa dicitur recte vitium siue corruptio carnis, scilicet, fœditas (& præcipue pollutio) quanquam ex feruore coitus parentum & concupiscentia libidinosa contrahitur caro cum concipitur, quæ causa est originalis peccati. li. 2. di. 31 §. Ad quod.

Peccati originalis causa, ipsa scilicet pollutio, quam ex feruore coitus parentum contrahit, & multiplex defectus carnis, vtrum sit culpa vel pœna. Respondetur q pollutio causa est originalis peccati, quæ recte vitium siue corruptio carnis appellari potest. libro secundo, di. 31. § Hic quæri solet. & seq.

Peccatũ originale ideo dicitur, quia ex vitiosa lege originis nostræ in qua concipimur, id est, ex libidinosa cõcupiscentia traducatur. li. ij. di. 31 §. Iam ostensum.

Peccatum originale imputatur animæ, quãuis mũda sit, & nondum vtatur libero arbitrio, quia corruptio corporis, quæ aggrauat animam, non fuit causa primi peccati, sed est pœna nec caro corruptibilis animam peccatricem fecit, sed peccatrix anima fecit esse carnẽ corruptibilem. li. ij. di. xxxii. § Solet etiam.

Peccatum originale dimittitur per baptismum dupliciter. Primo per gratiam baptismi vicium cõcupiscentiæ debilitatur & extenuatur vt iam non regnet nisi vires ei consensu reddantur. Secundo, q reatus ipsius soluitur. Nec tamen ex toto extinguitur, vt non sit nisi miraculose, sed manet in certamine, & sic est tantũ pœna, non culpa. li. ij. di. 32 § Quoniam supra. & seq. Caro tamen non purgatur a fœditate & contagione, vt communius tenetur, licet alii contrarium sentiant, sicut ibidem narratur, eadem. § Hic a quibusdam.

Peccati originalis culpa, vel alterius culpa peccati esse non potest in re irrationali, licet causa peccati originalis sit in carne ante infusionem animæ. libro secundo, di. xxxi § Hic quæri.

Peccati originalis fœditas maior videtur esse in carne concupiscentialiter traducta, quam in ea vnde traducitur. libro 2. di 31. § Ad quod. Id est, in ea parte carnis, quæ deseruit generatiue maior est, quam in alia parte corporis.

Peccati potentia a deo est. Non est enim potestas nisi a deo. Cupiditatem itaq; nocendi homo per se habet, potestatem autem si deus non dederit, non habet. Vnde nec boni nec mali potestas a se est cuiquam. li. ij. di. xliiii § Sed pluribus. Nec tamen obtemperandũ est, sed resistendum si potestas iubet contrarium deo. eadem, § Hic oritur.

Peccando homines fiũt nihil, quia peccatũ est nihil. li. 2. di. 35. § Quocirca. Infra. Peccatũ dicitur. Sup. Nihil.

Peccare est tẽdere ad nõ esse. li. i. di. xlvi. §. Item aliter.

Peccare nemo cogitur a deo. Infra. Reprobatio dei. Infra. Peccatum vsq;.

Peccare est veritatis præceptis, vel in ipsa veritate errare. li. ij. d. 35. § Quocirca. Vbi triplex opinio de pctõ

Peccatũ dicitur nihil esse. Nõ tñ quin sit actio vel voluntas mala, quæ aliquid ẽ, sed qa a vero esse separat, & ad malũ trahit, & sic ad nõ esse deducit. lib. ij. di. 35. §. Quocirca. Et eodem, dist. 37. §. Sunt autem.

Peccatũ duo dicit, scilicet actum siue voluntatẽ, & sic aliquid est & bonũ est, & est ex deo autore, sine q fctm̃ est nihil: Secundo dicit inordinationẽ, vitiũ siue malitiã, & sic nihil est. li. ij. di. 35. § Quidam. & seq.

Peccatũ cũ sit nihil, tñ corrũpit siue priuat bonũ: sicut abstinẽtia a cibo, nõ est aliqua substantia, sed tñ si sit nimia, corpus frangitur. li. ij. di. 35. § Sed cum.

Peccatum est actus malus, secundũ quosdam, tã interior quam exterior, præcipue tamẽ in voluntate consistit, ex qua tanquam ex mala arbore procedunt opa mala tanquã fructus mali. li. ij. di. 35. § Caue dici.

Peccatũ nõ committitur deo volente, sed vitio voluntatis hominis. li. 1. di. xlvi. § Si quis.

Peccatum est priuatio siue corruptio boni, actiue nõ passiue. li. 2. di. 35. § Potest etiam.

Peccati causa prima fuit bonum. Nam ante primũ peccatum, malum nullum erat. Habet ergo peccatũ ortũ ex bono. li. 2. di. 34. § Causa.

Peccatum esse non potest nisi in re bona. li. 2. di. 34. §. Ostensa. Supra. Malum habet.

Peccatum siue culpa esse non potest in re irrationali. li. 2. di. 31. § Hic quæri.

Peccatum vel culpa proprie est animæ corruptio, lib. ij. di. 35. § Peccatum.

Peccato spoliatur homo gratuitis bonis, id est, virtutibus, & vulneratur in naturalibus, quæ sunt ratio, intellectus, memoria, ingeniũ & huiusmodi, quæ per peccatum obtenebrantur & vitiantur. Priuatur etiã summo bono. Vñ hõ incidit in latrones qñ per peccatum trahit in potestatẽ diaboli. li. ij. di. 35. § Pctm̃. Sup. Hõ vulneratus. Infra. Peccati effectus. Sup. Opera bona.

Peccatum

Peccatum corrumpit etiam bonum corporis, sicut pri- uauit corpus primi hominis beneficio immortalitatis. libro secundo. dist. 35. § Ab eo.

Peccatorum aliud mortale, aliud veniale. Mortale est, per quod homo æternam mortem meretur. Veniale ē, quod hominem vsq; in reatum perpetuæ mortis non grauat. Veruntamen pœnam meretur, sed facile indul- getur. libro 2. di. 42. § Reatus.

Peccatum actuale mortale, est omne dictum, vel factū, vel concupitum, quod fit contra legem dei. Vel peccatū est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia ve tat. Vel peccatum est priuatio legis, & cœlestium inobe dientia præceptorum. Ibi 2. dist. 35. § Post hæc. Et capit hic lex large, vt includat legē naturę, scripturæ & gr̄æ.

Peccatum & delictum differunt, delictum est declinare à bono. Peccatum est facere malum. Peccatum ergo est perpetratio mali, delictum desertio boni. Vel delictum est quod fit ignoranter, peccatum quod fit scienter. Ta- mē vnū frequent pro altero accipitur. li. 2. di. 42. §, Variā.

Peccatum mortale & veniale differunt, Sup. Peccator.

Peccatum tribus modis fit, scilicet ignorantia, infirmita te, industria. Et grauius est peccare infirmitate, quam i- gnorantia, grauiusq; industria, quam infirmitate. libro. 2. dist. 22. § His autem.

Peccatum duobus modis committitur, id est, duplici ra dice, scilicet, cupiditate & timore. Augustinus super il- lud Psal. Incensa igni & suffossa, dicit his duobus oīa peccata mortalia includi. Incensa, scilicet, quæ ex cupi- ditate male incendente oriuntur. Suffossa quæ ex timo- re male humiliante proueniunt, quando scilicet quis cu- pit nō cupiēda, vel timet nō timenda. li. 2. di. 42. §. Modi.

Peccatū etiā fit cogitatu, verbo & ope. Hiero. Tria gene ralia delicta sunt, quibus humanum genus subiacet. Aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. Qui b[9] etiā aliqñ quart[9] addit mod[9], sc; cōsuetudinis, Ibidē. Peccatum tribus modis pperra[?], Inf. Penitentię tres.

Peccatum vsq; adeo voluntarium malū est secūdū Aug. vt nullo mō sit pctm̄, si non sit voluntarium. Quod expo nit idē. libro 1. retract. ca. 12, esse intelligēdum de pctō quod tantummō peccatum est, & non etiam pœna pcti, scilicet, peccatum primi hoīs. A tn̄ etiā quæ ab ignoran tibus fiunt, vel ab inuitis, voluntaria dicuntur, quia nec illi nisi volentes consentiunt. Sed & originale peccatum voluntarium censetur, quia voluntate primi parentis commissum est. li. 2. dist. 41. §, Post hæc.

Peccans nesciens quodammō volens peccare dicitur, qa si nesciens fecerit, volens tamen fecit. Nec tale peccatum sine voluntate potuit esse, sed voluntas facti ibi fuit, non volūtas pcti. Sic etiam cū cogenti quis potest sine pecca- to resistere, & nō facit, vtiq; volēs peccat. li. 2. d. 41. §. Illi[9].

Pctā aliq̄ essentialit pęnę sūnt & passiōes, vt ira, inuidia, iracundia, & hmōi. lib. 2. di. 36. §, Præterea.

Pctā, vt adulteriū & huiusmodi, nō significāt act[9] simpli citer, id est, sine addito, sed actuū vitia: & ideo inquantū actus sunt, boni sunt, & a deo sunt, tamen non sequitur, ergo adulteria sunt a deo. libro. 2. distin. 35. §, Quibus.

Peccata quæ videntur simpliciter nihil ponere & solum priuationem dicere, vt nō credere in deum, & huiusmo di, quia per negationem dicuntur, tamen dicitur per ea vere aliqua poni, & actus per ea significari, vt increduli tatē & hmōi, quæ significant malū actū mētis. Et hoc ē declinare a bono. & iō malū, eadē. §. Item & aliter.

Peccatū vnū cōmittitur, non diuersa, si voluntate parit & operatione peccatur, licet grauius sit quam si sola vo- luntate peccaretur, Nec obstat quod voluntas & actus sunt diuersa, nō tamē sunt diuersa peccata, vt si quis vo- lens furetur. lib. 2. dist. 42. §, Cū autē. Et licet sint distincta præcepta quibus ista distincte prohibentur, sicut in vo- luntate furti. i. concupiscentia & actu furti, vna tamen p̄ uaricatio, & vnum tantū peccatū incurritur. eadē. §, Itē.

Peccata quędā sunt ex pœna peccatorū. Greg. Peccatū, in quit, qd per pœnitentiā citius nō deletur aut pctm̄ est, & causa peccati, scilicet, dispositiue, aut peccatū & pęna pec- cati, aut pctm̄ simul & causa & pœna pcti. Et ꝓbatur idē multis autoritatibus lib. 2. di. 36. §, Sciendū est. Illud eīm peccatum, dicitur pœna pcti cuius causa pręcedens pec catū exitit, iuxta illud: Propterea tradidit illos deus in passiones ignominię. eadem. §, Et licet.

Peccatū dicit pœna respectu præcedentis, sicut dicit cau sa pcti respectu sequentis, & sic idē fit pctm̄, & causa & pœna pcti, nō tn̄ respectu eiusdē. Greg. Pctm̄ qd pęnitē tia nō diluitur, mox suo pōdere in aliud trahit. Ibidem.

Pctm̄ cōmittit in deū, in se, in proximū. In deū, cū qs de deo male sentit, vt hæretic[9], vel q̄ dei sunt, vsurpare præ sumit, scilicet indigne sacramentis participando, vel quā do nomē dei peiurādo cōtēptibile facit. In proximum, cum eū iniuste ledit. In se vero, cū sibi nō alij nocet. lib. 2. dist. 42. §, Modi.

Peccatū in spiritūsctm̄ ē pctm̄ despatiōis vl obstinatiōis li. 2. d. 43. §, Est ꝑterea, Et scdm̄ aliquos oīs despatio & obstinatio ē pctm̄ in spm̄ s. & dicitur irremissibile secū dū eos, non qa aliqñ remittatur, sed quia vix & difficile. Scdm̄ alios aūt solū illa desperatio & obstinatio ē pctm̄ in spiritū sctm̄, quā comitatur impenitētia, & sic dicitū ir- remissibile, eo q nunq̄ remittit, Vñ. Aug. dicit q hoc so lū pctm̄ veniā nō meret. Si. Pter & Hiero li 2. di. 43. §, Sed q̄rit. Supra, Abutētes, Sup, Desperatio, Sup. Obstinatio.

Pctm̄ etiā ad mortē siue in spiritū sctm̄ est, cū post agni- tionē dei p gr̄am Chr̄i aliqs oppugnat fraternitatē, & aduersus ipsam gr̄am q̄ recōciliat[9] est deo inuidię facib[9] agitat, qd difficile remittit. lib. 2. di. 43. §, Est etiam alia.

Pctm̄ in patrē intelligit id qd fit p infirmitatē. Nā ei at- tribuit potētia. In filiū, cui sapiētia attribuit, est qd fit p ignorantiā. In spiritū sctm̄, cui bonitas attribuit, qd fit p obstinationē vel desperationē. lib. 2 dist. 43. §, De hoc quoq;, Sup, Pctm̄ in spiritū sctm̄. & se q.

Pcti effect[9] ē cū qs mortalit delinquit, tūc priuat gr̄a vir tutis, si q̄ pcessit & naturaliū bonoꝝ elisionē patit. Vñ in tellectus obnubil, & totus hō interior obtenebrat, & i- ta q̄si caligine qdā mens obnoluit, q caligo pęna ē pcti, q̄ p pœnitētiā pellit. Vñ Psal. Nebulā sicut cinerem spar git. lib. 4 dist 18. §, Hec quæritur.

Pctā capitalia siue principalia sunt septē, scilicet, inanis gloria, ira, inuidia, acedia vel tristitia, de bono auaritia, gastrimargia vel gula, luxuria, q̄ sunt significata in se- ptē ppl̄is q tenebāt terrā, pmissionis. vt habet Deuter. 7. De his septem fontibus cunctæ animarum mortiferæ corruptelę emanāt, & dicuntur capitalia, quia ex eis ori- unt omnia mala. lib. 2. dist. 42. §, Præterea.

Peccatū duobus modis alicui inesse vel transire dicitur, scilicet actu & reato. Actu, dum ipsum est, vt actio vel voluntas in peccante. Reatu vero, dum pro eo peccato siue transierit, siue assit mens hominis polluta est & cor rupta, totusq; homo supplicijs obligatus perpetuis, nec vnquam est in aliquo peccatum actu, præter ori- ginale, quin sit etiam reatu, sed non econuerso. Ibidem. Infra, Reatus.

Peccata mortalia in pœnitentia fiunt venialia. libro. 4. dist. 20 §. Si vero quæritur. Hoc est homo de illis per pę nitentiam obtinet veniam.

Peccatū

Peccatum punitur à deo vel ab homine. Supra: Deus misericors.

Peccatum dimittit solus deus, & à debito pœnæ æternę absoluit, quando intus illuminat, & veram contritionē inspirat: Ambrosius: Verbum dei dimittit peccata, sacerdos est iudex. Augustinus: Nemo tollit peccata nisi solus deus, qui est agnus qui tollit peccata mundi. libro 4. di. 18. § Sed quæritur. Potuit tamen deus potestatem hanc homini conferre. Supra, Baptismus æque. Sed quid operantur sacerdotes absoluendo? Infra, Sacerdotes habēt.

Peccata tegere dicitur deus, quando ea non reseruat ad pœnam, & tunc tegit quando debitum pœnæ soluit. Vnde Psalmista: Beati quorum tecta sunt peccata: Super quo Augustinus dicit ita: A deo tecta peccata vt ea non videat deus, id est, æternaliter non puniat. Videre enim dei peccata, est ad pœnam ea imputare: auertere autē faciem à peccatis, est ad pœnam ea non reseruare. Hieronymus. Quibus dimittit deus peccata, tegit ne in iudicio reuelentur. libro 4. distinctione 18. § Sed quæritur.

Peccatum dimittitur sola contritione. Supra, Contritione cordis.

Peccata omnia aut nullum dimittitur. Infra, Pœnitentia non potest.

Peccatum occultum sufficit soli sacerdoti referre, & in occulto pœnitere. Nam Christus quos intus inuenit, intus suscitauit: Secus de filio viduæ: & Lazaro. libro 4. d. 17 § Nunc priusquam. Igitur si publice peccasti, publice confitere te reum & emenda: Si vero occulte deliquisti, & sic non taceas, nec dico vt publices. eadem. § Cū ergo Infra, Taciturnitas.

Peccata oblita delentur. Supra confessio generalis: Su- Confiteri tenentur.

Peccata dimissa redeunt per recidiuationem, secūdum quosdam: vel potius propter ingratitudinem aliquis ita reus constituitur, ac si iam deleta redirent. libro quarto distinctione 14. § De pœnitentia.

Peccata item dimissa redeunt quantum ad pœnam: Primo si ille non dimittit alteri. Ambrosius: Donate inuicē si alter in alterum peccet, alioquin deus repetet dimissa. Si enim in his contemptus fuerit, sine dubio reuocabit sententiam per quam misericordiam dederat, exemplo serui nequam. Ex dictis (inquit) euangelistæ constat, ꝙ si non ex corde dimittimus quod in nos delinquitur, & hoc rursum exigitur, quod iam nobis per misericordiā dimissum gaudebamus. Augustinus: Dicit deus: dimitte & dimittetur tibi, sed ego prius dimisi tibi, dimitte vel postea: Nam si non dimiseris, reuocabo te, & quicquid dimiseram, replicabo tibi. Secundo propter recidiuam. Beda super illud Lucæ: Reuertar in domum meam. Timendus est inquit iste versiculus, non exponendus, ne culpa quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat: Quæcunqꝫ enim post baptismā siue prauitas hæretica, siue mundana cupiditas arripuerit, mox animum prosternit in ima vitiorū. Tertio propter odium fraternum Augustinus: Redire dimissa peccata vbi fraternitas non est, apertissime dn̄s docet in euangelio, in illo seruo à quo dimissum debitū repetijt. libro 4. dist. 22. § Cunqꝫ multis. Nec obstat illud Naum primo: Non iudicat deus bis in idipsum: quia ille non digne satisfecit & sufficienter, quia non perseuerauit. Debuit enim iugem habere peccatorum memoriam, ad cauendum & regratiandum. Ibidem.

Peccatum mortificat opera bona. Supra, Opera bona.

Peccata parentum actualia, non imputantur paruulis. Supra, Paruuli solum.

Peccata parentum punit deus in filios, non quia parentes peccauerunt, sed quia filij imitantur peccata parentum secundum Hieronymum. Vnde Exodi 20: Postꝙ deus dixit se visitaturum peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, subiunxit, his qui oderūt me. libro 2. distinctione 33. § Et licet. Eadem, § Sed vt ait. Sed ideo notanter patres commemorauit, quia filij maxime imitantur patres: Et etiam quartam generationem expressit, quia sæpe tam diu viuunt. eadem, § Veruntamen.

Peccata venialia remittuntur post hanc vitam illis qui in hac vita meruerunt bonis operibus vt eis dimittantur. Vnde Matthæi 12. dicit dominus, ꝙ peccatum in spiritum sanctum, nec in futuro seculo remittatur. Ex quo concluditur, ꝙ aliqua tunc remittuntur. libro 4. di. 21. § Solet etiam.

Peccata venialia significantur per lignum, fœnum & stipulam: primo Corin. 3. Et secundum hoc sunt in triplici differentia secundum maiorem adhærentiam & dilectionem temporalium bonorum, vt ligna maiora, fœnum minora, stipula minima minusqꝫ & citius purganda significetur. Augustinus: Hæc (inquit) ædificatio minorum est siue imperfectorum, qui non tantum deo, sed etiam mundo placere cogitant: deum tamen præponūt, quia si mundū præponerent, non superædificarent, sed fundamentum destrueretur. Illis igitur tribus significātur affectiones carnales quibus dediti sunt, domibus scilicet, coniugibus, possessionibus, ita tamen vt nil præponatur Christo. libro quarto. distinctione 21. § In illo.

Si obijcitur ꝙ pœna alibi & non culpa remittatur, ꝓ eo ꝙ sic moriens bonus sit, & per pœnitentiam omnis culpa dimissa sit. Dicendum, ꝙ pœnitentia non delet peccatum nisi quod deserit homo. Peccatum autem veniale sæpe non relinquitur in hac vita, licet ille vere pœnitens sit, etiam si non pœniteat de omnibus venialibus: Nam si hoc de pœna solum & non de culpa doctores intendissent, quare solum leuia commemorassent, cum tamen etiam grauium culparum hic dimissarum, alibi pœnæ soluantur hic non expletæ. eadem, § Sed forte:

Peccata venialia vitari non possunt, in statu huius miseriæ: mortalia tamen cauere possumus cum gratia dei. libro 2. dist. 36. § Illud autem. Singula venialia possumus forte cauere, non tamen omnia.

Peccata venialia non retrahunt à communione. Supra, Manducat.

Peccatorum venialium pœnitentia. Infra, Pœnitentia venialium: Item eorum periculum: Infra, Venialia.

Peccata nostra Christus portauit in cruce, Supra, Christus peccata.

Peccat qui præpostere agit: ordinis nanque ignorantia conturbat meritorum formam. libro 3. distinctione 29 § Post prædicta.

Peccato resistere. Supra, Declinare.

Peccator est nihil. Supra, Peccando.

Peccatores cur viuere permittantur. Supra, Homines mali.

Peccatum non dimittitur, nisi ablatum restituatur. Infra, Restitutio.

Perfectum proprie dici non potest quod factū non est, ideo improprie deus dicitur perfectus, licet ipse nostræ infirmitatis verbis condescendens dixit: Estote perfecti, sicut & pater vester. lib. 1. di. 19. § Hic quæri.

Perfectum dicitur aliquid tribus modis: Primo secundum tempus, scilicet dum habet quicquid illud tempus requirit & conuenit secundum illud tempus haberi, &

patiebatur.lib.3 di.24.§,*Si vero.*

¶Philosophi antiqui deum cognouerũt per creaturas. li.1.di.3.§,*Apostolus*.Sed q̃si per vmbrã de longinquo viderunt veritatem deficientes in conutitu trinitatis, vt magi Pharaõis in tertio signo. Ideo q̃uis in creaturis aliqualiter indicatur imago trinitatis, nõ tamen põt p creaturarũ contẽplationem sufficiens notitia trinitatis haberi, nec potuit sine doctrina vel interioris inspirationis reuelatione.lib.1.dist.3 §,Nunc restat.

Pietas est cultus dei,,Inf.Sapientia vt dicitur.

Plato posuit tria principia, Inf. Principium omniũ.

Pluuiæ quomodo fiant, Sup. Aquæ licet.

¶Pœna est corruptio vel priuatio boni passiue.

Peccatum vero est corruptio actiue, ita ꝙ pœna est effectus, illius corruptionis siue priuationis, & ita priuatio siue corruptio capit̃ actiue & passiue, & pœna ẽ dei culpa vero diaboli siue hoĩs.li.2.di.35.§, Quęri aũt solet.

Pęna tẽporalis ab ęterna pœna nõ liberat quẽ hic in melius nõ cõmutat.li.4.di.15.§, Attende, Supra, Flagellũ.

Pœna in originali tm̃ decedentiũ est mitissima, qa nullã aliã habebũt pęnã nisi ꝙ ppetuo carebũt dei visione.li.2 di.33.§, Prædictis adijciendũ.&.§, Alioquin.

Pena peccatis debita dimittitur virtute passionis Chr̃i. Supra, Christus. Supra Peccata.

Pęnitẽtia longe positis à deo est necessaria, vt appropincuent.lib 4.di.14.§, Post hæc.

Pœnitentia est scd̃a tabula post naufragiũ, qa si qs vestẽ innocẽtię in baptismo pceptã peccãdo corrupit pęnitẽtię remedio reparare põt. Prima tabula ẽ baptitismus vbi deponitur vetus homo & induitur nouus. Scd̃a est pęnitentia qua post lapsum resurgimus. Ibidem.

Pnĩa fuit exordiũ p̃dicatiõis Iohĩs.& Saluatoris Ibidẽ.

Pœnitentiæ tẽpus est vsq; ad extremũ articulũ vitæ. Vñ nemo desperãdus dũ in hoc corpore constitutus est, qa non nunq̃ quod diffidentia ętatis differtur consilio maturiori pficitur lib.4.di.20.§, Sciendum est.

Pœnitẽtiæ fructuosæ tẽp⁹ in hac vita solũ ẽ, q̃ q in hac vita nõ fecerit habebit qdẽ pœnitẽtiã in futuro sc̃lo de malis suis, sed indulgẽtiã in cõspectu dei nõ inueniet.li. 4, dist.20.§, Hic oritur.

Pœnitentia tribus modis agitur, scilicet, ante baptismũ de prioribus peccatis, sed post, mortalium, & cotidianarũ venialium. libro 4. distinctio 16.§, Prædictis vero.

Pęnitẽtia mortaliũ peccatorum necessaria est, Aug. Nõ sufficit mores in melius mutare, & a malis factis recedere, nisi & de his quæ facta sunt satisfiat deo per pœnitẽtiæ dolorẽ & humilitatis gemitũ p cõtriti cordis sacrificiũ coopantib⁹ eleemosynis. libro 4. di.16.§, Quæ autẽ.

Pnĩa añ baptismũ adultis ẽ necessaria q̃ nouũ hoĩem parturit donec per baptismum, omnium præteritorũ fiat abolitio peccatorum. Ibidẽ.§, Prædictis.

Pnĩa dicit̃ à puniẽdo q̃ qs punit illicita q̃ cõmisit & ẽ duplex, interior, scilicet, q̃ est virtus mẽtis & exterior, q̃ est sacr̃m. & vtraq; ẽ cã iustificationis & salutis. libro 4. distinctio 14.§, Post hæc.

Pnĩæ virtus, si interior, timore concipit̃, Esaię 29. A timore tuo dñe cõcepimus & pepimus spiritũ salutis. Ibidẽ.

Pœnitentia est quædã dolentis vindicta, semp puniens in se, quod se dolet commisisse. Ibidẽ.§, De pœnitentia.

Pnĩa vt dicit Ambrosi⁹: est, p̃terita mala plãgere, & plãgẽda iterũ nõ cõmittere. lib.4.di.24,§, Post hæc.

Pœnitere est pęnã tenere, vt semp puniat in se vlciscẽdo quod commisit peccando. Vbi eñ dolor finit̃ deficit & pęnitẽtia. Si vero pęnitẽtia finit̃ qd relinqtur de veniæ? Tandiu gaudeat & speret de gratia, quãdiu sustentatur a pœnitẽtia. lib.4: dist.14.§, De pœnitẽtia. Et intelligit̃ de pœnitentia perfectorum, & sufficienti ad salutem. Illud aũt q̊d dicitur, nihil relinqtur de venia, intelligit̃ q̊d propter ingratitudinẽ ita reus est, acsi illa redirẽt.

Pœnitere secundum Gregoriũ, est ante acta pc̃tã deflere, & flenda non cõmittere. lib.4. dist.14.§, Post hæc.

Pœnitẽs debet abstinere à pc̃tĩs. Vnde Isidorus: Irrisor est non pœnitens, qui adhuc agit q̊d pęnitet. Nec videt̃ deũ poscere subdit⁹, sed subsannare supb⁹. Vñ Esaias: Lauamini, mũdi estote. Lauatur & mundus nõ est, qui plãgit quæ gessit, nec deserit, & post lachrymas ea q̃ defleuerat, repetit. Canis reuersus ad vomitũ, ẽ pc̃tõr pęnitẽs rediens ad peccatum. Vnde & Augustinus: Inanis, ẽ pœnitentia quam sequens culpa coinqnat. Et nihil prosunt lamenta, si replicantur peccata. Ibidem.

Pœnitere vere, est sic à malis mentem reuocare, vt commissa quis plangat, & plangẽda cõmittere nõ velit, nec satisfacere negligat, Ibidem.

Pœnitens vere, põt nihilomin⁹ post verã pœnitẽtiã dãnabilit̃ peccare. Ideo authoritates q̃ dicũt ꝙ pęnitẽtia sit flẽda nõ admittere, & similes, non ad diuersa tẽpora, sed ad idẽ tẽp⁹ debẽt referri, vt sc3, eo tẽpore q̊ flet commissa mala, nõ cõmittat ea volũtate vł ope. Hinc dñs dixit adulteræ: Vade & amplius noli peccare, nõ dixit ne pecces. Qđ igit̃ dr̃, inanis est pęnitentia, q̃ sequẽs culpa coinquinat, intelligendum est de fructu illius pnĩæ, & alia bona opa mortificantur vt non sortiantur mercedem quam meruerunt. Ibidem. & seq.

Pnĩa ẽ virtus vel gr̃a, q̃ commissa mala cũ emẽdationis proposito plangimus & odimus, & plangenda iterum committere nolumus. Ibidem.

Pnĩa vera ẽ, in aĩo dolere, & odire vitia. Ibidem.

Pœnitẽs nõ ẽ, q malũ nõdũ deserit Aug. Pœnitẽtes vere si estis, & nõ irridẽtes mutate vitã recõciliamini deo. Genua figis & rides subsannas patiẽtiã dei li.4. d.15.§ *Satis.*

Pœnitẽtia vera, vt dicit ad baptismi puritatem confitẽtem conatur adducere. Ibidem.

Pœnitentia resuscitat opera bona per pc̃tm̃ mortificata Sup. Opera bona &.

Pnĩa vera ẽ q pc̃tm̃ abolet. q̊d illa sola facit, q̃ scel⁹ corrigit. Illa vero scel⁹ corrigit q̃ odiũ cõmissi criminis & cõmittẽdi cũ desiderio satisfaciẽdi affert. Vñ Hier. Nihil Iudæ profuit egisse pęnitentiam per quam scelus corrigere non potuit. lib.4. dist.15 §, Ex præmissis.

Pnĩas falsas (inqt Greg) dicim⁹ q̃ nõ scd̃m authoritates sc̃tõrũ imponunt̃, p q̃litate criminũ. Iõ miles vel negociator vł officio dedit⁹ q̊d sine pc̃tõ exerceri nõ possit, vel q bona alteri⁹ iniuste obtinet, vł q odiũ in corde gerit, recognoscat se verũ pnĩam agere nõ posse, nisi negotiũ relinq̃t, officiũ deserat, odiũ ex corde dimittat, & bona q̃ iniuste abstulerit, restituat. li.4. dist.16.§, Et sicut.

Pnĩam falsam eẽ cõstat cũ plurib⁹ spretis de vno solo agitur pœnitentia. Vel cum sic agitur de vno, vt non discedatur ab alio. lib.4. dist.15.§. *Satis.*

Pnĩa nõ põt agi de vno pc̃tõ, altero retẽto in delectatione, vł p cõfessionẽ nõ exposito. Vñ illud Naũ.1. nõ punit de⁹ bis in idip̃m, & sĩlia, intelligit̃ de illis q p̃sentib⁹ supplicijs, in bonũ cõmutant̃, & verã pnĩam agũt, & in bono p̃seuerãt, li.4. d.15.§, Post hæc. Vñ Aug. de pnĩa, sunt inqt plures q̊s penitet peccasse, sed tñ q̃dã reseruãtes sunt in qb⁹ delectent̃, nõ anim aduertẽtes eñm simul mutũ & surdũ à demõio liberasse, p hæc docẽs nos nunq̃ nisi de oĩb⁹ sanari. Nunq̃ sanauit dñs aliquẽ, quẽ nõ aĩo liberauit. Totũ eñ hoĩem sanũ fecit in sabbato: Quędã eñ impietas infidelitatis est ab illo, q iustus est & iustitia dimidiam partẽ sperare veniæ. eadem.§, *Satis.*

Pœnitẽtia facta de vno pctõ, retẽto altero, nulla ẽ. Vñ postea, dũ alterũ peccatũ etiã cõfitetur de vtroq; fieri pęnitentia imponatur. libro, 4, di, 15. §. His responderi. Non reuiuiscit prima pœnitentia quę in peccato facta fuit, licet baptismus recedente fictione incipiat valere. Augu. dicit: Qd cũ gr̃a Chr̃i in hoĩe destruxerit mala priora, etiã bona remunerat, Et Hiero: Non est tã iniustus deus, vt propter multa mala obliuiscatur paucorum bonorũ. Qd intelligitur de bonis in charitate factis & postea mortificatis. li. 4, dist. 15. §. Quibusdã, Vel pœnitere nemo digne potest, quem non sustinet vnitas ecclesiæ. li. 4. d. 17. §. Nunc priusquam.

Pœnitẽtia exterior & interior sunt vnũ sacramentum, non duo. li. 4 di. 22. §. Post prædicta.

Pœnitentia exterior est sacramentũ tantũ, id est, signũ interioris pęnitẽtiæ, & remissionis pcti. Interior autẽ penitẽtia est sacramentũ, i. signũ remissionis, & res sacramenti scilicet pęnitentiæ exterioris. Remissio vero est res tantũ. li. 4 di. 22. §. Post prædicta.

Pęnitẽtia exterior oib⁹ iniũgit̃. Inf. Satisfactio exterior.

Pœnitẽtia discrete iniungenda secundum circunstantias. li. 4. di 20. § Si vero de.

Pœnitẽtiæ sunt arbitrariæ. Vnde Hiero. Mensurã temporis in agenda pœnitẽtia canones ideo non satis apte p̃figũt, sed magis in arbitrio intelligentis sacerdotis relinquũt, qa apud deũ nõ tam valet mensura temporis quã doloris, nec abstinẽtia tãtũ ciborũ, quantũ mortificatio vitiorum, ita tamẽ q̧ circũstantiæ debite attendantur iuxta cõfitentis deuotionẽ, ætatẽ, infirmitatẽ, & pericula & necessitates. Ibidem & seq.

Pœnitentiam protrahere vsq; ad mortem, est periculosissimum & interitui vicinũ, qa multa sunt quæ impediunt languentem. li. 4. di. 20 §. Sciendum est.

Pœnitẽtia sera, Aug, Si quis, inquit, positus in vltima necessitate voluerit accipere pœnitentiam & accipit, & mox reconciliabitur, & hinc vadit, fateor vobis nõ illi negamus quod petit, sed nõ præsumim⁹ quia hinc bene exit. Nunquid dico damnatur? Sed nec dico, liberatur. Si vis ergo a dubio liberari, age pęnitentiam dũ sanus es. Si vis agere pœnitentiam quando iam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Nullus ex pectet, quando iam peccare non potest. Arbitrij eñ libertatẽ querit deus, vt possit delere peccata, nõ necessitatẽ: charitatẽ, nõ timorem, qa nõ in solo timore viuit hõ, Quẽ ergo sero pœnitet, oportet nõ solũ timere iudicẽ, sed diligere, quia sine charitate nemo põt salu⁹ esse. Non ergo tantũ timeat pœnã, sed anxietur ꝑ gloria, Sed qm̃ vix vel raro est tã iusta cõuersio, timẽdũ est de sero pœnitente, maxime cũ filij quos illicite dilexit, sint p̃sentes: vxor, & mũdus ad se vocet. Multos solet serotina penitentia decipere. Si tñ vera cõuersio cõtigerit alicui in fine desperandũ nõ est. Cum igitur sit opus non hominis, sed dei fructifera pœnitentia eam inspirari potest quãdocũq; vult sua misericordia. Et remunerare ex misericordia, quos damnare põt ex iustitia. Sed magnũ est cui deus tũc inspirat, (si quis est) verã pœnitẽtiã. Sed si etiam sic cõuersus vita viuat & nõ moriatur, nõ ꝓmittimus q̧ euadat omnẽ penã. Vnde periculosum est differre pœnitentiã vsq; ad finẽ vitæ. si tñ etiã tunc habeat̃ vera pœnitẽtia, hominẽ liberat, nõ sic tamen vt nullã sentiat pœnã, nisi forte tanta sit vehementia gemitus & cõtritionis quæ sufficiat ad delicti punitionẽ. Possit eñ tanta esse cõtritio & sufficiẽs, vt liberi ab alijs pœnã transeãt ad vitã. Si vero interior pœnitentia non sufficit, & exterior nõ impletur, addit deus pœnã sufficientẽ. Horrendũ tñ est incidere in manus dei viuentis. Similit. enim est de illis qui pœnitentiam iniunctã nõ impleuerint. Et simile est si pœnitentia iniuncta nõ fuit sufficiens. li 4, di 2 §. Sciẽdũ & seq.

Pœnitẽtia etiã si extremo hiatu vitæ aduenit, sanat & liberat, licet difficile sit vt tunc sit vera pœnitẽtia quando cruciatus mẽbra ligat, & dolor sensum opprimit, vt vix hõ aliquid cogitare valeat. Melior est tamen sera, quam nulla Ibidem.

Pęnitentia non completa in præsenti. Supra. Pœnitentia sera. Infra. Purgatorium.

Pœnitentia insufficiens in præsenti. Supra. Pœnitentia sera. Infra. Purgatorium.

Pœnitẽtia infirmorũ. Theodorus in poenitẽtiali, ingr. ab infirmis in periculo mortis positus pura est iquirenda cõfessio pctõrũ, nõ tñ est illis imponẽda quantitas poenitẽtiæ, sed innotescenda, & cũ amicorũ orationibus & eleemosynis põdus poenitẽtiæ subleuãdũ, si forte migrauerint. Si vero cõualuerint pęnitẽtiæ modũ a sacerdote impositũ diligẽt̃ obseruẽt. li. 4. d. 20. §, Solet.

Poenitentia denegari non debet cuiq̃ in necessitate poscenti. Et si prius desiderauerit & postea præ infirmitate verbis vel signis nõ potest id significare, debet nihilominus pęnitentia ei præstari, dũmodo fideliũ assit testimoniũ, q̧ hoc prius poposcerit. Alioquin sacerdos qui negauerit, reus erit animarũ. Quia misericordię dei nec mensuram, neq; modũ ponere possumus, quia nõ tam tp̃is q̃ cordis inspector est, sicut latro ꝓbat. ead. § Sciẽ.

Poenitere volentis, sed morte præoccupati, ita q̧ non fuerit confessus, oblatio recipiat̃. li. iiij. d. 20. § Si autẽ.

Poenitẽtia reiterari sæpius potest, & licet. Chryso. Talis mihi crede, talis est erga homines pietas dei q̧ nunq̃ spernit poenitẽtiã, si ei syncere & simplicit̃ offerat̃, etiã si ad summum quis perueniat malorũ. Nã Dauid post peractã poenitentiam adulterij & homicidij, grauiter peccauit in pp̃li numeratione, qui tñ pcti sui adept⁹ est veniã. Illud vero apl̃i Heb. x: Voluntarie nobis peccantibus non relinquit̃ hostia pro pctis scda, intelligit qd Christus non vltra moritur, nec conceditur baptism⁹ secund⁹, sed poenitentia secunda tertia, & vltra, non negatur. libro, iiij, distinctio, 14. §. Quod vero,

Poenitentia solennis est quæ fit extra ecclesiam in manifesto, in cinere & cilicio, quæ pro grauioribus, horrẽdisq; ac manifestis delictis tantum imponitur, & illa non est reiteranda pro reuerentia sacramenti, & ne vilescat. & contemptibilis fiat hominibus, libro, quarto, distinctio, xiiij. §. Illud autem.

Pęnitentẽ publice non potest sacerdos recõciliare nisi in vltima necessitate & absente episcopo, sed de præcepto episcopi hoc potest, li, iiij, di, xx. § Non debet.

Pęnitentiæ partes sũt tres, scilicet cõpunctio cordis, cõfessio oris & satisfactio operis: De prima dicitur Iohelis ij: Scindite corda vestra. De secunda Prouerb, xviij, Iust⁹ in principio sermonis accusator est sui, Vere eñ cõfitetur, qui seip̃m accusat. Et Psal. lx, Effundite coram illo corda vestra, Iacobi vl: Confitemini alterutrũ peccata vestra. De tertia a Ioanne præcipitur, Matth, 3, Facite fruct⁹ dignos poenitentiæ, li, iiij, di, 16. § In perfectiõe.

Poenitentiæ tres ptes ponit Chry. dicens. Perfecta poenitẽtia cogit pctõrẽ omnia libent̃ ferre, In corde eı⁹ cõtritio, in ore cõfessio, in ope tota humilitas. Hæc est vera poenitẽtia, vt sicut tribus modis deum offendimus scilicet corde, ore, manu: ita trib⁹ modis satisfaciamus. Sunt eñ tres differentię peccati in corde, & in facto &, in consuetudine vel verbo, tanq̃ tres mortes. Vñq; si in

domo vt filia Archisynagogi, sc; ,cum in corde consentitur libidini, altera, quasi prolata iam extra portam, vt filius viduę, cum in factum procedit assensio, Tertia, cū malæ consuetudinis mole præmitur animus, vel noxiæ defensionis clypeo armatur in peccato manens, q̄si Lazarus in sepulchro iam fœtens: Hec sunt tria gn̄a mortuorū, q̄ dn̄s legitur suscitasse, cui triplici remedio occurritur, scilicet cōpunctione, confessione, satisfactione. lib. 4 dist. 16. § In perfectione.

Pœnitēs semper doleat, & de dolore gaudeat, & nō satis sit ꝙ doleat, sed ex fide doleat, & non semper doluisse doleat. lib. 4. dist 14. §, Post hec. Vtrunq; præmissum est in vero pœnitēte, nec vnum diminuit alterum, sed perficit, sicut velle dolere, vel desiderium doloris, dolorem non minuit, sed auget, sic & gaudium, Quia ergo in pœnitētia cum sit virtus, non est dolor tantum, sed dolor voluntari⁹, & cū q̄s habet q̄d amat & desiderat, necessario gaudet, quia gaudium est de præsentia rei amatæ.

Pœnitētiā venialiū facere debem⁹, si collecta cōtra nos fuerint, ita nos grauabunt, & opprimēt, sicut vnū aliq̄d grāde pc̄tm̄. lib. 4 dist. 16, § Prędictis. Sufficit tn̄ pro huiusmodi, dominica oratio cum ieiunio aliq̄ & eleemosinis, sic tn̄ vt p̄cedat cōtritio cordis aliq̄ntula, & addat̄ cōfessio, si assit facultas. li. 4 d. 16. Que aūt, Inf, Vēialia &c.

Pōpa funeris, agmina exequiarum, sumptuosa diligentia sepulturę, sunt viuorū q̄liacūq; solatia, nō adiutoria mortuorū: q̄a si aliquid prodest impio sepultura p̄ciosa, oberit pio vilis vel nulla. li. 4. dist. 45, §, De pompis.

Pōtifex princeps sacerdotū est, q̄a via sequētium: Ipse & summ⁹ sacerdos nūcupat̄, ipse enim sacerdotes & leuitas efficit, ipse omnes ecclesiasticos ordines disponit. li. 4. di. 24. § Sunt & alia.

Posset deus multa facere, quæ alias, nec bona essent nec iusta, quæ tamen si faceret, bona essent & iusta. Et non solum potest facere quod iustitia eius exigit, imo multa quæ eius iustitia non exigit posset, quæ tamen si faceret eius iustitiæ conuenirent, Si dicatur, non potest facere nisi quæ debet, id est, nisi quod vult; vt debere pro velle accipiatur, (cum ipse nulli debitor sit) falsum est. Sed si debitor exponitur, id est, quod ei conuenit, verum est, q̄a potest multa quæ non vult facere, quę tamen si faceret ei conuenirent. Et licet ratio sit apud deum quare facit quę facit, & quare dimittit quę dimittit, quæ vtiq; ratio, ē voluntas ipsius, nihilominus, posset plura facere, quam facit, quæ si faceret voluntate faceret. Et sic omnia similia possent solui. Nec illud Augustini de symbolo. hoc solum non potest deus quod non vult: sed quod vult facere, ergo non potest plus: Dicendum quod sic intelligitur quod non vult, scilicet, facere. Igitur plura quæ non facit, posset facere. Et plura quę facit, posset dimittere. Qd̄ in scriptura pluries inuenitur hoc vł illud posse se dicēs. lib. 1. dist. 43. §, Quidam tamen.

Potest etiam deus quæ facit alio modo, scilicet, meliori, vel æque, vel minus bono, quam facit. Et hoc in quātum modus non ad opificis sapientiam, sed ad rem quā facit refertur. lib. 1. di. 44 §, Post hæc.

Potest deus etiam omnia quæ fecit meliora facere quā fecit, quia facta eius non sunt summe bona, vt nulla eis iam bona perfectio desit. Alioquin æqualia forent creatori. Vel si non sint capacia maioris bonitatis, hoc est ex eorum defectu. Et deus potest ea facere capaciora: nec ideo dicitur inuidus, quia non facit ea summe bona, quia facit ea secūdum quod exigit. Et si etiam nullas res fecisset, nec fuisset inuidus. li. 1. dist. 44, §. Nunc illud.

Posse aliquē oīa intelligitur tripliciť. Primo de potestate impetrandi, sic iustus potest oīa, quia. Omnia possibilia sunt credēti. Scd̄o de potestate p̄sidendi sic, Chr̄s præsidet omnibus, data est eīm ei oīs potestas in cęlo & in terra. Tertio de potestate faciendi, sic deus solus oīa potest ꝙ nec pōt aīa Chr̄i. li. 3. disti. 14. § Si vero & seq.

Potentia eadē est patri & filio respectu generatiōis & natiuitatis. Supra Patrem esse.

Potentiæ animæ quomodo sunt imago trinitatis. Supra. Imago trinitatis per totum.

Potētiæ animæ tres, sc; memoria, intellectus volūtas sunt vna mens, vna vita, & vna essentia. Et dicunť vna substantia, q̄a in ipsa aīa substātialiť subsistūt, nō sicut accidētia in subiectis quę possunt adesse vel abesse. Vn̄ Aug. Admonemur, inquit, si vtrūq; videre possumus, hæc in animo esse substācialiť & nō tanq̄ in subiecto, vt color in corpore, q̄a etsi relatiue dicūť ad inuicē, singula tamen substācialiť sunt in sua substātia. li. 1. d. 3 §. Sed iā. Et § Hæc aūt. Et est ipsa mens. i. memoria, quasi parens, & notitia eius quasi ꝑles eius. (Mens eīm cū se cognoscit, noticiā sui gignit). Terti⁹ est amor, qui de ipsa mente & notitia ꝑcedit, dū mēs cognoscēs se diligit se, amat etiā placitā ꝑlē. i. notitiā suā. Sic distinguiť etiā trinitas in aīa q̄ est imago sūmæ & ineffabilis trinitatis. ead. § Pōt etiā & seq. Sup. Imago trinitatis appet.

Potentiæ animæ singulæ quomodo accipiuntur. Vide in vocabulis singulorum.

Potentiarum animæ ęqualitas, vnitas, idētitas. Supra: Imago trinitatis apparet.

Potētiæ animæ sunt æquales alioqn se inuicē nō caperēt. li. 1, dist, 3, §, Equalia. Supra. Imago trinitatis.

Præceptū de ligno vetito nō solū viro, sed etiā mulieri factū, ipsa mulier testať dicens, Præcepit nobis dn̄s &c, quāuis legať hoc ante factā mulierē dn̄s viro p̄cepisse, q̄a mulier debuit p̄ceptū dn̄i a viro discere. Vn̄. 1. Cori. xiiij. Si quid discere voluerint mulieres, domi viros suos interrogent. li. 2, di, 21 §, Illud etiam.

Præceptū obedientiæ cū angelis & hominibus impositum fuit, Infra, Spiritibus.

Præcepta dilectionis, Supra, Dilectio.

Præcepta ceremonialia veteres legis & oīa moralia ad charitatē referunť, & pertinent ad decē mandata duabus tabulis cōscripta. Sed cæremonialia in figura & onus imposita, clarescente veritate cessauerunt, velut vmbra, libro. 3, d, 36, §. Cū duo sint.

Præcepta decalogi sūt psalteriū decacordū, quorū tria primæ tabulæ pertinēt ad deū. i. ad cognitionē & dilectionē trinitatis. Septem secūdæ tabulæ ad dilectionē proximi, li, 3, d, 37, § Sed iam & §. Primum.

Pręceptū primū primæ tabulæ est. Non habebis deos alienos. Nō facies tibi sculptile neq; omnē similitudinē. Et hęc scd̄m Origenē sūt duo p̄cepta, s; scd̄m Aug. vnū est, cuius particula secūda p̄ecti⁹ primā explicat, scilicet, non habebis deos alienos, Ibidem.

Præceptū scd̄m: Nō assumes nomē dei in uanū, ad literā, i, nō, iurabis ꝑ nihilo nomē dei. Allegorice, i, nō putes creaturā esse filiū dei, Chr̄m dei filiū, q̄a oīs creatura vanitati est subiecta, s; æq̄lē patri, li, 3. d, 37. § Primū.

Præceptū tertiū, Memento vt diē sabbati scīfices: vbi ad literā pręcipiť sabbati obseruātia. Allegorice vero, vt hic requiē a vitijs, & in futuro in dei cōtēplatiōe expectes ex spūscto, i, ex charitate & dono dei: nō ꝙ spūs sctūs hoc sine p̄re & filio opeť, libro, 3 disti. 37. Ibidem.

Præceptū primū secundæ tabulæ ad patrem carnalem referť, sicut primum primæ, ad patrem cœlestem spectat, ꝙ est, Honora patrem tuū & matrem tuā, vt sis longeuus super terram, Ibidem, §, In secunda.

& sic dicit ly quia, notam causæ. Et sic de similibus. Sꝫ locutiones contrariũ asserentes, scilicet ꝙ aliter posset reuenire quã deus præsciuit, & similes, sunt vere in sensu disiũcto & falsæ in sensu coniũcto. li.1.di.38. §. Ad hoc

Præscientia de qbus sit, & vtrũ in deo fuisset, si futura nulla fuissent. Infra. Sapientia siue.

Præsciuit deus ab æterno omnia quæ futura sunt, sed cum iam facta sunt, non vltra præscit, quia pſcientia de futuris tantum est, q̃uis semper sint sub eius scientia. Vnde multa præsciuit quę mõ nõ pręscit, scꝫ pręterita: non tñ minus ea cognoscit, q̃ ante cognoscebat. Et hoc non contingit ex defectu scientiæ, sed ex vi verbi, qa pręscire est ante scire q̃ fiat aliqd. li.1.d.41. §. Pręterea

Pręsciẽtia dei nõ põt falli. li.1.d.38. § Nũc ergo &. Qd si.

Præscire vtrũ posset plura deꝰ q̃ pſcita. Infra. Scire põt.

Præsentia dei est eius cognitio, & est eius essentia. lib.1. distinctio.36. §. Sed & hic. Supra Esse omnia.

Præsentia qũo sint in deo omnia, Supra, Esse omnia.

Præsumptio qñ non iudicatur, Infra. Temeritas.

Præterita & futura nõ minꝰ deus scit quam præsentia. libro 1. dist.35. §. Scientia vere,

Præuidentia dei de quibus sit, & vtrum in deo fuisset, si nulla futura fuissent. Infra, Sapientia siue.

Principiũ in diuinis multiplicẽ notat relationẽ. Nã semper dicitur ad aliqd. Pater enĩ est principiũ, quia ipse est a nullo, sed ab eo filius est genitus, & spũs sctũs ꝓcedit. Non tñ ideo dicit̃ principiũ totiꝰ trinitatis, quia ipse sui vel diuinæ essentiæ principiũ sit, sed quia principiũ est & filij & spũs sancti, in qbꝰ singulis est tota trinitas. Filius vero dicit̃ principiũ ad spiritũ sctm̃. Spũs sctũs nõ dicit̃ principiũ nisi ad creaturas. Sed & pater & filius & ipsa trinitas, & singula quælibet persona dicitur principium creaturarum. Pater ergo principiũ est sine principio, filiꝰ principiũ de principio. Spũs sanctꝰ principiũ de vtroꝗ. li.1. dist.29. §. Est præterea. Et pater ab ęterno principiũ est filij, & pater & filius principiũ spũs scti, & spũs sctũs non ab æterno principiũ est, sed principiũ esse cœpit, quia nõ dicit̃ principiũ nisi ad creaturas, Sic etiã pater & filius ex tẽpore dicuntur vnum principiũ creaturarũ cum spiritu sancto. eadẽ, §. Et pater. Nota tamen quod nomina quæ dicunt effectũ in creatura, possunt illum dicere actu vel habitu. Si actu, ex tempore dicuntur de deo. Si habitu, ęternaliter possunt dici, sicut ly. principium.

Principium vnũ sunt hi tres .i. non tria principia, quia non aliter res a patre sunt, aliter a filio &c. sed penitus eodem modo. Vnde Rom. 11. Ex ipso, & in ipso, & per ipsum, sunt oĩa Et filius de se dicit. Iohã. 8. Ego principium qui & loquor vobis. li.1 distin. 29. §. Et pater.

Principiũ spũs sancti dicitur pater & filius eadem notione siue relatione, quia non aliter procedit a patre q̃ a filio. eadem. §. Vnum autem,

Principium omnium quæ naturaliter sunt est deus, nõ aũt peccatorũ, quia naturalit̃ nõ sunt. eadẽ §. Et pater.

Principiũ omniũ creaturarũ vnũ tm̃ esse ostendit. Geñ 1. vbi dicitur: In principio creauit deus &c. Et vt dicit Strabus, hoc dicto eliditur error Platonis, qui posuit tria principia, scilicet deũ & exemplar .i. ideas & materiam. Et hęc increata sine principio esse dixit, & deũ q̃si artificem nõ creatorem. Aristoteles vero principia duo ab intra, scilicet materiã & speciem, id est, formã, & tertium operatorum factũ, id est, efficiens ad extra, & sic erunt tria principia secũdum eum q̃ principia distinguit expresse, 2. de generatione circa finem, & mundum dixit semper esse & fuisse. lib, secundo, di, prima, §

Verũtamen. Sed errores isti & similes euacuant̃ cũ dicitur deus in principio temporũ mundũ creasse, & ante omnia tẽpora æternaliter extitisse significatur & commẽdat̃ ipiꝰ ęternitas & oĩpotẽtia. eadẽ. §. Horũ ergo.

Principiũ viarũ dei Lucifer, quia omnibus cadentibus excellentior, nec inter stantes angelos quis dignior eo. libro.2, dist 6. §. Præterea sciri.

Principium hominum fuit Adam. Infra. Virum prius.

Priuatio dicitur dupliciter. Supra. Pœna est corruptio.

Probandi causa dęmones cadẽtes habitaculũ huius caliginosi aeris recepunt, vt nobis sint exercitio. li.2.d.6. §. Et tantæ. & § Non enim.

Processio spiritus sancti, & natiuitas filij, vtraꝗ ineffabilis est. Omne enim qdꝰ nascitur procedit, sed nõ ecõuerso: distinguere tamẽ inter hanc & illã non sufficimꝰ, sed hoc nobis satis est, quia non a seipso filius, sed ab illo de quo natus est, nec a seipso spũs sanctus, sed ab ipso de quo procedit. Et quod de vtroꝗ procedit. li.1.d. 13. § Quod autem.

Processio spũs sancti alia est æterna quæ ineffabilis, q̃ a patre & filio æternaliter processit, alia tẽporalis qua a patre & filio cõmuniter ad sanctificandũ creaturam ꝓcedit. Nã vt dicit Aug. Spũs sctũs nõ ꝓcedit in filiũ, & scilicet postea de filio ad sanctificandũ creaturã, sed simul de vtroꝗ ꝓcedit, q̃uis hoc filio pater dederit, & sicut de se, ita etiã de filio ꝓcedat. li.1.d.14. Præterea.

Processio temporalis spũs sancti dicit̃ eius missio siue donatio. Beda. Cũ spũs sancti gratia dat̃ hominibꝰ, ꝓfecto mittit̃ spũs a patre, mittitur & a filio, ꝓcedit & a patre, ꝓcedit & a filio, quia & eiꝰ missio est ipsa ꝓcessio. Ibidẽ. Et sic seipm̃ etiã mittit. Infra. Spũs sctũs deꝰ.

Processio tpalis duplex, Inf, Spũs sctũs, Sup, Filiꝰ missꝰ.

Processio spiritus scti probatur, Infra, Spũs sanctus ꝓcedit, Ibidem plura,

Professus religionẽ, nõ potest cõtrahere cũ vxore, & si cõtraxerit, cõpellit̃ ꝑ excõmunicationẽ redire ad priora vota, li, 4, di, 38. §, De virginibus, Hodie sunt excõmunicati de cõsangui, & affi, ca, Vnico in Clemẽtinis.

Proficere Christus, qũo dictus sit, Supra, Christo data

Proficere dicũt̃ ãgeli vsꝗ ad iudiciũ, Supra, Angeli ꝑfe

Prohibitio est volũtas dei, Inf, Volũtas dei vna, (cerũt

Prolis bonũ nõ oẽs habẽt, & qd sit, Supra, Bonũ ꝓlis,

Propassio vel primus motus est, cũ qs afficit̃ timore vl̃ tristitia, vel alijs affectibus etiã vitiosis, ita tamẽ vt mẽtis intellectus non inde moueat̃ a rectitudine vel dei cõtemplatione, sed qñ mens inde mouet̃ & turbat̃ a rectitudine, tunc dicit̃ passio, li, 3, dist. 15, §, Ne autem,

Propassio fuit in Christo ibidem, Sup. Christus vere,

Propassio communit̃ siue generalit̃ accepta, dicit̃ esse passio diminuta, i, quę sistit infra rationẽ, vt ratio ẽ, & ita ꝓpassio est ptis sensualis vl̃ virtutis naturalis, & sic fuit in Christo, Alio mõ ꝓprie dicitur motus subitus, cui ex ratione nõ cõsentit̃, & sic est in nobis, in qbꝰ sensualitas mouet̃ p̃t iudiciũ ratiõis, & ita nõ fuit in Chro,

Proprietates diuinarũ ꝑsonarũ sũt i ipis ꝑsonis, & sunt nihilominus ꝑsonę ipsæ, ac diuina ipsa essentia, li, 1, di, 13, Per totam distinctionem,

proprietates ꝑsonarũ in diuinis dicũt̃ aliqñ notiões siue relationes, & sunt tres, scꝫ, gñatio, natiuitas, ꝓcessio, Alit̃ dicũt̃ paternitas, filiatio, ꝓcessio. Et illæ ꝓprietates significãt̃ ꝑ illa nomina pat̃ filiꝰ & spũs sctũs, q̃ nomina relatiua sunt, & adinuicẽ dicũt̃, qa notãt relatiões q̃ nõ sunt deo accidẽtales, q̃ in ꝑsonis ab æterno sunt immutabilit̃, li, 1, d, 26, § Iam de proprietatibus,

Proprietate paternali distiguit̃ hypostasis ab hypostasi filij

Rationis duæ partes non sunt distinctę secundum naturam, sed solum secũdum officia. eadem. §. Est enim.

Rationis portiones duę sunt, vir & mulier, inter quos est quoddam spirituale coniugium, & naturalis cõtractus, quo vir, id est, superior ratio, debet præesse, id est, dominari, & mulier, id est, inferior portio, subesse & obtemperare. Et sicut in cũctis animantibus nõ est inuentum homini simile adiutoriũ, sed de illo sumptum quod ei formaretur in cõiugium, ita in partibus animæ quas cum bestijs communes habemus, nullũ menti nostri simile est adiutorium ad vsum temporalium, ideo rationale nostrum in suo dispartitur officio, non tamem separatum ad diuortium vnitatis, sed in auxilium societatis quasi deriuatum. Et sicut de illis id est, de primis hominibus dictum est: Erunt duo in carne vna, sic de his potest dici, duo in mente vna. lib. 2. di. 24. §. Illud quoq;.

Rationis intentio qua contemplamur æterna, sapientiæ deputatur. Illa vero qua bene vtimur rebus temporalibus scientiæ deputatur, eadem, §, Est enim.

Rationis portiones quomodo cõueniunt, & quõ peccatum in eis consummatur. Infra. Tentationis ordo.

Rationalis creatura est duplex, scilicet angelica & hũana. Quarum vna tota spiritualis, altera ex parte spiritualis & ex parte corporalis. lib. 2. dist. 1, §, Et quia. &. § Ex præmissis.

Rationalis creatura cur & ad quid creata sit. Sup. Creatura rationalis.

Rationes seminales rerum. Supra. Causæ primordiales. Supra, Fieri naturaliter.

Radix omnium bonorum est charitas, radix autẽ omnium malorum est cupiditas, & simul ambæ esse nõ possunt: & nisi vna funditus euulsa fuerit, alia plantari non potest, nam sine causa conatur aliquis ramos incidere, si radicem non contendit euellere. lib. 2. dist. 42. §, Sed vtrunq;. Tam superbia quam cupiditas dicitur malorum radix, si genera peccatorum singulorum, nõ singula generum, vtraq; locutione includi intelligant. Vnde Eccle. 10. Initiũ omnis peccati est superbia. Nullum enim genus peccati est, quod nõ prouenit interdũ ex supbia. Similiter nullũ est qđ nõ aliqñ ex cupiditate descẽdat. Aliqui etiam ex cupiditate fiunt superbi, alij ecõuerso. li, 2, di. 42, §. Ex supbia. & infra. Supbia.

Raphael ẽ nomẽ angeli, & qđ sit. Sup. Angelorũ noĩa.

Raptor puellæ, morte mulctatur, sed si cum rapta ad acclesiam confugerit, mortis impunitatem consequitur. li. 4. di. 41. §. Hic dicendum.

Ream linguam non facit nisi rea mens. libro. 3. di. 39, §. Sed melius.

Rebus fruendum est diuinis, alijs autem vtendum. Supra. Fruendum & seq.

Reatus multipliciter capitur, scilicet pro pęna, pro culpa, pro obligatione pœnæ temporalis vel æternæ. Nã mortale peccatum obligat ad æternam, veniale autẽ ad pœnam temporalem. li. ij. di. xlii. §. Reatus.

Reatus etiam manet cum peccatum trãsit. Supra. Peccatum duobus.

Receditur a deo. Supra. elongatur.

Reconsiliati sumus deo per mortẽ Christi, Quod nõ intelligitur quasi tunc diligere inciperet quos ante oderat, qui nos ante mundi constitutiõem dilexit, sed propter peccatum habebamus cum eo inimicitias, qui habebat erga nos charitatem, ergo reconciliat nos Christus, cũ delit peccata quibus deus offendebatur, & nos inimici eius eramus. li. 3. di. 19. §, Qui solus.

Reconciliat nos tota trinitas virtutis vsu, id est, dũ peccata delet, sed filius solus etiam impletione obedientiæ. Ibidem,

Reconciliatio nõ est alicui neganda in articulo necessitatis poscenti. Supra. Pœnitentia denegari.

Reconciliari solenniter pœnitentem, vtrum sacerdos posset. Supra, Pœnitentem publice.

Redemptor dicitur proprie filius dei secũdum vsum potestatis & obedientiæ, id est, inquantum deus & homo. Pater autẽ dicitur redemptor, & spiritus sanctus propter vsum potestatis tantum. li 3, di. 19 §. Vnde.

Redemptor duo dicit, scilicet quod liberat & prætiũ dat. Primo mõ pater liberat & spirit⁹ sanctus, sed Christus vtroq; modo, sicut reconciliator. Ibidem.

Redempti sumus per mortem Christi. Supra, Christus liberauit. Item, Christus sacerdos.

Reges sunt clerici. Supra. Corona.

Regnare dicitur deus in bonis. Supra. Deus habitat.

Relationes sunt in deo non accidentaliter, nec tamen secundum substantiam sed relatiue. lib. 1. distin. 26. §, Iam de proprietatibus.

Relatiua licet ad se relatiua dicantur, non tamen semper sibiinuicem suis correspondent vocabulis. Vnde licet dicatur filius patris, & pater filij, non tamẽ dicitur pater doni vel spiritus sancti, quamuis ipse spiritus dicatur spiritus patris, & donum patris vel etiam filij. li. 1. dist. xxvi. §. Quidam tamen.

Relatiue licet dicatur imago de filio, tamen reperitur interdum secundum substantiam dici, & sic toti trinitati cõuenit, vt Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem &c. li, 1. di. xxviii. §. Illud etiam.

Relatiuorum duo sunt genera. Supra. Accidẽs in deũ.

Relatiua appellatione quidem dicitur creator ad creaturam, sed nullam notat relationem, id est, dependentiam realem, quæ sit secundum esse in creatore: sed appellatio qua creatura dicitur relatiue ad creatorẽ notat relationem quæ est in ipsa creatura. lib. 1. dist. 30. §, Sunt enim. Supra. Accidens in deum.

Religionem quomodo intrare possunt coniuges. Infra. Sponsus.

Religiosus contrahẽs matrimoniũ. Supra. Professus.

Remissio qualis sit in baptismo. Supra. Baptismus.

Remissio peccatorum. Supra, Peccatum per totum. Supra. Pœnitentia.

Remitti peccatum non potest nisi restituatur ablatũ. Quam diu enim res aliena non redditur, pœnitentia non agitur. sed fingitur. li. 4. di. 15. §. Ex præmissis.

Remittuntur aliqua peccata post hanc vitam. Supra Peccata venialia.

Reprobatio est præscientia iniquitatis quorundam, & præparatio damnatiõis eorundẽ. lib. 1. di. 4. §, Cũq;.

Reprobatio dei qua ab æterno non eligendo quosdã reprobauit, secundum duo consideratur, quorum vnũ præscit & non præparat, scilicet, iniquitatem, alterum præscit & præparat, scilicet æternam pœnam. Augu. Hæc regula inconcussa est tenẽda. Peccatores in peccatis præscitos esse, non præparatos, pœnam autẽ pręparatam esse. Sicut prædestinatio propriæ est præscientia & præparatio beneficiorum dei quibus certissime liberantur quicunq; liberantur. Ita reprobatio dei est præscientia malitiæ in quibusdam non finiendæ, & p̃paratio pœnæ non terminandæ. Et sicut prædestinationis effectus est gratiæ appositio, ita reprobationis æternæ quodammodo effectus videtur obduratio. Nec obdurat deus impartiendo malitiam, sed nõ impartiendo

partiendo gratiam, quia nec digni sunt. Nec obdurat deus, quasi quenquam peccare cogat, sed tantum quibusdam peccatoribus misericordiam iustificationis suæ non largitur. lib. 1. di. 40. §, Cumq; vsq; ad finalē distinctiōem. Nec reprobatio est causa mali, sicut prędestinatio est causa boni, Nec obduratio ita facit hominem malum quemadmodū misericordia facit bonum. li. 1. di. xli. §, Multi vero. Supra. Obduratio.

Reprobatio etiam dei est nolle misereri. Et sicut prædestinationis nulla possunt esse merita, ita nec reprobationis qua ab æterno quosdā præsciuit futuros malos & damnandos, sicut etiam dicitur Malachiæ 1. Iacob elegi, Esau odio habui. eadem, §. Si autem. In quo ponitur intellectus quare deus Iacob dicitur elegisse.

Requieuit deus die septimo ab omni opere, id est, cessauit nouam creaturam facere, cuius materia vel similitudo non præcesserat, sed vsq; nunc operatur, & qd' condidit continere & gubernare non cessat. lib. 2. dist. 12. §, Nunc superest, vt.

Requiescere cessare dicitur. libro ibidem, distin. xv. §, Iam de septimæ diei,

Rerum causa duplex est, Supra. Causæ præmordiales. Supra. Fieri naturaliter.

Rerum quadruplex differentia. Nam quibusdam fruimur tantum, quibusdam vtimur tātum, & quibusdā vtroq; modo. Et quædā sunt per quas fruimur, vt virtutes & potentiæ animæ. lib. 1. di. 1. §, Omnium,

Res vna summa est, & omnium aliarū causa ipsa trinitas, pater, filius, & spiritussanctus. Et dicuntur tres res, non vt nūerus diuersarum rerū in trinitate ponatur, sed ita tres res dicimus vt easdem quandam vnā summam rem confitemur. libro 1. dist, 25. §, Non autem.

Res aliquæ sunt quæ a deo non sunt, vt peccata. lib. 2. dist. 37 §. Ex quo. Quomodo peccata nihil sunt, ergo nec res dici possunt, sed inquantū sunt, bona sunt, & à deo: ergo nō sunt res quę non sunt a deo, quia peccata inquantum peccata, sunt mala & nihil sunt. Relinquitur tamen determinatio lectori, vtrū aliquid sint vel non sint. eadem, §. In hoc. Supra. Peccatum duo.

Res appellant̄ quæ nō adhibent̄ ad significādū aliq̄d. Signa vero q̄rū vsus ē in significādo. li. 1. d. §. Veteris ac.

Res aliæ sunt quibus fruendū est, & quæ nos beatos faciunt, scilicet pater & filius & spiritus sanctus. Sunt aliæ quibus vtendum est, & illis ad beatitudinem tendentes adiuuamur, vt ad res quæ nos beatos faciunt peruenire, eisq; inhærere possimus. Vtendum est hoc mundo & in eo creatis, non fruendū, vt inuisibilia per ea q̄ facta sunt intellecta cōspiciant̄. Aliæ sunt res q̄ his & illis fruunt̄ & vtūtur, quasi inter vtrasq; cōstituti, vt dicit Augustinus lib. 1. de Doctrina Christiana. cap. 6. & hoc sumus nos & angeli sancti. Res illæ tantū sunt quibus fruendum est, quæ æternæ & incommutabiles sunt. Cæteris vtendum est, vt ad illarum perfruitionem perueniatur. Vnde Augustinus 10. de Trinitate. ca. 10. Fruimur, inquit, cognitis in quibus ipsis propter se voluntas delectata cōquiescit. Vtimur vero eis quę ad aliud referimus quo fruendum est. li. 1. di. 1. §. Id ergo. Et ead §. Hæc ergo. Sunt etiam quædam per quas fruimur, & virtutes & potentiæ animæ, quæ sunt naturalia bona. ea. dist, 1 §, Omnium.

Res diuinæ nec intelligi, nec comparari, nec assimulari possunt, Supra. Intelligentiæ.

Rerum sex genera primis sex diebus distincta sunt, in formas quoq; proprias redegit, qui cuncta simul materialiter fecerat. li. 3, di, 13, §, Nunc superest. ij.

Resistere malo, qn̄ sit meritoriū. Sup. Homini data.

Restitutio est necessaria pœnitenti, si restituere valet. Alioquin si non red[d]itur, pœnitentia non agitur, sed fingitur. Vbi autem non potest restituere, vt oculum, vitā & huiusmodi, ibi sufficit quod pœnitet peccati cū amore cōdign[ae] satisfactiōis, li. 4. di. 15 §, Ex prę missis.

R[e]surgent o[m]s nati, atq; q nascūtur, & qui mortui sunt atq; morient̄. Esaiæ 26. Resurgent mortui, & resurgēt qui erant in sepulchris, li, 4. di. xliii. §, Postremo.

Resurgent omnes incorrupti & integri, sed nō impassibiles, quia reprobi patientur mortem æternam, sine diminutione membrorum. eadē, §, Cumq; ex.

Resurget corpus totum & integrum. Et quicq̄d de natura & substantia cuiuslibet corporis fuerit, nō tn̄ quicquid fuit eius simpliciter, vt superfluitas vnguiū & capillorum, & huiusmodi. Et corpus illud in puncto ad illam animam redibit, quæ illam carnem primitus vt homo fieret, cresceret & viueret, animauit. Nam deus mirabiliter de toto quo caro nostra extiterat eam mirabili celeritate restituet. Indecorū quippe aliquid ibi nō erit. Sed q̄cq̄d futurū est, hoc decebit, q̄a nec futurū est si nō decebit. Nō obstabit qualitercūq; corpus fuerit cōsumptū, dispsum siue comesū, li. iiii. di. 44 §, Nō Sup. Corpora. e m̄. Resurgēt oēs in ætate quā Chr̄s habuit. Iuxta illud ad Ephe. 4. Donec occurramus oēs in virū pfectū, in mensurā ætatis plenitudinis Christi. i. in ea ætate qua Christus mortuus est. Et dicit virum, non vt sexum distingueret, sed vt perfectionem viriū significaret. Sed non omnes eandem staturam corporis obtinebūt, quia vnusquisq; suam recipiat mensurā corporis quā habuit, vel habiturus fuerat in dicta ætate, siue ante siue post eam defunctus fuerit. libro iiii. di. xliiii. §. Solent autem.

Resurgentiū reprobotū corpora vtrū cū deformitatib⁹ resurgāt, & quō ardebūt. Sup. Corpora dānatorū.

Resurrectio abortiuorū & monstrorū. Sup. Abortiui.

Resurrectionis causa erit vox tubæ, quæ in aduētu iudicis ab omnibus audietur, cuius virtute excitabuntur mortui, & de monumentis resurgent. Psal. Dabit voci suæ vocem virtutis, id est, effectum resuscitandi mortuos. Vox autem tubæ erit vox Christi. Iohan. 6. Audient vocem filij dei, & qui audierint viuent. Item 1. ad Thessal. iiij. dicitur: In voce archangeli, & in tuba dei &c. Archangeli, id est, Christi, qui est princeps angelorum. Hæc autem tuba, vt ait Augustinus, libro de gra. Noui & veteris testamenti, est clamor, de quo Math. 25. Media autem nocte clamor factus est. Tubæ autē nomine aliquid euidens & præclarum signum, intelligitur, quod vox archangeli & tubæ dei ab Apostolo dicitur. Sed & in euangelio vox filij dei appellatur, quā mortui audient & resurgent, libro quarto, distin. xliii. §. Causa. Virtus diuina erit causa principalis & efficiēs reformatiōis corporum & vnionis animarum ad illa. Sed vox tubæ solum erit causa instrumentalis, cui tamen assistet virtus diuina ad resuscitandum corpus. &c. Infra, Tuba.

Resurgentium ad iudicium peccata vtrum pateant. Supra, Peccata per pœnitentiam.

Resurgentium opera bona vel mala cuncta adueniente summo iudice ad memoriam cuiq; mira celeritate reuocantur, & mētis intuitu cernūtur, vt cōsciētia sua quenq̄ accuset, eaq; teste saluetur vel damnetur, lib. 4. dist. xliii. §. Media. Nec tamen electi ex denudatione malorum præteritorū læsionem sentient, sed gratias deo reddent. Psal. Misericordias dn̄i in æternū cātabo

Super quo Grego. 4. Moralium. ver. Paruus & magnus ibi ſunt, quomodo miſericordias in æternum canit qui miſeriæ non meminit? Quomodo autem plena beatitudo ſi memoria reatus mentem tangit? Sed ſæpe læti triſtium meminimus ſine dolore, & inde amplius læti & grati ſumus. li. 4. di. 43. §. Hic quæritur. Supra. Peccatum per pœnitentiam. Supra. Iudicium. Infra, Chriſtus ad iudicium.

Reuelare quomodo dæmones futura poſſunt. Supra. Dæmones triplici.

Reuiuiſcunt opera per pœnitentiã. Sup. Opera bona.

Sabbatũ in lege ſanctificari prę cipitur. Cum dicitur Exodi. 20. Memento vt diem ſabbati ſanctifices. Nam die ſeptimo legitur dominus requieuiſſe ab omni opere. vt ſupra. Requieuit. Et illum diẽ ſanctificaſſe & benedixiſſe legitur, quia myſtica præ cæteris benedictione & ſanctificatione donauit eam. Et inde eſt quod numerando dies vſq; ad ſeptimum procedimus, & dicimus ſeptem eſſe dies, quorũ repetitione omne tempus agitur. libro ſecundo, di, 15. § Illum autem diem.

Sabbati obſeruatio, quomodo intelligitur. Supra. Præceptum tertium. & li. 3 di 37, §. Primum.

Sabellius hæreticus ponit confuſionem perſonarum in diuinis. Supra Perſonarum diſtinctio.

Sabelliani dicunt patrem eſſe ipſum qui filius & ſpiritus ſanctus, confundentes perſonas. Ideo dicuntur patripaſſiani, quia dicũt patrem paſſum eſſe, vt ſic eſſet trinitas nominum tantum ſiue ſubſiſtentia perſonarũ. lib. 1. di, 31 § Hic dici.

Sacerdotes veteris teſtamenti, non mundabãt aliquẽ Supra. Aaron ij.

Sacerdos eſt nomen compoſitum ex græco & latino, id eſt, ſacrum dans, vel ſacer dux. Et ſacerdos dicitur antiſtes, qa ante ſtat. Eſt eñ oñi primus in ordine eccleſiæ. li. 4. di. 24. §, Septim⁹ ſacerdos. Sup. Presbyter.

Sacerdos non poteſt cryſma conficere, poteſt tamen de præcepto epiſcopi conſecrare virgines, & reconciliare publice, id eſt, ſolenniter pœnitentes, Vltimũ etiã poteſt abſente epiſcopo in extrema neceſſitate. lib. 4. diſt. 20. § Non debet. Hoc verum eſt ſecundum conſuetudinem eccleſiarũ antiquarũ, quæ nõ tenetur mõ.

Sacerdotum dignitas magna eſt. Vnde Auguſtinus: Quanta ſit dignitas, inquit, ſacerdotalis officij, hinc aduertamus, dictum eſt de nequiſſimo Caypha. Cũ eſſet pontifex anni illius &c. per quod oſtenditur ſpiritum gratiarum non perſonam ſequi digni vel indigni, ſed ordinem traditionis, vt quamuis aliquis boni meriti ſit, non poſſit tamen benedicere, niſi fuerit ordinatus. Vbi oſtenditur ordo non priuari poteſtate tribuendi gratiam, ob miniſtri indignitatem. Illi tamen ſacerdotes in quibus Chriſtus habitat, plenitudinem benedictionis tribuere dicuntur, non quod ſolum illi tranſfundunt gratiã, ſed quia ſoli licite & digne id agũt. Vñ Gregorius: Multi, inquit, dum plus vitam ſacerdotũ quam ſuam diſcutiunt in erroris foueam dilabuntur, non conſiderantes quod non eos vita ſacerdotum læderet, ſi humiliter bonis admonitionibus ſacerdotum aurem accõmodarent. li. iiij. di. xix. §, Alijs. Nec obſtat illud: Maledicam benedictionibus veſtris, quia illud refertur ad excommunicatos & hæreticos, quantum ad illos qui eorum ſequuntur errores. eadem. §. Præmiſſæ. Vel ad ipſoſmet malos ſacerdotes omnes quibus ſua benedictio cedit in maledictionem, vel etiam quia benedicunt inique agentibus, & adulantur peccatoribus diuitibus. Ideo quod ipſi benedicũt, a deo erit maledictum, eadem, §, Qualem autem.

Sacerdos malus dignitatem non amittit ordinis. Supra. Sacerdotum.

Sacerdotis mali miniſterium non obeſt bonis. Supra. Sacerdotum.

Sacerdotis vita mala obeſt ſubditis, & quibus & quibus non. Supra. Sacerdotum. & infra. Subditis.

Sacerdos qualis ſit. Auguſtinus: Sacerdos, inquit, cui omnis offertur peccator, ante quem ſtatuitur omnis languor, in nullo eorum ſit iudicandus, quę in alio eſt promptus iudicare. Iudicans enim alium, qui eſt iudicandus, condemnat ſe ipſum. Vnde Iohan. 8. dicitur: Qui ſine peccato eſt &c. Caueat etiã ſpiritualis iudex, ſicut non commiſit crimen nequitiæ, ita nõ careat munere ſcientiæ. Iudiciaria enim poteſtas hoc poſtulat, vt quod debet iudicare, diſcernat. Diligens igitur inueſtigator ſapiẽter interrogat a peccatore, ne forte ignoret, vel verecundia occultare velit. Cognito vero crimine, & locum, & tempus, & varietates eius, id eſt, criminis, non dubitet inueſtigare. Quibus cognitis aſſit beneuolus parat⁹ onus ſecum portare. libro quarto, diſtin. 19. §, Qualem autem. Iudicans alium &c. Verum eſt de iudicio pœnitentiæ, quod adminiſtrans ſacerdos crimino ſus grauiter peccat. Sed de iudicio exteriori, non eſt vniuerſaliter verum.

Sacerdotes omnes habent claues eccleſiæ. Supra. Claues ligandi, & ſequen.

Sacerdotes habent poteſtatem ligãdi & ſoluẽdi. Matt. 18, Quodcunq; ligaueris. & Iohan. 2, Quorum remiſeritis peccata. Nõ quod ipſi poſſunt dimittere peccata vel pœnam æternam, quam ſolus deus dimittit. libro 4. diſt. 18. §. Sed quæritur. Vnde Iohan, 12. Dominus Lazarum prius ſuſcitatum obtulit diſcipulis ſoluendũ. Deus enim per ſe abſoluit a debito æternæ mortis, & animã ab interiori macula emũdat. eadẽ. §. Nec ideo. Sacerdotes vero ligant & ſoluunt, id eſt ligatos & ſolutos oſtendunt. Vnde Math. 8. Leproſum mundatũ dominus miſit ad ſacerdotes, quorum iudicio oſtenderetur mundatus. Sic etiam ſi aliquis apud deũ ſit abſolutus, non tamen in facie eccleſiæ abſolutus habetur, niſi per iudiciũ ſacerdotis. Hieronymus ſuper Math. dicit: In Leuitico ſe oſtẽdere ſacerdotibus iubentur leproſi, quos illi non faciunt leproſos vel mundos, ſed diſcernunt. Ita & hic. Peccata ergo dimittunt vel retinent, dum dimiſſa vel retenta a deo indicant & oſtendunt. eadem. § Non aũt. Ligant tamẽ etiã dũ confitentibus ſatisfactionẽ imponunt. Soluunt cum de ea aliquid dimittunt, & per eam purgatos ad communionem ſacramentorum admittunt, ſecundum hoc dicuntur dimittere vel retinere peccata: & ſic opus iuſtitiæ exercent, dum peccatores iuſta pœna ligant. Opus vero miſericordiæ cum de ea aliquid relaxant, vel cõmunioni ſacramentorum cõciliant. Eſt etiam alius ligandi modus qui per excommunicationem exercetur. eadẽ. § Ligant quoq;. Supra. Excõmunicatiõis modus.

Sacerdos nulli imponit ſatiſfactionem pœnitentialẽ, niſi quem arbitratur vere pœnitentem. lib. iiii. diſt. 18. §. Ligant.

Sacerdotis ſiue eccleſiæ iudicium deus non ſemper acceptat. Supra. Iudiciũ eccleſiæ. Infra. Sentẽtia eccleſiæ.

Sacerdos indignus ligans vel ſoluens propria ſe poteſtate

eorum ſacramenta quantũ ad ſe qui illicite talia dant & conferunt, ac quantum ad eos qui talia illicite recipiunt. Nam vtriſq; ſunt in iudicium. lib. 4. diſtin, 25. §. Solet etiam & ſequen.

Sacrilegi ſunt omnes hæretici. Nam ſibi autoritatem eccleſiæ vendicant, ſacerdotium adminiſtrant cum in eccleſia non ſint, Ibidem.

Sacrum dicitur quicquid cultui diuino mancipatũ eſt. lib. 3. di. 37, §. In ſecunda.

Saluari nullus vnquã potuit ſine fide mediatoris Chriſti, ſiue ante ſiue poſt aduentum ipſius. libro 3 diſtin. 25. §. Prædictis.

Saluti non neceſſaria dicere ſpiritus ſanctus autores ſcripturę ſacræ noluit, quamuis etiam ipſi, multa talia ſciuerunt, ſed ea tantũ dicere eos voluit quæ ſaluti proſunt. li. 2. di. xiiii. § Quæri etiam.

Sanctificatio ſabbati. Supra. Sabbatum.

Sancti intercedunt pro nobis ſuo merito, dũ eorũ merita nobis ſuff. agant, & affectu, dũ vota noſtra cupiũt impleri, ſed tamen non faciunt niſi in volũtate dei ea didicerint implenda, li. 4, di. 45 §. Si autem augeli.

Sancti ſunt volũtate dei ita addicti, vt nihil pręter eius voluntatem quærant velle. Vnde non aliud orant. Et ſic etiam quod ipſi volũt deus vult, li. 4. d. xlv. § Si aũt. Et ibidem. diſt. 50 §, Sed cum ſancti. Hic loquitur de iuſtitia dei quæ procedit de voluntate.

Sanctorũ animæ quæ in abſcondito faciei dei lætãtur illuſtratione veri luminis in ipſius contemplatiõe intelligunt quæ foris aguntur, quantum illis ad gaudiũ, vel nobis ad auxilium pertinet. Et ſicut angelis ita & ſanctis qui deo aſſiſtunt petitiones noſtræ innoteſcũt in verbo dei, quod contemplantur. Vnde de angelis Tobiæ 12. Orationem veſtrã obtuli deo, dixit Raphael. li. iiii. di. xlv. §. Sed forte. Su. Aia. Su. Angeli orõnes.

Sanctorum corpora qualia reſurgent. ſupra. Corpora ſanctorum.

Sanguis Chriſti, & caro, dupliciter intelligitur. Qui militis lancea effuſus eſt, vel ſpũalis illa & diuina caro, de qua ipſe dicit, Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meꝰ vere eſt potus. li. iiii, di. viii. §, Nũc quid. ſupra, Corpus Chriſti dupliciter.

Sapere dei idem eſt quod eſſe. lib. 1. diſt, 32. §, Poſt hæc quæri. ſupra. Prædicatur ſiue, Infra. Scire dei.

Sapiens eſt pater, nõ ea ſapientia qua genuit, ſed ſeipſo ſcilicet ſapientia ingenita, alioquin ipſa ſapientia genita non eſſet a patre, ſed pater ab ipſa. Nam ſi ſapientia genita eſt cauſa illi vt ſapiens ſit, etiam eſt illi cauſa vt ſit, cum idem ſit ei eſſe & ſapere. Quod autem filius ſit patris ſapientia & virtus, ſiue potẽtia, hoc non eſt, qa per eum pater ſit potens vel ſapiens, ſed quia filius ſapientia & virtus eſt, de patre ſapientia, & virtute. li. 1. di. 32, §. Præterea. Infra. Sapientia vna.

Sapientia ingenita & genita. ſupra. Sapiens.

Sapientia vna eſt patris & filij & ſpiritus ſancti, & tamen pater ſapientia eſt tantum ingenita, filius tantũ ſapientia genita a ſapientia ingenita. Et cum ibi ſit idẽ eſſe, & ſapientem eſſe, relinquitur vt ſapientia genita ſit ſapiens, ſcilicet originaliter de ſapiẽtia ingenita. Nõ ergo filius dicitur ſapientia dei, tanquam ipſe ſolus ſit ſapiens vel intelligens ſibi & patri & ſpiritui ſancto, alioquin pater non eſſet ſapiens de ſeipſo, ſed de filio, nec ſapientia ſapientiam genuiſſet. Et licet vna ſit tm̃ ſapientia patris, non tamen vno modo dicitur. Nam ſapientia patris dicitur illa quam genuit. Et ſapientia patris dicitur ea qua ſapiens eſt: diuerſa eſt ergo ratio dicti. Illa genita enim dicitur patris, quia eam genuit, & ea, id eſt, ingenita dicitur patris, quia ea ſapit, vna tamen eſt ſapientia patris, quia ea qua ſapiens eſt, intelligitur perſona patris ſiue eſſentia. Et ſapientia genita intelligitur perſona filij, & vna eadem ſapientia eſt, q̃ eſſentia diuina intelligitur communis tribus perſonis. li. 1. di. 32. §. Poſt hæc. & ſeq.

Sapientia dicitur de deo ſicut eſſentia. ſupra. Sapientia vna. ſupra. De hoc. ſupra prædicatur ſiue.

Sapientia ſiue ſcientia dei cum ſit vna & ſimplex tamẽ propter varios ſtatus rerum & diuerſos effectus plura ac diuerſa ſortitur nomina. Dicitur enim non tantũ ſcientia, ſed etiam præuidentia vel præſciẽtia quæ eſt de futuris tantum, ſed tamen de omnibus bonis, ſcilicet & malis. Dicitur etiam diſpoſitio quæ eſt de faciendis. Et prædeſtinatio de hominibus ſaluandis, & de bonis quibus hic liberãtur, & in futuro coronabũtur, & prouidentia quæ eſt gubernandorum. Et accipitur interdum pro diſpoſitione, interdum pro præſcientia. Sapientia vero vel ſcientia de omnibus eſt, ſcilicet bonis, malis, præſentibus, futuris, temporalibus & æternis. lib. 1. diſt. 35. § Cumq;.

Sapientia vero & ſcientia, quia nõ tantum eſt de temporalibus, ſed etiam de ęternis. Ideoq; ſi nulla eſſent futura, eſſet tamen in deo ſapientia & ſcientia eadẽ quæ modo, nec eſſet minor quam modo, nec maior modo eſt quam eſſet. Sciuit enim deus ab æterno æternum, & omne quod futurum erat ſciuit immutabiliter. Nã ſcibile creatum ſe habet ad ſcibile æternum ſicut punctus ad lineam. Vnde creatura non auget dei ſcientiã, ſic nec indiuiſibile auget diuiſibile. Ambroſius: In eo inquit, eſt omnis ratio ſupernæ & terrenæ ſapientiæ, quia omnem ſapientiam & ſciẽtiam capit ſua immenſa ſcientia. eadem § Scientia.

Sapientia ſiue ſcientia dei quomodo dicitur de deo, & de quibus ſit. ſupra. Sapientia ſiue.

Sapientia attribuitur filio, quamuis vna ſit trium ſapientia ſicut & eſſentia, ne filius videatur poſterior patre, & ideo minus ſapiens: licet filius non ſit ſolus vel magis ſapiens quam pater & ſpiritus ſanctus, libro 1. di. xxxiiii. § Id ergo.

Sapientiam diffinierunt Philoſophi Sapientia eſt rerũ humanarum diuinarumq; ſcientia. Ego quoq;, inquit Auguſtinus, vtrarumq; rerum cognitionem, id eſt, diuinarum & humanarum, & ſapientiam & ſcientiam dici poſſe non nego. li. 3. di. 35 §. Poſt præmiſſa. Sed tñ. Sapiẽtia & ſciẽtia dona differunt, ita vt rerꝫ diuinarũ cognitio proprie ſapiẽtia nũcupetur. Hũanarũ vero cognitio proprie ſcientię nomen obtineat. Vnde Apoſtolus. diſtincte dicit. Alij per ſpiritũ datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ. Ibidem,

Sapientiæ attribuitur contemplatio æternorum. Scientiæ vero actio qua bene vtimur temporalibus rebus, licet etiam ipſa ſapientia poſſit ſcientia nuncupari, lib, 3. di. 35. § Poſt præmiſſa.

Sapientia & intellectus differunt, quia ſapientia eſt ꝓprie de æternis, quæ veritati æternæ contemplande intendit. Intelligentia vero non ſolum de æternis eſt, ſed etiam de rebus inuiſibilibus & ſpiritalibus temporaliter exortis. Per eam enim natura diuina conſideratur, & naturæ ſpirituales, vt angeli, & omnes animæ bonę affectiones conſpiciuntur. Sapientia creator tantum conſpicitur. Intellectu vero & creator & creatura quędam. Item intellectu intelligibilia tantum capimus. Sapientia vero non ſolum capimus ſuperiora, ſed etiã

incognitis delectamur.li.3.dist.35.§.Ostensa.

Sapientia igitur scientia, & intellectus differũt. Nã sciẽtia valet & rectã rerũ tẽporaliũ administrationẽ, & ad bonam inter malos conuersationem. Intelligentia vero ad creatoris & creaturæ inuisibilis tantum speculationem. Sapientia autem ad solius æternę veritatis cõtẽplatione & delectationẽ. Hoc tñ nõ est ipsa sapiẽtia dei q̃ deus est, sed hominis sapiẽtia. Verũtñ quæ secundum deũ est. i. donũ spiritus sctĩ, ac verus & præcipuꝰ cultꝰ eiꝰ est. eadẽ. § Illud etiã. Infra. Scientia quædam.

Satisfactio pro humano genere per solum Christum fieri potuit. Supra. Deus & hõ. Supra. Christus nobis.

Satisfactio pœnitentiæ est peccatorum causas excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. li. 4. dist. 15. §. His responderi.

Satisfactio non est quæ fit de vno peccato retento altero. Vnde dum postea illud etiam confitetur, de pristinis erit iterum satisfactio imponenda. ibidem.

Satisfactio pœnitentialis nõ imponitur alicui, nisi quẽ sacerdos vere pœnitentem arbitratur. Alij non imponitur. Et eo ipso peccata a deo retineri iudicantur. lib. quarto. distinctio. 18. §. Ligat.

Satisfactio vera quæ sit li.4.d.16.§. Inperfectione. Nã fructus dignę pœnitentiæ sunt vera satisfactio. Iuxta qualitatem & quantitatem delicti.

Satisfactio præcipitur a Iohanne: cũ ait, facite fructus dignos pœnitentiæ, vt secundum qualitatem & quantitatem culpæ sit qualitas & quantitas pœnæ. Ibidem.

Satisfactio exterior omnibus iniungitur quãtumcũq; cõtritis, quia cõfessor scire neq; q̃titatẽ doloris interioris. Debet tamẽ ad hoc tẽdere vt cognoscat, & secũdũ hoc mensuram pœnitentiæ imponat. lib. 4. dist. 20. §. Si vero quæritur.

Satisfactio infirmorũ. Supra. Pœnitentia infirmorũ.

Satisfactio hic nõ completa soluetur in purgatorio. Supra. Purgatorium.

Scientia siue præsciẽtia dei vtrũ sit causa rerũ & necessitet, vel econuerso. Supra. Præscientia siue.

Scientia dei vt dicit Aug. 15. de Trini. ca. 12. inamissibilis & inuariabilis est, quia deo est hoc esse qđ scire. Vnde ipsa non augetur nec minuitur, & inde concedit eũ scire qđ nõ scit, & posse nõ scire quod scit: quia possit esse aliquod subiectũ eius scientiæ quod nõ est, & posset non esse subiectum aliquod ꝙ est subiectũ, sine permutatiõe ipsius sciẽtiæ, li. 1. d. 39. §. Præterea. &. §. Hic

Scire vel præscire potest deus quod ab æterno nõ sciuit vel præsciuit. Illę & consimiles loquutiones in sensu cõposito sunt falsæ, quia notatur cõpossibilitas duorũ secundũ actũ, q̃ incõpossibilia sunt. Nã dicũt vtrũq; simul esse & nõ posse, sc; mõ scire vel posse scire aliqd, & illud non sciuisse vel p̃sciuisse ab æterno. Sed in sensu diuiso tunc notant possibilitatem concomitantem actum, siue ad oppositum, & veræ sunt, & valet illam: deus habet potentiam sciẽdi vel pręsciendi ab ęterno, & mõ aliquid, nec tamen illud præscitum est vel futurum. libro. 1. di 39. §. Hic opponitur.

Scit ergo simul oĩa minima, vtpote q̃t & q̃n culices nascunt & moriũtur. Sed vt dicit Hieronymus sup Abbacuc, Nõ scit hęc ꝑ momenta singula, sed simul & semper omnia. Ibid. §. Et vero quod. Infra. Scire potest.

Scit deus oĩa, & nũc & semp quæ ab æterno sciuit. Nõ obstãte ꝙ tũc sciuit ea futura q̃ mõ scit facta. Nec hoc est scire diuersa scdm eandẽ rẽ. li. 1. d. 41. §. Descientia. sed ly omnia distribuat pro rebus scitis, & tũc vera est conclusio eius. Sed si distribuat ꝓ enunciabilibus, tũc non, quia enuntiabile non dicit rem, sed modum se habendi. Res autem scita nõ habet semper eodẽ modo.

Scit deus antequam petamus quid velimus. Orantes deũ, nõ eũ docemus, quia vt dicit Christus, scit prius q̃ petamus ab eo. Nec ista ex tempore cognouit, sed futura omnia temporalia, atq; in eis quid & q̃n petituri fueramus, & quos, & de quibꝰ rebus exauditurus vel non exauditurus esse sine initio præsciuntur. Vñ nec eius voluntatem immutamus, sed oramus. Et angeli orationes nostras deo dicuntur offerre, quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue cõsulendũ quid faciat. lib. 4. distinctio. 45. §. Sed forte. Supra. Præscienta siue.

Scientiã qualem Christus habuit. Sup. Anima Christi.

Scientiæ dono non attribuitur omne quod ab homine sciri põt in rebus humanis, vbi plurimum vanitatis & curiositatis est, Sed illud tantum quo fides saluberrima quę ad verã beatitudinem ducit, gignitur, nutrit, defenditur & roboratur, quia scientia plurimi fideles non pollent, quãuis plurimi ipsa fide polleãt, qa aliud est scire tãtũmodo quid hõ credere debeat, vt saluaretur. Aliud est scire quomodo hoc ipsum pijs opitule tur & contra impios defendatur: & hoc proprie dicit scientia. li. 3. dist. 36. § Post præmissa.

Scientia & intellectus dona spiritus sancti, differunt à scientia & intellectu naturali hominis. Hæc enim, sc; dona, virtutes sunt q̃ per gratiam infunduntur animis fidelium, vt per eas recte viuant. Illa vero naturalit habet homo ex beneficio creationis, à deo tamẽ. Per has aũt virtutes quæ dicuntur dona, reformantur illa naturalia & adiuuantur. li. 3. d. 35. §. Et notandum.

Scientia q̃n o euacuabit. Sup. Charitas non euacuabit.

Scientiã animę scriptura sacra solũ tradit, qa illã hõ peccando amisit. Sed scientiam rerum propter se factarũ, qua ea gubernaret, & eis necessaria prouideret, non amisit peccando. Ideo scriptura hominẽ de ea nõ erudit Homo enim in creatione fuit triplici cognitiõe præditus & c. li. 2. d. 23. § Fuitq;. Sup. Homo conditus.

Scientiam cœlorum & aliorum non necessariorũ scriptura non docet. li. 2 distinctio. 14. §. Quæri etiam.

Scit deus omnia, & q̃uo bona & mala sunt in deo per scientiam. Supra. Esse omnia. Supra. Mala non sunt.

Scire dei idem est quod esse dei, & eius scientia idẽ est ꝙ essentia. Igit, sicut essentia ẽ imutabilis, ita & scĩa. Et nec augeri nec minui põt. li. 1. d. 39. §. Hic opponit.

Scire põt deus plura q̃ scit, quia põt scire omnia q̃ sit, & põt aliq̃ facere q̃ nunq̃ erũt, & illa põt scire. Nõ eñ aliqua incognita facere potest. Si vero aliqua faceret quæ non sunt nec erunt, & illa omnia sciret, plura sciret quam modo sciuit: Nec tamen eius scientia augeri potest, quia hæc omnia posset sine mutabilitate scientiæ. ead. §. Item a quibusdam. Huius intellectum vide supra. Scire vel præscire.

Scita vel præscita vtrum possint aliter euenire. li. 1. di. 38. § Ad hoc. Sup. Pręscita. Sup. Pręestinatio duplex.

Scribi in li. vitę vel delere quid sit. li. 3. d. 31. §. Illud q̃q;.

Scintilla superior est motus. i. tẽdẽtia q̃ etiã in Cayn secundũ Hieronymũ nõ potuit extingui, igit nec in alijs. Et illa semper bonum vult, & malum odit. li. 2. di. 39. §. Præterea quæri. Infra. Voluntatis malæ.

Scriptura tota tractat de rebus vel signis, & circa ea pręcipue versatur. Vnde Augustinꝰ, Omnis doctrina vel rerũ est vel signorũ: sed res etiam per signa discuntur. li. 1. dist. 1. §. Veteris ac nouæ.

Scriptura sacra non tradit curiosa, Supra Saluti.
Scriptura qualē scientiam docet, Sup. Scientiam animę.
Secundum habet multiplicem acceptionem. Aliquādo enim exprimit conditionem siue proprietatē, vt dicendo secundū quod homo, & est sensus, id est, ex cōditiōe humanæ naturę. Aliquādo vnitatē personę. Vñ Christ᷒ secundum quod homo, valet intantū, id est Christus in quātum habet humanitatē vnitam diuinitati. Aliqñ notat habitum, & valet tantum, id est Chrs secūdū habitū quo dicitur homo. Aliquando notat causam, & valet tātum, Christus inquantum homo est persona, id est, causa quare est persona, quia est homo. Et iuxta huiusmodi acceptiones verificantur vel falsificantur loquutiōes illæ, Christus secūdum quod homo est persona, & similes. libro 3. distinctio 10. §. Solet etiam,
Sedere Christus vincēs in throno cum patre dicitur, qa omnibus claruit quod post passionis certamen & resurrectiōis palmam patri eēt æqlis. Vñ Apocalip. 3. in fine: Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius. libro 4. distinctio 47 §, Erant autem.
Sedere nobis in throno Christi, est ex eiusdem filij potestate iudicare, secundū Gregoriū 26. Moraliū. ver. Iudicium pauperibus tribuit. Quia igitur iudicandi principatum ex eius virtute percipimus, in eius quoq; throno residemus, lib. 4. dist. 47. §. Erant autem.
Sedebunt in throno eodem iudicaturi cū Chro, qui hic non solum quæ lex præcipit, impleri contenti sunt, sed & quod ad perfectionem consulitur, implere studēt, Hi recte sub generali iudicio non tenentur, sed vt iudices veniunt, quia & præcepta generalia viuendo vicerūt, & relictis omnibus sequuti sunt Chrm. Ideo Iob 36. dicit: Et paupibus iudiciū tribuit, q quāto huic mūdo magna humilitate despecti sunt, tāto tūc maiori culmine ptātis excrescent, iuxta illud Apocal. 3: Qui vicerit &c. De qbus Esaiæ 3: Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. Et prouerbiorū vltimo: Nobilis in portis, id est, in iudicio, vir eius, id est, Christus, quando sederit cum senatoribus terræ. Hæc Gregorius: libro 4. distinctio 47. §, Erunt autem.
Sedes duodecim, de quibus Matth. 19. dicitur: Sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel, significant perfectionem tribunalis, secundū vniuersitatē iudicantiū: sc3, omnes perfectos, qui relictis oīb᷒ sequuti sunt Christum. Et duodecim tribus significant vniuersitatem iudicandorum. eadem §, Nō autem.
Seducta erat mulier, id est, Eua, q̄ verū credebat q̊d diabol᷒ suggerebat, vir autem nō erat seductus, prima, ad Thimo. 2. sc3 proprie, fuit tamen aliqualiter seductus, quia veniale putabat quod peremptorium erat. Elatio tamen aliqualis præcessit in cordib᷒ vtriusq;, sed maior in muliere quam in viro. lib. 2. dist. 22. §, Et talis.
Sensualis siue carnaalis motus animæ, qui in corporis sensus intēditur, nobis pecoribusq; communis est, qui seclusus est à ratione sapientiæ, id est, portione supiorī, ratione autem scientiæ, id est, inferiori proportione, vicinus est. lib. 2. dist. 24. §. Est em̄, Supra, Rōnis portiōis.
Sensualitas est quædam vis animæ inferior, extra q̄ est motus qui intenditur in corporis sensus atq; appetitus rerū ad corp᷒ ptinentiū ibidē. Et hoc secundū ppriā acceptionē, vt cōphēdit potētias motiuas & apphēsiuas.
Sēsualitas differt à ratione, Supra, Rationis est.
Sēsualitatis nomine sæpe in scriptura appellatur inferior portio rationis. eadem. §, Non est.
Sēsualitatis ē, qcqd in aīa nobis cōsiderātib᷒ occurit, q̊d, cōmune sit cū bestijs. ea. §, Est enim, Sup. Rationis est.
Sensus omnes tā exteriores q̄ interiores sunt ipsi᷒ animę. Nō enim sentit caro, sed anima vtens corpore velut instrumento. Augustin᷒ sup Gen. li. 12. ca. 46: Nō corp᷒ sentit, sed anima per corpus, quo velut nuncio vtitur ad confirmandum in seipsa quod extrinsecus nūciatur. Sicut ergo anima quod foris est per corpus tanquā per instrumentū videt & audit, ita etiam per seipsam quidem sentit, quæ sine corpore sentire non posset, vt famem, sitim, & huiusmodi. Vnde merito dicuntur defectus corporis: quædā quoq; sentit anima sine corpore, vt timorem & tristitiam, & huiusmodi. lib. 3. di. 15. §, Illud eq;.
Sententia iudicis extremi, & accusatio reproborū, sc3, esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. ac illa talis disceptatio erit vocalis & etiam mentalis. libro 4. di. 47. §, Solet etiam. Erit etiam citatio vocalis & mētalis.
Sententia ecclesię tūc approbatur & confirmatur iudicio dei & toti᷒ cęlestis curię, cū merita reorum illos ita solui vel ligari postulāt. Quos ergo secundum merita præcellit sententia ecclesiæ, eos lędit & illi foris sunt apud deum. Qui autem non meruit, non lęditur sententia ecclesiæ, nisi eam contemnat. Nam ecclesia sicut & sacerdos interdum pœna satisfactionis & excommunicationis ligat indignos & soluit: & econuerso. libro 4. di. 18. §, Secundum hos & sequen.
Sepultura præciosa, Supra, Pompa.
Serpens callidior cunctis animantibus dct᷒ ī est: quia vt ait Aug. Mali angeli licet superbi deiecti, natura tamen excellentiores sunt omnibns bestijs, propter eminentiam rationis. Non ergo mirum si diabolus suo spiritu serpentem replens reddebat sapiētissimum omnium bestiarum, quem tamen ad tentandum non elegit, sed in eo tantum permissus est, vt hominem tentaret. Serpente autem velut organo vsus est, mouens naturam eius ad exprimendos sonos verborum, & signa quibus monstraret voluntatem suam, sicut per energuminos loquitur. Serpens igitur rationalis non fuit nec factus est, nec verba intellexit. Callidissimus tamē dictus est propter astutiā diaboli li. 2. di. 21. §. Sed qa, sicut angel᷒ bonus p asinam Balaam loquut᷒ est, ita diabol᷒ p serpētē. Ibidē.
Serpens spiritualiter in quolibet homine est ipsa sensualitas siue motus sensualitatis. li. 2. di. 24. §, Illud quoq;.
Seruitus. Supra, Error conditionis.
Sydera facta sunt, vt per ea illustretur inferior pars, ne esset habitantibus tenebrosa, & ne nox indecora remaneret, & vt homines consolarentur quibus in nocte necessitas opandi incūberet. Et qa qdā aīalia lucē ferre nō possunt. Qd᷒ aūt dicitur q; sint in signa & tēpora, & dies & annos, intelligit, in signa, sc3, serenitatis & tēpestatis, & in tēpora, nō q; ante nō fuerit tēp᷒, sed qa p ea distinguimus q̄tuor tēpora anni, sc3 ver, æstatē autumnū & hyemem, vel sunt in signa & tempora, id est, in distinctionem horarum temporis. lib. 2. di. 14 §, Quia ergo.
Signū est res pter speciē q̄ ingerit sensib᷒ aliud aliqd ex se faciēs in cognitionē venire. li. 4. di. 1. §, Sacramentū.
Signorū alia sūt signa naturalia, vt fumus significās ignē, alia data, & illorum quędam sunt sacramēta. Ibidē.
Signa sunt, q̊rū vsus est in significādo, sed illorū quædā sunt q̊rū vsus est in significādo tm̄, & nō in iustificādo, vt aliq sacra legalia, alia q̄ nō solū significāt, sed etiā cōferunt quod intus adiuuet, id est, gratiā, sicut sacramēta euangelica. libro 1. distinctio 1. §, Veteris ac nouæ,
Signum omne res aliqua est. Quod enim nulla res est, omnino nihil est. Ibidem:
Silētiū nō ē aliq res, sed absētia soni. li. 2. d. 12. Scdm hā.

natura charitas præcedit, vel rem ipsam speratā. libro tertio. distinctio, 26, § Est autem.
Spes est virtus qua spiritualia & æterna bona sperantur. i. cū fiducia expectantur. Ibidem.
Spes est de nō visis, sicut, & fides. Vñ Rom. 8. Spes q̃ vi d. ē nō ē spes. Qd eñ qs videt q̄d sperat. ea. §. Et sicut.
Spes & fides i qb⁹ cōueniūt & differūt. su. Fides & spes
Spē vtrū Christus habuit, supra. Christus non habuit.
Speculator dicit ꝑpositus ecclesię, eo ꝙ speculet̃ atqȝ ꝓspiciat subditorū mores & vitā. li. 4. d. 24. §. Sūt & alia.
Spūs sc̄tūs esse ostēdit testimonijs veteris testamenti. Vñ Psal. Quo ibo ā spū tuo? Et Sapientiæ. 1. Spūs sc̄tūs disciplinæ effugiet fictū. Et Esaię: Spūs dñi sup me &c. lib. 1. di. 2. §. Ne spiritu. Infra. Spiritus sc̄tūs procedens.
Spiritus sanctus quomodo dicitur de substātia patris & filij. supra. Pater non genuit.
Spiritus sanctus ꝓcedit a patre & filio, qd̄ probat̃ multis authoritatibus. li, 1, di, 11, §, Hic dicendum.
Spūs sc̄tūs nō dicitur genit⁹, sed procedens, & ideo nec filius dicit̃. Nā si spūs sc̄tūs fili⁹ diceret̃, amborū vtriqȝ filius diceret̃, ꝙ absurdissimū est. Nullus eñ duorū filius dicitur, nisi patris & matris, qd̄ de patre & filio in diuinis nequaq̄ suspicari cōuenit, ergo nō ab vtroqȝ genit⁹ est, sed procedit ab vtroqȝ. li, 1. d, 13. §. Post hæc.
Spiritus processio dissimilis est a filij processione. sup. Filius secundum. Infra. Spiritus processio.
Spiritus processio quomodo differt a filij natiuitate. supra. Processio.
Spm̄ sc̄tm̄ nec genitū nec īgenit⁹ fides certa declarat, quia si dixerimus ingenitū, duos patres, si genitū duos filios inculpamur credere. li, 1, d, 13. § Nūc cōsiderandū, Nec obstat ꝙ Hieron. dicit spm̄ sc̄tm̄ ingenitū, q̄a Hierony. accepit ingenitū. i. non genitū. Aug. vero accipit ingenitū, i, qd a b alio nō est, ea. § Hiero. sup. Ingenitū.
Spūs sc̄tūs sine tēpore & æternalit̃ processit a patre & filio, li, 1, d, 12, § Itē. Nō tñ magis vel pleni⁹ procedit a patre q̄ a filio, licet dicat̃ principalit̃ a p̄re, hoc ideo dicitur, quia a patre hab3 filius hoc ipsum, sc3 ꝙ spūs sanctus ab eo procedat. ea. §. Nūc tractādū & sequē. Eodē sensu dicit̃ etiā proprie de p̄re procedere, sc3 q̄a hoc habet pater a se, & nō ab alio, Eadē. §. Ex eodem.
Spūs sc̄tūs nec pat̃ est nec filius, sed dilectio q̄ habet pater in filiū, & filius in patrē. i. q̄ pater diligit filium, & econuerso, lib, 1, dist, 10, §, Nunc vero.
Spūs sc̄tūs amor, charitas & dilectio est patris & filij, Aug. Spūs sc̄tūs inq̄t, nec patris est solius, nec filij est solius, sed amborum, Ideo cōmunē qua inuicē se diligūt pater & filius nobis insinuat charitatē, q̄uis etiā pater dicat̃ charitas & filius, 1, Iohā, 2, Deus charitas est. Vnde Augu. vbi supra, ca, 19, Charitas in trinitate aliqñ refertur ad substātiā quæ cōmunis est tribus personis, & tota in singulis, aliqñ specialiter ad personam spūs sc̄ti referi, sicut sapiētia, ꝓsubstātia diuina, & aliqñ ꝓprie ꝓ filio capit̃. lib, 1, di, 10, §, Si ergo, & seq, supra, Diligere.
Spūs sc̄tūs nō est charitas siue dilectio qua nos deum diligimus, sed q̄ deus diligit nos. Qd̄ probat̃ pluribus authoritatibus. li, 1, d, 17. § supra dictum est.
Spiritus sanctus vtrum sit amor. supra. Charitas qua.
Spūs sc̄tūs quare est vel dicit̃ charitas. sup. Donū dei.
Spiritus sanctus dicitur charitas nō solū causaliter, sicut deus dicitur nostra patientia & spes, ꝓ eo tñ q̄a ista ex eo sunt causaliter. Hinc scriptura dicit: Tu es spes mea, fortitudo mea, & similia. sed de charitate loquens; nō addit mea vel nostra, sed dicitur charitas est, sicut dicitur deus spūs est. li, 1, d, 17, § Sed ne forte.
Spūs sc̄tūs dicitur concordia vel cōnexio patris & filij, quia ipse est amor quo pater diligit filiū, & ecōuerso. li, 1, dist, 10, §. Nunc vero & seq. supra. Apꝓpriata alia
Spiritus sanctus dicit̃ a p̄re mitti p filiū, nō tāq̄ p minorē, sed quia hoc ipsū habet filius a patre, vt ab ipso sit & mittat spūs sc̄tūs. li, 1, d, §. Ex eodem.
Spūs q̄uis ipse pater sit, & etiam filius sit spūs, tñ cōueniēt tertia persona spūs sc̄tūs nūcupatur, quia ipe ē cōmunis ambobus, ideo proprie vocatur ipse quod ambo cōmunit̃, & ideo etiā charitas vocatur, q̄uis etiā pat̃ & fili⁹ charitas sit, quia ipse est amborum charitas seu dilectio, lib, 1, d, 10, §, Hic notandum,
Spūs sc̄tūs proprie dicitur donū proprietate immutabili & ęterno. Eo enim dicitur donū q̄ spūs sanctus, & vtroqȝ noīe dicitur relatiue & ead. relatiōe. In hoc sc3 ꝙ ad patrem & filium refertur, quia vtri⁹ꝙ spiritus. li, 1. dist, 26. §, Ita etiā. Ipsa nihilominus trinitas dicitur spūs sc̄tūs, sed tūc spūs sanctus non dicit̃ relatiue, sed secundum essentiam: quia proprie spiritus sanctus q nō est trinitas, sed in trinitate dicitur relatiue. ea. § Hic q̄ri.
Spiritus sanctus dupliciter dicitur, sc3 relatiue & secundum substantiam. supra proxime.
Spiritus sanctus ipsa trinitas dicitur, quomō. & Ibidē.
Spiritus sancti processio siue missio q̄lis sit, & q̄tuplex. supra. Processio. Infra, Spiritus sc̄tūs dicitur.
Spiritus sanctus duobus modis mittitur, queadmodū & filius. Vno sc3 a patre, & filio, & seipso vi sibiliter, altero inuisibilit̃. Visibilit̃ datus est demonstratione creaturæ, sicut in die Penthecostes, & alijs vicibus. Inuisibiliter datus quotidie illabens mentibus fidelium, libro 1. d, 16, § Nūc de spū sc̄to. De visibili Aug. dicit. Factaē q̄dā creaturę species, siue cū in ipm̄ dñm corporali specie columbæ descendit spūs sc̄tūs, siue cū in die Penthecostes factus est subito sonus de cęlo, & visæ sunt illis linguæ diuisæ. Hæc operatio visibiliter expressa & oculis oblata mortalibus, missio dicta est spiritus sancti, Nō vt appareret eis ipsa substātia qua & ipse inuisibilis & incōmutabilis est, sicut pater & filius, sed vt exterioribus visis, corda hominum commota, a tēporali manifestatione venientis ad occultā æternitatē, semp præsentis cōuerteretur, Nec tamē in illis creaturis magis erat q̄ in alijs, sed ad aliud, vt sc3 per eas ad homines veniens ostenderetur esse in illis, ad q̄s illæ creaturæ veniebāt, Nō eñ tunc tēporali motu venit spūs sanctus ad homines, sed per illum modum missionis corporaliter exhibitū, monstrata est spiritualis & interior missio, li, 1, d, 19, §, Nūc de spiritu sancto, & ead, §, Et primo agamus,
Spiritus sanctus mittitur vel datur nobis inuisibiliter, cū ita in nobis est, vt faciat nos diligere deum & proximū, per q̄d manemus in deo, & de⁹ in nobis, Aug. Spiritus sanctus inq̄t, cū datus fuerit homini accendit eū ad diligendum deum & proximum, Nō eñ habet hō vt diligat deum, nisi ex deo, lib, 1, dist. 17, §, Tunc enim,
Spiritus sanctus vbiqȝ est, supra, Deus siue spiritus,
Spiritus sanctus non dicitur minor patre vel filio, pro eo quod in forma creata missus est, licet filius dicatur minor patre secundum missionem qua in forma creata apparuit, quia vt dicit Aug. Nō sic assūpta est creatura in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumpt⁹ est filius hominis. Non eñ colūba, vel illū flatū siue ignē beatificat, sibiqȝ in vnitatē ꝑsonę cōiūgit inæternū &c, Filius aūt accepit p vnionē, Spūs vero nō, Fili⁹ enim ac-

enim accepit hominē, ita vt fieret homo. Spirit⁹ vero sanctus non ita accepit columbam, vt fieret columba. libro, 1, distinctio. 16. §. Sed prius.

Spūs sctūs vnitus columbę quō fuit. Supra. Proximæ.

Spūs sanctus est donū per quod omnia dona dantur. Supra. Donum est spiritus.

Spiritus sctūs, pcedendo accepit nō tantū vt spūs sctūs sit vel donum, sed etiā vt omnino sit, & substantia sit. Sicut & filius nascendo accepit non tm̄ vt filius sit, qđ dicit relatiue, sed vt omino sit, & vt ipsa substantia sit. li. 1. d. 18. §. Notandū. Nec tamen filius natiuitate essentia est, sed tantū filius. Nec spiritus sanctus processione essentia est, sed tantum donum, sed tamen vterq; ille nascēdo & ille procedendo accepit vt esset essentia. eadē. § Hic oritur. & sequen.

Spiritus processit donabilis nobis tātū sicut & donat⁹ tātū nobis est, nō patri vel filio. Fili⁹ aūt licet vere dat⁹ est nobis. & ab æterno processit a patre, nō vt donabilis tantū, sed vt genitus & donabilis, quia donari poterat: sed spiritus sanctus procedit vt donū tm̄. li. 1. d, 18 § Sed prius. Supra. Fili⁹. secūdum Aug.

Spūs sctūs dicit scđm, pcessionē ęternā donū & datū secūdū temporalē, pcessionē. Et scđm q̄ donū sempiternū dicit referi ad patrē & filiū. secundū vero qđ datū dicit vel donatū, refert ad eū qui dedit, & ad eos quib⁹ dedit. Eadē. § Ex prædictis, & sequen. nō tamē refert ad seipsum. Inf. Spiritus sanctus licet.

Spūs sctūs datū & donū dicit. Datū aūt ex eo tm̄ qa datur vel donatur quod habet tantum ex tēpore. Donū vero dicit nō ex eo tm̄ quod donet, sed ex proprietate q̄ habuit ab æterno. Sēpiterne em̄ donū fuit: nō qa daret, sed qa, pcessit a patre & filio, scilicet vt donabilis. Propt eas ergo q̄ dicit spūs sctūs donū, pcessio ipsa ē & ab vtroq; procedit. Est ergo æternalit donū, nō qa a pre donaret filio, & econuerso, sed qa processit donabilis. Temporaliter autem datum siue donatum dicit. eadē. § Præterea & ea. §. Ad q. Spūs, pcessit. & seque.

Spūs sctūs deus est donū, & ideo dat, sc; se ipm in q̄tū deus, & dat in q̄tū donū. Donatio em̄ spūs sctī est opatio doni. Sed optio triū psonarū cōmunis est & indiuisa. Vn̄ Aug. Dat sicut donū dei, vt etiam seipsum sicut de⁹ det. Igit, pcedit etiā a seipso, qa tēporalis, pcessio ipsius missio vel donatio ē. li. 1. d. 15. §. Hic cōsiderādū.

Spūs & dei est, & noster est. Dei, qa dedit, & noster, qa accepimus illum. Non loquitur de spiritu humano. i. aīa, quē etiā accepimus vt essemus, sed aliū accepimus vt sctī essemus. Et de spū sctō dicit. Pręcedet in spū Helyæ. Et Mosen: Tollam de spiritu tuo, & dabo eis. li. 1. d, 18 §. Et secundum, & seq. Non tamen dicitur in scriptura, spiritus sanctus noster vel illius, sed simpliciter spiritus noster vel tuus, quia spirit⁹ dicitur q̄ ad donū, & vtrūq; relatiue ad patrem & filium: & hoc sempiterna relatione. eadem. § Hic quæritur.

Spūs sctūs si dicat donū nostrū accipit, p donato. Ibid.

Spūs sctūs, vtrū referat ad seipsum, Sup. spūs sctūs licet.

Spiritus sanctūs dū mittit, non solū dona eius dantur, sed & ipse æqualis patri & filio nobis donat, simplex vna substantia, Et scđm Aug, Non ideo minorē spiritū sanctū, quia cū pater misit & filius, arbitrādum est, libro, 1, d, 14. §. Sunt autem in fine.

Spiritus sctūs scđm Aug. est virtus illa de qua dicitur Luce 6. Virtus exibat de illo, & sanabat omnes. Ibidē.

Spm̄ sctm̄ post resurrectionē bis dominus dedit, semel in terra, pter dilectionē proximi, & iterū de cœlo, pter dilectionē dei, quia pipm donū, diffunditur charitas in cordib⁹ nostris, q̄ diligimus deū & proximū. ead. § Præterea, & § De temporali,

Spiritum sanctum nullus homo dare alijs potest. Nec aliquis discipulorū Christi dedit spiritum sanctū. Orabant quippe vt veniret ad eos quibus manus imponebant, non ipsi dabant. Quē etiā morē in suis ppositis nunc seruat ecclesia. eadē. §. Hic quærit. Vn̄ Aug Christus accepit spiritum vt homo, effudit vt deus. eadē. §. Et quod plus est. Etsi Aposto. dicit se tribuisse spiritū, hoc intelligitur, quod ministerium exhibuit, sc; prædicando, in qua prædicatione ipsi senserant spiritum aduenisse, Eadem. § Sed huic.

Spiritus sanctus non diuiditur, sed dona sua diuidit, li. 1. di. 17. §. Hic quæritur, Si obijciatur illud Nume. 1. Et auferam de spiritu tuo. Et illud. 1. Ioh. 4. De spiritu suo dedit nobis, Dicendum quod spiritus sanctus indiuisus est in seipso, sed in effectibus est multiplex.

Spiritui sancto attribuitur bonitas, non quod ipse solus sit bonus, vna est enim trium potentia, sapiētia, benignitas, sicut vna essentia, sed ideo scriptura sermonē temperauit, spiritum bonum nominās, ne crudelis putaret q mitis est. Nā deus est dictus spūs & deus dict⁹ ē habere spiritum: & videbatur hoc quasi nomen inflationis & tumoris. Vnde humana cōscientia pro rigore & crudelitate ad deū accedere metuit, nisi hoc modo sermo temperatus fuisset. lib. 1. di, 34. §. Id ergo, & seq. supra. Attribuunt. (nis opa.

Spūi sctō attribuit incarnatio Chri, supra, Incarnatio

Spiritus sanctus dari dicit non habenti, & augeri & minui, cum tamē omino sit immutabilis, & sit vbiq;. Hoc intelligitur quod in homine augetur & minuit & magis aut minus datur, sicut deus dicitur magnificari siue exaltari in nobis, qui tamen in se nec magnificatur nec exaltatur: sic etiā spūs sctūs in se nec auget nec minuitur. Vnde Psal: Accedit homo ad cor altum, & exaltabitur deus. Super quo Glossa: Deus non in se, sed in corde hominis grandescit li, 1, d, 17. §. His itaq;. Et lic; sit vbiq; & in omni creatura totus, sunt tamen multi q eum non habent. Non enim omnes spiritum sanctum habent in quib⁹ est, alioquin irrationales creaturę eū haberent. ead. § His itaq; & sequen. Ergo nō habēti & augetur vel minuitur, cum ipsa charitas augetur vel minuitur. eadem. §. Vt autem.

Spūs datus est Chro, q est fili⁹ dei, nō ad mensurā, neq; em̄ sine gr̄a spūs sctī est mediator dei & hominū, homo Christus. Quod enim est vnigenitus filius æqualis patri, nō est gr̄a sed natura. Quod aūt in vnitate personę vnigeniti assumpt⁹ est homo, gr̄æ est, nō naturæ, Cæteris aūt ad mēsurā dat, & dat⁹ additur, donec vnicuiq; p modo suę pfectionis. i. capacitatis, ppria mēsura cōpleat li. 1. d. 17. §. Vt aūt. supra. Christo data.

Spūs duplex Eliæ. quē Eliseꝰ sibi postulauit. Fuit qđ ipse spū, pphetali & opatione miraculorū excellenter pollebat. libro. 1. di. 17. §. Vt autem.

Spūs sctūs sp manet in sanctis, vt bonis opib⁹ insistāt, Recedit vero ad temp⁹, ne semper miraculis clareant, manet semp in his, sc; virtutibus. sine quibus ad vitā nō puenitur. Recedit aliqn̄ in his p quas sanctitas ostēdit. lib. 3, di. 31. §. Illud q;. In Chro aūt sp mansit vtroq; mō. Vn̄ Iohā, 1. legitur. Spm̄ sup eum mansisse. Ibidem.

Spiritus vnus est cum deo, qui adhæret deo, non dicit vnus vel vnum est, sed addit spiritus. Nam spiritus hominis & spiritus dei sunt natura diuersi, sed inhærendo fit spiritus hominis vnus spiritus cum deo, quia particeps fit virtutis & beatitudinis illius. libro primo, disti. 31. §. Hic dici antemedium.

Spiritus creati simul plures in vno loco existentes, non coangustant locum quo minus corpora caperent. lib. 1. dist. 37. §, Sed vt.

Spiritus humanus vnitus corpori cur dicitur. Supra, Anima vita.

Spiritibus rationabilibus. i. angelis & hominib⁹ vtrisq; deus conditor regulam obedientiæ imposuit, quatenus angeli ab eo vbi erant non caderent, & aīæ ab eo vbi erant ad id vbi non erant ascēderēt. li 2. dist. 1. § Solet etiā.

Spiritualis creatura localis est & circumscriptibilis, & transit ac mouetur de loco ad locum. Nā Ambrosius: Seraphyn de loco ad locū transit, non eñ complet omnia, sed ipse repletur à spiritu. lib. 1 di. 37. §, Sunt ergo.

Spiritualis cognatio inter q̄s cōtrahit, Sup, Cognatio.

Sponsi & sponsæ proprie dicuntur qui contrahunt per verba de futuro. Alij licent sponsi vocentur, sunt tamen coniuges. Vnde de præsenti contrahentes, licet sponsi dicantur, sunt tamen vere coniuges. Qui autem de futuro contrahunt, sponsi vocantur, & non sunt coniuges. libro 4 dist. 27. §, His autē & sequen. Sup, Coniugū est.

Sponsus vel sponsa potest alteri inuito ante copulā carnalem monasterium intrare. Quod probatur autoritatibus & exemplis Macharij & Alexij. libro 4 disti. 37. §, Quod vero. Sed post copulam neuter potest sine consensu communi profiteri continentiam, vel religionē intrare, nisi vterq; profiteat cōtinentiā, alioqn reuocari debet, vel nisi alter fornicat⁹ fuisset. ibidē. &. §, Hoc aūt.

Sponsam alicuius non potest cognatus illius ducere, etiam si ille mortuus eam nōdū cognouerat, & intelligitur de sponsa de præsenti. eadem. §, Aliquando.

Sponsam alterius de præsenti vel futuro ducēs antequā sit cognita, potest ea mortua ad sacros ordines promoueri. libro 4. distinctio 27. §, Secundum.

Sponsæ de futuro non statim tradantur, ne vilem habeat maritus datam. ea. §, De nuptialibus.

Spōsa si nupserit alteri, viro viuēte, Su, Cōiuges nō sūt.

Sponsalia dicuntur, quando contrahitur de præsenti, & etiam de futuro. Proprie tamen dicuntur sponsalia quædam solēnia pacta nuptialia. li. 4. di. 27. §, Hęc etiā.

Sponsalię sicut nuptiæ consensu fiunt contrahētiū. Et iō sicut ad nuptias consensus filiæ patrisfamilias requirit. li. 4. dist. 29. §, Consentire, Sup, Matrimoniū reqritur.

Sponsalia ante septenniū contrahi non possunt, quia solo cōsensu cōtrahūtur, q nō pōt interuēire nisi alterutra parte intelligat qd inter eos agat li. 4. di. 36. §, Hoc etiā.

Sponsalia de futuro soluūtur per sponsalia de pręsenti. Supra, Coniuges nondum.

Status hominis triplex. Supra, Homo primus secundū.

Status hominis quadruplex. Supra, Christus de omni.

Stellæ cur factæ sunt, Supra, Sydera.

Stellarum lux minorata fuit propter hominis peccatū, Supra, Sol & luna.

Stella à stella differt. i. electus ab electo in claritate, sc; mentis & corporis. Nam sicut differens erit clarificatio corporum, ita & gloria animarum. Alij eñ alijs vicini⁹ clariusq; dei speciem contemplabuntur. Et hæc differētia dicitur mansionum diuersitas. Iohannis 14: In domo patris mei & c̄. Domus ergo vna & denarius vnus, sed mansiones multę. libro 4, dist. 49. §. Post resurrectionem. &. §, Solet etiam quæri vtrum.

Stipula quid significet, Supra, Peccata venialia.

Stuprum quid, Supra, Fornicatio licet.

Subdiaconi dicuntur græce hypodiaconos, quia subiacent præceptis & officijs leuitarum. Oblationes enim in templo à fidelibus suscipiunt, & leuitis superponēdas altaribus offerunt. Hi apud Hębreos Nathīnnęi vocabantur. libro quarto. distinctio. 24. §. Quintus.

Subdiacono cōpetit calicē & patenam ad altare Christi deferre, & leuitis tradere eisq; ministrare vrceolum & aq̄manile, i. peluim, & manutergiū tenere episcopo, & p̄sbyteris & leuitis pro lauādis ad altare manibus aquam præbere. Ibidem.

Subdiaconis cōtinentię lex īponit qa, altari ꝓpinq̄tes vasa corpis & sanguinis Chr̄i portāt. Hoc officio Christus vsus fuit, quando lintheo præcinctus aquam misit in peluim, &c, Ibidem,

Subdiaconus ordinari prohibetur ante. 14. annū, diaconus ante 25. annum, præsbyter ante 30. annum: & postea se fuerit dignus, potest episcopus ordinari. li, 4. di. 25. § Sacri. Hoc verum est secundum antiquos canones, sed modo aliter seruatur.

Subditis non nocet mala vita sacerdotum, multi dum plus sacerdotum vitam quam suam discutiunt, in erroris vitium dilabuntur, minus considerantes quod non eos vita sacerdotum læderet, si humiliter bonis sacerdotum ammonitionibus aurem præberent. lib. 4. di, 19. §. Alijs.

Suffragia defunctorum Aug. Neq; negandum est inquit, defunctorum animam pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosynæ fiunt in ecclesia. Sed hæc eis ꝓsunt, qui dum viuerent hoc sibi vt postea possent prodesse meruerunt. Est enim quidā viuendi modus, nec tam bonus vt non requirat ista post mortem, nec tam malus vt ei nō prosint. Est vero alius ita bonus vt ista nō requirat. Et est alius ita malus, vt nec his valeat cū hæc vita transierit adiuuari. li. iiij. di. 45, §. Neq;.

Suffragia pro valde bonis, sunt gratiarum actiones: ꝓ nō valde malis propiciationes: sed pro valde malis, & si nulla sunt adiumenta mortuorum, tamen qualescūque viuorum consolationes sunt. Ibidem,

Suffragia defunctis (scilicet mediocriter bonis vel malis) prosunt, ad hoc vt sit plena remissio, vel certe vt tolerabilis sit ipsa damnatio, Ibidem. Capitur damnatio hic non valde proprie, sed pro graui purgatorij pęna.

Suffragia frustra impēdūt sine charitate defuncti. Ibi.

Suffragijs viuorum non comparantur defunctis noua merita, sed eorum pręcedentibus sequentia ista redduntur. Nā istā quisq; finiens vitam, nisi quod in ea quisque meruerit, non poterit habere post eam. Ibidem.

Suffragia generalia, & cum illis plura specialia facta ꝓ diuite defuncto plus conferunt ad celeriorem absolutionem quam pauperi solum generalia, dūmodo pri⁹ fuerint æqualis meriti. Et licet conferant diuiti ad celeriorem absolutionem, non tamen pleniorem, id est, non maiorem gloriam. eadem, §, Solet.

Superbia est radix omnis mali. Et est amor propriæ excellentiæ, lib, 2, d, xlij. §. Ex superbia Supra, Radix.

Superbia est mater inuidiæ, quia dum vnus alteri parificari vel pręferri vult, inuidet sibi alterum gratiam vel fortunam. li. ij dist. 5, §. Post hæc,

Superbię quatuor sunt species, Prima, cum quis bonū quod habet, sibi tribuit. Secunda, si a deo se habere cognoscit, tamen proprijs hoc meritis tribuit. Tertia, cū se iactat habere q̄ non habet. Quarta, qñ cæteris despectis, vult singulariter videri, & singulariter bonus haberi, li, 2, dist. 42. §. Ex superbia,

Superbię species est taciturnitas. Infra, Taciturnitas.

Superbia habet confusionis difformitatem, non con

fessiones

tiam non potuit, ad fraudem se conuertit. Et ne fraus eius cõsideraretur, in alia specie venit. Sed ne omnino occulta esset fraus eius quo caueri non posset, permissus est duntaxat in tali specie qua malitia eius facile possit deprehendi. Quod ergo in aliena specie venit, sua voluntate factum est. Quod autem non in quacunq; specie, diuinitus est factum. Non enim nisi per serpentem permissus est, qui potius per columbam venisset: sed indignum erat vt diabolus odiosam faceret homini formam, in qua spiritus sanctus apparitur us erat. libro secũdo, distin. 21. §. Videns igitur. & §. Sed quia. Et supra. Serpens.

Tentandi potestas est diabolo diminuta. supra. Christi sangnine.

Tentare virum diabolus non est permissus, nisi per mulierem, vt sicut præceptum dei per virum venit ad mulierem, ita tentatio diaboli per mulierem transiret, ad virum. libro secundo, dist. 22. § Hic videtur. supra. Præceptum dei.

Tentans igitur diabolus, sub interrogatione mulierem aggreditur, timens deprehendi, si persuasiõis verba primo proponeret: & vt colligeret ex responsione mulieris, qualiter in malitia procedere posset. Et mulier sub dubio respondens, locum tentandi dedit. Iste ergo ordo fuit. Dominus dixit affirmatiue. Mulier dubitatiue, diabolus negatiue. Quæ ergo dubitauit, ab affirmante recessit, & ad negantem appropinquauit, qui dixit: Nequaquam moriemini. libro secundo, distin. 21. §. Tentatio. Et persuasioni duplicem diabolus adiecit promissionem, vt citius reciperetur, scilicet similitudinem dei, & scientiam boni & mali. Vnde tribus modis hominem tentauit, scilicet gula, in persuasione cibi: inani gloria, in promissiõe deitatis: auaritia in promissione scientiæ. eadem. §. Qui ad suam. supra. Diabolus triplici.

Tentationis primi hominis ordo & modus. sup. Tentauit. supra. Tentatio.

Tentauit diabolus primum hominem triplici vitio. supra. Tentans. supra. Diabolus triplici.

Tentati hominis quædam elatio in animo eius præcessit. Augustinus: Non est, inquit, putandum quod homo deijceretur, nisi præcessisset in eo quædam elatio comprimenda, vt per humilitatem peccati sciret quam falso de se præsumpserit, & quod non se bene habet natura, si a faciente recesserit. Quomodo item verbis tentatoris crederet mulier deum se a re bona & vtili prohibuisse, nisi inesset in eius mente amor illæ propriæ potestatis, & de se superba præsumptio, quæ per tentationem fuerat conuincenda aut perimenda? Verba hæc Augustini ita sunt intelligenda: Non deijceretur homo in actum illius peccati, vt scilicet lignum vetitum ęderet, & in has miserias per tentationem diaboli, nisi elatio comprimenda præcessisset: Non vtiq; tentationem, sed opus peccati. Nam mulier audito verbo diaboli dicentis: Eritis sicut dij &c. statim menti eius surrepsit elatio quædam, & amor proprię potestatis, ex quo placuit ei facere quod diabolus suadebat, & vtiq; fecit. Sic tentatio præcessit ex qua orta est elatio in mente, quam sequutum est peccatum operis, & pœna peccati. Itaq; alio suggerente peccauit. libro secundo distinctiõe. 22. §. Hic videtur. & §. Quod si.

Tentationis ordo in vnoquoq; homine talis est, qualis in primis parentibus præcessit. Nam pro serpente est motus sensualitatis, qui suggerit mulieri, hoc est, inferiori portioni rationis, & mulier dat viro, hoc est, superiori portioni. Hic est vir qui secundum Apostolũ dicitur imago dei, & illa mulier, quæ dicitur gloria viri. Inter hunc virum & mulierem est velut quoddam spirituale coniugium. Cum igitur sensualis motus illecebram, id est, speciem rei delectabilis allicientem ad peccatum conceperit, quasi serpens iã mulieri suggerit, id est, inferiori portioni rationis, hoc est rationi scientiæ, quæ si consentit illecebre, iam mulier ędit cibum vetitum, quam cum superiori parti ratiõis, id est, rationi sapientiæ suggerit: tunc dat viro, qui si consentit, vir cum muliere comedit. Si ergo in motu sensuali tm̃ peccati illecebra teneatur, veniale ac leuissimũ peccatum est. Si vero inferior ratio consentit, ita quod in cogitationis sola delectatione sine voluntate perficiendi teneatur, tunc sola mulier comedit & non vir, cuius autoritate voluntas cohibetur, ne vsq; ad opus perueniat. Si vero assit plena voluntas perficiendi dũ adesset facultas, tunc & vir manducauit, quia superior pars consentit: & est damnabile & graue peccatum. Quando autem mulier sola manducat, ita vt peccatũ non diu teneatur in delectatione cogitationis, sed statim vt talis cogitatio mulierem tetigerit, viri autoritate repellatur, veniale est. Si vero diu teneatur, etiam si desit voluntas perficiendi, mortale est propter delectationem in cogitatione, & pro eo dãnabitur simul vir & mulier: quia tunc vir mulierem nõ cohibuit statim vt debuit. Non enim potuit inferior pars mortaliter peccare sine superiore, scilicet vere vel interp̃tatiue consentiente. libro secundo, distin. 24. § Illud. & §. Nunc superest.

Terra illa de qua habetur Genesis 1. In principio creauit deus cœlum & terram, dicebatur materialiter informis, non quod omnino nullam formam habuit, quia nullum corpus sine vlla forma existere potest, sed ideo, quia in confusione & permixtione quædam existens, nondum pulchram apertamq; & distinctam acceperat formam, qualem modo cernim⁹. Fuit itaq; in forma confusionis, ante formam dispositionis. Et illa moles prima omnium rerum videtur ibidem adesse prodijsse, vbi nunc formata subsistit. Et pars quæ facta est terra, cõsistebat in medio, & alia pars de qua factus est aer & alia elementâ huius sensibilis mundi, per modum nebulę circũdabant eam, quod apparere non poterat: & tota moles porrecta fuit ad altitudinẽ tantam, ad quam nunc pertingit summitas corporalis naturæ. Et secundum aliquos, vltra locum firmamenti extendebatur, & fuit in inferiori parte spissior & grossior, in superiori vero rarior & subtilior, de qua parte quidam dicunt aquas esse, quæ sunt supra firmamentum. li. 2. di. 12. §. De qua. & §. Nunc superest.

Terra qualis fuit, & quomodo tertia die apparuit. supra. Die tertia.

Terra significat peccatores. supra. Deus habitat.

Timor est quadruplex, scilicet mundanus siue humanus, seruilis, initialis & castus. Mundanus est, quando timemus pati pericula carnis, vel perdere bona mundi propter quod delinquimus. Seruilis est, cum per timorem gehennę homo se continet a peccato, quo pręsentiam iudicis & pœnam metuit: & timore pœnę, nõ timore amittendi bonum ęternum facit quicquid boni facit. Iste timor bonus & vtilis est, sed insufficiens, per quem paulatim fit consuetudo iustitiæ, & succedit ei timor initialis, quando scilicet incipit amari quod

durum

plicitas vbi summa est vnitas, & indifferens æqualitas, quãuis dicatur trinitas: alioquin minor esset pater solus vel filius quam ambo simul. lib. 4. di. 19. §. Præterea. Supra. Maior.

Tristis vsq; ad mortem dicitur Christus, non propter mortem, quia vbi propter mortem tristitia est, illic mors est causa tristitiæ. vbi vero tristitia vsq; ad mortem, ibi mors non est causa tristitiæ, sed finis tristitiæ est. lib. 3. di. 15. §. Veruntamen.

Tropus est, seu sermo tropicus, qñ res significãtes sortiuntur nomina rerũ quas significant, vt dũ species panis dicitur corpus Christi, vel qñ videns sacramẽtũ dicit se Christum vidisse vel videre, & similia. li. 4. di. 10. §. Attende. supra. Argumentatio.

Vana siue inanis gloria. i. supbia est amor propriæ excellentiæ. lib. 2. distin. 21 §. Qui ad suam.

Vana gloria pręcessit casum primi hominis. sup. Tentati.

Vbiq; semper esse solius dei est. Et innuitur plurium sanctorũ autoritatibus. lib. 1. dist. 37. §. & quoniam. supra Esse vbiq;.

Velle dei idem est quod esse. Nõ tamẽ deus est omne quod vult, quia dicendo deus vult oĩa, valet illã, deus est cuius voluntati subiecta sunt oĩa. lib. 1. di. 45. §. Et licet. Infra. Voluntas dei est.

Velle dei. Infra. Voluntas.

Velle Christum pati debuerunt sancti: & quõ iusti lætabantur & tristabantur in eius passione diuersis respectibus, propter hominis enim liberationẽ & diuinæ voluntatis impletionem. Sancti cupierunt Christum mori, & lætabantur pro eius morte, tristabantur tñ de eius afflictione & cruciatibus, vel de peccatorum occasionibus. lib. 1. dist. 48. Ex quo. Passiones tamen aliorũ sanctorũ possumus bona voluntate velle & nolle, iuxta diuersos fines siue respectus. eadem. Si vero.

Velle viuere naturale est. li. 2. dist. 17. §. Sed vtrum. Infra. Viuere velle.

Velle malũ est semper malum. Infra. Voluntas actus.

Venialia pctã quę fragilitati hũanæ (q̃uis parua, tamẽ crebra) surrepunt, quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabũt & opprimẽt, sicut vnũ aliquod grande peccatũ. Quid enim interest ad naufragiũ, an vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim surrepens aqua in sentinam negligentiũ culpa, impleat nauim & submergatur. Ideo quotidianã agere pœnitentiam non cessemus. li. 4. di. 16. §. Prædictis. & supra. Pœnitentia venialium.

Venialia pctã dimittunt in futuro. sup. Pctã venialia.

Venialia peccata sunt in triplici differentia. supra. Peccata venialia significantur.

Verbum in trinitate est filius, id est, secunda persona. lib. 1. di. 2. §. Non potest super.

Verba significantia actum vel operationem, quomõ intelligantur de deo dicta. sup. Deum creare.

Verba tpalia vere dicũtur de deo æterno, qa nullo tpe defuit, deest, vel deerit, licet ipse ꝓprie ẽ pñtialiter. li. 1. di. 8. § Hic diligenter. Sup. Tempus quodlibet.

Verbũ (id est dei filius) ex quo carnẽ & aĩam suscepit, à neutro separatũ est. li. 3. di. 21. §. Sicut Aug. sup. Diuinitas.

Verbũ accedens ad elementũ, efficit sacramentum. supra. Baptismus sacramentum.

Verba ex ignorãtia corrũpens, nihilominus baptizat, nec erit rebaptizandũ. li. 4. di. 6. §. Quæri etiam.

Verba alia quõ intelligunt. sup. Loquutiões. sup. Præ.

Vermis dãnatorũ. Vñ Esaiæ vlti. Vermis eorũ nõ morit, & ignis nõ extiguet. li. 3. di. 50. §. Postrẽo.

Verũ oĩe a deo est. Vñ Ambro. Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in spiritu sancto. Omne verum a quocũq; dicitur, a spũ sancto est. li. 1. di. 46. §. Quibus.

Vesperam primus dies habuit, & nõ mane. Vñ dicitur Gen. 1. Factũ est vespere & mane dies vnus. Vñ prius factum est vespere, scilicet primæ diei, & postea mane quod est finis præcedentis diei, & initiũ sequentis. lib. 2. di. 13. §. Hic notandum. sup. Dies. supra. Mane.

Vestigium trinitatis. supra. Dei trinitatem.

Videntes claritatem dei, nihil in creatura agitur qđ videre nõ possint. li. 1. di. 50. §. Postremo. sup. Scti sciũt

Videri diuinitas sine gaudio non potest. lib. 4 dist. 48. § Solet etiam.

Videre dei est, supra. Peccata tegere.

Vidua quæ dicatur, & cuius maritus bigamus censeatur. supra. sponsam alterius.

Viæ dñi vniuersæ dicũtur misericordia & veritas. August. Vniuersæ vię dñi quibus ad nos venit, intelliguntur duo aduentus. Primus in quo nobis manifestã & multiplicẽ misericordiã adhibuit. Secundus, in quo requirendo merita, iustitiã exhibebit. Vniuersæ etiã viæ dñi. i. qb9 ad dñm ascẽdim9 sũt iustitia, q̃ a malo declinamus, & mĩa q̃ bonũ facimus. li. 4. di. 46. § Post hæc.

Virũ prius & postea mulierẽ fecit deus, vt vnũ eẽt generis humani principiũ, & sic superbia diaboli cõfunderetur; & hominis humilitas dei similitudine sublimiaretur, qa angelos oĩes simul creauit. Diabolus enim aliud a deo esse principiũ cupierat, sed obtinere nõ potuit quod huiusmodi ex mũere datũ est, & per hoc dei imago apparuit in homine, vt sicut deus principiũ est creationis omnibus rebus, sic homo principiũ generationis omnibus hominibus fieret. Ideo etiam deus omnes homines ex vno esse voluit, vt se quasi vnum omnes amarent. lib. 2. di. 18. §. In eodem.

Vir significat in scriptura virtutum perfectionem. Supra resurgent omnes.

Virum circundedit mulier. supra. Christo data.

Virum alium ducens mulier, priore viuente. Supra. Mulier virum.

Vir ducẽs vxorẽ priore viro viuẽte. Inf. Vxorẽ aliam.

Viri & vxoris adinuicẽ ius. supra. Coniugium.

virginitas præfertur fœcundati. libro 4. distin. 33. §. Sed nunquid.

virginitati nostri temporis æquãtur cõiugia patriarcharũ, scz quo ad meritũ, & immoderatus vsus cõiugij nostri tpis fere imitat turpitudinẽ fornicatiõis illi9 tpis. Sicut non est impar meritũ patientię in Petro qui passus est, & in Iohanne qui passus nõ est: sic nõ impar meritũ continentię in Iohãne, qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios genuit. Nã illius celibatus & istius cõiugiũ pro tẽporũ distributione Christo militauerunt. Sed continentiã Iohãnes in ope habebat, Abrahã in solo habitu. Melior est aũt castitas celibũ. i. virginũ, q̃ nuptiarũ, quarũ vnã Abraham habebat in vsu, ambas in habitu. Caste enim cõiugaliter vixit. Esse autem sine cõiugio potuit, sed tũc nõ oportuit. Hieronymus: Quis ignorat sub alia dispẽsatione omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc sunt Christiani? Quõ igitur Abraham placuit in coniugio, sic nũc virgines placent in castitate. Seruiuit ille legi & tempori suo, seruiamus & nos legi & tempori nostro. li. 4. di. 33. §. Quæritur hic, & §. Quod.

Virginitas

Sup.

Inſignisſimorum dictorum per modum epilogi.

Supra, Chryſma. Alia eſt qua catechumini & neophiti vnguntur in pectore, & inter ſcapulas in pceptione baptiſmi. Tertia q̃ dicitur oleum infirmorum per epiſcopum conſecratum. lib. 4. diſt. 23. § Præter præmiſſa.

Vnctionis ſacramẽtum ab Apoſtolis eſt inſtitutũ, vt patet Iacobi vlt. Et habet duplicem effectum ſi digne recipiatur, ſcꝫ remiſſiõem peccatorum, & alleuiationẽ corporalis infirmitatis, dummodo talis alleuiatio expedit. eadem § Hoc ſacramentum.

Vnctionis extremæ aliud eſt ſacramẽtũ, ſcꝫ, vnctio exterior, aliud res ſacramẽti, ſcꝫ interior vnctio Ibidem.

Vnctionis ſacramentum ſi ex negligentia vel contemptu omittitur, periculoſum eſt & damnabile. Ibidem. Quod intelligitur duntaxat de negligentia quæ inducit cõtemptũ. Illa coniunctio, vel, capitur copulatiue.

Vnctio chryſmatis, Supra, Chryſma.

Vnctio confirmationis. Supra, Confirmatio.

Vnctio extrema ſæpe põt iterari. Si enim morbus non reuertitur, medicina nõ iteretur. Si vero morb⁹ nõ põt cohiberi, q̃re medicina debet prohiberi? Sicut oratio iterari poteſt, ita & vnctio poſſe videtur. Vtraqꝫ ẽm illic commemorat beatus Iacobus, & vtrunqꝫ alteri cooperatur ad alleuiatiõem corporis & animę. Nec obſtat ꝙ dicit Aug. lib. contra Permenianum, ſacramentum nõ iterandum. Hoc enim nõ videtur generaliter accipiendum (vt ſupra, Iterare) ſed de ſacramento baptiſmi, confirmationis & ordinis. Quidam tamen hoc de omni ſacramento intelligũt ſecundum totum, quod pertinet ad ſacramentum. Vnde ſacramentum altaris & vnctionis, & coniugij, licet ſępius ſumãtur, tamen quia nõ iterꝫ bñdicitur eadem hoſtia & idem oleũ, nõ iteratur ſacr̃m cũ iniuria. Et ſi dicis quod nec etiã baptiſmus iterum benedicitur: Dicẽdũ, ꝙ aliud ẽ de aq̃ baptiſmi q̃ de pane eucharistiæ & oleo vnctiõis. Põt ẽm baptiſm⁹ celebrari in aq̃ etiam nõ bñdicta: quia illa benedictio fit pro reuerentia & decore ſacramẽti. Sed corpus Chriſti nõ conficitur niſi de pane cõſecrato. Nec vnctio illa fieri poteſt niſi de oleo ab epiſcopo ſanctificato, ideo illa ſanctificatio ad virtutem ſacramenti pertinet. In coniugio etiam tantũ ſemel benedicitur quiſqꝫ, non ſępius. Benedicitur enim cum prima, & non cum ſecunda. Si ergo dictum Aug. ad ſanctificationem q̃ ſacr̃m expletur, refertur, de omni ſacramento generaliter verum eſt ꝙ non iteretur. Si vero ad ſuſceptionẽ ſacramenti refertur, de quibuſdã verꝫ eſt, de quibuſdam nõ. lib 4. diſt. 23. §, Poſt prædicta.

Vnio diuinitatis cum humanitate inexplicabilis eſt. Supra, Calciamentum.

Vnita ẽ oĩs dei ſubſtãtia omni naturę humanę in Chr̃i incarnatione, non pars parti. lib. 3. diſt. 5. §, Quod vero.

Vnitas eccl̃æ ex multis fidelib⁹ charitate copulãte cõnectitur, ſicut vn⁹ panis ex multis granis, & vnũ corp⁹ ex multis mẽbris cõpõitur. Et hęc vnitas eſt res myſtica ſacramẽti euchariſtiæ. li. 4. d. 8. §, Nunqd, Su. Euchariſtię.

Vnitas eccleſiæ pęnitẽtẽ iuuat. Supra, Pœnitere nemo.

Vnitas in eſſentia & pluralitas in pſonis oſtenditur, vbi dicitur: Ego & pater vnum ſumus. li. 1. di. 2. §, Oẽs aũt.

Vna ẽ pr̃is & filij & ſpũs ſc̃ti eſſentia, q̃ græce homouſion vocãt, ab homos qđ eſt vnũ, & vſias ſubſtãtia. In qua non eſt aliud pater, aliud fili⁹, aliud ſpũs ſc̃tũs, quamuis ſit perſonaliter alius pater, alius filius, alius ſpũs ſc̃tũs, nec tres dij, ſed vnus deus, licet pater filium genuerit. Teneamus igitur patrẽ & filiũ & ſpiritum ſanctum vnũ eſſe naturaliter deũ, nec tamẽ patrẽ eſſe qui filius eſt neqꝫ filiũ ipſum eſſe qui pater eſt, nec ſpiritũ ſc̃tm̃ eſſe ipſum qui pater eſt, aut filius, Ibidẽ. Supra, Perſonarum triũ.

Vnitas naturæ ſiue eſſentiæ, & trinitas perſonarũ ꝓbatur eſſe in deo p teſtimoniũ veteris teſtamẽti, cũ authoritatibus doctorũ, li, 1, d, 7, § Proponamus, &, §, Hilarius quoqꝫ Et ſimiliter ꝓbat̃ p teſtimonia noui teſtamẽti, & authoritates doctorum, eadem. § Nunc vero poſt teſtimonia. Supra Trinitatis.

Vnitas diuinæ eſſentiæ & pſonarũ trinitas cognoſcitur in creaturis. Supra. Dei inuiſibilia.

Vnitas eſſentiæ diuinæ & perſonarum trinitas cognoſcitur in aĩæ potẽtijs. Supra Imago trinitatis apparet.

Vnitas appropriatur patri (licet dicat̃ ſecũdũ ſubſtãtiã & cõueniat tribus ſicut æqualitas) qa ſicut pat̃ non eſt ab alio, ſic vnitas non habet principiũ in nũeris, ſed eſt aliorum principiũ. lib. 1. diſtinctio. 31. §. Sed plurimos. Supra. Appropriata alia.

Vnũ recte dicũtur pater & filius & ſpũs ſc̃tũs, & etiam vnus deus, ſed nõ dicũt̃ vn⁹ vel vna res, nã & alia diuerſa poſſunt dici vnũ cũ cõgruo additamento, vt corpus & anima dicũt̃ vnus hõ. Sed cũ vnũ ſine additamento plura dicũt̃, ſignificat̃ eadẽ natura atqꝫ eſſentia, ſicut pater & filius dicuntur vnum. Ibidem.

Vnitas quõ dicitur de tribus perſonis. Supra. Vnum.

Vnus deus triũ perſonarũ non dicit̃. Sup. Perſonę tres

Voluntas eadem eſt patris, vt ſit pater, & filij vt ſit filius. Supra. Patrem eſſe.

Volũtas dei eſt eſſentia dei, quia volũtas ſiue volẽs de deo ſc̃dm eſſentiã dicit̃. Nõ ẽm eſt ei aliud velle & aliud eſſe, ſed omnino idẽ eſt. li. 1. di, 45, §. Iã de volũtate.

Volũtas dei qua ſp volens eſt, nõ eſt affectus. i. paſſio ſiue motus, quia talis in deum cadere nõ põt. Ibidem.

Volũtas dei vna varie nominat̃ in ſcriptura ſacra. Voluntas tamẽ vere & ꝓprie dicit̃ quę in ipſo eſt, & ipſi⁹ eſſentia eſt. Et hæc eſt vna, nec multiplicitatem recipit, nec mutabilitatem, quia nõ poteſt eſſe inexpleta. Et vocatur beneplacitum ſiue diſpoſitio. Aliqñ autem ſc̃dm figuram. i. tropologice dicitur, vt præceptio, prohibitio, conſiliũ, permiſſio & operatio, & non eſt ſc̃dm proprietatem voluntas eius. Ideo pluraliter qñqꝫ dicitur, vt in Pſal. Magna opera eius exquiſita in oẽs voluntates eius. Et prædicta dicuntur voluntas dei, quia ſunt ſigna diuinæ voluntatis. Sicut ſigna iræ eius & dilectionis dicuntur eius ira & dilectio. lib, 1, diſt, 45, § Hic non eſt. § Aliquando vero, §, Ideo autem.

Voluntas dei duplex ẽ, ſcilicet beneplaciti, & eſt ſigni. Prima voluntate quicqd vult fieri, fit, & quicqd vult non fieri, non fit. Sed ſecunda ſæpe fit contrarium. Nec obſtat illud. 1. ad Thimo. 2. Ipſe vult oẽs homines ſaluos fieri, cum tamen multi non ſaluentur. Hoc enim ſic intelligit̃, quod nullus fit ſaluus, niſi quẽ ipſe velit ſaluari, & nõ ſic, quod nullus homo ſit, quẽ ipſe nõ velit ſaluum fieri. li, 1, d, 45, §, Hic non, & ſequen.

Volũtas dei efficax eſt, ita ꝙ ſemper fiat qđ ipſe velit, & nihil velit quod non fiat, vnde quocunqꝫ ſe hõ vertat, ſemper de eo volũtas dei impletur. Nihil in libero arbitrio conſtitutũ ſuperat voluntatem dei, etſi faciat contra voluntatem eius, ſcilicet ſigni, tñ contra volũtatem eius qui ipſe eſt. i. beneplaciti, nihil putandũ eſt ita fieri, tanquam aliter velit fieri. Illa enim voluntas, aut a nobis ſemper impletur, aut de nobis. Miro itaqꝫ modo non fit præter dei voluntatem quod fit contra eius voluntatem, ſcilicet præceptiuam, quia non fieret ſi non ſineret ipſe. Ipſius permiſſione omnia mala fiunt, quæ tamen præter voluntatem eius fiunt, quæ ipſe eſt, non tamen contra illam nolentem nihil fieri poteſt, li, 1, di, xlvij, §, Voluntas, & §, Verum,

Voluntati

Voluntati dei resistentes, Grego. Multi voluntatem dei peragunt, dum mutare contendunt, & consilio eius resistentes obsequuntur, quia hoc eius dispositioni militat, quod per humanum studium resultat. Ita dū homines cōtra dei volūtatē, id est, p̄ceptū faciūt, de ipsis facta est eius volūtas sempiterna, q̄ eos dānari volebat. Ibidem.

Voluntas dei necessitas est. Hoc enim necessario futurum est quod vult & p̄scit. lib. 2. dist. 27. §, Solet. Quod intelligitur de necessitate non consequentis, sed consequentię, Supra, Causa omnium, Infra, Voluntas dei est causa.

Voluntati signi scilicet præcepti prohibitionis & concilij, multa fiunt contraria ab hominibus. Nec tamen de⁹ quæ præcepit semper vult fieri, vel quæ prohibet nō fieri. Licet talia dicantur signa voluntatis ei⁹, sicut patet de p̄cepto ad Abrahā de filio immolādo: & de sanato cui p̄hibebat ne diceret. li. 1. di 45. §, Pro p̄cepto &. §, Etsi.

Voluntas dei, sc3, signi vocatur etiam ipsa eius permissio siue operatio. Aug. Non fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipsa faciendo. Nec dubitandum est deum facere bene sinendo fieri, quecunq; fiunt male, non enim hęc nisi iusto dei iudicio finit. li. 1. dist. 43. §, Permissio. Supra, Voluntas dei efficax.

Voluntas dei cū petimus, fiat voluntas tua, potest accipi pro præcepto siue consilio. ea. §, Pro præcepto.

Volūtas dei est causa omniū quę naturaliter fiunt aut fiūt Et qm̄ est æterna, iō causa ipsius volūtatis, quærenda nō est. Augustinus: Qui quærit quare deus voluerit facere mundum, causam quęrit voluntatis dei. Omnis autem causa efficiēs maior est eo q̄d efficit. Nihil autē mai⁹ volūtate dei, ergo ei⁹ causa q̄rēda nō est. ea. §. Hęc itaq;.

Voluntas dei est prima & summa causa omnium specierum atq; motionum. Nihil enim fit quod non de interiori & intelligibili aula summi imperatoris egrediatur, secundum ineffabilem iustitiam. Itaq; nō nisi dei voluntas causa prima est sanitatis, egritudinis, præmiorum, pœnarum & retributionū. lib. 1. dist. 45. §, Voluntas. Ibi ly. nisi, non excludit omnem causam, sed causam primā.

Voluntas humana est affectus rationis, vel affectus sensualitatis. libro 3. dist. 17. §, Post prædicta.

Voluntas creata est animi motus, cogente nullo ad aliq̄d nō admittendū vel adipiscendum. Hæc autem vt malum nō admittat, & bonū adipiscatur, p̄uenitur & p̄paratur dei gratia. li. 2. di. 26. §, Volūtatē, Sup. Gr̄a operās.

Voluntas naturalis est in anima rationali, qua naturaliter vult bonū, licet exiliter nisi gratia adiuuet vt efficacit velit, sed malū pōt p se efficacit velle. li. 2. d. 24. §, Liberū.

Voluntas nocendi inest cuiquam à se, sed potestas à deo est. libro 2. distinctio 21. §, Sed quia.

Voluntatem hominis mali potest deus vertere in bonū sed non facit, quia non vult. Cur autem non velit, ipse nouit lib. 2. dist. 23. §, Præterea.

Voluntas hominis semp libera est à necessitate, & nunq̄ cogi pōt li. 2. dist. 25. §, Est nanq;. Nō autem semp bona est. libro 2. dist. 25 §, Verum, Supra, Libertas triplex.

Voluntas peccare non volentiū, vt beatorum, non minus libera est, Supra, Liberum arbitrium.

Voluntas naturalis ipsius hoīs non valet erigi ad bonū efficacit volēdū, vel ope implēdū, nisi p gr̄am liberet, vt velit, & adiuuet vt p̄ficiat. li. 2. di. 25. §, Libertas.

Volūtas est qua peccatur & recte viuit. Nisi gratia dei liberetur à p̄ctō, & vt vitia superet adiuuet, recte pieq; viuere à fidelibus nemo potest. li 2. dist. 26. §, Et si diligēter. ibidem, dist. 28. §, Quod vero, Sup, Gratia operans.

Voluntas bona hoīs p̄uenit quędā dei dona, sc3, gratiā adiuuantē siue cooperantem, & q̄busdam p̄uenitur, sc3, gr̄a operātē, q̄ est fides cū charitate. li. 2. d. 26. §, Ipsa tū.

Voluntas bona q̄ præcedit fidē & charitatē, & alias iustificationes, nō sufficit ad salutem, nec ea recte viuitur. eadem. §, Cæterum. Supra, Liberum enim arbitrium.

Volūtas bona sc3 sufficiens, est donū dei & hoīs meritū, sc3 quo meretur, imo gratię, quia ex gratia principalit est, & gratia est. Aug. Quid est meritum hoīs añ gratiā, cū omne bonum meritū non in nobis facit nisi gr̄a? Ex gratia enim quę præuenit & sanat arbitrium hominis, & ex ipso arbitrio procreatur in homine bon⁹ affectus siue bonus motus mētis. Et hoc est primum bonum hominis meritum. lib. 2. di. 27. §. Quę ipsa: Et isti boni motus vel affectus, merita sunt & dona dei, quib⁹ meremur ipsorum augmentationē & bona. Ibidem.

Volūtatē suā potest hō mutare in meli⁹. Sed ea p̄tās nulla est, nisi detur à deo. Cum em̄ hoc fit in nostra potestate quod cum volumus facimus, nihil tam in nostra potestate q̄ ipsa voluntas est, sed a domino p̄paratur ipsa voluntas, & eo modo dat potestatē. lib. . di. 28 §, A libi. Aug. lib. Retract. dicit: Eadem regula vtriusq; est dei & nostri, volendi, sc3, & faciendi, & vtrunq; ipsius. i. dei ē, quia ipse præparat voluntatem: & vtrunq; nostrum, qa non fit nisi volētibus nobis. ea. §, In expositiōe: Illud q̄d fit in p̄tāte nr̄a, ipsa volūtas intelligit de voluntate intelligētię, q̄ qs vult se velle q̄d vult vel nolle. Et hoc semp ē in volūtate nr̄a, & nō intelligit de volūtate appetitus.

Volūtas hoīs vt sit bona, oportet attēdere q̄d cōgruat ei velle & quo fine. libro 1. distinctio. 48. §, Sciendum.

Voluntate bona potest homo aliquando velle quod deus etiam bona voluntate non vult, vt si bonus filius patrem vellet viuere, quem tamē deus vellet mori Rursus fit vt homo velit mala voluntate quod deus vult bona, vt si malus filius vellet patrem mori, & de⁹ idipsum velit. Multum enim interest velle hominem aliquid, & q̄d deo congruat, & ad quem finem suam quisq; referat volūtatem. Potest enim velle bonum quod ei non congruit velle, & pōt velle bonū q̄d cōgruit, sed nō refert ad finē bonū, & iō nō ē bona volūtas. li. 1. d. 48. §. Sciēdū.

Volūtas dei bona implet mala voluntate hoīm, sicut patet in Christi crucifixione. Nam Iudæi impia voluntate voluerunt quod Christus pateretur & moreret, q̄d de⁹ volebat bona voluntate, voluit tota trinitas, vt Christ⁹ pateretur. Nec tamen voluit q; Iudæi eum occiderēt, qa voluit pœnam Christi, nō aūt culpam Iudæorum. Nec tamen nolebat, si enim noluisset non fuisset. ea. §, Illud.

Voluntatem malam nullum malum præcessit, sed habuit originem ex bono. lib. 2. dist. 3. §. Causa & origo.

Voluntas mala est prima causa omnium malorum subsequentium, primo in angelo, deinde in homine. Ibidē.

Voluntas mala vtrum sit aliquid. Supra, Actus mali.

Voluntas cognoscitur ex fine vtrum sit recta vel praua. libro 2. dist. 38. §, Post prædicta.

Voluntatum rectarum varij sunt fines proprij & medij, qui tamen omnes ad vnum finem referuntur illius volūtatis, id ē, finis, qua volumus beate viuere, & ad eā vitam peruenire. Si igitur bona est voluntas, id est, finis ad quam referuntur, tunc omnes fines boni sunt, & sibimet religati. Si autem praua est, praui sint omnes. ea. §. Sed quæritur.

Voluntatum, id est finium rectarum cōnexio est quoddam iter ascendentium ad beatitudinem, quod velut certis passibus agitur. Prauarū aūt voluntatū implicatio vinculum est quo alligabitur qui hoc agit, vt proijciatur in tenebras exteriores. libro 2. distinctio 38. §. Sed quæritur vtrum in.

H Volun-

Voluntas, finis, & intẽtio distinguunt. Nã volũtas est q̃ aliqd volum⁹. Finis vero est vel illud q̃d volum⁹ vel potius aliqd propter qđ illud volum⁹. Intentio vero interdũ ꝓ volũtate, interdũ ꝓ fine accipit. ea. §. Solet eti. q̃ri: Volũtas finis & volũtas eius, qđ est ad finẽ, vtrũ eadẽ sit vel diuersę volũtates. Magister nõ determinat. ea. §, Sed quęritur vtrũ in. Potest tamẽ dici quod diuersis respecti i us potest dici eadem vel diuersa.

Voluntas mala inquantũ natura est, voluntas bona est, sed inquantum inordinata est mala, peccatum est. Nam voluntas inquantum vis est, bona est, sed actus eius q volũtas dicit, malus est dũ inordinatus est. li. 2. d. 35. §, Qui dã aũt. & ibidẽ di. 39. §, Sed adhuc. sup. Peccata duo.

Voluntas actus (qui est velle) quare malus est magis q̃ actus alterius potentiæ, sc3, intellectus, qui est intelligere, vel memorię, qui est memorari? Dicendũ q̃ actus voluntatis est ad aliquid adipiscendũ, vel nõ admittendũ, qui non potest esse de malis quin sit malus. Velle eñ mala malum est. Vel scđm alios, actus voluntatis malę non est de rebus naturalibus: sunt tamen etiam actus aliarũ potentiarum aliquãdo mali, vt memorari malũ, vt hoc faciat: intelligere malum vt inde verũ impugnet, & huiusmodi. libro 2: dist. 39. §, Sed ad huc.

Voluntatis malę duo sunt motus. i. duæ voluntates, secundũ aliquos vnus qui vult malũ naturaliter, pro eo q̃ homo fuit cõditus primo sine vitio, & rect⁹ in volũtate. Superior enim scintilla rõnis, q̃ etiam in Cayn non potuit extingui, semp vult bonũ, & malũ odit. Alius est mot⁹ mẽtis, quo mẽs relicta lege superiorꝝ subijcit se pctĩs, & iste motus absente gr̃a dñat in hoĩe, & alterũ deprimit, veniente autem gratia eliditur, & alter liberat & adiuuat. Alij dicũt vnã eẽ volũtatẽ. i. vnũ motũ q̃ hõ naturalit vult bonũ, & ex vitio vult malũ. li. 2. d. 39. § Pręterea.

Volũtati peccandi si actus coniungitur, nõ duo, sed vnũ pctm̃ (licet graui⁹) cõmittitur li. 2. dist. 42. §, Cũ autem.

Volũtarium est peccatum omne, supra. Peccatum vsq;.

Volũtas humana in actu meritorio cõcomitãs ẽ gr̃am non ducens, pedissequa est, non præuia. libro 2. di. 26. §, Itaq;, supra, Gratia operans.

Volũtatis finis est delectatio bona vel mala ad quam nititur qs ꝑuenire, sup. Finis voluntatis, sup. Finis bonę.

Voluntas siue votum pro operatione iudicatur. libro 4 dist. 17. §. Hic oritur. sup. Contritione cordis.

Voluntas beatorum confirmatur dei voluntati, supra, Sancti sunt.

Votũ est testificatio q̃dã ꝓmissionis spontaneæ, q̃ deo & his q̃ dei sunt, ꝓprie fieri debet. li. 4. d. 38. § Nũc de voto.

Votorum aliud cõmune, aliud singulare. Cõmune ẽ q̃ in baptismo omnes faciunt, cũ spondent renunciare diabolo & pompis eius. Singulare, cum aliquis sponte ꝓmittit seruare cõtinentiã, vel aliquid hmõi. ea. § Sciẽdũ.

Votũ aliud singulare, aliud priuatũ, qđ sc3 in abscondito factũ est, aliud solenne, qđ in cõspectu ecclę factũ est. ibid. sine solennitate, etiam si sit factũ corã multis testibus, censetur omne votũ & absconditum quod nõ est factum cum solennitate in facie ecclesiæ:

Votum priuatũ violans peccat mortaliter, sed qui solẽne violat, peccatũ mortale & cũ hoc scãdalũ facit. Ibidẽ.

Votũ cõtinẽtię impedit matrimõiũ. li. 4. d. 37. § Sũt igit

Votũ priuatũ impedit matrimoniũ cõtrahẽdũ, q̃a cõtrahens peccat mortalit, tñ cõtractũ tenet. li. 4. di. 38. §, Sciẽdũ & seq. Solenne autẽ votum impedit cõtrahendum, & dirimit contractum ibidem. dist. 37. §, Sunt igitur. Et per excommunicationem sunt compellendi vt ab inuicem discedentes, ad continentiam redeant. Ibidẽ dist. 38. §, Sciendum. Hodie tamẽ sunt ipso facto excommunicati de consangui. & affi. ca. Vnico in Clemen.

Vota stultorꝝ sunt infringẽda. li. 4. d. 38. §. Nũc de voto

Votũ vł volũtas ꝓ ope reputatur, sup. Cõtritiõe cordis.

Vouentibus castitatem non solum nubere, sed etiã velle nubere damnabile est. ea. §, Sciendum.

Vota abstinẽtię nõ põt mulier reddere, nisi ꝑmittat vir. Et si vir pri⁹ cõsenserit, & postea reuocat, mulier debet ei obtẽperare, sed vir erit reus. li. 4. d. 32. §, Qđ vero sine.

Vox tubæ. supra, Tuba.

Vsura est, cum quis plus exigit in iniuria vel q̃libet re q̃ acceperit. Hiero. Putant aliqui vsuram esse tm̃ in pecunia, sed intelligant vsuram vocari superabundatiã, sc3, quicq̃d est si ab eo q̃ dedit pl⁹ est, vt si in hyeme dem⁹ decem modios, & in messe recipiamus quindecim. lib. 3. distinctio 37. § In secunda.

Vsura prohibetur furti noĩe, q̃ sub rapina continet. Vñ Hiero. Vsuras querere vel fraudare, aut rapere, nihil interest, commoda fratri tuo, & accipe quod dedisti, & nihil superfluum quæras, quia abundãtia in vsuram computatur. Aug. Nõ enim rapinam permisit, q furtũ prohibuit. Sed sub furti nomine bene intelligi voluit omnem illicitam rei alienæ vsurpationem. Ibidem.

Vsus bonus liberi arbitrij ex deo est & ex nobis. Et ille vsus non dicitur virtus, sed poti⁹ est ex virtute. i. gratia præueniente. lib 2. di 27. §, Idẽ, sup. Virtus non est.

Vsus cardinalium virtutum in futuro & in præsenti, supra, Virtutes cardinales.

Vsus loq̃ndi nõ semp est cõsiderãdus. Nõ ẽ in reb⁹ inq̃t cõsiderãdũ qd vł sinat vel nõ sinat dici vsus s̃mõis nr̃i, sed qd rerꝝ ipsarꝝ intellect⁹ eluceat. li. 1. di. 28. §, Præterea.

Vtero materno nemo baptizari potest, licet aliq in vtero sanctificati legantur. li. 4. di. 6. §, Hoc etiam sciendum.

Vti qd sit, & q̃bus vtendũ est, supra, Frui. supra, Fruendum, supra, Res alienæ, & seq.

Vulnerata est natura humana ꝑ peccatum in potẽtijs, supra, Homo vulneratus.

Vxorem vnã hr̃e. Sic ab exordio temporis fuit cõiugiũ inchoatũ, & semp sic fuisset si primi hoĩes nõ peccassent. Postea autem cum fere omnes falsis dijs seruirent, cõsultũ est à deo, vt illi pauci qui in cultu dei erant, plures sibi copularent vxores, ne illis deficientibus, notitia eius deficeret. Vnde maledicti in lege erant steriles, sed nunc vbi spiritualis successio q̃rit, pluritas prohibet. Abraham ante legem fuit, & nõdũ ꝓhibitũ erat plurib⁹ vxorib⁹ copulari. li. 4. d. 33. §. Quęrit his, su. Matrimonij varia.

Vxores plures ante legem habere licebat. Per legem autẽ prohibita fuit vxorum multiplicatio gñaliter. Permissum tamen fuit regi habere plures, sed nõ multiplicare. Deutero. 18. Nõ habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius. Salomon transgressus est, qui habuit plurimas. Dauid vero non, qui licet habuit plures, nõ tamẽ plurimas: In noua tamẽ lege vnus tantum vni iungatur, in figura Christi & ecclesiæ, vbi non successio generis, sed sanctitas vitę q̃rit. li. 4. d. 33. §. Quod vero.

Vxorem potest vir dimittere causa fornicationis tantum, & ob nullam aliam causam, siue infirmitatem vł laborem, aut quodcunq;. libro 4. disti. 34. §. Nunc sup est, supra, Diuortij persona.

Vxorem propriam interficiens. Supra Occidens.

Vxorem aliam ducens, prima viuente, si pœnitentia ductus; secundã vult dimittere, asserens se aliam viuã hr̃e, nec tñ hoc eccł̃ia credẽs, ipsum cõpellit secũdam tenere.

Mulier quædã illa excusatur a crimine ,ppter ignorantiã, sed vir cõmisit adulteriũ, deinceps tamen reddens ei debitũ excusatur per obedientiã ecclesiæ, sed petere debitũ nunquã poterit.li.4 di.38 §.Hic quæritur. Hoc dictũ Magistri vltimũ nõ tenetur, imo reddendo debitũ, peccat mortaliter, & debet potius humiliter sustinere excommunicationem ecclesię, quam illi commorari & debitũ reddere. Extra de sententijs excommunicationis inquisitioni. Et Richardus & alij doctores.
Vxorẽ infidelẽ potest vir fidelis dimittere, & ecõuerso, quia Aposto.1.Corinth.7.consulit ab ea non discedere, sed non præcipit. Potest tñ etiã cũ ea manere.lib.4.di.39.§ Potest tamen.supra. Coniugem.& sequen. Supra.Cultus.

¶Indicis insignium dictorum Magistri,
Finis.

¶INDEX AC ELVCIDATIO dictionum ac dictorum quorundã magis difficilium in Theologia (vtvocant)scolastica, quæ simpliciores passim solent lectores à genuino illius intellectu remorari: collectus ex opere Reuerendi.P.Armandi Dominicani, sacræ Theologiæ professoris, ac pallatij apostolici quondam magistri.

¶De complexo & incomplexo.

EOrum quæ dicuntur (iuxta Aristotelem in libro Prædicamentorum) quædam dicuntur sine complexione, vt cũ aliqua pars orationis sola dicitur, vel duæ sine verbo complectente, vt cum dico Socrates solũ, vel currit solũ, vel cũ dico sic, Petrus, Bernardus, & sic de alijs, quæ singulariter & præcise accepta, sunt partes orationis, & non oratio. Quædã dicũtur cũ complexione, vt cũ fit oratio ex nomine & verbo, vt Socrates currit, vel similis. Quæ dicũtur sine cõplexione, vocantur termini & incõplexa. Quæ autem cũ complexione dicuntur, vocantur orationes, propositiones, enunciationes, & complexa. Et tam complexis quam incomplexis respondet conceptio intellectus, quia incomplexis respondet conceptio intellectus, quæ est secũdum primam operationem intellectus, scз simpliciũ intelligentia. Cõplexis vero respondet conceptio intellectus iuxtã secundã operationẽ, quæ est simpliciũ apprehensorũ cõpositio vel diuisio, vt fiat compositio per affirmationem in propositiõe, diuisio aũt per negationẽ; & hæc patent tertio de anima.¶ Sicut item in conceptionibus intellectus complexis, scilicet in propositionibus & enunciationibus, oportet fieri reductionem in aliqua cõplexa, quæ sunt principia per se intellectui nota, in quæ oia alia resoluuntur, vt primo posteriorũ dicitur: alias periret scientia, & esset processus in infinitũ: ita in cõceptiõibus incõplexis terminorũ, inuestigãdo quid vnũquodq; est, oportet fieri reductionẽ ad aliquid incõplexum, quod primo intellectus concipit, & ad quod oẽs conceptiones aliorũ simpliciter dictorũ terminorũ, finaliter resoluuntur. Primũ aũt principiũ demõstrabiliũ & enunciabiliũ, ad qđ oĩa alia resoluuntur, fundatur super esse, & est de quolibet esse vel nõ esse. Ergo mõ consimili termin⁹ incõplexus (ad cuius cõceptionẽ oẽs conceptiones incomplexorum resoluũtur) est ens quod ab actu essendi sumitur. Cũ autẽ conceptus cõplexorũ resoluatur in cõceptum incomplexorum, necesse est quod omnes conceptiões tam complexorum quam incomplexorum, resoluantur finaliter in cõceptionẽ entis. Et ita dicit Auicen.in principio suæ Metaph.

¶Ens rationis, ens reale, ens secũdum se.i.est substantia, ens secundum accidens.

ENs ad quod oẽs conceptiões animę resoluũtur, diuiditur tripliciter. Nam oẽ ens vel est rationis tantũ, quod est solum in anima & ab anima, qđ de se nihil est, circunscripto omni actu intellectus, & hoc ens nihil dicit positiue & subiectiue in anima, sed obiectiue solum, vt nunc suppono. Vel est ens reale, & hoc est quod non est ab anima, sed potest esse in anima & extra animã, nec depẽdet ab operatiõe intellectus præcise, quia est ens reale quod habet esse in rerũ natura, circũscripto omni actu intellectus. Et istud ens diuiditur in ens, quod est ens habens esse per se, & hoc est substantia: & in ens quod habet esse non per se subsistens, sed in alio. & hoc est accidens, quod diuiditur in nouem prædicamenta accidẽtium. Alio modo diuiditur ens in ens qđ dicitur per se, vt hõ est animal: & in ens quod dicitur secundum accidẽs, vt homo est albus. Nec est eadem ista diuisio cũ prima, quia prima diuisio entis in substantiã & accidens, attenditur secundum quod aliquod ens in sua natura est substantia vel accidens. Hæc autẽ secunda diuisio entis in se, & secundum quod accidens est, attenditur secundũ quod aliquid prædicatur per se vel per accidẽs de aliquo, vnde ista diuisiõe hoc totum (homo est animal) est ens per se: & hoc totum, homo est albus, est ens secundum accidens. Istæ autẽ tres diuisiones entis, ponũtur primo Metaph.a Philo.ca.de ente. Ad primum ergo genus vel modum entis, pertinent oẽs secundæ intentiones, vt genus, species, & nomina quæ designantur nominibus secundæ impositionis apud grãmaticos, & secundæ intentionis apud logicos. & de talibus proprie est logica. Ad secundum autem modum entis pertinent oẽs res, quæ significantur nominibus primæ impositionis, & in logica vocantur primæ intentiões. Et de omnibus talibus entibus sunt oẽs scientiæ reales, vt de motu physica &c. Quantum autẽ ad tertiã diuisionẽ, de entibus per se dictis sunt scientiæ reales. Entia autẽ per accidẽs, illo mõ nõ pertinent ad scientiã nec artẽ, vt patet sexto metaphy.¶ Qm̃ oẽs conceptiões simplicium & incõplexorum, resoluunt̃ in ens scd'm Auicẽnã in principio suæ Metaph. oportet q̃ oẽs aliæ conceptiones intellectus accipiantur ex additione ad ens. Enti autẽ nõ põt aliquid addi, quasi existens extraneũ a natura eius, per modũ q̃ differẽtia additur generi, vel accidens subiecto, qa quælibet res essentialiter est ens. Vñ Philo.5.Metaph.probat, q̃ ens nõ põt esse genus, sed pro tanto dicuntur aliqua addi supra ens, inquantum exprimunt aliquem modum ipsius entis in essendo, qui nõ exprimitur explicite nomine entis absolute considerati. Hoc autẽ cõtingit dupliciter. Vno mõ, vt modus expressius sit modus continens generaliter omne ens, & significetur nominibus primæ impositionis, & conueniat omnibus generibus entium & singulorum generibus, ac singulis generꝫ. Et talis modus essendi exprimitur quinq; nominibus trãscendẽtium, scilicet, vno, bono, re, aliquid, vero, quæ de oĩbus decẽ gñibus dicunt̃, & de singulis gñm, & de gñibus singulorꝫ, sicut & ens. Alio mõ vt modus expressius, sit

aliquis modus ſpecialis entis. Sunt enim diuerſi grad⁹ entitatis, ſcđm q̊s accipiunť diuerſi modi eſſendi. Et hic modus diſtinguitur, quia eſt quidam modus eſſendi ſolum in anima & ſecundum animam. & hunc modo eſſendi habent entia rationis, & hic modus eſſendi non diſtinguiť, & talia entia importantur nominibus ſecundæ impōnis, vt nomine generis & ſpeciei. Et eſt quidam modus eſſendi realis in rerum natura, circunſcripto animę, quem modū eſſendi habēt entia realia omnia, qui diſtinguitur in decem grad⁹ entitatis in re extra. Et iuxta hos modos accipiuntur diuerſa rerum genera, ſ. decem prædicamenta, quæ ſunt, ſubſtantia, quātitas, qualitas, relatio, actio, paſſio, quando, vbi, ſitus, habitus & hæc ſignificanť noībus primæ impōnis & intētiōis, & de iſtis dicetur inferi⁹. ¶ Quāuis aūt entia ratiōis nō diſtinguāť ſcđm diuerſū modū eſſendi, diſtinguuntur tñ ſecundum magis cōmune & minus commune: quia quædam intentiones ſunt cōmunes omnibus generibus decem, vt ſunt, genus, ſpecies &c. quæ omni gñri cōueniūt, q̊a in omni genere inueniuntur. Quædam autem ſolum vni generi vel vni ſpeciei, in vno genere, vt ſuppoſitū in genere ſubſtantiæ ſolū inuenitur. perſona autem in genere ſubſtantiæ attribuitur ſolum ſpeciei ſubſtantiæ rationalis, ſi tamen, vt quidam volunt, perſona ſit nomen ſecundę impoſitionis. Quantum etiam ad nomina primæ impoſitiōis quibus ſignificatur res extra animam, ita eſt quod quędam proprie dicuntur in vno genere, ſed ſimilitudinarie inueniuntur dici in alio, vt nomen ſubſtantiæ diciť propriæ in genere ſubſtantiæ, ſed per ſimilitudinē dicitur in genere qualitatis, ita & color qualitas eſt de ſubſtantia albedinis, ſicut animal de ſubſtantia hominis. Et qualitas proprie eſt in qualitatis genere, quodāmō autem inuenitur in genere ſubſtantiæ & quolibet alio, inquantum omnis differentia prędicatur in quale ſubſtantiale. Quidam autem conueniunt generi ſubſtantiæ ſic quod nullo modo nec proprie nec ſimilitudinarie inueniuntur in generibus accidētiū, vt hoc nomen perſona, & ſic de alijs &c. ¶ Secundum grammaticos omne nomen eſt primæ impoſitionis vel ſecundæ, & ſecundum logicos primæ intentionis vel ſecundæ, & hoc realiter idem eſt, licet voces ſint diuerſæ. Quid aūt ſit intentio, & quid prima, & quid ſecunda, & per conſequens quid nomine primæ intentionis & ſecundæ importetur, declarabitur inferi⁹, vbi de intētiōe ageť.

¶ Tranſcendētia ſex: Vnum, Ens, Res, Aliqd, Verum, Bonum.

Nomina quæ exprimunt modum entis conſequentem generaliter omne ens, & addunt hunc modum exprimendo ipſum varie ſuper ens, ſunt quinq; tranſcendentia, & ens, ad quod addunt hūc modum, eſt ſextum tranſcendeus. Horum autem ſufficientiam, ſignificationem ſimiliter & differentiam ab inuicem ponit ſanctus Thomas in quæſtionibus de veritate. q. i. ar. i. & communiter ſumitur hoc modo. Modus enim expeſſus conſequens om̄e ens generaliter dupliciter poteſt accipi. Vno modo ſecundum quod conſequitur vnumquodq; in ſe. Alio modo, ſecundum quod conſequitur vnumquodq; in ordine ad aliud. Si primo modo, hoc eſt dupliciter, quia talis exp̄ſſio vel ſit affirmatiue, vel negatiue. Nihil aūt inuenitur affirmatiue dictum abſolute, quod poſſit accipi in omni ente, niſi eſſentia eius ſcđm quā eſſe diciť, & ſic ab hoc mō affirmatiue exp̄ſſo, imponiť hoc nomē res, qđ in hoc differt ab ente ſcđm Auici. primo ſuæ methaph. q̄ ens ſumitur ab actu eſſendi. ſed nomen rei exprimit quidditatem ſiue eſſentia entis. Negatio autem conſequens omne ens abſolute, eſt indiuiſio. & hāc exprimit hoc nomen vnum, nihil enim aliud eſt vnum, quam ens indiuiſum. Si autem mod⁹ entis exprimať ſcđo modo ſcilicet ſecūdum ordinem vnius ad alterum, hoc eſt dupliciter. Vno modo ſecundum differentiam, & tunc ad hoc imponitur hoc nomen aliquid, quaſi aliud quid. Vnde ſicut ens dicitur vnum, inquantū eſt in ſe indiuiſum, ita dicitur aliquid inquantum eſt ab alijs diuiſum. Alio modo ſecundū conuenientiam vnius entis ad alterum, & hoc quidem non poteſt eſſe niſi accipiatur aliquid, quod natū eſt conuenire cum omni ente, hoc autem eſt anima, quæ eſt quodammō (vt dicitur tertio de anima) omnia. In anima autem eſt vis cognoſcitiua & appetitiua. Conuenientia ergo entis ad intellectum, exprimit hoc nomen verum, & ſecundum hoc Iſaac definit veritatem, dicens: Veritas eſt adęquatio rei & intellectus. Conuenientiam autem entis ad appetitum, exprimit hoc nomen bonum, vnde in principio Ethico. dicitur, q̄ bonum eſt quod omnia appetunt. Concludendo ergo recolligitur, q̄ ſex ſunt tranſcendentia, ſ. Ens, ad cuius conceptum omnium reſoluuntur conceptus, qđ differt ab omnibus alijs, quia ab actu ſumitur eſſendi. Res, ab eſſentia. Vnū, a ſui indiuiſione. Aliquid, ab aliorum diuiſione. Verum a conuenientia ad intellectū. Bonum, a conuenientia ad appetitum.

¶ Primum tranſcendens eſt Ens.

Diuiſio entis in actum & potentiam, tripliciter poteſt intelligi. Primo, vt ſit diuiſio vni⁹ communis in diuerſa entia, vt ens diceretur diuidi in roſam quæ ē actu, & in roſam quæ non eſt actu, ſed in potentia in principijs roſarum. Et ſic diuiſio entis in actum & potentiā, eſt diuiſio in duo entia, quorū vnū eſt in actu, & aliud in potentia, & hoc nō videtur proprie ſonare diuiſio. Secundo, vt ſit diuiſio eiuſdem entis in actum & potentiā. Et hoc dupliciter. Primo, vt dicať ens diuidi in actum actualem, quia habet aliqñ actualem exiſtētiam, vt roſa in vere. Et in potentiam, qñ habet eſſe in potētia in ſuis principijs, vt roſa in hyeme. Secundo modo, vt dicatur actus vnius & eiuſdem rei ſua exiſtentia actualis, & ſic denominatur ab eo, quod eſt in eo realiť actualiť: potentia aūt dicatur ipſa poſſibilitas ad actualitatē q̄ habet quæ reſpicit agēs & ſuū principiū, & hoc pro tpe pñti, ſi agēs ſit cauſa in fieri & cōſeruās in eſſe, vt ſol reſpectu lucis in aere. Vel p̄ p̄terito, ſi cauſa p̄ceſſerit, & nō eſt cauſa conſeruans in eſſe, vt domificator reſpectu domus. Et ſic dicitur dupliciter talis potentia per denominationē ab extrinſeco, q̄a vel a potentia paſſiua vel actiua rei. Et q̄tum ad iſtos duos modos diuiſiōis, pōt poni exemplū conueniens vt roſa. q̄a poſſet diuidi roſa in actū & potentiā dupľr. Primo poteſt diuidi roſa in actū & potentiā ſic, quod ipſa quandoq; exiſtit actualiter in rerum natura, vt cum eſt actualiter in vere, & ſic dicitur in actu. Qñq; autem ſolum in potentia, quia ſcilicet non eſt in rerū natura, vt in hyeme, ſed eſt virtute in ſuis principijs vel ſuis cauſis. Et hæc diuiſio roſæ reſpondet primæ diuiſioni entis & talis diuiſio roſæ vel entis actum & potentiam, non eſt diuiſio vnius & eiuſdem rei in actu exiſtētis, ſed eſt diuiſio eiuſdem rei exiſtentis aliqñ in actu, & aliqñ in potētia. Alio mō pōt diuidi, vt accipiatur actus ipſamet actualis exiſtentia: potentia aūt

accipiatur

accipiatur ipsamet possibilitas vel potestas, qua ipsa actu existens, est possibilis ad essendum respectu sui conseruatiui, vel fuit possibilis ad essendum respectu sui principij productiui, & sic est denominatio ab extrinseco, & ab eo qꝫ in rosa nō existit, sed in principio suo actiuo vel passiuo, & sic actus & potentia respiciunt rosam eandem numero actualiter existentem, & hęc diuisio respondet secundæ diuisioni entis positæ. & hæc diuisio est eiusdem rei actualiter existentis.

¶ Possibile dicitur secundum potentiam actiuā & passiuam, & nō repugnantiā terminorum.

ALiquid dicitur possibile vł impossibile tripliciter: Vno modo secundum potētiam actiuā, sicut homini est possibile ambulare secundū potentiam gressiuā, volare aūt impossibile. Habet em̄ hō in se naturaliter potētiā actiuā ad ambulādū, nō aūt ad volādū. Secundo modo dicitur aliquid possibile vel impossibile secundū potentiā passiuā, sicut corpori cęlesti est possibile moueri circularit, corrūpi aūt impossibile. Est em̄ i cęlo potentia passiua ad vbi siue ad locū, nō autem ad corrūpi, quia non est compositum ex contrarijs. Tertio modo dicitur aliquid possibile vel impossibile non secundū aliquam potentiam actiuam vel passiuam, habendo respectum ad ens secundum se & absolute. Et hoc modo in logicis dicitur possibile aliquid enunciabile, cuius termini nullam habent repugnantiam, vt possibile est qđ Socrates currat. Impossibile vero dicitur illud, cuiꝰ termini habent repugnantiam: vt quod homo manens homo, sit asinus: & istud possibile, dicitur possibile per cohærentiam terminorum, vel non repugnantiam terminorum, & est respectu cuiuscunqꝫ factibilis a quacunqꝫ potentia. Impossibile autem vocatur per repugnantiā vel non cohærentiam terminorum, & est respectu contradictoriorum. Et sic patet quod triplex est potentia, scꝫ, actiua quæ est agentis: & passiua, quæ est patientis, & p cohærentiam vel non repugnantiam terminorum, quę proprius dicitur possibilitas, & hoc est respectu vtriusqꝫ potentiæ tam actiuæ quam passiuæ. Et ab hac triplici potentia sumitur possibile triplex, possibile secundum potentiam actiuam, & possibile potentiam passiuam, & possibile scđm cohęrētiā vł nō terminorum repugnātiā

¶ Diuisio entis in actum & potentiam est realis & in res diuersas.

HAc diuisione præmissa, sciendum est, quod diuisio entis respectu vnius & eiusdem entis in actum & potentiam, quia scilicet, ens dicitur in actu, ab actuali existentia: ens autem in potentia quia solum est in potentia & in causis suis, potest tripliciter accipi secundum triplicem modum potentiæ nominatæ. Si enim loquamur de actu respectu potentiæ actiuæ & respectu sui principij productiui: sic dico, quod diuisio entis in actum & potentiam, est realis, & duorum realium realiter differentium: quia actiue nullus actus nec aliqua res productiua est suiipsius, & sic rosa realiter differt a potentia sua actiua productiua. Si autem loquamur de potentia passiua, qua actus dicitur possibilis: sic dicendum est, quod etiam potentia passiua quæ est ad aliquem actum, & actus, ad quem est, dicuntur realiter differre: quia impossibile est idem secundum idem, formaliter simul esse in potentia & in actu, & iterum, quia nihil stat cum opposito suo formaliter simul, sed potentia ad actum stat formaliter simul cum opposito actus, sicut potentia ad albedinem, stat cum nigredine actuali, & hoc modo actualis existentia rosæ in vere, differt realiter ab existentia potentiæ passiuę quæ existit in humore terræ in hyeme. Si autē accipiatur potentia tertio modo, scilicet pro non repugnātia, vel pro cohęrētia terminorum, quod idem est, sic talis possibilitas non dicit nisi exclusionem impossibilitatis, quę circunscripta potentia actiua vel passiua, non est aliqua res in rerum natura. Et sic accipiendo diuisionem entis in actum & potentiam ab hac possibilitate dictam, non est diuisio duorū diuersorum realiter, nec est diuisio realis. Verum est autē, quod quælibet aliarum potentiarum, scilicet actiua & passiua, includit possibilitatem non repugnātię terminorum. Et ideo cum realiter nihil sit aliud diuersum ab illis, vt est in illis, & ad illa reducitur, tunc iudicandum est de ea, sicut de alijs duabus potentijs, scilicet actiua & passiua. Si autem accipiatur diuisio entis tertio modo, scilicet quod intelligatur diuidi ens in actum & potentiam: sic quod eadem res actu existens, diuidatur in actum ratione suę exstentiæ p denominationem intrinsecā, & in potentiam ratione possibilitatis quam habet ad essendum respectu sui principij productiui & conseruatiui simul, quale productiuum est sol respectu lucis in aere, vel respectu principij productiui, quamuis nō conseruatiui, sicut est faber respectu cultelli. Primum enim productiuum est causa in fieri, & conseruans in esse sicut sol. Secundum autem productiuum solum in fieri causa est, sicut faber. Sic dicendum est quod talis diuisio non est in diuersas res, sed eiusdem rei a seipsa, prout consideratur diuersimode: quia prout accipitur secundum illud quod est quantum ad actualem existētiā suam propriam, sumitur actualitas eius: quātum autem ad potentiam eius actiuam vel passiuam, quæ est vel causans actu & conseruans, sicut sol lucem in aere vel causans & non conseruās, sicut faber cultellum, sumitur per extrinsecam denominationem potētialitas, vel pro tempore quo causans erat & conseruat, vel pro tempore quo causauit. Igitur hæc diuisio est vnius & eiusdem entis realis, sed est diuisio rationis & non realis, & non est diuisio in diuersas res. Prima igitur diuisio scilicet omnium trium, conuenit omnibus entibus, quia quædam sunt in actu, & alia in potētia. Secunda conuenit omnibus entibus, posito quod mundus sit creatꝰ ex tempore. Sed si mundus fuisset ab æterno, & omnes res ab æterno fuissent, tam genera quam species quam indiuidua, illa diuisio locum nō haberet: quia in illa diuisione in eadem duratione potentia præcedit actum. Tertia autem diuisio entis cōuenit omni creaturæ & omni enti creato, etiam si creaturæ fuissent ab æterno, quia etsi nō habuissent principium durationis, habuissent tm̄ principium causalitatis, respectu cuius attenditur potentialitas tertio modo sumpta. Ex quo patet, quod prima diuisio omnium trium, est realis & diuersorum realiter. Secūda est realis & in diuersas res tertio modo, quo potentia, a q̄ sumitur potentialitas siue actiua siue passiua, est diuersa ab eo, sed hoc non est ponere in eodem ente diuersas res, quarum vna sit actualis existentia rei, a qua sumatur actualitas eius, alia sit potentialitas eius in ea existens, quæ sit alia potentia actiua vel passiua. Tertia autem diuisio est non in diuersas res, sed est eiusdē rei vere & realis: ipsa autem diuisio est secundum rationem & non secundum rem.

¶ Nomen hoc Actus vn̄ habuit originem, &

ad quæ eſt ſecundario extenſum.

VNde ſumptū ſit hoc nomē actus, patet p Philo. ix. Metph. Quia enim rebus nomina imponimus, ꝙ eas cognoſcimus. ideo voces ſunt ſigna conceptuum, vt dicitur primo Periher. Cum inter omnes actus motus ſit nobis notior, & magis ſenſu pceptibilis: ideo motui fuit nomen actus impoſitum, primo vt motus actus diceretur, Quapropter. iij. Phy. motus definitur per actum, & dicitur quod ſit actus entis in potentia. Quoniam autem nõ entia ſenſu percipi non poſſunt, ideo non entibus nullo mõ attribuitur motus, licet eis alia attribuantur. Dicimus enim nõ entia eſſe intelligibilia, & actu intelliguntur, vt roſa in hyeme actu non exiſtens. Sed non dicimus ea eſſe mobilia, vel actu mota, vl' quod actu moueantur, quapropter cum nomen actus impoſitum ſit motui ad ipſum primo ſignificandum, quia eſt nobis magis cognoſcibilis ratione ſuę claritatis (alias entitatis) quam ſenſu percipimus, idcirco tractum eſt nomē actus ad ſignificandum illud quod habet motum tranſcendentem omnem actualitatem & entitatem creatam. Et ſic dicitur deus actus, non qualiſcūꝗ, ſed primus, quia eſt cauſa omnis alterius actus. Exinde tractum eſt nomē actus ad omne illud, quod dat eſſe actu alicui rei. Et ꝗa forma omnis tam ſubſtantialis quæ dat eſſe rei ſubſtātialæ & ſimpliciter, quam accidentalis, quæ dat eſſe accidentale & ſecundū quid, vt albedo dat aliquam actualitatem: iccirco omnis forma ſubſtantialis dicitur actus, & omne accidens de genere nouem prædicamentorum accidentium, cum ſit forma accidentalis, dicit actus. Hæc eſt autem differentia int̄ deum, qui dicitur actus primus, & alias formas ſubſtantiales & accidentales, quæ etiam actus dicuntur, quia deus dicitur actus primus & purus, non habens in ſe aliquam poſſibilitatem. Secus eſt de illis de quibus dictū eſt, reſpectu quorum attenditur diuiſio entis in actum & potentiam, nec tamen nego in deo eſſe potentiam actiuam, ſed ſolum poſſibilitatem paſſiuam, per cuius priuationem dicitur actus purus. In omni autem forma dante eſſe actu tam ſubſtantiali quam accidentali, eſt aliqua poſſibilitas, vt patet ex prędictis. Quapropter nulla dicitur actus purus, ſed aliquæ poſſunt dici actus primus reſpectu actuū ſequētium, vt immediate patebit. Ex quo patet, vnde ortum habuit nomen actus, & ad quæ poſtea eſt tractum, & quomodo conuenit deo, qui eſt forma omnium exemplaris, non exiſtens in alio. & quomodo conuenit alijs formis quæ ſunt in ſubiecto, eſſe dantes vel ſubſtantiale vel accidentale.

¶ Quidam eſt actus primus, quidā ſecūdus.

TRipliciter poteſt intelligi actus primus & ſecundus. Vno mõ vt quia deo cõuenit eſſe primum ens, & eſſe actum primum, vt immediate dictū eſt. Omnis autem res creata, tali ordine eſt ens ſecūdarium, & quia quibuſdam rebus conuenit nomen actus poſſet intelligi diuiſio actus primi & ſecundi, vt deus qui eſt actus primus, increatus & purus, diceretur actus primus: actus autem creatus, diceretur actus ſecundus. Alio modo poſſet intelligi actus primus & actus ſecundus, ſecundum ſucceſſionem actuum, vt act⁹ præcedens, diceretur actus primus: & actus ſequens, ſecundus, in eadem ſpecie vel in eodem genere, & ſic non ſolum poſſet poni diuiſio actus primi & ſecundi, ſed etiam tertij vel alterius ſecūdum conditionem actuum. Et illo modo Ariſto. iij. de anima, ponit triplicem operationem intellectus. Primam, quæ eſt intelligētia ſimplicium quidditatum, vt cum appræhendit quis naturam lapidis. Secundam, quæ eſt appræhenſorum compoſitio vel diuiſio, vt cum dicitur, quod lapis eſt ſubſtantia quantum ad compoſitionem, & hæc eſt affirmatio, vel quod lapis non eſt homo, quantum ad diuiſionē &, hæc eſt negatio. Tertiam, quæ eſt diſcurſus a magis notis ad minus nota, quod ſit in diſcurſu ſyllogiſtico rationis. Et cum quælibet talium operationū ſit quidam actus intellect⁹, poſſet dici quod prima operatio eſſet primus actus intellectus, & ſecunda ſecundus, & tertia tertius, & ſicut hic, ita & in alijs. Iſtis tamē duobus modis non eſt communis acceptio iſtius diſtinctionis, quando dicimus quod actus eſt duplex, ſcilicet primus & ſecundus, quam ponit Ariſto. in principio ſecundi de aīa. Eſt ergo intellectus iſte Philoſo. & communiter loquentium de actu primo & ſecundo, quod cum (vt dictum eſt) omnis forma tam ſubſtantialis quam accidentalis, ſit quidam actus in omni re in qua eſt, cum omnis actualitas ſit forma, ipſa forma poteſt dici & dicitur actus primus, & ſecundum hoc, aliquid dicitur eſſe in actu primo. Sed quia vnaquęꝗ res ſicut ſe habet ad eſſe, ita ſe habet ad operari: iccirco ſicut forma eſt principiū eſſendi, ita & principiū opandi, omnis enim operatio eſt a forma. Cum autem operatio ſit quoddam accidens, vt prædictum eſt, ipſum autem accidens quidam actus eſt, ipſa operatio dicitur primus actus, inquantum eſt forma accidentalis: & dicitur actus ſecundus, inquantum procedit & eſt a forma, q̄ eſt principiū actionis &, quæ dicit act⁹ primus. Sicut ergo operatio dicitur actus ſecundus, quæ a forma egreditur, ita per operationem actualiter exiſtētē in operante vel ab operāte, dicitur aliquid in actu ſecundo. Sicut patet quod ſcientia eſt quędam forma accidentalis de prima ſpecie qualitatis, & hæc dicitur actus primus, & eam habens, dicitur in actu primo per eam. Sed conſiderare actu, eſt operatio quæ egreditur a ſcientia modo q̄ actus elicitur mediante habitu ſcientię, & ideo dicitur actus ſecundus, & habens actualē conſiderationem de pertinentibus ad ſcientiam, dicitur eſſe in actu ſecundo. Et ſic patet quid eſt actus primus, quia ipſa forma, & ſecundus, quia ipſa operatio,

Potentia triplex.

SCiendū eſt quod ſecundum Auicē. nomen potētiæ fuit primo inuentum ad ſignificandum poteſtatem hominum, prout dicim⁹ aliquos magnos potentes eſſe. Ex hoc autem tranſlatum eſt ex quadā proportione & ſimilitudine ad res naturales, quod ſic patet. Dicitur enim inſ homines eſſe potēs, qui facit qđ vult, vel poteſt facere quod vult de alijs ſine impedimento, & ſic ſecundum hoc tranſlatum eſt nomen potentiæ ad omne principium actionis in naturalibus, vt potentia dicatur tam in hominibus, vbi ab eorum poteſtate primo eius nomen impoſitū eſt, q̄ in rebus naturalib⁹, q̄ ſunt principiū actiõis ad q̄s tranſlatū eſt, ſecundum quod quælibet harum plus agere poteſt & minus pati. Secundum enim quod plus impediri poteſt, ſecundum hoc plus minuitur de potentia eius, Impeditur autem potentia alicuius agentis vel naturalis vel voluntarij, inquantum poteſt pati ab aliquo. Vnde de ratione potentiæ eſt quantum ad primam ſui impoſitionē eſſe principiū actionis, & non poſſe pati. Vñ illud ꝙ nõ pōt pati, datoꝙ nihil poſſit agere, potēs dici

dicimus: sicut ferrum, quod habet potentiam vt nõ secetur vel diuidatur. Sed ex alia consideratione, scilicet, quod oportet actionem agentis in aliquo recipi, quæ actio ẽ agẽtis: cõueniẽter nomẽ potẽtiæ, extẽsum est ad hoc, vt recipiens actionem agentis, habeat nomẽ potentiæ & potentiam habere dicatur, quæ potentia vocatur passiua. Sicut enim illa quæ in agente est actionis principium, potentia actiua vocatur: Ita illa quæ est recipiendi principium, passiua vocatur. Ex quibus colligitur quod est duplex potentia, vna, quæ dicitur actiua. alia, quæ dicitur passiua. Et quia in omni potentia actiua vel passiua attenditur, vt possibile non repugnet potẽtiæ: Idcirco ponitur 5. Metaphy. tertia potentia, quæ vocatur potentia coherentiæ terminorũ, vel non repugnantia terminorum. Et quia ista fundatur super duas primas, & videtur magis logice accipi, quã realiter ab eis distincta: idcirco illa dimissa, qa per alias duas importatur, solum de aliis duabus in speciali prosequendum est. Potentia enim cohærentiæ vel nõ repugnantiæ terminorũ, dicitur respectu omniũ quæ contradictionẽ aliquã non includunt, quæ sunt possibilia vel per potentiam actiuam, vel passiuam quamcunq;, vt quod ex ligno fiat lanx vel domus, est in ligno potentia, sed non repugnantia terminorum, & ꝑ oppositum, quicquid contradictionẽ includit, est impossibile, oppositum isti potentiæ: sicut quod lignum manẽs lignum, fiat lapis vel vitulus. vnde nec hoc est possibile per diuinam virtutem, licet sit possibile diuinæ virtuti, ex ligno subito facere vitulum, ligni tamen natura non manente.

¶ De potentia absoluta & ordinata in deo.

POtentia dei absoluta, dicitur posse suum vel potestas sua absolute considerata, sine respectu habito ad aliquod attributum diuinum. & hac potentia potest absolute quicquid habet rationem factibilitatis. & illud quod nõ potest facere, dicitur impossibile, nõ ꝑpter defectũ diuinæ potẽtiæ, sed ꝑpter defectũ rei factibilis q̃ nõ est capax. sicut magister in theogia, de potẽtia absoluta põt docere theologiã. sed qđ nõ posset docere asinũ, nõ est defectus potẽtiæ in magistro sed ẽ defect⁹ asini, q nõ est capax doctrinæ. Potentia autem ordinata, dicitur potentia dei ordinata ad aliquod attributum, vel iustitiam, vel sapientiã, vel clementiam & huiusmodi. Et sic deus potest aliquid de potentia absoluta, quod non potest de potentia ordinata. Vt verbi gratia, de potentia absoluta deus posset omnes qui sunt in paradiso, in infernum ponere. & de inferno omnes qui ibi sunt, in paradisum ducere. sed considerato ordine suæ iustitiæ qui apparet, hoc non potest. Item de potentia absoluta posset peccatori contrito reuertenti, veniam negare: sed considerata sua misericordia, hoc non potest. & sic de aliis. Etiam ponitur exemplum quãtum ad vtranq; potentiam in hũanis: quia rex posset duos pauperes, quorũ vnus esset innocẽs, alius fur, de potẽtia absoluta suspendere: sed de potentia ordinata, non nisi furem.

¶ Alię sunt potẽtię naturales, aliæ rationales: & harũ alię rationales per essentiam, aliæ per participationem.

NAturale potest sumi dupliciter. Vno modo, ꝙ dicat̃ naturale illud, quod inest homini a principiis naturalibus. & sic omnes potentiæ quæ sunt in homine, sunt naturales, tam rationales quam aliæ. & sic vna non distinguitur cõtra aliam. Alio modo dicitur naturale, quod sequitur modum communem naturæ. Modus autem communis naturę est esse determinatũ ad vnũ, sicut lapis habet determiatũ motũ, scilicet ferri deorsum. & sic qa in homine sunt quędam potentiæ determinatæ ad vnum, aliæ autem nõ determinatæ: ideo ponitur distinctio, quod quædam sunt potentiæ naturales, & istæ sunt determinatæ ad vnum, & sunt omnes pertinentes ad partem vegetatiuam & sensitiuam, & omnes quæ non sunt natæ obedire rationi. Illæ autem quæ non sunt determinatę ad vnum, dicuntur rationales, vt per essentiã vel per participationem. Rationale autẽ sic distinguitur (ex quo secundo ponenda est distinctio potentiarum rationalium) quia quędam sunt rationales per essentiam, quędam per participationem. Dicitur autẽ rationale per essentiam, ipse intellectus vel ratio, quę idem sunt. Sed rationale per participationem, est appetitus, qui distinguitur in appetitum intellectiuum (qui dicitur voluntas, quæ dicitur rationalis per participationem, quia sequitur rationem. quod enim ratio iudicat eligendũ, hoc voluntas eligit & acceptat) & in appetitum sensitiuum. Dicitur autem appetitus sensitiuus rationalis per participationem, quia est aptus natus regulari per rationem: & quia appetitus sensitiuus distinguitur in irascibilem & concupiscibilem, ideo etiam tam irascibilis quam concupiscibilis, dicũtur rationales per participationem. ¶ Tamen notãdum est, quod doctores voluntatem aliquando vocant rationalem per essentiam, aliquando per participationem, inquantum tamen non est contrarietas: quia hoc est respectu diuersorum. Dicitur enim voluntas rationalis per essentiã, inquantum comparatur ad appetitum sensitiuũ, non quod ipsa sit ratio essentialiter, sed quia est in parte intellectiua & rationali. hoc modo nõ est appetitus sensitiuus, nec est in parte sensitiua. Dicitur autem voluntas rationalis per participationem in cõparatione ad intellectum vel rationem: quia scilicet non est essentialiter ratio, sed participat aliquid cũ ratione, scilicet partem superiorem animæ quantum ad subiectum. Item etiam, quia sequitur actum rationis. ¶ Vlterius notandum est, quod potentiæ sensitiuæ, quæ dicuntur rationales per participationem, dupliciter possunt considerari. Vno modo, prout operantur instinctu naturæ. & sic ordinantur ad vnum sicut naturam, & sic sunt determinatæ ad vnum. & isto modo dicuntur naturales, & non rationales per participationẽ, nec sic sunt in eis aliqui habitus. Alio mõ possunt considerari, secundũ quod operantur ex imperio rationis & ei subiiciuntur. & sic possunt ad diuersa ordinari, & non sunt determinatæ ad vnum. & sic dicuntur rationales per participationẽ, & ponuntur sic habitus in istis potentiis.

¶ Potẽtiæ naturales sunt determiatæ ad vnũ, & potentiæ rationales valent ad opposita.

POtentiæ naturales dicũtur determinatæ ad vnũ, inquantũ naturales sunt: quia non habent facultatẽ ex se ad oppositum, sicut potentia calidi nõ põt ad oppositũ per se, sc3 ꝙ frigefaciat, nec ad oppositũ, quod nõ calefaciat cessante impedimento, & ideo est ad vnũ determiata. Siliter potẽtia grauis ad motũ, sic est determinata, ꝙ nõ põt ad oppositũ cõtrarie, sc3 vt moueat̃ sursum: nec põt ad oppositũ cõtradictorie vt nõ moueat̃ deorsum cessante impedimẽto. Potentiæ autẽ rationales, maxime intellectus & voluntas,

Quæ modo prædicto dicũtur rationales per essentiã, nõ sunt sic determinatæ ad vnũ, quin possint in oppositum, in his duntaxat, quorũ alterũ nõ inesset a natura. Potest ergo intellectus ad oppositũ, quãtũ ad exercitium actus, quia intellectus potest cõsiderare vel nõ considerare. lapis autem non potest non descendere, cessante impedimento. Potest etiam intellectus in oppositum, quantum ad determinatiõem actus: quia potest cõsiderare de albedine vel de nigredine, lapis aũt non potest moueri sursum, dextrorsum, sinistrorsum, sed solum deorsum. Et ita potẽtia rationalis valet ad ad oppositũ & contradictorie, quia potest agere & nõ agere, & contrarie & in contraria, sed nõ potest in contradictoria: qa si itelligit ens, nõ põt itelligere nõ ens, nec põt intelligere falsum, q^d secũdũ Aug. nõ est intelligibile, q̃uis posset intelligere verũ. Põt aũt in opposita contraria, qa põt itelligere albedinẽ & nigredinẽ, & contrarie, quia per Philo. in fine Periher. si opponẽs contrariorum non sunt contrariæ, tamẽ contradictoriorũ sunt contrariæ. Potentiæ aũt rõnales per participationem possunt quidem in opposita, non simpliciter & ex natura sua, imo sic sunt determinatæ ad vnũ, vt prius dictum est: Sed possunt in opposita, inquantũ participant rationẽ secundũ quod mouentur a ratione vt sibi obediunt. Vtrũ aũt potentiæ rationales sint actiuæ realiter vel mere passiuæ, vel actiuæ & passiuæ simul, vel actiuæ, grammaticaliter solum, & passiuę realiter, infra dicetur, vbi agetur de p̃dicamẽto actiõis, non tamen expresse vel ad plus me determino. Quæ aũt restant dicẽda de potentijs animæ, patebũt infra, cum agetur de secunda specie qualitatis.

Potentia passiua, potentia naturalis & obedientialis.

POtẽtia passiua est duplex, quædã naturalis, quædam obediẽtialis. Potentia aũt naturalis dicitur, quæ potest reduci per agens naturale in actum. Et hæc est duplex, quia est quædã potentia passiua respectu sui accidentis, scilicet respectu actus accidentalis. & sic in quolibet subiecto est potentia passiua respectu sui accidentis, quia accidens causatur a causa naturali vel agente naturali, & sic cygnus est in potentia respectu albedinis. Alia est potentia passiua naturalis, respectu actus substantialis. & talis passiua ponitur in materia prima respectu formæ substantialis. Potentia aũt obedientialis est duplex. Primo enim ipsæ res natæ sunt obedire actioni diuinæ in fieri, quicquid est factibile de eis per diuinã virtutẽ. & ideo talis potentia passiua dicitur obedientialis, quia reducitur ad actum per agens non naturale, sed per agens supernaturale, quod est deus, cui in his quæ sunt super naturam, res naturales natæ sunt obedire. Secundo, etiam ipsæ res natæ sunt obedire artifici, etsi non sic vt diuinæ actiõi, tamen aliquo modo, vt fiat de eis per artem, quod artifex secundũ rationẽ rectam & regulam artis intẽdit. & ideo etiam talis potentia passiua (quæ per agens artificiale inducitur in actum respectu rerum naturaliũ) potest dici obedientialis, & sic in trunco est duplex potentia passiua. Vna obedientialis respectu dei, vt ex eo subito fiat vitulus. Alia etiã obedientialis respectu artificis, vt per artem ex eo fiat lectus. Est vlterius intelligendũ, quod potentia passiua alio mõ distinguitur aliter. Est eñ quædã potẽtia passiua coniuncta actui, & sic materia corporis humani est potentia coniũcta actui quamdiu anima est in corpore, & corpus est potentia passiua accidentali coniuncta actui, cũ est actu albedo in eo. Alia est potentia remota ab actu aliqñ maiori distantia, aliquando minori, vt embryo est in potentia remota ab actu animæ rationalis, quamdiu manet sub forma vegetatiua vel sensitiua tantum: & paries ad albedinem, antequam dealbetur.

¶Quia vero de potẽtia passiua formæ educunt vel in eã inducũt, iuxta hoc facilit põt patere scd̃m, sc3 qd est educi formam de potentia materiæ, & quæ dicuntur educi vel induci. Educi enim formam de potentia materiæ, nihil aliud est quam formam dependere secundum esse, & fieri ab ipsa materia. Induci autem formam in potentiam materiæ, nihil aliud est quam formam dependere ab ipsa materia secundum fieri, licet non dependeat secundum esse. Ex quo patet, quod omnes formæ naturales infra animam rationalem, dependent ab ipsa materia secundum suum esse & scd̃m suũ fieri: quia nec extra materiã esse possunt, nec extra materiam fiunt, loquendo large de fieri. Idcirco oẽs formæ substantiales infra animam rationalem, dicuntur educi de potentia materiæ naturali & non induci. Similiter, quia omnes formæ accidentales dependẽt quantum ad esse & fieri a potentia ipsius subiecti, loquendo de formis accidentalibus naturalibus, omnes dicuntur educi de potentia naturali ipsius subiecti. Primo modo, quantum ad formas substantiales naturales, educit forma ignis de materia ligni. Secũdo, quantum ad formas accidentales educitur lux de potentia aeris Quia autem anima rationalis non dependet secundum esse suum a materia, licet communi cursu dependeat secũdum fieri, quia extra corpus nõ creatur, ideo dicitur anima rationalis induci & nõ educi. Quia vero gratia & aliæ virtutes infusæ non sunt per potentiam agentis naturalis, sed per illius potentiam cui nata sunt omnia obedire: Idcirco gratia & virtutes infusæ non dicuntur educi de potentia naturali, sed solum de potentia obedientiali, sed respectu potentiæ naturalis possunt dici induci. Quia vero dependent secundum esse & fieri a materia & subiecto, id est ab anima. Idcirco respectu obedientialis potentiæ nullo modo dicuntur induci, sed solum educi. Et similiter est de formis artificialium, quia tales formæ dicuntur educi de potentia obedientiali. sed respectu potẽtiæ naturalis, dicũtur induci. Et sic patet quid est educi de potentia materiæ & induci, & quid est educi de potentia naturali & obediẽtiali, & quibus tã hoc q̃ illud cõueniat.

Secundum transcendens est Res.

DIcto de primo transcendẽte, quod est ens, nunc agendũ est de secundo quod est res, de quo breui expeditione nõ dico nisi vnũ, sc3 quõ res dicitur dupliciter. secundum quod diuersimode de diuersis dicitur. Dicitur enim res secundum grammaticos a ratus ta tum. & quia ratũ est idem quod firmũ ideo res dicitur de entibus, quę habent firmam entitatem, quæ sunt entia realia sicut lapis. Alio modo dicitur res a reor reris. & quia hoc verbum reor importat actum intellectus & rationis, ideo etiam res dicitur de entibus quæ non habent firmum esse reale, sed solum habent esse rationis, sicut secundæ intentiones. Et sic patet quod res quod est transcendens, dicitur de entibus realibus, prout dicitur a ratus ta tum: & de entibus rationis, prout dicitur a reor reris.

Tertiũ

¶Tertium transcendens est Vnum.

QVoniam communis est distinctio, quod vnũ est duplex, scilicet, quod est principium numeri, & quod conuertitur cum ente: ideo dicendum est primo, quomodo differũt. Circa quod sciendũ est, quod forma dat esse rei: & dando sibi esse, dat etiã sibi esse indiuisum. & quia forma est vna, dat etiã sibi esse distinctum ab alio, ita quod hęc tria sunt a forma substãtiali per ordinem, scilicet esse, & esse indiuisum in se, & esse distinctũ ab alio. Ex istis enim sequitur quartum, quod enim indiuisum est in se & ab alijs distinctum, sequitur quod habeat esse determinatum, ita quod terminetur secundum terminos essentiæ. Et quando forma substantialis est forma materialis, sicut sunt omnes corporeæ formæ, talis dat esse determinatũ nõ solum secũdum terminos essentiæ, sed etiam secundũ terminos quantitatis. & secundum diuersitatẽ formarum, sequitur etiam diuersitas in terminis quantitatis. Videmus enim & tradũt philosophi, quod forma terræ adueniens pugillo materiæ, vt imaginari valemus, extendit eam secundum simplum. Adueniens autem eidem pugillo forma aquæ, extendit eam in decuplũ. Forma autem aeris eidem pugillo adueniens, extendit secundum centuplum. Forma autem ignis, secundum millecuplum, quia quælibet requirit rariorẽ materiam. Et idcirco diuersis terminis quantitatis quælibet forma terminat eam, & hoc proprium est formæ materiali, quia forma spiritualis solum terminatur secundum terminos essentiæ, & non secundũ terminos quantitatis. Ergo secundum quod forma dat esse rei terminatum secundũ terminos essentię, dat ei esse vnũ quod est vnum de transcẽdentibus: secundum autem quod dat ei esse terminatum per terminos quãtitatis, dat ei esse vnum quod est principium numeri. Ex quo patet quod omnis res a forma habet quod sit aliquid vnum: quod quidem vnum, importat sui indiuisionẽ. Et istud vnum est duplex, quia est vnum secundũ terminationem essentiæ, & illud conuertitur cũ ente. Aliud est vnum secundũ terminationẽ quantitatis. Et quia eadem quantitate terminatum dicitur continuũ, ideo tale vnum dicit indiuisionem in continuo. & quia diuisio continui causat numerum, ideo tale vnum dicitur principiũ numeri. Ex quo faciliter patet differẽtia inter ista, quæ est duplex. Prima est, quod vnum quod cũ ente conuertitur, inuenitur in omni genere. sed vnũ quod est principium numeri, non nisi in genere quantitatis inuenitur. numerus enim causatur ex diuisione continui, quod est in genere quantitatis. Secunda est, quia vnum quod cum ente conuertitur, importat absolutam indiuisionem. sed vnũ quod est principiũ numeri, importat (vt videtur) indiuisionẽ quantitatis.

¶Hoc supposito, oritur dubitatio. sicut enim in genere quantitatis est aliquod ens, quod est indiuisum, ita in genere substantiæ & qualitatis in omnibus alijs generibus. Vtrũ ergo est, quod ens indiuisum in genere quantitatis cõtinuæ, faciat speciale vnum sub vno quod cũ ente conuertitur, & speciale nomen habeat, sic vt dicatur principium numeri, & non illud ens indiuisum, & illa indiuisio, quæ est in alijs generibus? Ad hoc dicendum est, quod indiuisio quæ est in quolibet gñe, facit speciale vnũ sub vno quod cũ ente conuertitur: sed nõ sortitur speciale nomẽ secundũ cõem vsum loquendi, nisi solũ vnũ in quantitate. Huius autẽ rõ est, quia omnis vnitas opponitur multitudini: & ideo in omni genere in quo inuenitur vltra alia gña specialis ratio multitudinis, rõnabile est quod inueniatur specialis rõ vnitatis, sed in gñe quantitatis inuenitur rõ specialis multitudinis, ergo vltra alia gña inuenitur specialis rõ vnitatis. Probatio minoris, quia in alijs generibus exclusa quantitate, omnis multitudo esset differentiũ scdm speciẽ, & nulla secundũ numerum solũ. & hæc esset formaliter loquẽdo scdm causas naturales, quicquid esset secundũ diuinã potentiã. In quantitate autẽ & in materialibus, ratione quantitatis est multitudo differentiũ secundũ numerũ solũ, vt patet in multitudine hominũ & hmõi. propter quod vnum est in quantitate, quia multitudo ei opponitur, quæ inuenitur secundũ prædictam ratiõem specialem, habet speciale nomẽ, & vocatur vnum quod est principium numeri.

Quõ in omni ente cõtingit esse vnũ, qđ est principium numeri, & quomodo non.

QVia vero vnũ cõe est, vt potest patere ex dictis, quia vnũ quod est principiũ numeri, est solum in genere quantitatis, Nos autem numeramus alia quæ non pertinent aliquo modo ad genus quantitatis, & dicimus ibi vnũ & duo, sicut in deo ponimus vnã essentiam & tres personas, & angelos etiam nũeramus, & possumus etiam dicere vnã albedinẽ & duas &c. Ideo ad videndũ quõ hoc potest esse, dico: quãuis sit commune dictũ, quod vnum, dictũ de alijs quę nõ sunt de genere quantitatis, non est vnũ quod est principiũ numeri: ego tñ dico, quod omni vni vbicũque inueniatur, siue sit transcẽdens, siue quodcunque, cõuenit quod sit principiũ nũeri. & illi vni & omni cõuenit ratio mensuræ, diuersa tñ rõne. Vbi intelligendũ est, quod eẽ principiũ nũeri, põt esse dupliciter. Vno mõ, vt sit principiũ nũeri a quo nũerus inchoatur. & hoc principiũ nũeri omni vni conuenit, tam vni quod cum ente conuertitur, quã vni qđ est principiũ nũeri in genere quantitatis. & sic cõuenit omni enti.
Vnde isto modo possum dicere, deus est vnus, pater & filius sunt duo. Et isto modo possunt numerari angeli, & duæ albedines, & duo puncta. & sic omni vni cõuenit quod sit principium numeri, scilicet, vt a quo numerus inchoatur. Alio mõ dicitur aliquid esse principium numeri. quia est principiũ a quo numerus efficitur, sicut lignum quando diuiditur, quia ex eo fiunt duo ligna. Sic autẽ esse principium numeri, conuenit soli quantitati cõtinuæ, quæ per sui diuisionẽ est principium quantitatis discretæ. Et per consequens, vnum quod fundatur in cõtinuo, est principiũ numeri, quo discretæ quantitates numerantur. & sic non est vnũ in deo, nec in angelis, nec in alijs a genere quantitatis, nec puncto hoc modo conuenit esse vnum, & per consequẽs nec tali nũero inde causato, ita vt nec deus, nec angeli, nec alia a genere quantitatis nũerari possunt. Cuilibet ergo vni conuenit ratio mensuræ, quia omnis numerus est multitudo mẽsurata per vnum, vt dicit Dionysius vltimo ca. de diuinis nominibus, quod nõ est multitudo non participans vno. Similiter etiã cuilibet vni cõuenit, quod sit principium numeri, sed alio & alio modo, vt patet ex dictis: quia multitudinem (quæ non est causata ex diuisione continui) mensurat vnum quod cum ente conuertitur, quod est principiũ numeri, a quo numerus inchoatur solum. Multitudinem autem (quæ est causata ex diuisiõe continui) mensurat vnum quod est principiũ nũeri, & a quo nũerus

efficit

efficitur, & a quo numerus cauſatur. ¶Ex his oſtendo quomodo ſe habet vnum quod eſt ad principium numeri, ad continuum. Et dicẽdum quod vnum (quod eſt principium numeri) ſuper continuum (quod eſt vnum) addit eſſe partem aliquotam totius diſcreti. Nam eſſe continuum abſolute acceptum, non importat eſſe partem aliquotam alicuius diſcreti, ſed ſolum importat habere plures partes indiuiſas ab inuicem, vnũ autem importat eſſe partem aliquotam totius diſcreti vel alicuius multitudinis. Quod patet: quia ad quæſtionem factam per quotam, conuenienter reſpondetur, per aliquotum. Quando enim quæritur, quot ſunt ſpecies, vt puta homines, conuenienter reſpõdetur, vnus, vel duo, vel tres, & conſtat q̄d ibi eſt reſpõſio de vno quod eſt principium numeri. Ergo vnum quod eſt principium numeri, ſuper continuum addit eſſe partem aliquotam alicuius diſcretæ multitudinis, cum non dicat totam multitudinem vel totum diſcretum. Quia vero feci mentionem de parte aliquota, vt videatur quid eſt pars aliquota: ſciendum quod numerus habet quaſdam partes aliquotas, quaſdam non aliquotas. Partes aliquotæ dicuntur, quę aliquoties per ſe ſumptæ reddunt ſuum totum, & ſic duo & tria ſunt partes aliquotæ ſenarij, qa duo ter ſumpta faciũt ſenariũ, & tria bis ſũpta faciũt ſenariũ. Quatuor aũt & q̃nq; ſunt partes nõ aliq̃tæ, qa aliq̃ties ſumptę, nunq̃ faciũt ſenariũ, ſemel enim ſumptæ, non reddunt ſenarium, bis autem ſumptæ reddunt vltra, vt bis quatuor, faciunt octo: bis quinq;, decem. Vlterius autem oſtenditur ex dictis, q̄d addat vnum quod eſt principium numeri, ſuper vnum quod conuertitur cum ente: quia hoc addit, in quo differt ab eo, hoc autem eſt, quia vnum quod conuertitur cum ente, dicit abſolutam diuiſionem in quacunque entitate. Sed vnum quod eſt principium numeri, dicit in diuiſionem indeterminato genere, ſcilicet in genere quantitatis continuæ. Secundo differunt in hoc, quia vnũ quod cum ente conuertitur, videtur importare abſolutam indiuiſionem. vnum vero quod eſt principium numeri, importat eſſe partem aliquotam alicuiꝰ totius diſcreti, vt dictum eſt. Continuum vero quod eſt vnum vnitate, quæ eſt principium numeri, a q̊ numerus efficitur, addit idem quod vnum, quod eſt principium numeri, ſuper vnum quod cum ente conuertitur, & vltra hac uidetur differe: quia ratio vnius quod cum ente conuertitur, eſt priuatiua, quia dicit indiuiſionem. Ratio autem continui, uidetur eſſe poſitiua. Vnum autem quod eſt tranſcendẽs, non addit aliquid reale ſuper ens, ſed ſolũ addit negationem diuiſionis. Nihil enim aliud eſt vnum, quod eſt tranſcendens, quam ens indiuiſum. Ex quo patet, quod tale vnum cum ente cõuertitur, ſecuudum non. Nam omne ens aut eſt ſimplex, aut eſt cõpoſitum: quod autem eſt ſimplex eſt indiuiſum actu & potentia: quod autem eſt compoſitum, non habet eſſe quamdiu partes eius diuiſæ ſunt. Sed poſt q̃ ſunt vnitæ & compoſitę conſtituunt ipſum, vnde eſſe cuiuſlibet rei conſiſtit in ſui indiuiſione. Et inde eſt quod vnumq̊dq; ſicut cuſtodit ſuum eſſe, ita cuſtodit ſuam vnitatem. Numerus autem ſuper vnitatem nihil addit, niſi illud quod addit totum integrale ſuper ſuas partes. Totum autem diſcretum ſuper totum continuum addit, ſcilicet habere partes actu diuiſas, & per hoc realiter differt ab eo.

¶Duobus modis dicuntur aliqua eſſe vnum

VNum nihil aliud eſt quam ens indiuiſum, quot modis ergo contingit aliquid eſſe indiuiſum, tot modis dicitur vnum eſſe: Indiuiſum autem aliquid dicitur dupliciter. Vno modo per accidens, vt Socrates eſt albus, quia albedo ineſt Socrati. Et ſic iſto modo dicuntur aliqua eſſe vnum per accidens, ſiue ſit vnum per inhærentiam, vt in exemplo dicto: ſiue per colligationem, vt in onere lignorum, ſiue per coadunationem & congregationem, vt in aceruo lapidũ vel tritici, & huiuſmodi. Alio modo dicitur aliquid indiuiſum, & per conſequens vnum per ſe. Hoc autem eſt dupliciter. Vno modo aliq̃ ſunt indiuiſa ſimplr̃ per ſe, alio mõ reſpectu alterius. Si reſpectu alteriꝰ, hoc eſt vel reſpectu alicuius ſpẽi: & ſic dicũtur oĩa eſſe vnũ ſpecie, q̃ ſub vna ſpecie cõtinent̃. vel reſpectu alicuius generis, & ſic dicunt̃ vnũ genere, q̃cũq; ſub vno genere cõtinent̃. Vel reſpectu alicuius analogi, & ſic dicunt̃ vnũ ꝓportione vel analogice, q̃cũq; ſub vno analogo continent̃. Dicunt̃ aũt ꝑ ſe vnũ eſſe abſolute & ſimplr̃ quęcũq; ſunt vnũ numero, vt Socrates eſt vnũ nũero. Sed in iſtis eſt differẽtia duplex, qa quædã horũ ſunt vnum, quæ ſunt indiuiſa in actu, & vnũ in actu, diuiſibilia tñ, & ꝑ cõſequẽs plura in potẽtia. Et hoc tripl̃r, vel diuiſiõe quãtitatis, ſicut q̄d ẽ vnũ & indiuiſum cõtinuitate, vt linea. Vel diuiſione eſſentiali, ſicut q̄d eſt vnũ & indiuiſũ ꝑ cõpoſitionẽ formę & materię, vt lapis vel hõ. Vel eius q̄d ex q̊ eſt & q̄d eſt, vt angelꝰ: vel ſecũdũ vtrũq;, ſicut q̄ eſt vnũ ꝑ cõpõnẽ materiæ & formæ & vnũ cõtinuitate: & ſic ſunt vnũ oĩa corpa naturalia. Q̄ aũt aliq̃ horũ non ſint diuiſibilia, vel nõ diuidant̃ actu, eſt ex aliquo in eis p̃ter naturã cõpoſitionis vel diuiſibilitatis, ſicut ſunt corpora cęleſtia: & quãuis non ſunt diuiſibilia actu, ſunt tñ diuiſibilia ſcd̄m intellectũ. Quędã ſunt, quorũ q̄libet ẽ indiuiſibile actu & potẽtia. Et hoc eſt tripliciter. Eſt em̃ aliq̄d indiuiſibile quod eſt vnũ, indiuiſibilitate q̄ habet aliquid in ſui ratione præter rationem indiuiſibilitatis, vt punctum quod præter indiuiſibilitatẽ importat ſitũ. Aliquid vero eſt vnum indiuiſibilitate, indiuiſibile actu & potentia, quod nihil aliud importat: ſed eſt ipſa ſua indiuiſibilitas, vt vnitas quę eſt principium numeri, & tamen inhæret alicui, quod non eſt ipſa vnitas ſicut ſubiecto ſuo. Eſt autem aliquod vnum indiuiſibile actu & potentia, quod in ſui ratione non includit aliquid pręter rõnẽ indiuiſibilitatis, nec alicui alteri eſt inhærẽs. & talis vnitas & tale vnum eſt deus, qui eſt cauſa & principiũ oĩs alterius vnitatis. Ad iſtos aũt modos vnitatis reducuntur omnes alij, qui poſſent inueniri vel per ſe, vel per accidens, quia cum vnum opponatur multitudini, toties dicitur multitudo oppoſita, q̊ties vnum. ¶Ex prædictis põt patere qũo & quibus conuenit maxime eſſe vnum, inter omnia quibus vnum conuenit. Magis enim ſunt vnum, quæ ſunt vnum per ſe, quam quæ ſunt vnum per accidens. Et inter illa quæ ſunt vnum per ſe, illa quæ ſunt vnum per ſe, ſimpliciter & abſolute magis ſunt vnũ q̃ q̃ ſunt vnũ reſpectu alterius. Magis autem ſunt vnum, quæ ſunt vnum in ſpecie, vt Socrates & Plato, quam quæ ſunt vnum genere, vt homo & leo. Et illa magis ſunt vnum, quæ ſunt vnum genere, quam quę ſunt vnum analogo. vt Socrates & albedo ſunt vnum in ente. Inter illa vero quæ ſunt vnum in numero, illud eſt maxime vnum, quod eſt vnum diuiſibile in potentia diuiſione ſola quantitatis, vt linea: quam quod eſt vnum diuiſibile diuiſione eſſentiali, vt homo: & iſta duo magis ſunt vnum quam illud quod eſt vnum diuiſibile in potentia diuiſione quantitatis, & eſſentiali, vt quodlibet corpus. Inter

ter illa vero quæ sunt per se vnum absolute, quæ sunt indiuisibilia actu & potentia, magis sunt vnum, quam illa quæ sunt indiuisibilia in potentia. Et inter hæc plus est vnum vnitas quam punctus, & deus plus quam vnitas vel punctus. In deo enim nulla est partium compositio, nulla diuisionis continuitas, nulla accidētium varietas, nulli inhærens. Quapropter summe vnus est: quinimo mensura, principium & cā omnis vnitatis. Illud enim quod est maximum in quolibet genere, est principium in eo, vt dicitur .ij. metaph. & ideo etiā dicitur, quod illud quod est simplicissimum, est mensura in quolibet genere, vt dicitur in decimo. ¶Nunc dicendum est, quomodo conuenit alicui rei, quod sit vnum & multa. Vbi notandum, quod nihil prohibet, illud quod est vno modo diuisum, esse alio modo indiuisum: sicut quod est diuisum numero, vt Socrates & Plato, esse indiuisum secundum speciem. Socrates enim & Plato secundum Porphi. sunt vnum specie. Participatione enim speciei plures homines sunt vnus homo. Et sic similiter, cū vnum non dicat nisi ens indiuisum, contingit aliquid vno modo esse vnum, & alio modo esse multa. Contingit ergo quod aliquid est vnum simpliciter, & multa secundum quid: sicut indiuisum simplicit, & diuisum secūdum quid, quod contingit duobus modis. Primo, qn̄ est aliquid *indiuisum* secūdū essentiā, licet sit diuisum quātū ad ea quę sunt extra essentiam rei, sicut quod est vnum subiecto, & multa secundum accidentia multa quæ in eo sunt, vt Socrates & eius accidentia. sic enim Socrates est vnū simpliciter, & multa secundum quid. Secundo hoc contingit, qn̄ aliquid est indiuisum in actu, & diuisum in potentia, sicut quod est vnum toto, & multa secundum partes in quas est diuisibile, siue partes illę sint essentiales, sicut materia & forma in compositis: siue sint partes quantitatiuæ, vt in continuis. Tale enim erit vnum simpliciter, & multa secundū quid. Si autem e conuerso aliqd sit indiuisū scdm quid & diuisum simplicit, erit vnum secundum quid, & multa simpliciter. Hoc aūt contingit in omnibus quæ sunt plura, diuisa numero, & sunt vnum specie vel genere analogo. & quę sunt plura distincta & scdm essentiā, diuisa, & sunt indistincta secundum rationem vel scdm principium, vł scdm causam, omnia talia sunt vnum secundum quid & multa simpliciter. ¶Ens diuiditur per vnum & multa, hęc diuisio est per vnum simpliciter, & multa secundū qd. Nam & ipsa multa non continentur sub ente, nisi secūdum quod aliquo modo continentur sub vno. Secundum enim Dionysium vltimo capitulo. de diuinis nominibus, non est multitudo non participās vno. Quę enim sunt multa partibus, sunt vnum toto: & quæ sunt multa accidentibus, sunt vnum subiecto: & quæ multa numero, sunt vnum specie, & quæ multa specie, sunt vnum genere, & quæ sunt multa processibus, sunt vnum principio vel priuatione.

¶Quartum transcendens est Aliquid.

DIcendum nunc est de quarto transcendente, quod est aliquid. Dictum est superius, quod sicut vnum dicit ens in se indiuisum, ita aliquid dicit ens ab alio diuisum, vnde dicitur aliquid quasi aliud quid. Vbi intelligendum est, quod multū differunt aliquid & aliquis. Nam aliquis, est adiectiuum generis masculini: aliquid autem, substantiuum vel adiectiuum substantiuatum in neutro genere. Hæc autem est differentia inter hæc, quia masculinū genus ponitur circa suppositum & personā. Vnde subiectum ponit suū significatū vel suam significationē circa substantiā. Neutrū aūt habet suam significationem absolutam. Ex quo significatur, quod nomē adiectiuum significans alietatem, significat alietatem in supposito vel persona. vt cum dico, alius homo. Sed substantiuum vel adiectiuum in neutro genere substantiuatum, importat alietatem in essentia & diuersitatem: vt cum dico, aliud. Vnde in diuinis possum dicere masculine, pater est alius a filio, quia differunt personaliter, sed non possum dicere, pater est aliud neutraliter, quia significaretur quod differrent substantialiter, hoc autem est falsum. Ergo cū aliquis importat quandam alietatē, cum sumitur masculine, aliquis dicitur quasi alius quis. Hoc autem totum significat alietatē in supposito, non in essentia. & sic non est vnū de transcendentibus, imo est signum particulare. & ab aliquibus vocatur indiuiduum vagum, quia nullum determinatum particulare designat, sed particulare indeterminatum. Socrates autē dicitur indiuiduum signatū. sed cū dico aliquid, significatur quasi aliud qd. Aliud autem neutri generis, importat alietatem in substantia. Et quia substantia & essentia importatur per hoc quod dico qd, vnde & essentia rei, quidditas vocatur, vt infra patebit: ideo aliquid substantiuū in neutro genere, est vnum de transcendentibus, importans diuersitatem neutraliter, & per consequens alietatē in substantia. Vnde aliquid, vnum est de transcendentibus respectu illius, respectu cuius dicitur aliud quod dicit aliquid non quocunq; modo, sed alietate substantiali & essentiali. Et ita patet quod aliquid dicit alietatem essentialem, & sumitur substantiue, & est transcēdēs. sed aliquis sumitur in masculino, & non est transcendens. Ex quo vlterius patet, quod conuenienter potest dici in diuinis, pater est aliquis, & filius est aliquis, & pater a filio est alius quis: quia hic importatur sola differentia personalis. quamuis autē posset dici, quod pater est aliquid, & filius est aliquid non tamē potest dici, quod pater est aliquid a filio, id est, aliud quid. & filius est aliquid, id est, aliud quid a patre, quia vna est essentia vtriusq;, & non differunt essentialiter. Potest tamen dici, quod pater & filius sunt aliquid & aliud quid a lapide, & sic de alijs, a qbus differunt essentialit.

¶Quintum transcendens est Verum.

NVnc dicendum est de quinto transcendente, quod est verum. Et quia verum a veritate dicitur, ideo primo de veritate quadruplici videndum est. ¶Vnde sciendum quod quadruplex est veritas. Vna, quæ dicitur prima veritas, quæ deus est. Alia veritas creata, quæ est cuiuslibet rei creatæ entitas. Alia veritas intellectus. Alia veritas orationis, quæ sic patere possunt. Cum enim verum & ens conuertūtur, verum nihil aliud addit supra ens, nisi ordinem ad intellectum. Ipsa ergo diuina entitas vt consideratur prout habet esse actu, dicitur ens. quia sumitur ab actu essendi, vt dictum est. Quia vero ipsa diuina entitas intelligit ab intellectu diuino (ipsi aūt intellectui diuino diuina entitas totalit adęquat: qa oī mō q̄ est, intelligibilis est, & nullo modo aliter) ideo ipsa diuina entitas,

vt

vt comparatur ad actum essendi quo est, dicitur ens: vt comparatur ad intellectum eam adæquante apprehendentem in omnibus, qui est intellectus diuinus, dicitur vera. Et quia in diuinis concretum & abstractum nõ differunt, ideo sicut est vera entitas, ita est veritas. Vnde sicut deus est sua entitas, ita est sua veritas per adæquationem suæ entitatis ad suum intellectum in affirmatione, vt quod est trinus & vnus: & negatione, vt ꝙ non est lapis. Iccirco ibi etiam verum est, ꝙ veritas est adæquatio rei & intellectus. Hæc igitur veritas vocatur prima veritas, sicut & prima entitas. Ideo Christus dixit Iohannis 14 Ego sum via, veritas & vita. Res autem quęlibet, vt consideratur habens esse actu, dicitur ens, & quia habet suam entitatem apprehensibilem ab intellectu, sicut respectu esse dicitur ens, ita ad intellectum comparata dicitur vera. Res autem potest habere duplicem ordinẽ ad intellectum, scilicet per se & per accidens. Per se autẽ habet ordinem illa res ad intellectum illum, à quo secũdum esse suum dependet, & à quo cognoscibilis est. Et isto modo depẽdet domus ab intellectu domificatoris, & generaliter omne artificiatum ab artifice. Alio modo habet res ordinem ad intellectum per accidens, quia scilicet non dependet ab eo secundum suum esse, sed solum quantum ad cognosci, quia accidit rei ꝙ cognoscatur, & sic lapis dependet ab humano intellectu. Iudiciũ autem sumitur de re secundum illud ꝙ inest sibi secũdũ se, & non secundum illud ꝙ inest sibi secundum accidẽs. Quia ergo res non dicitur vera nisi per ordinem ad intellectum vel practicum, à quo dependet quantum ad esse & cognosci: vel speculatiunm, a qno dependet quantũ ad cognosci solum: sequitur, ꝙ veritas quæ est in rebus, sit magis veritas secundum quod dependet ab intellectu practico & speculatiuo, q̃ secundum quod dependet solum ab intellectu speculatiuo. Quia vero omnes res naturales comparantur ad intellectum diuinum, sicut res artificiales comparantur ad intellectum humanum: sequitur, ꝙ res naturales respiciunt intellectum duplicem, scilicet diuinum, tanq̃ illum à quo habent esse & cognosci: & sic res naturales dicuntur veræ, secundum quod assequuntur formam siue similitudinem, quæ est in intellectu diuino, secundum quam producuntur: & sic dicitur lapis verus, qui assequitur propriã lapidis naturam secundum præconceptionem intellectus diuini. Respiciunt etiam intellectum creatum speculatiuũ, & sic secundario dicuntur veræ, quia natæ sunt facere veram æstimationem de se, & intellectum sibi conformare & adæquare, sicut sunt quantum ad affirmationem: vel sicut non sunt, quantum ad negationem. Et sic aurũ dicitur verum, quod est aptum facere rectam æstimationem in intellectu, quantum ad realem & veram naturã auri quam habet: & per oppositum, aurichalcũ dicitur aurum falsum. Res etiam artificiales dicuntur veræ per comparationem ad intellectum practicum, à quo depẽdent quãtum ad esse, inquãtũ assequũtur esse secũdũ formã p̃conceptã in intellectu artificis. Res igitur artificiales cõparantur ad intrllectum practicum, a quo dependẽt sicut res naturales ad intellectum diuinũ, a quo depẽdent quãtũ ad suum esse. Comparantur autem ad intellectum speculatiuum alterius, à quo non dependent nisi quantum ad cognosci, sicut depẽdent res naturales à nostro intellectu speculatiuo. Et de tali rerum veritate, quæ est rerum entitas ad intellectum comparata, vel vel speculatiuum vel practicum, dicit Augustinus libro soliloquiorum, ꝙ verum est id quod est. Et in libro de vera religione, Veritas est summa similitudo principij sine vlla dissimilitudine. Et Auicenna dicit, ꝙ veritas vniuscuiusq; rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. Veritas autem intellectns dicitur, secundum quod ipse intellectus adæquatur ipsæ rei per apprehẽsionẽ suam secundum ea quæ apprehendit de re sibi in omnib' conformi, vel affirmando ea quæ rei conueniunt quantum ad intellectum componẽtem & affirmatiuum: vel negando ea quæ rei non conueniunt, quantum ad intellectum diuidentem & negatiuum. Et quia conformitas rei ad intellectum, & intellectus ad rem, perficitur in apprehensione intellectus: iccirco ratio veritatis primo cõsistit in intellectu, & secundario ex hoc dicitur res vera. Et ex hoc dicit Philosophus sexto Methaphi. ꝙ bonum & malum sunt in rebus, verum autem & falsum sunt in intellectu. Et sic definitur veritas ab Augustino in libro de vera religione, Veritas est qua ostenditur id quod est. Et Hilarius: Verum est determinatiuum & manifestatiuum esse. Et Isaac in libro de definitionibus: Veritas est adæquatio rerum & intellectus, quia ratio veritatis per prius inuenitur in intellectu. Iccirco etiam per hoc incipit proprie esse in intellectu, per quod habet aliquid ꝓprium intellectus respectu rei apprehensæ. Hoc autem est iudicium de re apprehensa. hoc autem est proprie intellectus componentis & diuidentis. Et quia veritas est in intellectu, quando de re affirmatur per iudicium intellectus quod est, vel negatur quod non est: inde est, ꝙ veritas proprie est in intellectu componente & diuidẽte, in quo est perfecta adęquatio rei & intellectus, Quia vero in prima operatione intellectus est aliqua conformitas & adæquatio, licet imperfecta, iccirco etiã in prima operatione intellectus secundario dicitur verum & falsum, & eadem ratione in sensu, quando res sensibilis nata est adæquari sensui secundum id quod est. Ex quo etiam per similitudinem tractum est nomen veri ad hominem, qui facit veram ęstimationem de se vel de alijs, per ea quæ dicit vel facit. vnde de tali consueuit dici, ꝙ verus sit: & per oppositum, ꝙ sit falsus, & hoc per quandã similitudinem. Vnde & circa hoc ponit Philosophus quandam virtutem 2. Ethic. quam uocat ueritatem. Ex quo patet ꝙ uerum per prius dicitur de secunda operatione intellectus, in qua est compositio & diuisio, & ibi ꝓprie & primario est ueritas & falsitas. Secundo autẽ tractum est ratione cuiusdam conformitatis & adæqnationis, quæ aliqualis in alijs inuenitur ad primam operationem intellectus, & ad operationem sensitiuam, & ultra usque ad hominem & facta humana, secundũ quod est natum facere ueram æstimationem per ea quæ dicũtur uel fiunt. Quia uero uoces sunt signa intellectionũ, iccirco ueritas ponitur in oratione sicut in signo: quia est signum & significatiuum veritatis, quæ est in intellectu, causata à re, de qua dicit Philosophus in Prędicamẽtis, ꝙ ab eo quod res est vel non est, dicitur oratio vera vel falsa primo Perihermenias. ¶ Ex dictis patet, ꝙ diuina veritas ab aliquo non dependet, sed omnis alia ab ipsa dependet, & ipsa est mensura omnis alterius veritatis, & à nullo mensuratur. Veritas autem rerum naturalium dependet ab intellectu diuino, & est mẽsurata ab eo: quia sic omnes res naturales sunt in intellectu diuino & omnia creata sicut sunt artificiata in mente artificis. Veritas autem rerum naturalium mensurat veritatem intellectus creati. Vnde res naturalis inter duos intellectus constituta, est mensurans & mensurata: sed intellectus speculatiuus non mensurat res naturales, sed practicus mensurat veritatem rerum artificialium. Vnde veritas intellectus speculatiui, est mensurata à veritate

rei

rei. Veritas autem orationis est mensurata à veritate rei, & à veritate intellectus cuius est signum, & ideo veritas intellectus est mensurata à veritate rei, & per consequens dependet ab ea, sed veritas orationis dependet à veritate intellectus, & ideo mensuratur ab ea. Diuina igitur veritas est mensurans, non mensurata, veritas aūt rerum naturalium & veritas intellectus quælibet diuersimode est mensurans & mensurata, veritas aūt propositionis est mensurata, non mensurans.

¶Sicut autem animal abstrahit ab homine, capra, leone, & boue, & est quid commune ad ea: ita etiam veritas & verum quod est vnum de transcendentibus, est commune istis veritatibus: & ipsum verum transcendēs est commune, & dicitur de omnibus. Vnde deus est ens verum, res quælibet est ens verum, & intellectus est verus, propositio est vera, suis modis vnūquodq; est verū. Veritas autem super quamlibet rem veram non addit nisi ordinem ad intellectum, & ideo etiam verum non addit supra ens, nisi conformitatem ad intellectū. Multa dicuntur talia circa veritatem & verum, quæ hic explicanda non sunt.

¶Sextum transcendens est Bonum.

NVnc dicendum est de sexto transcendente quod est bonum. Circa quod notandum est, quod bonitas nihil addit supra entitatem, nisi solum ordinē ad appetitū, sicut veritas ordinem ad intellectum. Est autē quadruplex bonitas, cuius distinctio sic patet. Nam est q̄dam bonitas essentialis & substātialis, & talem bonitatem habent omnia entia inquantum habent substantiam & naturam, & hæc bonitas nihil aliud est quam substantialis entitas. Alia autem est bonitas accidentalis & superaddita. Hęc autem est triplex, qa est quædam bonitas accidentalis & superaddita, quę habet bonitatem in esse naturæ, sicut ambulatio ad ecclesiam sine claudicatione, est habens bonitatem naturæ, q̄ superadditur ambulanti. Alia est bonitas moralis quæ superadditur bonitati naturæ, vt ire ad ecclesiam ad audiendum missam, habet præter bonitatem naturæ qua graditur non claudicando, bonitatem moris, qua vadit ad audiendum missam. Si autem iret claudicando, actus ambulationis haberet malum naturę. Et si iret ad furādum, haberet malum moris, & eēt ambulatio mala, malo moris. Est autem tertia bonitas accidentalis superaddita omnibus istis, quę est gratuita & meritoria: vt si aliquis vadit recto gressu ad ecclesiam, vt audiat missam in statu charitatis existens, talis actus est bonus bonitate naturæ, bonitate moris, & gratuita, & meritoria. Et istæ tres bonitates sunt super additę bonitati essentiali ipsius ambulationis.

¶Item videndum est, quomodo bonum trāscendēs se habeat ad quodlibet particulare bonum, & bonitas transcendens ad quamlibet particularem bonitatem. Ad quod dicendum: quod sicut verum transcendens abstrahit à quolibet particulari vero, ita & bonum transcendens abstrahit à quolibet particulari bono, & ipsum de quolibet bono dicitur. Sicut autem veritas super rem naturalem non addit nisi ordinem ad intellectum, ita bonitas substantialis super rem quæ est bona substantialiter, non addit nisi ordinem ad appetitum. Bonitas tamē accidentalis bene addit aliquid supra bonitatem substātialem, quia perfectionem quandam. Et ita etiam bonum quod cum ente conuertitur, non addit supra ens, nisi conuenientiam ad appetitum.

¶ Decem sunt prædicamenta, scilicet, Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Quando, Vbi, Situs, Habitus. Et ipsis in generali.

POstquam dictum est de nominibus primæ intentionis, quibus exprimitur modus generalis consequens omne ens, quem modum exprimunt omnia transcendentia: nunc dicendum est de nominibus primæ intentionis, quibus exprimuntur speciales modi essendi entium realium, quæ nomina dicuntur de illis quæ conueniunt omni enti creato. Et vocantur à logicis decem rerum genera siue decem prædicamenta, quæ continent sic speciales modos essendi rerū, quod null⁹ modus essendi in re aliqua inuenitur, qui nō contineatur ab aliquo istorum. Nec est alius qui istorum aliquem contineat, nisi omnibus istis modis conueniat, vt dictum est de transcendentibus. Circa ista sic procedendum est, quia primo ponetur simul eorum significantia, differentia & sufficientia. Deinde secūdo descendetur ad quædam nomina, quæ conueniunt proprię prædicamento substantiæ, & suo modo prædicamentis nouem accidentium, & sic sunt omnibus prædicamentis communia. Tertio autem veniemus ad q̄dlibet in speciali, vt de quolibet aliquid declaretur, quantum præsens tractatus requirit, de illis etiam quæ continentur ab eis, & de quibus prædicantur ipsa. Quarto dicetur de quibusdam quæ consequuntur prædicamenta, vel omnia vel plura, quæ ab aliquibus post prædicamenta dicuntur. Quantum autem ad primum, primo ponetur sufficientia, differentia, significantia extensius: secundo, concludetur sub breuibus.

¶Quantum ad primū, ponenda est sufficientia, differentia, & significantia simul nominum decem prædicamentorum, quæ sunt substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, quando, vbi, situs, habitus. Hoc aūt pōt sic patere. Cū em̄ (vt dictū est) ens sit illud ad q̄ oīa alia reducuntur, & omnia alia addant solum aliquem modum essendi: ens non potest descendere in hæc decem prædicamenta per differentias formales, quia nec genus est, nec aliquid est quod sit extra intellectum entis, sed descendit per diuersos modos essendi, quos ipsa nomina exprimunt ipsorum decem generū. Substantią autem nō addit super ens aliquam naturam superadditam enti, sed solum aliquem specialem modū essendi, scilicet per se & in se ens. Accidens etiam est ens per aliud & in alio, scilicet, in substantia, & sic ex omnibus nominibus decem generum accipiuntur diuersi modi essendi & expximuntur, à quibus modis essendi secundum logicos sumuntur diuersi modi prędicandi. Omne ergo ens vel habet modum essendi per se, & nō in alio, & hunc modum exprimit hoc nomen substantia, quæ est primum & perfectissimum genus entium. Vel habet modum essendi in alio, scilicet, in substantia, & sic generalit̄ exprimit hoc nomen accidentis, quod non facit speciale prædicamentum, sed secundum quod modus essendi in alio inuenitur nouem modis, sic exprimitur nouem nominibus, nouem genera & prædicamenta accidentium significantibus, quæ sic distinguūtur: Accidens quod habet esse in alio, scilicet, in substan-

tia, habet esse in substantia per aliquid quod est in ea, vel per aliquid aliud, quod est extra substantiam, sed tamen est applicabile substantię, vel substantia est applicabilis ei. Si primo modo hoc fiat, scilicet, quod accidens sit in substantia per aliquid quod est in ea, hoc potest esse dupliciter. Vno modo, quod sit per aliquid quod sit in substantia absolute. Et hoc dupliciter, quia vel per materiam, & talem modum essendi exprimit hoc nomẽ quantitas, quæ dicit modum essendi accidentis in alio, scilicet in substantia, per aliquid quod est in ea ex parte materiæ. Vel per formam, & hoc exprimit hoc nomen qualitas, qualitas enim dicit modum essendi accidentis in alio, scilicet, in substantia ex parte formæ, sicut quantitas ex parte materiæ Alio modo potest esse accidẽs in substantia per aliquid quod est in ea non absolute, sed in comparatione ad aliud & respectiue, & talem modum essendi accidentis exprimit hoc nomen relatio, qđ significat similitudinem, sicut Socrates dicitur similis per albedinem, quæ est in eo non absolute, sed in comparatione ad albedinem, quæ est in Platone. Vel etiam hic modus essendi exprimitur per has duas dictiones ad aliquid, tamen nomine ad aliquid potest significari, ipsa relatio, & ipsa relatiua, quæ ad aliquid sunt. De rebus autem significatis per hæc quatuor nomina prædicta, videlicet substantiam, quantitatem, qualitatem, relationem, determinat Aristoti. in libro prædicamentorum. Sed quid significent, & quæ res sint significatę per ea, ostendit quinto metaphysices. Si autem accidens sit in substãtia per aliquid quod est extra ipsam, cui est subiectum applicabile vel substantia, hoc potest esse tripliciter. Primo, quia substantia vel subiectum accidentis potest comparari ad aliquid extra sicut habens ad habitum, vt homo habet vestimentum, & sic sumitur prædicamentum habitus, quia talis modus essendi exprimitur hoc nomine habitus vel habere Ex applicatione enim talis rei extrinsecæ causatur tale habere. Vnde autor sex principiorum dicit, quod habitus est corporis & eorum quæ circa corpus sunt adiacentia. Secundo modo potest comparari subiectum ad aliquid extra in cõparatione agentis ad patiens, vel patientis ad agens. Si comparetur subiectum ad aliquid extra, quod est aptum natum agere in ipsum, sic talis modus essendi exprimitur hoc nomine passio. Vnde in sex principijs dicitur, quod passio est effectus illatioq́ actionis. Si autem comparetur subiectum ad aliquid extra, quod est aptum natum pati ab eo, sic dicitur actio inesse subiecto. Et talis modus essendi accidentis, exprimitur hoc nomine actio. Vñ in prędicto libro dicitur, quod actio est secundum quam in id quod subijcitur, agere dicimur. Licet autem actio & passio sint vnus motus, faciunt tamen duo prædicamenta: quia motus prout est ab hoc, scilicet ab agente, est actio: prout est in hoc, scilicet in patiente, sic est passio. Tertio potest comparari subiectum ad aliquid extra, sicut mensuratum ad mensurã. Et hoc dupliciter, quia duplex est mẽsura extrinseca. Vna fluens, vt tempus: si ergo accidens sit in subiecto per applicationem eius ad tempus, sic talis modus essendi exprimitur hoc nomine quando, quod est alterum prædicamentum. Quando enim nihil aliud est, quam esse in tempore, vel esse temporale, quod est in re temporali per applicationem eius ad tempus. Vnde dicit autor sex principiorum, quod quando est illud, quod ex adiacentia temporis relinquitur in re temporali. Alia est mensura rei extrinseca manens, scilicet, locus. Si ergo accidens sit in substantia per applicationem eius ad locum, hoc est dupliciter. Vno modo absolute, & sic talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine vbi, vnde autor sex principiorum dicit, quod vbi est circumscriptio corporis, a loci circumscriptione procedens. Vel hoc erit in relatione ad partes locati, & sic talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine positio. Vnde positio est quidam situs & quædam ordinatio partium totius locati in loco. De istis autem sex vltimis nominibus & rebus significatis per ipsa, determinatur in libro sex prinpiorum, qui est supplementum libri prædicamentorum.

¶Ex istis potest breuiter recolligi differentia horum decem nominum ad sex prima, quæ transcendentia dicuntur: quia sex prima exprimunt modum essendi, qui sequitur generaliter omne ens. Ista autem decem exprimunt modum essendi specialium entium. Prima dicuntur sex transcendentia, hęc dicuntur decem rerum principia siue decem rerum genera, quorum breuis est differentia. Quia nomine substantiæ exprimitur ens, cuius modus essendi est esse per se, & non in alio. Nomine accidentis exprimitur ens, cuius modus essendi est esse in alio, sed differenter in diuersis. Quia quantitas significat ens cuius modus essendi est esse in alio ratione materiæ quæ est in eo Qualitas est ens, cuius modus essendi est esse in alio eodem modo, sed ratione formæ. Relatio vel ad aliquid dicit ens, cuius modus essendi est esse in alio ex aliquo in eo existente in respectu ad alterum. Habitus est ens, cuius modus essendi est esse in alio ex aliquo extra ipsum, quod comparatur ad ipsum subiectum suum, sicut habitum ad habens. Actio dicit ens, cuius modus essendi est esse in alio propter aliud quod comparatur ad ipsum, vt agens ad patiens. Passio autem dicitur ens, cuius modus essendi est esse in alio propter aliud quod est extra illud, quod comparatur ad illud sicut patiens ad agens. Quando vero dicit ens, cuius modus essendi est esse in alio propter aliud, quod est extra illud, quod comparatur ad ipsum sicut mensura extrinseca fluens, quam nos vocamus tempus. Vbi dicit ens, cuius modus essendi est esse in alio, propter aliquid quod est extra ipsum, quod applicatur illi sicut mensura extrinseca manens absolute, quam nos vocamus locum. Positio autem dicit ens, cuius modus essendi est esse in alio propter aliquid extrinsecum sibi, quod applicatur illi sicut mensura extrinseca manens non absolute, quam nos vocamus locum non absolute, sed in respectu ad partes locati, & per ordinem partium locati, quia positio non addit supra vbi, nisi ordinem partium locati ad locum. Hæc autem positio aliquando vocatur alio nomine, scilicet, situs. Patet ergo decem nominum prædicamentorum significantia, differentia, & sufficientia. Et sic habemus secundum, quod fuerat declarandum.

¶Substantia primum prædicamentum. Natura, Essentia, Quidditas.

Nunc dicẽdum est de nominibus primę impositionis & intentionis, q̃ scđm propriã significationẽ & acceptionẽ primariam, dicuntur & inueniuntur in genere substantiæ: sed ex consequenti & ex quadam similitudine, inueniuntur in alijs omnibus generibus accidẽtium. Et sunt quatuor, sc3, substãtia, natura, essentia, & qdditas. Sicut eñ aĩal ẽ de substãtia, de natura, de essentia, & de quidditate hominis: ita color est de substantia, de natura, de essentia, & de quidditate albedinis,

nis, & ita inuenitur in alijs predicamētis dici sicut in prędicamento qualitatis. Dicendum est ergo de quolibet in speciali primo. & secundo ponetur differentia inter ipsa. Dicendum est autem primo de istis, quia sunt magis communia, & magis communia præcedunt in cognitione, vt dicitur primo physicorum.

¶Substantia aūt dicit̄ dupliciter. Vno mō dicitur substantia illud, quod significat̄ per diffinitionem, secundum quod dicimus quod definitio significat substantiam rei, quam quidem græci vsiam dicunt, quam nos essentiam dicimus. Et sic cum in generibus accidentium, res definiatur, vt in genere substantiæ, tamen ipsa accidentia non ita proprie definiuntur, quia illa definiuntur per additamenta. Item etiam cum sint æqualiter non tantæ realitatis & nobilitatis, sicut ea quæ sunt in genere substantiæ, oportet ponere quod nomen substantiæ conueniat & illis de genere substantiæ, & illis de genere accidentium, tamen isto modo accipiendo substantiam, inuenitur quod substantia quodam nobiliori modo dicitur de eis, quæ definiuntur in genere substantiæ, & inuenitur etiam suo modo dici de his quæ definiuntur in genere accidentium. Et hic & ibi significat illud, quod per definitionem importatur. Alio modo accipitur substantia pro subsistentia vel pro supposito subsistentiæ in genere substantiæ, & hęc vocatur prima substantia in libro prædicamentorum, vt Socrates, & hic lapis. Et hæc duplex acceptio substantiæ ponitur quinto metaphysicę cap. de substantia. Tertium modum acceptionis substantiæ ponit philosophus in libro prædicamentorum, pro illis quæ subsistunt in primis substantijs, & de primis substantijs dicuntur, vt homo & animal. Et quia suppositum in genere substantiæ materiale, componitur ex materia & forma: ideo etiam materiam substantiam dicimus, & formam similiter. Sed quia materia & forma cum sint partes, non sunt in genere proprie, sed per reductionē, ideo etiam nec est vsquam propria hæc prædicatio, materia vel forma est substantia, sed hæc materia & forma sunt de substantia compositæ rei. Et hæc etiam substantiæ acceptio ponitur quinto metaphysicæ. Et isto duplici modo dicitur substantia de his, quæ pertinent ad genus substantiæ præcise, & non de aliquo genere accidentium. Primo autem modo substantia dicta est communis substantiæ, & accidenti. De substantia autem plus infra dicetur.

¶Nomen autem naturæ secundum philosophum quinto metaphysice, primo impositum est ad significandum generationem viuentium, quæ dicitur natiuitas. Et quia huiusmodi generatio est a principio intrinseco, extensum est hoc nomen ad significandum principium intrinsecum cuiuscunq; motus. Et sic diffinitur secundo physicorum: Natura est principium motus & quietis eius in quo, & cætera. Et quia huiusmodi principium est formale vel materiale, ideo communiter tam materia quam forma dicitur natura, & quocunq; istorum modorum accipiatur, solum conuenit proprie his quæ sunt in genere substantiæ. Et quia per formam completur esse vniuscuiusq; rei, conuenienter vniuscuiusq; rei essentia quam significat definitio, vocatur natura. Et sic Boethius in libro de duabus naturis definit naturam, dicens: Natura est vnumquodq; informans specifica differentia, & quia genus, species & differentia & diffinitio dantur de his, q̄ sunt in genere substantiæ & in generibus accidentium, ideo hoc mō natura dicit̄ de substantia & de accidēte.

¶Nomē autem essentiæ importat aliquid in ordine ad esse, & ideo quia essentia est illud in qua & per quā ens habet esse, ideo substantia a natura rei per quam res habet esse, dicitur essentia. Et quia tam substantia quam accidens habet esse, licet substantia nobilius habeat esse accidente, ideo essentia etiam dicitur de substantia per prius, & de accidente per posterius. ¶Nomen vero quidditatis sumitur ab essentia. Quia enim illud per quod constituitur res in proprio genere vel specie, est hoc quod significatur per differentias indicantes qd est res, inde est q̄ nomen essentiæ a Philosophis mutatū est in nomen quidditatis. Et inde est etiā, quod Philo. definitionem & essentiam rei sæpe nominat quod quid erat esse rei, vt patet. vij metaph. Et est etiam alia causa, quia ad quęstionem factam per quid est res, conuenienter respondetur de essentia: vt, quid est homo respondetur, animal rationale. Sic autem accipiendo quidditatem, patet quod conuenit substantiæ & accidentibus eo modo, quo dictum est de essentia. ¶Patet secundo ex istis quomodo se habent ad inuicem hæc quattuor nomina, substantia, natura, essentia, quidditas. Et quia inquantum sunt communia substantiæ & accidenti conueniunt in vno, scilicet q̄ hæc quatuor nomina significant vnum realiter, scilicet illud quod per definitionem importatur: differunt autem, quia alia & alia ratione hoc significant: quia substantia hoc significat, inquantum ex hoc tota natura rei integratur, & per oppositum, quicquid est extra naturam rei, accidens dicitur. Natura autem idem significat in comparatione rei ad intellectum, quia natura rei non est intelligibilis nisi per definitionem, & ideo dicitur natura, inquātum capi potest ab intellectu. Essentia autem hoc idem significat per comparationem ad esse. Quidditas vero, inquantum per definitionem significatur vel indicatur, vel inquantum ad quæstionem factam per quid conuenienter respondetur per ipsam definitionem, inquātum autem ista diuisim accipiuntur in substantia & accidente, aliter & aliter sumuntur, vt in sequentibus patefiet.

¶Substantia dicitur de materia, forma, & toto composito.

Nunc restat dicendū de singulis prædicamentis & primo de substantia. Circa quam primo dicendum est de nominibus quæ conueniunt rebus de genere substantiæ solum, vel si conueniunt generi substantiæ & accidentium dicendum est de eis, q̄tum ad illud quod habent proprium in substantia. Et circa hæc primo dicendum est de hoc nomine substantia, quoties & de quibus dicitur. Secundo, de alijs nominibus pertinentibus ad ea quę sunt in genere substātiæ. Quantum autem ad primum primo dicēdum est de hoc nomine substantia, Secundo, de alijs nominibus vna cum substantia, quæ aliquo modo sunt idem realiter cum substantia, licet differant ratione, quæ specialem habent difficultatem, vt patebit. Sciendum est autem secūdum Boethium super prædicamenta, substantia dicitur tripliciter, scilicet de materia, vt corpus humanum est substantia: de forma, vt anima rationalis est substātia: de cōposito, vt hō est substātia. Hic aūt accipio cōpositū nō solū pro cōposito subsistente, vbi est cōpositio materiæ & formæ, sed pro cōposito substantiæ, quod non est compositū ex materia & forma, sed ex esse & essentia, vel actu & potentia, vel qd est & quo est, qualis cōpositio est in angelis, qui sunt in ge-

nere substantiæ. Quia vero materia, forma, & compositum multipliciter dicuntur, ad propositum est quodlibet distinguendum. Et primo de materia, secundo de forma, tertio de composito.

¶Quantum ad primum, sciendum est quod materia est triplex. Est enim materia in qua, & ex qua, & circa quam. Materia autem ex qua dicitur illa quæ est primum principium intrinsecum & essentiale rei, ex qua res componitur, & sic definitur materia primo physicorum. Materia est ex qua fit aliquid cum insit, & hoc modo elementa sunt materia omnium mixtorum, & materia prima est materia omnium elementorum. Materia autem prima dicitur materia considerata absq; quacunq; forma substantiali. Hæc autem materia ex qua, est duplex: quia est quædam materia rerum naturalium, ex qua sunt & consistunt res naturales, vt elemẽta sunt materia omnium mixtorum, & hæc materia vt est materia compositi, non est aliquod totum, sed est pars, & quamuis dicatur substantiã, non tamen est substãtia proprie & in genere substãtię directe: sed est pars substãtiæ proprie loquendo, & in genere substãtię est per reductiõem. Alia est materia rerum artificialium, vt ferrum est materia cultelli ex qua fit, & lapides & ligna sunt materia ex qua fit domus, & talis materia rerũ artificialium, est quoddam totum in se, licet sit pars respectu totius artificiati, & ideo talis materia est substantia directe & per se in genere substãtię. ¶Alia etiam est materia in qua, & non ex qua, quia enim proprietas materiæ est esse potentiam receptiuam formæ, iccirco omne illud quod est susceptiuum vel receptiuum formæ cuiuscunq;, tam substantialis quam accidentalis, quantũcunq; non sit materia ex qua aliud componatur, ipsa forma vocat̃, & dicitur materia. Et hoc modo omnis forma, tam substantialis quam accidentalis, non habet materiam ex qua fit, quia nulla forma est composita ex materia & forma, cum sit simplex, vt patet in libro sex principiorum, sed in qua fit, sicut anima habet materiam in qua est, sicut est corpus, & albedo & quantitas totum cõpositum, & sic non solum substantia dicitur esse materia respectu accidentium, imo vnum accidens respectu alterius, vt quantitas respectu qualitatis. Vtrum autem talis materia sit substantia, determinãdum est secundum rationem susceptiui: quia si susceptiuum sit materia respectu formæ substantialis erit substantia sicut pars. Si sit compositum respectu accidentis, erit substantia simpliciter. Si sit forma substantialis respectu suarum proprietatum, erit substantia sicut pars. Si autem sit accidẽs respectu accidentis, non erit substantia, sed dicetur materia in qua vel subiectum. Hæc est ergo materiæ differentia sic acceptæ, & primo, quia omnis materia quæ est ex qua est, & in qua, scilicet, quia ea est forma, & nõ econuerso, quia potest esse materia in qua, quæ non erit materia ex qua, vt patet ex prędictis. Alia autem dicitur materia quæ est circa quam, & est proprie materia quæ est obiectum potentię, & obiectum vel subiectum scię, sicut verbi grã color est obiectũ visus, & dicit̃ materia, vl' obiectũ visus, qa in eũ fert̃ & terminat̃ visus vel visio. Nõ aũt ẽ materia ex q̃, qa ex colorib⁹ nec visus nec visio cõponitur. Nec materia in qua, quia visio non est subiectiue in colore viso, licet est in vidente colorem, sed dicit̃ proprie materia circa q̃, qa circa eã habet negociari vi sua potẽtia, sicut circa ꝓpriũ obiectũ ad quod terminat̃ visio. Dicitur autẽ materia qa habet ꝓprietatẽ materię q̃ est suscipe vl' pati, videri eñ passiue cõuenit colori, sm modũ scandi saltẽ. Eodẽ aũt mõ ẽ de subiecto scię, q̃ etiam obiectũ vocat̃, quia obiectũ est illud, q̃ primo obiicitur conspectui potentię vel sciẽtiæ. Et est obiectũ vel subiectũ alicuius scientiæ circa q̃ sciẽtia negotiat̃, & de quo fiunt demonstrationes in scientia, vt corpus mobile, vel ens mobile in scientia naturali dicitur obiectũ, subiectũ vl' materia sciẽtię naturalis. Nõ materia ex qua fit, qa cum sit forma simplex, non habet materiam partem sui. Nec materia in qua, quia naturalis sciẽtia non est in corpore mobili sicut in subiecto, imo in intellectu, sed est materia circa quã ipsa scientia negociatur, & inquirit conclusiones & demonstrat. Et ita potest dici materia circa quam, & obiectũ cuiuslibet potentiæ, & subiectum cuiuslibet scientiæ. Si autem quæreretur, an talis materia sit substantia, respondendum est iuxta conditionem obiecti vel subiecti, quia si obiectum potentiæ vel subiectum scientiæ sit accidens, sicut quantitas est obiectum sensus communis, & subiectum in mathe, non erit substantia, sed accidens. Si autem obiectum potentiæ vel subiectum scientiæ ptineat ad substantiam, erit substãtia, sicut patet de corpore mobili, quod potest esse & obiectum potentiæ visiuæ, & subiectum naturalis philosophiæ. Quia vero materia habet rationem subiecti, quot modis dicitur materia, tot modis dicitur subiectum, sic tamen, q̃ respectu formæ, verumetiam respectu potentiæ non sic proprie dicitur subiectum sicut obiectum. ¶Quantum ad secundum de forma, sciendum quod formæ nomen dicitur multipliciter, sic quod multis modis dicit̃ nõ qb⁹ est substãtia, sed accidẽs, & de hoc patebit infra, quando agetur de quarta specie qualitatis, sed forma quæ dicit̃ substãtialis, ipsa est pars cõpositi, vt anima ratiõalis, & talis est substantia in genere substãtiæ, sicut pars per reductionẽ. Et hæc forma est in gradu quadruplici, quia quædam formæ substantiales sunt quę solum dant esse, vt forma omnium inanimatorum, vt forma lapidis & huiusmodi. Quędam sunt quæ dant esse & viuere, vt formæ vegetabilium, sicut plantarũ. Quędã sunt quæ dant esse, viuere, & sentire, vt formæ animalium, & dicunt̃ animæ sensitiuæ. Quædam autẽ quæ dant esse, viuere, sentire, & intelligere, vt animæ hominũ quæ rationales dicũtur, & quanto dant esse nobilius, tanto sunt nobiliores, propter qđ aĩa rationalis inter omnes obtinet summũ gradũ. Sic igitur habemus de substantia materia, & de substãtia forma, quæ sunt duæ partes & duo extrema respectu substantiæ compositæ, quoties & de quibus dicuntur.

¶Quãtum autem ad tertium de substantia quæ est compositum, sciendum quod substantia quæ est compositum, dicitur de omni eo quod est directe in genere substantiæ. Et ideo dicit Boethius super prędicamẽta, quod de tali substantia agit ibi Philoso. quia relictis extremis, de medio egit auctor. Non autem intelligo quod substantia quæ est genus, requirat compositionem formæ & materiæ, sed sufficit quod sit ibi cõpositio alicuius per modum formæ, & alicuius per modũ materiæ. Hæc autem cõpositio est per actũ & potentiã, esse & essentiam: q̃ quia habet omne suppositum creatum subsistẽs, ideo est in genere substãtiæ. Sed qa deus omni modo caret compositione, ideo nullius generis nec speciei nec alterius limitibus continetur. Hęc autem substantia quæ est compositum, dicitur dupliciter, vt patet in li. prædicamentorũ. Est eñ quædam quæ dicitur prima, & alia secunda. Prima substantia dicitur, quæcunq; vel quodcũq; & quodlibet indiuiduũ subsistens in gñe substantiæ, vt Petrus, Andreas, & sic de

de alijs. Secunda substantia dicitur species specialissima, & omnia superiora genera quae de indiuiduis praedicantur, vt homo, corpus, substantia, animal. Quãuis autem sit propria acceptio primae substantiae vt contra secundam diuiditur, ista quae dicta est, tamẽ vt generaliter vtimur nomine substãtiae primę, multipliciter accipit̃ scđm Albertũ sup praedicamenta. Dicitur eñ substantia prima, illa substantia, ante quam nihil est, quae non est in aliquo, nec est ab aliquo: sed est oĩbus alijs rebus causa essendi, & sic solus deus dicitur substãtia prima. Secundo dicitur substantia prima illud primũ predicabile, ad qđ reducunt̃ omnia quę sunt in coordinatione praedicamenti substantiae, tanquã ad primum praedicabile illius generis: sic substantia quae est genus generalissimũ, dicitur substantia prima, & isto modo primitatis ordo attenditur, vt sit ordinis inchoatio ab vniuersalioribus & cõmunioribus, & sit descensus ad particularia subsistentia, quae isto ordine dicent̃ vltimae substantiae. Omnia autem praedicabilia a particularibus vsq; ad genus generalissimũ, dicentur substãtię medię secundum ordinẽ istũ. Tertio modo dicitur substantia prima illud, quod primo subsistit accidentibus, & quod est causa omnibus alijs subsistendi & substandi, & talis substantia prima dicuntur particularia subsistentia generis substantię, vt Socrates, Petrus &c. Et isto ordine est processus ab infimo vsq; ad suprẽmũ genus generalissimum ascendendo. Et q̃uis isto ordine particulare potest dici prima substantia, & genus generalissimũ vltima, & praedicabilia media, species & genera, subalterna possent dici mediae substantię: tñ omnes isto ordine vocantur secundę substantiae, & solũ particulare dicitur substantia prima. Substantia ergo prima, primo modo dicta, nec est genus, neq; species, neq; particulare praedicamenti substantię, neq; alicuius alterius, quia nullius generis limitibus concluditur, sed est extra omne genus, & est deus, qui est infinitus & immensus. Substantia autem prima scđo modo dicta, est genus generalissimum praedicamenti substãtię, diuisibile in diuersas species per differentias oppositas. Substantia autem tertio modo dicta, est particulare subsistens in genere substantiae indiuiduatum, qđ supponitur omnibus superioribus, & alia p̃dicantur de eo, & omnia illa quę predicantur de ea, vocantur secundae substantiae. Et sic diuidit Philoso, hoc vltimo modo primam substantiam contra secundam. Patet ergo quid est prima substantia & secunda, & quot modis sumitur. Quamuis autem hic fecerim mentionem de genere & specie, & genere generalissimo & specie specialissima: non tamen declaraui quid istis nominibus significetur, quia dicetur infra, cum agetur de secũdis intentionibus suo loco.

¶ De quatuor latinis nominibus, sc; essentia, substantia, subsistẽtia. Res naturae, & grecis correspõdẽtibus, sc; vsia, vsiosis, hypostasis physis.

Secundo dicendum est de substantia cum alijs nominibus, quae sunt idẽ cũ substantia realit̃, licet differant ratione, quorum etsi aliqua cõmunia sunt substantiae & accidenti, dicendũ est tñ de eis, q̃tũ ad illud in q̃ proprie substantiae cõueniũt. Circa hoc autẽ primo videndũ est, quõ haec noĩa ab inuicẽ distinguũtur in generali, & vnde vnumqđq; sumitur. Secundo, dicet̃ de quolibet in speciali. Tertio, in q̃ conueniũt, & in quo differũt & qualit̃, breuit̃ cõcludet̃. ¶ Quãtũ ad primũ, sciendũ ꝙ hmõi noĩa, sunt q̃tuor, s. essẽtia substantia, quae duo conueniunt substantiae & accidenti, vt pri⁹ dictũ est, & aliq̃ speciali ratiõe conueniunt soli substantiae. Alia duo sunt subsistentia & res naturae, q̃ solum conueniũt substãtiae. Haec aũt quatuor nomina quę sunt latina apud nos in graeco habent alia quatuor nomina sibi correspondẽtia, s. vsiam. vsiosim. hypostasim, physim. quorum vsus habetur etiam apud nos, de quibus dicendum erit. Quantum ergo ad illa quatuor latina, sciendum, quod sic distinguũtur, & sic sumunt̃, quia essentia imponitur ab actu essendi, substãtia & res naturae ab actu substãdi, subsistẽtia ab actu subsistẽdi. Et scđm hoc ista distinguũt̃, qa essentia ẽ, cuius act⁹ est esse: substãtia & res naturae, cui⁹ act⁹ est substare, licet differẽter, vt dicet̃, quia substãdo naturae cõmuni & accidentibus, dicitur substantia. Sed res naturae dicicitur ab actu substandi naturae communi solũ. Subsistentia autẽ est cuius actus est subsistere, esse aũt non determinat sibi aliquem modum essendi specialẽ, sed est cõmune omni enti, licet per prius cõueniat substantiae. Substare & subsistere dicunt modum conuenientem soli substantiae secundum duo quae sibi conueniunt, scilicet quod sit ens in se completum, & quantũ ad hoc, conuenit sibi substare, & quod omnibus alijs quae sunt in ea accidentibus substernatur, & quantum ad hoc, conuenit sibi subsistere siue substare. ¶ Quantum ad secundum, dicendum primo de essentia, quae sumitur & imponitur ab actu essendi. Sciendum ꝙ essentia significatur dupliciter: aliquando, vt quod est: aliquando, vt quo est. Cum enim species sit tota essentia indiuidui, ipsa essentia significatur vt quod, & noĩe indiuidui, & noĩe speciei, vñ dicimus Socratẽ esse q̃dã essentiã, & hominẽ esse essentiã Socratis. Aliquando autem essentia significatur vt quo, vt cum dico, humanitas, est enim humanitas id quo homo est homo. Et sic essentia aliquando significatur vt quod, per nomẽ concretum: vt Socrates vel homo: aliquando vt quo vt humanitas, & tũc significatur per abstractum. Huic autem nomini latino respõdet nomen grecũ, quod dicitur vsia. Et quia in cõpositis ex materia & forma, essentia rei non est solum forma vel materia sola, sed essentia importat vtrumq;: ideo in talibus dicta vsia significat vtrũq;, scilicet compositũ ex vtroq;. & sic Boethi⁹ dicit in p̃dicamẽtis, ꝙ vsia significat cõpositũ ex materia & forma. In simplicibus aũt dicit̃ vsia eo mõ, q̃ cõpetit eis essentiam hr̃e. Sicut aũt essentia significat vt q̃ & vt q̃d, sic similit̃ cũ illud idẽ sit apud grecos vsia, ꝙ apđ latinos essẽtia aliq̃do significat vt q̃d, aliquãdo vt quo. ¶ Secundo dicendũ est de subsistentia, quae ab actu subsistendi sumitur, & hęc significat aliq̃n vt q̃, aliq̃n vt qđ subsistit, & cũ hoc sit substantia illa, in qua ꝑ prius inuenitur forma subsistentiae, hoc aũt sit g̃nalissimũ substantiae, ipsa substantia sic accepta, dicitur subsistẽtia prout subsistit, & hoc ꝑ prius conuenit generibus, & per posteri⁹ indiuiduis, licet ipsa indiuidua sint in quibus superiora subsistunt, quamuis enim genera & species & omnia superiora non subsistũt nisi in diuiduis, quorum est esse, tamen determinatio & denominatio essendi fit ex natura vel quidditate superiori. Aliquando aũt subsistentia significat, quo aliquid subsistit & cum hoc sit prima forma substantiae, significat ipsam formam per quam subsistens subsistit. Huic aũt latino nomini nobis vsitato, respondet in graeco hoc nomẽ vsiosis, quod in significato habetur apud nos & graecos in vsu per omnia, sicut subsistentia; q̃tum ad qđ & ad quo. ¶ Tertio dicendũ est de substãtia, cui⁹ a-

ctus est substare. Vbi sciendum est, quod substantia à substãdo dicitur. Dupliciter autem substat aliquid alteri. Vno modo, sicut subiectum accidenti. Alio modo, sicut inferius naturæ communi, sicut Socrates homini. Ab isto igitur duplici actu substandi, qui substantiæ cõuenit, dicitur substantia, aliquando enim hæc substantia significatur vt quod substat, & sic cum hæc sit prima substantia primo, & per eam omnia superiora: sic substãtia significat primã substãtiã primo, & ex cõsequẽti substantias secũdas. Aliqñ autẽ hæc substantia significatur vt quo substat aliquid, & sic, cum materia sit ratio substãdi, vt quo substantia sit accepta, significat materiã. Huic autem latino nomini respondet apud græcos nomen hypostasis, apud nos vsitatum, & dicitur aliquando de eo quo substat. Et quia primum principium substãdi ẽ materia, ideo dicit Boethius in prædicamentis, quod hypostasis est materia. Aliquando sumitur pro eo qđ substat, & sic cum hæc sit prima substantia, sic hypostasis primam substãtiam significat. Et sic accipit hypostasim. Boethius in libro de duabus naturis.

¶Quarto dicendum est de hoc nomine res naturę, quod etiam à substando dicitur. Sciendum autem est, quod quamuis substantia dicatur a substando accidentibus & naturæ communi, sicut ab vtroq; actu substandi sumitur nomen substantiæ: ita ab altero solo, inquantum, scilicet, substat naturæ cõmuni, sumitur hoc nomen res naturæ. Vnde hoc nomen res naturæ, significat substantiam, prout substat alicui naturę communi, vt Socrates homini & naturæ, quæ per hominẽ importatur, scilicet, humanitati. Huic autem nomini in græco respondet hoc nomen dragma physeos. Verum est tamen quod sic nõ est multum apud nos vsitatũ, sed physis bene est vsitatum, quod naturam significat. Vnde & considerantes naturam, physicos appellamus, vnde etiam à materia naturalium in libro physicorum tradita dicitur liber physicorum. Nec tamen est inconueniens, quod etiam res naturæ dicatur hypostasis ab altera proprietate.

¶Nunc autem concludo duas conclusiones, respectu conuenientiæ & differentiæ nominum prædictorum. Prima quod cum aliqua res significatur vt quod significetur per modum totius, cum significatur vt quo, significetur per modum partis. Vnde tria nomina prædicta scilicet, essentia, subsistentia, substantia, cum aliquando significent vt quo, tunc significant per modum partis: cum significent aliquando vt quod, tunc significant per modum totius. Et idem dico de nominibus græcis correspondentibus, scilicet vsia, quæ respondet essentiæ, vsiosis, quæ respondet subsistentiæ, hypostasis, quæ respõdet substantiæ. Vnde ista tria nomina dicuntur aliquando significare partem vel per modum partis: vt vsia significat essentiam, prout est forma totius, vsiosis, formã partis: hypostasis, partem quæ est materia. & tunc semper significant vt quo. Et ita vtitur eis Boethius in libro. Prædicamentorũ in cõmento. Aliquando autem ista significãt vt quod, & totũ & per modũ totius, vt homo significat Socratis essentiã per modũ totius, & subsistentia & substantia similiter. Et idẽ dico de nominib⁹ corrñdentibus in græco. s. vsia, vsiosi & hypostasi. Et sic habet cõmunis vsus loquendi vel vtendi istis vocabulis, & ita accipit Boethius in lib. de duab⁹ naturis. ¶Secũda cõclusio ẽ, q̄ si ita accipiãt̃ fcãdo vt q̊d ẽ, sic vnũ & idẽ dr̃ essentia, inq̃tũ h3 esse sine determinatiõe aliqua: subsistẽtia inq̃tũ h3 tale eẽ determinatũ, qđ in se subsistit & p se. & hoc cõuenit ĩdiuiduis p illd' q̄ prio cõuenit gñrib⁹ & spẽbus. Et substantia, vt substat accidentibus & naturæ cõmuni simul, & hoc per prius conuenit indiuiduis, quã superioribus: & res naturæ, prout substat naturæ cõmuni precise quod similiter conuenit inferioribus per prius, quam superioribus.

¶Quõ differant ab inuicẽ hęc noĩa, creatio, generatio, gigni, cõcipi, nasci, natiuitas in vtero, ex vtero, filiatio, paternitas, & quid significẽt.

Modo dicendum est de nominibus rerũ q̄ sunt in genere substantiæ. Et primo sumendæ sunt distinctiones duæ rerum ad genus substantiæ pertinentium, scilicet de productione, & de rebus ipsis productis. Secundo, iuxta distinctiones rerũ productarum descendetur ad nomina earum.

¶Ens, Creatio, Gñatio, Corruptio, Processio.

Quantum ad primũ, sciendũ q̄ entium creatorũ subsistentium, ad genus substantiæ pertinentiũ est triplex gradus. Quædam enim habent solũ esse, vt inanimata, & ista tenent infimum gradum, vt lapis & huiusmodi. Quædam habent esse & viuere, vt vegetabilia, sicut plantæ. Quædam super hoc habent sentire, vt animalia, nec in his quo ad hoc, pono differentiã, quia nihil faceret ad propositũ. Quædã habent esse & viuere & intelligere, vt intelligibilia, sicut anima angelus, & etiam homo. Et ista tenent suprẽmum gradum in entibus. Secunda distinctio est, quantũ ad res productas, quia dupliciter considerari possunt. Vno modo, quantum ad sui primariam productionem, q̄ in mundi creatione per species suas omnia sunt creata, & talis productio vocatur creatio. Vñ Geñ. primo: In principio creauit deus cœlum & terram. Dicitur aũt creatio productio rei, nullo præsupposito ex parte rei productæ. Et quia tunc res sic sunt productæ, q̄ nihil earũ præexistebat, talis productio dicit̃ creatio. Alio modo possunt considerari res creatę, quantum ad suã quotidianam & continuam productionem respectu rerum generabilium & corruptibilium, quę de nouo infra species productas producũt̃, & talis rerũ productio iuxta diuersos gradus, tres prędictos, diuersa sortit̃ nomina, vt patebit. His suppositis, dicendum est de nominibus quę conueniunt rebus de gñe substantię primo quantum ad primum gradum entium, secundo, quantũ ad secundum, tertio, quantum ad tertiũ. ¶Quãtum ad primum gradum entium, eorum scilicet quæ sunt inanimata, & habent esse solum, & non viuere: dicendum est, quod talium entium communis & quotidiana productio vocatur generatio, quę est productio rei, supposita materia ex qua. Et illa que sic producunt̃ sunt omnia generabilia et corruptibilia & sic producta, dicuntur generata: eorum autem desitio, dicitur corruptio. Ex quo patet differentia inter generationem et creationem, quia generatio est productio rei ex materia ex qua, cuius tamen principium non est ars, sed natura, propter differentiam productionis artificialium. Sed creatio est productio rei nullo presupposito ex parte producti, saltem quantum ad materiam ex qua. Superius autem est posita differentia inter materiam ex qua, et in qua. ¶Quia vero de generatione sermo est, vt pateat amplius, sciendum est quod ad generationẽ quinq; necessaria cõcurrũt, sextũ aũt de q̊ dicet̃, indifferent̃ se habet, q̄a gñatio põt esse cũ hoc et si ne hoc. Cum enĩ scd̃m Aug. nihil generet seipm̃, igĩ ad hoc

hoc quod sit generatio, oportet esse aliquod generãs,
quod est producens, & hoc est primũ: & aliquod ge-
neratum, quod est productum, & hoc est secundum.
Et quia generans communicat suam naturam gene-
rato, oportet quod in omni generatione semper præ
supponatur aliquid non productum, de quo genera-
tum dicitur generari. & in hoc differt generatio a crea
tione, quod creatio nihil præsupponit. & ideo genera
tio si nihil præsupponeret, non esset generatio, sed cre
atio. & hoc est tertium concurrens. Quia vero genera
tio est ab agente æquiuoco & vniuoco, sicut dicit Phi-
losophus, quod homo generat hominem & sol: & ge
nerantis sit, communicare eãdem naturam generato,
quia agens æquiuocũ non cõmunicat eandem natu-
ram specie, sed solum vniuocum sicut homo. Idcirco
verius saluatur ratio generatiõis in vniuocis, sicut qñ
homo generat hominẽ: & si esset possibile adhuc ve-
rius saluaretur ratio generationis, si generãs scilicet, So
crates communicaret eandem naturam non solum se
cundum speciem, sed etiam secundum numerũ. & hoc
est quartum, cõcurrens ad generationem. Quintũ est,
quod communicatio eiusdem naturę fiat modo natu
ræ. Modus autẽ naturæ est, vt generatũ sit ab vno ge-
nerante effectiue. Dico autem ab vno, quia impossibi
le est quod duo, vt Petrus & Gulielmus possint vnũ fi
lium numero generare. Dico aũt effectiue, quia in cre
aturis & potissimum in generatione animalium perfe
ctorum, concurrunt duo, masculus & fœmella: mascu
lus solum effectiue, fœmina autem se habet solũ passi-
ue, secundum philosophum sexto de animalibus. Si er
go esset possibile in creaturis, quod talis ꝓductio esset
a duobus effectiue, non esset modo naturę, sed nec vo
caretur generatio. Sextum autem ad generationẽ in-
differenter se habẽs, est quod generatio potest esse cũ
transmutatione & sine transmutatione. Cum transmu
tatione est in creaturis & est ratio, quia omne agens
in generando introducit propriam formam, & com
pellit contrariam a materia. & hoc non potest esse
sine transmutatione, tamen productio talis non ha
bet quod sit generatio formalis, ex hoc quod est ta-
lis trãsmutatio, alioquin corruptio esset generatio, &
breuiter omnis motus & mutatio. Si ergo sit aliqua ꝓ
ductio quæ hoc non exigat, erit sine transmutatione.
sicuti est in diuinis. & ideo generatio ex sui natura nõ
importat motum & trãsmutationẽ, sed potest esse cũ
ea, vt in creaturis: & sine ea, vt in diuinis, Vnde patet
quid est de ratione generationis, & quæ sit eius defi-
nitio: quia non plus importat, nisi quod generatio est
productio, qua generans vel producens communicat
producto eandem naturam. Dico autem eandem
vel genere vt in generãtibus æquiuocis, vel genere &
specie, vt in vniuocis, & hoc in creaturis: vel eandem
genere vel specie vel numero, & hoc solum in diuinis.
Ex his patet, quod hæc sex concurrunt ad generatio-
nem. Primum est generans, secundum generatum, q̃a
nihil generat seipsum. Tertium, aliud præsuppositum
non productum. & ideo generatio non est creatio.
Et quia hoc est in diuinis, q d' generatione filij præsup
ponitur esse, quæ non est generans nec genita, sed cõi-
cata: ideo generatio filij non est creatio. Quartum est,
quod sit cõicatio eiusdẽ naturæ. & vbi maior est iden-
titas, ibi verior est rõ gñationis, & ideo verior in vni-
uocis. & per consequens, q̃a in diuinis eadẽ natura spe
cie & nũero cõicatur filio, est ibi propriissima gñatio.
vñ Ephe. 3. Ex quo omnis paternitas in cœlo & in ter
ra &c. Quintũ est, quod sit modo naturę, & vt ad vno
effectiue vnum generetur. Et ideo productio filij quę
est ab vno solo, scʒ a patre, vocatur generatio in diui-
nis. Sed quia productio spiritussancti est a duobus, scʒ
a patre & filio, non vocatur generatio, sed processio.
Sextum autem, quod generatio sit cũ motu & trasmu
tatione, vel non sit, indifferenter se se habens ad eam,
ita quod in creaturis motum semper habet & trãsmu
tationem, in diuinis autem excludit. Ex quibus omni
bus concluditur, quid est generatio, & quod cõueniat
deo & creaturis, & quod diuersimode: & vlteriꝰ, quod
nobiliori modo & magis proprie est in diuinis quam
in creaturis: & quod productio filij a patre, dicitur ge
neratio: productio aũt spiritussancti nõ, sed processio.

¶Vita vegitatiua, sensitiua, motiua secũdũ locũ, intellectiua, actiua, contemplatiua.

NOmen vitæ ex hoc sumptum fuisse videtur, q̃
aliquid a seipso potest moueri. & ideo ex hoc
dicta sunt primo aliqua viuere, quia visa sunt
a semetipsis moueri aliquo motu, sicut plantæ motu
augmenti, & animalia motu locali. Ea vero quæ visa
sunt non moueri nisi ab alijs mota, dicta sunt mortua
vel carẽtia vita, sicut lapides & ligna. & inde trãssum-
ptiue & per quandã similitudinẽ, ea quorũ principiũ
motus in ipsis est, etiã dicuntur viuentia, quamuis nõ
seipsa moueant: sicut aqua scaturiẽs ex impetu sui mo
tus a terra, dicitur viuere. Aquæ autem immobiles, vt
stagnales & lacuales, dicũtur mortuæ. Ad hoc facit, q̃
homines & alia animalia quæ multũ sunt mobilia, di-
cuntur bene viua: sicut aliquis qui nõ põt stare in vno
loco, dicitur bene viuus: econuerso qui est male mobi
lis & tardi motus, dicitur totus mortuꝰ vel male viuus.
Ex hoc autem vlterius nomen vitæ tractũ est ad alia,
& attributum omnibus operationibus, quas aliquis
ex seipso exercet, non ab alio motus, etiam si illæ ope-
rationes proprie non sint motus, sicut etiam nomen
motus ad quamlibet operationẽ solet transferri, sicut
transsumptiue & large, sentire & intelligere dicuntur
motus. Et secundũ hoc, nõ solũ quę mouentur a seipsis,
vel per augmentũ vel localiter dicũtur viuere: sed etiã
omnia quæ a seipsis appetunt, sentiunt & intelligunt.
Hæ enim operationes vitæ dicuntur. quamuis eñ in
aliquo sint plures dictarum operationũ, ex illa tamen
dicitur vita in aliquo, quæ est operatio principalis in il
lo, sicut animalium vita dicitur in sentiẽdo, quamuis
nutriantur, quia sentire est principalius in animali. &
hoĩm vita dr̃ in intelligendo, quãuis etiã sentiant. Hoc
aũt accipiendũ est non solum secundũ potentias, sed
etiã habitus & actus superadditos. propter quod no-
men vitæ vlterius est extensum intantum, vt vita vni-
uscuiusqʒ hominis dicatur in hoc consistere, in quo est
summum eius studium & intentio, & cui maiorem cu-
ram impendit, vt dicit Philosophus 9. Ethi. Et sic ho-
minis studiosi dicitur studium eius vita, & mercatori
mercari vita eius, & sic de alijs. Ex quibus patet, vnde
sumptũ est nomẽ vitæ, & ad q̃ extẽsum & tractũ est, &
quibus cõueniat, q̃bus proprie, & q̃bus trãssumptiue.
¶Sciendum præterea quod vita diuiditur in qua-
tuor, scʒ, alimento vti, sentire, moueri secundũ locum,
& intelligere. Et hæc quatuor quandoqʒ sumuntur
pro quibusdam operationibus, quæ sunt operatiões
animæ dantis vitã, vel vegetatiuæ, vel sensitiuæ, vel in
tellectiuæ. & sic viuere viuẽtibus non est esse sed ope-
rari. Alio modo sumuntur ista pro ipso esse viuen-

tium, in quibus ſunt iſtę operatiões. & ſic intelligitur verbũ Philoſophi 2. de aĩa, viuere in viuẽtibus eſt eſſe. Vnde ſic dicitur 9. Ethico. quod eſſe eſt ſentire vel intelligere. i. habere naturã ad ſentiẽdũ vel intelligendũ. Et hoc modo diſtinguit Phũs 2. de anima viuere per illa quatuor. Nã in iſtis inferiorib⁹ ſunt genera viuentiũ, quarũ quædã habent naturã ſolum ad vtendũ alimento & ad cõuenientia alimento, vt eſt augmentũ & generatio, ſicut in plantis & in omnibus vegetabilib⁹. Quædã vero vltra hoc habent naturã ad ſentiendũ, vt patet in animalibus immobilibus, quæ nõ mouentur motu progreſſiuo, vt oſtreæ marinæ. Quædã vero cũ his vltra habent naturã ad motũ ſecundũ locũ & progreſſiue, vt animalia perfecta, vt quadrupedia & volatilia & huiuſmodi. Quædã vero habent naturã ad hęc omnia, & vlterius ad intelligendũ, vt homines. Et ſic patet quomodo hæc quatuor ſunt ſub diuiſione vitę, ſc3, alimento vti, quod pertinet ad vegetabilia: & ſentire, quod pertinet ad animalia imperfecta: & moueri ſecũdũ locũ, quod pertinet ad animalia perfecta: & intelligere, quod pertinet ad homines. Et iſtæ operatiões non ſunt motus proprie. ſicut enim nomẽ motus ad aliquã operationẽ ſolet transferri, ſic trãſſumptiue & large, ſentire & intelligere dicitur motus. Quandoq; ſumuntur pro quibuſdam operationibus, & tunc ſunt operationes triplices animæ, ſc3 vegetatiuæ, ſenſitiuę, & intellectiuæ. Quandoq; pro eſſe viuentiũ, quorum ſunt operationes. & tunc pertinent ad quadruplex genus entiũ, ſc3 vegetabilium ſolum, quãtum ad primũ: habentiũ ſolum ſenſum cũ vegetari, quantũ ad animalia imperfecta. habentiũ vegetari, ſentire & moueri ſecũdũ locũ, quantũ ad animalia perfecta: & intelligere, quantum ad homines. Et ſic patet, quomodo intelligitur illa diſtinctio.

¶Ex præmiſſis patet aliqualiter tertiũ, ſc3 quomõ vita diuidatur in vitam actiuã & contemplatiuam. Si enim vita poteſt dici operatio, quam aliquis ex ſeipſo exercet, & in homine quæ eſt principaliter in eo & etiã in alijs operatiõibus, illa ſemper quæ principalior eſt, dicitur eſſe vita, & cui impenditur ſummũ ſtudiũ, intentio & cura, non ſolum ſcd'm potentias naturales, ſed etiam ſecundũ habitus & actus ſuperadditos. Et cũ talis operatio in homine ſit intelligere, reſtat quod ſecundũ hanc operationẽ dicitur hõ viuere, & vita eius diſtinguatur in actiuam & contẽplatiuã reſpectu operationis intellectiuæ. Vita eñ voluptuoſa nõ eſt principalis in homĩe. vñ nec hũana, imo brutalis, beſtialis, & pecudũ 1. Ethi. a Philoſophis appellatur. Sed ſcd'm intellectũ eſt ſolum hũana vita, cuius diuiſio reſpectu intellectus ſic poteſt accipi. Habet eñ intellectus duas operatiões. Vna eſt q̃ eſt ipſius ſecundũ ſe. Alia quæ eſt ipſius ſecundũ quod regit vires & potentias animę inferiores ſibi obedientes. & ſecundũ hoc in homine accipitur duplex vita. Vna, quæ conſiſtit in operatiõe intellectus ſecundũ ſeipſum, & hæc dicitur vita cõtemplatiua. Alia quæ conſiſtit in operatione intellectus & rationis, ſcd'm quod ordinat & regit & imperat potentijs animæ inferioribus natis ſibi obedire, & hæc dicit̃ vita actiua. Ex quo patet, quod cum intellectus diuiditur in ſpeculatiuũ & practicũ non tanquã in diuerſas potẽtias, ſed ſicut in diſtincta officia, per diſtinctos actus in diſtincta obiecta. & hominis vita dicitur conſiſtere in eo, in quo maxime delectatur, & cui magis intendit. Quidã aũt maxime intendũt contemplatiõi veritatis, quod pertinet ad intellectũ ſpeculatiuum. Vita enim cõtemplatiua conſiſtit in cõtemplatiõe ſummi contemplabilis. Et quia aliqui maxime intendunt per rationem practicã paſſionibus moderandis, quod pertinet ad rationẽ practicã, ideo in his vita actiua conſiſtit reſpectu optimi agibilis. Et ita patet quomodo diuiditur, penes quid attenditur vita actiua & contẽplatiua, & quod ſolum conuenit naturæ intellectuali.

¶Inſuper conſiderandum quod vita contemplatiua conſiſtit in actu potentiæ intellectiuæ. Hoc aũt intelligendũ eſt non abſolutæ, ſed inquantũ talis actus eſt dilectus & electus per voluntatẽ affectantẽ & pręeligentem talem actum. Cum autem operatio ſit media inter operantem & ipſum obiectum ad quod tendit, ipſa operatio ex parte duplici poteſt conſiderari. Vno mõ inquantũ eſt perfectio operantis. & tale deſideriũ procedit ex amore ſui. Alio mõ poteſt conſiderari talis operatio, inquantum terminatur ad tale obiectũ. Et ſic contẽplationis deſideriũ procedit ex amore obiecti. Differt ergo contemplatio quam poſuerũt Philoſophi, a contemplatione quã ponunt theologi. quia philoſophorũ vita cõtemplatiua procedit ex deſiderio & amore contemplantiũ, contẽplatiua aũt vita theologorũ procedit ex amore dei contemplandi, vt ſit ibi amor, vbi oculus. Mathęi 6. vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum &c. Iohan. 17. Hæc eſt vita æterna &c. Iſta etiam præexigit charitatẽ, & non illa philoſophorũ. Gregorius ſuper Ezech. Cõtemplatiua vita eſt charitatẽ dei & proximi tota mente retinere, ab actiõe exteriori queſcere, ita vt iã nil agere libeat: ſed calcatis curis omnibus, ad videndã faciem ſui creatoris animus inardeſcat.

¶Gigni, Naſci, Oriri.

QVamuis generatio ſit entium illorũ, quę minus habẽt de nobilitate inter omnia entia, quæ continue producuntur in eſſe, quia non habent niſi eſſe: & in habere eſſe, ipſa viuentia quæ ad ſecundũ gradum entiũ pertinent, cõueniunt cũ eis: & vltra hoc habent viuere, in quo excedunt ea: ideo inanimatorũ productio non ſic ſibi nomen generationis appropriauit, quin etiã productioni animatorũ cõueniat & ipſorũ viuentiũ, quæ tenent ſcd'm gradũ entium. Et quia iſte ſecundus gradus entium excellit entia primi gradus in viuere, idcirco productio eorum præter nomen generale quod ſibi cõuenit cũ alijs vita carentibus, ſibi ſpecialia nomina appropriauit. Ad quod ſciendũ, nota q; in animatis & viuentibus reſpectu ſuæ productiõis tria conſiderantur.

¶Primum eſt, quod a primo generante aliquid deſcendit, ſcilicet ſemen vel aliquid loco ſeminis: quod eſt ſufficiens ad generationem, quantum ad principiũ actiuum & paſſiuum. Hoc autem eſt in diuerſis differenter. Nam in quibuſdam ſicut in plantis, a primo generante miniſtratur vtrunq;, eo quod plantæ non habent ſexum diſtinctum. In aliquibus vero quæ habẽt diſtinctum ſexum, vt in animalibus, a mare miniſtratur principium actiuum, a fœmina autem principium paſſiuum ſiue materia. Animalia autem (ſecundũ Philoſophum) ſunt in coitu ſicut vnum principium generans, & ſecundum hoc dicitur Geneſis primo: Erunt duo in carne vna. Secundum quod eſt in productiõe viuentium, eſt quod talium productio eſt per modũ cuiuſdam exitus a generante, & hæc conditio ſequitur ex prima, nec hæc cõuenit productioni inaĩatorũ. Tertiũ eſt, qđ ſeq̃tur ex p̃miſſis duob⁹, ſc3, q; gñatũ vel productum

ductum

ductum exiens a generante, in principio generationis
adhæret ei, & in eo est per cōtactum vel colligationē,
vt dicit Philosophus 5. Metaph. vt patet in fructibus,
qui colligantur & adhærēt arbori: & in embryonibus,
qui adhærent matrici secundum contactum.

¶ Igitur secundum has tres conditiones, quas ha-
bet productio viuentium & animatorum, hæc tria vo
cabula distinguuntur, sic quod respectu cuiuslibet pro
prietatis erit vnum. Secundū enim quod propria suffi
cientia suæ generationi ministratur a generante, dici-
tur res gigni vel genita esse. Secundū aūt quod produ
citur per modū exitus, dicitur oriri vel orta esse. Scdm
aūt quod producitur vt coniunctū generanti, dicitur
nasci vel natū esse. Vñ Philosophus 5. Metaph. nata di
cūtur quasi ad nata. Sic enim generans & gñatū, sunt
quasi res vna. Et ita patet differentia inter creationē,
quæ est productio eorum quibus nihil præsupponi-
tur. & gñationē, quæ est productio cui p̄supponitur a-
liquid, quæ est generaliter oīm generabiliū & corrupti
biliū, & inter gigni & nasci & oriri, quæ solū sunt viuē
tiū & animatorū, licet ex diuersa proprietate. Quia vi
uentia dicuntur gigni, inquantū a gñatione descēdūt:
oriri, inquantū a generatione exeunt: nasci, inquantū
coniuncta sunt generanti. Istorū aūt desitio quamuis
posset dici corruptio nomine generali, tamen proprie
vocatur mors. Quod autem in rebus inanimatis dici
tur corruptio, in viuentibus dicitur mors.

¶ Est tamen sciendū, quod nomen proprie dictū
de vno, quandoq; Metaphorice dicitur de alio & simi
litudinarie. & ita est de his tribus nominibus, nasci, gi-
gni, oriri. Quia enim aqua fontis & sol & similia, de oc
culto in manifestū progrediuntur, per similitudinē ori
ri dicuntur. Quia etiā accidentia per modū cuiusdam
exitus fluunt a principijs subiecti, & adhærēt subiecto,
& similiter partes adhærent toti: ideo similitudinarie
nasci & oriri dicuntur & accidentia a subiecto, & par
tes a toto.

¶ Vlterius est sciendū, quod genitū exit a generan
te dupliciter. Vno mō, secundū quod procedit in esse
distinctū, clausum tamē infra terminos gñantis, & iste
exitus vocatur proprie conceptio. Alio modo, secun-
dū quod procedit in esse distinctū & manifestū: ideo
in eis non proprie dicitur conceptio, sed natiuitas. Et
quia res nominatur secundū qd' apparet, ideo iste mo
dus exeundi facit natiuitatē secundū cōem modū lo-
quendi. Nihilominus tamen & iste exitus primus pōt
dici natiuitas, secundū quod dicimus duplicē natiuita
tē, vnā in vtero, aliā ex vtero. Et quia in plantis simul
procedit quid in esse distinctū & manifestū, ideo in eis
nō dicitur proprie cōceptio, sed natiuitas. Ex hoc etiā
verbū mentale, secundū quod distinguitur in intelle-
ctu, & extra nō manifestatur, dicitur concipi. sed cum
extra pronunciatur, dicitur similitudinarie nasci. Ex q̄
patet differentia cōceptiōis ad nasci. nā quāuis ea quæ
concipiantur, possint dici gigni & generari: nō tamen
ortus & natiuitas secundū cōem modū loquendi eis
conueniunt, nisi cū determinatione, scilicet in vtero.
Sed proprie ortus & natiuitas dicuntur de re exeunte
a generante in esse distinctum & manifestum.

¶ Vlterius autem quia in omnibus generatis ex pu
trefactione, virtus solis & aliorum corporum supercœ
lestium supplent vicem virtutis formatiuæ, quæ est in
semine in generatione eorum, quæ ex semine nascun-
tur. hæc autē virtus per omnia corpora inferiora est
diffusa: ideo sicut animalia generata per coitum, se ha
bent ad patrem & matrē: ita generata per putrefactio
nem, se habent ad terram vt ad matrem, & ad corpo-
ra cęlestia vt ad patrem. Propter quod dicit quidā Phi
losophus, terram esse matrem, solem vero esse patrē.
Hic autem nomine solis, omne corpus cœleste talem
virtutem habens actiuam, intelligo: & nomine terræ
omne corpus elementare quod habet virtutem passi-
uā: sicut in aqua multa generantur ex putrefactiōe, &
in aere similiter, sicut patet in ranis. & ideo talia pro-
prie gigni, oriri, & nasci dicuntur.

¶ Vlterius autem sciendū quod talia quibus cōue
nit nasci proprie & similitudinarie, dupliciter produ-
cantur. Vno enim modo exeunt quædam in esse, acci
piendo eandem naturam in specie a generante, ita qd'
generās genito communicat eādem naturā in specie.
& talia sibi assumunt speciale nomen, quātum ad pro
ducens, quod vocatur pater: & quātum ad productū,
quod vocatur filius. Et quia in diuinis pater commu-
nicat filio eandem naturam non solum specie, sed etiā
numero: ideo in producto est filiatio, in producente
paternitas, imo ab illa paternitate omnis paternitas
in cœlo & in terra nominatur & dicitur. Sed quia inter
viuentia nobiliorē gradum tenent bruta post vegeta
bilia, & post bruta natura intellectualis, idem secundū
communem vsum loquendi, quamuis possimus vti
large loquendo tam in plantis quā in animalibus re-
spectu producentis & producti nomine paternitatis
& filiationis, & quandoq; homines in talibus sic vtan
tur: tamen propria acceptio nominis, est in producen
tibus & productis intra naturam intellectualem. ideo
vnus homo producens alium hominem per viam na
turæ, dicitur pater: productus dicitur filius, non tamē
dicitur proprie de plantis & de brutis, quia quadā ap-
propriatione tractum est ad producta intra naturam
intellectualem. Ex quibus patet, quod quia in diuinis
communicatur eadem natura numero ipsi genito per
generans, ibi est proprijssima ratio paternitatis & fili-
atiōis. In hominibus autem proprie post illam, in bru
tis autem magis deficit, & ibi est large sumēdo. In plan
tis autem tenet vltimū gradū large acceptionis. Quia
vero angelus a deo producitur, non tamen deus ean-
dem naturam, specie sibi communicat, ideo deus non
dicitur pater angelorum, nec angeli filij nisi solum lar
ge, scilicet per adoptionem vel gratiam. Alia autē pro
ducuntur in esse, quibus aliquo modo nasci conuenit,
quibus non communicatur similis natura secundum
speciem a producente. & nulli tali conuenit paternita
tis ratio respectu producentis, nec ratio filiationis re-
spectu producti. & ideo sol oriens, flos vel fructus in
arbore, & etiam partes corporis & totius corporis ca
pilli & accidentia, quamuis aliquo modo istis conue-
niat gigni vel nasci, tamē nullo modo conuenit eis ra-
tio filiationis, nec illi a quo exeunt, ratio paternitatis.
Et idem est de generatis ex putrefactione, quia nō pro
priæ habent rationem filiationis.

¶ Propter hoc sciendum est, quod cum nasci, ori-
ri, gigni & concipi quoddam fieri importent, sicut ali-
cui rei competit infra illorum naturam fieri, ita nasci,
& sic de alijs. Nihil autem fit, nisi vt sit. & ideo etiam
sicut alicui competit esse. ita & fieri. & ita per cōsequēs
concipi, nasci, gigni & oriri. In re autem quæ genera-
tur, considerantur ista, scilicet suppositum subsistens,
vt homo: forma subsistentis, vt anima hominis: natu-
ra subsistentis, vt humanitas hominis: accidentia, vt
albedo & quantitas & cætera.

Partes

Partes etiam quæ sunt duplicis generis, quia quædã sunt secundum quantitatem. Et sunt duplices. Vel em̃ sunt in potentia solum in toto, vt carnes in toto corpore. vel partes carnis in carne, & similiter in quocũq; continuo. Aliæ sunt partes substantiales, in quas totũ diuiditur, sicut materia & forma. Vel sunt in actu, vt in his quæ per contactum coniunguntur in toto, vt flos vel fructus in arbore, ergo sicut istis competit fieri & esse, ita nasci, gigni &c. Esse autem proprie subsistẽtis est, & illud quod fit, proprie ẽ subsistẽs, Sicut em̃ actiões suppositorum sunt ex parte termini a quo, ita esse & fieri proprie ex parte termini ad quem, suppositi & subsistentis est. Et ideo proprie suppositum nasci, gigni, concipi, oriri dicitur. Forma autem & materia non dicuntur fieri nec esse, sed sunt id quo subsistẽs habet esse, sed dicuntur fieri ex consequenti, & ideo conuenit eis gigni, nasci, oriri vel fieri, nõ quia ista sint quod nascitur, vel quod oritur &c. sed quia per generationem accipiuntur & ideo non proprie, sed quasi per accidens. Accidentia autem non dicuntur esse nisi per aliud. & ideo etiam nec eis ista conueniunt ꝓprie, sed ex consequenti & per accidens. Quantum autem ad partes quantitatis, quando adduntur toti præexistenti, possunt dici fieri vel nasci. Quando autem generantur generatione totius, tunc dicitur totum fieri, & non pars nisi per accidens. Quantum vero ad partes essentiales, sicut sunt forma & materia, non dicuntur talia proprie fieri, nisi esset forma per se subsistens, sicut anima rationalis, quæ dicitur fieri per creatiõem præter factionem, qua fit suppositum vel compositũ per generationem. sed solum proprie dicitur fieri ipm compositum subsistens, & per consequẽs non talibus partibus conuenit nasci, oriri, gigni, cõcipi, fieri, sed solum composito subsistenti.

¶ Quoniam verbum nostrum mentale deficit in multis a verbo diuino, sed specialiter in hoc, quia illud verbũ est subsistẽs & habẽs rationẽ suppositi, non autem verbum nostrum, sed est inhærens: ideo proprie illud dicitur concipi, gigni, oriri, nasci. Nostrum autẽ non ita proprie, licet posset dici concipi, nasci, oriri, gigni, quantum ad aliquas proprietates, sicut patet qd potest dici concipi, inquantum procedit in esse distinctum occultum, & sic de alijs. Et ita patet specialiter differẽtia huius quod dico, conceptio, natiuitas ex vtero, & in vtero: & huius, quod dico filiatio, adinuicem & ad priora vocabula. & sic per consequens patet qd significant, quibus proprie & similitudinarie conueniant, & de quibus dici possunt. quomodo ad inuicem conueniunt & differunt omnia ista, scilicet creatio, generatio, gigni, oriri, nasci, concipi in vtero & ex vtero, paternitas & filiatio.

¶ Productio angeli & animæ rationalis, & eorũ quę animæ infunduntur a deo.

Dicendum est nunc de nominibus pertinẽtibus ad res tertij gradus entiũ, sc3, q̃ hñt esse, viuere & intelligere. Et primo de nominibus ꝓductiõis, secundo de nomine productorũ, qd dicitur persona. Quantũ ad nomina productiõis, sciendũ est quod ea quæ habent esse, viuere & intelligere, sunt infra naturã intellectualẽ. & sunt solũ tria. sc3 angelus, anima rationalis, & hõ. Homo aũt dicit compositũ ex corpore & anima, quia nec corpus præcise, nec anima præcise est homo, sed cõpositũ ex vtroq;. Quia igitur productio quotidiana hominis est ad modũ aliorũ entium, habentiũ esse & viuere, quãuis vltra hoc habeat intelligere, eius productio sibi speciale nomen nõ retinuit, sed eius productio nominatur nominibus aliorũ, & dicitur generari & gigni &c. habet enim materiã ex qua generatur. Anima autem rationalis & angelus, si producuntur, habent speciale nomẽ quantũ ad sui productionẽ. Quia enim eodẽ modo anima & angelus creantur & producuntur a deo, nulla præsupposita materia ex qua producantur, sicut a principio omnia entia ex nihilo sunt creata: ideo nomen generale generalis productiõis sibi retinent, & eorũ productio vocatur creatio, nõ aũt gignitio vel generatio vel natiuitas. vñ nec concipi, nec nasci, nec oriri proprie cõuenit eorum productioni. Gratia aũt in anima, & aliæ virtutes a deo infusæ, quia nõ possunt per se subsistere sicut angelus vel anima. Item quia habẽt materiã in qua semper sunt, quãuis nõ habeant materiã ex qua fiunt, aliquid sibi retinuerunt de nomine generalis productiõis. Et quia in prædictis deficiunt a conditionibus illius productionis, ideo dicũtur cõcreari magis quã creari. Vñ proprie gratia nõ fit vel creatur, sed magis cõcreatur. & nec istis conueniunt alia nomina productionis entium primi gradus, quamuis aliquãdo large & improprie in eis talibus vtamur.

¶ Persona quid significet, vnde habuerit originem, & quibus conueniat.

Quantũ ad nomẽ pertinẽs ad producta entia, q̃ habẽt esse, viuere & intelligere qd est persona, quãuis sint aliqua alia, tamen de illis pertranseo, quia specialẽ difficultatẽ nõ habẽt. Nomẽ aũt personæ non pertinet nisi ad suppositũ intellectualis naturę, & ideo cũ anima rõnalis nõ sit suppositũ, sed pars suppositi, nõ põt cõuenire nomẽ personæ ipsi animæ, licet dixisse hoc videat Magister sniarũ 3. lib. dist. 22. & Hugo de S. Victore. Restat ergo ꝙ in creaturis solũ dicat cõueniẽter de homine & angelo. Sciendũ ergo est, quod nomẽ personæ significat substantiã nõ absolute, nec quãcũq;, sed ꝓut subijcitur proprietati ad dignitatẽ ptinẽti infra naturã intellectualẽ. Et scd'm Boethiũ tractũ est nomẽ personæ, a ꝑsonãdo, eo ꝙ in tragœdijs recitatores sibi ponebãt laruã ad repñtandũ illũ de quo gesta narrabant decantando, & inde etiã tractũ est in vsum, vt quodlibet indiuiduũ hominis de q̃ põt talis narratio fieri, persona dicatur. & etiã ex hoc nomẽ personæ est tractum quasi gñaliter, vt significet suppositũ in gñe substantiæ nõ quodcunq;, sed intellectualis naturæ, quæ est cæteris dignior. Et inde etiam excellentiæ & dignitates quędã cõueniẽtes hominibus, personatus dicũtur. Sic definit Boethius in lib. de duabus naturis personã. Persona est intellectualis naturę indiuidua substãtia. Huic aũt nomini persona, qd est nomẽ rei & primæ intẽtiõis, & ad rõnalẽ naturã solũ pertinens, infra genus substantiæ rñdet in græco hoc nomẽ prosopon, a pro qd est in, & sopos qd est facies, qa hmõi laruas in qbus repñtabãt & personabãt laudes taliũ, añ facies ponebãt. Et sic patet quod id quod dicunt & significant hæc quatuor nomina in gñe substãtiæ in gñali apud latinos, sc3 essentia, subsistẽtia, res naturæ substãtia: & tria noĩa in græco eis corrñdẽtia, sc3 vsia, vsiosis, & hypostasis, hoc idẽ significat & dicit hoc nomẽ ꝑsona in gñe intellectualis naturæ, & ꝓsopon in græco respondens personæ in latino. ¶ Notandum quod licet hoc nomen hypostasis apud græcos, ex propria significatiõe nominis habeat qd significet

quodcunq;

quodcunque indiuiduum substantiæ, tamen ex vsu loquendi habet q significet indiuiduum rationalis naturæ ratione excellentiæ suæ. Traditur autem a doctoribus, q sint tria de ratione personæ, scilicet subsistentia, ratiocinari, & indiuiduū esse, quod nobiliori modo est in angelo quā in homine, & in deo quam in vtroque. Et ideo nomen personę inuenitur in hominibus in angelis, & in deo Et ista tria sunt vbique de ratione personæ: sed tamen in illis tribus respectu cuiuslibet diuersa rōne, qd non est hic necesse explicare in singulis.

¶ Prędicamētū secundū, Quantitas.

Omnis quantitas est continua vel discreta. Dicitur autem quantitas continua, cuius partes accipiūtur successiue sine aliqua discontinuatione, vt in tempore vnius diei vel in vno ligno integro. Et huiusmodi cōtinuum tripliciter à Philosopho definitur. Si enim consideretur quantum ad sui constitutionem, dicitur continuum cuius partes copulantur ad vnum terminum cōmunem, & ita definitur in prædicamentis. Si autem cōsideretur quantum ad suæ naturæ integritatem, sic definitur in quinto Metaphisices. Continuum est, cuius motus indiuisibilis est secundum se.

¶ Si autem cōsideretur quantū ad sui resolutionem, sic definitur in tertio physicorum. Continuum est diuisibile in infinitum. Hæc autem quantitas continua (cum sit habens rationem mensuræ, vt dicitur decimo methap. quod etiam verum est de omni quantitate) vel mensurat ab extrinseco, et hoc dupliciter. Vel prout res in motu, & sic est tempus, quod est mensura fluens: & dicitur tempus, numerus motus secundum prius & posterius. Vel mensurat rem vt est in aliquo quiescens, & sic est locus qui est mensura manens, & dicitur locus vltima superficies corporis ambientis. Si autem mensurat quātitas continua rem ab intrinseco, sic est tripliciter. Vel secundum dimensionem vnam solam, scilicet secundum longitudinem, & sic est linea, quæ est longitudo sine latitudine & profunditate, cuius extremitates sunt duo pūcta. Vel secundum duas, scilicet, longitudinem & latitudinem, & sic est superficies, quæ est habens duas dimensiones, scilicet longitudinem & latitudinem. Vel secundum tres, scilicet logitudinē, latitudinē & profunditatē. & sic est corpus quod est habens tres dimensiones, scilicet, longitudinem, latitudinem & profunditatem.

¶ Corpus, Numerus, Vnitas, Discretio, Oratio, Mensura.

Corpus tripliciter consideratur. Primo, prout dicit omne illud quod substernitur trinæ dimensioni sine præcisione formæ, & hoc modo est genus subalternum in prædicamento substantiæ. Secundo modo pro natura & re quæ substernitur trinæ dimensioni cum pręcisione vlterioris formæ, & sic est materia vel pars compositi, & sic nō prædicatur de alijs speciebus generis substantię, quāuis sit in genere sicut pars. Tertio modo potest considerari, prout dicit trinam dimensionem solum, & sic accipitur hic, & est tertia species quantitatis continuæ intrinsece mensurantis. Discreta autem quantitas est, cuius partes successiue acceptæ, habent discontinuitatem & discretionem quandam, & sic definitur in prædicamentis. Discreta quantitas est, cuius partes non copulantur ad aliquem terminum communem. Hæc ergo discreta quantitas, vel est multorū discretorum permanentium & sic est numerus, vel multorum discretorum sibi inuicem succedentium, & sic est oratio. Vtraque tamen multipliciter dicitur.

¶ Numerus dicitur, primo modo de re numerata, & sic quandoque de multis hominibus dici consueuit, hic est magnus numerus. Secundo, pro numero numerante, scilicet, ipsa anima, quæ secundum philosophos dicebatur numerus seipsum mouens. Tertio, pro numero quo numeramus, & sic est quantitas. Et sic dicitur tripliciter. Quia potest considerari, primo, prout per considerationem abstrahitur à materia sensibili, & sic cōsideratur à metaphysico. Vel prout applicatur materię sensibili, & sic consideratur à naturali. Vel prout habet rationem subijcibilis & prædicabilis, & sic consideratur à logico. Et hic tria consideranda sunt, primo de vnitate quæ est principium numeri, secundo de discretione, tertio de numero.

¶ Duplex est genus vnitatis, sicut & duplex genus indiuisionis, quædam enim est indiuisio solum in actu, quædam est indiuisio vel vnitas & in actu & in potentia, quæ dicitur indiuisibilitas: quę quidem indiuisibilitas verius habet ratiōem vnitatis quam indiuisio, cum plus dicat de indiuisione. Istæ autem vnitates contrario modo se habent in ponendo & in remouēdo. Nam ad positionem vnitatis indiuisibilitatis, sequitur positio vnitatis indiuisionis, quia quęcunque sunt vnum indiuisibiliter sunt vnum per indiuisionem actualem, sed in negādo siue remouendo est econuerso, quia remotio vnitas indiuisibilitatis, non remouet, nō enim sequitur, non sunt indiuisibilia, ergo non sunt indiuisa. Econuerso autem est de vnitate indiuisionis, quia ad remotionem vnitatis indiuisionis, sequitur remotio vnitatis indiuisibilitatis. Bene enim sequitur, non sunt indiuisa actualiter, ergo nec indiuisibilia. Sed positio vnitatis indiuisionis, nō ponit vnitatem indiuisibilitatis Non enim sequitur, sunt indiuisa, ergo sunt indiuisibilia.

¶ Discretio videtur nil aliud esse, nisi separatio quædam vel sequestratio huius ab hoc. Et hoc potest esse dupliciter, negatiue & positiue. Negatiue per hoc quod hoc non est illud. Alio modo positiue per hoc q hoc distinguitur ab illo. Discretio vero negatiua per non identitatem positam aut per distinctionem. Istæ autem discretiones sic se habent ad numerum, quod discretio negatiua sequitur omnem numerum. Ratio istius est, quia partes cuiuscunque numeri, siue sit diuisorum, siue diuisibilium, necessario habent aliquam non identitatem, & per consequens discretionem negatiuam. Discretio autē positiua solum est de ratione numeri diuisorum. Istæ autem discretiones sic se habent in ponendo & remouendo ad se inuicem, quod ad positionem discretionis positiuæ, sequitur positio discretionis negatiuæ. Sed ad remotionem discretionis positiuæ, non sequitur remotio discretionis negatiuæ. Econtrario autem est de discretione negatiua, quia ad remotionem eius sequitur remotio discretionis positiuę, sicut ad remotionem non identitatis ab aliquibus, sequitur remotio discretionis. Ad positionem autem discretionis negatiuæ non sequitur positio discretionis positiuæ, sicut etiam nec ad positionem non identitatis, positio distinctionis.

¶ Vnum & multa opponuntur immediate, quia ad remotionem cuiuslibet vnitatis (maxime si sit remotio in propria ratione & ratione æquipollenti) sequitur pōsitio alicuius pluralitatis, & alicuius multitudinis. Et ideo sicut duplex ē genꝰ vnitatis, sic ē duplex genꝰ nūeri.

Qui-

Quidam enim numerus est, qui resultat & ponitur ex remotione vnitatis & diuisibilitatis. Et iste dicitur numerus distinguibiliũ siue diuisibilium, & ponitur actualiter, si actualiter remoueatur vnitas indiuisibilitatis siue indistinguibilitatis. Alius quidem ponitur esse numerus, qui ponitur ex remotione vnitatis indiuisionis & indistinctionis, & ille vocatur numerus distinctorũ siue diuisorum. Isti autem numeri ex opposito habẽt se ad vnitates in ponendo & remouendo: quia numerus qui ponitur ex remotione vnitatis indiuisibilitatis, dicitur numerus indiuisibilium siue distinguibiliũ, qui nõ ponit numerum diuisorum siue distinctorum. Ratio, quia primus numerus ponitur ex remotione vnitatis indiuisibilitatis: secundus, ex remotione vnitatis indiuisionis: nec per consequens ad positionem numeri diuisibilium, sequitur positio numeri diuisorum siue distinctorum: ad remotionem vnitatis indiuisibilitatis, non seq̃t remotio vnitatis indiuisionis. Ad remotionem aũt numeri diuisibilium, sequitur remotio numeri diuisorũ: quia si non sunt diuisibilia, nec diuisa. E conuerso autem est de numero diuisorum & diuisibiliũ, & quæcũq; habent numerositatem diuisorũ & diuisibilium, cum diuisio præsupponat diuisibilitatem secundum remotionẽ numeri diuisorum, non remouet numerũ diuisibilium. Ideo aliqua possunt habere numerum diuisibiliũ, dato ꝙ non habeãt numerum diuisorum siue distinctorum. Ratio illius est, quia numerus diuisorum ponitur ex remotione vnitatis indiuisionis. Remotio autem vnitatis indiuisionis remouet vnitatem indiuisibilium. Et per consequens positio numeri diuisorum, ponit numerum diuisibilium. Sed quia vnitas indiuisionis non ponit vnitatem indiuisibilitatis, ita nec remotio numeri diuisorum ponit remotionem numeri diuisibiliũ, cum se habent opposito modo ad vnitates, sicut dictum est.

¶ Oratio potest tripliciter cõsiderari. Vel prout est in pergameno, & sic inquantum etiam est in ipsa cõpositio ex materia & forma, est in prædicamento substantiæ. Sed inquantum illa materia est distensa quantitate, ẽ in prædicamento quantitatis. Inquantũ etiam ex tali distẽsione resultat talis figuratio, est in quarta specie qualitatis: sed inquantum mouet visum, est in tertia specie qualitatis. Secũdo potest cõsiderari prout est in mente, & sic non potest esse quantitas, sed est in prima specie qualitatis. Tertio modo potest considerari vt est in prolatione, & hoc tripliciter. Vel prout mouet auditum, & sic est in tertia specie qualitatis, sicut & alia obiecta sensuum. Vel prout comparatur ad tempus mensurans huiusmodi ꝓlationem siue extensionem motus, qui fit in huiusmodi ꝓlatione. & sic oratio est quãtitas continua. Vel ꝓut vna pars succedit alteri discreta & separata, & sic ẽ q̃ntitas discreta. Et hoc mõ ponitur species quãtitatis discretę in ꝑdicamentis. ¶ Mensura, Tẽpꝰ, Aeuũ, Aeternitas.

¶ Duplex est modus mensurarum. Vnus mensurans rem quantum ad intrinsecam quantitatẽ, sicut vlna mẽsurat pannũ. Alius, mensurans rerum durationes quantum ad extrinsecam quãtitatem, sicut tempus mensurat durationes motus. Et quocunq; modo mẽsura sumat̃, semper dicitur mensura rei id, quod certificat de quantitate rei, siue sit quantitas manens, quantum ad primum modum: siue fluens quantum ad secundum. vel per modum fluentis, quod dico propter æuum & æternitatẽ. De nominibus primarum mensurarũ, satis dictũ est in explanatione specierũ quantitatis continuæ & discretæ. Sed de nominibus mensurarũ quæ mensurant durationes, propter specialem difficultatem & eorũ cõmunem vsum hic dicendum est. Sunt autem illa, tempus cõtinuum, tempus discretũ, æuum, æternitas, nunc tẽporis cõtinui, nunc temporis discreti, nunc æui, nunc æternitatis, quorũ significantia & differẽtia patebit ex dicendis.

¶ Intelligendum est ergo, ꝙ omnes illæ mensuræ in hoc conueniunt, ꝙ sunt mensuræ alicuius actus. Cũ enĩ duratio sit actus, oportet mẽsuram durationis esse mẽsuram actus, in eo ꝙ actus habet durare tantum vel tm̃. Differunt tamen, quia secundum quod inuenitur diuersa ratio durandi, ita in actibus inuenit̃ diuersa ratio mẽsuræ. Sunt ergo quidam actus, qui dicuntur actus ꝑmixti potentiæ, qui durant per acceptionem diuersarũ partium in eodẽ actu continuo successiue, sicut patet in motu. In vno autem actu diuersæ partes continui non possunt accipi, nisi sit continuus. In omni autem actu continuo habẽte successionem, est prius & posterius, & ideo mensura talis actus (qui habet successionem & continuitatem partium in vno actu, & prioritatem & posterioritatem secundum quam potest numerari) vocatur tempus continuum: quia mensurat actum successiuum continuum, in qua successione est prioritas & posterioritas numerabilis ab anima, sicut motus. Et ideo bene tempꝰ definitur, ꝙ est numerus motus secundũ prius & posterius. Et ita patet quid est tempus, & cuius est mensura: quia motus directe licet per accidens possit esse mensura quietis, sicut mensuræ habituũ sunt mensuræ priuationum. Nunc autem temporis continui differt ab ipso tempore continuo sic, ꝙ omnino non est idem re cũ eo: sed sicut se habet pũctus ad lineam, ita se habet nũc ad tẽpus. Proprie aũt secũdũ veriorem opinionem sicut motus mensuratur tempore, quorũ vtrũq; est diuisibile: ita mutatũ esse, mensurat̃ nũc temporis continui, quorũ vtrunq; est indiuisibile: & ita tempus continuũ & ipsum nunc temporis continui, sunt diuersæ mensuræ diuersorum ab eis mensuratorũ.

¶ Alius actus est, qui non habet successionem & continuitatẽ partiũ in se, sed est in se indiuisibilis. est tamẽ huiusmodi conditionis, ꝙ alius actus consimilis in eodem potest sibi succedere, ita ꝙ vnus succedit alteri, quamuis ambo simul esse nõ possint. Et talis actus est intellectio angeli, quæ in se est indiuisibilis, & non habet continuitatem & successionem partium eiusdem actus, sed alius actus intelligendi potest priori succedere. quia postquã angelus intellexit vnam rem, potest cessare illa intellectio, & inchoari alia respectu alterius rei. Et ita licet non sit successus respectu partium eiusdem actus, est tñ respẽtũ diuersorũ actuũ adinuicẽ successio. Illa ergo successio, q̃ ẽ diuersorũ actuũ distinctorũ ab inuicem, habet mẽsurã suã, & vocatur tẽpus discretũ. quia discretos & distinctos actus, sed indiuisibiles, mensurat. Hoc aũt tẽpus dedit intelligere Aristoteles, quando orationem in prædicamentis posuit speciem quantitatis discretę, aliã à specie quãtitatis continuæ, licet alibi non fecerit mentionem. Et sic patet qd est tẽpus discretũ. quilibet aũt talis actus simplex & indiuisibilis & discretus, habet suã propriam mensurã, & vocatur nũc temporis discreti: q̃a sicut illa operatio ẽ indiuisibilis, & nũc talis tp̃is discreti. Differt aũt à tempore discreto dupliciter. primo modo sicut pars à toto. secundo, quia nũc est mensura indiuisibilis actus. Tempus aũt est mensura successionis actuũ indiuisibiliũ discretorum.

¶ Est aũt alius actus indiuisibilis, cui non conuenit habere partes successiuas eiusdem actus numero, nec alius actus est natus sibi succedere, tamen non est tantæ entitatis & actualitatis, q̃n habeat tres imperfectiones. Prima

ma est, quod essentialiter continetur infra terminos alicuius generis vel speciei. Secunda est, quod quia non habet omnem perfectionem, nec ipsa est sua perfectio, superadditur autem sibi aliquid ad suam perfectionem pertinens, respectu cuius potest esse aliqua successio, inquantum aliquid cedit in præteritum, & aliquid spectat in futurum. Tertia est, quod etsi non habet duo nũc includentia durationem ipsius quorum vnum inchoet eam, & aliud terminet eam, habet de facto vnum inchoans, & de possibili posset habere vnum terminans de potentia diuina, & ita habet cum hoc, quod aliquid cedit in præteritum & aliquid spectat in futurum, & talis actus est esse substantiale, vel actus essendi angelorum, quia talis actus est infra terminos generis & speciei substantiæ. Sic ergo talis actus non est sua perfectio, sed perfectionem suam habet supperadditam, scilicet, suum intelligere, respectu cuius est alia successio, inquantum vna succedit alteri & vna cedit in præteritum, cui succedit altera quę erat futura Item non habet duo nunc includentia suam durationem, quorum vnum terminet eam & alterum inchoet, sed habet bene vnum inchoans, quia nõ fuit ab ęterno: & posset de diuina potentia habere aliquod terminãs, qa posset de⁹ angelos annihilare. Et istius duratio mensuratur mensura, q̃ vocatur æuum, quia est ęternitas participata: quia de facto talis actus est æternus & infinitus à parte post, inquantum non habet aliquod nunc terminans, sed est perpetuus, licet sit terminat⁹ & finitus à parte ante, & ideo æuum est mensura media inter tempus, quod habet duo nunc terminantia, & æternitatem, quæ nullum habet. Nunc autem æui nõ differt realiter ab ipso æuo, sed solum ratione, vt dicit aliquorum opinio, quia nec potest se habere ad æuum, sicut indiuisibile ad continuum: vt nunc temporis continui se habet ad continuum tempus, nec sicut pars ad totum, vt se habet nunc temporis discreti ad tempus discretum. Et ideo idem re est nunc æui & æuum, sed solum ratione differunt, inquantum nunc æui imaginatur indiuisibile, æuum autem cum quadam extensione. Doctor tamen communis, prima secundę. distincti. 19. quæstio. 2. articul. 2. dicit quod quacunq; mensura mensuretur esse alicuius rei, illi rei respondet pro mensura nunc illius durationis. Vnde sicut tempus est mensura motus, ita nunc temporis est mensura ipsius mobilis. Et cuius esse est mensura ęuũ, illius entis est mensura nunc illius æui. Et illud ens mensuratur nunc æternitatis, cuius esse mensurat æternitas. Sicut autem se habet in mensuratis actus ad illud cuius est actus, ita se habet quælibet duratio vel mensura ad suum nunc. Actus autem ille qui mensuratur tempore, differt ab eo cuius est actus secundum rem, quia mobile non est motus: & secundum rationem successionis, quia mobile est de natura permanẽtium, motus de natura successiuorum. Vnde etiam differt tempus dupliciter à suo nunc primo secundum rem, quia nunc non est tempus. Secundo secundum successionis rationem, quia tempus successiuũ est, non autem nunc. Esse autem æuiternitatis (quia est actus mensuratus æuo) differt ab eo, cuius est actus re quidem, sed non secundum successionis rationem: quia vtrumq; caret successione. Et ita etiam differt nunc æui realiter ab æuo. Esse autem quod mensuratur æternitate, est idem re cum eo cuius est actus, sed differt solũ ratione. Et ideo æternitas & suum nunc simili modo differunt solum ratione, inquantum scilicet, æternitas respicit diuinum esse, nunc æternitatis respicit quidditatem ipsius, quæ realiter ab esse non differt.

¶Alius est actus & vltimus indiuisibilis, quia nec succedit alteri, nec alius est sibi natus succedere, nullam habens imperfectionem, sed omnem perfectionem essentialiter & non superadditam, & ipse est perfectio sua, quæ non continetur nec concluditur inter limites alicuius generis vel speciei, nec inter duo nunc concluditur duratio eius de facto vel de possibili. Et talis actus essendi purus, est solius dei, cuius mensura vocatur ęternitas, quam Boethius ita definit in quinto de consolatione, dicens: quod æternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Quantum ad differentiam temporis & temporalis, dicitur interminabilis vitæ. Quantum ad differentiam æui & æuiterni, dicitur perfecta possessio tota simul. Nunc autem æternitatis non differt realiter ab æternitate, sed ratione solum, vt dictum est. Ex quo patet, quod æternum nihil aliud est quam ens extra terminos & æternitas, quam extra terminos entitas. Sic ergo patet differentia quatuor mensurarum temporis continui, quod est mensura actus habentis successionem in suis partibus continuis: & temporis discreti, quod est mensura actuum indiuisibilium inuicem succedentium: & æui, quod est mensura actus indiuisibilis, cui accidit successio actuum indiuisibiliũ superadditorum sui perfectioni: & æternitatis, quæ est mensura actus indiuisibilis, cui nulla aduenit perfectio vel mutatio vel limitatio, sed ipsa sua infinita est & omnimoda perfectio. Patet etiam differentia nunc temporis continui ad tempus continuum, nunc temporis discreti ad tempus discretum, nunc æui ad æuum, nunc æternitatis ad æternitatem. A qualibet autem mensura denominatur mensuratum: quia quod mensuratur tempore temporale dicitur, quod æuo, æuale vel æuiternum: quod æternitate, æternale vel æternum.

¶Infinitum congruit quantitati (vt dicitur primo physicorum, & sæpius vtimur nomine infiniti) ideo hic primo de multiplici eius acceptione dicendum est. Dicitur autem infinitum multipliciter. Primo modo secundum durationem, & hoc dupliciter. Vel ab omni parte, tam à parte ante quam à parte post, & sic deus dicitur solus infinitus duratione. Vel ab altera tantùm, & sic mundus vel angelus dicitur infinitus duratione in infinitum, non à parte ante: quia principium durationis habuit. sed à parte post, quia semper durabit. Secundo modo aliquid dicitur infinitum extensione extrinsecæ quantitatis continuæ. Et sic potest attendi triplex infinitum vel solum secundum longitudinem, vt si esset linea infinita, in infinitum extensa, carens principio & fine, & sic esset ab omni parte infinita: Vel solo principio vel solo fine: & sic esset solum infinita ab illa parte, quæ careret termino. Vel secundum longitudinem & latitudinem simul, vt si esset aliqua superficies in infinitum secundum longitudinem & latitudinem sine termino extensa, vel solum altera parte carens termino, diceretur infinita vel simpliciter, vel secundum illam partem quæ caret termino. Vel secundum longitudinem, & latitudinem, & profunditatem, vt si esset aliquod corpus in omnem dimensionem extensum, ex omni parte carens termino diceretur infinitum, vel si ab vna parte vel duabus, solum diceretur ex illa vel ex illis partibus infinitum, qua vel quibus careret termino vel terminis. Tertio modo dicitur aliquid infinitum quantitate discreta vt si esset numerus infinitus lapidum vel hominum & huiusmodi, ita quod ca-

eret talis multitudo omni limitatione numeri, vel ex omni parte, vel ex altera, talis multitudo diceretur infinita vel simplex. Similiter si ex omni parte careret termino, vel secundum illam partem quam non haberet liitatam. Quarto modo dicitur infinitum secundũ quãtitatem virtutis. Et hoc dupliciter. Vel imperfectione, quia habet in se omnem perfectionem essentialiter, & sic solus deus ex omni perfectione essentiali est infinit⁹. Alio modo dicitur infinitum in vigore, sicut si esset aliquis calor infinite intensus, diceretur talis calor esse potentia calefactiua in vigore infinita. Et isti duo modi infiniti non differunt, nisi quod primus modus dicitur respectu sui, secundus respectu aliorum, respectu quorum ponitur vigor. Vnde prima infinitas est essentiæ, secunda potentiæ. Vtrum autem infinitas vigoris, sit in potentia diuina, non determino: quia maioris difficultatis est. Istorum ergo modorum infiniti, primum dicitur secundum durationem, secundum dicitur secũdum magnitudinem, tertium secũdum multitudinem, quartum secundum perfectionem, quintum secundum vigorem.

¶ Est autem secundo intelligendum, quod cum infinitum habeat istam præpositionem in, quę aliquando iuncta facit priuationem, aliquando negationem: hoc nomen infinitum, potest sumi in quolibet istorum modorum, vel priuatiue vel negatiue. Priuatiue quidem, si illud quo est aptum natum finiri vel limitari, & habere terminum non finiretur, vel non limitaretur, vel nõ terminaretur: sicut si sol esset extensus secundum aliquã dimensionem in infinitum, diceretur infinitus priuatiue, & talis infinitas imperfectionem importat, quia nõ habet quod habere debet, & ideo nullo modo talis infinitas locum habet in diuinis. Alio modo dicitur infinitum negatiue, non quia priuetur aptum natum habere terminos: sed quia non habet finem, non est terminatum, non est limitatum. Et isto modo (quia deus non est limitatus, nec duratione nec ad genus, nec ad speciem) potest in diuinis inueniri infinitum, non priuatiue, sed negatiue. Infinitum autem duratione temporis potest esse in creaturis, sed infinitum secundum multitudinem, secundum magnitudinem, secundum perfectionem, & secundum vigorem, nullo modo sunt in creaturis, licet sit de aliquibus istorum difficilis quæstio, vtrũ diuina virtute esse possint, de qua me non intromitto ad præsens. Et hæc dicta sufficiant quantum ad prædicamẽtum quantitatis.

Prædicamentum tertium, Qualitas.

MOdo agendum est de nominibus primę intentionis, pertinentibus ad genus qualitatis. & primo de nomine qualitatis, secundo de nominibus suarum quatuor specierum, quas philosophus in prædicamentis assignat. quantum ad nomen qualitatis, sciendum, quod qualitas est quidam modus essendi substantiæ. Modus autem secundum Augustinum super Gene. est quem mensura præfigit, & ideo qualitas quandam determinationem & quendam modum substantiæ dicit secundum aliquam mensuram. Sicut autem illud quo determinatur potentia materiæ secundum esse substantiale, dicitur qualitas substantialis: & hæc est differentia substantialis & substantię, ita illud secundũ quod determinatur potentia subiecti secundum esse accidentale, dicitur qualitas accidentalis, quæ est quædam differentia accidentalis, vt dicitur quinto metaphysicæ. Ex quo patet quid importatur nomine qualitatis: quia illud quod modificat subiectum & potentiam subiecti, ac determinat secundum esse accidentale, dicitur qualitas subiecti. Et hoc concordat illi diffinitioni prædicamenti qualitatis. Qualitas est secundum quales esse dicimur. Et quia ex hoc quod est in nobis tale, tales dicimur: ideo à qualitate in nobis existente, dicimur quales vt albedine albi & sic de aliis.

¶ Secundo videndum est de nominib⁹ quatuor specierum qualitatis. Et primo in generali, videndo earum differentiam simul & significantiam & secundo de quolibet in speciali. Quantum ad sufficientiã, conuenientiam & differentiam simul & significantiam, sciendum quod modus siue determinatio subiecti secundum esse accidentale, quod qualitas dicitur esse, commune est ad omnes species qualitatis secundum quod diuiditur specię secundum diuersos modos essendi talis determinationis. Vnde talis determinatio potest considerari tripliciter. Primo, in ordine ad ipsam naturam subiecti, & sic ab hoc modo & determinatione sumitur prima species qualitatis, quæ dicitur habitus & dispositio. Quod satis patet ex dictis philosophi, loquentis de habitibus animæ & corporis, septimo physicorum, vbi dicit quod habitus sunt dispositiones perfecti ad optimum. Dico autem perfecti, quia dispositum est secundum naturam. Et quia ipsa forma & natura rei est finis, & cuius causa aliquid fit, vt dicitur, secundo physicorum, ideo in prima specie consideratur bonum & malum, facile & difficile mobile, secundum quod aliqua natura est finis generationis & motus. Ideo quinto metaphysice, definit habitus, quod est dispositio secundum quam aliquid disponitur bene vel male. Et in secundo Ethicorum dicitur, quod habitus sunt secundum quos ad passiones nos habemus bene vel male. Quando enim modus est conueniens naturæ rei, tunc habet rationem boni: quando autem non est conueniens, habet rationem mali, vt patet. Et quia natura considerat illud primum quod est in re, ideo hic modus vel determinatio respectu naturæ (qui habitus dicitur & dispositio) ponitur prima species qualitatis. Secundo modo potest cõsiderari talis modus & determinatio subiecti secundum esse accidentale, secundum actionem & passionem, quæ consequuntur principia naturæ, quæ sunt forma & materia. Et secundum hoc sumitur secunda & tertia species qualitatis & differenter. Quia vel talis qualitas oritur immediate à principiis naturalibus substantialibus ipsius rei, & sic est secunda species, quæ dicitur naturalis potentia vel impotentia ad facile faciendi vel patiendi. Aut oritur non immediate ab illis, sed immediate à primis qualitatibus calidi, frigidi & huiusmodi. & sic est tertia species, quæ dicitur passio vel passibilis qualitas. In vtraq; autem consideratur quid facile vel dificile fiat, vel quid sit cito transiẽs aut diuturnum. Et in his absolute non consideratur aliquid pertinens ad rationem boni vel mali, quia motus vel passiones non habent rationem finis, bonum autem & malum dicuntur per respectum ad finem. Tertio modo attenditur talis modus & determinatio subiecti secundum quantitatem, & sic sumitur quarta species qualitatis, quę dicitur forma vel circa aliquid constans figura. Et quia quantitas secundum sui rationem est sine motu, sine ratione boni & mali: ideo ad quartam speciem qualitatis non pertinet, quod aliquid bene vel male, cito vel tarde transiens dicatur secundum eam. Simplicius autem super prædicamẽta, aliter hom assignat differentiã & sufficientiã; q̃ reprobat doctor sctũs, & datam ponit prima scdę. q. 49. art. 2.

¶ Dispo

¶Dispositio Habitus.

FAcile & difficile mobile non diuersificant habitũ ab alijs speciebus qualitatis, sed bene deuersificãt habitum & dispositionem sicut differentię specificę aliquo modo. Dispositio enim accipitur dupliciter. Vno modo secundum quod est genus huius, qd' dicitur habitus. Et ꝙ sit genus, patet quinto metaph. vbi ponit̃ dispositio in definitione habitus, sicut patet in definitione immediate posita pauloante, & sic differunt sicut superius & inferius, nec sunt vna species numero generis alicuius. Alio modo accipitur dispositio, vt aliquid condiuisum contra habitum. Hoc aũt potest intelligi dupliciť. Vno modo sicut perfectũ & imperfectum in eadem specie, vt albedo magis intensa & minus intensa, & sic dicitur dispositio retinẽs nomen commune, quando imperfecte inest, ita quod de facili amittitur. Dicitur autem habitus, quando perfecte inest, & non de facili amittit̃. Et sic dispositio fit habitus, sicut puer fit vir, & sunt eiusdem speciei, quia perfectum & imperfectum non diuersificant speciem. Alio mõ põt intelligi dispositio cõtra habitum condiuisa, sicut species eiusdem generis subalterni contra aliam, vt sic dicantur dispositiões illę qualitates primę speciei, quibus conuenit secundum rationem proprię speciei, vt de facili amittantur, quia habent causas trãsmutabiles, sicut ęgritudo & sanitas: habitus vero dicãtur illæ qualitates, quæ secundũ suam rationẽ habent ꝙ non de facili transmutent̃, ꝗa habent causas immobiles, sicut sunt sciæ & virtutes, quę habitus diũt̃, & hoc mõ dispositio fit habitus. Et sic dispositio & habit⁹ nõ sunt simul vna species, sed duæ, quæ dicunt̃ prima, & q̃rum quælibet diuisa contra aliã, est prima in quas diuiditur qualitas sicut substantia diuidit̃ in primas species, scꝫ corporeã & incorporeã. Et sic videt̃ esse intẽtio Aristo. in prædicamentis, de acceptione habitus & dispositiõis. Et hoc patet per exempla per eum posita in prima specie qualitatis. Nam si aliqua qualitas ex sui natura facile mobilis, ex aliquo accidente reddat̃ difficile mobilis, diceretur habitus. Et econtra est de qualitatibus, quæ secundum suam rationem sunt difficile mobiles, quia tunc dicerẽtur dispositiões, vt si aliquis imperfecte habeat scientiam vt de facili posset eam ꝑdere, magis dicitur habere dispositiõem & esse dispositus ad scientiam, quam habere habitũ scientiæ vel esse habituatus in sciẽtia. Ex q̃ patet, ꝙ nomẽ habit⁹ diuturnitaten q̃dã importat, nõ aũt nomen dispositionis.

¶Nec impeditur quin secundum hoc facile vel difficile mobile, sunt diuersę differentiæ specificæ per hoc quod illæ pertinent ad passionem & ad motum, & nõ ad genus qualitatis. Nam illæ differentię quamuis per accidens videantur se habere ad qualitates, tamen vtimur vt proprijs, sicut in genere substantiæ, frequẽter accipiuntur differentiæ accidentales loco substantialium, inquantum per eas designantur principia essentialia. ¶Habitus autem multipliciter dicitur, quia habitus ab habendo sumptum est, a quo dupliciter deriuatur. Vno modo secundum quod homo vel quæcũꝗ alia res dicitur alia aliquid habere, & ab hoc habere nomen dicitur respectu cuiuscumꝗ rei quæ habetur, et sic est commune ad diuersa prędicamenta. Et sic a philoso. ponitur inter post prædicamẽta, quæ diuersa rerum genera consequuntur, sicut oppositio pri⁹ et posterius, et huiusmodi. Inter ea autem quę habentur, est talis differentia, ꝗa quędã sunt in quibus nihil cadit medium inter habens et rem habitam, sicut inter substantiam & quantitatem vel qualitatem nihil est medium. Quædam vero sunt in quibus est aliquod mediũ inter vtraꝗ, sed hoc non est nisi relatio, sicut dicit̃ aliquis habere socium vel amicum. Quædam vero sunt, quæ sunt habentia aliquod mediũ, non quod sit actio vel passio, sed aliquid per modum actionis vel passionis, prout scilicet vnum est ornans vel tegens, & aliud ornatum vel tectũ. Primis duobus modis nõ cõstituit̃ speciale prædicamentum, vel determinata species prædicamenti: sed in tertio constituitur prædicamentum speciale, & vocatur prædicamentum habitus, de quo dicit Philoso. quinto metaph. quod inter habentem indumentum & indumentum cadit habitus medius. Secundo modo dicitur habitus ab habendo, secundũ quod aliqua res se habet aliquo modo in seipsa vel ad aliquid aliud. Et sic cum ille modus sit secũdũ aliquã q̃litatem, ab hoc modo sumitur prima species qualitatis, quæ dicitur habitus. De quo dicit Philoso. quinto metaph. quod habitus dicitur dispositio secundum q̃ bñ vel male disponit̃ aliqd, aut scdm se, aut scdm aliud, vt sanitas quidam habit⁹ est. Et ex hac proprietate ponimus habitus virtutum, quantum ad appetitum sensitiuum: habitus scientiarum, quantum ad appetitum intellectiuum, iustitiam & charitatem in volũtate, gratiam in essentia animæ. Et ex hoc etiam, quod lumen intellectus agentis & lumen gloriæ disponunt intellectum ad intelligendum, & similiter species intelligibilis acquisita vel infusa, ideo etiã lumẽ intellectus agẽtis, & lumen gloriæ, & species intelligibilis habitus vocantur. Ex hoc autem patet, quod habitus vt est post prædicamentum, differt ab habitu qui est prædicamẽtum, & ab habitu qui est prima species qualitatis, quia habitus vt est post prædicamentum, est nomen adiectiuum, & dicitur habitus tantum, sed alijs duobus modis dicitur substantiuum. Itẽ habitus qui est prima species qualitatis, differt ab alijs duob⁹ modis, ꝗa habitus primo & secundo modo, non dicitur res habita vel ipsa res quæ habetur, sed solum dicitur habitus ipsa habitudo habentis ad aliud quod habetur. Sed tertio modo dicitur habitus ipsa res habita, secundum quam habẽs bene vel male disponitur respectu sui vel alterius.

¶Est aũt intelligendum, quod habitus ad duo ponitur, scilicet ad esse & ad operari. Prout ergo habitus dicit dispositionem ad operari, nullus habitus ponitur in corpore: quia omnis operatio corporis vel est determinata ad vnum a naturali corporis qualitate, & sic non indiget habitu: vel determinata ab anima, & talis operatio est principaliter ipsius animæ, licet posset dici secundario ipsius corporis. Et ideo dispositio ad talem operationem, est principaliter ipsius animæ, licet possit dici secundario ipsius corporis, inquantum disponitur ad facile deseruiendum ipsi operationi ipsius animæ. Quantum autẽ ad dispositionẽ quę respicit esse, prout supponitur subiectum ipsi formæ, sic potest esse habit⁹ in corpore. Et hoc modo ponimus sanitatem, pulchritudinem & huiusmodi esse habitus, vt patet. vij. physicorum. Non tamẽ habent ita perfecte rationem habituum, sicut habitus animæ.

¶Dispositio multipliciter dicitur, eo quod dispositio dicit semper ordinẽ alicuius habentis partes. Hoc autem contingit tripliciter, vt dicitur quinto metaph. aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem. Et vt dicit Simplicius in prædicamentis in commento, in hac diuisione Philoso. omnẽ

dispositionem comprehendit. Quia corporales dispositiones comprehēdit in eo quod dicit, secundum locum, & hoc pertinet ad prædicamentum situs, qui est ordo partium in loco. In eo autem quod dicit secundum potentiam: includit illas dispositiones, quæ sunt in præparatione & in identitate nondum perfectæ, sicut scientia & virtus inchoata. Quod autem dicit, secundum speciem: includit perfectas dispositiones, quæ dicuntur esse habitus scientiæ & virtutes completę. Et sic habem⁹ de habitu, & dispositiōe cōiunctim & disiunctim.

VIRTVS.

Nomen virtutis videtur secundum suam primã impositionem quandam violentiam importare. Vnde in tertio cœli & mundi dicitur, quod motus accidentalis, id est, violentus, est qui est à virtute, id est, à violentia, non cum auxilio naturæ, sed quia nihil infert alteri violentiam, nisi per aliquam potentiam per quam prædominatur vt agat & non patiatur, ideo ex hoc tractum est nomen virtutis ad significandum potentiam perfectam agentis, qua potest operari: & sic tales potentiæ virtutes vocantur. Et hoc modo potentiæ animæ tam intellectiuæ quam sensitiue dicuntur virtutes animæ. Et sic virtus est non in prima, sed in secunda specie qualitatis, & de tali virtute dicitur primo cœli & mundi, quod virtus est vltimum potentiæ. Et quia perfectio potentiæ mensuratur ex potentiore & maximo quod potest, maximum autem quod pōt potētia, est bñ agere, qa male agere nō pōt eē maximum, quia malum non contingit nisi ex defectu agentis: iccirco nomen virtutis tractum est vltra, vt dicatur illud virtus quod disponit aliquam potētiam vt possit in suum potius, scilicet, in actionem, quæ sit bona & perfecta. Et quia hoc facit habitus virtutis, iccirco habitus virtuosi virtutes dicuntur. & sic virtus est in prima specie qualitatis, & non in secunda. Et de tali dicitur secundo Ethicor. quod virtus est quæ bonum facit habētem, & opus eius bonū reddit. Et septimo physicorum: Virtus est dispositio perfecti ad optimum. Hęc de nomine virtutis, de qua secundum vltimum modũ hic intendimus, dicta sufficiant.

¶ Virtutes dupliciter distinguuntur. Vno modo ex parte modi habendi, quia quædam habentur per infusionem, quędam per acquisitionem. Acquisitę dicuntur quæ habentur ex nostris actibus, procedentibus ab aliquibus principijs naturalibus in nobis præexistentibus, & tales sunt omnes illæ de quibus determinat Aristot. in Ethicis. Infusæ dicuntur illæ quæ à nobis non habentur ex actibus nostris, sed à deo per infusionem, sicut sunt uirtutes theologicę, quibus proportiōabiliter respondent alij habitus nobis diuinitus infusi: quia sic se habent aliæ virtutes nobis infusę ad tres theologicas sicut se habent virtutes morales intellectuales acquisitæ ad principia naturalia virtutũ acqsitaꝶ, & de istis solũ determinant theologi, q̃s nō nouere philosophi. Virtutes aũt acqsitæ, & infusę differũt specie. Vñ iustitia à deo infusa, & iustitia humanit⁹ acquisita, specie differũt, quia aut ratione formali respiciunt suum obiectum illę & alię. Necessitatē autem ponendi virtutes infusas ꝑter acqsitas, q̃uis maioris ꝑscrutatiōis sit, tamen hic breuiter pono: quia nō min⁹ debēt eē ꝑfecti act⁹, qb⁹ ordinamur ad beatitudinē supnaturalē quam illi quib⁹ ordinamur ad beatitudinē naturalē, sed isti sunt ꝑfectihabit⁹ & ꝑcedũt à potētijs ꝑfectis, ergo & alij habit⁹. Illi autē nōꝑnt eē habit⁹ morales vl' intellectuales acqsiti, qa nec cognitio naturalis intellect⁹ nr̃i, nec inclinatio naturalis volũtatis nostræ tendet in talem beatitudinem. Relinquitur ergo quod illi habitus supernaturales sunt & ipsi. Ex quo patet, quod pręter habitus acquisitos oportet ponere alios infusos. Secundo distinguuntur virtutes ex parte obiectorum, & hoc fit, quia obiectum alicuius virtutis vel est aliquid quod rationis nostræ excedit cognitionem, & sic habemus tres virtutes theologicas, s. fidem, spem & charitatem, q̃ habent deum pro obiecto, prout nostrę ratiōis excedit cognitionē. Vel ipsum obiectum, quod humana ratione comprehendi potest, & sic habemus virtutes morales & intellectuales, quæ sic ab inuicem distinguuntur, quia virtus perficit ad bene operandum. Principium autem actuum humanorum est duplex, s. intellectus seu ratio & appetitus. Hæc autem sunt duo mouentia in homine, vt dicitur. iij. de anima. Vnde omnis virtus humana oportet quod sit perfectiua alicuius illorum principiorum. Si quidem ergo sit perfectiua intellectus speculatiui vel practici ad bonum hominis actum, necessario erit virtus intellectualis. Si aut sit perfectiua partis appetitiuę, erit virtus moralis.

¶ Virtutes theolo. tres. Fides, Spes, Charitas.

Virtutes theologicæ sunt illę quę habent deum pro obiecto. Dicuntur aũt a theos quod est deus, & logos quod est sermo, q̄si sermo de deo. Deum tamen diuersimode respiciunt. Cum enim deus sit finis noster supernaturalis, haberi nō potest sine merito, nullum autem meritum est sine charitate, ergo ad ipsum merendum charitas requirit, sed dilectio charitatis non potest hr̃i sine præcedente cognitione. Deus autem non potest cognosci vt est nostra beatitudo supernaturalis, sine cognitione supnaturali & ideo ad hoc ordinatur fides, quia credim⁹ ex autoritate dei dicentis. Nullus autem diligeret finem tãquam suum, nisi speraret illum possibilē hr̃i a deo, & ad hoc ordinat spes. Sic ergo sunt tres virtutes theologicę, fides, spes, charitas, quæ habent deum pro obiecto, sed diuersimode. Quia fides vt est prima veritas, excedens naturalem rationem, spes, vt est finis vltimus expectatus & difficilis. i. supra humanam facultatem, sed charitas vt est prima bonitas hominis completiua supnaturalis. Fides habet esse in intellectu, spes & charitas in voluntate. Cum autem infunduntur & vt sunt virtutes, simul sunt tempore, sed natura prior est fides spe & charitate, sed perfectione prior est charitas alijs duabus.

¶ Fides multis modis dicitur. Quia aliquando dicit habitus acquisitus ex autoritate alicuius dicentis, & sic est habitus intellectualis, vt dicetur infra. Aliquando etiam nomine fidei importatur large res credita per fidem, vt dicitur aliquando, deus est fides mea, aliquando actus fidei, vt cum dico, fides mea est quod deus factus est homo, i. actus fidei meæ. Aliquando sumitur pro collectione articulorum fidei, & sic dicitur in symbolo Athanasij: hæc est fides catholica. Aliquando autem sumitur pro fructu, & sic ponitur ab Ap'lo ad Gal. ς. Proprie tamen fides prout virtus est theologica, est habitus quo disponitur intellectus ad credendum faciliter primæ veritati, quantum ad ea quę supra humanam rationem sunt. Et sic definitur ab apostolo Heb. xi. Fides est sperandorum substantia rerum, argumentum non apparentium. ¶ Symbolum dicitur a simulitate vel collectione, quando ex pluribus partibus fit vnum continuum. Vnde & symbolizare dicuntur, qui ex pluribus partibus aliqua ad vnum & in vnum colligunt

ligāt. Et hoc modo a collectione triplici dicit symbolū. Primo, a collectione multorum hominum in vnam fidem. Secundo, a collectione prædicantium & declarantium fidem. Tertio, a collectione articulorum & diuersis locis scripturę, in qua tota fides quantum ad credibilia principalia, continetur. Fuit autem duplex vtilitas condendi symbolum, scilicet certa & facilior cognitio credendorum: & maior cautela contra fraudē hæreticorum, fidem corrumpentium. Cum enim veritas fidei in sacra scriptura diffuse contineatur in pluribus locis obscure, ita quod ad elicicendum clare fidei veritatem ex sacra scriptura, requiritur lōgum studiū, cui non possunt intendere omnes illi, quibus necessarium est cognoscere fidei veritatem: necessarium ergo fuit, ex sententijs sacræ scripturæ summatim eam colligere, vt sic ea collecta ꝓponeret omnibus ad credendum, ne fides simplicium per hęreticos corrumpentes scripturas, corrūperetur. Et hoc quidem factum est in tribus symbolis. Primo in symbolo apostolorum, qđ proditum est tempore veritatis, nondum tamen propalatę, & ideo dicitur submisse. Secundo in symbolo Nyceno tempore veritatis propalatę contra hæreticos, & ideo solenniter canitur in missa post euangelium. In quo quædam difficilia quæ continebantur in symbolo apostolorum, diffusius elucidantur. Tertio vero symbolum additum est tempore veritatis per hæreticos concussę, sed tamen adhuc præualente, s. symbolū Athanasij. propter quod dicitur in mane depulsis tenebris, quamuis sit illud magis per modum cuiusdā doctrinæ quam per modum symboli. In his autem tribꝰ continetur eadē veritas, sed in vno magis explicite q̄ in alio, secundum quod necessarium fuit propter hæreses diuersas diuersis temporibus insurgētes. Alij etiam inditium aut similitudinem vel signum interpretā tur. Hinc symbolice. i. figuratiue vel per signum. Articulus fidei est indiuisibilis veritas de deo, artās nos ad credendum. Dicitur autem indiuisibilis veritas, nō qa sit de incomplexo, quia circa incomplexa proprie non est veritas, sed quia est de complexo non resolubili in plures veritates, habentes speciales difficultates. Et dicitur talis veritas articulus, ad similitudinem articuli in rebus corporalibus, in quibus articulus vocatur organum, quod non est diuisibile in plura, qđ aūt diuisibile est, in illa plura nō dicitur articulus, sicut manus quæ diuiditur in digitos, non dicitur articulus: sed digitus, qui vlterius nō diuiditur in alia organa. Similiter veritas fidei quæ non diuiditur in plures veritatis habentes speciales difficultates, dicitur articulus. Dico autem plures habētes difficultates, quia cum fides sit de his quæ sunt supra rationem humanam, quæ habent difficultates speciales, articuli dicuntur. Et ideo si ex vno articulo aliqua sequantur vel continentur quæ eo credito facile est credere, non faciunt nouum articulū. Sicut credito quod Christus fuerit mortuus, facile est credere quod fuerit sepultus, & ideo de morte & sepultura Christi non sunt distincti articuli. Quod autē additur, quod est veritas artans nos ad credendum: non est intelligendum de artatione coactionis, cum nullus credat nisi volens, sed de artatione suppositionis, quia si volumus saluari, artamur ad credendum. Est tamen aduertendum, quod articulus potest dici vel esse illud ad quod credendum nos artat fides, sed nō sola. Et articulus dici pōt illud, ad qđ credēdum artat nos fides & sola fides. Primo modo dicitur articulus, deum esse vnum creatorem omnium, & quædam talia, ad quæ per fidem artamur, quia his amotis, non esset fides, nihilominus hoc non tenetur sola fide, sed possunt sciri vera demonstratione. Secundo modo dicitur articulus solum illud quod excedit rationem viatorum, sicut deum esse trinum in personis, filium incarnatum, & huiusmodi: & stricte loquendo ac proprie, hi soli dicuntur articuli fidei. ¶ Articulus cum sit veritas de deo aut est veritas pertinēs ad maiestatem diuinitatis, aut ad mysterium assumptæ humanitatis. Circa vero maiestatem diuinitatis tria nobis credenda proponuntur. Primum est vnitas diuinitatis, & sic est primus articulus. Credo in vnum deum. Secundum est trinitas in ꝑsonis, & de hoc sunt tres articuli, vnus pertinens ad patrem, Patrem omnipotentem. Secūdus ad personam filij, Et in Iesum Christum filium eius. Alius pertinens ad personam spiritussancti, Credo in spiritumsāctum. Tertium quod nobis circa diuinitatē proponitur, sunt opera diuinitatis, ad quæ pertinent tres articuli, vnus ad opus naturæ. Creatorem cœli & terræ. Et alius ad opus gratiæ, Sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Alius pertinens ad consummationem gloriæ: Carnis resurrectionem, & vitam æternā amen. Et sic sunt septē articuli circa mysterium diuinitatis. Circa mysterium humanitatis Christi proponunutur nobis septem credenda, scilicet conceptio, natiuitas, passio, descensus ad inferos, resurrectio. ascensio in cœlum, aduentus in iudiciū. De his autē septem, sunt septē articuli. Quorū primus est, qui conceptus est de spiritu sancto. Secundus, natus ex Maria virgine. Tertius, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuꝰ & sepultus. Quartus, descendit ad inferos. Quintus, tertia die resurrexit a mortuis. Sextus, ascēdit ad cœlos, sedet ad dextram dei patris omnipotentis. Septimus, inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

¶ Postremo distinguuntur articuli secundum distinctionem & numerum apostolorum ipsos ordinātium, & sic non sunt nisi duodecim. Petrus quidē princeps apostolorū posuit tres articulos, scilicet de vnitate essentię, de omnipotētia p̄ris, de ope creatiōis, dicēs: Credo in deum patrem omnipotentem creatorē cęli & terræ. Iohannes autem posuit articulum de persona filij dei, dicēs: Et in Iesum Christum filium eius vnicum dominum nostrum. Iacobus Zebedæi duos coniunxit in vnum, & posuit articulum de conceptione & natiuitate dei, dicens. Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Andreas posuit articulum de passione dicens: Passus sub Pontio Pilato cru. mor. & sepultus. Philippus posuit de descensu ad inferos, dicens. Descendit ad inferos. Thomas posuit de resurrectione, dicens. Tertia die resurrexit a mortuis. Bartholomæus de ascensione, dicens: Ascendit ad cęlos, sedet ad dexteram dei patris. Matthęus posuit de aduentu ad iudicium. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Iacobus Alphæi posuit articulum de persona spiritussancti. Credo in spiritum sanctum. Opus gratię diuiserunt sibi duo apostoli. nam Simon posuit effectū gratiæ & consecutionem boni, dicens. Sanctam ecclesiam catholicam, communionem sanctorum, supple credo. Iudas Iacobi quātum ad remotionem mali dicens, Remissionem peccatorum. Matthias autem posuit effectum gloriæ secundum quosdam, secundum, aliquos Thomas, iterum dicens: Carnis resurrectiōem & vitam æternam amen. Nec autē distinctio proprie non est articulorum, sed magis contentorum in symbolo.

bolo secundum ordinantes, & ideo prima est melior.

Ex dictis etiam patet, quod Bern. glossator non bene distinxit articulos super cap. Firmiter credimus, extra de summa trinitate & fide catholica. Ipse enim ibi posuit baptismum esse primum articulum humanitatis, quod verum non est. Nullum enim sacramentum ecclesiæ est distinctus articulus. Sed omnia sacramenta & ea quæ respiciunt fidem, quæ sunt necessaria ad credẽdum, de ordinatione ecclesiæ, de potestati papæ, & iurisdictione aliorum p̃latorum, omnia continentur sub illo articulo, Credo vnam sanctam ecclesiam catholicã, sanctorum communionem. In pluribus etiam alijs ibi non clare vidit, de quibus non curo ad præsens.

¶Spes accipitur quinq; modis. Primo ꝓ passione appetitus sensitiui, & sic connumeratur inter quatuor principales passiones, quæ sunt, spes, timor, gaudium, & tristitia. Et isto modo non est solum in hominibus, sed etiam in animalibus alijs, quæ habẽt appetitum sensitiuum, quod patet, quia animalia inueniuntur operari propter bonum aliquod futurum ęstimatum possibile, sicut aues faciunt nidum propter filiorum æducationẽ, & vnum animal aggreditur alterum ex spe victoriæ. Et nota quod spes sic accepta, in suo obiecto reqrit quatuor conditiones. Prima quidem, vt obiectum sit bonũ, qa spes est de bono, timor de malo, & ideo per hoc differt à timore. Secũda est, quod sit futurum, per quod differt à gaudio, quod est de præsenti bono habito. Tertia est, quod sit arduum & cum difficultate adipiscibile, & per hoc differt à desiderio & cupiditate. quæ sunt de bono futuro absolute Quarta, quod sit arduum possibile adipisci, & per hoc differt à desperatione, & sic, prout est passio in nullo respicit spem, quæ est virtus theologica, alijs autem quatuor modis respicit virtutem theologicam. Et primo dicitur aliquando spes de obiecto spei, quæ est res sperata, vt cum dicitur ad Titum, tertio: Expectantes beatam spem, id est, beatitudinem speratam. Secundo dicitur de actu spei, vt cum dicimus quod spes est expectatio futuræ beatitudinis. Tertio accipitur pro certitudine quadam, & sic accipitur ad Roma. quinto capite. Tribulatio patientiam operatur, patientia spem, id est, certitudinem de tribulatione. Quarto modo dicitur spes habitus, inclinans & determinans voluntatem ad expectandum vltimum finem supernaturalem. Primo modo spes est passio, & non habitus, & non est virtus, secundo modo modo est obiectum virtutis, tertio modo est actus virtutis, quarto modo est circunstantia actus virtutis, quinto modo proprie est virtus & definitur à doctoribus sic: Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex diuina gratia, & ex meritis humanis proueniens. Quam definitionem plus explicare non intendo, nisi quod hic definitur habitus per actum. Hæc autem virtus habet prędictas quatuor conditiones in se & in suo obiecto, sed in tertia addit plus, scilicet, quod sit ita arduum, quod per humanam facultatem haberi nõ possit, Et ideo quantum ad hoc, additur in definitione prædicta ex diuina gratia proueniens, prout tamen est passio, est arduum, tamẽ infra humanam facultatem.

¶Charitas dicitur quinq; modis. Vno modo vocatur charitas ipsa res amata per charitatem, quæ est obiectum eius, & sic deus dicitur charitas. Et ita accipitur .1. Iohan. 4. Deus charitas est. Secũdo dicitur charitas ipse actus charitatis, & sic sumit̃ ibidem. Qui manet in charitate, in deo manet. Tertio dicit̃ de effectu charitatis, sicut Ioh. decimoquinto: Maiorẽ hac charitatẽ nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis, Quarto charitas dicitur persona trinitatis, cui conuenit appropriate dare charitatem, & sic spiritussanct⁹ dicitur charitas. Augustinus. xv. de trinitate. ca. xliiij. Quinto dicitur charitas habitus a deo infusus, inclinans voluntatem ad deum diligendum faciliter, tanquam supernaturale bonum & vltimum finem suum. Primo modo & quarto charitas non est virtus, sed est deus dator omnis virtutis qui etiam est obiectum virtutis charitatis. Secundo etiam modo est actus virtutis. Tertio mõ effectus virtutis. Sed quinto mõ dicit̃ virtus. De q̃ apostol⁹ ad Roma. v. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ &c. Et definitur sic ab Augustino super psalm. Charitas est fons proprius & singulorum bonorum alueus, habitus singularis beatorum, cui non communicat alienus. Aliomodo charitas est vnus fructus, de quo agetur inferius.

¶Ad videndum, quomodo se habet charitas ad alia nomina, quæ important aliquid pertinens ad amorem, & ipsa ad inuicem, intelligendum est quod potẽtiæ animæ distinguuntur in intellectiuas & sensitiuas. Intellectiua autem pars distinguitur in cognitiuã, & appetitiuam, intellectum scilicet & voluntatem. Et sensitiua similiter in cognitiuam, quæ apprehendit, & appetitiuam, quæ vocatur appetitus sensitiuus. Pars aũt intellectiua continet quicquid habet nobilitatis sensitiua, sed non econtra. Et ideo ea quæ dicuntur de parte sensitiua, transferuntur ad partem intellectiuam, & dicuntur, & non econtra proprie. Et hoc patet de cognitiua, quantum ad sensum. Videre enim proprie conuenit potentiæ visiuę, & nihilominus transit ad actum intellectus, vnde clare intelligere dicimus clare videre. Sed cum intelligere sit proprium cognitiuæ partis in intellectu, nunquam intelligere conuenit alicui parti cognitiuę in sensu. Similiter est de parte appetitiua, qa enim pars sensitiua sequens apprehensionem, vocatur appetitus: iccirco nomen appetitus transit ad partem intellectiuam, quæ sequitur apprehensionẽ, quæ vocatur voluntas proprie, & dicitur similiter appetitus, sed non econuerso. Non enim appetitus sensitiuus vocatur proprie voluntas, sed solum intellectiuus. Nobiliora enim entia cum ignobilibus rebus in nominibus communicant, & nihilominus singulares nobilitates habent, & singularia nomina sibi approprtant. Et qđ dictum est in istis nominibus, intelligendum est etiam in alijs nominibus, quod ea quę pertinent ad partem inferiorem sensitiuam, extenduntur ad partem superiorem intellectiuam, & non econtra proprie ratiõe suę nobilitatis. Quod etiam dixi intelligendum est proprie: quia ea quæ sunt partis superioris, larga acceptione dicimus in parte sensitiua, vnde large loquẽdo, appetitum sensitiuum vocamus voluntatem, & sic in alijs omnibus suppositis ostendendum est ꝓpositum.

¶Amor ergo proprie quietationẽ appetitus importat, sed quia nomen appetitus est commune parti sensitiuæ & parti intellectiuę, ideo etiam amor conuenit quietatione appetitus sensitiui & intellectiui, sed differenter. Prout enim cõuenit appetitui sensitiuo, amor est passio, & sic amor conuenit homini & brutis, & sic proprie sibi nomen amoris vendicat. Appetitus autẽ intellectiuus q est volũtas, ꝓprie est electiu⁹, & nõ passionatur directe, & ideo scđm qđ quietat̃ electiue, talis amor vocat̃ dilecti dilectio, quasi dilecti electio, & sic sol⁹ amor (q est dilectio) est in intellectuali natura,

& non

& non in brutis animalibus. vnde habent amorē ad alterutrum, non autē dilectionem. In hominibus autem est amor vterq; quia etiam est in eis amor, prout importat passionem. Vnde etiā dicimus multos passionatos in amore, qui non sequuntur discretionem rationis: & in eis est amor dilectionis, qui est in appetitu intellectiuo, cum vtrumq; appetitum habeant. Et sic patet quod omnis dilectio amor est, sed non omnis amor dilectio. quia nomen inferioris potentiæ transfertur ad superiorem, & non econtra. Omnia autem nomina quæ ad amorem pertinent, sic se habent, quod omnia vel includunt amorem, vel addunt aliquid supra ipsum. Et sunt quatuor. Vel amor ea includit, & addit aliquid supra ipsa, & similiter sunt quatuor. Nomina ergo quæ amor includit aliquid supra ipsa, sunt hæc, scilicet concupisentia, beneuolentia, beneficentia, concordia. Et accipiuntur secundum quatuor proprietates amoris & amantium. Quarum prima est, quia habet vnire, & ideo vellet sibi amicū præsentē esse, & sic amor includit concupiscentiam, inquantum desiderat semper amici præsentiam. Secunda proprietas est amicorum sibi mutuo bona velle, & sic amor includit beneuolentiam quæ hoc importat. Tertia est quod bona sibi mutuo communicāt, & sic amor includit beneficentiam. Quarta est, quod in agibilibus quæ bona videntur, sibi mutuo cōsentiunt. & sic includit concordiam, quæ hoc importat, non quidem in speculatiuis & scibilibus, quia concordia in his secundum Philosophum 9. Ethicorum: ad amicitiam non pertinet, imo in eis discordia potest esse sine præiudicio amicitiæ, eo quod in his concordare & discordare voluntati non subiacet, cum intellectus ratione cogatur. & sic potest cogi in vno, quamuis non in altero. Amor ergo includit illa quatuor, & nihilominus addit super ea quietatiōem appetitus. Alia autem nomina a quibus amor includitur, & addunt aliquid supra amorē, sunt quatuor, scilicet dilectio, amicitia, charitas, amatio. Quantum ad dilectionem, sciendū quod ipsa est quæ sumitur a proprietate, quam debitus amor & proprius debet habere, scilicet quod procedat ab electione, & non a passione. Et ideo dilectio est, quæ supra amorē addit electionem, & est in voluntate per consequens. Vnde omnis dilectio est amor, sed amor omnis non est dilectio. Alia est amicitia quæ habet duas proprietates amoris, quas addit super amorem & dilectionē, scilicet quod inter amicos sit mutua dilectio & reamatio. vnde si alterutrum non diligerent, sed vnus diligeret alium, & non econuerso, posset dici & amor & dilectio, sed non amicitia. Secunda est, quod in electiōe boni recta intentione procedat. alias non haberet rationem amicitiæ, quamuis posset dici amor vel dilectio. Et ita patet quod omnis amicitia est amor & dilectio, sed non omnis amor & dilectio amicitia est, quia amicitia duo vltra requirit, quæ addit super illa. Tertium nomen est charitas, quod vltra ista omnia includit vnam proprietatem supernaturalem, scilicet facere gratum deo, vt sibi velit vitam æternā dare. Et ideo charitas facit quod actus suus & omnium aliarum virtutum, est meritorius. & quia hoc non potest esse naturaliter, oportet quod charitas sit per infusionem a deo, & non per nostram acquisitionem. Et sic patet quod charitas omnia alia includit. & amorem & dilectionē & amicitiam, sed non econuerso. Et ideo charitas tenet supremum gradum inter omnia nomina ad amorem pertinentia, & habet quicquid habent nobilitatis cętera & vltra. Et sic charitas merito dicitur maior, & ponitur potissima virtutum. Quartum nomen est amatio, quæ addit super amorem & dilectionē & charitatem & amicitiam intensionem & feruorem amoris. Vnde amatio inueniri potest in amore, dilectione & amicitia & charitate. & in quolibet illorum reperitur, sed non ecōuerso. Propter quod dicit Aristoteles: quod amicitia assimulatur habitui, amatio passioni.

¶ Amor est duplex. Vnus, qui dicitur beneuolentiæ, alius qui dicitur concupiscentiæ. Amor concupiscentiæ dicitur ille, quo aliqua res diligitur non ratiōe rei dilectæ, sed ratione diligentis: & quantum est sibi vtilis vel delectabilis. talis enim amor est reflexiuus & retorsiuus, quia tali amore non diligitur res propter se, sed propter amantē, & ille amor est in animalibus. Isto amore etiam ab homine animata diliguntur, & etiam inanimata. vnde diligo vinum, quia mihi vtile, & non propter se. & equum, & aliquem hominem benefactorem. Alius est amor beneuolentiæ. qui sic distingui potest, quia cum amor non sit aliud quam velle bonum, hoc bonum vel est præsens & habitum in re amata: & sic amans vult ei bonum pro velle complacentiæ & approbationis & tale velle bonum, vocatur amor complacentiæ. & ille potest esse hominis ad deum, & dei ad hominem. & hominis ad hominem. Vel hoc bonum est absens & non habitū. & sic amās vult ei bonum per velle desiderij & optationis. Et talis amor potest esse hominis ad hominē, & dei ad hominem, sed non hominis ad deum: quia deo nullū bonum optare possumus quod non habeat. Amor ergo concupiscentiæ non pertinet proprie ad charitatem, sed magis amor complacentiæ & amor beneuolētiæ.

¶ Quinq; virtutes intellectuales, Sapiētia, Scientia, Intellectus, Ars, Prudentia.

ARistoteles quinq; virtutes intellectuales enumerat vi. Ethico, scilicet sapiētiam, scientiam, intellectum, artem & prudentiam. Et excludit opinionem & suspitionem, quæ possunt dici habitus, sed non virtus: quia contra rationem virtutis est, vt sit principium mali actus. ista autem duo sunt principiū mali actus in intellectu, quia opinione & suspitione & etiam fide acquisita, sed non infusa, potest esse falsum in intellectu. falsitas autem est malum intellectus. Et ita patet quod illa aliquando se habent ad verum, aliquando ad falsum. sed ista quinq; semper se habent ad verum, quia important certitudinem rationis, sed differenter: quia tria, scilicet sapientia, scientia, & intellectus, sunt circa necessaria. Scientia quidem circa cōclusiones, vnde est habitus conclusionum. Intellectus circa principia, vnde est habitus principiorum. Sapientia autem circa causas altissimas. vnde sapientia quasi sapida de deo scientia. Hic autem intellectus non significat potentiam intellectiuam, sed habitum potentiæ, qui importat eius certitudinem circa principia prima. Alia autem duo important rectitudinem rationis circa contingentia. Sed prudentia quidem circa agibilia. i. circa actus qui sunt in operāte, nec transeūt in exteriorē materiā, sicut sūt amare, odire, eligere & hmōi, quæ ptinēt ad actus morales, quorum est prudētia directiua. Ars aūt importat rectitudinē ratiōis circa factibilia, id est, circa actiones in exteriorem materiā transeuntes

 scuntes, sicut sunt secare ligna, dolare lapides, in quibus est ars directiua. Et ita patet quod omnes virtutes intellectuales habitus sunt, sed non om̃es habitus sunt virtutes, nisi illi qui semper sunt & ad solum verũ. Et isti sunt prædicti quinque, quorum tres sunt & dicuntur speculatiui, scilicet sapientia, scientia, intellectus. Alius dicitur operatiuus, scilicet prudentia. Ars vero dicitur habitus practicus & factiuus.

¶ Ipsi prudentiæ adduntur aliæ tres virtutes. Est autem prudentia recta ratio agibilium. Circa agibilia humana triplex rationis actus inuenitur, quorum primus est consiliari, secundus iudicare, tertius pręcipere. Primi autem duo respiciunt actus intellectus speculatiui, qui sunt inquirere & iudicare. Sed tertius est proprius intellectus practici, inquantum est operatiuus. Non enim ratio habet pręcipere ea, quæ per hominẽ fieri non possunt. Manifestum est autem, quod in his quæ per hominem fiunt, principalis actus est pręcipere, ad quem alij ordinantur. Et ideo virtuti quæ est bene præceptiua, adiunguntur aliæ tanquam secundariæ. Ebulia quæ est virtus consiliatiua, & Synesis quæ est bene iudicatiua ad agendum secundum communem legem, & Gnomi, quæ est bene iudicatiua de agendis secundum rationem naturalem in his, in quibus deficit lex communis. Et ita patet quod quamuis sunt plures habitus, non tamen nisi quinque virtutes intellectuales in genere, tres speculatiuum intellectum respicientes, & duæ respicientes intellectũ operatiuum & practicum. Adduntur autem aliæ tres prudentiæ, ad bene iudicandum & bene conciliandũ respectu præceptiuæ, quæ est prudentia.

¶ Videndum est etiã cum prudentia sit virtus vna cum cardinalibus, quæ morales sunt, quomodo sit intellectualis. Ad quod dicendum, quod aliqua virtus potest dici intellectualis a tribus, scilicet a subiecto, quia est perfectio intellectus: & a generatione, quia generatur experimento & tempore. & ab obiecto sicut sapientia quæ est de altissimis causis. Prudentia ergo & ars (secundum Albertum 7. Ethicorum.) quantum ad duo prima, sunt intellectuales: sed quantum ad obiecta, non. sed conueniũt cum moralibus, quia prudentia est recta ratio agibilium, & ars recta ratio factibilium. Et secundum hoc mediæ dicuntur inter intellectuales & morales, non per essentiam, quia sic sunt intellectuales: secundum quod perficiunt potentias ad opus, sic sunt morales. sic conueniunt, quantum ad aliquid, cum moralibus: & quantum ad aliquid, cũ intellectualibus. Prudentia ergo est intellectualis, quantum ad subiectum quod perficit: & moralis, quantũ ad obiectum quod respicit.

¶ Inquirendum quoque quomodo virtutibus intellectualibus conueniat nomen virtutis, & maxime speculatiuis, de quibus est magis dubium. Ad quod dicendum, quod nomen virtutis conuenit alicui duplici ratione. Vno modo, quia facit facultatem bene operandi. & sic habitus intellectuales possunt dici virtutes, quia faciunt facultatem bene operandi in intellectu, quæ est consideratio veri, hoc enim est bonum intellectus, & hoc est materialiter esse virtutem. Alio modo, quia cum facultate bonæ operationis facit vsum bonum: quod solum pertinet ad illos habitus, qui respiciunt partem appetitiuam. Et hoc facit formaliter esse virtutem, & sic ratio virtutis eis proprie non conuenit. Ex hoc enim quod aliquis habet habitum scientiæ speculatiuæ, non inclinatur ad vtendum, sed fit potens speculari verum in his, quorum habet scientiam. sed quod vtatur scientia habita, hoc est in mouente volũtatẽ, & ideo virtus q̃ pficit volũtatẽ, vt charitas vel iustitia, facit etiã bene vti huiusmodi habitib⁹ speculatiuis. Et secundũ hoc etiam in actibus horum habituũ potest esse meritũ, si ex charitate fiat, sicut Gregorius dicit 7. moralium, quod vita contemplatiua est maioris meriti quam actiua.

¶ **Virtutes morales duodecim, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, Mansuetudo, Liberalitas, Magnificentia, Magnanimitas, Philotimia, Veritas, Amicitia vel affabilitas, Eutrapelia, Prudentia, quãtum ad materiam.**

Mos a quo virtutes morales dicuntur duo significat, consuetudinem videlicet, vt Actuũ 15. Nisi circuncidamini secundum morem legis Moysi, non poteritis salui fieri. Et inclinationem quandam naturalem, vel quasi naturalem instinctum ad aliquid agendum. Vnde & brutorum animalium mores aliqui esse dicuntur. Vnde & 2 Machabęorum 2. dicitur, quod leonum more irruentes in hostes, prostrauerũt eos. & sic accipitur mos in Psalmo: Qui habitare facit vnius moris in domo. Et hæ quidem duæ significationes in nullo distinguuntur apud latinos, quantum ad vocem. In græco autem distinguuntur, quia in græco, id est ethos per e breue scriptum, significat naturalem vel quasi naturalem inclinatiõem ad aliquid agendum, quod apud nos morem significat. Quandoque vero scribitur per y græcum, quod est e longum, & dicitur ychos, & tunc significat consuetudinẽ in bono vel in malo, & similiter nomen moris apud nos illud significat. Virtus ergo moralis denominatur & dicitur moralis à more, secundum quod mos significat naturalem inclinationem vel quasi naturalẽ instinctum ad aliquid agendum. Inclinatio autem ad actum conuenit propriæ appetitiuæ virtuti, cuius est mouere omnes potentias ad agendũ. & ideo illa virtus sola moralis dicitur, quæ est in virtute appetitiua. Illi autem significationi qua mos naturalem inclinationem vel quasi naturalẽ significat ad aliquid agendum, est valde propinqua aliæ significationi, qua significatur consuetudo. Nam consuetudo quodammodo conuertitur in naturã, & facit inclinationem similem naturali.

¶ Materia circa quam distinguuntur virtutes, sunt quinque passiones & operationes. Operatio autem & passio dupliciter ad virtutẽ possunt comparari. Vno modo sicut effectus ad causam, & sic omnis virtus habet aliquas bonas operationes, quarum est productiua. habet aliquam etiam delectationem vel tristitiam, quę sunt passiones. Alio modo possunt comparari operatio & passio ad virtutem moralem, sicut materia circa quam est: & secundum hoc omnis virtus moralis similiter circa materiam est, vel circa operationes, vel circa passiones.

1 ¶ Hoc supposito, ponenda est distinctio ipsarũ moralium virtutum, quæ potest poni hoc modo: Quia omnis virtus vel est circa operationes ordinarias, & sic est iustitia, quæ in actionibus ordinat hominem ad alterum in ratione debiti. Iustitia autem est duplex, scilicet commutatiua & distributiua. Quarum differentia sic sumi potest, quia ratio iustitiæ consistit in hoc, quod est constituere æqualitatẽ in dationibus

&

& acceptionibus. Hoc autem potest fieri dupliciter. Vno modo, vt constituatur inter dantem & accipiētē talis æqualitas, vt quantū accipiens accipit a dante, tm̄ recipiat dans a recipiente. Et talis æqualitas est in emptionibus & venditionibus & retributionibus: & iustitia quæ talem ęquitatem constituit, dicitur commutatiua. Alio modo constituitur æqualitas inter duos, quorū quilibet est recipiens, quia quilibet recipit mensuram iuxta suam conditiōem æqualiter, quamuis in re recipiant inæqualiter: & in hoc consistit iustitia distributiua. Ex hoc autem patet duplex differentia vtriusq; iustitiæ, quia in iustitia cōmutatiua est æqualitas quantitatis in datis & acceptis: quia tantum recuperat dans, quantum dedit. Sicut cum vendidit quis æquiualentem centum solidos, recipit centum solidos, est iustitia cōmutatiua. Et inde est quod inter illos inter quos nō pōt esse æqualitas in datis & acceptis, nō pōt esse talis iustitia ꝓprie. Et hoc est in illis, qui beneficia recepta recompensare non possunt, sicut creatura creatori: & parentibus filij, a quibus recipiunt esse, nutritionem, & eruditionem: propter quod quantūcunq; creatura creatori vel filij parentibus recompensent, nunq̄ est ibi perfecta æqualitas, nec saluat̄ ratio iustitię commutatiuæ, sed tantum aliquis modus distributiuæ, inquantum creatura creatori vel filij parentibus recompensant quantum possunt, vt sic loco æqualitatis secundum quantitatem sumatur possibile vel proportionabile. Sed iustitia distributiua nō requirit æqualitatem quantitatis, sed proportionis. Nō enim oportet quod distribuens bona cōmunitatis, eandem quantitatem det omnibus: sed secundum proportionem, vt cuilibet det secundum suam conditionem: aliud enim debet dari militi, aliud pediti. Secūda differentia est, q̄ iustitia distributiua primo respicit proportionem personarū, ex qua concludit proportionem rerum distribuendarum. ita quod ibi est laudabilis aliqualiter personarum acceptio secundum debitam conditionem personę. Et sic iustitia commutatiua primo respicit habitudinem rei ad rem, vt patet in emptionibus & vēditionibus, vel habitudinē actus ad passionem, vt in iniurijs vindicandis vel puniendis. Ad conditionē autē personæ nunq̄ proprie respicit. nō enim bos debet magis vni, quam alij vendi. Si tamen aliquis respiciat ad conditionē personæ, hoc nō est nisi ex consequenti, inquantum conditio personæ facit ad quātitatē rei vel iniuriæ, sicut maior iniuria est percutere principem q̄ priuatam personā. Et ita patet de duplici iustitia distributiua & commutatiua, & per consequens de virtute quæ est circa operationes.

2 ¶Potest etiam esse virtus aliqua circa passiones regulandas, & hoc quidem tripliciter. Quia vel circa passiones, quæ hn̄t aliqđ obiectū pertinens ad ipsam hominis vitā corporalē. Vel circa passiones, quæ hn̄t aliquod obiectū quod respicit exteriora bona, vel circa passiōes, quæ habent obiectū pertinens ad actus exteriores. Si ergo accipiamus virtutē quæ est circa passiones, quorū obiecta respiciunt & pertinent ad corporalem vitā, hoc pōt esse dupliciter. Quia vel talia respiciunt intermentia vitā, vel respiciunt conseruantia vitam. Si interimentia vitā, sic est Fortitudo, quæ est virtus circa pericula, quæ vitam interimunt. & virtuosus vocatur fortis. Vitium autem oppositū, in ista virtute & in cæteris, attenditur secundū supabundantiā & defectū, & ideo virtus consistit in medio. In quibusdam autem nomina non sunt imposita. sed circūloquimur vel ex dictionibus græcis vel latinis, vt patet 7. Ethi. Vitiosus vero qui opponitur forti secundū superabundantiam & excessum. vocatur intimidus & audax. sed intimidus secundum defectum timoris, audax secūdū accessum audacię. Vitium autem vocatur intimiditas & audacia. Ille vero qui superabundat in timendo, & deficit in audendo, vocatur timidus. & ille opponitur forti secundum defectum. Vitiū autem vocatur timiditas. Hic aūt accipit̄ fortitudo nō corporis, sed mētis.

3 ¶Si autē talia obiecta passionum respiciunt conseruantia vitam, & quæ sunt vtilia ad vitæ conseruationem: sicut sunt cibi quibus conseruatur indiuiduum, & generatio qua conseruatur species: sic est virtus quę vocatur Temperantia, quæ est circa delectationes & tristitias, sicut sensus tactus & gustus. & circa eas medium ponit, & quantum ad venerea, & quantum ad cibos. Et virtuosus ista virtute vocatur tēperatus. Vitium autē isti virtuti oppositum secundū superabundantiam, vocatur intemperantia: & vitiosus vocatur intemperatus, secundum defectum autem pauci inueniuntur vitiosi, quia plures sunt vitiosi in prosequendo delectabilia ciborum vł venereorum in nimis, sed in parum pauci vel nulli. & ideo non est nomen impositum. sed habet vocari vitium insensibilitas, & vitiosus insensibilis, eo quod huiusmodi delectationes sensu percipiuntur. Et sic habemus duas virtutes cū suis vitijs oppositis.

4 ¶Si autē secundo virtus sit circa passiones, quæ habent obiectum pertinens ad exteriora, hoc potest esse dupliciter. Vno modo, vt respiciant exteriora mala & tristabilia, q̄bus homo prouocatur ad iram. Et sic habemus mansuetudinem, quæ est virtus ponens medium circa iram. & virtuosus vocatur mansuetus. Oppositum autem vitium ex superabundantia, vocatur iracundia: & vitiosus isto vitio, vocatur iracundus. Vitium autem secundum defectum, vocatur inirascibilitas: & vitiosus illo vitio, inirascibilis.

5 ¶Alio mō potest esse virtus circa passiones, quę habent obiecta exteriora bona concupiscibilia. Hoc autē potest esse dupliciter. Quia exteriora bona quædam sunt diuitiæ, quædam sunt honores. Si virtus sit circa diuitias, hoc est dupliciter. vel circa magnas, vel circa mediocres. Si circa mediocres, sic est Liberalitas, quæ est virtus ponens medium circa dationem & acceptionem pecuniarum vel æquiualentiam. virtuosus dicitur liberalis. Vitium autem oppositum per superabundantiam, dicitur prodigialitas. & vitiosus prodigus. & iste superabundat in dando, & deficit in recipiendo. Vitium autem secūdum defectum dicitur illiberalitas. & vitiosus dicitur illiberalis. & ille superabundat in recipiendo, & deficit in dando.

6 ¶Si autem virtus sit circa magnas diuitias, sic est virtus quæ dicitur Magnificentia, quæ est virtus medietatem ponens circa magnas diuitias dandas & accipiendas. & virtuosus dicitur magnificus. Vitium autem oppositum secundum superabundantiam, dicitur apyrotalia, ab a quod est sine, & pyros quod est experientia, & talos quod est bonū, quasi sine experientia boni. quia scilicet multa expendentes, non curantes qualiter bene expendant. vocatur etiā banansia, a bannos quod est fornax, quia ad modum fornacis omnia consumunt. & vitiosus vocatur apyrotalus vel banansus. sed vitium per defectum vocatur paruificus.

¶Si

7 ¶Si autem virtus sit circa exteriora bona, quæ sunt honores, hoc potest esse dupliciter. Vno mõ vt sit circa honores magnos: alio modo, circa honores mediocres. Et si sit circa magnos, sic est virtus quæ vocatur magnanimitas, quæ est virtus ponens medium rationis in prosequendis vel fugiendis magnis honoribus, & virtuosus vocatur Magnanimus. Vitium aũt oppositum secundum superabundantiã in nimis prosequendo magnos honores, vocatur Caumates a cauma, quod in græco est incendium: vel a camnos, quod græce ẽ fumus. Vnde & sic camnotes esset fumositas, quæ nostris latinis vocabulis conuenit. quia etiam & eos qui nimis ad magnos honores anhelant, vt ascendant ad alta, consueuimus ardentes, ventosus, fumososq; vocare. Et secundum hoc potest vitiosus vocari caumotus græce, latine vero ventosus, ardens, fumosus. Vitiũ autẽ secũdũ defectũ, vocatur pusillanimitas.

8 ¶Si autẽ virtus sit circa honores mediocres, sic virtus ponens medium ad illos debite prosequendos vel fugiendos, vocatur Philotimia: a philos, quod est amor, & thimos quod est debitus, quasi debitus amor honoris. Virtuosus autem potest vocari philotimus, id est debitus amator honoris. Vitium autẽ secundũ superabundantiam idẽ nomen habet, quia dicitur philotimia, & vitiosus philotinus, quia non est nomẽ impositum, sed ad differentiam potest dici virtus debitus amor, & virtuosus debitus amator. Vitiosus autẽ per superabũdãtiam dicitur absolute amator honoris, & vitium amor honoris. Vitium autem secundum defectum vocatur aphilotimia, ab a quod est sine, & vitiosus, aphilotim⁹. In hac enim virtute (vt patet 2. Eth.) vitiosi asscribunt sibi nomen virtuosi. vnde & laudamus eos qui nihil curant de honoribus, & eos etiã qui sunt multum soliciti, quasi non sui negligentes, & ideo non est bene notata distinctio nominũ inter ista. Sic ergo patet qđ habemus quinq; virtutes respectu passionũ, quæ habent obiecta exteriora respectu mali. vnã scilicet mansuetudinem respectu boni: quatuor, sc3 liberalitatem & magnificentiam circa diuitias, magnanimitatem & philotimiam circa honores.

9 ¶Si autem virtus sit circa passiones, quæ habent obiectum pertinens ad actus exteriores humanos, & sic sciendum quod omnes tales virtutes in vno conueniunt, scilicet quod omnes sunt circa verba & facta in quibus homines communicant, Et quantũ ad hoc, nõ distinguuntur, sed aliter & in alijs differunt. & secundũ hoc distinguũtur, quia circa talia verba & facta in quibus homines communicant, est duo cõsiderare. Vnũ est veram realitatẽ, & realem veritatem talium, Aliud est delectationem in talibus verbis & factis, Si accipiamus veritatem, sic respectu verborum & factorũ, quibus aliquid alteri se exhibet manifestum in argumentum, vt decet secũdum debitam rationem, accipitur virtus in istis, ponẽs medium rationis, quæ ab Aristotele vocatur Veritas, & virtuosus vocatur verax. Vitiũ autem oppositum scđm superabundãtiam, in quo est quædã fictio falsi in plus, vel quantũ ad facta, vel quantũ ad dicta, fingẽdo maiora de se quam sint, vocatur iactantia, & vitiosus vocatur iactator, sed vitium in minus secundum defectum. quando aliquis fingit de se minora quam sint, vel quędã vilia, vocatur ironia .i. irrisio, & talis fictor vitiosus, vocatur iron.i. irrisor.

10 ¶Si aũt cõsideremus circa talia verba & facta delectationem, hoc potest esse dupliciter. Vno modo vt aliquis decenter se exhibeat delectabilem in verbis & factis decentibus alteri in his, q̃ fiunt seriose. Alio mõ in his quæ fiunt in ludo & iocose. Si primo mõ, quantum ad ea quæ fiunt seriose, & respiciunt communem vitam: sic respectu talium ponitur virtus, quę ponit in huius medium rationis, quam vocat Aristoteles amicitiam, non ab effectu amandi, sed a decentia conseruandi. quã nos affabilitatem appellare possumus, & ipse virtuosus potest dici amic⁹ vel affabilis. Vitiosus autem per superabundantiam vbi non facit nisi causa delectandi, & vocatur placidus, & vitium placiditas. Vbi autem talem se exhibet propter aliquam propriã vtilitatem, vocaretur blanditor vel adulator, Qui aũt vitiosus est secundum defectum, & non veretur alios cõtristari cũ quibus viuit, vocatur litigiosus vel dyscolus, & vitium potest dici litigiosus vel briga.

11 ¶Si autem aliquis exhibeat se delectabilem verbis & factis alijs in ludis & iocosis decentibus & virtuosis, vocatur Eutrapelus, id est, quasi se vertens bene ad omnia. Ille autẽ qui est vitiosus per superabundantiam in ludis & iocis, vocatur bomolochus, a bomos quod est altare, et lochos quod est raptor. & dicitur ad similitudinẽ milui, qui semper volabat circa aras idolorum, in quibus animalia immolabantur, vt aliquid raperet. Et idem est de illo qui excedit in ludo, quia sp insistit ad hoc, quod verbum vel factũ alicuius in ludis cõuertat. vitium autem vocatur maleuolentia. Vitiosus autem ex defectu agroitos, id est, quasi agrestis, & vitium agroithia .i. agrestitas. & sic patet, quod circa passiones quæ respiciunt actus exteriores humanos, sunt tres virtutes. Vna circa veritatem verborum & factorum, & dicitur veritas. Aliæ duæ circa delectationem & tristitiam in eisdem, & sunt amicitia seu affabilitas & eutropelia.

¶Ex dictis concludo sex conclusiões. Prima est de numero virtutum, quod omes virtutes morales sunt 12. Vna circa operationes, scilicet iustitia. decem circa passiões, scilicet fortitudo, temperantia, mansuetudo, liberalitas, magnificẽtia, magnanimitas, philothimia, veritas, amicitia vel affabilitas, quod idem est: & eutrapelia, quas oẽs enumerat Aristoteles cũ oppositis vitijs hic positis 2. Ethico. & de omnibus determinat in alijs libris consequenter.

12 ¶Secunda conclusio est dubitationis remotiua, quare scilicet cum prudentia ponatur inter morales virtutes, hic non ponitur. Et dicendum quod inter illas non enumeratur prudentia, quia prudentia est moralis quantum ad materiam: sed non quantum ad subiectum, quia prudentia est in intellectu sicut in subiecto. Et ideo hic solum est distinctio virtutũ moraliũ, quæ sunt morales quantum ad materiam, & quantũ ad subiectum. Subiectum autem omnium virtutum moraliũ, quæ vtroq; mõ sunt morales, est appetitus.

¶Tertia conclusio est, quod quamuis omnes virtutes morales sint in appetitu, differũt tamen, quia iustitia (quæ est virtus circa operationes) est in appetitu intellectiuo, quæ proprie dicitur voluntas. Aliæ autẽ omnes quæ sunt circa passiões (quia ipsę omnes sunt circa appetitum sensitiuum) sunt omnes in sensitiuo appetitu: sed differenter, quia illæ quę respiciunt suum obiectum absolute sine ratiõe ardui & difficilis, sunt in parte appetitus sensitiui, quæ vocatur concupiscibilis. Et sunt sex, sc3 temperantia, liberalitas, philotimia, veritas, amicitia & eutrapelia. Aliæ autem quæ respiciunt obiectum suum non absolute, sed ratione ardui & difficilis, sunt in alia parte sensitiui appetitus, quæ vocatur

catur irascibilis, & sunt quatuor, scilicet, fortitudo, magnificentia, magnanimitas, mansuetudo.

¶Quarta cõclusio est, ꝙ iustitia ab alijs virtutibus moralibus differt in quatuor. Primo, quantum ad obiectũ, quia est circa operationes, aliæ circa passiones. Secundo, quantum ad subiectum, quia est in appetitu intellectiuo, aliæ autem omnes in sensitiuo. Tertio, quantum ad medium. Et hoc dupliciter. Primo, quia aliquæ virtutes respiciunt medium rationis. sed in iustitia accipitur medium rationis, & etiam medium rei. Secundo, quia quælibet aliarum virtutum est medium duorum vitiorum, quorum vnum est secundum superabundantiam, alterum secundum defectum: sed iustitia non est medium duorum vitiorum, sed solum opponitur ei iniustitia. Et hæc patent 5. ethicorum. Per hoc autem ad vltimum potest responderi, quare non fuerunt sibi duo vitia opposita superius assignata, sicut cæteris. Causa est, quia ipsa non est media duorum vitiorum, vt dictum est.

¶Quinta conclusio est, ꝙ hæc distinctio & assignatio virtutum, quo ad omnes, non est in virtutes indiuiduas vel in species specialissimas virtutum, sed est diuisio virtutum moralium in genere. Nam illę virtutes continent alias sub se, sicut patet expresse de iustitia, quæ est circa operationes. Quia enim ad iustitiam pertinet reddere debitum, debitum autem non est vnius rationis in omnibus, iccirco secundum diuersas rationes debiti accipiuntur diuersæ virtutes ad iustitiam pertinẽtes: sicut religio, per quam redditur debitum deo: pietas, per quam redditur debitum parentibus vel patriæ: gratia, per quam redditur debitum benefacientibus & huiusmodi. Et quod dictum est de iustitia, intelligendum est de alijs. & non solum quantum ad virtutes, sed etiam quantum ad vitia opposita. sed non distinguo per singula ratione nimię ꝓlixitatis. Doctor autem communis de omnibus generaliter & de singulis specialiter, in prima secundæ, & secunda secundæ disseruit luculentius.

¶Sexta conclusio est dubij remotiua. Posset enim aliqs dubitare (cum Aristotiles faciat mentionem in libro ethicorum, de alijs quæ sunt vel esse videntur virtutes. scilicet in secundo de verecundia & nemesi, & in quinto de epikeia, in septimo autem de virtute heroica & continentia, in octauo de amicitia) quare non hic ista explicata vel enumerata sunt. Ad quod dicendũ, ꝙ nomine virtutis possimus vti large, vt dicamus virtutem omne principium laudabilium operum, vel omne quod est de se laudabile. Alio modo proprie secundum propriam acceptionem, sicut dictum est supra. Primo modo quodlibet istorũ large virtus modo aliquo potest dici. Sed proprie vtẽdo nomine virtutis, verecundia & nemesis quamuis in quadã medietate consistant, non sunt virtutes, sed passiões laudabiles. Epikeia autem est virtus, & heroica supra virtutem. continentia aliquid minus virtute, amicitia autem effectus virtutis. Hoc aũt patet ꝑ singula discurrendo.

¶Verecundia, vt dicit Arist. 4. ethicorum, est timor ingloriationis, id est, confusionis, quæ opponitur glorię. Ex hoc patet, ꝙ verecundia est passio, & continetur sub timore, sicut species sub genere. Et vtrunqꝫ facit transmutationem in corpore, sed differunt secundum Aristo. ibidẽ. quia pallescunt timentes, & erubescunt verecundati. Et huius diuersitatis ratio est, quia natura mittit spiritus ad locum vbi sentit defectus. Sedes autem vitæ est in corde: & ideo quãdo periculum vitæ timetur, spiritus & humores currũt ad cor, & ideo exteriora quasi deserta pallescunt. Honor autem & confusio in exterioribus est, & ideo quando homo timet periculum honoris, recurrentibus humoribus & spiritibus ad exteriora homo rubescit. Ex quo patet, ꝙ verecundia est passio & non virtus: nihilominus est de numero laudabilium, & iuuenũ ætati congruit, in quibus est mali retractiua. Ille ergo qui excedit in verecundando, vt de omnibus verecundetur, vocatur cataplax, id est stupidus. Ille autem qui deficit, vocatur inuerecundus. Medium tenens & laudabilis, vocatur verecundus.

¶Nemesis est de numero laudabiliũ, & est passio, & non virtus.

Nemesis aũt est passio, q̃ est mediũ tenens circa delectationẽ & tristitiã eorum quæ eueniunt proximis. Et dicitur nemesis, id est reprehensio, & inde nemesicus, id est, reprehensor. Et stat medium laudabile huius passionis in hoc, quod aliquis tristetur de prosperitate in malitia, & gaudeat de prosperitate in bono. Et hæc medietas vocatur nemesis, & habens eam vocat̃ nemesicus. Vituperabile autem in extremo superabundanti, est vt aliquis tristetur de omnibus qui prosperantur, siue bonis siue malis, & talis superabundantia vocatur inuidia, & habens eam, vocatur inuidus. Vituperabile autem in defectu est, quando quis intantum deficit à tristãdo, vt etiam gaudeat de malis, qui etiam in sua malitia prosperantur. & talis malitia vocatur epitarchia, & habens eam, dicitur epitarchus. carchos enim dicitur gaudens, & cachos malum. epi super, ac si dicatur, gaudium de malo.

¶Epikeia est virtus iustitiam respiciens, quia ẽ iusti legalis directiua ad intentionem legislatoris, respiciens non ad verba in casu, quem legislator præuidere non potuit.

Epikeia autem dicitur virtus directiua iusti legalis. Vbi intelligendum, quod quia actus humani non habent omnimodam certitudinem & vniformitatem, sed sunt variabiles & quasi infinitis modis, nullus legislator potest præuidere omnes casus particulares. Et quia etiam isti propter suam multitudinem incomprehensibiles sunt, oportet ꝙ lex detur in vniuersali. Vnde ars imitatur naturam, quæ est de his quæ accidunt vt sępius, & q̃ deficiunt in paucioribus, vt quod homo nascatur cũ quinque digitis, aliquando tamen & in paucioribus habent sex. ita ars dat legem obseruabilem vt in pluribus, potest tamen contingere casus, in quo verba legis non debent saluari, in quo legislator si præsens fuisset, noluisset seruari, & in talibus dicitur intentio legislatoris saluari, & non verba legis. Vt verbi gratia, sit data lex, ꝙ cuilibet est reddendum depositum, aliquis autem deponit gladium, & postea efficitur furiosus, & gladium depositum repetit: nunquid hæc lex debet seruari secundum verba? certe non. sed secundum intentionem legislatoris, quæ fuit, vt in hoc casu & in talibus nullo modo redderetur. Virtus ergo, quæ facit vt verba legis in casu aliquo non seruentur, sed intentio legislatoris, dicitur epikeia, ab epi, quod est supra, & icos quod est obediẽs: quia scilicet per epikeiam aliquis excellentiori modo obediet, dum seruat intentionem legislatoris, vbi dissonant verba legis. Et habens talem virtutem, dicitur epikeies. Et est hæc virtus directiua iustitiæ legalis. & quia respicit iustitiã, satis poterat in communi cointelligi cum iustitia superius enumerata. nec oportet duo extrema, sicut nec in iustitia, assignare.

¶Heroi

¶Heroica virtus quæ sit, sciendum ꝙ anima humana est media inter superiores substantias & diuinas, quibꝰ communicat per intellectum: & animalia bruta, quibꝰ communicat in potentijs sensitiuis. Sicut ergo in homine aliquando affectiones sensitiuæ partis corrumpũtur vsqꝫ ad similitudinem bestiarũ, & hoc vocatur bestialitas, transcendens modum humanæ malitiæ, vt patet in vitijs contra naturam: ita etiam in homine pars rationalis perficitur & confortatur vltra communem modum humanæ perfectionis, quasi in similitudinem substantiarũ separatarũ. & sic vocatur virtus heroica & diuina, quasi modo excellenti & diuino hominem faciens operari. Gentiles enim vocabant heroas, animas defunctorum virorum insignium, quos deificatos credebant. Et ita patet, ꝙ cum anima sit mediũ tenens inter animalia bruta & substantias separatas, vtrũqꝫ participat extremorũ. Vnde per virtutem heroicam attingitur, quod est superius: per vitium bestialitatis, quod est inferius. & habet se medio modo per virtutes communes & vitia cõmunia superius enumerata. Virtus autem heroica non habet vitium oppositum duplicem maliciam, sed solam bestialitatem, vt patet 7. Ethicorũ, vbi probat ex dicto Priami Philosophus, hanc virtutem esse in hõibus. Quia ille dicebat de filio suo Hectore, ꝙ non videbatur mortalis filius hominis, sed dei, quia scilicet in eo quidã modꝰ viuendi & operandi apparebat vltra cõmunem modũ humanum, quia scilicet superhumanus & diuinus.

¶Continentia dupliciter potest sumi. Vno modo, p eo, ꝙ homo abstinet ab omni delectatione venerea. Et sic Apostolus ad Galat. 1. inter fructus continentiam castitati coniungit, & sic continentia perfecta principalis quidem est virginitas, secundario vero viduitas. & hæc cõtinentia sic est virtus, sicut virginitas. Alio modo potest sumi pro eo ꝙ homo resistit concupiscentijs prauis, quæ in eo vehementer exurgunt. Et hoc modo accipit Philosophus continentiam 7. Ethicorũ. Et sic eam accipiendo, patet (vt dicitur 3. Ethicorũ) ꝙ non est virtus, sed aliquid iuxta virtutem. Est enim prope virtutem, inquãtum firmatur ratio contra passiones, ne ab eis deducat. Non tamen attingit ad perfectã rationem virtutis moralis, secũdum q̃ appetitus subditur rationi, sic vt non insurgant vehementes passiones rationi contrariæ. In cõtinente autem tales passiones insurgunt, quamuis non prosequantur. Ex hoc autem concluduntur tria. Primo quomodo differunt temperantia & continentia, quia cõtinentia sumpta prout importat cessationem ab omnibus delectationibus venereis, est virtus & nobilior temperantia, sicut virginitas castitate. Continentia autem sumpta prout importat resistentiam rationis ad concupiscentias vehementes, non est virtus, sed aliquid minus virtute. & sic temperantia nobilior est, quia bonum virtutis est laudabile, quia est secundum rationem. Magis autem viget bonum rationis in temperato, in quo etiam appetitus sensitiuus est subiectus rationi, & quasi edomitus à ratione: q̃ in continente, in quo appetitus sensitiuus vehementer resistit rationi, q̃uis ratio sit firmata contra eius concupiscentias prauas. Vnde sic continẽtia comparatur ad temperantiam, sicut imperfectum ad pfectum.

¶Sicut temperantia potest conuenienter & large accipi in quacunqꝫ materia, tamẽ proprie dicitur in illa materia, in qua est optimum hominem refrenari: ita etiam continentia large dicitur circa quamlibet materiam aliqualiter refrenabilem. Vnde & ipsum nomen continẽtiæ, quandam refrenationem importare videtur. Continere enim est se retinere. sed proprie continentia dicit in materia, in qua est optimum & difficilimum continere. Hæc autem est circa delectationes sensus tactus, quãtum ad venerea, in quibus natura summam delectationem posuit, vt animalia ad ista inclinarẽtur propter cõseruationem speciei. Similiter etiam quantum ad cibaria propter conseruationem indiuidui, sed delectatiões venereorum sunt vehementiores, eo ꝙ maius bonũ est conseruatio speciei ad quod ordinantur, quam gustus cibariorum qui ordinantur ad conseruationem indiuidui, quod non est tantum bonum. Iccirco sicuti temperãtia est maxime circa illa quæ respiciunt delectationes venereas, ita & continentia. Et ideo etiam magis consueuimus dicere continentiam circa venerea q̃ circa cibaria, quamuis sit circa vtrunqꝫ.

¶Ex dictis autem potest patere, quid est incontinentia, quæ opponitur continentiæ. & quid incontinens, q opponitur continenti: patent tamen hæc perfectius 7. Ethicorũ. Intemperatus dicitur, qui ex propria electione & habitu per consuetudinem acquisitam peccat: incontinens autem, ex aliqua passione occurrente. Et quia intẽperatus agit ex electione, incontinens ex passione, sequũtur quatuor: quorum primum est, ꝙ intemperantia est vitiosus habitus, ex quo sibi redditur male agere quasi connaturale: non sic autem in incontinente. Secundũ sequitur ex primo, quia passio cito transit, transeunte actu passionis in incontinente. Habitus autem intemperantiæ manet actu, actu intemperantiæ transeunte in intẽperato. Ideo incontinens tristatur passione transeunte & dolet de cõmisso, intemperatus autem nõ dolet, sed magis gaudet se peccasse, eo ꝙ talis operatio ẽ quasi sibi cõnaturalis facta per habitum. Et ideo dicitur Prouerb. 2. Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Tertium autem sequitur ex his duobus, ꝙ cum habitus sit difficile mobilis, passio autem cito transeat, intẽperatus est difficilius sanabilis & emendabilis q̃ incontinens. Quartum autem sequitur ex his, sicut enim temperantia simplex est perfectior continentia, & temperatus melior est continente: ita per oppositum intemperatus est peior incontinente, & intemperantia peior incontinentia.

¶Amicitia quodammodo virtus, & quodãmodo nõ. Aristoteles in libro ethicorũ determinat de duplici amicitia, quarum vna consistit in effectu exteriori in exterioribus factis & dictis, vt aliquis per hoc decenter & delectabiliter conuiuat alijs in serijs cõmunis vitæ. Et hic est quidam habitus, medius inter blanditorem & litigiosum. & vocatur amicitia vel affabilitas. Et de hac agit Aristotiles in secundo ethicorũ, enumerando eam cum alijs: & in quarto, determinãdo de ea. & hæc fuit supra similiter cum eis condiuisa. Et talis habitus virtuosus proprie non est amicitia, quia eodem modo se per eam habet homo ad ignotos & notos, coniunctos & remotos. Alia autem amicitia est, quæ consistit in affectu interiori principaliter, quo quis alium diligit. & sic est effectus omnis virtutis, & omnem virtutem consequitur, quia ista amicitia tendit amicus in alterum, propter bonum honestum quod in illo est. Virtus autem habet rationem boni & honesti simpliciter. Et ideo omnis virtꝰ ex sui natura est causatiua amoris sic, vt ametur. & sic amicitia non est virtus, sed omnem virtutem consequẽs. Et ita determinat Aristotiles in 8. & 9. ethicorũ, de cuius speciebus & conditionibus ibi patebit, supsedeantur ad præsens. Albertus autem in 8. ethicorũ in principio dicit ꝙ amicitia potest importare habitum quendam, qui cõ-

ueniat in paſſionibus affectionum, ſcilicet, in amationi
bus. Et ſic amicitia eſt virtus dicta moralis, quam ſecun
dum eum Tullius beneuolentiam nominat. Et tunc ſu
mitur hic aliter amicitia vel beneuolentia, quam ſuperi
us vbi agebatur de diuerſitate nominum ad amorem ꝑ
tinentium. Ex quo patet, quod nomine amicitiæ duo-
bus modis importatur habitꝰ virtuoſus, ſcilicet, primo
modo & tertio modo dictis, ſed ſic proprie & vſitato mo
do non vtimur nomine vocabuli, ſed prima virtus dici-
tur affabilitas, & tertia dicitur beneuolentia, quamuis
large nomen amicitiæ eis conueniat. Secūdo autem mo
do amicitia non eſt virtus, ſed conſequens omnem vir-
tutem & omnis virtutis effectus. Ex quibus patet, quod
fuerat in principio iſtius ſextæ concluſionis ſupra pro-
poſitum, ſcilicet, quod verecundia & nemeſis non ſunt
virtutes, ſed paſſiones, ſunt tamen de numero laudabili
um. Epikeia autem eſt virtus, omnis iuſtitiæ directiua.
Heroica autem eſt ſupra virtutem. Continentia aliqd
infra virtutem. Amicitia eſt effectus virtutis

¶ Virtutes cardinales quatuor, Prudentia, Iu-ſtitia, Temperantia, Fortitudo.

PRimo videndum eſt, an virtutes cardinales perti-
neant ad morales vel intellectuales. Ad quod dicē-
dum, quod cum virtus importat rectitudinem ap
petitus, illa virtus dicetur habere perfectam rationem
virtutis, quę requirit rectitudinem nō ſolum quantum
ad factionem bene operandi, ſed quia cauſat boni ope-
ris vſum. Illa autem habet imperfecte rationem virtu-
tis, quæ non cauſat rectitudinem appetitus, & quamuis
faciat facultatem bene operandi, non tamen cauſat boni
operis vſum. Conſtat autem quod perfectum eſt princi
palius imperfecto, & ideo virtutes quæ continēt recti-
tudinem appetitus, dicuntur cardinales, id eſt, principa
les, huiuſmodi autem ſunt virtus morales, & inter intel
lectuales ſola prudentia: quæ quo ad materiam eſt mo-
ralis, q̊ ad ſubiectum intellectualis, vt ſupra patuit. Et i-
deo conuenientius cardinales virtutes non inter intelle-
ctuales, ſed inter morales collocantur.

¶ Secundo videndum eſt, quæ ſunt iſtæ & quot ſunt.
Et dicendum eſt quod ſunt quatuor, quarum numerus
& ſufficientia ſic ſumitur, & ſecundum principia forma
lia, & ſecundum ſubiecta. Secundum principia forma-
lia, ſic principiū formale virtutis de qua nunc loquimur,
eſt rationis bonum, quod quidem dupliciter poteſt con
ſiderari. Vno modo, ſecundum quod ipſa in rationis cō
ſideratione cōſiſtit, & ſic eſt vna virtus cardinalis, id eſt,
principalis quæ dicitur prudentia. Alio modo ſecundū
quod circa aliquid ponitur ordo rationis. Et hoc dupli-
citer. Vno modo circa operatiōes, & ſic eſt iuſtitia. Alio
modo circa paſſiones, & ſic neceſſe eſt eſſe duas virtutes.
Ordinem enim rationis neceſſe eſt ponere circa paſſio-
nes, cōſiderata repugnātia ipſarum ad rationem. Quod
quidem poteſt eſſe dupliciter. Vno modo, ſecundum qđ
paſſio impellit ad aliquid contrarium rationi, & ſic ne-
ceſſe eſt quod paſſio reprimatur, & hoc facit virtus tēpe
rantiæ. Alio modo, ſecundum quod paſſio retrahit ab
hoc quod ratio dictat, ſicuti timor periculorum & labo
rum, & ſic neceſſe eſt quod firmetur homo in eo quod
eſt rationis, ne ſcilicet recedat, & hoc facit fortitudo. Se-
cundum ſubiectum autē hæc eadē diſtinctio reperit̄. In-
uenit̄ eñ q̄druplex ſubiectū virtutis de qua loqmur. ſ. rō
nale ꝑ eſſentiam, qđ prudētia perficit, & ſic eſt intellectꝰ,
& ratiōale per participationē, ſcilicet volūtas, q̄ eſt ſub
iectū iuſtitię: & appetitꝰ ſenſitiuꝰ, q diuidit̄ in iraſcibilē,
quē ꝑficit fortitudo: & cō cupiſcibilē quē ꝑficit tēperātia.

¶ Tertio videndū eſt, quare iſtæ magis dicūtur car
dinales quam aliæ. Ad quod dicendum, quod illæ virtu
tes dicuntur cardinales, primo, quaſi generales, ſecundo
quaſi principales: tertio, à cardine cardinales.

¶ Quantum ad primū, ſciendum quod iſtas virtutes
dupliciter conſiderare poſſumus. Vno modo ſecundum
omnes rationes formales, & ſecundum hoc dicuntur car
dinales, quaſi generales ad omnes alias virtutes: vt puta
omnis virtus, quæ facit bonū debiti & recti in operatio
nibus, dicatur iuſtitia: & omnis virtus quæ cohibet paſ-
ſiones & deprimit, dicatur temperantia: & omnis virtꝰ
quæ facit firmitatem animi contra quaſcunq; paſſiones
dicatur fortitudo: & omnis virtus quæ ponit rectitu-
dinem rationis in quibuſcunq; actibus vel materijs, di-
catur prudentia. Et ſic multum de iſtis virtutibus loquū
tur philoſophi & doctores theologiæ, & ſic aliæ virtu-
tes continentur ſub iſtis, & ex hoc iſtæ cardinales. i. gene
rales vel principales dicuntur. Alio modo poſſent conſi
derari ſecundum quod iſtæ virtutes denominantur ab
eo, quod eſt principium in quacunq; materia, & ſic ſunt
ſpeciales virtutes contra alias diuiſæ. Dicuntur autem
ſic cardinales quaſi principales, quia ſunt principales re
ſpectu aliarum propter principalitatem materię, ſicut
quod prudentia dicatur principalis, quia eſt pręceptiua:
iuſtitia, quia eſt circa operationes debitas inter ęquales:
temperantia, quia reprimit concupiſcentiam delectabi-
lium tactus: fortitudo, quia confirmat animum cōtra pi
culum mortis. Et vtroq; modo cardinales principales di
cuntur & generales. Tertio dicuntur cardinales, à cardi
ne oſtij propter ſimilitudinem. Et hoc dupliciter. Pri-
mo per ſimilitudinem cardinis, in quo motus oſtij ter-
minatur. De ratione autem oſtij eſt, vt per ipſum interio
ra domus videantur, vnde & illud quod habet rationem
reducendi in aliud, oſtium dicitur: Et ſic accipitur Iohā.
10. Ego ſum oſtium. &c̄ Et per oppoſitum illud per qđ
non eſt motus in aliquid aliud vlterius non habet ratio
nem oſtij. Virtutes autem theologicæ cū ſint circa finē,
ſic ſunt, quod non eſt aliquid aliud vlterius ex parte ob
iecti in quod tendatur, & ideo in virtutibus theologi-
cis non inuenitur ratio oſtij, & ideo nō poſſunt dici car-
dinales. Similiter nec in virtutibus intellectualibus, qa ꝑ
ficiūt in vita cōtēplatiua, q̄ nō ordinat̄ vlteriꝰ ad aliā vitā;
ſed actiua ordinat̄ ad ipſam. Vñ cū virtutes morales, ꝑfi-
ciant in vita actiua, & habeāt actus ſuos iuxta finē vlti-
mū ſicut circa obiectū, ex vtraq; parte generaliter in eis
inuenit̄ rō oſtij, & iō ſolū morales cardinales dicunt̄. Sed
qa inter morales ꝑ illas q̄tuor ē ꝓceſſꝰ ad alias, qa oēs ali
as cōtinēt tanq̄ gn̄ales ſpeciales: iccirco inter oēs mora-
les ſolū illę quatuor cardinales dicunt̄, Scđo mō dicūtur
cardinales, à ſimilitudine cardinis in quo oſtium volui-
tur & motus oſtij fundatur, qa ſicut totus motus oſtij ē
in cardine & in eo voluitur, ita omnes actus humanę vi
tæ continuæ verſantur vel ſaltem frequentius & cre-
brius circa materiam iſtarum virtutum quatuor, quam
aliarum virtutum, & ideo ſic à cardine cardinales deno
minantur. Et ita patet, q̄ in oſtio ſint duo cardines: vnꝰ,
ad quē oſtij motꝰ terminat̄: aliꝰ, in q̊ oſtij motꝰ fundat̄ &
oſtiū voluit̄ & ab vtroq; cardine ꝑ ſimilitudinē nūcupat̄:
vnde primꝰ motus ſumitur ad ſimilitudinem primi car
dinis, ſecundus à ſimilitudine ſecundi.

¶ Actuum humanorum circunſtantiæ

ACtus virtutū boni & virtuoſi ſūt, qñ ſunt debitis
circūſtātijs inueſtiti. Nomē circunſtantiæ vide-
tur eē tractū ex his, quæ inueniunt̄ in loco & in

quantitatibus corporalibus ad actus morales. Illæ eñ dicuntur circunstantiæ corporis existentis alicubi, quæ non sunt ei intrinsecæ; & tamen ipsum aliquo mõ attingunt. Similiter in actibus illę dicuntur circunstantiæ, q̃ nõ sunt de essentia illi⁹ act⁹, sed ei accidunt solũ: siue subiectiue, vt modus agendi: siue extrinsece, vt loc⁹, temp⁹, conditio etiam personæ agentis, vel materia circa quam est actio & finis, & similia. Quicquid ergo nõ ptinet ad substantiam actus, vt est in specie naturæ, & tamen aliquo modo contingit ipsum actũ, dicit̃ circunstãtia eius.

¶ Oẽs aũt circũstãtiæ virtutũ in hoc versu cõtinent̃.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur quõ, quando.

Quę possunt declarari sic. Proportio eñ actus ad finem potest accipi vel secundum id quod est in ipso actu vel secundum id quod est extra. Si primo modo, vel quantũ ad speciem actus, & sic est quid: aut quantum ad modũ ipsius, & sic est quõ. Si autem per comparationem ad extra, vel est per cõparationẽ ad causam, vel per comparationem ad mensuram. Si primo modo, vel ad causam finalem, sic est cur: vel ad causam efficientem, & hoc vel instrumẽtalẽ, & sic est qb⁹ auxilijs: vel principalẽ, & sic ẽ qs. Si aũt per comparationem ad mensurã aut ad locum & sic est vbi: aut ad tempus, & sic est quando. Ex hoc autem patet, quod particulares circunstantię sunt septem, sc3, vt attendatur primo substantia actus, & sic est quid, secundo modus, & sic est quomodo: tertio causa finalis, & sic est cur: quarto causa principalis efficiẽs, & sic est qs: quinto causa instrumentalis, & sic est quib⁹ auxilijs: sexto tempus, & sic est quando: septimo loc⁹, & sic est vbi.

¶ Triplex est genus circunstãtiarum. Quędam sunt quæ important conuenientiam vel discõuenientiam ad rectam rationem, vt scilicet, quod res accipiatur de volũtate domini vel pręter eius voluntatem. Prima enim circunstantia est concors rationi, sed secunda à ratione recta discordat sicut quod res accepta præter voluntatẽ, accipiatur de loco sacro, directe est contra rectã rationem propter reuerentiam loci sacri. Aliæ sunt circunstantiæ q̃ de se nullam important cõuenientiam vel disconuenientiam ad rectam rationem, important tamen supposito quodam alio: sicut accipere alienũ in quantitate magna vel parua, sed in se nõ discordat a recta ratione. sed ꝙ indebite accipiat̃: puta furto vel rapina, maiorẽ discõueniẽtiã includit acceptio rei alienę in magna q̃ntitate, q̃ in parua, sed nõ in alia specię. Alię sunt circũstãtię q̃ nec de se nec de q̃cunq̧ supposito includũt discõuenientiã ad rectã rõnem, nec inclusam minuũt vel augmẽtant, sicut ꝙ res aliena accipiat̃ cũ manu dextra vel sinistra.

¶ Circunstantiæ primæ generis, ponunt in actu rationẽ peccati secundum multitudinẽ earũ, cũ in actu eodẽ multitudo peccatorũ sit possibilis: sicut in acceptiõe rei alienæ ponit speciẽ peccati, ꝙ accipiatur clã vel p violentiã: quia primo mõ furtum est secundo modo rapina. Si autem accipiatur furtum vel rapina de sacro loco, nõ est solum furtũ vel rapina, sed sacrilegiũ, & sic sunt plura peccata, & non vnum tantum. Cuius ratio est, qa vbicunq̧ in actu vno sunt plures defectus vel deformitates, quarũ vna non est determinatiua alterius, ibi sunt plura peccata, sed in re furata vel violenter accepta de loco sacro sunt plures deformitates, quarũ vna nõ est determinatiua alterius, igitur ibi sunt plura peccata. Maior patet, quia formalis ratio peccati consistit in hoc, ꝙ nõ cõformatur recte rationi. & talis informitas, vocatur defect⁹ vel deformitas actus moralis. Minor ꝓbatur, qa in furtiua acceptione rei alienę de loco sacro, est duplex deformitas, vna, qa accipitur res aliena p̃ter voluntatẽ domini: alia irreuerentia loci sacri, qui habet immunitatem, nec vna istarũ per se est determinatiua alterius, quia põt fieri furtum sine irreuerentia loci sacri, & irreuerẽtia sine furto, propter quod in tali sacrilegio non est tantum vnum peccatũ, sed duo, & illud intelligẽdũ est in omnibus alijs peccatis, quando in actu vno sunt plures circũstantiæ malæ, quarũ vna nõ est determinatiua alterius. Et sic patet q̃liter circunstantia primi generis se habet ad actũ. Sed contra hoc diceret aliquis, ꝙ species rei non põt variari nisi per illud quod est intrinsecum rei, sed circunstãtiæ non sunt intrinsecę actui quantũ ad essentiam actus, ergo nõ mutãt vel addũt speciem. Dicendũ quod circunstantiæ non sunt intrinsece actui, quãtũ ad essentiã actus: nec mutant eius speciem, quo ad esse naturæ, sunt tamen intrinsecæ actui, quantum ad bonitatem vel maliciam moralem, & hanc immutari possunt, vel nouam addere, priori non mutata. De circunstantijs autem secũdi generis, quæ non includunt conuenientiam vel discõuenientiam ad rectam rationem, patet quod non ponũt in actu nouam speciem peccati, sed solũ in eadem specie augent culpam vel minuunt. Quod patet ex ipsis terminis, quia quod nõ importat ex se deformitatem, sed importatã auget vel minuit, non ponit speciem peccati, sed positam auget vel minuit. sed deformitates hui⁹ generis sunt huiusmodi, vt patet ex præcedẽtibus. ergo &c̃. Circunstantiæ autem tertij generis non ponunt in actu speciem peccati, nec augẽt nec minuunt. Cuius ratio est, qa nullam deformitatem habent ad rectam rationem secũdum bonum vel malum nec secundum se, vt ponãt speciem peccati, vt circunstantię primi generis, nec alio supposito: nec ponunt augmentum in culpa, vt circunstantiæ secundi generis vt patet per exemplum positum de acceptione rei alienæ manu dextra vel sinistra.

¶ Circunstantiæ primi generis, quę ponunt speciem in actu, si illa species sit de genere pc̃ti mortalis: omnes tales necessario sunt confitendæ. Circunstantiæ autem secundi generis non necessario sunt confitendæ, vt meliores tenent, sed de magna congruitate. Circũstantiæ autem tertij generis, nec de necessitate nec de congruitate confitendę sunt, cum non addant speciem peccati, nec augeant nec minuant peccatum.

¶ Circa materiam virtutũ (qa cõe verbum est tractũ ex dicto philosophi 2. Ethicorum. Virt⁹ consistit in medio) videndum est, quomodo virtutes consistant in medio. Ad quod dicendum est, quod medium dicitur per comparationem ad extrema. Extrema autem, prout in moralib⁹ loquimur possunt accipi dupliciter. Vno eñ modo possunt accipi secundum comparationem boni & mali. Alio modo secundum oppositionem superflui & diminuti. Si accipiatur medium per comparationem ad duo extrema opposita, quę sunt bonum & malum: sic dicendum est, quod nulla virtus consistit in medio, imo cõsistit in extremo vel tenet extremum. Si enim sic esset in medio, participaret aliquid de bono & aliquid de malo, cũ mediũ participet naturam extremorũ. Hoc aũt falsum est, quia nulla virtus aliquid mali participat, sed tenet alterum extremũ, scilicet rationem boni, ergo non potest dici quod aliqua virtus cõsistat in medio isto mõ. Si autem accipiatur mediũ secundum comparationem ad extrema, q̃ sunt superfluũ & diminutũ, excessus defect⁹: sic & virt⁹ moralis oĩs & virt⁹ intellectualis, suomõ cõsistũt in medio, vt patet 2. Eth. sicut in excessu largitionis donorũ, cõsistit vitiũ ꝙ dr̃, pdigalitas, in defectu auaritia & liberalitas, in medio aũt cõsistit liberalitas, q̃ ẽ virt⁹ quæ

quando dantur danda, & retinentur non dãda, & hoc medium in virtutibus moralibus accipitur secundum rectam ratiõem. Idem patet in virtutibus intellectualibus. Quãdo enim in intellectu affirmatur esse q̃d nõ est, est excessus & superabundantia: vt si dicerem quod homo esset incorruptibilis, Quando autem negatur esse quod est, est defectus & diminutio: vt si dicerẽ hominem non esse risibilem. Horum autem vtrũq; quæ libet virtus intellectualis refugit. Consistit autẽ in medio, in affirmando scilicet quod res est, sicut quod hõ est risibilis, & negando q̃ non est. s. q̃ hõ nõ est lapis.

¶Dona septem spiritus sancti, Sapientia, Intellectus, Consilium, Fortitudo, Scientia, Pietas, Timor domini.

Dona spiritus sancti ponunt omnes doctores esse habitus, sed an sint idem realiter cum habitibus virtutum vel differant realiter, est difficile videre, & ideo in hoc est diuersorum sentẽtia, teneo tamen doctrinam communem, & dico quod differant realiter. Vbi intelligendum, quod habitus magis videatur requiri propter modum, quam propter substantiam actus. In actibus autem humanis consideratur aliquid humanum, & aliquid super humanum siue diuinum. Humanum autem potest accipi tripliciter. Primo enim potest dici operatio humana, quia est a potentia operante vel imperante operationi, quę est humana, pro eo quod est hominis inquantum est homo. Et sic operatio dicitur humana, quæ est elicita a potentia rationali, vel imperata ab eadem potentia, quæ est nata obedire rationi. Alię autem non sunt humanæ, vt nutrire, digerere, & hmõi, & vniuersaliter omnes, in quibus communicat homo cum brutis brutaliter. Secundo modo dicitur aliquid humanum vel operatio humana, ratione materię siue obiecti, & hoc modo istæ operationes quę habent passiones vel operationes humanas pro obiecto, dicuntur humanæ. Et per oppositum illæ non dicuntur humanæ, quæ habent pro obiecto aliquid superius humanis operationibus & passionibus, vt sunt necessaria & æterna, imo dicuntur esse diuinæ. Vnde decimo ethicorum dicit Philoso. quod opus speculatiuum magis diuinum dicitur q̃ humanum, Nec etiã dicunt̃ humanæ, q̃ habent pro obiecto aliquid inferius humanis opationibus vl̃ passiõibus, vt expresse patet in opationibus vegetatiuæ vel sensitiuæ, quia tales nõ sunt humanæ, sed plantarũ & brutorũ. Tertio modo dicit̃ aliqd humanũ ex mõ opatiõis, quia sc; in opationibus q̃ sunt humanæ primo mõ vel scdo mõ mod⁹ humanus seruat̃, & hũc modũ qlibet in se potest faciliter experiri. Si autẽ ea q̃ hoĩs sunt illis duobus modis, aliqs mõ suphũano exequat̃, exedẽs modũ cõem, erit operatio q̃dammõ suphũana & diuina. Q̃d aũt hõ mõ brutali vl̃ subhumano, mõ rationali vl̃ humano, mõ suphũano vel diuino in suis opibus se habere possit faciliter patet. Nã hõ tenet mediũ int̃ bruta & substãtias sepatas, q̃ diuinę dicunt̃. Si ergo in malitijs est inuenire modũ humanũ peccãdi, sicut in vitijs cõib⁹, vt in furari & inuidere, & huiusmodi. Et modũ subhumanũ & brutalem, sicut in pc̃tis cõtra naturã, quæ excedunt modũ humanæ malitiæ, Ita in bonis est inuenire opatiões, q̃ tenẽt humanũ modũ, ad quẽ pficiũt virtutes morales, de qbus supra dictum est, & vlterius etiam modum superhumanũ seu diuinum, ad quem perficit vna virtus, quã ponit Arist. vij. eth. quę vocatur heroica, quæ directe bestialitati opponitur, vt dicitur ibidem, de qua etiam supra dictũ est. Ex his concludit̃ breuiter differẽtia int̃ virtutes & dona, qa virtutes pficiũt mõ humano, sed dona mõ suphumano & diuino. Vñ eodẽ mõ vident̃ se hr̃e virtutes ad dona apud theologos, q̃ mõ se habet virtus heroica ad cæteras morales virtutes apud philoso. Et humanũ hic accipitur in donorũ & virtutũ differẽtia, ex parte modi operationis, non autem ex pte potẽtię vl̃ obiecti, quia in illis aliqua dona conueniunt.

¶Dona ista perficiunt habentem ad prompte exequendũ instinctum spiritussancti, & ideo in omnibus potentijs quæ possunt esse principia bonorum actuũ vel malorum, dona ponuntur tam in parte intellectiua, quam appetitiua. Intellectus autem siue ratio distinguitur in speculatiuam & practiam, non tanquam indistinctas potẽtias, sed in vnam distinctam in diuersos actus, vt supra dictum est, & declarabitur infra. In ratione autem tam speculatiua quam practica est cõsiderare duo, scilicet ipsam appræhensionem rei, & iudicium de re appræhensa. Ratio ergo speculatiua modo superhumano vel diuino, quantum ad apprehẽsionẽ perficitur dono intellectus, quantum vero ad iuditiũ, perficitur dono scientiæ, & ista quatuor dona sunt in intellectu, sicut in subiecto. Virtus autẽ appetitiua in his quę sunt alterũ perficitur dono pietatis modo suphumano, & sic bonum est voluntate, sicut in subiecto. In his autem quæ sunt hominis ad seipsum, quantum ad passiones appetitus, indigemus duplici perfectiõe. Quædam enim passiones retrahunt nos a bono, vt timor periculorum, & respectu horum, modo subhumano perficimur per donum fortitudinis. Aliæ vero passiones inclinant ad malum, vt delectatiões & cõcupiscentiæ carnis, & contra ista perficimur modo superhumano per donum timoris, propter timorem enim domini declinat homo a malo, vt dicitur Prouer. 15. Ideo petebat ad hoc istud donum psal. dicẽs: Confige timore tuo carnes meas, a iudicijs enim tuis timui. Et hęc duo dona sunt in appetitu sensitiuo in parte cõcupiscibili, sicut in subiecto. Aliter autem sumitur hęc distinctio a quibusdam sic: Dona perficiunt in vita speculatiua, siue contemplatiua, siue actiua. Si speculatiua, aut p modum visus inspicientis, & sic perficit donum intellect⁹, aut per modum gustus experientis, & sic perficit sapiẽtia. Si autem perficiat in actiua, aut quantum ad recessum a malo, & sic perficit donum timoris: aut quantũ ad perfectionem in bono. Bonum autẽ dupex est, q̃ddã necessarium, & respectu istius perficit donũ scientiæ vt dirigens, donum autem pietatis, vt exequens, Aliud autem est bonum supererogationis, ad quod non omnes tenentur, & respectu talis boni perficit donum consilij per modum dirigentis, donum autem fortitudinis per modũ exequentis. Hęc aũt dona quamuis diusim possent ex diuersis locis scripturæ sacræ colligi, tamen. Isa. 11. capitulo. ponuntur vnitæ, vbi de Christo dicitur sic: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eũ spiritus timoris domini.

¶Septem petitiones.

Cum multis auxilijs spiritualibus ad bene operandum indigeamus (quia non sumus aliquid sufficientes ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est, vt dicitur. ij. Chorin. 13.) iccirco re

co recurrendũ est ad deũ, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, vt dicitur in canonica Iacobi. 1. ca. & petenda sunt diuina auxilia, quibus indigemus in vitę operibus tam actiuæ quam contemplatiuæ, maxime christo dicente: Lucæ vndecimo: Petite, & accipietis. Hæ aũt petitiones continentes auxilia homini necessaria ad bene operandum, sunt septem, quæ ponuntur in oratione dominica, quæ dicitur, Pater noster, & ponuntur Mat. 6. Prima est, sanctificetur nomẽ tuum. Secunda est, adueniat regnum tuum. Tertia, fiat voluntas tua & c̃. Quarta, panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quinta est, dimitte nobis debita nostra. Sexta est, & ne nos inducas in tẽtationem. Septima est, sed libera nos à malo. Et hæ septẽ supplicationes petitiones dicuntur.

¶ Octo beatitudines

Beatitudines autem quidam voluerunt esse habitus quosdam perfectiores, distinctos à virtutibꝰ & donis. Sed melior sentẽtia est, beatitudines nõ esse habitus distinctos à donis & virtutibus, sed sunt operationes donorum & virtutum perfectarum. Hæ autem per ordinem ponuntur, Matthei. 5. Prima est, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cęlorũ. Secunda est: Beati mites, quoniã ipsi possidebunt terrã. Tertia est: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabunt. Quarta est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quinta est: Beati misericordes, q̃niam ipsi misericordiam consequentur. Sexta est: Beati mundo corde, quoniam ipsi deũ videbunt. Septima. est: Beati pacifici, quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Duæ autem subsequentes, scilicet: Beati qui persecutionem pa ti. & c̃. & illa, Beati estis cum maledixerint vobis homines, & c̃. nõ sunt speciales beatitudines, sed sunt aliarum contentiuæ conclusiuę & manifestiuæ. Prima quidem generaliter respectu omnium fidelium, sed secunda respectu apostolorum & discipulorum, qui in primitiua ecclesia erant speciales persecutiões passuri. Vnde quod primo generaliter dictum fuerat. Beati qui persecutionẽ pa. & c̃. etiam determinat in speciali applicando discipulis, & dicitur: Beati estis cum maledixerint vobis homines & c̃. intelligendum est quod sicut dona habent actũ aliquem pertinentem ad patriam, vt doctores dicũt, ita in singulis beatitudinibus duo ponuntur: Vnum pertinens ad statũ viæ, & signatur primo. Aliud pertinẽs ad statum patrię, & illud designatur secundo, vt patet in omnibus. Verbi gratia, in prima, beati pauperes spiritu, ecce pertinens ad statum viæ: Quoniam ipsorum est regnum cœlorum, ecce pertinens ad statũ patriæ.

¶ Duodecim fructus spiritus.

Nomẽ fructus à corporalibus ad spiritualia trãsfert. Dicitur enim in corporalibus fructus illud, quod de terrę nascentibus vltimum expectatur. Et ideo omne illud quod de rebus consequitur aliquis quasi mercedem laboris circa illam impensi, per nominis extensionem fructus dicitur: Hoc autem potest esse dupliciter. Vno modo vt dicatur fructus illud quod de re aliqua principaliter expectatur, & sic fructus omnis nostri operis dicitur deus. Et de hoc fructu potest illud Sapien. quarto, intelligi. Bonorum operum gloriosus est fructus. Alio modo, vt dicatur fructus illud quod quis consequit ex ope, nõ principalit, ꝓpter hoc operãs & hoc mõ delectatiões q̃ sunt in bonis opibꝰ & actibꝰ, sunt & dici possent fructus bonorum operum. Vnde secundũ Philosophũ in. ij. & . 10. Ethi. Omnis operatio ꝓcedẽs ex habitu perficiente, habet delectionem annexã. Et de tali fructu loquitur Ambrosiꝰ, dicens: Virtutes fructus dicuntur, quia suos possessores sancta & syncera delectatione reficiunt, & sic loquitur hic de fructibus. Fructus autem isti ab Apostolo ad Galatas. ponuntur per ordinem capitulo. 5. vbi dicit sic: Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides modestia, continentia, castitas. Et sic patet quod oẽs fructus sunt duodecim. Et etiam ex dictis patet, quid nomine septem petitionum, septem donorum, septẽ beatitudinum, & duodecim fructuum (de quibus scriptura & doctores loquuntur sæpius) importetur.

¶ Petitiões, dona, beatitudines, & fructus, quõ sibi correspondeant.

Cum igitur petitionibus dona, petitiõibus & donis beatitudines, petitionibus, donis & beatitudinibus fructus respondeant & sibi mutuo correspondeant, vt dicit glossa Matth. 6. vbi dicitur: In petitionibus siue pręcibus est vt impetremꝰ dona, in donis vt operemur, de operatione beatitudines consequamur, & per consequens fructus etiam his respondent: icirco de eorũ correspõdentia simul dicẽdũ est.

¶ Cum omnes petitiones sint ad auxilia diuina postulanda, aut postulamus diuina auxilia ad opera contemplatiuæ vitæ, aut actiuæ. Si ad opera vitæ contemplatiuæ, sic indigemus duplici auxilio. Vnum est, vt ipsorum contemplabilium diuinorum maiestas & dignitas nobis appareat, & hoc auxilium postulamus, cum dicimus: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. i. fac vt nomen tuum sanctum apud homines habeatur, vt non contemnant. Vnde & hoc nihil aliud est petere secundum Augustinum ad Probã, nisi illud Eccle. 36. Sicut in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, ita in conspectu nostro sanctificaberis in eis. Et quia ex hoc q̃ hõ fit huius excellentiæ particeps, habet ordinare & iudicare quod ad sapientem pertinet, primo metaph. ideo huic petitioni donum sapientiæ correspondet. Et quia per donum sapiẽtiæ homo est tranquillus & ab inferioribus eleuatus ad diuina, per consequens fit aliqualiter diuinitatis particeps. icirco respondet isti petitioni & dona alia beatitudo, quæ est. Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Et quia per hoc homo summe vnitur deo, ideo respõdet omnibus istis fructꝰ qui dicitur charitas, id est, summa vnio ad deum.

¶ Aliud auxilium est, vt in contemplatione diuinorum magnalium nostram beatitudinẽ cognoscamus, & sic homo talibus contemplandis magis inhæreat, & hoc petitur secunda petitione, qua dicit: Adueniat regnum tuum. Glossa, idem, manifestetur hominibus vt in nobis veniat, & secundum Augustinum, hoc est idem petere. Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Et quia talis cognitio ad intellectũ pertinet, ideo huic petitioni respondet donum intellectus. Et ex hoc patet etiam, quod sexta beatitudo istis duobus respõdet: scilicet. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Et quia per fidem deum credimus, ideo istis respondet iste fructus, qui dicitur fides vł cognitio spiritualium sine dubitatione.

¶ In operibus autem actiuæ vitæ indigemus duplici auxilio. Primum est, vt bona nobis conferantur q̃bus indigemus ad bene operandum. Secũdum est, vt

ma

mala impedientia remoueantur. Bonum autem ad vitam actiuam necessarium, est duplex. Vnum quidẽ directe ad opus virtutis ordinans, sicut ipsum honestum bonum, & hoc petitur in tertia petitione, cum dicitur. Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. In qua secundum Augustinum petimus obedientiam ad deum, vt sic fiat eius volũtas a nobis in terris, sicut fit ab angelis in cœlis. Vnde secundum ipsum idem est hoc petere, secundum illud Psalmistæ: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. Et quia in consilijs continentur non solum viæ preceptorum, imo semitæ cõsiliorum, ideo huic petitioni respondet donum consilij. Et quia misericordia præcipue præcipitur & consulitur, iuxta illud Lucæ. 6. Estote misericordes, iccirco his respondet quinta beatitudo. Beati misericordes, quoniam ipsi mise. &c. Et his non respõdet aliquis de fructibus in speciali, sed bene conuenit cum alijs in generali, vt in conclusione huius capituli infra dicetur.

¶Aliud autem bonum est, organice & instrumentaliter se habẽs ad virtutem & ei seruiens, sicut temporalia subsidia, quibus homo ad bene viuendum iuuatur, & hoc bonum petitur in quarta petitione, qua dicitur: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et hac petitione non solum petitur panis, sed etiã omnis sufficientia rerum temporalium: nec solũ sufficientia corporalis panis, sed etiam sacramentum fidelium. Vnde & Matth. 6. dicitur. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Per hodie intelligitur totum tempus vitæ præsentis, & hoc est petere illud Prouer. 30. Diuitias & paupertates ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria. Et quia panis cor hominis confirmat, vt dicitur in psalmo: ideo huic petitioni respondet donum fortitudinis, cuius est confirmare & confortare. Subsidium enim vitæ nos sustentat in via, & statim ex hoc patet quod istis respõdet quarta beatitudo, scilicet, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, & per consequens his omnibus respondet fructꝰ, qui dicit longanimitas.

¶Malum autem, cuius amotione indigemus vt bene operemur secundum Augustinum est triplex, scilicet malum culpæ, & hoc est peccatum: malum ad culpam inclinans & trahens, & hoc est tentatio, malum pœnæ, quod est afflictio. Cum igitur amoueri petimꝰ malum culpæ, hoc petimus quinta petitione. Dimitte nobis debita nostra &c. Vbi secundum Augustinum instruimur quid petamus, vt scilicet dimittantur nobis debita nostra, & quid faciamus, vt accipere mereamur & hoc, cũ dicit. Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et hoc idem petiuit psalmista, dicẽs. Dñe deꝰ meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidã merito ab inimicis meis inanis. Et quia per recognitionem peccatorũ inducitur contritio, & per vtrumq; remissio, ideo statim patet quod huic petitioni respondet donum scientiæ, vtriq; autem tertia beatitudo, s. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et quia ab eorum conseruatione & consecutione multum carnales delectationes impediunt, ideo istis respondent duo fructus, s. abstinentia per quam cauentur illicita, & continẽtia per quam etiam licita delectabilia.

¶Vt autem malum ad culpam inclinans amoueat, postulamus sexta petitione, quæ est, Et ne nos inducas in tentationem &c. In qua secundum Augustinum petimus, ne deserti diuino auxilio, alicui malo consentiamus decepti, vel ne cadamus afflicti. Et hoc est petere illud Eccle, 23. Aufer a me ventris concupiscentias. Et quia inter cæteras tentationes proximorũ, molestiæ magis prouocant, quæ per vnitatem vel mititatem dissimulantur, ideo huic sextæ petitioni respondet donum pietatis, quo hõ est pius & mansuetus & mitis. Ex quo patet quod istis respondet secunda beatitudo, quæ est: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et istis respondet tertius fructus. In quantum enim homo non mouetur ad nocendum inferenti nocumentum, respondet fructus qui dicitur mansuetudo, in quantum autem habet nocenti dulcem animũ in affectu, dicitur fructus respondens bonitas, sed secũdum quod non habet solum bonum affectum, sed etiam in effectũ prorumpit, vt sit cõicatiuus suorum ad alios, sic respondet fructus qui dicitur benignitas.

¶Quod autem malum pœnæ amoueatur, postulamus septima petitiõe, qua dicitur. Sed libera nos a malo: Et hoc idem secundum Augustinum petiuit psalmista, dicens. Erue me ab inimicis meis deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. Et quia inter cætera mala pęnę timent & formidãt, ideo isti petitiõi donũ timoris respondet. Et quia pauperum in tribulatione existentium est petere auxilium, iccirco istis respondet prima beatitudo, s. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et quia inter omnia quę impediunt in vita actiua bonam operationem, est delectatio in diuitijs & honoribus, ideo istis petitionibus dono & beatitudini respondet fructus, qui dicitur modestia, cuius est hanc delectationem cohibere. Beatitudinibus autem duabus vltimis, quæ sunt septem dictarum beatitudinum contentiuæ, conclusiuæ & manifestatiuę, correspondet fructus qui dicit patientia. Omnibus autem petitionibus, donis & beatitudinibus generaliter respondẽt duo fructus, scilicet gaudium & pax. Ex dictis ergo concludo, quod aliter dona petitionibus, & beatitudines donis & petitionibus respondent, & aliter fructus eis & ea fructibus. Nã singulis petitionibus & donis beatitudines singulæ, & singulis beatitudinibus ista singula correspondent, vnum vni & vnum alteri. Sed fructus non sic, quia cum fructus sint duodecim, vnus fructus non respondet vni beatitudini vel vni dono vel vni petitioni, sed omnis fructus omnibus correspondet, vel plures vni eorum respondent, vel vnus vni, & omnes omnibus in generali, licet nõ aliqs alicui in speciali, vt patet in tertia petitiõe.

¶Timor castus seu filialis Timor initialis, Timor humanus seu mundanus, Timor seruilis.

QVoniam autem inter septem dona spiritussancti ponit timor, cuius acceptio est multiplex in scriptura, iccirco aliqd de timore adijciendũ est.

TImor diuiditur in castum seu filialem initialem, humanum seu mundanũ, & seruilem. Hæc autẽ diuisio non est secundum formales rationes obiectorum, sed secundũ quod p ipsum a deo auertimur vel ad deum cõuertimur. Accipitur autem hæc diuisio timoris nõ solum ꝓprie, sed stricte, prout respicit malum difficile & arduum. Sed & large, prout respicit qd cumq; malum, dato quod non sit difficile nec arduũ, & tale malum magis proprie respicit odium quam timorem, omne enim malũ odibile, sed non oĩe malũ timendum, sed solum est timendum malum difficile. Et sic malum culpæ, non est timendum secundum se & absolute, quamuis sit odibile. Et est ratio, quia tale malum est in nostra potestate, sed secũdum se timẽdũ

non est, nisi propter tentationes adiunctas, quas q̃nq; euadere est difficile sine culpa. Accipiẽdo ergo timorẽ sic large, diuiditur hoc modo. Cũ em̃ timor cõsistat in fuga mali, sit aũt duplex malũ, s. culpę & pęnæ. Vel cõsistit timor in fuga mali culpę, q̊d malũ a deo separat, & sic diceretur esse timor castus vel filialis. Filialis, prout comparatur ad deum sicut ad patrem, iuxta illud Matthæi 23. Vnus est pater vester cœlestis. Castus vero, secundum quod comparatur ad deum vt ad sponsum animarum nostrorũ, iuxta illud. 2. ad Chorin. 11. Despondi vos vni viro virginem castam exhiberi Christo. Per hunc aũt timorem ad deum perfecte conuertimur. Si autem timor consistat in fuga mali pęne hoc erit dupliciter. Est enim quædam pœna pro cuius vitatione culpa committitur, sicut sunt pœnæ temporales, vt verbera. Et per hunc timorem homo à deo auertitur peccando. & dicitur talis timor humanus vel mundanus: mundanus quidem, inquantum respicit res exteriores temporales, vt diuitias & huiusmodi, humanus, inquantum respicit pœnas particulares, vt verbera: licet autem alterius rationis sint bona temporalia exteriora & particularia, tamen quia eadem ratione à deo auertimur per vtrunq; timorem, iõ vtrunq; cadit sub vno membro timoris, q̊ sc3, à deo auertimur. Alia pęna est, pro cuius vitatiõe peccatum omittitur, sicut pęna quæ erit post hanc vitam, & per hũc timorem ad deum conuertimur à peccato resiliẽdo. Et hãc pœnam respicit timor qui dicitur seruilis, qui pro tanto dicitur seruilis, quia peccatum sic dimittitur non libera voluntate, sed coacto timore, qui dicitur seruilis. vnde seruilitas non intrat essentiam huius timoris, sed est denominatio ab extrinseco & ab effectu. Si aũt homo conuertatur ad deum, & fugiat vtrunq; malum tam culpæ quam pęnæ, sic vocatur timor initialis, quia initium est timoris filialis.

¶Ex his timor humanus & mundanus nullo modo est bonus, nec habet rationem doni, quia in tali committitur peccatum, sed talis timor vel est passio, vel electio similis passioni, vel habitus, secundum quod aliquã do habitus, nomine passiõis vel opationis nominaẽ. Timor autẽ seruilis bonus est, sed non perfecte: nec habet rationem doni, quia omnis virtuosus operaẽ gr̃a boni, vel vt turpe vitetur. Timor vero seruilis non operatur gratia boni nec propter fugam turpis sed propter fugã, tristis: & ideo est materialiter bonus, sed nõ formaliter Timor autem castus & filialis est bonus & perfectus simpliciter, & est donum spiritussancti: quia facit abstinere à malo, timens illud inconueniens, quod est separatio animæ à deo. Timor etiam initialis bonus est, sed nõ adeo vt filialis, & habet ratiõem ex ea parte, qua participat aliquid de filiali: non autem est ex ea parte qua participat aliquid de seruili.

¶Hinc videndum est, quis istorum timorum & qualiter sit à spiritu sancto. Et notandum quod quedam sunt a spiritu sancto, quæ non sunt cum spiritu sancto, vt fides informis & timor seruilis, quod quidem nõ est nisi propter deformitatem concomitantem. Quædam sunt à spiritu sancto & cum spiritu sancto vt charitas, & sic est à spiritu sancto timor castus siue filialis, & talis est timor initialis quantum ad illud quod cum filiali participat. Quædam vero sunt cum spiritu sancto & non a spiritusancto, vt peccatum veniale, & talis est timor mundanus vel humanus, vbi solum peccatum veniale infra charitatem tali timore committitur. Quædam vero sunt non à spiritu sancto nec cũ spũsctõ, vt pctm̃ mortale, & talis ẽ timor mũdanꝰ vł humanꝰ, vbi peccatum mortale committitur ex tali timore.

DE PRAECEPTIS.

¶Pręcepta moralia ceremonialia, iuditialia.

Pręcepta diuinæ legis distinguuntur p moralia, ceremonialia & iudicilia. Moralia illa dicuntur, quæ sunt dictata ratione naturali, & quæ possunt esse exequenda lumine naturalis rationis, & ad hæc tenentur homines tempore legis naturæ, & legis scriptæ & gratiæ, vt honora patrẽ, & sic de alijs pręceptis decem decalogi, & in his nullus potest dispensare nisi deus, nec si contrarium præciperet, deus esset proprie dispensatio, sicut quando præcepit interfectionem filij Abrahæ. Geñ. 22. Expoliationem Aegyptiorum filijs Israel Exo. 11. & sumere vxorem fornicariã, Osee. 1. Ibi enim est aliqua mutatio ordinis, sicut facere de non suo suum. Et hæc sunt decem p̃cepta decalogi.

¶Ceremonialia autem dicuntur pręcepta quæ pertinent ad diuinum cultum, & fuerunt ordinata ad figurandum aliquod futurum, sicut fuit præceptum. Exo. 12. de immolatione agni Paschalis, qui figurabat passionem Christi. Hæc autẽ ceremonialia, quia non erãt de dictamine rationis naturalis, non obligabant ante legem datam, sed tempore legis scriptæ. Et quia pręsente luce cessat figura & vmbra, ideo tempore legis & gratiæ post Christum cessauerunt. Vnde dicitur quod ceremonialia fuerũt viua vsq; ad Christum, mortua in passione Christi, sed mortifera post diuulgationẽ euãgelij. Obligabant enim Iudæos vsq; ad Christi passionem, in passione autẽ Christi soluta est obligatio. Sed post diuulgationem euangelij esset peccatum mortale illa obseruare, quia daretur Christus venturus intelligi, non venisse.

¶Iudicialia vero præcepta dicuntur, quæ data sunt soli populo iudaico ad iuditia exercenda, consideratis conditiõibus illius populi, vt quod furatus ouem redderet quatuor. Ceremonialia ergo & iuditialia non erant de dictamine rationis naturalis, quia non dictat ratio naturalis, quare quatuor oues pro vna sint magis reddendæ quam tres: quamuis sit de dictamine rationis, quod restitutio & satisfactio facienda sit. Et hęc præcepta nos modo non obligant.

¶Præcepta autem quędam sunt partim moralia, & partim ceremonialia, vt pręcepta de obseruatione sabbati, quod est quantum ad hoc, morale: quia est de dictamine rationis naturalis, vt quod sit aliquod tempus quieti deputatum ad vacãdum diuinis, sed quod dies sabbati vel dies dominica vel aliqua dies magna vna plus quam alia deputetur, non est de dictamine rationis naturalis. Et ideo quod determinaretur sabbatum fuit ceremoniale, ad figurandum requiem corporis Christi in sepulchro. Et quia in moralibus nõ cadit dispensatio, ideo ecclesia non posset dispensare vel ordinare quin in aliqua die deberemus vacare diuinis & quieti operum seruilium. Sed quia ceremonialia cessauerunt, iccirco ecclesia etiam in illis potest ordinare, vnde & mutauit diem huius obseruantiæ, ne videamur Iudaizare, a sabbato in dominicam.

¶Quædam insuper præcepta sunt partim iudicialia & partim moralia, vt præceptum de decimus dandis, habet enim morale hoc, quod est ibi de dictamine naturalis ratiõis, & hoc est, vt aliq̃ portio a populo detur illis q ꝓ toto pp̃lo vacãt diuinis obsequijs, sicut & q in alijs officijs reipublicę pp̃lo seruiũt, a pp̃lo sustẽtãtur.

Et

Et quantum ad hoc, intelligitur illud Mathæi 7. Dignus est operarius cibo suo. Et illud Apostoli primæ Corinthæorũ 9. Dominus ordinauit vt qui euangelium annunciant, de euangelio viuant. Quantum autem ad hoc quod determinetur & detur certa quota, scilicet nona & decima vel vndecima pars, nõ est præceptum morale: quia non est de dictamine ratiõis naturalis magis nona pars quam decima, vel decima q̃ vndecima vel duodecima, sed hoc fuit iudiciale, & illi soli populo datur, considerata conuenientia ad istum populum: in quo pensata multitudine ministrorum, fuit necessaria talis taxatio. Et quia in his quę sunt moralia, non potest ecclesia dispensare. idcirco quamuis ecclesia fructus decimarum propter seruitia quæ fecerunt ecclesiæ milites, in aliquibus partibus possit eis remittere, vel vt ab alijs accipiãt concedi, non tamẽ potest dare ius decimas accipiẽdi, nec ab isto iure potest aliquem eximere. Quia vero talis quota, scilicet sub denario nũero, non est de dictamine rationis nec moralis, sed iudicialis: idcirco potest ordinari vt decimæ soluantur sub quota denarij nũeri vel vicenarij, si multitudo vel necessitas ministrorum exposceret. Posset etiam ordinari in nouenario numero vel octenario, & tunc tenerentur soluere in tali quota.

¶Decimæ sunt de iure diuino, quantum ad aliquã partem: sed quantum ad quotam sub denario numero, sunt de iure positiuo & humano. Si enim essent de iure diuino & sub præcepto morali, quantum ad quotam denarij, nullus saluaretur transgressor, qui nõ solueret sub denario numero, sicut nullus saluatur huius transgressor præcepti moralis, Nõ furtum facies. Esset autem valde graue, tot mundi partes damnare, quot sunt non soluentes sub illa quota. In quibus tamen q̃uis de iure positiuo teneantur, dicunt doctores eos nõ damnari, si non soluant vbi ecclesia non petit. quia videtur remittere non petendo. Ideo decipiuntur aliqui ex nomine, quia decima a denario nomẽ sumpsit ex hoc credentes, quod sub denario numero sint de iure diuino. Non enim est hoc necesse, pro tanto enim a denario numero nomẽ sumpsit, quia primo sub quota denarij iudiciali præcepto ab illo populo est soluta. sicut etiam dies dominica dicitur sabbatum, quia primo ista dies ad quietem ordinata fuit. Non est autem necesse, quod nomen semper significet illud ad quod primo ad significãdum imponitur: imo postea extenditur ad multa, vt de nomine actus & potentiæ & de alijs multis patet in isto tractatur, vt supra patuit. Vnde quæcunq; quota, etiam sub quadragenario numero, decima nuncupatur. Ex his patet, quæ sunt præcepta moralia, cerimonialia, iudicialia: & quæ partim ceremonialia, partim moralia, & partim iudicialia. Non est etiam inconueniens, quod sicut sunt aliqua præcepta partim moralia, & partim iudicialia, alia partim moralia, & partim ceremonialia: sicetiam aliquod præceptum sit partim morale, partim iudiciale, & partim ceremoniale. vt præceptum de decimis. quantum ad aliquam quotam, erat morale: quantum ad quotã denarij, erat iudiciale illi populo, cui iudicialiter sub illa quota denarij numeri determinatum erat, vt dici poterat ceremoniale, inquantum circa Christum futurum aliquid figurabat. Et idem potest dici de præcepto obseruantiæ sabbati.

¶Decem præcepta moralia siue decalogi.

Præcepta moralia siue decalogi sunt decem, dicta a decas quod est decem & logos quod est sermo, quasi sermo de decẽ. Pręcepta aũt sunt leges ad bene ordinandam communitatem: bonũ aũt communitatis in duobus consistit, in ordinatione scilicet bona ad principem communitatis, & in ordinatione bona ad seinuicem eorum quæ sunt conciues. Præceptorum autem diuinorum quædam ordinant hominem ad deum, vt ad principem communitatis: quædã ad proximos, vt ad conciues. Principi autem tria debentur a subditis, scilicet fidelitas, reuerentia & famulatus. Fidelitas autẽ in hoc consistit, vt honor principis alteri non exhibeatur, & ad alterum nõ transferatur. & quantum ad hoc, datum est primum præceptũ: Nõ habebis deos alienos. Quo præcepto omne pertinẽs ad idololatriã quocunq; modo, prohibetur. Reuerentia autem consistit in hoc, vt nihil contra eum iniuriosum committatur. & quantũ ad hoc, ordinatur secundum præceptum: Non assumes nomen dei tui in vanum. Famulatus autem debetur principi in recõpensationem beneficiorum, quę ab eo percipiunt subditi, & ad hoc pertinet tertium præceptum: Memento vt diem sabbati sanctifices. quod partim fuit morale, & partim ceremoniale, vt prius dictum est. Ad proximũ autem ordinatur homo, vt ad conciuem dupliciter, scilicet generaliter & specialiter. Specialiter quidem, quantum ad illos quorum modo speciali est debitor, vt eis debitum reddat, cuiusmodi sunt parentes. Et ad hoc pertinet quartum præceptum de honore parentum. Honora patrem & matrem tuam. Quantum ad hoc autem quod homo ad proximum generaliter ordinatur, sciendum quod habet fieri tripliciter, scilicet vt nocumentum nõ inferat, nec opere, nec verbo, nec mente. Opere autem infertur nocumentum proximo tripliciter. Vno modo in propriam personam contra suã consistentiam, id est personam per homicidiũ. & quantum ad hoc, est quintum præceptũ. Nõ occides. Alio modo in personam coniunctam specialiter, quãtum ad propagationem prolis. & quantum ad hoc, est sextum pręceptum, Non mœchaberis. Mœchari autem est alteri illicite misceri, in quo prohibetur omnis illicitus vsus, vel potius abusus illorum membrorum. Tertio infertur nocumentum opere proximo in rem exteriorem possessam. & quantum ad hoc, est septimũ præceptum, Non furtum facies. In quo prohibetur omnis cõtrectatio rei alienę inuito domino. Nocumentum autem quod ore infertur, prohibetur per illud, Non falsum testimonium dices. Nocumentum autẽ mentis vel cordis, prohibetur dupliciter. Cũ enim peccatum cordis consistat in concupiscentia inordinata, duplex autem sit concupiscentia, scilicet concupiscentia carnis & oculorum, concupiscentia carnis prohibetur nono præcepto, Non concupisces vxorẽ proximi tui: concupiscentia autem oculorum respectu rerum temporalium, prohibetur decimo præcepto: Nõ concupisces rem proximi tui, non agrum nec ancillã &c. Hic autem non prohibetur ancilla pro vsu concubinę & vsu voluptatis, quia sic prohibetur prohibitiõe qua prohibetur concupiscentia carnis, sed quantum ad seruilẽ actum vsum & vtilitatis. Et sic patet decem pręceptorum decalogi (quæ dicuntur moralia) sufficientia & distinctio, quę in his versibus comprehenduntur.

¶Vnum cole deum. nec iures vana per ipsum.
Sabbata sanctifices. habeas in honore parentes.
Non sis occisor, fur, mœchus, testis iniquus.

Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.

¶ Præceptorũ quædã dicuntur esse præcepta primæ tabulæ. quædam secundę tabulæ. Ad quod videndũ notandũ est quod deus dans legem Moysi in monte Sinai, dedit eam scriptã in tabulis lapideis, ad denotandũ quod quia lapis est multũ impressionis retentiuus. sic lex debebat esse cordibus hominũ indelibiliter impressa. Erant aũt duæ tabulæ Moysi, quia lex hæc continebat duo præcepta charitatis, scilicet dilectionem dei & proximi, ad quæ omnia alia reducuntur. In prima ergo tabula erãt præcepta de dilectione dei, & erant tria superius nominata, scilicet, Non habebis deos alienos, Non assumes nomen dei tui in vanum, Memento vt diem sabbati sanctifices. Et quia erant in prima tabula, ideo dicuntur præcepta primæ tabulæ. In secunda ergo tabula erant scripta alia septẽ, quę ordinantur ad dilectionẽ proximi. ideo dicuntur præcepta secundæ tabulæ. Conuenienter autem pręcepta de dei dilectione, in prima tabula scripta sunt: & de dilectione proximi, in secunda: quia dei dilectio & eius pręcepta, priora sunt dilectiõe proximi & eius p̃cepto.

¶ Præcepta insuper ista omnia, aut sunt negatiua aut affirmatiua. Præcepta negatiua obligant semper & ad semper, vt Non furaberis, semper obligat & ad sp, qnia nullo tempore, nulla circunstantia adhibita, licitum est furari. Sed affirmatiua quamuis semper obligent, non tamen ad semper, id est, ad omne tempus & locũ, sed cum debitis circunstantijs. vt, Honora patrẽ tuũ, non teneor honorem exhibere omĩ hora vel omĩ loco, qa sic oporteret eum vbiq; & semper sequi. sed teneor eũ honorare qñ locus, qñ tẽpus, qñ rõnabile est,

¶ Præceptorũ etiã quædã prohibent, quædã cohibent, quædã manũ, quędam animum. Et hæc est differentia doctorũ, quã ponũt inter legẽ nouã, quæ prohibet manum & animum: & veterem quæ prohibet manũ & nõ animũ. Ad horũ aũt intellectũ duo videnda sunt. Primũ est, quod per manũ hic intelligitur exterior operatio, per animũ interior. igitur p̃hibere manũ vel animũ vel alterũ, est prohibere exteriorẽ operationẽ malam, & interiorẽ vel alterã. Secundo intelligendũ, quod differunt prohibitio & cohibitio: qa prohibitio est simplex inhibitio, sed cohibitio est inhibitio cũ pœnæ cõminatione & inflictione. Applicãdo ad legem, dicendũ est, quod lex vetus prohibebat manũ, & nõ animũ. i. interiorẽ & exteriorẽ operationẽ malam, sicut patet. Non concupisces vxorẽ, ecce quantũ ad animũ. Non furaberis, ecce quantũ ad manũ. Sed nõ cohibebat, i. non puniebat nisi manum. Et est ratio, quia tantum se extendebat cohibitio, quantum pœnarum inflictio. sic lex vetus non infligebat nisi pœnas temporales, sicut nec promittebat nisi res temporales expresse, vt lex illa esset figura nouæ legis, quæ supplicia æterna comminatur, & æterna præmia promittit. ergo solũ prohibebat animũ, & nõ cohibebat, sed noua lex prohibet & cohibet vtrunq;. Applicando autem ad præcepta infra legem, quædam etiam prohibebãt animum, vt illa duo de non concupiscendo: quædam manum, vt alia octo. Et horum quædam prohibebãt & non cohibebant animum, vt illa duo de non concupiscendo: alia autem octo prohibebant & cohibebant ipsam manum. Sic igitur patent ea, quæ dicũtur pertinentia ad diuersitatem præceptorum decalogi. & in hoc terminatur materia pręceptorum, & per consequens omnia quæ pertinent ad materiam de prima specie qualitatis, prout p̃ntis opis intẽtio exposcebat.

¶ DE POTENTIIS.

¶ Naturalis potentia & impotentia.

NAturalis potentia vel impotentia est quædã qualitas in substantialibus principijs radicata, quæ totum constitutũ & perfectum consequitur, secundum quam quales, id est potentes vel impotentes dicimur, sed diuersimode. quia dicimur quales, id est, potentes ad facile faciendum, & non contraria patiẽdum, quantum ad naturalem potentiam. Sed dicimur impotentes, ad non facile faciendum & ad facile patiendum secundum naturalem impotentiam. Et est prima differentia inter naturalẽ potentiam vel impotentiam. Secunda autem differentia est, quia quando talis potẽtia causatur ex victoria formę super materiam, quę forma perfecte terminat materiam & rem terminatam, & per hoc resistit fortiter contrarijs alterationibus, tunc vocatur potentia naturalis. sed ab alio naturalis est, & ab alio potentia. Naturalis quidem, quia in principijs naturalibns radicata est. potentia vero, quæ est vigor formæ supra materiam. Quando vero per oppositum impotentia causatur ex victoria materiæ super formam, & ex contraria dispositione prædominante in materia, quæ contrariatur formæ, ita quod forma non potest terminare totam materiam nec comprehendit, & ideo diminuitur vigor eius & actio naturalis, & facile vincitur & patitur a contrarijs, tunc dicitur impotentia naturalis. Vñ hic naturalis potentia (vt de ea loquimur) dicitur pro tãto naturalis, nõ quia natura huius defectus sit principium: sed quia natura impeditur contrarijs dispositionibus, ne ad talem vigorem valeat peruenire. & sic quantum ad naturalem potentiã, aliqui sunt bene dispositi ad currendum: vt qui habent longa crura & agilia & vigorosa: dicuntur habere naturalem potentiam ad currendum, & cursores dici possunt. Qui autem habent crura breuia, tarda, grossa & vigore deficientia, vel habentes podagram vel guttam in pedibus, dicuntur habere naturalem impotentiam ad currẽdum. Et ideo de cursore Aristoteles in prędicamentis exemplificat & de pugillatore. Et sic patent tria breuiter in quo conueniunt, in quo differunt, a quo originem trahunt naturalis potentia vel impotentia, prout sunt secunda species qualitatis. Cætera quæ dicuntur de potentia, vt ad hunc tractatũ pertinẽt, patent superius, vbi agitur de diuisione entis in actum & potentiam.

¶ Potentiæ animæ, distinctionesq; earum.

QVia vero de potentijs animæ sæpissime occurrit sermo in theologica facultate & physica, tractabimus de eisdem. Ipsæ autem potentiæ animæ naturales, sunt in hac secunda specie qualitatis. idcirco hic inserere nomina potentiarũ animæ & distinctionem ipsarum potentiarum dignum iudicaui, vbi tria consideranda occurrunt. Primo quod oportet ponere potentiarum pluralitatem in anima nostra. Qđ sic patet. secundum enim Philosophũ in 2. cœli & mundi, rerum talis est gradus, quod quædam res sunt, quæ possunt consequi potẽtiam perfectionis solũ, & hanc pancis motibus: & hęc tenẽt infimũ gradũ in entibus. Alia his supiora, consequũtur perfectam bonitatẽ, sed multis motibus: & hæc tenent scđm gradũ. Alia his superiora sunt, quæ adipiscuntur perfectã bonitatem, &

pancis

paucis motibus:& hæc sunt perfectiora & tenent ter
tiũ gradũ. Quartus aũt gradus est, quod aliquid absq;
aliquo motu perfectam bonitatem possidet:& iste est
summus & supremus. Datur exemplum istorum qua
tuor graduum. Aliquis enim potest tenere infimũ gra
dum bonæ dispositionis, intantum quod non potest
consequi perfectam sanitatem, sed modicam cõsequi-
tur paucis remedijs. Aliquis autem melius dispositus
potest consequi perfectam sanitatem, sed multis reme
dijs. Aliquis autem adipiscitur perfectam sanitatem
remedijs paucis. Aliquis autem perfectam possidet sa
nitatem sine aliquo auxilio vel remedio. Applicando
ergo ad propositum, dicendum est quod ipsa entia in-
feriora homine, consequuntur quandam imperfectã
bonitatem & paucis motibus. & ideo paucas & illas
determinatas habent potentias, & per consequẽs ope
rationes paucas, & ita tenet inferiorem gradũ. Homo
aũt est gradus superioris & secundi, quia consequitur
perfectam bonitatem, scilicet beatitudinẽ, sed multis
motibus. est tamen in infimo gradu istorum entium,
quibus competit beatitudo. Et ideo multis & diuersis
operationibus indiget, & per consequens diuersis po-
tentijs ad illas operationes. Angeli vero sunt in subli
miori gradu, qui adipiscuntur ipsam beatitudinẽ pau
cis motibus. & ideo paucioribus potentijs indigẽt, sci-
licet intellectu & voluntate. Deus autẽ supremũ gra-
dũ tenet omniũ entiũ qui absq; quocunq; motu perfe
ctam beatitudinẽ possidet. & ideo in deo non est vir-
tus vel potentia quæ differat a sua essentia. Et ita pa-
tet quod homo indiget pluribus virtutibus & poten-
tijs animæ, quas oportet in eo ponere, quæ sunt tanq̃
quædam auxilia, quædam organa, & quædam instru
menta suarum operationum.

¶ Omne itaq; perfectũ continet nobilitatis cuiusli
bet imperfecti eiusdem generis, & eminentius, sicut de
us qui est perfectissimum quid in genere entium, con
tinet omnes perfectiones aliorum entium, quæ sunt
imperfecta respectu eius & eminentius. Tres aũt sunt
animæ potentiç in genere, scilicet vegetatiua, quç con
tinet primum & infimum gradum, quæ est herbarum
& plantarum. Secunda est sensitiua, quæ est animaliũ,
quæ tenet secundum gradum, & est vegetatiua, supe-
rior & perfectior. Tertia est rationalis, quæ tenet ter-
tium & supremum gradum, & est hominum solum. &
hæc est alijs duabus perfectior, & suprema simpliciter.
Sic ergo est ordo inter istas: quia quicquid habet per-
fectionis anima vegetatiua, totum illud habet anima
sensitiua eminentius & vltra. & quicquid habet perfe
ctionis anima vegetatiua & sensitiua, totũ habet ani-
ma rationalis eminentius & vltra, quia sensitiua conti
net virtutem vegetatiuã, & rationalis vtrunq;. Et hoc
expresse dicit Aristoteles 2. de anima, ponẽs exemplũ
quod sicut tetragonum continet trigonũ, id est, figu-
ra quatuor angelorũ continet figuram trium angelo
rum: Et sicut pentagonũ, id est, figura quinq; angelorũ
continet tetragonum & trigonum. ita rationalis ani-
ma continet vegetatiuam & sensitiuã. Igitur in homi
ne est vegetatiua, sensitiua & rationalis, & non q̃ sint
tres distinctæ in eo animæ, sed vna continens virtute
alias duas, scilicet rationalis continens vegetatiuã &
sensitiuam, sicut pentagonum cõtinet tetragonũ & tri
gonum. Quia ergo anima rationalis continet virtute
alias, oportet quod virtutes & potẽtias aliarũ habeat
similiter tam vegetatiuæ quã sensitiuæ. Et ideo omẽs
potentiæ animæ, vel pertinent ad animã vegetatiuã,
quæ conueniunt animæ rationali, inquantum conti-
net vegetatiuam: vel ad animam sensitiuam, quæ sibi
conueniunt inquantum continet sensitiuã: vel perti-
nẽt ad animam rationalem, quæ sunt sibi proprie &
sibi conueniunt, inquantum est rationalis. Et ita in ge
nere omnes potentiæ reducũtur ad tres modos, quia
vel respiciunt vegetatiuam, vel sensitiuã, vel rõnalem.

¶ Sunt ergo quçdam potentiæ quæ solum exercẽt
actum suum circa corpus sibi vnitum & iunctũ, & hçc
sunt potentiæ vegetatiuæ. Quçdam vero circa corpus
quod habet sensibile sibi vnitum vel non vnitũ, & hçc
sunt potentiæ sensitiuæ apprehensiuæ. Quædam vero
circa totum ens, vt potentiæ intellectiuæ apprehensi-
uæ. Et sic habemus tria genera potentiarũ animæ, qua
rum vegetatiua est inferior, sensitiua superior, intelle-
ctiua suprema. Apprehensiua autẽ virtus alicuius tam
quã finis vel vtilis indiget alijs duabus ad hoc, vt possit
vtile vel suum finem assequi. Primo enim indiget ali-
qua potentia imperante motum ad illud. & hæc voca
tur appetitus, qui est mot⁹ imperãs. & hic est duplex,
vnus sensitiuus, alius intellectiuus. Secũdo indiget po
tentia executiua & exequente motũ imperatũ, & hæc
vocatur motiua. Ex his ergo habemus illas potẽtias
in generali, vegetatiuas, apprehensiuas, siue quantum
ad sensum, siue quantum ad intellectum: siue appetiti
uas similiter, quãtũ ad sensum, siue quãtũ ad intellectũ,
& motus executiuas, & sic sunt quatuor gñа potẽtiarũ.

¶ Potentiæ vegitatiuç.

Harum autem est talis distinctio: quia potẽtia
vegetatiua habet pro obiecto corpus viuens
sibi vnitum. Ad hoc autẽ corpus, triplex ani-
mæ vegitatiuæ operatio est necessaria. Vna quidẽ per
quam esse acquirat: & ad hoc ordinatur potentia ge-
neratiua, quæ etiam per multitudinem & successionẽ
indiuiduorum conseruat speciem in esse acquisito di-
uersis indiuiduis. Alia, per quam corpus coniunctum
acquirat determinatam quantitatem, & ad hoc ordi-
natur virtus augmentatiua, cuius est generatiuum ad
determinatam quantitatem producere. Alia est, per
quã corpus viuens saluatur in esse & in quantitate de
terminata. & ad hoc ordinatur vis motiua, cui⁹ est de
perditum restaurare, vt sic res in esse & quantitate de
bita conseruetur. Est autem alia differentia inter istas
potentias, quia potentia augmẽtatiua & nutritiua ha
bent effectum suũ in eodẽ in quo sunt: quia ipsum cor
pus vnitũ animæ, quod augetur, conseruatur per po-
tẽtias augmẽtatiuã & nutritiuã, in eadẽ anima existen
tes. Sed vis gñatiua habet effectũ suũ nõ in eodẽ cor-
pore, sed in alio: quia nihil gñat seip̃m, sed aliud. & ideo
vis gñatiua appropinquat quodammõ ad dignitatẽ
animæ sensitiuæ, quæ habet operationes in res exteri
ores, nõ sibi cõiunctas, sed nobiliori modo. Et ita pa-
tet quod animæ vegetatiuæ cuiuslibet & rationalis, in
quantũ est vegetatiua, sunt tres potentiæ, sc3 gñatiua,
augmentatiua, nutritiua: q̃ inueniunt̃ in plantis & in
aĩalibus & in hõibus, q̃a hçc oĩa vegetatiuã participãt.
Hæ aũt tres potẽtiæ sic se habẽt, q̃ gñatiua est alijs no
bilior, q̃a ei deseruiũt nutritiua & augmentatiua. Au-
gmẽtatiua ẽ nutritiua nobilior, q̃a nutritiua augmen
tatiuæ deseruit. Vis autẽ & potentia generatiua habet
tres vires seu potentias, secundũ Auicennã 6. de natu.
Prima est semĩatiua, quæ in masculis & fœminis semẽ
gñat & ordinat. Secunda est immutatiua, quæ virtu-
tes (q̃ sunt in semĩe) ꝑmutat, & ꝑmiscet tp̃ando secun

dum

dum quod cōuenit complexioni cuiuscunq; membri. Tertia est formatiua, quæ ex seminibus pmixtis membra format & figurat. & hæ sunt tres potentiæ ex parte generatiuæ. Quantum autem ad alias duas, scilicet nutritiuam & augmentatiuam, sunt quatuor quę naturales a medicis appellantur, quæ illis deseruiunt, scilicet attractiua, quæ attrahit illud, vnde debet fieri nutritio. Retētiua, quæ attracta retinet quousq; digerantur. Digestiua, quæ attractum & retentum digerit. Et expulsiua, quæ superfluum ex alimento repellit & expellit. Et in his potentijs consistit omnis potentia partis vegetatiuæ, & sunt decem in vniuerso.

¶ Potentiæ cognitiuæ seu apprehensiuæ.

NVnc dicendum est de apprehensiuis siue cognitiuis potentijs, quæ tenent secundum gradum post vegetatiuas. Potentia autem vel pars apprehensiua diuiditur, quia quædam est apprehensiua virtus vniuersalium directe, & non particularium. & tales apprehensiuæ, intellectiuæ dicuntur. Alia est apprehensiua directe particularium, & non vniuersaliū, & tales apprehensiuæ, sensitiuæ dicuntur: & quælibet harum suam habet distinctionem. Prosequendo autē apprehensiuā sensitiuā, illa diuiditur in interiorē & sensitiuā exteriorē. Exterior aūt distinguitin quinq; hoc mō. Obiectū eī exterius sensibile mouet & immutat potentiam ad sentiendum. Hęc aūt immutatio est duplex. Vna secundum esse spirituale vel intentionale. & hoc modo immutatur visus, qui a luce vel colore non immutatur, vt sit calidus vel frigidus, humid⁹ vel siccus. sed solum intētionaliter. & sic habemus potentiā visiuam. Hæc autē potentia est ordinata in neruo optico, qui est eius organum immediatum, oculus autē mediatum. Alia immutatio est secundum esse naturale, quod contingit dupliciter. Vno modo, vt sit immutatio secundum locū, & sic immutatur auditus. & sic habemus potētiam auditiuam, cuius obiectum est sonus, qui causatur ex impulsione & comotione aeris. Hæc autem potentia secundum Auicennam est ordinata in neruo expanso in superficie nerui optici, qui continet in sua concauitate aerem connaturalem, qui mouetur a suo exteriori. & sic sonus percipitur. Alio modo, vt sit immutatio secūdum alterationem. & sic immutatur olfactus, cuius obiectum est odor. Odorabile autem non spirat odorem nisi calefactum. cuius signum est, quia congelata odorē non spirant, & odores boni & fœtores sentiuntur fortius in æstate. & sic habemus potentiam olfactiuam, quæ est potentia ordinata in anteriore parte cerebri, in duabus cauernulis similibus capitibus mamillarum. Si autem sit immutatio naturalis ex parte organi, sic accipitur gustus & tactus. Quorum distinctio potest sic sumi. Quia tactus est per totum corpus, sed gust⁹ in sola parte corporis, scilicet lingua, vbi solum tactum cōcomitatur. Vel aliter, quia obiectum tactus immutat potentiam per primas qualitates, scilicet calidum & frigidum. & sic immutatur gustus, inquātum est quidam tactus. sed obiectum gustus immutatur per quasdam determinatas qualitates secundarias, scilicet dulce & amarum. & ab istis immutatur, non inquantū est tactus, licet tangendo immutetur, sed inquantum est gustus. Et sic gustus potest dupliciter considerari. Vno modo vt tactus, q est prior gustu. & sic qualitate præambula, id est, primis qualitatibus immutatur, scilicet calido, frigido, humido & sicco. Alio modo in sua ratione formali, vt est gustus, & sic immutatur secunda qualitate, scilicet amaritudine vel dulcedine, licet alijs præambulis mediantibus. Potentia autem tactiua est ordinata in neruo cutis totius corporis & eius carnibus. sed potentia sensitiua gustus, est fundata in neruo expanso super corpus linguæ. & sic habemus duas potentias alias, tactiuam, quæ est dispersa per totum corpus respectu primarū quatuor qualitatum. & gustatiuam, quæ est in lingua respectu dulcis & amari. Et sic patet, quod sunt quinq; potentiæ apprehensiuæ deforis, quæ nobiliores sunt secundū quod nobiliori modo & magis specialius immutantur. Et ideo omnium nobilior est visus, post visum auditus, post quem olfactus, post quem gustus, vltimum & infimum gradum tenet tactus. & ideo nō omnia animalia conueniunt cum homine in omnibus alijs, sed tantum in illo, vnde in omni animali est sensus tactus.

¶ Apprehensiua autem interior similiter diuiditur. Ad quod clarius videndum. oportet notare primo, q natura non deficit in necessarijs, vt dicitur 3. de anima. Et ideo oportet esse in animali tot operationes & tot potentias, quæ nihil aliud sunt nisi proxima operationum principia, quot sunt necessaria ad vitam animalis perfecti. In animali autē perfecto requiritur quod non solum apprehendat rem cum est præsens, sed etiā cum est absens: quia cum non habet omnia necessaria sibi coniuncta, oportet quod moueatur ad distantiā. Cum ergo animal moueatur ad rem ipsam quam apprehendit, oportet quod ad hoc quod moueatur ad rem absentem, quod absentem apprehendat. Sicut ergo animal habet virtutes & potentias exteriores, per quas res præsentes apprehendit: ita oportet quod habeat potentias interiores, per quas res absentes apprehendat, & earum species retineat. Vlterius secundo notandum, quod si animal mouetur solum propter delectabile vel tristabile secundum sensum, nō esset necessarium ponere in animali nisi potentiā apprehensiuā formarum, per quas præcipit sensus. & in quibus delectatur, vel quas horret. sed non solum hoc est necessarium animali, imo vltra hoc vt quærat vel fugiat non solum quæ sunt ei conuenientia ad sensum, sed ea quę habent rationem vtilis vel nociui. sicut ouis fugit lupum non propter colorem vel figurā, quia si esset pulchrioris coloris, puta albi vel pulchrioris figurę, adhuc fugeret, sed fugit, eo quod nociuus sit ei vel inimicus. Similiter auis colligit paleam, non quod delectat sensum, sed quia est sibi vtilis ad nidificādum. Quia ergo necessarium est vitæ animalis perfecti, vt rem absentē sicut & præsentem accipiat, & eius speciem apprehensam conseruet, & iterum, quod non solum res apprehendat vt delectabiles vel tristabiles secundū sensum, sed etiam vt nociuas vel vtiles: & ideo necesse est ponere potentias interiores, ad quas hæc pertineant, ad quæ non attingunt exteriores. quæ secūdum Auicennam quinq; sunt, licet secundum aliquos non sint nisi quatuor, quarū distinctio sic potest accipi. Sensus eīm interior aut habet esse circa formas & species sensibiles, quę accipiuntur a rebus: aut circa intentiones earū, scilicet amicitiæ vel inimicitiæ, vtilis vel nociui &c. Si circa formas sensibiles aut apprehēdēdo solum, sic est sensus est communis, q cōmunis dicitur propter tria eius opera quę habet, scilicet cognoscere obiecta omnium sensuum exteriorum, scilicet colorem, sonum, et sic de alijs. Secūdo, inter ea iudicare, scilicet inter albū & dulce, quæ duo non potest facere aliquis sensus particularis

ticularis exterior. & tertio, communia ſenſibilia apprehendere, ſcilicet illa quinqꝫ, quæ ponit Philoſophus ſenſibilia communia ſecundo de anima: quæ ſunt, motus, quies, numerus, figura & magnitudo. Hęc enim nullius particularis ſenſus ſunt propria, ſed ſunt communia omnibus. Non ſic, quaſi omnia iſta ſint omnibus communia, ſed quædam horum. Nam numerus, motus & quies ſunt communia omnibus ſenſibus, tactus vero & viſus percipiunt omnia quinqꝫ. & hæc omnia ſimiliter apprehenduntur à ſenſu communi, & propter iſta dicitur communis. Si autem potentia verſetur circa formas ſenſibiles, non ſolum apprehendendo, ſed etiam retinendo, ſic eſt imaginatiua, cuius eſt, formas ſenſibiles & ſpecies apprehenſas in abſentia ſenſibilium conſeruare. Et iſtæ duæ potentiæ habent eſſe in anteriori parte capitis circa frontem, in qua parte diſtinguuntur duæ cellulæ, quarum prima eſt magis humida, ſecunda autem magis ſicca. Modo humida bene recipiũt & male retinent, ſecundum Philoſophum in libro de memoria & reminiſcentia. Sicca autem econtra. Et ideo ſenſus communis, ad quem terminantur nerui omniũ aliarum potentiarum, & ſunt earum actus, ponitur in prima cellula humida, cuius eſt bene recipere: imaginatiua autem in ſecunda, quæ eſt magis ſicca, cuius eſt bene conſeruare. Si autem verſetur ſenſus circa intentiones vtilis vel nociui, amici vel inimici, aut hoc eſt apprehẽdẽdo ſolum, & ſic eſt æſtimatiua naturalis: aut recipiendo & conſeruando, & ſic eſt memoria ſenſitiua. Et ſic iſti duo ſenſus habent eſſe in poſteriori parte capitis, in qua diſtinguuntur duæ cellulæ, quarum prima eſt magis humida. & ideo in illa ponitur æſtimatiua, cuius eſt ſolum recipiendo apprehendere. Secunda & vltima eſt magis ſicca, & ſic in illa ponitur memoria ſenſitiua, cuius eſt & recipere, & receptas intentiones conſeruare, ſic vt in theſauro. Eſt autem hic intelligendum, quod cũ potentiæ ſenſitiuæ ſint communes homini, & alijs animalibus perfectis, inter hominem & alia animalia perfecta non eſt differentia quo ad illas potẽtias, quæ ſunt apprehenſiuæ formarum ſenſibilum vel retentiuæ. ſed quo ad illas quæ ſunt apprehenſiuæ & retentiuæ formarum intentionalium, quo ad æſtimatiuam, naturalẽ ſcilicet & memoriam. Eſt autem talis differentia, quia alia animalia quo ad ęſtimationẽ, percipiunt huiuſmodi intentiones vtilis vel nociui naturali inſtinctu, homo autem per quãdam collationẽ & deductionem. & ideo quod in alijs animalibus dicitur æſtimatiua naturalis, in hominibus vocatur cogitatiua virtus. & qa per quandam collationem omne nociuũ vel vtile inuenitur, vocatur etiam in hominibus ratio particularis. eſt enim collatiua iſtarum intentionum indiuidualium, ſicut ratio vniuerſalium. Ex parte autem memoriæ ſimiliter eſt differentia. non ſolum enim habet homo memoriam talium, quæ in præterita recordatione conſiſtunt, ſed etiam reminiſcentiam. quare reminiſcentia conſiſtit in quadam deductione & inueſtigatione ſyllogiſtica ad hoc, vt ex aliquibus memoratis veniat in recordationem aliquorum præteritorum, quorum nõ habebat memoriam. & ſic memoria eſt in animalibus, & non reminiſcentia, in hominibus vero vtrunqꝫ. Hoc autem habet æſtimatiua & memoratiua in homine, non per illud quod eſt proprium parti ſenſitiuæ: ſed propter affinitatem & propinquitatem ad rationem vniuerſalem & ad intellectum, ex cuius redũdantia & effluentia eſt amplioris & efficacioris virtutis.

Quintus vero ſenſus interior ab aliquibus ponitur phãtaſia, quæ eſt in ſuperiori parte media capitis: & hic ſenſus eſt medius inter imaginationem & æſtimationem naturalem ſiue cogitatiuam. Et huius officium eſt componere inuicẽ ſpecies apprehenſas & intentiones & diſtinctim & coniunctim, ſicut cum ex forma auri & montis format montem aureum quem nunquam vidit, & alia figmenta, vt chimæras & huiuſmodi. quod attribuitur phantaſiæ, cuius organum ponitur in medio cerebri. Sed quia iſta operatio in animalibus ab homine nõ apparet, & ad hanc videtur ſufficere in homine virtus imaginatiua: ideo alij iſtam potentiam non ponunt diſtinctam ab imaginatione, ſed ipſi imaginationi iſtam operationem attribuunt. Et huius ſententiæ eſt expreſſe Auerrois in quodam libro, quem fecit de ſenſu & ſenſibilibus & ſic ipſa imaginatio dicitur etiam phantaſia. Sed dicitur imaginatio, inquantum tales ſpecies conſeruat, & eſt theſaurus & memoria quædam eorum. & ideo dicitur imaginatio quaſi imaginum conſeruatio. dicitur autem phantaſia, inquantum format talium formarum diuerſas compoſitiones. Et dicitur à phanos, quod eſt apparitio quia facit diuerſa homini apparere. vnde & tales apparitiones phantaſiæ dicuntur, & ipſe ſpecies in ea conſeruatæ, phantaſmata appellantur. & ſic ſecundum hoc non eſſent niſi quatuor ſenſus interiores realiter diſtincti, ſcilicet, ſenſus communis, imaginatio vel phantaſia æſtimatiua, ſiue cogitatiua, & ſenſitiua memoria. Et ſic habemus diſtinctionem potentiarum partis apprehẽſiuæ, quantum ad ſenſitiuas potentias, quæ in vniuerſo ſunt nouem, quinqꝫ exteriores, & quatuor interiores, ſi imaginatio & phantaſia non diſtinguuntur, quod verius reputo.

¶ Apprehenſiua aut intellectiua ſic diſtinguitur, quia ea quæ ſunt in parte intellectiua apprehenſiua, poſſunt comparari ad inuicem: primo ſicut potentia ad potentiam, quia ſicut potentia paſſiua ad actiuam, ſic diſtinguitur intellectus duplex, ſcilicet, agens, cuius eſt facere phãtaſmata, quæ ſunt intelligibilia in potentia, eſſe intelligibilia actu per ſuam illuſtrationem. Et poſſibilis, cuius eſt illa apprehendere & intelligere. Hæc autem duo, ſcilicet intellectus agens & poſſibilis, diuerſimode ſe habẽt ad apprehenſionem: quia intellectus agens pertinet ad potentias apprehenſiuas, non tanquam apprehendens, ſed tanquam apprehẽſionem cauſans vel faciens, ſed intellectus poſſibilis tanquam apprehendens. Secundo poſſunt comparari ſicut habitus ad actum. & ſic diſtinguũtur memoria intellectiua & intellectus vel intelligentia, quia vna & eadem potentia eſt intellectus & memoria, & idem obiectum habent. ſed ab actibus eſt talis diſtinctio, quia intellectus poſſibilis dicitur & vocatur memoria, inquantum conſeruat habitum & ſpecies intellectuales, & idem intellectus poſſibilis vocatur intellectus & intelligentia, prout actu vtitur ſpeciebus, & actu cõſiderat per eas, & ſic eſt in actu ſecundo per eas, qui eſt operari. Tertio modo ſicut actus ad actum, & ſic diſtinguuntur ratio & intellectus. Ratio enim & intellectus eadem ſunt potentia realiter, ſed differunt in actu: quia intellectus dicitur intellectus, quãdo ſine aliquo diſcurſu res apprehẽdit. ſed idem intellectus dicitur ratio, quando circa res apprehenſas diſcurrit conſiderando, componendo, diuidendo & huiuſmodi. Quarto modo poſſunt comparari ſicut habitus ad habitum, & ſic diſtinguitur alio modo ratio ab intellectu: quia intellectus dicitur habitus principiorum, ratio vero concluſionum.

Quinto possunt comparari respectu finis; & sic differunt intellectus practicus & speculatiuus, quia speculatiuus dicitur, qui quod apprehendit, non ordinat ad opus. practicus autem econuerso ordinat ad opus. & ideo eadem est potentia, sed differunt fine, quia practicus habet pro fine opus, speculatiuus veritatem, vt dicitur tertio de anima, & ibidem dicitur, quod intellectus speculatiuus extensione fit practicus, quæ extensio est ad opus. Sexto possunt distingui & comparari secundum ista tria simul, scilicet secundum actum, habitum & obiectum: & istis tribus modis eadem potentia intellectiua dicitur ratio inferior & ratio superior. Vocatur tamen sic & sic, à diuerso obiecto, quia ratio, prout intendit æternis conspiciendis vel consulendis. Conspiciendis, prout ea speculatur in seipsis: consulendis autem, prout ex eis accipit regulas agendorum, & tunc dicitur ratio superior. Prout vero temporalibus intendit, dicitur ratio inferior. Item differunt secundum actum, quia rationi superiori competit regere, inferiori regi. Et sic loquitur Arist. 1. ethicorum, quod ratio semper ad optima deprecatur. Item differunt penes habitum, quia ratio superior consulit per habitum sapientiæ, inferior autem per habitum scientiæ. Septimo possunt considerari & comparari quantum ad gradum, & sic distinguitur intellectus secundum diuersos gradus. Et hoc diuersimode secundum diuersos. Quidam distinguunt sic: Intellectus potest considerari tripliciter. Vno modo, prout est in potentia, & sic dicitur possibilis. Alio modo, prout est in actu primo, qui est scientia: & sic dicitur intellectus in habitu. Tertio, prout est in actu secundo, qui est considerare: & sic dicitur intellectus adeptus, vel intellectus in actu à tali. Aliter distinguunt alij. Ad quod notandum quod intellectus potest considerari quadrupliciter. Primo, prout est sicut tabula rasa, antequam sit specie intelligibili informatus. & sic est omnino in potentia vel simpliciter, vel respectu illius, cuius speciem non habet. & à tali gradu vocatur à philosophis intellectus materialis seu potentionalis seu possibilis. & sic agitur de eo tertio de anima vsque ad partem illam, Cum autem sit actu singula. Secundo modo potest considerari prout est in actu specie informatus, sed nondum negotiatur circa eam, & sic vocatur intellectus dispositus vel specie informatus, & sic determinatur de eo ab illa particula, Cum autem, vsque ad illam, Quoniam in omni. Tertio modo potest considerari vt actu circa speciem iam adeptam negotiatur & sic vocatur intellectus in actu, & sic determinatur de eo ab illa particula, Quoniam. vsque ad illam, Indiuisibilium intelligentia. Hunc autem gradum & statum circa optimum intelligibile, posuerunt philosophi habiturum intellectum circa finem vitæ. Nos autem dicimus, quod erit in æterna beatitudine. Ex his ergo concludamus, quod in parte intellectiua, id est, apprehensiua non sunt nisi duæ potentiæ realiter distinctæ, scilicet, intellectus agens & possibilis, sed intellectus possibilis dicitur & nominatur diuersis nominibus à suis diuersis conditionibus. Vnde eadem potentia existens, dicitur intellectus vel intellectiua. dicitur memoria, dicitur ratio, & ratio superior dicitur & ratio inferior. dicitur intellectus speculatiuus & intellectus practicus, intellectus possibilis, intellectus dispositus, intellectus in actu, intellectus adeptus. Sicut vnus & idem potest dici doctor, inquantum docet: cantor, inquantum cantat: faber, inquantum cultellum fabricat, & sic de alijs. Ex quo patet vlterius distinctio omnium potentiarum apprehensiuarum, quæ in vniuerso sunt vndecim, scilicet quinque sensitiuæ exteriores, quatuor interiores & duæ intellectiuæ intellectus, scilicet agens, qui dicitur apprehensiuus, non quidem quia apprehendat, sed quia apprehensionem causat: & possibilis, qui apprehendit.

Potentiæ appetitiuæ vel motiuæ.

MOdo dicendum est de appetitiuis. Appetitus autem nihil aliud est, quam inclinatio quæ formam consequitur. Hæc autem forma est triplex: vna naturalis, sicut forma lapidis. & hanc formam sequitur appetitus, qui dicitur naturalis inclinatio, vt lapis si moueatur ad locum proprium, scilicet deorsum. & iste appetitus vocatur naturalis, qui appetitus non est aliqua potentia naturalis appetitiua, prout hic de appetitu loquimur. Sola enim forma sufficit ad talem motum, & ad talem inclinationem, quamuis & in homine sit talis appetitus secundum elementum prædominans, quod est graue. Alia forma est intentionalis & apprehensibilis. Et hæc est duplex, quædam sensibilis, quæ apprehenditur sensu. quædam intelligibilis, quæ apprehenditur ab intellectu. Formam ergo apprehensam à sensu, sequitur appetitus quidam, qui dicitur & vocatur appetitus sensitiuus, & appetitus animalis, & sensualitas. Vocatur autem & nominatur istis tribus nominibus ratione singulari & diuersa. Vocatur enim primo appetitus sensitiuus: tum, quia sensitiuam apprehensionem sequitur: tum, quia est in parte sensitiua, tum quia est semper alicuius rei sensibilis. Vocatur autem secundo appetitus animalis. primo ab anima, quia primam apprehensionem animæ sequitur, quæ est sensitiua. omnis enim cognitio intellectiua, fit ex præexistenti sensitiua, primo posteriorum. Secundo, ab animali, quia conuenit omni animali & homini, non inquantum est homo, sed inquantum est animal. & ideo homines secundum illum viuentes, dicuntur animaliter & bestialiter & brutaliter viuere, vt patet primo ethicorum. Vocatur autem tertio sensualitas, quia sensualitas videtur sumpta à sensibili motu, sicut à visione sumitur nomen visus, & ab actu sumitur nomen potentiæ. Motus autem est actus appetitus sensitiui, appræhensionem consequens. Actus enim apprehensiuæ virtutis non ita proprie dicitur motus, sicut actio appetitus. Nam operatio potentiæ apprehensiuæ terminatur in hoc & perficitur, quod res apprehensæ sunt in appræhendente. Operatio autem appetitiuæ in hoc, quod appetitus inclinatur in rem appetibilem. & ideo operatio apprehensiuæ assimilatur quieti. Appetitiuæ autem comparatur motui. vnde per sensualem motum intelligitur operatio potentiæ appetitiuæ, & per sensualitatem intelligitur ipsa potentia appetitiua, quæ est appetitus sensitiuus. Formam autem apprehensam ab intellectu sequitur appetitus, qui dicitur appetitus intellectiuus, vel rationalis, vel voluntas. Dicitur autem intellectiuus, non quia intelligat, sed quia sequitur intellectum, vt illud appetat quod intellectus cognoscit. Non enim diligimus nisi cognita, secundum Augustinum, & quia est in parte intellectiua. Dicitur autem rationalis, quia iudicium rationis sequitur, vt illud quod iudicat ratio eligendum vel recusandum, illud eligat vel recuset voluntas. Dicitur autem voluntas per comparationem ad appetitum sensitiuum. Nobiliora enim entia etsi eis conueniant nomina ignobilium, tamen specialia nomina ratione suæ nobilitatis sortiuntur. Et ideo quamuis voluntas dicatur appetitus, & conueniat in hoc nomine cum appetitu sensitiuo, tamen speciale nomen sibi retinuit, vt appetitus intellectiuus dicatur non solum appetitus, sed voluntas. Licet autem sensitiuus dicatur appetitus, tamen non proprie voluntas. Appetitus autem sensitiuus diuiditur in duas potentias, quarum vna vocatur concupiscibilis, alia vocatur irascibilis. Quarum distinctio ab aliquibus ponitur, quia concupiscibi

cupiscibilis ordinatur ad prosecutionem boni, & per istam ouis vadit ad pastorem, & ad herbam tanquam ad bonum suum æstimatum & apprehensum, & æstimatũ æstimatiua naturali, & quodam instinctu naturali, qui est in æstimatiua. Irascibilis autem ordinatur ad fugam mali, & per istam potentiam ouis naturaliter fugit lupum tanquam malum suum apprehensum & æstimatũ instinctu æstimatiuæ naturalis. Sed melius aliter assignatur. Ad eandem enim potentiam pertinet & prosequi conuenientia secundum sensum, & refugere nociua. & hoc pertinet ad concupiscibilem, cuius obiectum est delectabile secundum sensum. Ad animal autem non solũ pertinet potentia, per quam sequatur conuenientia & refugiat nociua, sed etiam potentia per quam resistat impugnantibus, quæ conuenientia in animali amouent & nocumenta inferunt, & hoc facit irascibilis, cuius obiectum est arduum, quia similiter tẽdit ad hoc, vt superet contraria & nociua. Et in hoc appetitu sensitiuo in quo passiones dominantur, ponuntur virtutes morales, quę sunt regulatiuæ & domatiuæ passionum tanquam in subiecto in homine, quædam in concupiscibili, quędam in irascibili. de quibus passionibus in tertia specie qualitatis subiungetur. Et hæc de appetitu sensitiuo sufficiãt. Appetitus autem intellectiuus qui dicitur voluntas, nõ distinguitur in plures potentias: quia quod facit virtus inferior per plura, facit superior per pauciora. Habet autem distinctionis nomen a diuersis suis actibus, sicut intellectus. Voluntas enim qui sequitur simplicem apprehensionem intellectus, & mouetur motu naturali sicut aliæ potentiæ, dicitur voluntas naturalis. Vt autem est libera & sequitur deliberationem intellectus, dicitur voluntas deliberatiua. non tamen sunt diuersæ voluntates distinctæ realiter, sed vna a diuersis suis actibus nominata. Ex quo patet, qđ potentiæ appetitiuæ in hoĩe sunt tres, duæ in parte sensitiua & vna in partæ intellectiua.

¶ Potentia motiua, consueuit etiam distingui ab aliquibus in imperantem motum & in exequentem. Sed imperans motum, non est alia potentia nisi appetitiua, de qua dictum est. Et ideo motiua potẽtia dicitur executiua motus imperati. Secundum autem aliquos non est potentia animæ, sed est quædam vis interior, admixta musculis, lacertis & neruis meubrorum. Secundum aliquos vero est specialis potentia; quia cum in omnibus animalibus sit sensus & appetitus, non tamen motus localis. Et ideo ad exequendum motũ præter potentiam imperantem motũ, oportet ponere efficientem vel exequentem motum, & hęc est virtus infusa neruis & musculis, contrahens & relaxans cordas & ligamenta coniuncta membris, & hanc sic ponit. 6. de naturalib⁹. Auic.

¶ Hic igitur cõcludo tria, Primum est, quod ex parte vegetatiuę habemus decem potentias, ex parte apprehensiuæ habem⁹ 11. ex parte motiuæ motum imperãtium habemus tres. Si ex parte executiuę motus nõ sunt aliquæ, erunt omnes potentiæ animæ 24. Si autem executiuam potentiam ponamus vnam, erunt 25. Et si phãtasia sit distincta ab imaginatiua, q̃ nõ credo, erũt 26. Et in istis consistit & cõcluditur tota regio & totũ regnum potentiarum animæ rationalis.

¶ Secunda conclusio est, quod triplex est differentia potentiarum intellectiuarum, sc; intellectus agentis & possibilis, & voluntatis ad omnes alias, nam omnes alię sunt affixæ organo corporali, & eo mediante exercent suam operationem, sicut potentia visiua mediante oculo, & sic de alijs. Sed potentiæ intellectiuæ non sunt cõiunctæ alicui organo corporali, sed sunt separatæ, eleuatæ & immixtæ, vt patet. 3. de anima. Ex quo vlteri⁹ sequitur secunda differentia, quod potentiæ intellectiuæ comparantur dupliciter ad animam, sc; vt ad suam radicem siue principium. secundo, ad suum subiectũ. sunt enim esse ipsius animæ sicut in subiecto. sed omnes aliæ corpori affixæ comparantur ad animam sicut ad suam radicem & suum principium. sed ad coniunctum, sicut ad subiectum, vnde sunt in coniũcto & in composito sicut in subiecto. Ex quibus sequitur tertia differentia, q̃a cum destructo subiecto destruitur accidens, quantum ad se & suam operationem, destructo composito vel cõiuncto, necesse est destrui potentias sensitiuas & affixas organis substantialiter & earum actus. Sed quia anima manet separata, manẽt in ea sicut in radice, & in subiecto. sicut effectus in causa. Sed quia intellectiuæ sunt in anima sicut in subiecto, destructo coniuncto & composito, non destruuntur, sed manent in anima separata. Et ideo in anima separata nulla potentia affixa organo siue sensitiua siue alia, manet realiter, nec in se nec in sua operatione, sed solum virtualiter in radice, potentiæ autem intellectiuæ remanent & substantialiter in se & realiter in sua operatione.

¶ Tertia conclusio est, quia cum omnes potẽtiæ animæ sunt enumeratæ, quæcunq; alia dicuntur de his quę pertinent ad partem intellectiuam, vel non sunt potentiæ, vel si ad potentiam pertinẽt, ex aliqua conditione alicubi nominanẽ, non tñ pręter positas potentias est aliás assignare. Et ideo quamuis ista tria synderesis, conscientia, liberum arbitrium ponantur in parte intellectiua, non tamen diuersæ potentiæ sunt a nominatis. Sed synderesis est habitus cõsequẽtialis intellectus practici respectu primorum principiorum speculabilium, eius autem est inuestigare ad bonum. & murmurare de malo respectu operabilium. Conscientia aũt actum nominat & non potentiam nec habitũ. Et quia cõscientia dicitur quasi aliorum scientia. Ideo illius potentiæ est actus cuius est scientia, hæc autem est intellectus. Liberum autẽ arbitrium quãuis sint diuersæ opiniones, quid sit & nominet. teneo tamen in communi doctrina, quod nominat vel significat potentias vel potẽtiam. Si duas potentias nominat, sicut videtur dicere Damas. quod liberum arbitrium est facultas intellectus & voluntatis. Sic liberæ arbitrium est intellectus & voluntas. Sed intellectus. q̃a ibi libertas inchoatur, voluntas autem, quia ibi terminatur. Si autem significet solam potentiam vnã, q̃a libertas arbitrij videẽ esse in eligendo conuenientia fini, sic cũ hoc pertineat ad solam voluntatem. supposito iudicio intellectus, liberum arbitrium dicit solam voluntatem. Et ista de potentijs animæ dicta sufficiant.

¶ DE VOLVNTATE.

¶ Volũtas in deo añcedens & consequẽs.

Voluntatis acceptio est multiplex, & diuersam difficultatẽ affert in loquutiõib⁹ diuinis & humanis: iccirco quarto de multiplici acceptione & distinctiõe volũtatis potissime in deo, aliqđ inserem⁹. Et q̃a doctores, vt Damas. li. 2. & doctores alij ponunt in deo esse duplicem voluntatem, antecedentem & cõsequentẽ vna distinctione: iccirco primo videndũ est, quod nomine istarum voluntatũ importetur. Distinguũt etiam voluntatem, in voluntatem signi, & in volũtatem beneplaciti alia distinctione. & ideo secundo de hoc videndum est. Tertio, quomodo tam in diuinis in diuinis q̃ humanis noĩe volũtatis aliq̃n act⁹, aliq̃ñ res volita importeẽ.

Ad videndum igitur quid nomine voluntatis antecedentis & consequentis importetur. Primo sciendum quod cum voluntas diuina distinguat̃ vel duplex ponatur, non est intelligendum quod ipsa diuina voluntas aliquam in se diuersitatem vł multiplicitatem admittat, aut in se distinguatur. cum sit summe simplex & indiuisibilis, & sit realiter diuina essentia, licet differant ratione. Sed cum dicimus duplicem voluntatem in deo, vel antecedentem vel consequẽtem, signi & beneplaciti: hęc diuersitas attenditur semper respectu rerum volitarum & non respectu voluntatis ipsius dei. Nihil enim prohibet diuinam voluntatem diuersimode considerari, secũdum diuersa volita quæ respicit, quæ sunt eis obiecta.

¶Descendendo ergo ad propositum, duo considerare possumus, scilicet voluntatem dei respectu volitę rei, & ipsam rem volitam, quæ est obiectum diuinæ voluntatis. In re autem volita duo considerare possumus, descendendo ad rem volitam, respectu cuiꝰ in deo ponitur voluntas antecedens & consequens, quæ est creatura intellectualis, quia in creatura intellectuali, quæ est ordinabilis in beatitudinem ex sua natura, possumus considerare illud quod ordinatur in beatitudinem, & hoc est ipsamet creatura. & possumus considerare illud per qđ ordinatur, & hæc sunt auxilia quibus ad consequendam beatitudinem adiuuatur. Istis tribus suppositis declarabo quomodo in deo distinguatur voluntas antecedens & consequens. Primo, ex parte rei volitæ à diuina volũtate, quę res volita est ipsamet creatura intellectualis. Secundo, ex parte auxiliorum quæ conferuntur ipsi creaturæ intellectuali a deo volitæ, quibus iuuatur ad cõsequẽdam beatitudinẽ. Tertio, ex parte diuinæ voluntatis respectu istarum rerum volitarum. Quarto concludam aliquas conclusiones ex prædictis. Accipiendo ergo illud quod ordinatur in beatitudinem, quod est ipsa creatura intellectualis, est duo considerare, scꝫ, naturam & personam. Accipiendo & respiciẽdo nauram, deus vult omnes homines saluos fieri & omnem creaturam intellectualem, inquantum omnibus dedit naturam capacẽ beatitudinis & ordinabilem ad beatitudinem. Si autem accipiamus personam, cum actiones suppositorum sint, & per proprias actiones multi deuient à beatitudine, qa prauæ sunt: ideo deus quantum ad ea quę sunt personę, non vult omnes homines saluos fieri. Prima igitur voluntas, qua deus respicit naturam, dicitur in deo antecedens. Secunda qua respicit personam cõsequens, & pro tanto, quia prius est ordine naturæ, sed non ordine temporis, natura & consequenter persona, & per prius est naturaliter cadens in nostra consideratione natura ordinabilis ad beatitudinem, quam persona cum actionibus qbꝰ finẽ cõsequitur, si sunt bonæ: vel ab vltimo fine deuiat, si sunt prauæ. Et ideo respectu antecedentis considerabilis ponit̃ volũtas ãtecedẽs, & respectu cõsequẽtis cõsiderabilis, ponit̃ voluntas consequens in deo. Si autẽ secundo in deo consideremus auxilia quibus iuuamur ad consequendum finem creaturæ intellectualis, sic considerandum est quod duplicia sunt huiusmodi auxilia. Sunt enim quædam auxilia communia, quę datur omnibꝰ vt salui fiant, scilicet, liberum arbitrium, pręcepta, consilia, quibus oẽs possunt dirigi ad salutem. Sunt autem quædam specialia, vt gratia & virtutes, perseuerantia in bono, & hmõi, q̃ dant̃ aliqbus specialit̃ & singulariter. Quia vero ordine naturæ cõmune p̃cedit & ãtecedit illud, quod est speciale & singulare: & speciale illud q̃ est commune, sequitur: ideo voluntas diuina, prout respicit communia auxilia, post quæ alia specialia consequuntur, dicitur antecedens. & isto modo vult omnes homines saluos fieri voluntate antecedente, s. quia omnibus diuidit communia auxilia quibus possunt ad beatitudinem peruenire, sed non voluntate consequẽte. quia non omnibus dedit specialia. Tertio ostendo, quomodo accipiatur in deo voluntas antecedens & consequens, ex parte voluntatis eius respectu rerũ volitarum. Voluntas enim antecedens potest dici quando deus vult aliquid non in se & simpliciter, sed in suo antecedente. Sed voluntas consequens, quando vult aliquid in se & simpliciter, vt verbi gratia, Ponamus q̃ rex dat arma militi ad bellandum pro salute regni cõtra inimicos. Iste miles iam sic ordinatus ad bellum, potest dupliciter considerari. Vno modo, inquantum est ordinatus ad bellandum a rege. Alio mõ secundũ actus quos gerit in bello. Si ergo consideretur secundum quod ordinatur ad bellandum a rege, sic potest dici quod rex vult ei honorem nõ absolutę, sed in suo antecedente. Si autem consideretur miles quãtum ad actus quibus gerit se in bello, tunc rex vult ei quod sibi debetur, pensatis suis conditionibus. Vnde si male habeat, vult ei opprobrium: si strẽnue, vult ei honorẽ. Et ideo hoc quod vult ei pensatis conditionibus omnibus consequentibus, vult ei voluntate consequente & hoc a rege simpliciter, volitum militi, aliud autem secundum quid. Sic in deo ad propositum pro tanto, quia deus dedit homini ea quibus ordinatur ad beatitudinem, s. liberum arbitrium, respectu cuius dicitur deus omnem hominem saluum fieri velle in suo antecedente, & hinc sumitur voluntas antecedens. Sed considerato quomodo quilibet se habet in vtendo illis, simpliciter vni vult damnationem, alij beatitudinem, & hoc vult eis voluntate consequente, & hinc sumitur in deo voluntas consequens. Ex his quarto concludo vnam conclusionem, quod per prædicta patent quatuor difficilia, quæ consueuerunt dici de differentia harũ voluntatum. Primũ est, quod diuersitas volũtatis antecedẽtis & consequentis non est in diuina voluntate sic, quod sint duæ res distinctę, sicut vnus oculus est distinctus ab alio. Sed est distinctio solum rationis, & sumitur ex parte rerum volitarum, vt patet ex dictis. Secundum est, quod deus vult omnes homines saluos fieri voluntate antecedente, sed non consequente nisi bonos, vt patuit in vtroq; modo prædicto. Tertiũ est, quod voluntas dei antecedens non semper impletur, nec fit semper illud quod ipse illa voluntate vult, sed aliquando defecit vt non fiat: quia illa volũtas nõ est voluntas simpliciter, nec volitum illa volũtate, est volitum simpliciter, sed secundum quid. Sed voluntas consequẽs, semper & infallibiliter impletur, quę est voluntas simpliciter: & res volita, est volita simpliciter. Quartum est, quod voluntas antecedẽs in deo, est voluntas speculatiua, & non respicit particulares conditiones & operationes, sed solum naturam in communi. Sed vouluntas consequens est practica, & respicit particulares conditiones personarum & suppositorum, q̃rũ sunt actiões, & ideo q̃ vult volũtate speculatiua, nõ vult simplicit̃, sed sc̃dm qd, quare non semp̃ impletur.

Quæ autem vult voluntate practica, vult simpliciter, quare semper de necessitate implentur.

¶Voluntas signi & beneplaciti in deo.

Aliqua de deo dicuntur dupliciter. Vno modo proprie, & illa vere in deo sunt, sicut sapientia, bonitas, iustitia, substantia, persona, quæ proprie de deo dicuntur, & vere ac realiter in eo sunt. Alio modo dicuntur aliqua de deo metaphorice, & per similitudinē cuiusdā ꝓportionabilitatis in cōparatione ad suos effectus, quorum est causa. Et hoc modo metaphorice dicitur ignis. Deutero. 10. ex illa proportionis similitudine, quia sicut ignis se habet ad sui cōtrarij consumptionem, ita deus ad consumendam nequitiam. Vnde ipsum esse ignem, est ipsum esse destruentē nequitiam. Et isto modo etiam punitio sua qua peccatores punit, dicitur ira eius, de qua psal. Ascendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit. Et quia effectus est signum causæ, ideo illi effectus secundum q̊s attenditur similitudo vel iræ vel alicuius alterius, dicuntur esse signa, vnde punitio dicitur signum iræ eius, & sic de alijs.

¶Hoc supposito, potest patere distinctio voluntatis diuinæ in voluntatem signi & beneplaciti. Quia volūtas bn̄placiti dicit̄ actus eius volēdi, q̊ sibi aliquid placet, & ista volūtas proprie de deo dicitur, & vere in eo est. Voluntas autem signi dicitur aliquod signum extra deum existēs, quod prætendit deum velle aliquid, vel prætendit aliquid in deo, secundum quod se habet ad modum volentis, sicut punitio qua deus punit aliquem, ostendit ipsum se habere ad modū irati. Sed deus non dicitur ita proprie irasci, sed dicitur velle illa quorum sunt illa signa. Et sic patet quod talis voluntas metaphorice de deo dicitur, & in deo proprie non est, sed est proprie extra, & nihil aliud est, quam ista signa quæ ostendunt deum se habere ad modum volentis irasci. Signum enim aliquādo nominamus sicut rem signatam, vt imaginem Herculis vocam⁹ Herculem. Quod autem signum nominemus sicut rem signatam, contingit dupliciter. Vno modo ratione similitudinis, vt in exemplo posito de imagine Herculis. Alio modo ratione proportionis, quasi arguendo, vt sicut signum & signatum se habent in vno, ita etiā se habeant & in alio, & sic est in proposito, de quo loquimur. Ex eo em̄ quod in nobis ex aliquo signo arguitur esse voluntas, proportionabiliter arguimus ex aliquibus signis esse in deo voluntatem, sicut & in nobis. Et illam vocamus voluntatem signi. In nobis autem quando aliquis præcipit vel consulit aliquid fieri, videtur præcipiens & consulens illud velle simpliciter fieri. Iterum quando prohibet, videtur illud nolle fieri. Quando autem aliquid facit, videtur illud fieri velle. Qui etiam permittit aliquid fieri, cum illud possit impedire, videtur illud velle fieri. Quia igitur ita est in nobis, ex hac similitudine secundum quādam proportionem, sic dicim⁹ esse in deo, & ponimus in eo esse voluntatem signi, pertinentem ad præceptū & consilium, quantum ad duo prima: prohibitionem, quantum ad tertium: operationem, quantum ad quartum, permissionem, quantum ad quintum. Et horum q̄dlibet volūtas signi in deo vocat̄. Et est quintuplex. Sufficientia istorum signorum siue voluntatum signi tripliciter potest sumi. Primo, ex parte volitorum sic: quia illud signum, aut est respectu boni, aut mali. Si respectu mali, aut negatiue, & sic est prohibitione: aut affirmatiue, & sic est permissio. Si respectu boni, aut p̄sentis, & sic est operatio: aut futuri, & sic est præceptum & consilium, Sed preceptum, respectu boni necessarij ad salutem. Consilium, respectu boni supeerogationis, quod non facit ad necessitatē, sed ad cōgruitatē & vtilitatem. Secundo sumitur ex parte voluntatis, & sic quia est signum diuinæ voluntatis, aut significat illud quod deus vult facere per seipsum, aut per alium. Si per seipsum, aut directe, tanquam ipse agens, & sic est operatio, aut indirecte & interpraetatiue, & sic est permissio. Et dicitur permissio signum voluntatis inquantum ille qui permittit aliquid fieri, cum possit impedire, videtur interpretatiue illud velle. Si vero sit signum eius quod vult facere per alium, hoc est vel respectu boni faciendi, & hoc est vel necessarij ad salutē, & sic est præceptū: vel superogatiōis, & sic est consiliū: uel est respectu mali vitandi, & sic est prohibitio. Tertio sumitur ex parte diuinæ voluntatis, & sic (vt prius dictum est) duplex est voluntas in deo, antecedens & consequens. Quædam ergo sunt signa voluntatis antecedentis, & quædam consequētis. Signa ergo voluntatis antecedentis, vel sunt respectu boni faciendi, & hoc est vel respectu boni necessarij ad salutem, & sic est præceptū: vel boni vtilis & supererogationis, & sic est cōsilium. Vel sunt respectu mali non faciendi, & sic est prohibitio. Signum autem voluntatis cōsequentis, aut est respectu boni quod fit, & sic est operatio. Vel respectu mali, & sic est permissio.

¶Vidēdū est etiam cum ex p̄te signorum respectu boni ponantur duo signa, scilicet præceptum & consilium, quare respectu mali similiter non sunt duo signa cum non posui nisi vnum, scilicet prohibitionem. Et dicēdum est quod hæc est causa, quia in bonis est hæc differentia. Quia quædam sunt quæ licite non possunt dimitti, sicut præcepta, quæ obligant ad sui impletionem. Alia sunt quæ licite possunt dimitti, cum nō obligent, quia non sunt necessaria, licet sint vtilia adimplēti, & talia sunt bona quæ cadunt solum sub consilio. Et ideo aliter debuerunt homines induci ad bona quæ licite dimitti non possunt, quia per compulsionem & p̄ceptum, & aliter ad ista bona quæ possunt licite dimitti, quia per persuasionem & consilium. Et hæc est causa, quare sunt duo signa ex parte boni. Nullū autē malum est quod licite possit fieri. Et ideo om̄e malum cadit sub prohibitione, licet aliqua mala sint magis prohibita quam alia, & sub maiori pœna, & ideo ex parte mali, signum ponitur vnicum, scilicet prohibitio. Ex quo patet, quod voluntas beneplaciti in deo est semper vnica et simplex, sed voluntas signi est quintuplex, sed ista quinq; signa prædicta, in hoc versu continētur.

Præcipit et prohibet, promittit, consulit, implet. (mur tā

Huius sententia patet ex dictis.

¶Sciendū p̄terea q̊d noīe volūtatis multiplicit̄ vti in diuinis q̄ in humanis. Aliq̄n enim in diuinis significat ipsam potentiam volitiuam, qua vult deus quod vult, quæ in deo non differt realiter ab essentia, et sic accipitur voluntas, cum dicunt doctores, quod in deo est voluntas et intentio, et quod est agens per intellectum et voluntatem. Aliquando autem significat actum voluntatis et non potentiam, et sic accipitur in psal. In voluntate tua deduxisti me. Aliq̄n significat rem volitam, et sic accipitur in psal. In capite libri scriptum est de me, vt facerem volūtatē tuam, de⁹, id est, rem a te volitam. Quod autem dictum est de voluntate in diuinis, etiam dicendum est in humanis, quia nomine

 minē

mine voluntatis aliquando nominamus potẽtiã vt cũ dicimus q intellectus & voluntas sunt duæ potentiæ aĩæ realiter distinctę. Aliquãdo nominam⁹ actũ voluntatis, vt cum dicitur. Rex habet bonam voluntatẽ ad regnũ, id est, diligit regnũ. diligere autẽ actus voluntatis est. Aliquando etiam nominamus rem volitam nomine voluntatis, vt cum dicitur: Voluntas regis est vt latro suspendatur. ibi enim non accipitur pro potentia voluntatis, nec etiam pro actu voluntatis eius: quia suspensio latronis nõ est potentia volitiua regis, nec actus elicitus à potentia. sed sumitur pro re volita, quia suspensio latronis est res volita à rege. Sic ergo patet quod volũtas multipliciter dicitur, tam in diuinis quam in humanis. quia aliquando sumitur pro potentia, aliquando pro actu, aliquando pro obiecto. In diuinis autem realiter est vna voluntas, sed secundum diuersas considerationes ex parte obiectorum sumitur ibi diuersitas voluntatũ. Qđ optime ostendit Psalmista, dicens: Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius. Voluntates domini ponens omnes diuersas esse respectu operum. In homine autem, proprie vtendo nomine volũtatis, est etiam vnica, sc; intellectiua. Aliquando autem large p extẽsionem nominis, appetitũ sensitiuũ vocamus voluntatẽ. Et secundũ hoc larga acceptiõe in homine esset duplex volũtas, sicut realiter est duplex appetitus realiter distinctus, sc; sensitiuus & intellectiuus. De istis autem volũtatibus in deo agitur primo sententiarum. distinctio. 36. & distin. 38.

¶DE PASSIONIBVS

¶Passionũ & passibiliũ q̃litatum modi.

Tertia qualitatis species nominatur passio & passibilis qualitas, vt patet in libro prædicamẽtorum. Conuenit autẽ hoc nomẽ tã illis q̃litatib⁹ q̃ passionẽ sunt inferẽtes, sicut calor & frigus inferunt quãdã passionẽ sensui tact⁹, & dulcedo & amaritudo sensui gust⁹, siue sint illatæ & innatæ ab aliquibus alijs, sicut albedo & nigredo, quæ innascũtur à propria complexiõe & principijs subiecti.

¶Et sciẽdum quod quando hmõi accidentia causant à cã & principio cito transeunte & faciliter mobili, tunc dicũtur passiões, siue sint à cã intrinseca siue extrinseca: vt iste q efficitur rubicũdus à verecũdia vel a calore, & iste q efficit pallid⁹ ab aliq̃ egritudine leui vel a timore. Qñ autem causantur a principio permanente & diuturno vel firmato, & non faciliter mobili, dicuntur passibiles qualitates: vt qui factus est pallidus vel rubicũd⁹ a principio naturali, sicut a complexiõe: vel ab aliqua alia causa extrinseca permanente, vt pallidus factus à longa egritudine. Et idem est de passionibus vel qualitatibus animæ. Si enim aliquis ex causa firma irascatur, sicut si ex propria complexione hoc habeat, talis ira passibilis qualitas dicitur & vocatur iracundus. Idem etiam a causa extrinseca, vt si ex lõga infirmitate hoc accidit. Si autem ex leui causa irascatur, talis ira dicitur passio & ipse iratus dicitur, & non iracundus.

¶Duo autem sunt modi passionum & passibilium qualitatũ, quia quædam sunt passiões & passibiles qualitates corporis & corporales, sicut patet in exemplis positis, vt, albedo & huiusmodi. Quædam autem sunt animæ non absolute & secundum omnem potentiam, sed solum secundum appetitum sensitiuũ proprie, vt ira & huiusmodi.

¶Passionũ deniq; alia naturalis, alia animalis. Passio autem naturalis seu corporalis dicitur tripliciter. Vno mõ, quæcũq; alteratio per q̃ aliqd in subiecto recipitur, qualecunq; sit illud, & hæc est acceptio valde larga, & sic dicitur luna pati cum recipit a sole lumen. Secundo modo dicitur passio, alteratio per quã a subiecto aliquid abijcitur, & aliquid recipitur, qualecunq; sit illud, & hæc est magis stricta & propria acceptio q̃ prima. Et hoc modo dicitur pati qui sic alterat̃, quod egritudo abijcitur & sanitas introducitur. Tertio modo dicitur passio, alteratio per quam abijcitur forma conueniens, & introducitur forma inconueniens, & hæc est proprijssima acceptio passionis, Et sic non dicitur pati a quo abijcitur ægritudo & introducitur sanitas, sed solũ iste, a quo abijcitur sanitas & introducitur ægritudo: quia sanitas est forma conueniens, & ægritudo discõueniẽs. Alia est passio animalis, & hęc nihil aliud est quam motus animę secundum appetitum cõsurgens ex appræhensione corporalis & naturalis passionis. Et sicut inter passiones corporales & naturales illa alteratio magis proprie dicitur passio, secundum quam forma disconueniens introducitur, & conueniens abijcitur: ita quamuis tribus modis possit dici passio ex parte animalis passionis, sicut ex parte naturalis & corporalis, tamẽ inter passiones animę illa dicitur magis proprie passio, quæ est motus appetitus sensitiui, consequens apprehẽsionem naturalis passionis disconuenientis, quam sequens appræhensionem naturalis passionis conuenientis. Et ideo magis proprie dicitur pati, qui tristatur vel dolet, quam qui delectatur vel gaudet. Et isto modo ponuntur passiones in appetitu sensitiuo. Ex larga autem acceptione passionis, tam passioni naturali quam animali secũdum qđ sola acceptio alicuius dicitur passio, translatum est nomen passionis ad potentias alias animæ apprehensiuas, vnde sic videre quoddam pati est, & intelligere & velle, vt patet iij. de anima. Ex hoc etiam conceptus animę passiones dicuntur, vt patet primo periherme. quod voces sunt signa passionum quæ sunt in anima. Et etiam proprietates substantiales proprię passiones dicuntur, vt esse risibile est passio hominis. Et hæc nõ proprie pertinent ad tertiam speciem qualitatis. Quantum autẽ ad passiones seu naturales seu corporales & animales, sciendum, quod passio, vno modo dicit effectum illationem q; actionis: & sic est speciale prædicamentum, quod dicitur prædicamentum passionis. Alio modo idem est quod quædam dispositio causata ab aliquo accidente, vel ab aliqua causa faciliter transeunte & faciliter mobili: & sic est qualitas impefecta, & sic pertinet ad hanc tertiam speciem qualitatis.

¶Quantum autem ad qualitates elementares actiuas & passiuas, quomodo pertineant ad hanc speciem: sciendum est secundum communiorem opinionem, quod istæ qualitates possunt considerari tripliciter. Vno modo secundum quod ordinantur ad actionem, vel ad se inuicem. vel ad potentias sensitiuas immutandas, & hoc absolute, & sic dicuntur esse ab aliq̃bus in tertia specie qualitatis Secundo prout ordinantur ad agendum & patiendum non absolute, sed bene vel male, & sic sunt in prima specie. Tertio, prout causantur a principijs substantialibus elementorũ, & sic sunt in secunda specie qualitatis. Nec hoc est inconueniens, vnam & eandem rem diuersimode consideratã, ad diuersa genera & ad diuersas species eiusdem generis pertinere, sicut subsequenter patebit. Qualitates

autẽ

autem elementares sunt, caliditas, humiditas, siccitas, & frigiditas.

¶ Passiones animæ in concupiscibili.

QVia vero sæpissime apud theologos & philosophos de passionibus animæ quæ animales dicuntur, & sunt in appetitu sensitiuo, sermo nõ modicum grauis occurit: Iccirco hic numerum, distinctionem & sufficientiam ipsarum pono. Deinde quædam nomina quæ accidentalem in eis faciunt differentiam, secundo ponenda & inserenda iudicaui. Primo autem omnium pono rationem siue fundamẽtum, vnde potest earum sumi distinctio. Vbi intelligendum, quod passiones de quibus hic loquimur, differunt secundum ea quæ sunt obiecta & causatiua talium passionum ipsius animæ. Horum autem obiectorum quæ causant tales passiões, differentia dupliciter sumi potest. Vno modo secundum naturam & substantiam ipsorum actiuorum, sicut ignis differt substantialiter ab aqua, quorum quodlibet est actiuum Alio modo secũdum diuersam virtutem actiuam, sicut alia virtute agit ignis, alia aqua. Diuersitas autem actiui vel motiui, quantum ad virtutem mouendi accipi potest in passiõibus animę secundum similitudinem agentium naturalium. omne autem agẽs vel mouens, aliquod horum duorum facit, quia trahit quodammodo ad se passum vel, repellit a se. Si trahit ad se, facit tria. Nam agens primo dat inclinationem vel aptitudinem passo vt tẽdat in ipsum: sicut corpus leue quod est sursum, dat leuitatem alicui corpori generato inferi⁹ in quod agit, per q̃ habet inclinationem & aptitudinem vt tendat sursum. Secũdo dat ei nõ solum aptitudinem & inclinationem, imo etiam actum vt si corpus est extra locum inferius, dat ei motum sursum, vt moueatur sursum vel superi⁹. Tertio dat ei quiescere & stare in loco, cum peruenerit. ex eadem enim causa mouetur ad locum aliquid & quiescit, licet moueatur propter rem non habitam. Quod autem dictum est de agente naturali, dum passum ad se trahit, intelligendum est eodem modo per omnia, dum passum a se repellit. His suppositis, ex his patebit distinctio passionũ vtriusq; concupiscibilis primo, deinde irascibilis secundo, & tertio concludetur distinctio passionũ vtriusq;. Appetitus enim sensitiuus in quo sunt passiones, de quibus ẽ sermo, distinguitur in cõcupiscibilem & irascibilem, vt prius dictum est, cum potentiarũ animæ distinctio poneretur. Quarto ostendetur, quomodo diuersificantur nomina passionum secundum differẽtias accidẽtales. Quinto dicetur in speciali de quatuor nominib⁹ istarum passionum, quæ singularem habent difficultatem. Sexto ponetur triplex conclusio, quarũ quælibet vtilis est ad hãc materiam, quæ sequitur aliquo modo ad dicta de istis passionibus.

¶ Quantum igit̃ ad passiones concupiscibilis, sciẽdũ est quod bonum & malũ apprehenduntur ab æstimatiua naturali quam apprehensionem seqtur appetitus, q mouet̃ ab eis apprehensis Bonũ autem apprehẽsum habet virtutẽ quasi attractiuã, malũ autẽ repulsiuam. Bonũ ergo apprehensum mouens concupiscibilẽ, causat in ea quandam inclinationem & aptitudinem seu generalitatem ad bonũ. Et ab ista causatiõe accipit̃ vna passio appetitus, quantum ad concupiscibilem, quę dicitur amor cui per cõtrarium malum apprehensum per repulsionẽ, causat passionem aliam oppositam in eadem concupiscibili, q̃ dicim⁹ odiũ. Qm̃ aũt bonũ apphẽsum nõ semp ẽ p̃sens vl̃ habitũ, iccirco si nõdũ sit habitũ, sed ẽ absens vl̃ futurũ dat eidẽ cõcupiscibili q̃ mouet, nõ solũ aptitudinẽ, sed motũ ad assequendũ bonũ amatum, & ob hoc sumitur in concupiscibili vna passio, quæ vocatur desiderium. Ex quo patet differentia beati Augustini. inter amorem & desiderium, quia amor est rei habitę, desiderium rei habendę. Ex opposito aũt ex parte mali apprehensi, eodem modo sequitur alia passio, quę dicitur fuga. Tertio, cum ipsum bonum apprehensum p motũ fuerit acquisitũ, dat ipsũ bonũ ipsi appetitui quietationem quandam in ipso bono adepto, & ab hoc accipitur in concupiscibili, quæ vocatur gaudium. Cui ex opposito ex parte mali apprehensi respondet tristitia, quia opponitur gaudio. Et hę passiones sumuntur & inueniuntur in concupiscibili.

¶ Passiones animę in irascibili.

IN passionibus irascibilis præsupponitur quædam aptitudo vel inclinatio ad prosequendum bonum vel fugiendum malum ex concupiscibili, quæ absolute respicit bonum vel malum, sed irascibilis respicit bonum vel malum arduum & difficile, alioquin nõ pertineret ad irascibilem. Si ergo bonum appræhensũ arduum, mouet irascibilem, quod non potest esse nisi nondum adeptum, quia si tale bonum iam esset adeptum, non haberet rationem ardui & difficilis, & sic non pertineret ad irascibilem: ergo oportet quod bonum apprehẽsum mouens irascibilem, sit arduum nõ adeptum. Si ergo bonum tale moueat vt possibile æstimatur haberi, causat passionem quę dicitur spes: si aũt moueat vt impossibile æstimatur haberi, causat passionem quę dicitur desperatio. Ex opposito autem in malo apprehẽso quod est arduum, cum non imminet de præsenti, sicut sunt pericula futura grandia, mouetur irascibilis, & causatur quædam passio, si non æstimatur euasibile, quæ dicitur timor. Si autem æstimatur superabile seu euasibile, causatur passio quæ dicitur audacia. Respectu autẽ boni adepti in irascibili non est aliqua passio, quia ex quo est adeptum, perdit rationem ardui, & sic nõ pertinet ad irascibilẽ, vt dictũ est. Sed malum iam actu existens, potest habere rationem ardui, ad sustinendum & repellendum. Et ideo causat in irascibili passionem quæ dicitur ira. Iræ autem quæ est ex malo in actu adiacente, non respondet aliqua opposita passio ex bono propter prędicta: quia bonum apprehensum imminens, non habet rationem difficilis, quia adeptum. Et ideo solum causat passionem in concupiscibili, & non in irascibili.

¶ Passiones animę vndecim. Amor, Odium, Desiderium, Fuga, Gaudium, Tristitia, Spes, Desperatio, Timor, Audacia, Ira.

EX prędictis patet, qđ in concupiscibili sunt tres coniugationes passionum oppositarum respectu boni & mali, scilicet, amor, odium, desideriũ & fuga, gaudium & tristitia. Et sic sunt sex in concupiscibili. In irascibili autem sunt duæ coniugationes, scilicet spes & desperatio, quorũ vtrũq; est respectu boni futuri: timor & audacia quorum vtrũq; respectu mali futuri est. Vnica aũt passio est sine coniugatione respectu mali p̃sentis, & dicit̃ ira. Et sic sunt solũ quinq; in irascibili. Et per consequẽs omnes in vniuerso sunt vndecim. Et sic passiones, & virtutes morales sibi in vndenario numero correspondent. Est aũt notandũ, qđ sicut diuisio virtutum superius posita, nõ est diuisio in species specialissimas, sed in species subalternas: sic diuisio istarum passionum non est in species specialissimas

mas, sed in species subalternas, continet enim aliquas sub se, vt magis infra patebit.

¶Accidentia autem passionum dupliciter possunt accipi: vel quæ eis accidunt in se, vt quod sit passio intẽsa vel remissa: vel quæ eis accidunt ex obiecto, quæ, s. accidunt bono & malo apparenti: quia obiectum passionum, per se, est bonum vel malum apparens. Si ergo accipiamus differẽtiam accidentalem, quæ respicit ipsam passionem in se, sicut est esse intensum, sic accipitur diuersitas nominum in istis passionibus, quantum ad passiones cõcupiscibiles: quia respectu desiderij ponitur concupiscentia, quæ nihil aliud est quam desiderium multum intensum. Respectu autem timoris ponitur zelus, qui nihil aliud est, quam amor adeo intensus vt non patiatur consortiũ in amato. Respectu aũt odij ponitur abominatio, quæ nihil aliud est quã odium intẽsum. Respectu aũt gaudij ponuntur tria, quia quando est gaudium adeo intensum, vt si in signo exteriori quocunque generaliter prorumpat, dicitur exultatio, quasi extra saltatio. Hilaritas autem dicitur, quantum ad signa quæ ex intenso gaudio apparent in facie. Iucunditas aũt, quantũ ad signa quæ ostẽduntur in alijs membris & alijs actibus. Et hęc tria sunt respectu effect⁹ extrinseci. Aliud autem põt accipi respectu effectus intrinseci, q sequit̃ extẽsione gaudij, & est cordis dilatatio. & respectu hui⁹ effectus ponit̃ nomẽ lætitiæ. Vñ lętitia q̃si latitia dicit̃, id ẽ, dilatatio. Respectu autem tristitiæ quæ est multũ intensa, intantum vt immobilitet ad operandum & actionem quæ retardet, ponitur acedia. Vnde Damas. dicit, quod acedia est tristitia aggrauans & immobilitans intantũ, vt vocem auferat, quia prohibet loquutionem. Respectu autem passionis quæ est fuga, non sic habemus nomen impositum, quod accidentalem differentiã faciat, nisi forte poneremus abominationem respectu fugæ intensę, sicut respectu odij intensi. Quantum aũt ad passiones irascibiles, respectu spei ponitur præsumptio, quæ nihil aliud est quam spes multum intensa. Audacia autem dicit intensionem & excessum confidentiæ in aggrediendo terribilia. Furor autem dicit intensionem iræ. Vnde furor nihil aliud est, quã ira multum intensa. Respectu autẽ timoris & desperationis, non habemus nomina importantia accidentalem differentiã ex parte intensionis actus. Respectu autẽ passionis quantum ad remissionem actus, non habemus nomina accidentales differentias importantia. Sed si accipiamus accidentalẽ differẽtiã ex parte obiecti, cũ obiectum sit passionum (vt dictum est) bonum & malum apparens, ea quæ ista accidentaliter respiciunt, faciunt etiam accidentalẽ differentiã in passionibus respectu obiecti, vt patet manifeste in duabus, scilicet in tristitia & in timore. Quãtũ ad tristitiam quidem ipsa est mala, quia tristi malum apparet. Quod autem est malum apparens, tristi accidit, quod potest esse alteri malum vel bonum. Si ergo tristitia sit de malo, quod non solum apparet malum ipsi tristi, sed etiam est malum alteri, sicut pauptas apparet malũ alicui diuiti, & est malũ alteri, s. paupi: sic respectu tristitiæ talis ponitur hoc nomen miseria, quæ est circa malũ apparens alicui & alteri inexistens, ex quo apprehẽdenti apparere esse malũ. Si autẽ sit bonũ alteri, & p hoc apphẽditur vt malũ propriũ, sic est inuidia, quæ est tristitia de psperitate bonorũ alteri⁹: vel nemesis, q̃ est tristitia de psperitate malorũ, vt patet. ij. ethicorũ. Quantũ autẽ ad timorẽ, ẽ distinctio, qa de malo difficili qđ supat facultatem timentis, accidit aliquid dupliciter. Vno mõ, ex parte ipsius mali qđ timet̃. Alio mõ, ex pte ipsius timẽtis malũ. Ex parte aũt ipsius mali accidit turpitudo & hoc vel in se, & sic ponitur iracundia, q̃ est de turpi actu: vel in opinione, & sic est erubescẽtia, q̃ est timor de conuicio scđm Damas. Vel verecundia pertinet ad turpitudinẽ culpæ, erubescentia autẽ ad turpitudinem pęnę. Ex parte aũt timentis sumuntur differẽtiæ accidentales timoris hoc mõ, qa terribile excedit facultatẽ timẽtis vel in agendo, vel in agnoscendo. Si in agendo, sic est segnities vel ignauia, q̃ est timor futurę operatiõis scđm Damas. Vel in cognoscẽdo, & hoc est tripliciter, s. vel ppter cognoscibilis altitudinẽ, & sic est admiratio, q̃ est timor ex magna imaginatiõe. Vel pter ei⁹ incõsuetudinẽ, & sic est stupor, q est timor ex inassueta imaginatiõe. Vel ppt̃ incertitudinẽ, & sic est agonia, q̃ est timor infortunij, & hoc idẽ dicit̃ trepidatio & dubitatio. Et sic patet differẽtia istorum nominũ accidentaliter se habentium ad nomina passionum.

¶Nomina aliquarũ istarũ passionum, habent difficultatem specialem in suo significato aut ratione sui, aut ratione vicinitatis ad alia vocabula. Ideo de illis breuiter aliquid dicendum est, quia per hoc aliquę difficultates in alijs faciliter patefient. Sunt autẽ quatuor, duæ ex parte cõcupiscibilis, scilicet gaudiũ & tristitia: ex parte irascibilis alię duæ, s. timor & ira. Primo ergo dicendum est de pertinentibus ad concupiscibilem, & primo de tristitia, quia vero tristitia ambiguitatem facit, & ratione sui & ratione vicinitatis ad alia, nam tristitia quidam dolor esse videtur, primo vidẽdum est, quid de se importat tristitia.

¶Tristitia proprie importat motum appetitus sensitiui, causatum ex apprehensione alicuius nociui secũdum sensũ. Et quia ea q̃ dicunt̃ de appetitu sensitiuo, q̃tũ ad aliqd dicũt & trãsferũt ad appetitũ intellectiuũ: inde ẽ q etiã aliqñ dicit actũ appetit⁹ itellectiui, sequẽtẽ apprehensionẽ intellectiuã, quę pprie dicit̃ displicẽtia. Primo mõ est passio, nõ autẽ secundo mõ. Et huic tristitiæ secundum sensum opponitur gaudium secundum sensum, & tristitiæ secundum intellectum opponitur gaudium secundum intellectum.

¶Dolor quãtũ ad sensum, pprie importat pceptionem læsionis, quę est scđm sensum tactus, cui opponit̃ delectatio secundũ eundẽ sensum. Vñ sicut delectatio sensibilis causatur ex cõiunctione conuenientis scđm sensum, ita dolor sensibilis ei oppositus, causat̃ ex coniũctione eius quod non est conueniẽs sensui. Sed inter alios sensus, sensus tactus est distinctiuus eorum, ex q̃bus consistit temperamentum corporis. Vnde illud q̃ est conueniens secundum tactum, est conueniens ipsi temperamento corporis. Et propter hoc completa delectatio est in sola pceptione tact⁹. Et similiter illud q̃ est inconueniens tactui, est contrarium temperamento corporis. Et ideo dicit̃ iij. de anima, quod corrumpentia tactum, corrumpunt animal, non autem corrũpentia auditum, nisi simul contingat ex accidenti & tactum corrumpi. Et ideo in solo tactu est dolor, & accidit siue causatur ex lęsione temperamenti ipsius corporis. Quoniam autem ea quæ sunt sensus exterioris, extenduntur & deinde transferunt̃ vt dicantur de his quæ pertinent ad sensus interiores: visionem quippe extendimus ad actus imaginatiue, ea etiam quæ sunt sensitiuæ partis, extendim⁹ ad partẽ intellectiuã: ideirco doloris nomẽ ad act⁹ appetit⁹ sensitiui trãsferim⁹, & quod proprie est tristitia, dolorem nominamus, & similiter ad actum appetitus intellectiui. Et quod proprie

prie est disciplina dolorem large appellamus. Et quod dictum est de dolore, per omnia intelligẽdum est de delectatione sibi opposita, quia in sensu vocatur sensibilis delectatio, in appetitu sensitiuo vocatur gaudium, in intellectiuo appetitu vocatur delectatio intellectualis, vel ab aliq̃bus fruitio. Dolor & tristitia realiter differunt, nam in dolore & tristitia duo inueniuntur. Primum est contrarietas contristantis & dolorẽ inferentis ad ipsum contristatum & ad ipsum dolentẽ. Secundum est perceptio illius contrarietatis. Et secundũ hæc duo, dolor & tristitia tripliciter differunt. Primo, quantum ad contrarietatem, quia hæc in dolore attenditur quantum ad naturam dolentis, quæ per læsiuum corrumpitur. sed in tristitia attenditur quantum ad repugnantiam appetitus ad aliquod quod quis odit. Secundo quantum ad perceptionem. quia perceptio doloris semper est secundum sensum tactus, in tristitia autem est perceptio secundum sensum interiorẽ. Tertio quantum ad ordinem, quia dolor incipit à læsione, & terminatur ad perceptionem sensus tactus, ibi enim completur ratio doloris, Sed ratio tristitiæ incipit ab apprehẽsione æstimatiuæ naturalis, & terminatur in affectiõe vel appetitu, Ex quo patet, quod proprie loquẽdo dolor est passio corporalis. sed tristitia ẽ passio animalis. Sed secundum extensionẽ nominum tristitia dolor dicitur. & tam tristitia quàm dolor quę respiciũt sensum, extẽdunt̃ ad displicẽtiã, quæ ẽ in appetitu intellectiuo.

¶Quę autem dicta sunt de dolore & tristitia, eodẽ modo respectu multiplicis acceptionis per omnia dici possunt de delectatione & gaudio. Vnde & delectatio respicit proprie sensum tactus, gaudium appetitũ. Sed delectatio extenditur ad appetitũ sensitiuum, & vtrũq; ad appetitum intellectiuum. Eodem etiã modo, quantum ad proprias rationes, differunt ab inuicẽ sicut dolor & tristitia. Dolor autem opponitur delectationi in illo modo, in quo accipitur dolor. & similiter tristitiæ opponitur gaudiũ in illo modo. in quo accipit̃ tristitia.

¶Ira dicitur tripliciter: Quandoq; enim ira ponitur pro habitu vel actu cuiusdam vitij, quod opponit̃ mãsuetudini secundum superfluitatem iræ, & vocatur irascibilitas, vt dicitur quarto ethicorum. Et sic non est ira in deo, nec fuit in Christo, nec ẽ in sanctis & virtuosis. Secundo modo ira dicitur voluntas vindicandi vel puniendi aliquod male factum. Et sic non est passio proprie loquendo, nec est in irascibili, sed est in voluntate superiori. & sic ira est in deo, & fuit in Christo, & est in sanctis & iustis. & sic accipitur in psalmo: Irascimini & nolite peccare. Tertio modo dicitur ira passio virtutis irascibilis, & contingit ex hoc, quod appetitus sensitiu⁹ tendit ad destructionem alicuius, quod apprehẽdit cõtrarium rei volitę & desideratę. Et siquidẽ fit secũdum ordinem rationis insurgens, vel sit à ratione ordinata, dicitur ira per zelum, & talis nõ est in deo, sed fuit secundum humanitatem in Christo. Et actus eius legitur Iohãnis secundo, quando fecit flagellum de funiculis, & eiecit vendentes & ementes de templo. quia de eo scriptum erat, zelus domus tuæ comedit me. Talis etiam ira est in sanctis, & fuit in phinees, quando stetit & quassatio cessauit. De quo dicitur quod phinees zelando zelum legis, accepit testamẽtum sacerdotij æterni. primi Machabæorum secundo. Si autem non sit per rationẽm ordinata, erit ira per vicium. & talis est in malis, & non in iustis, nec fuit in Christo. & est in beatis, sed ibi caret ratione vitij & virtutis.

¶Timor tribus modis accipitur. Primo pro habitu vel actu cuiusdam doni spiritussancti, quod inter septem numeratur, Esaie vndecimo. Requiescet super eũ spiritus timoris domini, Et in psalmo: Initium sapientiæ timor domini. & sic fuit in Christo, & ẽ in viris sanctis & iustis. & sic ẽ in appetitu intellectiuo sicut in subiecto. Secundo modo sumitur pro quodam habitu vel actu vitioso, qui opponitur fortitudini quæ est virtus. & sic ponitur à philosopho tertio ethicorũ, & hoc modo non fuit in Christo. & sic vocatur illud vitium per Aristotelẽ timiditas. Tertio modo accipitur pro quadam passione virtutis irascibilis, quę consurgit ex hoc, quod appetitus sensitiu⁹ refugit aliquid inimicum vel malum apprehensum. & siquidem fit ratione regulatus, erit debitus, & sic fuit in Christo & in sanctis. Si autem non sit regulatus ratione, erit malus: & ita non fuit in Christo. Istis autem duobus modis semper timor est in appetiuo sensitiuo. Nullo autem modo timor cõuenit deo, nisi in persona Christi modis prædictis. Timor autem prout est passio, conuenit beatis eo modo quo dictum est de ira.

¶Passiones appetitus sensitiui dupliciter possunt considerari. Vno modo secundum se, prout sunt motus quidam irrationalis appetitus. Et sic in eis nõ est bonitas vel malitia moralis. Et quia sic sunt in brutis, ipsa bruta per eas non dicuntur bona vel mala, sicut equus non dicitur bonus vel malus moraliter. Secundo possunt considerari secundum quod subiacẽt imperio rationis & voluntatis, & sic in eis est bonum & malum morale. propinquior enim est appetitus sensitiuus ipsi rationi & voluntati quàm membra exteriora, quorum tamen motus vel actus sunt boni vel mali moraliter, secundũ quod sunt voluntarij. vnde multo magis ipsę passiones secundum quod sunt voluntatis, possunt dici bonæ vel malæ moraliter. Dicuntur autem voluntariæ vel ex eo quod à voluntate importantur, vel ex eo q̃d à voluntate non prohibentur. Tunc ergo passiones dicuntur bonæ, quando sunt moderatæ recta ratione: malę autem, cum sunt præter moderamen rationis vel contra.

¶Passiones principales quatuor, Gaudium, Tristitia, Spes, Timor.

Sicut in virtutibus moralibus sunt quatuor virtutes principales, ita inter passiones animæ ponuntur quatuor principales, s. gaudiũ & tristitia, spes & timor. Harum autẽ duæ, scilicet gaudiũ & tristitia, quæ sunt incõcupiscibili, ꝓ tãto principales dicunt̃, q̃a sunt cõpletiuæ & finales respectu oĩm passionũ simpliciter. vñ ad oẽs passiões sequũt, vt dicit̃ 2. ethicorũ. Alię aũt duæ, scilicet spes & timor, q̃ sunt in irascibili, dicũt principales. nõ q̃dem quasi cõpletiuæ in eodẽ gñe motus appetitiui ad aliquod: nã respectu boni incipit mot⁹ in amore, & ꝓcedit in desideriũ, & terminat̃ in spe. respectu aũt mali incipit in odio, & ꝓcedit ad fugã, & terminat̃ in timore. & sic in gñe motus appetitus sunt termini aliarũ passionũ. Solet aũt nũerus quatuor passiõum sumi scd̃m differẽtiã p̃sentis & futuri. Mot⁹ eñ respicit futurũ, sed q̃es est in aliq̃ p̃senti. De bono ergo p̃senti ẽ gaudiũ, de malo aũt p̃senti ẽ tristitia: de bono futuro spes, de malo futuro timor. Oẽs aũt aliæ passiões, quæ sunt de bono & malo præsenti vel futuro, ad has reducunt̃ cõpletiue. vñ & ab aliq̃bus principales dicunt̃, q̃a sunt gñales. Et ꝓpter hoc Boethi⁹ in fine 1. lib. de cõsolatiõe, sic eas enumerat: Gaudia pelle, Pelle timorem. Spem q̃; fugato, Nec dolor adsit. Quamuis autẽ generales

rales & principales dici possunt, non tamen cardinales dicuntur. quia in eis non inuenitur ratio cardinis & ostij, sicut de uirtutibus de quibus tractatum est. Per illas enim uirtutes est ingressus & introitus ad alias. qua re rationem habent cardinis & ostij, unde & cardinales dicuntur. Sed per has passiones non uenitur ad alias, immo per alias peruenitur ad istas. quia aliæ ad has terminantur, & istæ ad alias consequuntur, ut dictum est. unde carent ratione cardinis & ostij. & per consequẽs, quamuis generales & principales, non tamen cardinales possunt proprie nuncupari.

¶ Forma Figura.

QVarta species qualitatis ẽ forma, & circa hoc aliquid constans figura. Hæc autem qualitas secundum hanc speciem non inuenitur nisi in substantia corporea. Vnde secundũ Aristotelem hæc species consequitur formam substantialem in omni substantia corporea. Vnde sicut substantiæ corporeæ differunt secundum diuersas formas substantiales, ita differunt secundum diuersas formas & figuras accidentales. Vnde quorum est forma una substantialis in communi, est una forma & figura accidentalis in communi tam in toto quã in omnibus membris, sicut hominis cuiuslibet est una forma substantialis in communi & similiter una forma & figura accidentalis, & membrorum dispositio in cõmuni, equi & asini similiter. & sic de alijs. Et sic forma & figura non differunt, nisi secundum terminationem uel modum terminationis quantitatis secundum lineamenta corporeæ substantiæ, & in hoc conueniunt tam forma quam figura.

¶ Differunt forma & figura, quod idẽ sunt realiter, sed differunt ratione secundum diuersam considerationem. quia prout modus terminationis lineamentorum in corpore refertur ad intra ad formam substantialem. scilicet quę tam in toto quam in partibus est causa, qualiter totum corpus uel hoc membrum uel illud sic uel sic formatur. uocatur & dicitur forma. sed secundum quod ad ipsam quãtitatem refertur extra, in qua fundatur talis modus terminatiõis, sic uocatur figura.

¶ Figura autẽ dicitur tripliciter. Vno modo, secundum quod est quantitas terminata pertinens ad genus quantitatis continuæ, & sic non accipitur hic. Alio modo, prout dicit qualitatem resultantem ex terminatione quantitatiua. & sic est qualitas, ad quartam speciem pertinens Tertio modo, prout est figura alicuius rei in cuius signum ponitur, sicut patet de imaginibus & figuris, quæ fiunt ad aliquas res repręsentandas. ideo sic figura accepta pro signo uel imagine repręsentatiua alicuius, nõ pertinet ad genus qualitatis: sed cum dicat respectum ad genus relationis pertinet. Secundo uidendũ est de forma, & dicendum ꝙ forma uno modo dicitur pars compositi, vt forma substãtialis, quæ est actus & dans esse substantiale & simpliciter. & hæc vocatur forma partis. Aliquando capitur in comparatione ad formam totius, de qua statim dicetur. & sic dicitur dãs esse substantiale homini forma substantialis, scilicet anima. & sic de alijs. & talis forma est in genere substantiæ sicut pars. Secundo modo dicitur forma actus, non dans esse substantiale, sed habens esse substantiale, nec est compositum ex duobus, saltem principijs substantialibus. Et illo modo dicitur forma per abstractiõem à materia, ut angeli & deus. & tales formæ sunt in genere substantiæ quantum ad angelos. deus autem est extra genus. Tertio modo dicit forma ipsa natura rei, quæ consideratur absq; conditionibus materialibus indiuiduantibus, & generaliter respectu cuiuslibet rei natura & substantia importata per definitionem. & hæc vocatur forma totius. & hæc forma est in genere illo, in quo est illud cuius est forma, siue pertineat ad genus substantiæ siue cuiuscunq; accidentis. & hæc forma dicitur forma totius in comparatione ad formam partis primo modo dictam, vnde sicut anima, sic primo modo dicitur forma partis. ita natura importata per definitionẽ, scilicet humanitas, dicitur forma totius. Quarto modo dicitur forma de actu, quæ non dat esse simpliciter, sed secundum quid. & hæc forma est quodcunque accidens. Est tamen duplex modus accidentium, quia quædam dicuntur intentionalia. & de talibus accidentibus dicitur etiam nomen formæ. Vnde species in medio & in intellectu & in sensu formæ dicũtur, sed intentionales, & tales formæ pertinent (quantum credo) ad primam speciem qualitatis. Alius modus accidentium est, quia sunt realia. & sic omne accidens forma vocatur. & sic est nomen commune omnibus accidentibus. Sed quoddam accidens est, scilicet quantitas, quã consequitur modus quidam ex sua terminatiõe, qua subiectum terminat. & talis modus vocatur forma, & pertinet ad quartam speciem qualitatis.

¶ Forma & figura etiam aliquo modo sunt dispositiones ipsius substantiæ. Dispositio autẽ ordinẽ quendam importat. vnde nõ dicitur aliquid disponi per q̃litates, nisi in ordine ad aliud. Et ideo dispositioni simpliciter consideratæ addatur ratio huius, quod dico bene vel male. quod pertinet ad rationem habitus, qui est in prima specie qualitatis: & oportet quod tũc dispositio qua bene vel male dicitur aliquid disponi, attendatur secundum ordinem ad naturam rei, scilicet secundum quod talis dispositio est sibi conueniens, & tunc dicitur bene disponi: vel disconueniens, & tũc dicit̃ male disponi. vnde ex hoc ipsæ figuræ sunt formæ de quarta specie qualitatis, & passibiles qualitates de tertia. prout cõsiderantur vt conuenientes vel disconuenientes naturæ rei, pertinent ad habitus vel dispositiones, quæ sunt in prima specie qualitatis, Nam figura & color naturæ rei conuenientes, pertinent ad pulchritudinem, quę est habitus vel dispositio in prima specie qualitatis. Calor autem & frigus secundum quod conueniunt naturæ rei, pertinent ad sanitatem, & hoc modo caliditas & frigiditas ponuntur à Philosopho in prima specie qualitatis. Et hoc expresse ponit doctor communis prima secundæ, quæstiõe quadragesima nona articulo secundo in solutione primi argumenti. Et hęc quantum ad genus qualitatis, dicta sufficiant.

PRAEDICAMENTVM IIII. RELATIO.

¶ Relatiuum Relatio.

DIfferunt relatiuũ & relatio, q͞a relatiuũ ẽ cõcretũ, relatio ẽ abstractũ, & habẽt se ad inuicẽ sicut album & albedo. Et ideo sicut albũ importat rẽ albã & ipsam albedinẽ, & albedo dicit solã formã & solã q̃litatẽ q̃ habet: ita relatiuũ dr̃ illud q̃d habet respectũ ad alterũ, sed relatio dicitur ipse respectus præcise, formaliter habitus ab illo, quod est relatiuum.

¶ Relatiuũ etiã diuidit̃ cõtra absolutũ. Absolutũ aũt dr̃, q̃d ab oĩ alio ẽ solutũ, sic tali solutiõe, ꝙ nõ habet respectũ ad aliud. Et ideo p̃ oppositũ illud dr̃ relatiuũ, q̃d importat & habet respectum ad aliud, propter quod dicitur relatiuum. Dicitur etiam respectuum, in quo scilicet respectiuo fit aliqua maior expressio ipsius re-

spectus, quam in nomine relatiui. Et quia respect⁹ importatur per hanc præpositionem ad, & hoc quod dico aliqd, ipsam terminat, idcirco relatiua vocātur hoc nomine, ad aliquid. Hoc enim quod dico aliquid, dicit & significat essentiam, cum sit neutri generis. & importat terminum respectus & dependentiæ, cum sit accusatiui casus, qui est maxime determinatiuus. Hæc etiā præpositio ad, importat quendam respectum & quandam dependentiam. Istam autem duplicem naturam habent relatiua, scilicet naturam terminantis, quantū ad oppositum relatiuum: & dependentis, quantum ad seipsum. Et ideo magis explicite tangitur natura relatiuorum cum respectiua dicuntur, quam cum simplici nomine relatiua appellantur. Sed cū dicuntur ad aliquid, tunc expressius & explicatius exprimuntur. Et sic patet quod idem sunt & idē important, relatiuū, respectiuū & ad aliqd: sed respectiuū, explicat expressius quā relatīm & ad aliqd exp̄ssius vtroq; ꝑpter qd Arist. non nomine respectiui vel relatiui, sed nomine ad aliquid, relatiua definit in libro prædicamentorum.

¶ Quid sit relatiuum definitiuæ, & quomodo intelligitur definitio.

QVantum ad tertium, videndum est quid sit relatiuū scd̄m illā definitionē. Et dicendū ꝙ relatiua Aristo. in libro p̄dicamētorū definit, dicēs quod ad aliquid sunt, quæcunq; hoc ipsum quod sunt, aliorū dicūtur esse, vel quomodolibet aliter ad aliud. Hæc definitio sic declaratur, quia ipsa relatiua vocat ad alquid ratione immediate prædicta, quasi dicat, ad aliqd (id est, ipsa relatiua) sunt talia, quod ipsa hoc ip̄m quod sunt, aliorē dicuntur, id est, ipsa relatiua inquantum relatiua sunt, respectum & habitudinem seu dependentiam habent ad alia respectu quorum relatiua sunt. In hoc autem quod dicit aliorum, notantur duo. vnum est, quod relatio oportet quod sit inter duo. & per cōsequens relatiuum est ad alterū extremū, & nō ad seipsum. Vnde oportet esse duo extrema distincta ipsa relatiua vel secundum rem, vt in relatione reali, vt patet de patre & filio: vel secundum rationem, vt patet in relatione rationis, quantum ad relationem identitatis, in qua idem refertur ad seipsum. In qua nō sunt duo extrema secūdum rem, sed secundum rationem, inquātum intellectus vno termino vtitur vt duobus, dicendo: Idem eidem idem. Secūdo notatur, quod cū hoc quod dico aliorum, sit casus genitiui, quod relatiua possūt referri in habitudine genitiui casus, vt dicendo, pater filij pater. vel possunt etiam referri in habitudine ablatiui casus, vt dicendo, Maius minore maius, vel aliorum casuum. Et quantum ad hoc, subditur in definitiōe, vel quōlibet aliter ad aliud. i. nō solū aliorū dicunt. i. referunt in habitudine aliorū. i. genitiui casus: sed etiā quōlibet aliter qdlibet referi ad aliud. i. indifferenter scd̄m in habitudine aliorum casuum.

¶ Relatiuorum præterea est talis distinctio, quod quædam sunt relatiua secundum dici, quædam secundum esse. Relatiua secundum dici, dicūtur secundum accidens. Relatiua secundum esse dicuntur relatiua secundum se. Relatiua ergo secundum esse & per se dicuntur illa, quæ quantum ad sui essentiam, vel quantū ad illud quod primo significatur per nomē, sunt in prędicamento relationis, vt duplum, triplum & huiusmodi. Vel illa quæ directe in formali significato important relationes, quod idem est, sicut pater & filius important relationes paternitatis & filiationis. Relatiua secundum dici & secundum accidens dicuntur, quæ quantum ad sui essentiam, & quantum ad id quod primo significatur per nomen, nō dicunt nisi fundamentum relationis & sic sunt in alio prędicamento. Quantum autem ad respectum quem important, non autē in formali significato sunt in genere relatiōis, sicut patet de scientia, quæ quantum ad formale importatum per nomen, est in prima specie qualitatis. tamen quia refertur ad scibile tanquam ad correlatiuum, est in genere relationis. Hæc autem distinctio non debet poni, quamuis eam aliqui posuerūt, in relatione, sicut ponitur in relatiuis. Non enim est quędam relatio secundum esse, & quædam secundum dici: sicut est quoddā relatiuū scd̄m dici, & quoddā scd̄m esse. Oīs enī relatio scd̄m esse, est relatio rei vel rōnis, & nulla scd̄m dici.

¶ Relatiuorum insuper est talis distinctio, quod quædam sunt relatiua suprapositionis, quædam suppositionis, quædam æquiparentiæ. Relatiua suprapositionis dicuntur, quę aliquid maius ex suo nomine important, & sic relatiuum suprapositionis dicitur dominus respectu serui, duplum respectu dimidij. Relatiua autem suppositiōis dicuntur, quæ aliquam minoritatem & inferioritatem important, vt seruus respectu domini, dimidium respectu dupli. Relatiua æquiparantiæ dicuntur, quæ nullam superioritatem, vel inferioritatem, vel minoritatem important. vt in relatiuis similis & æqualis, & hm̄ōi, qa simile refert ad simile, & æq̄le ad æquale quadā æq̄parātia vel æquipollētia.

¶ Relatiuorum & nominum relatiuæ significantium in diuinis, sunt quatuor. Est enim relatiuum proprijssime, quod secundum suum nomen ad aliquid refertur, vt pater. Aliud est relatiuum quod cōsequitur, vel causat relationem, vt generatio & generans. Aliud autem quod implicite claudit in se relationē, sicut trinitas quæ includit in se personas relatione distinctas, & hoc nomen persona includit relatiōem distinguentem. Aliud autem dicitur relatiuum, inquantum pro relatiuo ponitur vt hoc nomen deus.

¶ RELATIO.

RElatio formaliter importat præcisæ & principaliter ipsum relatiuum. Circa quam videnda sunt vndecim. Primo, quot sunt genera relationum formaliter acceptarum. Secūdo, quid est relatio realis & rationis. Tertio, quomodo distinguuntur relationes reales in comparatione ad sua fundamenta. Quarto de his quæ conueniunt relationi, vt ad diuersa comparatur. Quinto, quæ requirūtur ad relationē realem. Sexto, quid requiritur ad relationem realem, ita quod sit realis ex parte vtriusq; termini: Septimo, quod inter duo extrema relatiua nō est vnica relatio sed duę. Octauo, quod relatio potest esse inter duo extrema realia non realis, & non potest esse realis, nisi habeat duo extrema realia. Nono, quod modis cōringit relatiōem esse realem. Decimo, quomodo differat relatio a suo fundamēto. Vndecimo, quot modis contingit esse relationem rationis.

¶ Ad primum, quot sunt modi relationū, siue genera respectu suipsarum formaliter acceptarū, dicendum quod duo in genere, quia relationum aliæ sunt reales, aliæ rationis. Relationum autem realium hæc est distinctio, quia quædam relationes reales, habent correspondentem realem relationem in opposito termino, sicut relatio paternitatis habet relationem realem correspondentem in filio, scilicet filiationem.

Vnde sicut pater paternitate realiter refertur ad filiũ. ita filius filiatione ad patrem. Aliæ autem sunt relationes reales, quæ non habent oppositam relatiõem realem correspondentem in opposito termino. sed solũ rationis. sicut sciẽtia refertur ad scibile realiter, sed nõ respondet sibi relatio realiter ex parte scibilis, sed solũ rationis. Vnde relatione rationis scibile refertur ad scientiam, & non relatione reali. Relatio autem rationis similiter distinguitur. quia quædam sunt relationes rationis, quæ habent relationem correspondentem in opposito termino rationis tantum, sicut relatio quæ est inter duo entia rõnis. quia sicut vnũ ens rõnis refertur relatiõe rationis ad alterũ, ita aliquid ad illud. Aliæ autem sunt relationes rationis quæ habent oppositam relationem realem in opposito termino. sicut dictum est de scibili, quod relatione rationis refertur ad scientiam: sed sciẽtia realiter refertur ad scibile. Et hoc modo deus refertur ad creaturam, relatiõe rationis. Sed creatura relatiõe reali ad ipsum. Et ille modus est conueniens relationi reali, & relationi ratiõis. Vnde est quasi medius quantũ ad correspondẽtiam.

¶ Ad secundum videndum est, quid sit relatio realis, & quid relatio rationis. Ad quod dicendum, quod relatio realis est, qua aliquid habet respectum realem in rerum natura, ad aliquid aliud circunscripto omni actu intellectus & rationis. Vnde dato, quod non esset aliquis intellectus conferens & comparans patrem ad filium, vel filium ad patrem adhuc esset realis respectus in patre ad filium, & econtra. & ideo vtraq; est relatio realis. Relatio autem rationis dicitur respectus, qui non est in re extra ad aliud realiter, sed tota habitudo illa inter duos est respectus vnius rei ad aliam, secundum intellectum solum comparantem & conferentem, sub quadam habitudine vnam rem ad aliam. Et hoc modo est talis respectus in scibili respectu scientiæ, nisi enim esset intellectus comparans scibile ad scientiam, nullus esset respectus scibilis ad scientiam. Vnde dicitur relatio rationis, quia est a ratiõe per priuationem vel negationem vlterioris realitatis. Et hoc siue sit respectu vtriusq; termini, quantũ ad illas relationes sibi mutuo correspondentes, in essentia rei vel rationis. Siue sit ex parte alterius termini, solum quantũ ad illas, quæ habent correspondentes relatiões reales in altero termino alterius modi.

¶ Ad tertium, scilicet quot modi sunt relationum in comparatione ad fundamentum, in quo fundatur talis respectus. Dicendum quod quinq;, quia quędam relationes sunt, quæ fundantur super substantiã, quædam super quantitatem, quædam super qualitatem, quædam super pertinentibus ad actionem & passionem, quędã super rebus mensurantibus & rebus mensuratis. Quod relatio immediate fundetur sup substantiam, negatur ab aliquibus, sed credo veriorem opinionem illam, quod immediate fundetur relatio super substantiam. Vnde ita est Socrates similis Platoni, quantum ad animam rationalem, sicut secundum albedinem. Et iste est primus modus relationum. Patet autem, quod in diuinis relatio immediate fundatur super substãtiam, quamuis sit disputabile de creaturis. In diuinis autem relatio manet secundum proprium genus, & ideo oportet ponere vnum modum relationis, quæ fundatur in substantia. istum autem modum Philosophus expresse non ponit. Secũdus modus est relationum, quæ fundantur super quantitatem, sicut refertur duplum ad dimidiũ, & sic de alijs. Tertius modus relationum est, quæ fundatur super qualitatem, sicut relatio similitudinis, quæ fundatur super vnum in qualitate, sicut relatio ęqualitatis fundatur sup vnũ in quantitate, vt Socrates habens albedinem, est similis Platoni albo. Quartus modus relationum est, quæ fundantur super pertinentibus ad actionem & passionem. Et hoc contingit dupliciter. Vel secundum virtutem & potentiam actiuam & passiuam, sicut calefactiuum dicitur & refertur ad calefactibile, secundum potentiam actiuam & passiuam. Nam calefactiuum est, quod potest calefacere: calefactibile, quod potest calefieri. Alio modo, secundum actionem & passionem in actu, sicut calefaciens in actu refertur ad calefactũ in actu. Quintus modus est, secundum quod fundatur in rebus mensurantibus & mensuratis, non quidem iuxta mẽsuram quãtitatis, sed entitatis & virtutis rei, & sic refertur in ratione mensurati scientia ad scibile, et scibile ad scientiam in ratione mẽsuræ, quia veritas & entitas scientię mensuratur ad scibile, a quo dependet. Ex quo patet, quod hic non accipitur mensura & mensuratum secundum quantitatem, quia hoc ad primũ modum pertinet, sed accipitur secundum mensurationem esse virtutis, secundum quod ab eo, quod res est vel non est oratio, dicitur vera vel falsa. Et ideo patet, quod differunt illi duo modi. Arestoteles autem non ponit primum modum in 6. Metaph. di ecte secundũ aliquos. Vel quia non nouit. vel quia non erat sibi necessarium. Tertium etiam modum non explicauit, quia qualitas non ordinatur ad aliud, nisi secundum quod qualitas accipitur ratione potentiæ actiuę vel passiuę, prout est principium actionis & passionis vel ratione quantitatis, vel ratione alicuius ad quantitatem pertinentis sicut dicitur aliquid albius alio. Et sic dicitur simile quod habet vnam qualitatem, vnde non explicite istum modum, sed implicite alios duos ponẽdo posuit. Explicite autẽ posuit 2. 4. & 5. & isti sunt tres modi relationum apud loquẽtes communiter vsitati a Philosopho positi. Primus pertinens ad quantitatem. Secundus ad actionem & passionem. Tertius ad mensuram & mensuratum. Quorum modorum ratio sic accipitur. Relatio enim est habitudo vnius rei ad alteram. ordinatur autem vna res ad aliam, vel secundum esse prout vna res quãtum ad suum esse dependet ab alia, & sic est modus tertius. Vel secundum virtutem actiuam & passiuam in agendo & patiendo secundũ quod vna res ab alia recipit vel confert aliquid alteri, & sic est secundus modus. Vel secundum quod quantitas vnius rei mensuratur per aliã, & sic est primus modus. Ad hos autem tres modos Philosophi possit omnes relationes reduci. Sed clarius habentur per modum a me positum. Alia autem genera accidentiũ potius consequuntur relationem quam possint relationem, causare, sicut patet, quia quando consistit in aliquali relatione ad tempus. Vbi vero in relatione ad locum. Positio autem ordinem partium importat. Habitus autem relationem habentis ad habitum. Idcirco in istis nõ fundatur directe relatio, nec eam causant, sed potius eam consequuntur.

¶ Ad quartum videlicet, vnde habeat relatio, quod dicatur quid vel aliquid, & vnde habeat quod sit ad aliquid, & de alijs quæ sibi conueniunt vel ratione sui oppositi, vel ratione causæ. Est intelligendum primo, quod aliquid vel quid important absolutam entitatem, sed ad aliquid importat entitatem respectiuam. Quando ergo dicitur a doctoribus, quod relatio ab vno habet quod

quod sit quid vel quod sit aliquid, intelligunt de absoluta entitate. sed quando dicunt quod ab aliquo habet quod sit ad aliqd intelligunt de relatiua entitate. Quo viso dicendum est quod relatio potest considerari quadrupliciter: quia vel per comparationem ad suum fundamentum vel ad suum genus proprium. vel ad suum oppositum. vel ad suam causam vel principium. Si cõsideretur relatio per comparationem ad suum fundamentum, sic relatio habet entitatem à fundamento. & sic cadit sub diuisione entis in substantiam & accidens. quorum accidens concernit substantiam cui inest. Et sic relatio reducitur ad genera suorum fundamentorũ. & sic dicitur quid vel aliquid.

¶Si autem comparatur ad suum genus proprium. sic relatio non est aliquid, sed ad aliquid. id est non dicit entitatem absolute. sed entitatem relatiuam. Nam illud quod conuenit alicui ratione sui generis. cõuenit omni illius generis. sicut sensus conuenit alicui ratione generis quod est animal. & ideo omni animali. sed eẽ aliquid reale nõ conuenit omni relationi. cum si quędam relatio rationis. ergo non conuenit relationi ratione sui generis esse aliquid. sed esse ad aliquid cũ sit hoc conueniat omni relationi. Si autem consideretur relatio in comparatione ad suum oppositum. sic trahit speciem ab illo & rationem. sicut vlna duorum cubitorũ trahit rationem dupli ab vlna cubitali. quæ est dimidium. nam si vlna non esset cubitalis. non esset dupla. Si autem comparetur ad suam causam vel principium. sic dicimus duplicem esse causam. scilicet effectiuã & subiectiuam. Causam effectiuam proprie non habet relatio. cum in aliquid non sit proprie motus, quanquam relatio sit effectus correspondens agenti. Agens enim cui effectus correspondet, oportet esse in creaturis aliquid absolutum. Est enim suppositum relatiuum proprium in diuinis. In creaturis autem relationes non cõstituunt suppositum sed supposita consistunt. propter quod actio omnis agentis naturalis terminatur ad aliquid absolutum primo & per se. licet ex cõsequenti terminetur ad relationem consequentem, vt augmẽtatio terminatur ad quãtitatem quam sequitur relatio ęqualitatis. Alia est causa relationis quæ dicitur fundamentalis. siue subiectiua. de qua dictũ est in prima cõparatione. Et dicitur fundamentum, quia eo posito vel subtracto incipit vel desinit eẽ relatio. Sicut Sorcate existẽte albo, albedo in Platone esset fundamentum similitudinis. quia ea posita vel remota à Platone incipiet esse in eo vel desinere similitudo ad Socratẽ. Aduertẽdum tamẽ est, quod hæc duo differunt. fundamẽtum & subiectum. nam relatio subiectum refert. non autem proximum fundamentum. Fundamentum enim non est proprie quod refertur, sed subiectũ. Vnde albedo quæ est in Socrate nõ refertur ad Platonẽ, sed Socratẽ. ratione albedinis quæ est fundamentum similitudinis in Socrate.

¶Ad quintum scilicet quot requiruntur ad hoc ꝙ relatio sit realis. Dicendum quod quatuor secundũ veriorem opinionem. Primum est. quod illud quod refertur relatione reali, sit aliquid reale, quia nõ entis nõ est relatio realis. Realiter enim referri præsupponit tale esse. & ideo chymera non potest referri realiter. quia realiter non est ens. Secundum quod requiritur ad hoc vt relatio sit realis, est vt in eo quod refertur sit aliquid positiuũ per quod referatur, in quo fundetur relatio. Si enim non per illud aliquid positiuum quod esset reale in se, sed per positiuum realiter existens in alio refertur, non esset realis relatio, sed esset relatio rationis tantum. Et propter hoc scitum non refertur realiter ad scientiam, quia scitum dicitur scitum non per aliquid existens in scito, sed per aliquid existens in sciente. & econuerso pater realiter refertur, quia aliquid ẽ in patre positiuum vnde refertur. & non refertur per positiuum existens in altero. Et ista duo sumuntur ex parte subiecti quod refertur. Alia autem duo quæ consequuntur sumuntur ex parte termini & obiecti. Quorum primũ est quod terminus ad quẽ est relatio sit realis. sicut eñ non entis ad ens nõ potest esse relatio realis, ita nec entis ad non ens non potest esse relatio realis. Secundum est quod terminus qui refertur sit realiter distinctus ab opposito termino ad quem refertur, saltem distinctum esse habeat in esse relatiuo ab illa relatione quæ est ad ipsum. & propter hoc relatio eiusdẽ ad seipsum non est realis, quia licet in rei veritate aliquid sit idem sibiipsi. tamen termini istius identitatis nõ sunt distincti realiter, quia nihil habet identitatem ad seipsum vt ad rem à se distinctam. Habet ergo esse relatio realis ex parte vnius termini. quãdo habet has quatuor prędictas cõditiones dato quod opposita relatio sibi ex opposito termino correspondens non sit realis sed rationis. Et isto modo relatio creaturæ ad creatorem est realis, quãuis creatoris ad creaturam sit rationis. Et similiter relatio scientiæ ad scibile est realis, licet scibilis ad scientiam sit rationis.

¶Ad sextum scilicet quod requiruntur ad relationem realem, quæ sic est realis quod etiam in opposito termino habet oppositam sibi relationem correspondentem, & sic secundum mutuam correspondentiã ex vtroque termino sunt reales, dicendum est quod prædictę quatuor cõditiones immediate positæ. & cum hoc vna alia quæ est quinta & hæc respicit vtranque relationem & vtrunque terminum, scilicet quod vtraque relatio sit eiusdem ordinis. Et vocant doctores hanc conditionem ponentes esse eiusdem ordinis, quia relatio vnius extremi sit infinita & extra omne genus, quod relatio oppositi extremi similiter sit eiusdem ordinis & conditionis quod similiter sit infinita & illimitata & extra omne genus. Et ista est in relationibus diuinis nam sicut relatio qua pater refertur ad filium est extra omne genus, ita relatio qua refertur filius ad patrem. Vnde mutuo sibi correspondent in hoc quod est esse extra omne genus & esse infinitum & illimitatum. Vel etiã dicũtur eiusdem ordinis si vna est finita & infra genus, quod relatio oppositi extremi similiter sit eiusdem cõditionis. Et illo modo sunt eiusdem generis & ordinis in humanis relatio patris ad filium & relatio filij ad patrem econuerso. Et quia relatio dei ad creaturam non est eiusdem ordinis cum relatione creaturę ad deum. Et ideo non potest esse realis relatio secundum mutuam correspondentiam ex parte vtriusque extremi.

¶Ad septimum potest concludi ex dictis, quod falsa est imaginatio quorũdam, qui imaginantur quod inter duo extrema relatiua sit vnica relatio qua vnum ad aliud referatur sicut in locali distãtia ẽ eadẽ distãtia nũero int̃ duo extrema, sicut vnus motus duorũ extremorũ, quod ẽ falsum, imo sunt duę relatiões nũero differẽtes aliquñ, aliquñ specie, aliquñ gñe, Nũero solum, vt cũ vnũ ęquale

refer-

refertur ad alterum. duo enim æqualia referuntur ad inuicem relationibus solo numero differentibus. Specie autem vt relatiua suprapositionis & suppositionis referuntur ad inuicem relationibus specie differẽtibus. sicut relatio domini differt specie à relatione serui. Genere autem cum relatiua sunt talis conditionis quorum vnum refertur relatione reali, & aliud relatiõe rationis, tunc enim referuntur relationibus genere differentibus. vt scientia & scibile.

¶Ad octauum potest concludi quod non est necesse quod si vna relatio vnius extremi est realis, quod relatio alterius extremi sit realis, Et ideo nõ est idem dicere quod relatio sit realis & quod habeat duo extrema realia, quia potest habere duo extrema realia. & tñ esse relatio rationis, non potest tamen econtra scilicet sine duobus extremis realibus esse relatio realis. Nec etiam est idem dicere ꝙ relatio sit realis, & ꝙ habeat correspondentiam realem relationi in opposito termino, quia potest esse realis sine hoc. Vnde habere correspõdentem realem relatiõem in opposito termino addit super hoc quod est esse relationem realem.

¶Ad nonum, scilicet quot modis contingit esse relationem realem. Dicendum est ꝙ in genere quatuor modis, quia omnis relatio realis est secundum q̃d fundatur in substantia vel quantitate vel qualitate, vel in pertinentibus ad actionem & passionem, vel habentibus rationem mensurę vel mensurabilis. Et sic contingit esse relationem. & hoc quintuplici genere, sicut prius expositum est.

¶Ad decimum, scilicet quomodo differat relatio à fundamento, vnum solum infero quantum est ad veritatem quam credo. scilicet ꝙ relatio non differat realiter à suo fundamento sicut differunt duæ res & duę naturæ, quarum vna non est alia. sicut similitudo & albedo super quam fundatur ratio similitudinis non differunt intrinsece. Sed tamen potest dici ꝙ differũt intrinsece, quia ipsa relatio importat aliquid ꝙ nõ est ipsum fundamentum. Illa enim res eadem formaliter quæ facit Socratẽ albũ, scilicet albedo, facit ipsum similẽ Platoni albo. nec similitudo aliquid intrinsece addit supra albedinem existentẽ in Socrate quod diuersum sit ab albedine, sed extrinsece similitudo super albedinem addit & importat coexistentiam alicuius existentis in Platone cui est similis, & hoc est albedo. si ergo fundamẽtum relationis & relatio & albedo & similitudo se videtur habere ꝙ sint idem intrinsece realiter. sed extrinsece ipsa relatio, vt similitudo addit coexistentiam alicuius alterius in aliquo respectu cuius per similitudinẽ est illi conformis. Hoc autem ꝙ realiter non differant probatur ratione communi: nam nullo modo videtur intelligibile ꝙ aliq̃d adueniat alicui rei de nouo differens realiter ab eo & ab omi quod in re erat. & sic faciens realem compositionem cum eo, & illud subiectũ in nullo sit mutatum, cum mutari secundum philosophum non sit aliud realiter quàm rem esse aliter nunc quàm priꝰ. Sed relatio potest aduenire alicui nulla mutatiõe facta in eo, sed in altero, vt si Socrates sit albus & Plato de nouo efficiat albꝰ, Socrati de nouo aduenit relatio similitudinis nullã in eo facta mutatiõe, sed in Platone. ergo videtur quod relatio nullo modo differat à fundamento, vt similitudo ab albedine. nec facit compositiõem cum eo, Et sic intrinsece sunt idem realiter, cum sine mutatione subiecti adueniat, ut patet in exemplo posito. Et idem dicitur. quinto metaphisice. Reliqua de hoc prætermitto.

¶Ad vndecimũ, scilicet de relatione rationis quot modis contingat dicendum est. Quid sit relatio rationis dictum est prius. Quot autem requiratur ad hoc ꝙ sit relatio rationis & quot modis cõtingat simul ostenditur. Nam cum relatio rationis sit in defectu relatiõis realis, vbicũq; deficit aliq̃d de req̃sitis ad relationẽ realẽ habitudine aliq̃ existẽte inter extrema, q̃cũq; ponitur modo, erit relatio rationis. Et hoc patet deducendo per singulos modos prius positos. Si enim contra primam conditionem non ens ponatur aliquam habitudinem habere ad ens, erit relatio rationis tantum. Sicut si ponatur ꝙ mortui fuerunt priores nobis viuẽtibus, hæc relatio priotum ad nos posteriores est relatio rationis. Si etiam contra secũdam ponatur quod aliud relatiuũ m referatur nõ per illud quod in ipso est, sed per illud quod in alio est positiue, erit relatio rationis. & sic refertur intellectum ad intelligentem, vel scitum ad scientem & huiusmodi. Si contra tertiam conditionẽ entis ad nõ ens sit aliqua habitudo. sicut ẽ cum dicimus, & non sumus priores posterioribrs futuris, ibi relatio importata per illam prioritatem est relatio ratiõis. Si autem contra quartam deficit in illis vbi consideratur aliqua habitudo quo termini relatiõum oppositi non sunt distincti in esse relatiuo saltem, non erit relatio realis, sed rationis. sicut contingit in relatione identitatis quando idem refertur ad seipsum. vt dicendo idem, eidem idem. Præter hos modos relationis rationis ponitur vnus alius. scilicet quando ponitur relatio rationis. ipsa enim relatio non refertur mediante alia relatione vel per aliam relationem. Vnde in creaturis paternitas non coniungitur subiecto per aliam relationem mediam. Et istos modos innuit doctor communis primo sententiarum. distinctione vicesimasexta, articulo primo. Et inde videtur doctores alij sumpsisse p oppositum relationis rationis ad relationem realẽ illa quatuor quæ debent requiri ad ipsam, de quibus dictum est prius. Sunt nihilominus multi alij modi relationis rationis. Sicut quando duo entia rationis referũtur ad inuicem in pluribus modis alijs, qui tamen oẽs reducibiles sunt ad istos.

PRAEDICAMENTVM V. ACTIO.

¶Diffinitiones dictionis.

Actio est secundum quam in id quod subijcitur agere dicimur. Quæ definitio per partes singulas sic declarat̃. Dicit em̃ actio & non agere, q̃ actio ẽ nomẽ, & agere verbũ. & ideo actio cũ sit nomẽ significat naturã quandã simplicẽ per modum p se stãtis. Sed agere cum sit verbum significat per modum fluxus. & ideo cum sit magis conueniens rationi prædicamenti modus significandi nominis quàm verbi dicitur actio & non agere, Dicitur autem secundum quã. Vbi notandum quod hæc præpositio secundum dicit habitudinem causę ad causatum. quamuis autem dicat in diuersis locutionibus diuersarum causarum habitudines. hic tamen dicit habitudinem causæ formalis, sicut si dicerem paries est albus secundum albedinem. Dicitur vlterius id in quod subijcitur. vbi sunt duo. Et ideo est intelligendum quod actio non solum requirit terminum à quo, sed etiam terminum ad quẽ, qui terminus est ipsum passum, Et ideo dicitur in id quod subijcitur, quod est ipsum passum. Actio autem non solum stat ad ipsum passum. sicut motus localis ad terminũ. sed penetrat & transmutat ipsum. ideo dicitur in id & non ad id. Dicit autem agere dicimur. & non dicuntur.

quia

quia in iſtis inferioribus non inuenitur omnis modus actionis niſi in homine ſolo, hic autem non diffinitur actio vt diſtinguitur contra paſſionem, ſed vt eam comprehendit. Quomodo autem ad inuicem ſe habẽt actio & factio infra dicetur.

¶Actio & paſſio ſunt vnus motus realiter, & ideo vnus actus duorum, ſcilicet agentis & patientis, ſed dicitur agentis per denominationem vt a quo, & patientis per realem receptionem vt in quo. Quomodo autem diuerſorum poteſt eſſe vnus actus declaratur ſic. Si duæ eſſent potentiæ tantum, nunquam ex eis fieret vnum ſecũdum eſſe, nec iterum ſi duo eſſent in actu ſimpliciter, nunquam ex eis fieret vnũ ſecundũ eſſe. Sed quando vnũ eſt in potentia, alterum in actu, ſicut patet in materia & forma, tunc fit vnum ſecundũ eſſe. Et hoc eſt verbũ phi. 2. de aīa, ꝙ nõ oportet q̃rere quõ ex figura ceræ, & cera fiat vnũ, eo ẽm ipſo qđ cera ẽ in potẽtia ad talẽ figurã, ex illis duob⁹ fit aliqđ vnũ. Ex q̃ patet quod nũquã vnũ eẽ eſt a duob⁹ quorum quodlibet ſit in actu vel quodlibet in potẽtia. Et per ſimile in propoſito, ſi eſſent duo quodlibet in actu vel quodlibet in potentia inquãtum huiuſmodi, nunq̃ agerẽt ad inuicẽ nec paterent̃, nec illis duob⁹ poſſit cõpetere vnus actus, ſed ſi vnum ſit in actu, alterum autẽ in potentia, quia eadem actio procedit ab agẽte & ſuſcipitur in paſſo, vnus & idem erit actus agentis & patiẽtis, ſed non eadem ratione, quia agentis in actu, vt influit, patientis autem vt eſt in potentia, & vt recipit actionem. Iccirco poteſt eſſe vt patet vnus actus, & ita realiter actio & paſſio vnus motus ſunt, ſicut eadem via eſt ab Athenis vſq; ad Thebas & econtra, & idẽ ſpacium a ſurſum vſq; deorſum. & à deorſum vſq; ſurſum. Vnus ergo & idem motus dicitur actio & paſſio, actio vt denominat ipſum agẽs a quo eſt & in quo nõ eſt, & paſſio vt denominat paſſum in quo eſt, & a quo non eſt.

¶Ex iſtis patet quomodo ſe habet actio ad agens & patiẽs. Cũ enim actio & paſſio ſint vnus mot⁹ qui eſt accidens in eis. Nullum autem accidens ſit in duobus ſubiectis, ſequitur quod cum paſſio ſit in patiẽte ſicut in ſubiecto, quod nullo modo ſit actio in agente ſicut in ſubiecto, ſed ſolum in patiente, & hoc idem patet, quia cum actio ſit quidam motus, ſi actio eſſet in agente, ſequeretur quod omne agens moueretur, quod eſt falſum. Relinquitur ergo quod actio & paſſio cũ ſint vn⁹ motus ſint in patiente ſicut in ſubiecto, & ipſum denominatur a paſſione & non ab actione, ſed idẽ actus non eſt in agente, ſed ab agente, & ab eo denominatur inquantum ab eo eſt & dicitur actio. Ex quo patet quod idem accidens aliquãdo denominat aliquid vt ſubiectũ in quo eſt, aliquando vt cauſam effectiuã a qua eſt. Primo modo denominatur paſſum. Secundo modo agens eodem accidente qui eſt vnus actus, ſcilicet actio & paſſio.

¶Quidam dicunt quod actio & paſſio ſunt diuerſæ res ab inuicem, & a forma quæ acquiritur ſubiecto. Vnde imaginantur quod per actionem & paſſionem fiat res, non ſicut per cauſam agentem vel materialem, ſed ſicut per quandam viam vſq; ad terminum, ita quod via non eſt cauſa agens, ſed eſt medium ꝑ quod fit tranſitus, ſic quod per actionem intelligatur agens attingere vſq; ad formam productam actiue, paſſum vero per paſſionem paſſiue. Sed huic opinioni non aſſentio, quia videtur eẽ directe contra philoſophũ. Alij dicunt ꝙ actio & paſſio ab inuicẽ vel a forma acq̄ſita nõ differũt realiter qđ ſic oſtẽdit̃. Actio & paſſio ſunt vnus mot⁹ & ſunt in patiente ſicut in ſubiecto, ergo ſunt quædam res cauſatæ in ſubiecto ab ipſo agente. Omnis autem res cauſata ab ipſo agente in paſſo eſt quædam forma. Nam forma & actus ſubiectum informãs vidẽtur eſſe idẽ. Quælibet autem forma in ſubiecto fit per aliquam actionem vel paſſionem. Tunc ergo ſi prima actio recepta in ſubiecto eſt forma & fit alia actione, erit proceſſus in infinitum, ſi autem non fit alia, eadem ratiõe forma quælibet poterit eſſe actio & paſſio, & iterum quælibet actio & paſſio erit forma recepta in ſubiecto. Et ideo ponit hæc opinio quod eadẽ res quæ dicitur forma, dicitur actio & paſſio, dicitur mot⁹ & mutatio. Dicitur enim forma ſecundũ quod dat eſſe rei in qua eſt. Dicitur motus ſecundum quod ipſa forma eſt in fieri & in fluxu. Dicitur autem mutatio ſecundum quod ꝑ eã ſubiectum ſe habet aliter nunc quam prius. Dicitur autem actio ſecũdum quod denominat agens inquãtum agens ipſa forma facit aliquid eſſe actu. Dicitur autem paſſio ſecundum quod aliquod patiens fit ea actu ſuſceptiue. Et ſecundum iſtos modos calor receptus in ligno ab igne calefaciente, dicitur forma acquiſita. Et dicitur calefacere ignis calefacientis, & califieri ligni patientis. Et dicitur calefactio prout nomine calefactionis importatur motus vel mutatio, & hãc opinionem reputo veriorem.

¶Actio & paſſio cum ſint eadẽ res, eſſe poſſunt duo diuerſa prædicamenta. Ad quod oſtendendũ præmitto duo. Primo quod diuiſio entis in decem prædicamẽta, vel cuiuslibet generis in ſuas ſpecies, non eſt diuiſio realis, quamuis ſit diuiſio eorum quæ ſunt realia. Nulla enim diuiſio eſt realis niſi eius quod fuit vnum numero ſecundum rem. Ens aũt reale decem ꝑdicamentorum vel quodcunq; genus reſpectu ſuarum ſpecierum, nunquam fuit vnum ens reale numero, licet autem diuiſio non ſit realis, cum quodlibet ens diuiſum eſt ens reale. Et ideo non oportet diuiſionem prædicamẽtorum vel generum quamlibet eſſe realem, ſed bene oportet quodlibet diuiſum eſſe rem veram. Secundo præmitto quod cum ens diuidatur in ens reale & rationis, quod omnia entia rationis & entitatem & differentiam habent a ratione. Et ideo nullum eſt in prædicamento, vt nunc ſuppono. Entia autem realia habent quandam veram entitatem, præter actum rationis ſpeculatiuæ. Sed aliquãdo poteſt idem re differre ratione a ſeipſo, vt Socrates ſedens a ſe non ſedente, & talia entia non creata ſunt in aliquo prædicamentorum. Quandoq; autem diuiſio talium poteſt eſſe rationis, q̃uis ipſa ſunt entia realia poſſunt eſſe in diuerſis ꝑdicamẽtis ex diuerſa cõſideratiõe ratiõis, ſicut ſupius expreſſe patuit in tractatu de q̃rta ſpecie q̃litatis. Ex iſtis ad ꝓpoſitũ quamuis actio & paſſio ſint vna & eadẽ res, & vnus actus, ſimpliciter tñ, ex diuerſitate rationis poteſt eſſe ꝙ faciãt duo ꝑdicamẽta, tñ q̄dlibet eorũ res vera eſt tã actio q̃ paſſio. Sed eorũ diuiſio & diuerſitas nõ eſt realis, ſed ſecundũ rationẽ tm̃. Vnde idẽ act⁹ differt ratiõe vt eſt ab hoc, & ſic ſumitur ꝑdicamentũ actiõis. Et vt eſt in hoc a quo ſumit̃ ꝑdicamẽtũ paſſionis. Et ẽ ſimile in exẽplo philo. iij. phyſico. q̄a eadẽ eſt via ab Athenis vſq; ad Thebas & ecõuerſo, ſed nõ ẽ idẽ diſtare, q̄a ille q̄ ẽ Thebis diſtat ab Athenis & nõ a Thebis, ille aũt q̄ eſt Athenis diſtat a Thebis & nõ ab Athenis, ſimilit̃ ſicut eſt eadẽ via int̃ Athenas & Thebas, nõ aũt idẽ diſtare, ita ſunt eadẽ res actio & paſſio, ſed non idẽ ꝑdicamẽtũ. Sed hic difficultas inſurgit, quia ſi differẽtia rationis faciat diuerſa ꝑdicamenta, ergo quælibet differentia rationis faciet diuerſa prædicamenta & ſic erunt quaſi infinita. Ad hoc dicendum eſt quod non q̃

 libet

libet differentia rationis faciet differentiam prædicamentorum, sed differentia illarum rationum, quæ non sunt reducibiles ad vnam rationem vniuocam. Talis autem differentia nõ excedit numerum decem prædicamẽtorum, propter quod non sunt nisi decem prædicamenta. Hoc autem supponatur ad præsens aliqualiter: in generali autem potest patere superius, vbi est posita prædicamentorum distinctio.

¶Actio manens, Actio transiens.

Actionum alia manens, alia transiens. Differunt quoq; ista tria, operatio, actio & factio, sicut magis commune & min⁹ commune, & respectu diuersorum obiectorum, quia operatio est commune ad actionem & factionem & actio ad factionem, omnis enim factio actio quædam est & non econuerso, quia non omnis actio factio est: omnis autem actio & factio operatio est, sed non ecõuerso, quia aliqua operatio est quæ propria & stricta acceptione, neq; est actio neq; factio. Igitur de factione loquẽdo, dico quod factio proprie est illa actio cuius principium est ars mechanica, q̃ assumit materiam exteriorem non solum ad vsum, sed etiam ad transmutationem in formam, sicut faber assumit ferrum, vt transmutet in cultellum, & domificator ligna vel lapides, vt transmutet ad formam domus, & talis factio est actio & operatio, & in talibus factionib⁹ semper propter operationem relinquitur aliquod operatum quod est finis præter operationem. Igitur facere est agere & operari, & factio est actio & operatio, quapropter non inconueniẽter dicitur quod ars sit recta ratio factibiliũ, quod est intelligendum de arte mechanica, & de ista quæ assumit materiam ad vsum, & non ad trãsmutationẽ ad formam. Et ideo artes mechanicæ factiuæ dicũtur. Actio autem proprie dicitur operatio cuius principium est vel potentia naturalis actiua, vel ars quæ assumit materiam solum ad vsum, & non ad transmutatiõem ad formam, verbi gratia de vtroq;, quia eñ ignis habet potentiã naturalem ad calefaciendum vel cõburendum, calefaciendo lignũ dicitur agere & cõburẽdo similiter, & tã calefactio q̃ cõbustio dicunt̃ actiones, sed nõ ꝓprie q̃a factiões nec calefacere nec cõburere ẽ ꝓprie facere sed agere. Similiter autem quando ars aliqua est actiua & eius actus in exteriorem transit materiam, non tamen assumit materiam ad transmutationem, sed ad vsum solum, talis operatio dicitur actio & nõ factio. Sicut habens artem equestrem assumit equum ad equitandum, & cytharizator cytheram ad cytharizandum. Vnde equitatio est actio trãsiens, & cytharizatio, & q̃dlibet est operatio & actio, sed nõ proprie factio. Et q̃dlibet, scilicet equitare & cytharizare est agere & operari, sed non proprie facere. Vnde pręter sciẽtias factiuas sexto metaphysicæ, ponuntur actiuæ conuenienter. Operatio autem istis conuenit & vltra: Vbi intelligendum quod formæ quæ sunt actus dupliciter per aliquam dictiõem significari possunt. Vno modo per modum per se stantis & permanentis. Et quia natura nominis est sic significare, ideo semper forma sic significatur ꝑ nomen, vt forma lucis per nomen quod est lux, & forma albedinis per nomen quod est albedo. Alio modo eadem forma significatur per modum actus, & cuiusdã mot⁹ fluxus & fieri. Et quia verba tali modo sunt significatiua, ideo forma aliquãdo significatur per dictionem verbalem & tunc videtur importare quendam fluxum, & motum, & per consequens quendam actum, & sic forma lucis significatur verbaliter per hoc verbum lucere, & forma quæ est calor per hoc verbum calere & albedo per hoc modum albere, calor enim & calere idem sunt, quãtum ad principale significatum. Lux etiam & lucere idem sunt, quia vtrumq; importat ipsam formam lucis, sed nomen quod est lux per modum ꝑmanẽtię, lucere autem quod est verbum per modũ actus cuiusdam & fluxus, & ideo cum lucere sit concretum verbale, significat quidem ipsam formam lucis ꝑ modum act⁹ fluẽtis in subiecto, ipsum subiectum cõnotãdum. Vnde lucere nihil aliud est q̃ lucẽ habere & in actu lucis esse. Operatio ergo prout abstrahit ab actione & factione conuenit actui formali, qui est lucere, vnde lucere potest dici operatio & non actio, vel factio proprie loquendo, quia nihil est facere actiue, sed est ipsa forma. Vnde nomen operationis conuenit isti actui formali. Patet ergo quæ est differentia inter actionem & factionem & operationem, quia factio est ꝓprie artium mechanicarum & artificialium. Actio autem est potentiarum & subiectorum naturalium, & artium materiam ad vsum solum assumentium. Operatio hoc vltra hoc est actuum formalium, quorum ꝓprie non est factio nec actio, aliquando tamen vsus loquentiũ accipit vnum pro alio, & tunc sumitur equiuoce, sicut qui diceret quod pictor faceret parietem album, & albedo facit parietem album, quia ibi facere equiuoce sumitur. Pictor enim facit parietẽ album effectiue, & hoc est facere proprie: albedo autem albũ formaliter, & hoc est facere improprie, quia hoc nihil aliud est quam parietem habere actum albedinis, vel actu habere ipsam albedinem, vel esse in actu albedinis quod est albere, quæ omnia idem sunt realiter.

¶Operatio manens & transiens sic sumitur, quia operatio manens est quæ manet in operãte, ita quod non transeat in exteriorem materiam, sicut intelligere, velle lucere, & huiusmodi. Sed operatio trãsiens est illa quæ ab operante transit in exteriorem materiam, in qua suscipiatur, sicut calefacere est transiẽs, quia trãsit in materiam ligni, & illuminare & domificare. Vnde breuiter dicendum quod omnis actio quæ ab agente recipitur in aliqua materia inquãtum actio transit, dicitur transiens. Quamuis ergo hæc sint dicta cõmunia, tamen vt adhuc fiat amplius manifestum, attendẽdum est aliquod speciale iuxta quorundam doctorũ subtilium sentẽtiã. Vbi sciendũ secundũ eos ꝙ operatio manens est pura receptio actus in subiecto, & nõ est aliquid agere effectiue, sed est vel recipere purũ q̃tum ad principium materiale, vel quantũ ad principiũ formale est facere formaliter tale ꝙ nihil est aliud q̃ esse in actu formali ipsius formę. Hoc aũt quod dico ꝙ operatio manens non est aliquid agere effectiue, intelligo supposito hoc quod multum videtur rationabile. s. ꝙ nihil vnũ & idem sit actiuũ & passiuũ respectu eiusdẽ, quia si aliquid per accidẽs posset esse ꝓductiuũ alicuius actus & susceptiuum eiusdem secũdum idem, tunc operatio illa manens esset aliquod ꝓducere effectiue, sicut aliqui ponunt de intellectu & actu suo. Ad hæc ergo ostendẽda pręmitto ꝙ, omnis operatio est alicuius. Hoc aũt q̃d dico alicui⁹ est casus genitiui, & importat habitudinẽ causę seu principij. Sed aũt quatuor causę, sc3 efficiens & finalis, q̃ sunt extrinsece effectiui, & formalis & materialis, q̃ in cõpositis ex materia & forma intrinsece sunt & de essentia rei, non aũt in aliis.

Quamuis

Quamuis igitur omnib⁹ talibus attribuatur operatio, causæ tamen finali non attribuitur alia causalitas a causante agentis, pro eo quod eius amore agens agit, & in hoc consistit causalitas eius. Attribuitur ergo operatio agenti & formę & materię, & est operatio cuiuslibet, sed est materię sub habitudine principij materialis. Vnde operatio est ipsi⁹ principij materialis sicut susceptiui, qa eius est recipere actionem & perfectionem. Est autem formę sicut principij quod facit formaliter tale, quod nihil est aliud quam dare actū formalem formaliter. Principij autē effectiui est tanquam eius quod facit tale effectiue, sicut lucere in luna est operatio effectiue, & sicut causę efficientis ipsius solis qui causat lucem in luna. Est etiam lucere ipsius lunę tanquam principij materialis & susceptiui, quia ipsum lumen suscipit. Et est etiam lucere opertio ipsius lucis tanquam principij formalis, cui⁹ est dare actum formalem formaliter. Ex quibus patet q̄d operatio est cuiuslibet principij & materialis & formalis & efficientis, sed sub diuersa habitudine. His suppositis videt̄ mihi, saluo semper iudicio meliori, quod operatio principij effectiui semper est transiens per se loquendo, quamuis per accidens possit esse manens, vt si aliquis faceret actum in seipso, ita quod idem secūdum idem esset agens & patiens, si hoc esset possibile. Quod autem operatio principij passiui sit manēs, patet satis ex se, sicut lucere manet in lucēte, quia solū passiui est recipere & non extra emittere, inquantū esset illius passiui. Quod etiam operatio principij formalis sit manens patet: Nam operatio principij formalis, non est aliud quam esse formā qua aliquid est tale formaliter, nec differt ab ipsa forma nisi in voce significante. Ipsa enim forma vt sumitur sub habitudine principij formalis, significatur nominaliter. Et vt sumitur sub habitudine operationis significatur verbaliter, & sic formalis operatio formæ quæ est lux est lucere. & albedinis est albere, & caloris calere. Et patet quod hęc oīa manent sicut lux in lucente, & albedo in albedine, calor in calescente. Est tamen sciēdum quod aliter est manens operatio principij passiui, & aliter principij formalis, quæ dupliciter differunt. Primo quia ipsa operatio principij passiui quæ est eius non actiue, sed susceptiue, est in ipso principio sicut in subiecto, & sicut superaddita perfectio realiter differens ab eo, sicut lucere solis vel lunæ differt a sole & luna, quę sunt susceptiua lucis. Operatio vero principij formalis manens q̄ ē esse reale formaliter, nō ē in ipso principio formali sicut in subiecto, nec ē aliqd additū ipsi formæ ab ea diuersum, sed est in materiali principio realit̄ sicut in subiecto eo modo quo etiam ipsa forma. Vnde lucere, calere, albere nō differunt a luce, calore & albedine, nec lucere est in luce sicut in subiecto, sed in lucēte, & idē est in alijs. Sed secūdo differunt, quia operatio principij passiui est recipere actum ab alio sicut a causa efficiente reducente ipsum de potentia ad actum. Operatio autem principij formalis absolute accipiendo pro eo quod est esse formaliter, tale non importat esse ab alio sicut a causa efficiente. Vnde lucere in luna quamuis habeat causam effectiuam, sc3 ipsum solem, tamen prout est opatio lucis, nō est a lucente effectiue. Quod autem opatio principij effectiui p se loquēdo sit trāsiēs & non manēs, patet, qa illa opatio dicit̄ trāsiens & nō manēs, q̄ respicit illud a quo est realis operatio, vt eius a quo est, & non vt eius in quo est. Sed operatio principij effectiui est huiusmodi, quia est eius vt in quo est nisi per accidens, si forte possent concurrere in idem principium actiuum vel passiuum, quod multi reputant impossibile,

Et confirmat̄ hoc quod operatio actiui principij semper saltem per se sit transiens, quia quinto metaph. dicit̄ quod potentia actiua est principium transmutandi aliud inquantum aliud. vnde talis actio transiens semper est in alio simpliciter. Si autem est in eodem, hoc erit per aliquam differentiam passiui ab actiuo quęcūq; sit illa. Ex dictis concludo quod subtiliter inuenti patet ex dictis quod operatio respicit principia sua sub diuersa habitudine, quia operatio respicit principium passiuum vt in quo est, formale vt quod est, efficiens vt a quo est. Secundo concludo, quod hæc distinctio potest stare cū dictis cōmunibus, qa non videt̄ habere diuersitatē nisi quantū ad principiū effectiuū, de quo patet q̄ si loquimur p̄ se cū non sit idē agēs & patiens, semper operatio erit transiens, & sic intelligere nullo modo esset actio realis nisi solū grāmaticalit̄, sicut lucere respectu lucis, sed solum intellectio esset actus intellectus vel intellectionis receptus in intellectu causatus effectiue ab obiecto, & sic esset intelligere actio manens & per modum principij formalis & materialis, quod multi ponunt. Si autem contingat quod per accidens sit aliquid idem agens & patiens, sicut quidā dicūt quod intellectus est productiuus suę intellectionis & receptiuus, sicut actio agentis in tali operatione erit manens, quia non transit in alterum subiectum, & erit eius vt a quo & vt in q̄. Et sic intellectio erit operatio manens tam respectu principij actiui quam formalis & passiui. Et idem dico de videre & similibus, non tamen determino plus pro nunc an intelligere & videre sint actio solum grāmaticalit̄, ita quod solum sint actus obiectorum & non actiones potētiarum, vel sint etiam potentię actiuę, & ita sint potētiarum actiones.

¶Operatio manens & trāsiens cōiter ponitur quod conueniunt in hoc quod vtraq; potest dici operatio, tam trāsiēs q̄ manēs, quia nomen operatiōis est vtriq; cōe. Differunt autem in tribus. Primo qa si velimus p̄prie loqui omnis operatio transiens dicitur operatio, & vltra hoc actio vel factio. Actio quidem respectu agentis, cuius actionis principium est potentia actiua naturalis, cuius act⁹ in alio recipitur ab agente, & si non in alio vt supposito, in alio tamē vt in subiecto. Et itē cuius principiū est ars vel sciētia actiua, quę assumit materiā exteriorē in quā transit solū ad vsum. Factio aūt respectu agentis artificialis, cui⁹ principium in agendo est ars mechanica, & transit in materiam exteriorem artificialium. Operatio autem immanens si p̄prie loq; volumus, nō dicit̄ actio neq; factio, maxime si operatio immanens sit solū illa quæ est operatio principij passiui & formalis & non effectiui. Si autem posset dici operatio manēs aliquo modo principij actiui, tunc posset dici actio, licet non factio, quicquid tamen sit de hoc, large loquēdo operationem immanentem vsus loquentium vocat actionē, sed hoc est valde larga acceptione. Secundo differunt operatio manēs & transiens, quia operatio manens est perfectio operantis, vt lucere est perfectio lucēti & huiusmodi, sed operatio transiens est perfectio operati, sicut ędificare est perfectio ędificij, & de alijs. Hęc autem differētia si applicetur ad prædicta potest patere. Si enim accipiamus operationem manentem esse principij passiui, quia omnis eius operatio quę est eius solum vt susceptiui, est perfectio eius & non alterius susceptiui, cum nullum accidens sit in duobus subiectis, vt patet, quia illa operatio quæ est principij passiui est ipsius operantis isto modo, & nullius alterius. Si autem accipiamus opera-

tionem principij formalis modo prius declarato, patet
quod etiam est eius perfectio, non quidem superaddita
vt pri⁹ dictum est, sed eius quod facit tale formaliter. Si
autem ponamus operationem principij efficientis sem-
per transeuntem, sic non esset perfectio operãtis aliqua
vt in quo, sed vt a quo. Sed si ponat̃ quod aliquod agens
est principium operationis vt a quo per modum agen-
tis, & vt in quo per modum suscipientis simul, sic quod
non transeat in aliud subiectum. sic talis operatio erit ꝑ
fectio operantis & vt in quo est operatio subiectiue, &
vt a quo est effectiue. Tertio differunt in hoc ꝙ nulla o-
peratio manens constituit aliquod operatum præter o-
perationem, vt videre, intelligere, lucere, & huiusmodi.
Sed operatio in exteriorem materiam transiens est du-
plex. Quãdoq; em̃ aliquis exteriorẽ, materiam assumit
solum in vsum, sicut equum ad equitandum, & cytharã
ad cytharizandũ. Quãdoq; autem assumitur materia nõ
solum ad vsum, sed etiam vt immutetur ad aliquam for
mam, sicut cum artifex facit lectum aut domum. Igitur
operatio transiens in qua materia solum in vsum assumi
tur, non habet ex sui natura quod aliquod aliud opera-
tum manens per se & directe constituatur, sicut nec ope
ratio manens, & sic in vtraq; operatione tam manente q̃
transeunte, illo modo operationes sunt fines. Sed in ista
operatiõe transeunte in qua assumitur materia vt trãs-
mutetur ad formam præter operationem, constituitur
aliquod operatum, & illud præter operationem est fi-
nis, sicut domus vel lectus.

¶ Prædicamentum. VI. passio,

DE sexto prædicamento quod est passio
nũc agendum est. Vbi suppositis his quę
dicta sunt supra in prædicamento quali
tatis de passione. vbi actum est de tertia
specie qualitatis, & itẽ illis suppositis quę
dicta sunt in capitulo ꝑcedenti de prædicamento actio
nis, non restat dicendum nisi vnũ, scilicet quid sit passio
definitiue. Ad quod dicendum quod autor sex principi
orum definit sic passiõem, Passio est effectus illatioq; a-
ctionis. Vbi considerãdum, quod sicut patere potest ex
dictis in prædicamento actionis, in passione est duo cõ
siderare. Primo, scilicet, quod ipsa est forma patientis si-
bi ab agente impressa, & quantum ad hoc dicitur in de
finitione, quod passio est effectus actionis. Secundo con
sideratur in passione, quia ipsa est actus fluens continue
a virtute actiua agentis in ipsum, & quantum ad hoc di
citur illatio actionis. Bene ergo definitur passio vt dica
tur effectus actionis inquantum est quædam forma ab
agente transfusa in passum & dicatur etiam esse illatio
actionis inquantũ illa forma est in fieri & fluxu. Cętera
dicenda circa passionem dicta sunt superius locis ꝑalle-
gatis, & ideo de passione tantũ dictum sufficiat.

¶ Prædicamentum. VII. quando.

QVantum ad ad prædicamentum quando
dicẽdũ est vnũ tantũ, sc3, quid est definiti
ue Ad quod dicendũ est, ꝙ autor sex prin
cipiorum definit ipsum sic. Quando est
quod derelinquitur ex adiacentia tempo
ris circa rem temporalem. Vnde intelligẽ
dum quod quando hic accipitur nominaliter licet inde-
clinabiliter. & ideo potest pręd icari de suis speciebus si
cut cætera genera. Dicitur autem quod sit illud quod re
linquitur ex adiacẽtia temporis, quia tempus nõ est qñ,
vt patet in libro sex principiorum, sed ẽ aliqd derelictũ ex
mensura applicata quæ est tempus ad rem tẽporalẽ
mensuratam, vnde fluente & transeunte tp̃e, quando
derelinquitur. Dicit aũt ex adiacẽtia temporis & non
ex inhęrentia, ad denotãdum quod quãdo est accidẽs
ab extrinseco. Dicit aũt circa rem tẽporalẽ nõ sine cau
sa, vbi intelligendum est quod præter mensuram (quę
est tempus) sunt alię mensurę duæ, scilicet æternitas &
æuũ, de quibus supra habitũ est cũ ageret̃ de ꝑdicamẽ-
to quãtitatis. Quia ergo æternum quod est deus po-
test comparari ad suam mensuram, quæ est æternitas,
iccirco consurgit in intellectu quoddã qñ, qd̃ põt dici
quando æternitatis. Idem etiã de comparatione & ap
plicatione æui ad æuiternum. & ideo secũdũ hoc esset
triplex quãdo, sc3 qñ tp̃is, qñ æui, qñ æternitatis. Qñ er
go temporis est ꝓprie prædicamentũ, quia causatur
ex mensura fluente, vel relinquitur ex sui adiacentia ip
so fluente. Quia vero æuum & æternitas non sunt mẽ
surę fluentes & successiue nec fluentium, sed permanẽ
tes & permanentiũ, ideo quãuis ibi ꝑ noĩs extensionẽ
vtamur qñ, tamẽ nõ proprie est prædicamẽtũ, sed lar
ge, ideo dicit autor sex principiorum circa rem tempo
ralem, ad excludendum quando æui & æternitatis.

¶ PRAEDICAMENTVM VIII. Vbi.

VBi aũt est octauum prædicamentũ. Cir
ca quod videnda sunt tria. Primo quid
est vbi. secundo in quibus est vbi, tertio
quomodo se habet ad locum. Quantũ
ad primum sciẽdũ quod autor sex prin
cipiorum definit sic vbi. Vbi, est circunscriptio corpo
ris a loci circunscriptione procedens. Vbi intelligendũ
secundũ Albertũ, ꝙ triplex est circũscriptio, Vna secũ
dũ q̃ locus circũscribit locatũ, & ista est actiua. Alia est
corporis contenti, qua scilic3 circunscribitur a loco, &
ista est passiua. Et tertia quæ resultat ex vtraq;, & hæc
est vbi, secundum quod est prædicamentũ. Et hic est
modus essendi ipsius vbi secũdũ quod accipit̃ vt specia
le prædicamentum, & distinguitur ab omnibus alijs
prædicamentis Licet autem vbi non sit circunscriptio
loci actiue, nec locati passiue, tamen radicaliter funda-
tur in corpore circunscripto sicut in subiecto. His visis
patet quid dicitur in definitione, quia vbi est circunscri
ptio corporis, hoc dicit quod radicaliter fundatur in
corpore circũscripto sicut in subiecto. Procedens a cir
cunscriptione loci hoc dicit, quia vbi resultat ex acti-
ua & passiua circunscriptione loci & locati. Non enim
a loco immediate causatur vbi, sed a loci circunscripti
one. A loco enim immediate causatur circunscriptio
actiua quæ secundum aliquos est in genere actionis,
sed vbi procedit nõ a loco immediate, sed mediãte in
loci circunscriptione actiua & locati passiua.

¶ Vbi solũ inuenit̃ in corporibus. Ad quod sciendũ ꝑ
mitto, quod aliqd est in loco tripliciť. Vno modo cir-
cunscriptiue, & sic omnia corpora citra vltimam sphe
ram sunt in loco, quia ab aliquo corpore circunscribũ
tur & concludũť. Alio modo definitiue, vocat̃ autem
esse definitiue in loco, quando sic est in vno determina
te ꝙ non in alio, q̃uis non sit circunscriptiue ibi: & isto
mõ aĩa sepata & angel⁹ sunt in loco. Tertio mõ aliqd
est in loco per exhibitionẽ suæ ꝓsentiæ, & isto mõ de⁹
est in loco & non circunscriptiue nec definitiue, pro-
pter hoc ponitur esse non solum in loco, sed vbicunq;,
quia cuilibet rei præsens est non circunscriptus vel li-
mitatus vel definitus. Hoc supposito patet quod
vbi solum inuenitur in rebus corporalibus, cum enim
pro-

procedat a loci & locati circunscriptione. Deus autem & & angelus & anima non sunt in loco circumscriptiue, in vacuo etiam vel vbi nullum corpus est, non possit circũscriptio esse actiue vel passiue: iccirco sequitur quod quã uis aliqualiter immaterialibus locum attribuamus (dicimus enim deum esse vbiq;) licet non definitiue nec circumscriptiue: & angelum & animam esse in loco, non circumscriptiue, sed definitiue, quando per tale esse in loco eius attribuimus vbi, non est vbi tale prędicamentũ, sed est imaginatum vbi. Ex eo enim quod conspicimus sic ei apparentia esse in loco, imaginamur idem in spiritualibus, & ita eis attribuimus, sed non est verum vbi prędicamẽtale, sed ad illius modum imaginatum. Idem est etiam extra vltimam spheram, cum ibi non sit corpus cõtinens & contentum, nec locus nec locatum, sed solum loc⁹ imaginatus, ita etiam quando eis attribuimus vbi, non est ibi vbi reale vel prædicamentale, sed solum imaginatum. Sicut etiam imaginamur quando, in tempore imaginato antequam esset tempus a mundi principio, vel postquam desinet in mundi termino, quia illud quã do non est reale, sicut nec tempus, sed solum imaginatum sicuti & tempus.

¶Vbi & locus realiter sunt diuersa, & realiter differunt. Locus enim videtur esse sicut causa a qua procedit vbi. Cum enim locus sit vltima superficies corporis ambientis, vt dicitur 4. physicorum, & vbi procedat a circunscriptione loci actiua & locati passiua, vt dictum est, sequitur quod realiter sint diuersa. Item secundo quod locus est in corpore continente sicut in subiecto, cum sit eius vltima superficies, sed vbi est in cõtẽto & locato corpore sicut in subiecto, vt patet p autorẽ sex principiorũ.

¶PRAEDICAMENTVM. IX,

¶Situs siue positio.

Positio dicitur quinq; modis. Primo dicitur positio immediatum principium demonstrationis demonstrans, & sic sumita philosopho primo posteriorũ, vbi diuidit principium demonstrationis immediatum in positionem & suppositionem. Secundo dicitur potentia extranea vel singularis sententia alicuius famosi in scientia, & sic sumit philosophus primo Topicorum, quod positio Eracliti fuit, contradictoria simul verificari. Tertio idẽ est quod fundamentum alicuius quæstionis in solutione positũ. & isto modo dicuntur respondentes facere suam positionem. Et adhuius similitudinem iuristę articulos positiones dicunt, qđ debent probare dicendo: Ponit, scilicet talis, quod probare intendit. Quarto idem est quod ordinatio partium in toto, & sic ponitur in prædicamento apit. de quãtitate, vbi dicitur quod quædam quantitas constat ex partibus habentibus positionem. Quinto ẽ idem quod ordinatio partiũ in loco, & sic est speciale p̃dicamentum: & sic hic positionem accipimus.

¶Positio prout est prędicamentum, ab authore sex principiorum definitur sic, Positio est quidam partium situs & generationis ordinatio. Ad cuius definitionis intelligentiam sciendum est quod secundum Albert, situs primo & principaliter nominat ordinationem partium in loco, secũdario autẽ nominat ordinationem partium in toto, & hoc per relationem ad locum. Ex his autem duobus causatur modus essendi positionis per quod est p̃dicamentũ & per q̃ distinguitur ab oĩbus alijs p̃dicamẽtis. s. q̃ sit ordo partiũ in toto p cõparationẽ ad locũ.

Et propter hoc dicit in dicta definitiõe quod positio est quidam partium situs, quia hoc est quidam effect⁹ agẽtis in passum, ex hoc enim sequitur talis ordo partium in toto in comparatione ad locum, quia agẽs habet tale dominium super passum, ideo subditur & generationis ordinatio, id est, ordo causatus a generatione. Hic autem generatio large accipitur, & sensus est a generatione, id est, ab agentis actione.

¶Ex hoc patet quomodo differunt positio q̃ est speciale prædicamentum, & positio quæ pertinet ad specialem & determinatam speciem quantitatis. Et quia positio prout pertinet ad determinatam speciem quã titatis, non dicit nisi ordinationem partium in toto, sicut ordinationem partium corporis in corpore. Positio autem prout est speciale prædicamẽtum dicit & importat ordinatiõem partium in toto, nõ absolute, sed in comparatione ad locum quo diuersę partes totius diuersimode situantur &c.

¶PRAEDICAMENTVM. X. Habitus.

Decimum & vltimum prædicamentum dicitur habitus. Cuius declaratio & notificatio supponit ea quæ dicta sunt supra, de multiplici acceptiõe nõis, habitus, & qũo est prædicamentum & qũo post prædicamẽtum, & quomodo prima species qualitatis. Istis ergo suppositis omnibus quæ ad naturam habitus pertineant in genere quæ supra dicta sunt cũ ageretur de prima specie qualitatis, restant duo solum dicenda de habitu, vt est prædicamentum. Primum est quid est, secundum quorum vel in quibus est.

¶Quãtum ad primum sciendũ quod autor sex principiorum definit sic habitũ prout est prædicamẽtum. Habitus est adiacentia corporum & eorum quæ circa corpus sunt. Ad cuius definitionis intelligentiã sciẽdũ quod secundum Albertum triplex est adiacẽtia. Vna scilicet corporis qua corpus figurat & terminat ea quę sunt circa corpus secundum suam propriam figurationem, & hæc adiacentia est actiue a corpore figurante. Alia est adiacentia q̃ est eorũ q̃ sunt circa corpus secũdum quod talia figurantur & determinantur a corpore, & hæc est quædam passio. Hæ aut duæ adiacentię non sunt duæ res distinctę realiter, sed solum differunt sicut actio & passio, vnde sunt vnus actus, sed adiacẽtia actiua est corpore ã figurãte, & eadem passiua in corpore figurato. Est autem tertia adiacentia quę causat ex his duabus, sc; quod vtrũq; vtriq; adiacet, & hęc adiacentia est habitus. Et sic patet ps definitionis quã dicitur, quod habit⁹ est adiacentia. Vlterius autem sciendũ est quod aliud est inhęrere & aliud adiacere, qa inhęrẽtia dicit proprie modũ accidentis q̃tũ ad suum esse. Accidẽtis eñ esse est inesse, & ideo nullo mõ põt conuenire substantiæ completę, quod eñ vere est nullaccidit, vt dicit primo physi. Sed adiacentia ,p hic sumitur, dicit q̃dã applicationẽ rei pse existentis ad aliã rem. & hæc conuenit substantiæ, sicut vestimentũ adiacet corpori quorum quodlibet ẽ substãtia. Ergo inhęrẽtia ,p̃prie est solũ accidentis, adiacentia solũ substantiæ applicabilis ad aliã substantiã, quarũ quælibet est per se subsistens, ideo albedo inhęret parieti, sed nõ adiacet, vestimentum autem adiacet, sed non inhęret corpori. Ex quo patet quod quamuis habitus qui est post prædicamentum, & habitus qui est prima species qualitatis sit ipsorum accidentium, habitus tamen qui est prędicamentũ, nullo mõ est accidẽtiũ, sed substãtię;

 non

non cuiuſlibet niſi quantitatiuę & corporalis, cui altera aliquo modo eſt applicabilis, modo qui in ſequenti cap. dicetur, & ideo in definitione dicitur, ꝙ habitus eſt corporum & eorum quæ circa corpus ſunt. Vlterius autem ſciendum eſt quod in eo quod dicitur corporum, tangiť cauſa finalis habitus, nam omnis habitus eſt finaliter inuentus, aut propter decorem, aut propter tegumẽtum, aut propter tuitionem corporis. In eo autem quod dicitur eorum quæ circa corpus ſunt, tangitur materia aliqualiter, non ex qua, quia iſta carent omnia accidentia, ſed in qua. Et ita patet quid eſt habit⁹ vt eſt p̄dicamẽtũ.

¶ Ex dictis patet ſecundo, ſcilicet quorum eſt habit⁹ & in quibus. Dictum eſt enim quod non eſt accidentium ſed ſubſtantiarum, nec omnium ſubſtantiarum, ſed corporearum: quarum quomodo ſit, dicendum eſt. Vbi intelligendum quod ſicut dicit Commentator ſuper 5. metaphyſice, prædicamentum habitus accipitur ex adiacẽtia continentis ad contentum, non prout continens habet contentum, ſed prout contẽtum habet continens, vt arbor corticem, homo veſtem. Cõſtat autem quod hæc habitudo contenti ad continens non eſt ſecundum oẽs partes indifferenter corporis contenti, ſed ſolum ſecundum exteriores. Nullus autem habitus eſt appropriatus toti corpori, ſed habitus appropriatur partibus corporis quæ habent denominare ſuum totum, ſicut galeatum eſſe appropriat ſibi caput, vt calceatum pedes, & tñ cum homo eſt galleatus in capite dicitur ſimpliciter galleatus. Ex quo ſequitur quod habitus nõ debetur alicui corpori niſi organizato vel habenti diuerſitatem partiũ. Et hinc eſt ꝙ inanimatũ ſicut lapides & huiuſmodi non dicuntur proprie habere habitum. Et hoc innuit autor ſex principiorum quando dicit, quod definitio ipſius habitus non eſt accipienda ſecundum totum corpus, ſed ſecundum diuerſas partes. Ex his igitur breuiter concluditur quorum eſt & quibus conuenit habitus prout eſt prædicamentum, quia non eſt accidentium, ſed ſubſtanſtantiarum nec ſubſtantiarum omnium, ſed corporaliũ, nec corporalium omnium niſi habentium diuerſitatem partium, ſicut ſunt viuentia, nec ſecundum omnes partes niſi ſecundum exteriores, quamuis tamen in omnibus viuentibus inueniatur, vt arbor habet corticem, equus ſellam, homo veſtem, tamen magis proprie eſt in vſu reſpectu eorum quæ ſunt circa hominem. Ex dictis patet aliquid circa decem prædicamenta quantum de modulo ingenij mei circa ea cõcipio, & hic explicandum ſecũdum intentionem propoſitam iudicaui aliquas ſubtilitates & difficultates ſpeciales q̃s doctores moderni circa iſta diſcutiunt: & ſpecialiter circa vltima ſex p̄dicamẽta, de quibus pertranſeundo ex certa ſcientia hic nihil volui pertractare.

¶ De his quæ prædicamenta conſequuntur, & hoc nomine Idem.

Nunc videndum eſt de quibuſdam q̃ conſequũtur ipſa p̄dicamẽta, vel oĩa vel plura, q̃ ab aliquibus propter hoc poſtp̄dicamẽta vocantur. Et primo dicetur de noĩe, q̊ importať identitas.

¶ Itaq; cũ ſecundũ philoſophũ 5. metaphyſice, vnũ in ſubſtãtia faciat idẽ, vnũ in q̃ntitate faciat eq̃le, vnũ in q̃litate faciat ſimile, ſi vellem⁹ ptrãſire nõ oportet pl⁹ dicere de eodẽ, niſi qđ ſupra dictũ ẽ, de vno, cũ de tranſcẽdẽtibus erat ſermo. Vnde breuiter ꝙ modis & qb⁹ dicitur vnũ & aliqua dicunť vnũ, tot modis dicitur idem, & tot modis aliqua dicuntur eſſe eadem. Sed vt fiat explicatius manifeſtũ, ſciendũ ꝙ ſcđm philoſophũ quinto metaph. aliqua dicuntur eadem dupliciť, ſcilicet per ſe & per accidens. Per accidẽs aũt dupliciť. Vno mõ vt dicať accidens per ſe, & ſubiectum p ſe. Alio modo vt dicatur ſimul vtrũq;. Primo em̃ mõ dicuntur aliqua eſſe eadẽ p accidens tripliciter. Primo quando duo accidentia dicuntur de eodem ſubiecto, vt ſi dicatur albedo & ſcientia de Socrate tũc ſciẽtia & albedo ſunt idẽ per accidens. Scđo quãdo accidẽs diciť de ſubiecto, vt albedo de Socrate tũc Socrates & albedo ſunt idẽ per accidens. Tertio quando ſubiectũ dicitur de accidẽte, vt ſi diceretur albũ & Socrates. ibi Socra. & album ſunt idem per accidens. Si autem dicantur ſimul ſubiectũ & accidens, hoc fit tripliciter. Primo quando de ſubiecto ſimplici prædicatur ſimul ſubiectum & accidẽs, vt hic homo eſt homo albus. Secundo quando de ſubiecto & accidente prædicatur accidens ſolum, vt homo albus eſt albus. Tertio quãdo prædicať ſubiectũ & accidẽs ex parte predicati de ſubiecto & accidente ex pte ſubiecti, ita ꝙ accipiať totũ ſimul ex pte p̄dicati & ſubiecti, vt hic homo albus eſt homo albus. Omnibus em̃ iſtis modis iſta ſunt eadem per accidens. Per ſe autem dicuntur eadem dupliciter. Aut abſolute, aut in reſpectu ad aliud. Abſolute dicuntur eſſe eadem quęcunq; ſunt vnum numero, habentia idem eſſe naturale, vt Socrates Socrati. In reſpectu aũt ad aliud ſunt aliqua eadem tripliciter per ſe. Primo reſpectu ſpeciei, & ſic dicuntur aliqua eſſe eadem ſpecie quæcũq; continentur ſub ſpecie vna, vt Petrus & Socra. ſunt ſub homine, & iſto modo ſunt etiam aliqua vnum proprie & definitione, quia quæcunq; ſunt vnius ſpeciei, habent eandẽ definitionem & idem proprium ſubſtantiale. Alio modo reſpectu generis, & ſic dicuntur eadem genere quęcunq; ſub eodem genere continentur, vt homo & leo ſub animali. Alio modo reſpectu alicui⁹ analogi, & ſic ſubſtantia & accidens ſunt vnum & idem in ente, qđ per ſe dicitur de vtroq;. Breuiter autem cõcludo quot modis dicitur vnum tot modis dicitur idem, & quot modis dicuntur aliqua eſſe vnum, tot modis dicuntur eſſe eadem.

¶ Nomina alietatẽ importantia quatuor, Diuerſum. Differens. Simile. Oppoſitio.

Sciendũ eſt quod eidem opponitur diuerſum, vnde ſunt paſſiones entis inquantum ens, & ſufficienter ipſum diuidentes. Omne enim ens eſt idem alteri, aut diuerſum: nec eſt dare medium. Quia ergo quot modis dicitur vnum oppoſitorum, tot modis dicitur & reliquum, iccirco quot modis dicitur idem tot modis dicitur diuerſum: & quot modis ſunt aliqua eadem, tot modis aliqua ſunt diuerſa. Dicuntur enim aliqua diuerſa per accidens, & aliqua per ſe. Vnde philoſophus de hoc non multum in quinto metaph. fuit proſecut⁹. Dicuntur enim aliqua diuerſa numero, & hæc ſunt q̃ differunt ſecundum materiam: vt duo indiuidua eiuſdem ſpeciei, vt Socra. & Petrus. Aliqua ſecundum ſpeciem, hoc autem contingit quinq; modis, vt patet quinto metaph. Primus modus eſt quando duæ ſpecies eiuſdem generis generaliſſimi, licet non proximi nec ex oppoſito diuiduntur, vt ſcientia & albedo. Secundus eſt, quando ſunt eiuſdem generis & diuiduntur contra ſeinuicem, ſiue ſint contraria ſiue non, vt bipes & quadrupes. Tertius quando in ſua ſubſtantia habent contrarietatem, vtpote quia diuiduntur contrarijs differentijs, & hoc ſiue ipſa ſint directe contraria, vt albedo

do & nigredo, siue nõ, vt homo & asinus. Quartus modus est, quando simul duæ species sunt in aliquo gñe, vt hõ & equus sub animali. Quintus modus est, qñ aliqua accidentia in eodẽ subiecto sunt, & tñ differunt ab inuicem. talia em̃ necesse est specie differre, eo quod impossibile est plura accidentia vnius speciei in eodẽ subiecto esse. Aliqua vero dicunt̃ diuersa gñe vel sub diuersis generibus, vt substantia & quantitas. Aliqua etiam dicunt̃ diuersa analogo, secundũ quod aliqua sub diuersis analogis continent̃, & secũdum quod est multiplex analogum infra patebit cum de analogo aliquid dicet̃.

¶Differens sicut patet quinto Metaph. potest sumi dupliciť. Vno modo large, & sic non est distinctio int̃ differens & diuersum, & sic dicuntur illa diuersa & differentia quæ in nullo conueniunt, nec in aliquo modo differunt in seipsis. Alio mõ sumit̃ differre ꝓprie, & sic dicunt̃ aliqua differre quę in aliquo vno communicãt, siue illud vnũ sit vnũ numero, vt Socrates sedẽs differt à Socrate non sedente, siue vnum specie, vt Socrates & Plato differunt sub hoĩe, siue vnum gñe, sicut hõ & asinus differunt sub aĩali. Et sic accipiendo differens om̃e differens est diuersum, sed nõ oẽ diuersum est differẽs, quia differens addit supra diuersum aliquo mõ differre, secundũ aũt quod docet Aristo. 5. metaph. int̃ om̃ia illa q̃ sunt differentia illa dicuntur ꝓprie differre, quæ sunt eadem genere & diuersa secundum speciem, quãdo talia conueniunt in vno communi, scilicet in genere, & differunt diuersis differentijs specificis & contrarijs. Quæ em̃ differunt numero, solum differunt differentijs accidentalibus. Et ita patet quid est differẽs, & quomodo se habent adinuicem differens & diuersum.

¶Ratio dicit̃ sex modis. Primo, rõ est idem qđ causa, vñ in vsu cõiter loquentium dr̃, huius rõ est. i. huius causa, vel reddit rõnem huius. i. causam dicit. Secundo rõ idem est quod aliqua bona ꝓbatio, siue sit per causam siue per effectum, & sic aliquis dr̃ ꝓbare suã opinionem multis rationibus. Et sic videtur poni in definitione argumenti qñ dicit̃, quod argumentũ est rõ rei dubię faciens fidem. Tertio idem est quod definitio, & sic accipitur in principio p̃dicamentorum vbi dicit̃, quod equiuoca dicunt̃ quorum nomen est cõmune, & scđm illud nomen rõ substãtiæ est diuersa, rõ id est definitio. Quarto, rõ est idem qđ concept⁹ intellectus de re quã quis exp̃sse vult intelligere, q̃ etiã verbũ mentis dicit̃. Et hoc modo ratio rei est eius exp̃ssa cõceptio intellectu. Quinto, est ratio idẽ qđ illud qđ r̃ndet in re conceptioni intellectus de se factæ, & dicit̃ ratio illud qđ tali cõceptioni respondet. Hoc aũt est illud quod app̃hendit intellectus de significatiõe alicuius nominis, & hoc in habentibus definitionem est ipsa res q̃ p definitionem importat̃. Et hoc modo dicit philosophus in 4. metaphi. quod ratio quã significat nomen est ipsa definitio. Sicut dicimus quod ratio iustitiæ est in tenendo mediũ eorum quę sunt ad alterum. In illis aũt quæ non habẽt definitionem proprie, ratio talis rei est illud ex quo res habet quod sit res, sicut ratio qualitatis est illud ex quo q̃litas habet quod sit qualitas. Quia tamen hic vtimur noĩe rationis, sciendum quod hoc nomen ratio non significat illud quod sic de re intellectus app̃hendit, sed illud significat nomen rei, vt nomẽ lapidis vel quodcũq; aliud, sed hoc nomen ratio significat intentionem cum sit nomen scđę intentionis, sicut & definitio & genus & huiusmodi, hæc aũt intentio est applicabilis rei conceptę, vnde dicit̃ ratio. Sexto modo ratio idẽ est quod intellectiua potentia aĩæ rationalis, à qua ratione homo rationalis dicitur. Hæc autem potentia aliquando vocatur intellectus, aliquando ratio, aliquãdo alijs nominibus à diuersis actibus suis, sicut superius dictum fuit, cum de potentijs animæ ageretur.

¶Accipiendo rationem rei pro ipsa conceptione intellectus de re formata, ratio non est in re extra subiectiue, sed est in intellectu formaliter & subiectiue. Accipiendo autem rationem pro eo quod ex parte rei formalit̃ respondet tali conceptioni, dicitur ratio in re, nõ quidem quod ipsa intentio (quam significat nomen) sit in re, aut etiam ipsa conceptio cui conuenit talis concepta intentio sit in re extra animam, cũ sit in anima subiectiue, sed dicitur esse in re inquantum in re est aliquid, quod correspondet conceptioni animę, sicut signatum signo. Vnde sciendum quod ipsa conceptio intellect⁹, tripliciter se habet ad rem, quæ est extra animam. Aliquando enim ipsa conceptio intellectus est similitudo rei extra animam existentis, sicut hæc conceptio quam habet de re significata per hoc nomẽ homo, & talis cõceptio habet fundamentum in re immediatæ, inquantum res ipsa ex sua conformitate ad intellectum facit quod intellectus sit verus, & quod nomen significans illum intellectum proprie dicatur differre. Aliquando autem ipsa conceptio non est similitudo rei existentis extra animam, sed est aliquid quod consequitur ex mõ intelligendi rem quæ est extra animam, & huiusmodi sunt intentiones quas intellectus adinuenit, sicut conceptio de significato huius nominis genus, non similitudo alicuius rei extra animam existentis, sed ex hoc qđ intelligit animal, vt in pluribus speciebus attribuit ei intentionem generis. Et huius intentionis licet proximũ fundamentũ non sit in re, sed in intellectu, tamẽ remotum fundamentum est res ipsa, vnde intellectus non ẽ falsus, qui has intentiones adinuenit. Et simile est de omnibus alijs nominibus, quæ consequuntur ex modo intelligendi. Aliquando vero ipsa conceptio de aliquo significato per nomen, non habet fundamentum in re, neq; proximum, neq; remotũ, sicut conceptio chymere, quia nec est similitudo rei extra animam, neq; consequitur ex modo intelligendi rem aliquam vere, & ideo ista cõceptio est falsa. Vñ patet secundũ scilicet quod ratio dicitur in re inquantum significatum nominis (cui accidit esse rationẽ) est in re, & contingit proprie quando conceptio intellectus est similitudo rei. Accipiendo autem rationem pro potentia intellectiua realit̃ & subiectiue, patet quod est in essentia animæ sicut propriũ accidens in suo subiecto, vt supra dictum est quãdo de potentijs animæ diceretur.

¶Aliud p̃terea est dicere qđ aliqua duo sint diuersa entia rationis, aliud qđ aliq̃ sunt diuersa scđm rationẽ, vel diuersa ratione. Qñ em̃ dicit̃ qđ aliqua duo sunt diuersa entia rationis, est sensus qđ ista duo & eorum diuersitas sunt à ratione, ita qđ tã entitas quã diuersitas pertinent ad rationẽ & ad esse rationis, & sic genus & species & cæteræ secundæ intentiones sunt diuersa entia rationis, quia nec entitatem habent nec diuersitatẽ, nisi à ratione. Quando autem dicitur quod aliqua sunt diuersa ratione vel secundum rationem, non est necesse quod entitas sit entitas ratiõis, sed solum diuersitas vel etiam pluralitas. Vt verbi gratia homo & animal differunt solum ratione, non tamen propter hoc esse hominis vel animalis est secundũ rationẽ, sed solum diuersas int̃ hoĩem & aĩal est ratiõis & à ratiõe. Ex his patet scđm principale, quod quædam sunt diuersa, quorũ vnumquodq; est vera res, & quorum diuersitas est

realis sicut substantia & quantitas, lapis & asinus. Quædam sunt quorum nullum est res vera, nec diuersitas ē realis sicut, duo entia rationis, vt genus & species: horū enim tam entitas quā diuersitas est a ratione. Alię sunt quæ tenent medium, quæ scilicet sunt sic diuersa quorum vnumquodq; dicit aliqd reale, & est res vera. Sed diuersitas inter illa duo est rationis, & non realis: vt dictum est de homine & animali, quia quodlibet est res vera, diuersa autem non sunt re, sed ratiōe. Idem est de iustitia & sapientia in deo, quia & tam iustitia quam sapientia in deo res vera est, & tamen non differunt realiter, sed solum ratione. ¶Et realiter dicūt differre ꝓprie illa, quorū vnum non est alterū, nec vnius entitas est alterius entitas, nec diuersitas taliū dependet ab actu intellectus, imo circunscripto omni actu intellectꝰ adhuc essent diuersa, & vnum non esset alterum. Et sic aliqua differunt modo quadruplici. Primo ea quę sunt eiusdem speciei sunt diuersa secūdum numerum: vt Socrates & Plato, & duo lapides. Secundo differunt isto modo, ea quę sunt diuersa numero & specie, sunt tamē generis, & sic differunt realiter homo & asinus & bos, quæ sunt diuersæ species animalis. Tertio modo dicuntur aliqua differre realiter, quę non solum differunt numero & specie, sed differunt genere, quamuis contineātur sub vno analogo. & hoc modo differunt substātia & quantitas quæ continentur sub ente. Quarto modo differunt aliqua realiter, non solum secundum differētiam numeralem specificam & generis, sed plusquā secundum genus. & hoc modo realiter differunt deus & creatura, quia creatura om̄is est in genere. Deus autem illimitatus extra omne genus est. Sic ergo quatuor modis istis vna res realiter differt ab alia, quamuis autem diuisio entis extra animam in decem prædicamenta sit diuisio in illa quorum quodlibet est res vera, non tamē est necesse quod omnia illa quæ sunt in diuersis prædicamentis vel in diuersis speciebus eiusdem generis, sint diuersa realiter sicut supra dictū est in quarta specie q̄litatis & in prædicamento actionis, sed sufficit ꝙ quodlibet diuisum sit ens reale. Vnde quando dicitur quod diuisio entis in decem prædicamēta est diuisio in decem realia, sic intelligendum est quod sit in decem quorum quodlibet est ens reale, non tamen oportet quod oim illorum diuersitas sit realis, imo vna eadem res numero ad prædicamēta diuersa pertinet, vt patet de motu, quia actio & passio sunt vnus motus numero realiter vt supra patuit.

¶Differre ratione & esse differentia vel esse diuersa secundum rationem aliqua dicuntur accipiendo rationem pro conceptione intellectus, & quod sunt tales cōceptiones differentiæ, tot habet rationes diuersas res illa cuius sunt conceptiones, quæ sunt extra se: & sunt in intellectu formaliter inhærentes ei. Et omnes tales cōceptiones, quorum quęlibet dicitur ratio rei, realiter differt vna ab alia: & quæ sunt sic diuersa ratione, sunt diuersa realiter. Vnde sic est quod diuisum ratione nō diuiditur contra esse diuersum secūdum rē, imo est idem. Accipiendo autem rationem pro eo quod in re tali cōceptui respondet, sic eadem res habet multas rationes sibi formaliter inhærentes, quæ rationes diuersæ dicuntur ab aliquibus doctoribus diuersæ abilitates, quia talis res est abilis ex se talibus conceptibus diuersis veraciter respondere, sic homo est abilis vt concipiatur esse rationalis, animal & corpus & substantia &c. & sic quę sunt diuersæ rationes q̄ differunt sic ratione non sunt diuersæ realiter nec secundum rem, imo sunt idem realiter, sicut homo & animal sunt idem realiter, & sapientia & iustitia in deo, licet differant ratione, & sic de alijs. Inuestigare autem vnde proueniat talis diuersitas rationum sic dictarum siue quantum ad diuersitatem rationum quæ sunt conceptiones & se tenent ex parte intelligentis, siue quantum ad diuersitatem rationum quæ sunt abilitates diuersæ respondentes vt fundamentum talium conceptionum, & sic se tenet ex parte rei intellectę, altioris inquisitionis est, & pertinet ad secundam distinctionem præsentis. Accipiendo autem rationem pro potentia intellectiua sicut dicut dicuntur aliqua ratione differre dupliciter. Vnomodo, quia quodlibet eorum est ens rationis & diuersitas ac differentia est similiter rationis, ita quod circunscripto omni actu intellectus non esset illorum om̄ium verborum entitas, nec esset illorum differentia, & sic differunt ratione omnia entia rationis, omnes secundæ intentiones. Alio modo dicitur aliquid differre ratione nō quod illud sit ens rationis, sed quia existens ens reale & vnum realiter ratio negocians circa ipsam vno vtitur vt duobus, & sic ratione idem differt à seipso, cum intellectus negociando comparat idem ad seipsum in relatione idētitatis dicendo idem eidem idem. Et breuiter cōcludendo omnia ista dicuntur differre ratione, prout differētia rationis diuiditur contra differentiam realem quando in illis nulla inuenitur distinctio circunscripto om̄i actu intellectus, & ipse intellectus in sui operatione ꝑ sui consideratione illam differentiam causat, & est obiectiue in intellectu solum & non subiectiue in re.

¶Similitudo est differentiū eadem qualitas. Quia vero qualitas habet quatuor species, secundum illas q̄tuor attenditur similitudo. Primo secundum primam speciem quæ est habitus & dispositio, vt duo quorum quilibet est albus dicuntur similes. Secundo secundum secundā speciem vt duo habentes potentiam naturalem ad videndum dicuntur similes in potentia visiua. Tertio secundum tertiam speciem scilicet secundū passionem vnam, vt duo ligna sunt similia quæ cōburuntur, & non solum sit vna specie, sed etiam si non sit eadem passio specie sed genere, vt illi dicuntur similes qui patiuntur quamuis diuersa, & iste qui incarceratur, & ille qui fustigatur. Quarto dicuntur similia etiam aliqua secundum quartam speciem qualitatis. s. secundum formam & figuram, vt illi dicuntur similes qui habēt eandem staturam vel qui habent eandem figuram in facie & in corpore. Illud autem est magis simile alteri quod conuenit cum eo in pluribus qualitatibus, sicut oleum quod est calidum & siccum, est magis simile igni q̄ habet easdem qualitates q̄ zuccarum quod est calidum & humidum. Quot autem modis dicūtur aliqua similia, tot modis per oppositum dicuntur aliqua dissimilia.

¶Oppositionis quatuor species, videlicet, Cōtradictoria, Priuatiua, Contraria, Relatiua.

OPpositū & oppositio differūt sicut cōcretū & abstractū eo mō q̄ supra de pluribus alijs dictū ē. Sicut em̄ albedo & albū differū ꝑ modū cōcreti & abstracti, ita oppositum & oppositio. Albedo enim ipsam formā p̄cise signat, sed albū non p̄cise, imo subiectū cōnotat, q̄a albū importat rē habentē albedinē, & ita in ꝓposito. Oppositio em̄ importat formalit̄ illud quo aliqd alteri opponit̄, sed oppositū importat rē habētē talē oppositionē & in q̄ est talis oppositio. Vñ oppositio est illud in quo oppositum alteri opposito, sed oppositū importat illud quod opponit̄, & ita patet q̄d

vtrunq3 significet, & quomodo ad inuicem se habeant. Et quod dictum est in genere intelligẽdum est de alijs speciebus oppositionis, vt in contrario & in contrarietate & huiusmodi.

¶Quatuor species oppositiõis, ut patet 5. methaphi. sunt, qa q̃dam opponunt contradictorie, q̃dam priuatiue, q̃dã contrarie, q̃dã relatiue. Et harũ sufficiẽtia & significãtia ac differentia simul habet hoc mõ. Aliqd em̃ contraponit vel opponit alteri dupliciẽ. Aut rõne dependentię, qa dependet ab ipso, & talis oppositio relatiua dr̃, & sic opponit pater filio, & econuerso. Aut rõne remotionis, qa vnũ remouet alterũ, & hoc cõtingit tripliciẽ, aut em̃ totaliẽ remouet nihil relinquens, & sic ẽ negatio q̃ totũ remouet. q̃ opponit affirmationi, & sic sumit oppositio cõtradictoria, & sic opponunt contradictorie ens & nõ ens. Aut remouet oppositũ, sed relinqt subiectũ, & sic sumit oppositio priuatiua, & sic opponitur cęcitas visui. Aut remouet oppositũ, sed relinqt subiectum & genus, & sic est oppositio contrarietatis, qa cõtraria sunt in eodẽ subiecto & eiusdẽ gñis, & sic opponit cõtrarie albedo nigredini, qa albedo remouet nigredinẽ, & sunt eiusdẽ gñis, qa vnũ post aliud põt eẽ in manu, & sunt eiusdẽ gñis, qa sunt sub colore, sicut duæ species sub genere.

¶Videndũ est de istis q̃tuor speciebus quõ se habeãt adinuicẽ. Et q̃uis subtiliẽ intuenti possit patere exposita sufficientia, tñ vt plenius pateat, sciendũ ꝙ contradictio est maior, & prima oppositionũ, qa plus habet de oppositiõe inẽ duos terminos oppositos. Aliæ aũt duę gradatim diminuũt de rõne oppositionis, vñ secũdum ꝙ aliæ plus participant de contradictoria oppositiõe, secũdũ hoc habent plus de oppositiõe. Primũ em̃ in q̃libet gñe causa est oĩm q̃ sunt post in eodẽ, vt dr̃ 2. meta. & ideo post cõtradictionẽ plus habet de oppositionę priuatiua, posthãc oppositio cõtrarietatis, vltimo relatiua. Et hoc sic oñdit, qñ ponit aliquod mediũ inẽ duo distantia, ipsum mediũ oñdit distantiã & cõueniẽtiã illorũ duorũ, ipsa aũt cõtradictio nullũ habet mediũ. Vñ in primo posteriorũ dr̃ ꝙ cõditio est oppositio cuius secundũ se nõ est mediũ, & ideo inẽ duo extrema cõtradictorię oppositiõis est maxima distãtia & oppositio, cũ in nullo medio cõueniant, sicut inẽ ens & nõ ens. In omnibus aũt alijs oppositionibus ẽ aliquod mediũ, sed in isto differũt à contradictione & oppositione, & q̃to magis cõueniũt in medio extrema aliarũ oppositionũ, tãto magis deficiũt à cõtradictione & oppositione. Cõueniũt aũt aliq̃ in medio dupliciẽ. Vno mõ conueniunt in medio eiusdẽ gñis, sic scilicet ꝙ vtrunq3 extremorũ est eiusdẽ gñis cũ medio in quo cõueniũt. & isto mõ conueniũt albedo & nigredo in colore medio, puta rubedine. Et iterũ ista conueniũt in medio materię tm̃ vel subiecti, & nõ in aliquo gñe medio, sicut albũ & nigrũ, sed non simul, sed successiue cõueniũt eodẽ subiecto susceptiuo, sicut in manu. Aliq̃ aũt conueniũt in medio materiæ tm̃ & subiecti, & nõ in gñe medio aliquo, quod sit eiusdẽ gñis cũ eis, sicut contraria immediata & habitus & priuatio quorũ quodlibet habet cõe subiectũ, sed nõ constituũt aliquod tertiũ. vel in illo non conueniũt q̃d sit eiusdẽ generis cũ illis. Sed in his est differentia, qa in priuatiue oppositis seruat ordo subiecti, & nõ fit regressus à priuatiõe in habitũ, vt à cæcitatę in visum in oculo. Et similiẽ est de quibusdã contrarijs immediatis, vt de quibusdã infirmitatibus incurabilibus, & in talibus sicut in contrarijs immediatis siue priuatiue oppositis nõ remanet aliqua virtꝰ in subiecto ad cõtrariũ siue ad habitũ, vt aliquo facto cęco nõ remanet virtus in eo ad visum, & in aliquo existente pfecte ptysico forte nõ remanet virtus ad sanitatẽ. In cõtrarijs aũt mediatis & in quibusdã immediatis licet quodã ordine respiciant suũ subiectũ, tamẽ p vnũ eorũ nõ auferẽ potẽtia ad reliquũ, vnde manu existente alba nõ auferẽ quin possit esse nigra. Albedo aũt & nigredo cõtraria mediata sunt, & est idẽ de mediatis sicut sanitate existẽte nõ tolliẽ potẽtia ad ægritudinẽ, & ægritudine aliq̃ existẽte nõ tolliẽ potentia ad sanitatem. In relatiuis aũt neutro mõ inueniẽ conuenientia, vel quãtũ ad mediũ primũ vel secũdum, non enim conueniunt in subiecto medio. Idẽ em̃ nõ ẽ pater & filius, sed quod pater refertur ad filiũ, iterũ non cõstituũt mediũ sui gñis, cũ ex patre & filio vel paternitate & filiatione nulla media relatio vel relatiuũ mediũ possit constitui. Et iterũ in relatiuis non est magis vel minus, habent tamen quendã specialem modũ conueniendi, quia vnũ eorum secundum id quod est depẽdet ad alterũ. Relatiua em̃ mutuo se includunt & ponũt & perimũt, vt patet in p̃dicamentis. In contradictorijs vero nihil horũ inueniẽ, non em̃ habẽt mediũ sui generis cũ alterũ extremũ sit non ens simpliciẽ & extra oẽ genꝰ, nec similiẽ possunt in subiecto medio cõuenire, cũ non ens subiectũ habere non possit, necnon cõueniũt secũdum dependentiã suorũ intellectuũ sicut relatiua. Posito em̃ ente nõ ponitur nõ ens, sicut posito patre ponitur filius. Et ideo patet quõ se habẽt ad inuicẽ istę quatuor oppositiones & in q̃bus est maior oppositio, qa cõtradictio tenet supmũ gradũ oppositionis, cũ simpliciẽ & p se non habeat mediũ, & ideo cõtradictoria maxime opponũẽ & minime cõueniũt. Priuatiue vero opposita tenent secundũ locũ, cũ non habeant mediũ sui generis, sicut habent contraria mediata, nec habent dependentiam adinuicem sicut relatiua, & in his conueniunt cum contradictorie oppositis, habent tamẽ subiectũ cõmune, & in hoc deficiunt ab eis. Post priuatiue opposita, sunt cõtrarie opposita, & vltimo relatiua.

¶Contradictio est oppositio cuius secundum se nõ est dare medium. Ad hoc aũt ꝙ aliqua oppositio habeat rõnem verę contradictionis requiruntẽ quinq3 cõditiones, quæ possunt colligi ex primo elenchorũ, quæ tanguntẽ in quadam sua definitione quæ talis est. Contradictio est vnius & eiusdẽ secundũ idẽ & ad idẽ, similiẽ & in eodẽ tpe. Quod sic habet intelligi, quod cõtradictio est vnius & eiusdẽ, nõ solũ qđ accipiatẽ idẽ scd̃m nomen tm̃, vel scd̃m rem tm̃, sed eiusdem scd̃m rem & nomen, vñ hic est cõtradictio latrabile currit, latrabile nõ currit, qa ibi est affirmatio & negatio eiusdem scd̃m rem & nomen. Sed hic nõ est cõtradictio, canis currit, canis non currit, qa nõ est eiusdem scd̃m rem, qa sidus non currit quãuis latrabile currat, & hæc est prima conditio contradictiõis. Scd̃a est qđ sit oppositio vnius & eiusdem secundũ idem, vnde hic est contradictio, istud est dupl̃u isti secundũ longitudinem, istud non est duplum isti secundum longitudinem. Sed non hic, istud est duplũ isti secũdũ longitudinẽ, & non est duplum secundum latitudinem, quia hic est affirmatio & negatio vnius & eiusdem, s. duplici, sed non secundum idem, qa affirmatur duplum secundum longitudinem & negatur secundũ latitudinem. Tertia conditio est, q̃d sit nõ solum vnius & eiusdem & secundum idem, sed etiã ad idem respectu eiusdem, vnde hic est contradictio, duo sunt duplum ad vnum, duo nõ sunt duplum ad vnum, sed hic non, duo sunt duplũ ad vnum, duo nõ sunt duplũ ad tria, q̃uis em̃ idẽ scilicet duplũ affirmat & negetẽ

de vno & eodem, scilicet de dualitate, tamen nõ respectu eiusdem, sed diuersorũ, scilicet v nitatis & trinitatis. Quarta conditio est similiter quod affirmetur idem de eodem similiter, vnde hic est contradictio, cælum mouetur circulariter, & non mouetur circulariter, sed non hic, cælum mouetur circulariter, & non mouetur deorsum. Quinta conditio est, quod sit in eodem tempore, vnde hic est contradictio, domus est clausa in tertia, domus non est clausa in tertia, sed hic nõ, domus est clausa in tertia, domus nõ est clausa in nona, quia deficit cõditio in eodem tempore. Vnde vbicunque ex defectu istarum conditionum concluderetur aliqua conditio, simpliciter esset falsa, vt patet quatuor vltimis modis secundum quos attenduntur modi fallaciæ, quę vocatur ignorantia elenchi. Sicut itaq; contradictio habet alterum terminum oppositum pure ens, & alterũ pure non ens, vnde sunt sicut affirmatio & negatio, ita priuatio & habitus quæ opponũtur se habent, nisi quod terminus oppositus habitui, qui se habet per modum affirmationis, est terminus per modum negationis, nõ absolute sint in contradictorijs, sed est negatio in subiecto & infra genus, & ideo terminus oppositus (vt cęcitas) non dicitur absolute non ens, sed non ens in tali subiecto. Prædictio est negatio absoluta. priuatio est negatio determinatę formę indeterminato subiecto.

¶Oppositio priuatiua patet per definitionem priuatiue oppositorum, quæ talis est. Priuatiue opposita sunt quæ sunt nata fieri circa idem subiectum ordine irregressibili per naturam, sicut visio & cęcitas circa oculum, & non est regressus per naturam à cęcitate ad visionem, quod dicitur ad differentiam agentis supernaturalis. Ex quo patet quod priuatiua oppositio est oppositio affirmationis & negationis eiusdem rei debite inesse circa subiectum determinatum suppositum apponi.

¶Priuatio dicitur tribus modis, vt patet quinto metaphy. Aliquid em̃ dicitur priuari habitu aliquo secundum quod est ipsum natum habere secundũ genus remotum, & hoc modo dicitur planta priuata visu, quia suum genus remotum scilicet viuum est natum habere visum. Secundo quando priuatur habitu quẽ est aptũ natum habere secundum genus proximum, & sic talpa priuatur visu, qui est aptus natus in cẽ animali quod est genus proximum talpę. Tertio quãdo priuatur habitu quem natum est habere secundum suam speciem, sicut si homo priuaretur manu, & hæc est propria acceptio priuationis, aliæ duæ sunt valde large.

¶Quinq; autem requiruntur ad rationem priuationis proprie dictam. Primum est quod sit natum habere illud secũdum suam speciem, & ideo proprie homo nõ dicitur priuatus alis, quia secundum hoc nõ cõpetit sibi habere alas. Secũdo requiritur determinata circunstantia temporis, & ideo catulus nõ videns ante nonũ diem non dicitur priuatus visu proprie. Tertio debet esse debita circunstantia loci. vnde cauernę terrę nõ dicuntur priuatę luce diei quando ibi nõ est. Quarto determinatio partis, vnde homo non dicitur visu priuat⁹ vel cęcus quia nõ habet oculos in pedibus. Quinto debitus respectus vel motus, vnde homo nõ dicitur priuatus cursu si non mouetur in cursu ita velociter sicut sagitta vel ventus.

¶Dupliciter elongat aliquid potentiã ab actu. Vno modo ipsam potentiam remouendo ita quod nihil eius relinquatur, & isto modo elongatur potẽtia ab actu in oppositione contradictoria, qa in non ente simpliciter nihil est de potentia, ad esse. Alio modo ponendo obstaculum vt non reducatur potentia ad actum. Quod contingit dupliciter. Vno modo ad tẽpus & mobiliter, sicut calor positus facit distare ad tempus subiectum suum. s. aquam, cum est calida à frigiditate & mobiliter. Alio modo perpetue & immobiliter, & sic priuatio remouet potentiam sui subiecti ad habitum, nõ quod potentia sua destruatur omnino, sed quia ponit obstaculum indelibile. Et quando dicitur quod priuatio auferat potentiam ad actum, & ideo cum potentiã ad subiectũ cõtradictio totaliter tollat, maior ẽ oppositio contradictoria quam priuatiua. Vnde esset maius miraculum quotidie animas creare quam cæcum illuminare, illud tamen minus miramur quia frequentius, & istud quia rarius, mirabilius reputamus.

¶Oppositio contrarietatis patet per definitionem contrariorum communem. s. Cõtraria sunt quæ in eodem genere posita sunt & maxime à se inuicem distãt, & eidem susceptibili vicissim insunt, nisi alterum eorũ insit à natura. Dicuntur autem in eodem genere posita, qa vtrũq; est vna species alicuius generis in quo differunt à contradictione, cuius vnum oppositorum est non ens absolute, & à priuatione cuius vnum oppositorum est non ens in tali subiecto. Vnde extrema in illis oppositionibus non sunt eiusdem generis, nec quodlibet extremum est res posita, imo non ens, sed in contrarijs est vtrunque, quia ambo extrema sunt posita & ambo sunt species eiusdem generis, sicut albedo & nigredo sub colore. Dicũt aũt maxime à se inuicẽ distare, qa in cõtrarijs mediatis maxime distãtia sunt solũ cõtraria, sicut albedo & nigredo sunt cõtraria, qa maxie distãt, & nõ albedo & rubedo, qa rubedo ẽ medius color. Et eidẽ susceptibili vicissim insunt, hoc ẽ quãtũ ẽ de natura contrariorũ, sicut albedo & nigredo in pariete, nisi alterum eorum insit à natura, sicut cum causatur à principijs naturæ, vt albedo in cigno, & nigredo in coruo. Ex quo patet quid est contrarietas, quia oppositio duorum extremorum quæ sunt maxime distantia sub eodem genere, & possunt eidem subiecto vicissim ineẽ vbi alterum a natura non inest.

¶Ad veram contrarietatem proprie dictam, requiruntur duo, scilicet conuenientia & distantia. Conuenientia quidem quantum ad tria, ut patet quinto metaphy. Oportet enim quod conueniant in tribus, scilicet in eodem subiecto, in eodem genere, & in eadem potestate. Ea enim quæ plurimum differunt eiusdem generis sunt, vt albedo & nigredo sub colore. Illa etiam quę plurimum differunt in eodem susceptibili sunt contraria, vt sanum & egrum in animali. Itẽ quæ plurimũ differunt sub eadem potestate sunt contraria, vt congruum & incongruum sub grammatica. Distantia autem requiritur inter extrema oppositionis, quia oppositio omnino facit distare, non autem quæcunq; requiritur, sed maxima. Vnde distantia quę est inter albedinem & rubedinem non facit proprie contrarietatem, quia nõ est maxima. Est enim ista maior quæ est inter albedinem & nigredinem, & ideo illa proprie facit contrarietatem. Conuenientia est igitur respectu tertij, sed distãtia est respectu sui. s. respectu terminorum oppositorũ.

¶Aliqua possint dici contraria non proprie, sed large, cuius ponit Aristo. quinto metaph. duos modos in genere. Quorũ primus est, quando aliqua sunt diuersi generis, & non possunt eidem inesse, sicut posset large dici quod motus rectus & motus circularis sunt cõtraria, loquendo de motu circulari naturali. Secundus est

qñ

qn̄ aliqua habēt habitudinem ad ea quæ ꝓprie& principaliter sunt contraria. Et hoc potest fieri multipliciter. Primo eñ aliqua dicuntur contraria, quia habēt illa quæ sunt contraria, & sic ignis & aqua dicuntur cōtraria, qa habent caliditatem & frigiditatem. Secundo quia sunt susceptiua contrariorum in potentia, & sic dicuntur contraria sanatiuum & ęgrotatiuū. Tertio quia sunt in potentia ipsorum contrariorū actiua vel passiua, & sic quantū ad potentiā actiuā, calefactū& frigidū sunt cōtraria, quantū ad passiuā calefactibile & infrigibile sunt cōtraria. Quarto quia sunt cōtrariorū agentia vel patiētia in actu, sicut calefaciens & infrigidās quantum ad agentia, calefactum & infrigidatum quantum ad patientia, vt supra. Quinto quia sunt abiectiōes vel expulsiones vel etiam acceptiones contrariorum.

¶Cōtrariorum proprie acceptorū duo sunt modi. Quędam eñ sunt cōtraria immediata, & dicunt̄ immediata, qa nō habēt mediū sui generis inter se. Et sic sunt contraria secundū philosophū in aīali sanitas & egritudo, licet medici mediū ponant inter hæc duo. Alia sunt mediata, q̄ scilicet habēt mediū sui generis, vt albedo& nigredo viriditatē & rubedinē & huiusmodi. Alius modus contrariorū ē, qa quędā sunt cōtraria quorum oppositum non est natū esse in subiecto sicut nigredo in coruo & albedo in cigno, quia enim ista insunt à natura, oppositū vero non est natū inesse. Alia aūt cōtraria sunt quæ sunt nata ineē successiue, & hoc duplicit̄. Vel quia indifferenter ex parte vtriusq; tm̄, vt albedo & nigredo parieti, sanitas & egritudo alicui aīali. Vel q̄uis possunt alteri succedere, nō tñ postea econuerso indifferēter, sicut q̄uis animal fit susceptiuū sanitatis primo, & post ęgritudinis scdo, tamē sunt aliquę egritudines à qb⁹ nō ē regressus in sanitatē, vt à ptysi pfecta vel lepra.

¶Oppositio contraria radicem habet à cōtradictoria & priuatiua oppositione. A contradictoria quidem, nam vnū contrariorū est negatio alterius. Vñ albedo negat nigredinē in subiecto, vñ albus non est niger. Sed in hoc est differentia, quia negatio cōtradictiōis est extra genus, & iste terminus nihil, nihil dicit, sed negatio contrarietatis est infra genus, & ipse terminus dicit aliquid positiuū. Vñ qn̄ dicitur Socra. est albus, dicit̄ quod est non niger, hæc aūt negatio q̄ ꝓuenit ex albedine est aliquid positiuū& eius quod est infra genus, scilicet per albedinē, vt si dicat̄ Socra. est albus, Socra. non est alb⁹ ex eo quod est niger, nō ē cōtradictio absolute, sed est contradictio participata, quę est contrarietas, qa habet terminū positiuū eiusdem generis cū opposito quē negat, quia nigredinē quæ negat albedinem. Dicitū autem tertio nihilominus cōtrarietas priuatiua oppositio & participata, qa eñ vnū cōtrariorū semper est nobilius altero, illud quod est nobilius habet rōnem habitus, & ignobilius habet rōnem priuationis, & isto mō sanitas dicit̄ habitus, & ægritudo priuatio, & idē est de albedine & nigredine. Et similit̄ habet veritatē in oībus cōtrarijs, maxime tñ in illis in qbus non est regressus, sicut in ęgritudinibus nō curabilibus. Ex hoc ergo habēt rōnem priuationis & habitus, sed quia in aliquo deficit à vera priuatione, ideo dicit̄ priuatio participata. Deficit aūt in hoc, qa quāuis in priuatiua oppositione supponat̄ subiectū, tñ non habēt mediū sui generis priuatiue opposita, quod tñ habēt mediata contraria. Secūdo qa quāuis vnū extremū sit in gñe in oppositione priuatiua scilicet habitus, tñ alterū extremū scilicet priuatio nō est in gñe, cuius tñ oppositū ē in oībus cōtrarijs. Tertio, qa q̄uis vnus terminus priuatiuę oppositiōis sit positiuus. s. habitus, tñ alterū extremū nihil ponit, sed ē negatio in subiecto determinato, sed qlibet contrariorū ē termin⁹ positiuus, & licet sit negatio sui oppositi, tñ sp ponit naturā aliquā in subiecto. Rōne igit̄ conuenientię dr̄ 1. phisi. ꝙ priuatio & habitus faciūt primā cōtrarietatem, & in lib. de sensu dr̄ ꝙ priuatio albedinis ē nigredo. Sed quia in illis tribus differūt dr̄ oppositio contrarietatis esse priuatiua participatiue, sicut & contradictoria, quia aliquid de vtraq; habet.

¶Oppositio relatiua est oppositio duorū relatiuorū, cui⁹ natura talis ē ꝙ int̄ oēs oppositiōes minimū habet de oppositione. Hoc aūt non conuenit sibi ꝓ eo ꝙ habeat mediū sui gñis uel subiecti, q̄ in alijs minuūt rōnem oppositionis, sed quia non semp requirit extrema realiter diuersa, vt patet in relatione rōnis maxime idētitatis qua dicit̄, idē eidē idē in oībus alijs oppositionibus nunq̄ extrema sunt idē, sicut patet de cōtradictorijs, contrarijs & priuatiue oppositis. In alijs aūt relatiuis quæ nō habent idētitatem extremorū, sicut pōt eē in relatione reali est adhuc minus de oppositione q̄ in aliqua aliarū oppositionū, qa vnū extremū in alijs nūq̄ ponit aliud nec includūt seinuicē, nec vnū expellit reliquum, & vno inexistēte impossibile ē reliquū ineē. Et hoc patet in illis potissime quorū extrema in vno subiecto cōueniūt, vt in cōtrarijs & priuatiue oppositis, in qbus vnius gñatio ē alterius corruptio. Sed in oppositione relatiua vnū extremū reliquū includit, vñ posita se ponūt, & pempta se perimūt. Quid aūt sit oppositio relatiua, pōt patere ex definitiōe relatiuorū supi⁹ posita.

¶Cōtradictoria oppositio habet septē cōditiōes sine qb⁹ nō eēt vera cōtradictio. Prima ē ꝙ extrema cōtradictiōis careāt oīi medio tā medio eiusdē gñis quā subiecti susceptiui, sicut patet de ente & de nō ente, esse vel nō eē. Scda est ꝙ vtrūq; extremorū sit extra genus, sicut patet de ente qd' ē extra & supra oē genus, q̄tū ad affirmationē, & nō ente quātū ad negationē. Tertia ē ꝙ nō pōt eē in gñe. Quarta, ꝙ vnus terminus extremorū dicat aliqd positiuū, sicut ꝙ habet modū affirmatiōis aliud nihil dicat positiuū sed negatiuū. Quinta ꝙ illa negatio non sit alicuius determinatę rei vel circa determinatum subiectum, sed sit absoluta negatio, ita ꝙ termin⁹ ille absolute sit non ens. Sexta est ex istis sequēs, ꝙ nunquam extrema possunt esse idem vel simul. Ex quibus omnibus concluduntur illę quinq; cōditiones antepositę in definitione contradictionis. Vñ est alia contradictio respectu ipsius affirmationis & negatiōis, quod sit vnius & eiusdem secundum idem respectu eiusdē subiecti & in eodē tēpore, sicut dictum est pri⁹ sufficiēter.

¶Oppositio autem priuatiua conuenit cum contradictione in tribus cōditionibus, & differt ab eadem in duabus, & sic habet quinq; conditiones. Prima est, quod caret omni medio sui generis. Secunda est quod alterum extremorum dicit aliquid positiuum & alterum non. Tertia est quod nūquam extrema sunt idem nec simul. In his tribus conuenit cum contradictione. Quarta proprietas est quod habet medium subiectum susceptiuum, vt visus & cæcitas oculum. Quinta quod vtrunq; extremorum est in genere, nam habitus est in genere directe, priuatio autem indirecte, & nō dicit negationem absolute, sed negationem determinatæ formæ & indeterminato subiecto, & in his duabus deficit & differt à contradictione.

¶Oppositio vero cōtrarietatis aliquas habet ꝓprietates cū qbus cōuenit cū cōtradictiōe & priuatiua oppositiōe, & aliquas in quo differt. Prima ei⁹ ꝓprietas ē

ꝙ op

quod opposita contrarie nunquam sunt idem nec simul, & in hoc cõuenit cum vtraq; prædictarum oppositionum. Secunda est quod habet medium susceptiuũ vtriusq; extremi, quantum ad illa cõtraria quorum nõ est alterum à natura. Tertia quod vtrunq; extremorũ est infra genus & infra idem genus, quamuis vnum habeat priuationis rationem, & alterum rationem habitus ad inuicem comparata, & in his duabus cõuenit cũ priuatiua, & differt à cõtradictoria. Quarta quod semper vnum contrariorum habeat rationem habitus, scilicet nobilius. alterum priuationis, scilicet ignobilius, & in hoc conuenit proprie cum priuatiua. Quinta est, quod vtrũq; extremorum dicat aliquam naturam positiuam, quamuis vnum habeat rationem priuationis, & alterũ rõnẽ habitus ad inuicẽ cõparata, vt albedo & nigredo. Sexta est quod habẽt medium eiusdem generis quantum ad cõtraria mediata. Septima quod eiusdem subiecto vicissim inesse possunt quãtum ad illa contraria in quibus non est regressus ab vno in alterum, vel quibus alterum à natura nõ inest. Et in his tribus vltimis deficit & differt ab oppositione contradictoria & priuatiua. Aliqua autem istarum proprietatũ sic cõueniunt contrarijs, quod omnibus insunt quatuor, prima, scilicet & tertia quarta, & quinta tam mediatis quàm immediatis conueniunt, & tam illis quæ successiue insunt quam illis quæ successiue inesse non possunt. Secunda autem conditio simpliciter loquendo sexta & septima non omnibus contrarijs cõueniunt, sed secunda conuenit illis contrarijs quorum alterum nõ inest à natura, & non illis quorum alterum a natura inest, sexta contrarijs mediatis & non immediatis, septima contrarijs in quibus ab vno ad alterum est regressus, & non illis in quibus non est regressus.

Oppositio item relatiua habet quatuor conditiones. Prima est quod non habet medium sui generis, & in hoc conuenit cum contradictoria & priuatiua, & cum contrarijs immediatis, & differt à cõtrarijs mediatis. Secunda est, quod non habet medium subiecti, in quo proprie conuenit cum cõditione & differt à contrarijs & priuatiue oppositis. Tertia est, quod in relatione reali extrema non sunt idem, & in hoc conuenit cum alijs tribus, sed in relatione rationis possunt esse idem sicut in relatione identitatis, in quo differt ab alijs. Quarta est, quod vnum oppositorum ponit reliquum vel destruit, quia posita se ponunt, & perempta se perimunt, in quo differt ab alijs tribus. Hęc ergo de oppositionibus dicta sufficiant.

¶ Dictiones significantes connotantes habitudinem ordinis, Prius, Posterius, Simul, Principium, Causa, Elementum, Necessarium, De, Ex, In, Motus, Totum, Magis, Minus.

Prius & posterius dicuntur respectu alicuius principij, & illud dicitur prius quod est illi principio propinquius: posterius vero quod est ab eo remotius. Hoc autem principium potest sumi tripliciter, vel in quantitate, vel in cognitione, vel in esse. Et ideo om̃es modi secundum prius & posterius reducuntur ad aliquem istorum trium modorum, quod aliquid est prius altero secundum quãtitatem, vel in cognoscendo vel in essendo. Vt autem supra patuit quãtitas est duplex, vna cõtinua, alia discreta. Secundum quantitatem cõtinuam dicitur aliquid prius altero tripliciter. Primo secundum ordinem in loco, vt si determinetur aliquis locus quod est ei propinquius, est prius secũdum locum, & quod remotius est posterius, & hoc modo ignis est prius aere respectu cæli, & aer quam terra. Si autem econuerso accipimus principium ad inferius, vt puta terram, sic econuerso aqua esset prior aere, & aer igne. Secundo modo dicũtur aliqua priora secundum tẽpus, & hoc dupliciter. Vno enim modo dicuntur priora respectu pręteriti, quę sunt remotiora à præsenti nũc. Et isto modo prior fuit Christi natiuitas quam eius passio, quia eius natiuitas est magis remota à præsenti nunc. Alio modo dicuntur aliqua priora respectu futuri temporis, & sic dicuntur priora quæ sunt propinquiora præsenti nunc, & sic floritio arboris est prior quam fructus futurus ex illa floritione. Tertio dicuntur aliqua priora secundum ordinem in motu, & hoc dupliciter. Vno modo in naturalibus, & sic illud quod primo mouenti est propinquius est prius, sicut puer ẽ prius viro, prius enim est puer aliquis quã vir, & in pueritia est propinquior primo generanti. Secundo modo in voluntarijs, & hoc modo dicuntur priores illi qui sunt in potestatibus constituti, & hic modus vocatur prioritas dignitatis. Et isto modo se habet princeps in ciuitate, rex in regno, quorum est imperare & mouere, subditorum autem & posteriorum est exequi. Rex igitur in regno vel princeps in ciuitate sunt primum mouens, & quãto eis aliqui sunt propinquiores, tãto dicũtur priores. Secundum autem quantitatem discretam dicũtur aliqua priora, sicut quatuor sedentes post regem, qui est ei vicinior dicitur prior, & in manu digitis discretis index respectu pollicis est prior medio, & sic de alijs. Prius autẽ cognitione esse aliquid altero contingit tripliciter, tam in cognitione intellectiua quam in cognitione sensitiua, sed modo opposito, quia illud quod est prius in cognitione intellectiua, est posterius in cognitione sensitiua. Vno igitur modo prius ẽ aliquid altero cognitiõe intellectiua, sicut vniuersalia sunt priora particularibus, sed in sensitiua est econuerso. Cũ enim ratio sit vniuersaliũ non cognoscit Socratẽ nisi cognoscendo hominem, sed cum sensus sit particularium, nõ cognoscit hominem nisi cognoscẽdo Socratẽ. Secũdo modo est aliquid prius intellectiua cognitione, eo modo quo simplicia plus cognoscuntur cõpositis, sicut prius cognoscitur albedo & homo quam homo albus; sed in sensitiua econuerso, quia primo composita offeruntur sensui quam simplicia. Tertio dicũtur aliqua priora cognitione intellectiua eo modo quo passiones minus compositorum sunt priores, & sic cum rectitudo sit passio lineę, leuitas superficiei, prior autem sit linea & simplicior superficie, rectitudo erit prior cognitione ipsa leuitate, in sensu autem est econuerso, passiones enim magis compositorum priores sunt. Prius autem in essendo dicitur tripliciter. primo ratione communitatis, & sic dicuntur priora quæ possunt esse sine alijs, sed alia nõ sine ipsis, & isto modo animal est prius homine. Et hoc est prius à quo non conuertitur essendi cõsequentia, vt dicitur in prędicamentis, non enim sequitur, si animal est, homo est, sed bene ecõuerso, si homo est, animal est, vnde animal est prius homine. Secundus modus est secundum attributionem & analogiam. Cum enim ens dicatur de substantia & accidente, & per prius de substantia, dicimus substantiam prius accidente. Tertius modus est secundum diuisionem entis actum in potentiam. Si enim accipiamus secundum potentiã, sic materia est prius forma, & dimidium toto, & pars toto. Sed si accipiamus secundum actũ, econuerso est, quia forma prius est materia, & totum dimidio & parte

te, partes enim non incipiunt esse actu, nisi per resolutionem toti⁹. Aresto. autem in libro prædicamētorum ponit alium modum prioris, ut quando sunt duo conuertibilia, & vnum est causa alteri, vt sit illud, quod est causa alterius est prius secūdum naturam, sicut veritas rei est causa veritatis orationis, ab eo enim quod res est vel nō est oratio, dicit̃ vera vel falsa. Et tñ istę veritates conuertuntur, sc3, veritas rei & veritas oratiōis factę de re, sed veritas rei est prior secundum naturam veritate orationis. Et ita patent modi prioris, & per consequens posteriores omnes quos pōnit Philosophus in libro prædicamentorum, & in 5. metaphysices.

¶August. 12. confessionum ca. 28. videtur aliter modos assignare prioris dicens: quod prius dicitur aliquid altero quatuor modis. Primo æternitate, & sic deus est prior omni creatura. Secundo tempore, & sic flos prior est fructu. Tertio electione, & sic fructus est prior flore. Quarto origine, & sic est prior sonus cantu, & materia prima reb⁹ ex materia & forma compositis. Qui modi quamuis primus & tertius videantur differre ab omni modo posito ab Aresto. tamen nō est ita, quia ad aliquē istorum reducibiles sunt, de quo multum curandum non est.

¶Item Aresto. de hac prioritate facit mentionem in trib⁹ locis, quinto metaphysice, vbi ponit quod dictum est quod vniuersalia sunt priora cognitione, quantū ad intellectū, posteriora vero in sensu. Itē in primo posteriorum vbi dicit, quod cognitio singularium præcedit cognitionem vniuersalium, sicut sensitiua cognitio præcedit intellectiuā. Itē in principio primo physicorū vbi ponit quod cognitio vniuersalium, est prior cognitione particularium, nō solum secundum intellectum, sed etiam in sensu, sicut cognitio confusa est prior determinata. Et ponit exemplum quod a remotis prius cōgnoscitur res visa esse ens, postea deprehenditur per approximatiōem esse animal, postea hō, postea & vltimo Socrates. Et pueri a principio omnes viros vocant patres, sed finaliter solum patrem suum. Ad hor ergo solutionem intelligendum est quod quando loquimur de cognitione talium vniuersalium & singularium, secundum sensitiuam & intellectiuam cognitiōem possumus loqui tripliciter. Vno modo comparando cognitionem sensitiuā ad intellectiuam, & sic sensitiua cognitio præcedit semp cognitionem intellectiuam, & cum sensus non sit directe apprehensiuus nisi singularium, quia non cognoscit nisi hoc & nunc. Intellectus autem ecōtra & directe est cognoscitiu⁹ vniuersalium, vt patet tertio de anima. Sequitur ex hoc quod cum cognitio sensitiua sit prior intellectiua, quod cognitio particularium sit prior cognitione vniuersaliū, prout hæ duæ cognitiones ad inuicē comparantur. & sic accipit Philosophus primo posteriorum. Vnde & ibidem dicit Philosophus, quod deficiente sensu necesse est deficere scientiam, quæ est secundum illum sensum, & ideo etiam in sensu illo intelligit dictū ibidē, ꝙ vniuersalia sunt magis nota simpliciter, & singularia q̃ ad nos. Secundo mō potest fieri cōparatio istarū cognitionū, nō quidē sensitiuę ad intellectiuā, sed vnius intellectiuę ad aliā intellectiuā, scđm ꝙ in eadē potentia est processus de impfecta cognitiōe ad pfectā. Et sic cū vbiq; in cognitione sit processus de impfecto ad pfectū, cognitio autē in vniuersali & in communi sit impfecta: in particulari autem etsi distincta cognitio sit perfecta & determinata, tā in sensitiua q̃ in intellectiua cognitiōe, magis vniuersale est pri⁹ cognitiōe. Et hoc patet in sensu, & scđm locū, & scđm tēp⁹. Scđm locū, qa prius apphendimus aliq̃ rē a remotis esse corpus q̃ animal & animal quā hominem, & hominē quam Socratem. Idem est secundum tempus, quia puer a principio prius distinguit hominem a non homine, quam hunc hominem ab hoc homine, vnde pueri a principio vocāt omnes viros patres, postremo autem se determinant ad vnū quodq;. Et eodem modo magis cōe prius est cognitione in intellectu sicut in sensu. Et sic loquitur Aresto. primo physi. Et isto modo dicit ibidem, q̄d magis cōfusa & magis vniuersalia sunt notiora nobis, sed quo ad naturā distincta sunt notiora, qa illa q̃ plus habent de entitate plus habent de cognoscibilitate, talia autem sunt magis determinata. Cum autem dico qđ sensitiua cognitione apprehenduntur prius vniuersalia quam particularia, sane intelligendum est quod ibi vniuersale nō accipitur p abstractionem, sed ibi sumitur pro magis cōmuni & pro magis confuso, particulare autem pro magis determinato. Tertio modo pōt fieri comparatio istarum cognitionum in eadē potentia, non secūdum rationem perfecti & imperfecti, sed secundum rationem obiecti directi & indirecti. Et sic sensus per se & directe habet pro obiecto singulare & particulare, indirecte aūt & multū per accidens apprehēdit vniuersale. Inquantū enim cognoscit hūc hominē, cognoscit hominē qui de hoc homine, puta de Socrate pdicat̃. Intellectus aūt habet pro obiecto vniuersale p abstractionē directe & per se. Indirecte autem & per lineam reflexam cognoscit particulare. vt patet. iij de anima. Cū igitur q̃libet potentia prius feratur naturaliter in id quod est suum obiectū directe, posterius autem in obiectum indirectum, obiectum autem sensus sit particulare directe, indirecte aūt vniuersale, sequitur quod prius realiter cognoscitur a sensu particulare, posteri⁹ vniuersale. In intellectu aūt econuerso, prius est notum vniuersale quam particulare. Et isto mō dictum est supra de prioritate cognitionis diuersa in intellectu & in sensu respectu vniuersalis & particularis, & sic naturaliter quo ad nos & in sensu priora sunt cognitione singularia, vniuersalia aūt posteriora. In intellectu aūt econuerso, & isto mō loquitur Philo. 5. meta. Ex prædictis ergo potest patere qualiter sunt vniuersalia priora vel posteriora cognitione particularibus, & particularia vniuersalibus, tam in cognitione sensitiua quam intellectiua.

¶Simul dicit̃ p oppositū ad prius & posterius, & ideo non opter aliquos modos simultatis assignare, nisi qđ quot modis dicunt̃ aliqua pri⁹ & posterius, tot modis p oppositū aliqua dicunt̃ simul. Ponamus tñ tres modos quos ponit Arest. in pdica. Quorū primus est, qđ illa dicuntur esse simul quorū generatio & conseruatio est in eodē & in equali tpe, & hoc modo subiectū & propria passio sunt simul. Scđs modus est, ꝙ illa dicunt̃ esse simul q̄cūq; cōuertunt̃ scđm essendi cōsequētiam, ita tñ ꝙ vnū nō est causa alterius vt sit, & hoc mō relatiua sunt simul natura, qa naturali intelligētia intelligunt̃ & cōuertūtur ad inuicē, & neutrū est causa alterius. vt sit inquātū relatiuū, licet scđm illud in q̃ fundat̃ respect⁹, vnū possit esse causa alteri⁹, vt patet de patre, qui est causa filij. Tertio dicuntur esse simul, q̄cūq; spēs ex opposito diuidūt̃ sub eodē gñe, vel etiā diuidūt aliqđ gen⁹, & sic duæ oppositę differētię diuisiuę vnius generis & duæ species cōstitutę p eas dicūt̃ simul esse.

¶Tria sunt nomina q̄bus importatur ordo vel habitudo causalitatis, sc3 principium q̃ importatur ordo, causa, & elemētū, qb⁹ iportatur habitudo causalitatis.

Quæ sic differunt, q̊d omne elementū est causa & principiū, & omnis causa est principium, sed non ecōuerso: qa nō omne principiū est causa vel elementū, nec oīs causa est elemētū. Ex q̊ patet ꝙ principiū est magis cōmune q̃ causa, & causa q̃ elementū. Principiū igit̃ importat ordinē quendā, sed vltra hoc causa importat influxū ad esse causati quod nō est de ratione principij, & ideo patet ꝙ cōmunius est nomen principij q̃ causæ. Vnde in diuinis est principum respectu diuinarum personarum, vt pater est principium filij, & pater & filius sunt principiū spiritussancti. Non autem accipitur hic nomen causæ vł effectus, vnde pater non est causa filij, nec pater & filius sunt causa spiritussancti. Vnde patet ꝙ principium est cōmunius q̃ causa, & qa cōmuniora cognitiōe p̄cedūt primo de principio, scđo de cā, tertio de elemēto dicēdū est.

¶Nomen principij importat ordinē, ordo vero est nobis manifestior in motu locali vbi est prius & posterius, & secundum locum & secundum tempus, magis q̃ in quacūq; alia re: eo quod mot⁹ iste est manifestior sensui: secundum aūt ꝙ res sunt nobis magis notę, secundū hoc a nobis nominant̃. Et ideo, quia hoc nomē principium ordinem quendam importat, ordo autem est nobis notior in his quę circa motum localem sunt, & ideo hoc nomen principium secundum sui ratiōem positū est ad illud quod est primum in his quæ recipiunt motum localem. Circa autem motum localem occurrunt tria, sc; magnitudo super quam transit motus, secundo ipse motus, tertio tempus mensurans motū. Hæc autem tria habent se per ordinem, vt patet 4. physicorum. Nam secūdum ordinem prioris & posterioris in magnitudine accipitur prius & posterius in motu, & secundum prius & posteri⁹ in motu est prius & posterius in tempore. Istis suppositis potest patere faciliter quot modis dicit̃ principium, quia ratio principij primo & secundum propriā significationem inuenitur in his quę respiciunt motum localem. Secundo in alijs ex ordine ibi considerato. Quātum ad primū inuenitur ratio principij tripliciter. Primo enim dicitur principium de principio alicui⁹ magnitudinis, a qua incipit motus sicut si nauta moueat̃ in mari a prora in puppim, erit prora principium & pupis terminus. Et quia ad prius & posterius in magnitudine sequitur prioritas & posterioritas motus, ideo etiam inuenitur principium in motu & in tempore, vnde ponimus principium magnitudinis, vt in naui & principium motus, sicut si aliquis incipiat currere, & principium tēporis. s. quando primo cursus incipit esse. Aliquando autem est principium mot⁹ a principio magnitudinis, aliquādo non, sed a magis oportuno, vt patet 5. metaph. in exemplo posito in disciplinis. Non enim incipit aliquando aliquis addiscere ab eo q̊d est principium simpliciter & secundum naturam, sed ab eo quod est magis oportunū & magis facile ad discēdū, vnde etiā in motib⁹ humanis nō incipit semp mot⁹ in principio viæ, sed aliquādo a medio. Ex eoēd etiā est ꝙ in illis motibus qui sunt supra circulares magnitudines non habentes principium accipitur aliquod principium a quo oportune mouetur mobile secundum suam naturam sicut in motu corporū cœlestium principium motus ponimus in oriente. Ex q̊ patet quomō inuenitur principium & ratio principij dici & in magnitudine & in motu & in tempore. Ex ordine aūt considerato in motu locali, inuenitur etiam principij nomen dictum in fieri, & in generatione rerum & hoc dupliciter. Vno modo vt dicatur principiū aliquid inexistens, & intrinsecū. Alio mō non inexistēs & extrinsecū. Primo mō dr̃ principium rei pars illa q̃ generatur, quātum ad naturalia, vel quæ primo fit quantum ad artificialia, & sic in naturalibus & in animalibus principium est cor, quia primo generatur, in artificialibus sicut in naui carina, in domo fundamētum, & sic de alijs, & in omnibus istis illud principium est inexistens. Alio mō in naturalib⁹ dicit̃ principiū rei vñ incipit regñatio, quantū ad naturalia vel factio quantū ad artificialia, vel actio quantum ad mobilia. Et hoc habet quod in naturalibus quidem respectu generatiōis substantiarum pater & mater dicuntur principium pueri. Et illud vnde incipit alteratio dicitur principium alterationis, & conuitium cōmouens animos dicitur principium belli. In moralibus etiā illud dicit̃ principiū ex cuius voluntate cætera mouentur. Et inde dicti sunt principatus in ciuitatibus vel in ciuilibus. In artificialibus etiam illud dicitur principium quod est principiū artificiatorum, hoc autē est ars mechanica. Inter quas etiā q̃dā dicunt̃ architectoricę. i. principiales, & sunt hę quę habent alijs imperare, sicut nauifactiua lignorum vel dolatiue. Vlterius autē quia ad similitudinem ordinis qui in motibus exterioribus apparet consideratur quidam ordo in cognitione rerum, & præcipue secundum quod intellectus noster secundum quandam similitudinem motus habere discurrere de principijs ad cōclusiones. Ideo alio modo dicitur principium vnde res primo innotescit. Et sic vtitur nomine principij Philo. in libro posterioum ponēs aliqua principia demonstrationum. Et quia omnis causa est principium licet non econuerso, vt prius dictum est, tot modis dicitur principium quot modis dicitur causa de qua immediate sequitur.

¶Causarum quatuor sunt genera efficiens vt in naturalibus pater est causa filij: & in artificialib⁹ faber est causa cultelli: in ciuilib⁹ cōsiliator est causa pacis. Materialis, vt elementa sunt materia mixtorū & lapides materia domus. Formalis, vt aīa rationalis est forma corporis: & talis compositio vel figura domus est forma eius. Finalis, vt lucrum est finis mercationis, & beatitudo hoīs, & inhabitatio est causa finalis ipsius domus.

¶Omnis causa efficiēs q̃uis sit agens naturale, vel a proposito, tamē Auicen. ponit circa hæc quatuor modos causę efficientis. Est enī causa efficiens, perficiens, disponens, coadiuuās, & consilians. Causa aūt efficiēs perficiens dicitur, quæ vltimam rei perfectionē causat sicut illa quę inducit formam materialem reb⁹ materialibus, vel artificialem in artificialib⁹, vt ędificator domus dum illam perficit. Disponens autem dicitur quæ non inducit vltimam formam sed aptat materiam tm̄ ad formam, sicut in artificialibus ille qui dolat ligna & lapides dicitur causa efficiens domus disponens tantū quia non proprie dicitur causa efficiens, quia illud qđ ipse facit non est domus nisi in potētia, appropinquabit aūt tāto amplius ad rationem causæ efficientis, quāto faciet dispositionem magis necessariam ad formam. Et ideo illud quod vltimā dispositionē necessariā causat, formam non inducit, sicut homo generans respectu formę intellectiuę quæ est ab extrinseco magis appropinquat inter omnes causas disponentes ad rationē causæ efficientis Adiuuans autē dicit̃ in quantū cooperatur ad principalem effectum. Sed in hoc differt a principali agente, quia agens principale agit ad finem proprium, adiuuans autem ad finem alienum, sicut adiuuās regē in bello opat̃ nō ad finē propriū, sed regis: & hæc est cōditio oīs causæ secūdariæ ad primā, nā causa secūdaria ꝓpt̃ finē primę opat̃ in oībus agentibus

ordinatijs

ordinarijs, ſicut militaris propter finem rei ciuilis. Conſilians autem dicitur ab agente principali inquantum agens dat ei finem & formam agendi, & hæc eſt conditio primi agentis per intellectum, quod eſt deus ad aliud agens ſecundarium, ſiue ſit agens naturale, ſiue per intellectum. Nam primum agēs intellectuale in omnibus dat finem & formam agendi ſecundo agenti cuiuſcunq;, ſicut nauifactor dolatori lignorū, & gubernator factori nauis, & primꝰ intellectus toti naturæ. Propter quod dicūt doctores, quod opꝰ naturę eſt opus intelligētie. Ad hoc autem genus cauſę reducitur omne agens quod facit eſſe aliquid quocunq; modo, non ſolū ſecundum eſſe ſubſtantiale, ſed etiam ſecundū eſſe accidentale.

¶Quantum autem ad genus cauſæ materialis ſciendum, quod ſiue accipiatur materia in rebꝰ naturalibus, ſiue artificialibus ſiue alijs quibuſcunq; reſpectu totius dicitur materia duplex. Vna quæ dicitur propinqua, alia remota. Verbi gratia, materia propinq̄ ſyllogiſmi ſunt propoſitiones, ſed remota ſunt termini vel dictiones, remotiores ſunt ſyllabę, remotiſſimę ſunt literę. Et ſicut hic, ita & in naturalibꝰ vt materia propinqua in homine ſunt carnes & oſſa remota ipſa elementa, remotior eſt materia prima, & ita etiam in artificialibus

¶Quātum ad genus cauſæ formalis ſciendum quod duplex eſt forma rei, Quædam extrinſeca, & hæc vocatur forma exemplaris, ſicut liber exēplaris a quo ſcribitur dicitur forma exemplaris ſcripturę ad quam inſpiciendo ſcriptor operatur. Et iſto modo per modum formę exemplaris deus dicitur forma omnium rerum, vnde cātamus: Effectiua vel formalis cauſa deus & finalis, ſed nunquam materialis. Alia forma eſt intrinſeca inhęrens. Et hoc dupliciter, quia vel ſubſtantialis, vt anima rationalis in homine, vel accidentalis, vt albedo. Circa quod ſciendū eſt, quod quando vna res ſimpliciter in actu eſt materia alicuius, ſicut argentū phyale, & tūc forma correſpondens tali materiæ a philoſopho vocatur quādoq; ſpecies, vt patet quinto metaphyſice. Quādoq; autem plures res ſimpliciter ad inuicē adunatę ſunt materię alicuius rei. Quod quidē contingit tripliciter. q̄nq; enim diuerſę res coniunguntur & adunantur ſecundum ordinem tantū, ſicut homines in exercitu, vel domus in ciuitate, & ſic pro forma reſpōdet totum quod deſignatur nomine exercitus vel ciuitatis. Quandoq; autem nō ſolum adunantur ordine, ſed contactu & colligatione, ſicut apparet in parietibus domus, & ſic reſpondet pro forma ipſa compoſitio. Quandoq; autem ſuperaddit ipſa compoſitio alteratiōem componentium, quod contingit in mixtione & tunc forma eſt ipſa mixtio quædā quæ tamen non eſt ſpecies compoſitionis. Et q̄a a forma res habet eſſe & quidditatem & totalitatem quidditatis, iterum quidditas importatur per definitionē. Ideo quicquid cauſat eſſe vocatur forma a Philoſopho, & vlterius etiam ipſa definitio dicitur forma, non obſtante quod in rebꝰ compoſitis ex materia & forma, definitio vtrunq; contineat. Reliqua de materia & forma, dicta ſunt ſupra, vbi agitur de pertinentibus ad prædicamentum ſubſtantię.

¶Quantū autem ad genus cauſæ finalis, ſciendum quod nihil prohibet plures fines eſſe intētos, licet non eodem modo ab aliquo agente, vt medicus intendit ſanitatem tanquam finem principalem & attenuationē corporis tanquam appropinquiſſimam ſanitati, & purgationem per quam acquiritur attenuatio. Et ſicut eſt in iſtis ita & in alijs. Iſti autem fines ſunt ſubordinati & dicuntur fines ſub fine ſicut attenuatio eſt ſub ſanitate, & purgatio ſub attenuatione & ſanitate, talis enim attenuatio intenditur qualis congruit ſanitati, & talis purgatio qualis congruit attenuationi & ſanitati. Finis autem ſemper habet ratiōem boni vel ſimpliciter, vel ſaltem apparens bonum, vnde nullus ad malum inſpiciens operatur, vt dicit Dionyſius. Vlterius autem ſciendum, quod quamuis finis ſit in quibuſdam vltimus in eſſe, tamen ſemper eſt prior intentione & cauſalitate, vnde dicitur cauſa cauſarum, eſt em̄ cauſa cauſalitatis in omnibus alijs. Eſt enim cauſa cauſalitatis efficientis, efficiens autem materiæ & formæ inquantum facit materiā eſſe ſuſceptiuam formæ, vel formā ineſſe materiæ, & per cōſequēs eſt cauſa cauſalitatis vtriuſq;. Et de hac cauſalitate ſtatim magis dicet̄.

¶Si quæratur q̄uo ſe habent hę quatuor cauſæ ad effectum, dicendum eſt, quod duæ ſunt extra eſſentiā rei, & ideo extrinſece dicuntur, ſcilicet cauſa efficiens & finalis. Non em̄ ſunt eſſentiales rei, ſicut domificator & inhabitator non ſunt de ſubſtantia domus. Quod patet, quia non exiſtente vtroq; poteſt domus remanere. Alię aūt duæ .ſ. cauſa materialis & formalis, non accipiēdo formalem extra rem, ſed inexſtentem, ſunt de ſubſtantia rei & inexiſtentes vel intrinſecę dicunt̄, vt anima & corpꝰ ſunt de ſubſtātia hoīs & eiꝰ eſſentia.

¶Item ſi quæratur quomodo ſe habent iſtę quatuor cauſæ ad inuicem, ſciendum quod duæ & duæ ſibi mutuo correſpōdent. Nam efficiens & finis ſibi inuicē correſpondent, quia efficiēs eſt principium motus, & finis eſt terminus. Et ſimiliter forma & materia, nā forma dat eſſe materiæ, & materia ipſum eſſe recipit. Eſt igitur efficiens cauſa finis, & finis cauſa efficientis. Efficiens autem eſt cauſa quantum ad eſſe in quibuſdā, quia mouendo efficiens perducit ad hoc q̄ ſit finis. Finis, autem eſt cauſa, non quantum ad eſſe, ſed quantum ad rationem cauſalitatis. Nam efficiens eſt cauſa inquantum agit: non autem agit niſi cauſa finis, vnde ex fine habet ſuam cauſalitatem efficiens. Forma autem & materia ſibi mutuo ſunt cauſæ quantum ad eſſe. Forma quidem materiæ inquantum dat ei eſſe actu. Materia vero formæ inquātum ſuſtentat ipſam. Dico autem vtramq; harum ſibi eſſe cauſam eſſendi vel ſimpliciter vel ſecūdum quid, quod dico propter formam ſubſtantialem quæ dat eſſe ſimpliciter, & formā accidentalē, quæ dat eſſe ſecundum quid prout forma eſt. Materia etiam quandoq; non ſuſtentat formam ſecundum eſſe ſimpliciter eſt ſed ſecūdum q̊d, forma huius habens eſſe in hoc, & hoc ſolum eſt in humano corpore quod iſto modo ſe habet ad animam rationalē, Inter has aūt finis eſt cauſa cauſarū, vt prius dictū eſt.

¶Sunt autem in genere cauſarum iſtarum quatuor modi. Primus eſt quod quędam cauſę ſunt priores, quædam poſteriores. Priores dicuntur primariæ vel vniuerſales. Poſteriores dicuntur ſecundariæ & particulares. Et hic prioritas poteſt attendi ſecundum rem, & ſecundum rationem. Verbi gratia, primo in cauſis efficientibus vbi eſt prioritas realis, homo generat hominem & ſol, ſed ſol vt cauſa prior & primaria & vniuerſalis, licet remota, homo vt cauſa poſterior & ſecundaria & particularis, ſed propinqua. In cauſis efficientibꝰ & differentibus ſolum ratione eſt etiam prioritas ſecūdum rationem, & poſterioritas, vt medicus cauſat ſanitatem ſicut cauſa poſterior & proxima, ſed artifex cum ſit vniuerſalius ſicut prima & remota. Et quod dictum eſt de prioritate & poſterioritate in genere cauſæ efficientis, intelligendum etiam eſt in genere cauſæ finalis

formalis, & materialis. Secundus modus cauſarum eſt, quia quædam ſunt cauſæ per ſe, quædam per accidens. Per ſe, vt homo eſt cauſa agẽs per ſe hominis generati. Per accidens, vt album eſt cauſa ꝑ accidẽs hoĩs gñati, in quantum albedo accidit generanti. Eſt autem ſciendum quãtum ad cauſam per accidens, quod aliquid poteſt dici cauſa alterius per accidens dupliciter. Vno modo ex parte cauſę, quia ſcilicet illud quod accidit cauſæ dicitur eſſe cauſa, vt ſi dicerem quod album eſt cauſa domus, qa albedo accidit domificatori. Alio mõ ex parte effectus, vt ſi dicatur cauſa per accidens alicui⁹ qđ accidit ei, quod eſt effectus per ſe. Quod quidem poſſit eſſe tripliciter, vno mõ quia habet ordinem neceſſarium ad effectum per ſe, ſicut remotio impedimenti habet ordinem neceſſarium ad effectum. Vnde remotio prohibẽs dicitur cauſa per accidens, ſiue illud prohibens ſit contrarium, ſicut colera prohibet frigiditatem. Vnde aliquid dicit̃ infrigidare per accidens, non quia cauſat frigiditatem, ſed quia tollit impedimẽtum frigiditatis quod eſt ei contrariũ, ſcꝫ coleram, ſiue etiam non ſit contrarium, ſicut columna impedit motum lapidis, vnde mouens columnam dicitur mouere lapidem ſuperpoſitum per accidens, ſicut remouens prohibens. Secundo modo habet aliquid ad effectum ordinem per accidẽs non neceſſariũ neqꝫ vt in pluribus, ſed vt in paucioribꝰ, ſicut inuẽtio thezauri ad foſſionem in terra, & hoc modo fortuna & caſus, de q̃bus philoſophus determinat in 2. phyſi. dicuntur cauſæ per accidẽs. Tertio modo, quia nullum ordinem habet niſi forte ſecundum ęſtimationem, ſicut ſi aliquis dicat, ſe eſſe cauſam terręmotus, quia eo intrante domum accidit terręmotus. Tertius modus cauſarum eſt, quod q̃dam ſunt cauſæ in actu, quædam in potentia, vt edificationis cauſa in actu eſt edificans in actu. In potentia aũt edificator actu non operans, & idem eſt de effectu, quia quidam eſt effectus in potentia, quidam in actu. Quartus modus cauſarum eſt, quia quędã ſunt ſimplices, ſicut quãdo vnica cauſa agens concurrit ad vnum effectum, vt vnus trahens nauem ad tractum nauis, quædam ſunt compoſitæ, vt quando ſunt plures trahentes ad tractum nauis.

¶Elementum cauſalitatem importat. Et habet quatuor conditiones quæ colligi poſſunt ex definitione data per Philoſophum 5 metaphyſice. Prima conditio eſt, vt ſit cauſa ex qua fiet aliquid & per hoc pertinet ad gen⁹ cauſæ materialis. Et ideo forma alicuius non poteſt dici elementum. Secunda eſt quod ſit primum in illo genere. & ideo farina nõ poteſt dici elementũ panis, quia habet aliam materiam in ſe, ſcꝫ, granũ. Tertia eſt, quod iſta materia ſit inexiſtens & intrinſeca, per quod differt elementum ab omni eo ex quo fit aliquid, ſicut ex materia trãſeunte, ſiue ſit priuatio, ſiue contrarium, ſiue materia priuationi & contrarietati ſubiecta, quæ eſt materia trãſiens, vt cum dicimus quod hõ muſicus fit ex hoĩe nõ muſico. & muſicum ex non muſico. Elementa enim oportet manere in his quorũ ſunt elementa. Quarta eſt ꝙ habeant aliquam ſpeciem quæ non diuidatur in alias duas diuerſas, per quod elementum differt a materia prima, quæ nullam ſpeciem habet, & ab omnibus materijs alijs quæ in diuerſas ſpecies reſolui poſſunt, ſicut corpus humanum in carnes, oſſa, humores & huiuſmodi. Iuxta hæc quatuor, definit philoſophus quinto metaphyſice, elementum dicens. Elementum eſt ex quo aliquid componitur quantum ad primum. Primo, quantum ad ſecundum. In exiſtente quantum ad tertium. Indiuiſibile ſpecie ad aliam ſpeciem, quantum ad quartum Et hæ quatuor conditiones concurrũt in literis reſpectu dictionum, & in quatuor corporibus ſimplicibus reſpectu corporum mixtorum. Ideo dicim⁹ literas eſſe elemẽta vocum, & quatuor corpora ſimplicia, ſ. aquã ignem, aerẽ & terrã, eſſe elementa mixtorũ & compoſitorum ex his.

¶Neceſſarium vel neceſſitas ſignificat aliquid pertinẽs ad rationem cauſę, eſt enim cauſa ad quam de neceſſitate ſequitur aliquid: itaqꝫ de neceſſario & de neceſſitate hic aliquid dicendum eſt. Cauſarum autem vt dictum eſt alię ſunt intrinſecæ, vt forma & materia, & ab iſtis ſumitur quædam neceſſitas quę dicitur immutabilitas, aliæ ſunt extrinſecæ, vt agens & finis. Ab agente ſumitur neceſſitas coactionis vel violentiæ, & a fine ſumitur neceſſitas quæ dicit̃ ex ſuppoſitione finis & expedientiæ. Et ſecũdum hoc patet quod triplex eſt neceſſitas, ſcilicet coactionis & violentię, quod pertinet ad cauſam efficiẽtem, vt cum lapis proijcitur ſurſum, mouetur ſurſum neceſſitate coactiõis & violentiæ. Et hęc neceſſitas nullo modo poteſt eſſe in deo, quia a nullo poteſt cogi vel violentari, poteſt tamen eſſe in reb⁹ alijs creatis, vt in dæmonibus, in hominibus, in lapidibus: ſed differenter, quia in cognitionem habentibus talis neceſſitas violentiæ & coactionis eſt cum diſplicẽtia, & ideo ibi vocat̃ magis coactio: ſed in carentibus cognitione eſt ſimiliter diſplicentia, ſed ibi magis proprie violentia quam coactio vocatur. Alia eſt neceſſitas quæ ſumitur ex fine, & hoc dupliciter. Eſt enim q̃dã neceſſitas ex ſuppoſitiõe finis, ſine quo fine ſuppoſito non poteſt res ſubſiſtere, vt animal non poteſt viuere ſine cibo. Eſt alia neceſſitas ex parte finis, quæ dicit̃ expedientiæ, ſicut ſuppoſito iſto fine quod volo tranſire ad Rodanum, expedientius eſt tranſire nauigando quam vadendo, & ideo neceſſitate expidientiæ eſt nauis neceſſaria. Et hęc neceſſitas ex fine nõ eſt in deo q̃tum ad actus intrinſecos, nec quantum ad actus tranſeuntes, quia non ordinãtur ad alium finem qui nõ ſit ipſe, ſed hæc neceſſitas bene reperitur in creaturis. Tertia neceſſitas eſt immutabilitatis, quę ſumit̃ ex cauſis intrinſecis ſiue ex forma & materia, & ſic homo ex parte formę eſt neceſſario rationalis, ex parte materiæ neceſſario eſt mortalis, & hæc neceſſitas eſt immutabilitatis & eſt in deo quantum ad actus intrinſecos & immanentes, vt pater generat filium, & pater & filius ſpirant ſpm̃ ſctm̃. Quantum autẽ ad actus tranſeuntes in exteriorem materiã, non eſt in deo talis neceſſitas. Vñ non de neceſſitate de⁹ mũdum creauit aut gubernat, ſed mera volũtate & libertate. Et ſic patet quod neceſſariũ & neceſſitas dicũtur quadrupliciter, & quomodo reperiuntur in deo & creaturis & quomodo non. Et hæc diſtinctio poteſt ſumi ex. 5. metaphyſicæ.

¶Et quia contingens opponitur neceſſario de contingenti, dicendum eſt quid vocamus contingens & futurum contingẽs, & q̃t ſunt modi futuri contingentis Circa quod ſciendum eſt, quod antequã res ſit in actu ſcđm eſſe ſuæ eſſentię & exiſtẽtiæ, ſolũ habet eſſe in cauſis ſuis, & dicitur futura. Cauſarum autem inuenitur triplex gradus, quædam enim ſunt neceſſariæ in ſe & in ordine ad effectum, ſicut eſt motus cœli in comparatione ad eclypſes, & alios effectus qui ex motu orbiũ neceſſario eueniunt, & effectus pręexiſtentes in cauſis ſunt quoddam futurum, ſed non contingens, imo futuri neceſſarij. Aliæ ſunt cauſæ quę nõ ſunt neceſſariæ ſaltem per comparationem ad effectus, vt eos neceſſario producant, imo poſſunt non producere eos,

& effectus

& effectus præexistentes in talibus causis sunt quidam futuri & contingentes. Et horum est triplex differentia quia quędam causæ contingētes determinatę sunt ad ꝓducendum suos effectus, vt frequenter, nec deficiunt nisi raro, vt quia homo generetur cū quinq; digitis solū, hoc em̄ euenit vt in pluribꝰ, raro autem euenit vt generet̄ cū pluribus vel paucioribus quā quinq;. Effectus ergo taliū causarum dum præexistunt in causis suis sunt futuri & contingentes. Sed quidam eorum sunt contingentes frequenter, quidā vero raro. Aliæ vero sunt causæ quæ de se nullam habent determinationem ad hunc effectū producēdum, sed ꝑ differentiam se habent ad vtrunq;, sicut est liberum arbitrium, vt Socrates potest currere vel non currere. Et effectus præexistentes in talibus causis sunt futuri contingentes ad vtrumlibet. Sunt ergo in vniuerso futura contingentia quædam frequēter, quædā raro, quædam ad vtrumlibet. Patet ergo etiam quod cōtingens ad vtrumlibet nunquam dicitur per comparationem ad causam contingentem ex necessitate naturæ. Ita enim semper determinata est ad vnum nisi impediatur quod fit vt raro. Sed dicitur per comparationem ad causam agētē libere, q̄ pōt agere vel non agere, q̄ vt sic nunq̄ aliqd ꝓducit necessario cū sit aliq̄liter indifferens ad opposita, ꝓpter q̄, q̄ ratione vnū produceret & alterū.

¶ Ex & de, differunt, si vtamur eis proprie, sicut magis cōmune & minus cōmune: quicquid est em̄ de aliquo est ex illo, sed non econuerso, pōt em̄ aliquid esse ex aliq̄ alio, & nō erit de illo. Vnde hæc præpositio de, designat habitudinē principij consubstātialis, vt materialis principij vel effectiui cōsubstātialis, vt panis est de farina, & cultellꝰ est de ferro, q̄ntū ad principiū cōsubstātiale materiale, & filius generatur de patre sicut de principio cōmunicatiuo generationis, quantum ad principium materiale, & est de patre generante sicut de principio effectiuo consubstantiali. Sed ex quandoq; denotat principium consubstantiale, quandoq; nec principium cōsubstātiale nec absolute pricipiū, sed solū ordinē, vt patebit statim. Et ideo scd'm propriam acceptionem & strictam cuiuslibet vnum se habet in plus, scilicet ex, & aliud in minus, scilicet de, licet aliquando larga extensione vno pro altero loquentes vtamur.

¶ Ex aliquo vel esse vel fieri, dicitur sex modis. Aliquando enim ex aliquo dicitur esse aliquid sicut ex materia, & tunc denotat habitudinem causæ materialis, vt cultellus est ex ferro. Aliquando sicut ex forma, & tunc dicitur denotare habitudinem causæ formalis, & sic dicimus quod homo est ex corpore & aīa, sed ex corpore tanquam materia, anima tanquam forma. Aliquādo dicitur aliquid esse ex alio sicut ex causa mouente vel effectiua, & tunc denotat habitudinem causæ efficientis, vt bellum est ex cōuitio, & artificiata sunt ex artifice. Aliquando autē aliquid est ex alio sicut simplex ex composito, partes ex toto, & tūc ex denotat habitudinem totius ad partes, & hoc modo corpus & anima sunt ex homine cum moritur, & syllabę ex dictionibus, & literæ ex syllabis cum resoluuntur. Differt autem iste modus a tribus primis, quia in illis tribus est aliquid ex alio in via compositionis vel productionis. In illo autem aliquid ex alio per viam resolutionis, sicut totum in partes resoluitur. Quinto modo aliquid dicitur esse ex alio sicut ex fine. Et tūc ex designat habitudinem causę finalis, sicut hō ex hoc cōmedit vt viuat, vita em̄ finis ē cōmestionis. Hic tñ modꝰ nō ē adeo vt alij vsitatꝰ neq; ꝓpriꝰ. Sexto dr̄ aliqd eē ex alio nō denotādo aliq̄ habitudinē causalitatis, sed solū habitudinē ordinis. hoc aūt pōt eē dupliciter. Aliqñ enim importatur ordo vel scd'm tempus vel secundum motum, & hoc dupliciter, quia vel sunt duo extrema motus. Et sic dicimus quod album fit ex nigro, vel consequūtur aliqua extrema motus, & sic dicimus quod nox fit ex die, & nox & dies cōsequūtur diuersum motū solis. Aliquando autem attenditur ordo secundum tempus solum, & sic dicimus augmentionem fieri ex equinoctio, id est, post equinoctium. Et sic patet quod sex modis in generali aliquid dicitur ex aliquo esse affirmatiue & positiue. Ad quos si alij modi inueniātur non hic expressi, reducibiles sunt ad istos & hmōi. Vł eorū pl'es haberi possūt ex. 5. meta.

¶ Differt dicere aliqd non esse ex aliq̄, & aliqd esse ex nihilo. Nā cū dicitur aliqd nō esse ex aliquo, put ex importat habitudinē causę materialis, ordo omino negatur, & sic nihil prædicatur, & hoc modo filꝰ dei in diuinis dicitur nō esse ex aliq̄, put ex importat habitudinē causę materialis, nō em̄ est ex aliqua materia. Hoc etiā potest dici de angelis q̄ non sunt ex aliq̄, sed nō potest dici de aliquo qui habet materiam partē sui ex qua fiat. Cū aūt dicitur aliqd esse ex nihilo remanet ordo affirmatiuus ad nihilū. Habet aūt aliquē ordinē ad nihilum dupliciter, scilicet ordinē tp̄is & naturę. Ordinem tp̄is qdē, q̄ prꝰ duratione fuit non ens postea ens, & hoc omni rei temporali conuenit, non aūt alicui ęterno, & sic si angeli, cęlū & cæterę creaturæ fuissent ab æterno, non potuisset dici quod fuissent ex nihilo, prout ex duceret ordinem tēp̄is, sed quia fides ponit ea non esse ab æterno, sed ex tp̄e, hoc modo oīa creata possunt dici ex nihilo. Ordinem aūt naturæ potest aliquid hr̄e ad nihilū, ꝓ tanto, quia totū suū esse, & quicquid est ab alio dependēs & sibi derelictū esset non ens, & verteret̄ in nihil, ita q̄ ex parte sui non hꝫ nisi non esse. Et quia qđ inest alicui ex seipso naturaliter ꝑcedit qđ inest ei ab altero. Ideo posito q̄ angeli, cęlū & cætere creaturæ essent ab ęterno, fuisset verū dicere q̄ erāt ex nihilo, q̄ ex, ibi denotaret ordinē naturæ ad nihilū. Hoc aūt verū est & fuisset qđ omnis creatura ex se non habet nisi non esse & sibi derelictum, suū esse esset nihil. Cū igitur creaturæ oēs non sunt ab æterno vt fides ponit habēt initiū q̄tū ad id qđ sunt ab alio. Ita deo dependent oēs creaturæ vtroq; mō sunt ex nihilo. Filius aūt in diuinis & spūsſctūs cū sint ab æterno & coęterni, nec habeant ordinem naturæ ad nihilum, nullo modo possent dici esse ex nihilo, licet possent dici nō esse ex aliq̄, vt ex denotat habitudinem causę materialis.

¶ De ꝑpositione vti possumus tripliciter. Vno mō ꝓprie, stricte. Alio mō large. Si stricte, sic semꝑ denotat habitudinem principij consubstantialis vel effectiui vel materialis, vt cultellus est de ferro, q̄tū ad principiū cōsubstātiale materiale, vel filius est de patre quātū ad substātiale principiū effectiuū. Et q̄uis etiā hęc sint verba doctoris sancti primo sententiarū. di. 5. tñ in prima parte summę dicit quod de, quādoq; denotat principiū formale in his duntaxat quæ sunt formæ subsistentes & sic dicimus qđ angelus est de natura intellectuali. Si aūt vtamur large hac ꝑpositiōe de, sic aliquādo vtimur pure originaliter, & designat habitudinē originis, vt hic radius est de sole. Aliquando vtimur pure ordinabiliter, & tunc denotat habitudinem ordinis, vt hic, de mane fit meridies, de diuite fit pauper. Aliquando mixtim importādo habitudinem causæ materialis & effectiuę siue originalis, & tunc sumitur materialiter & originaliter, vt hic in humanis, filius est de substantia patris. Aliquando substantialiter & ordina

 biliter

biliter, vt hic, de pane fit corpus Christi. Ibi enim est ordo, quia substantia panis præcedit & non manet, sed vlterius substantia panis non annihilatur, sed conuertitur in corpus Christi, & ideo substantialiter. Aliquando etiam accipitur substantialiter & originaliter vt in diuinis, filius est de substantia patris, ratione ablatiui enim tenetur substantialiter, ratione genitiui originaliter.

¶Octo sunt modi essendi in, Primus modus essendi in, est sicut pars integralis in suo toto, vt digitus in manu, paries in domo. Secundus modus essendi in, est sicut totum integrale in suis partibus, vt domus in pariete, tecto & fundamento. Tertius modus essendi in, est sicut species in genere, & similiter vnum quodq; inferius in suo superiori. Quartus modus essendi in, est sicut genus in sua specie, vt animal in homine, & quodlibet definiens in suo definito. Quint⁹ modus essendi in, est sicut forma in materia. Et iste quintus subdiuiditur, quia quædam est forma substantialis, vt anima est forma substãtialis hominis. Alia est forma accidentalis, vt albedo hominis. Et prima harum dicitur proprie in, sicut forma in materia vel anima in corpore. Alia autem dicitur esse sicut accidens in subiecto, vt albedo in pariete & color in corpore. Sextus modus essendi in, est sicut aliquod in suo efficiente, vt regnum in regente. Septimus modus essendi in, est sicut aliquid in suo fine, vt virtus in beatitudine. Octauus modus essendi in, est sicut aliquid in vase, vt vinũ in lagena, & vniuersaliter sicut locatum in loco. Hos autem octo modos essendi in, distinguit Arest. in 4. physico. Boetius autem assignat nouem, quia subdiuidit qntũ in duos, vt dictũ est, vñ versus. Insunt pars toti, generi species, calor igni. Rex in regno, res in fine, locoq; locatum. Plures alij modi essendi in, inueniuntur sicut in diuinis vna persona est in alia, tamen oẽs aliquo modo reducibiles sunt ad istos.

¶Motus sex sunt species. s. generatio & corruptio, quæ proprie reperiuntur in substantia: augmentum & diminutio, quæ reperiuntur in genere quantitatis: alteratio quæ reperitur in qualitate: secundum locum mutatio, quæ reperitur in genere vbi. Ponitur autẽ communiter istarum mutationum differentia, quia generatio est via a non esse in esse. Corruptio econuerso est via ab esse ad non esse. Augmentũ est præexistenti quantitati additamentum, vnde est via ab imperfecta quantitate ad perfectam. Diminutio vero econuerso, est via a perfecta quantitate ad imperfectam. Alteratio vero est mutatio, ab vna qualitate in aliam. Secundum locũ mutatio, est mutatio ab vno loco in alium. est autem intelligendum quod Philosophus ibi large accipit motum, s. pro mutatione, quia generatio proprie non est motus, sed mutatio. Et ideo si secundum proprietatem vocabulorum debeat dari hæc diuisio debet sumi, vt sumitur in principio, 5. physicorũ, vbi mutatio quę est genus ad oẽs istas transmutationes sic diuiditur, quia omne q̃d mutatur, vel mutatur de nõ subiecto in subiectum, & illa mutatio est gñatio q̃ ꝓprie est substãtiæ. Vel de subiecto in nõ subiectũ, & talis mutatio dr̃ corruptio, q̃ similiter ꝓprie est substãtiæ. Quid aũt importet istis noib⁹ & q̃bus ꝓprie cõueniãt, dictũ ẽ supra cũ de ꝓductionib⁹ pertinẽtib⁹ ad gen⁹ substãtię ageret. Vel mutatio de subiecto in subiectũ, & sic ẽ motus, & ita mot⁹ est spẽs hui⁹ gñis q̃d est mutatio & diuisa cõtra gñationẽ & corruptionẽ. Nulla aũt mutatio ẽ de nõ subiecto in nõ subiectũ, vt ibidẽ patet. Hęc aũt spẽs mutatiõis, s. mot⁹, diuidit in tres q̃a est mot⁹ in gñe q̃ntitatis, & ille dr̃ augmẽtũ vt diminutio. Et est mot⁹ in genere qualitatis, & dicit alteratio. Et in vbi. & dicit scd̃m locũ mutatio. Quilibet aũt motus est in eodẽ genere cũ suo termino. Vñ motus ad q̃titatẽ est in genere q̃titatis, & sic de alijs, nõ tñ q; sit species q̃titatis sed p reductionẽ. Qualiter autẽ se habeat mot⁹ ad formã & ad actionẽ & ad passionẽ dictũ ẽ superi⁹, cũ de actiõe & passiõe fuerit sermo. Ponit aũt esse quinq; de ratiõe motus in principio. 5. phi. q̃ requruntur ad motũ. Primo requirit mouẽs a q̃ est principium motus. Scd̃o requirit mobile, qd᷑ mouet. Tertio tps in q̊ est motus. Quarto termin⁹ a q̃ incipit mot⁹. Quinto terminus ad quẽ terminat motus. Oẽ em̃ qd᷑ mouet ab aliq̊ mouet, quantũ ad primã conditionẽ & ipsum est qd᷑ mouet quãtũ ad scd̃am, & in aliq̊ tẽpore q̃tum ad tertiã & a quodã in qd᷑dã mouetur, quantũ ad quartam & quintam. Ex his ergo patet horum prima acceptio & distinctio.

¶Totalitas est sextuplex secundũ q; est totũ in sextuplici differẽtia. Est em̃ qd᷑dã totũ essentiale, q̊ddã totũ integrale, quodã totũ perfectiõale, vt ita loqui liceat, qd᷑ddã totũ potestatiuũ siue potẽtiale, qd᷑dã totũ vl̃e & quoddã totũ numerale. Totũ essentiale q; cõtinet plura realiter, constituẽtia vnã essentiã per modũ act⁹, sicut est cõpositũ ex materia & forma, vt hõ. Totũ vero integrale est quod continet pl̃a cõstituẽtia ipm realiter, nõ per modũ actus & potẽtię, sed per modũ continuatiõis, vt in toto continuo, vt in ligno, vel per mo cõtiguatiõis vl̃ colligatiõis, vt in domo arca vel lecto. Totũ aũt perfectionale siue totalitas perfectiõis attendit secundũ cõplementũ perfectionis substãtię indiuidualis, non em̃ hꝫ partes realiter diuersas substãtiales, & sic dicimus, totus de⁹, tot⁹ angelus totus punct⁹. Totũ aũt potẽtiale siue potestatiuũ est illud quod habet diuersas potẽtias realit̃ diuersas a sua substantia q̃ sunt principia operationis, sicut aĩa habet diuersas potẽtias vt visiuã, auditiuã &c. Totũ aũt vl̃e est q; continet plures partes subiectiuas sub se actu vel aptitudine, de q̃bus p̃dicat, & ista nõ cõstituũt illud totũ sicut vnũ secũdũ rẽ, sed solũ secũdũ rationẽ, & sic totũ vl̃e est gen⁹, vt aĩal vel spẽs, vt hõ & hmõi. Totũ vero numerale nõ est aliud q̃ numer⁹ cõp̃hendẽs pluralitatẽ aliquorum numeratorũ, sicut duodenari⁹ dicit numerũ. xij. apl̃orũ. Hoc aũt totũ nõ ita ꝓprie habet rationẽ totius, vt alia. Cuius rõ est, quia totũ cõp̃hendit plura, vt aliquo mõ sunt vnicũ vel vnica, numerus aũt dicit plura non vt vnum, & item numerus verificatur de illis quæ nõ videntur habere aliquã vnitatem. Sic ergo patet quod sex sunt modi totalitatis, quia vero oẽ totum est ex ꝑtibus vel rei vel ratiõis. quot modis dicit totũ, tot modis dicuntur partes illi toti correspondentes. Toti em̃ essentiali respondent partes essentiales, vt forma & materia. Toti integrali partes quantitatiuę. Toti perfectionale partes ratiõis. Toti potẽtiali virtuales, quę sunt ipę potentiæ, Toti vniuersali partes subiectiuę. Toti numerali partes numeri cõprẽhẽdentes partes numeratas totius discreti.

¶Omnia tota conueniunt in nomine & ratione totius, quam ponit philoso. v. metaph. dicens quod totum est cui nulla partium suarum deest, & continet omnes. Differunt autem, quia totalitas perfectionis differt ab omnibus alijs in hoc quod quodlibet totum habet partes realiter differentes. Totum autem perfectionale habet partes sola ratione differentes, Aliquando autem realiter, vt in toto integrali, & ideo hoc videtur esse cõe ad omnia tota, vnde quodlibet totũ in sua naturu

natura eſt totum perfectionale, quod non eſt aliquod illorum quinq;. Iſta autem quinq; differũt, quia totum vniuerſale ẽ de eẽntia cuiuſlibet partis, & p̃dicaĩ de qualibet parte ſua ſubiectiua, vt animal de hoĩe & alijs ſpeciebus & indiuiduis ſub eo contentis, ſed nullum illorũ totorum eſt de eſſentia cuiuſlibet partis, nec p̃dicatur de aliqua partium ſuarum, vt patet diſcurrendo per ſingula. Quantum ad totum integrale, male diceretur, paries eſt domus, & ita in alijs. Totum vero eſſentiale & numerale differunt à toto integrali & poteſtatiuo, quia quælibet pars totius eſſentialis & numeralis ẽ de eſſentia illius totius, ſed non q̃libet pars totius integralis vel poteſtatiui. Non enim potẽtia viſiua eſt de eſſentia animæ, vel lapis de eſſentia domus. Totum autem eſſentiale differt à toto numerali, qa in in tot o eſſentiali accipitur aliqua pars, vt actus alterius, ſcilicet forma, & aliqua, vt potẽtia. ſ. materia, ſed in toto nũerali vna pars non eſt forma alterius q̃ ſit eius potentia. Totum autẽ integrale differt à toto poteſtatiuo, quia totũ integrale dicitur ſcd̃m quantitatem molis & materiæ, totum aũt poteſtatiuum ſecundum quantitatem virtutis & efficatię. Et ita patet differẽtia iſtorũ totalitatũ & cõueniẽtia.

¶Totum eſſentiale inuenitur in omni ente in quo eſt compoſitio formæ & materiæ, vt in omnibus corporibus. & non in aliquo ente ſimplici, & ideo non eſt in deo nec in angelo nec in animali ratiõali, nec in formis ſimplicibus qbuſcunq;, vt in accidẽtibus. Totũ aũt perfectionale eſt in deo, angelis, & quibuſcunq; habentibus perfectionem ſecundum naturã ſibi determinatam. Et ideo cõuenit deo & creaturæ ſubſtantiæ & accidenti. Totum autem integrale nõ eſt in deo vel in angelis vel formis ſimplicibus, ſed eſt in habentibus quantitatem molis ſolũ. Totũ aũt vniuerſale nõ eſt ꝓprie in deo, licet ibi ſit cõmune & ſpeciale, ſed eẽ totũ vniuerſale conuenit ſubſtantiæ & accidenti non ſecundum eſſe reale quod habet in re extra, ſed ſecundũ eſſe quod habet in anima. Totũ autẽ poteſtatiuum proprie conuenit ſolum habenti diuerſas potẽtias diſtinctas & diuerſas ſecundum rem. Et ideo deo non conuenit proprie, ſed angelis & hominibus, & generaliter omnibus viuẽtibus & cuicunq; habenti diuerſitatem potentiarũ. Totum autem numerale accipiẽdo numerum pro numero ſiue multitudine, quæ opponitur vni de transcẽdentibus, eſt in omnibus entibus diſtinctis, & ideo talis totalitas põt competere diuinis perſonis angelis, ſubſtantijs oĩbus generaliter & accidentibus. Accipiendo autem numerũ pro multitudine quæ opponitur vni qđ eſt principium numeri, ſic tale totum numerale nõ cõpetit non habentibus quãtitatem. Eſt autem inter doctores quæſtio ſatis difficilis quomodo totum differt à partibus, de qua nihil ad præſens determino, cum ſit extra ꝓpoſitum intentum, ſed hæc de toto & partibus dicta ſufficiant.

¶Sciendum autem q; augeri nihil aliud eſt q̃ ſumere maiorem quantitatem, vñ ſecundum q; aliqd ſe habet ad quantitatem, ita ſe habet ad augmentum, vñ dictum eſt ſupra q; augmentum eſt prẹexiſtenti quantitati additamentum. Eſt autẽ duplex quantitas, vna dimenſiua quæ eſt quãtitas molis & corporalis, Alia virtutis ſeu virtualis, & hęc quantitas ex ſuo genere nõ eſt quantitas nec diuidiĩ diuiſione ſuæ eſſentiæ, ſicut quantitas dimenſiua, ſed magnitudo eius attendiĩ ſcd̃m aliquid extra diuiſibile vel multiplicabile qđ eſt obiectũ actus virtutis, & ex gñe ſuo, eſt forma accidẽtalis in genere q̃litatis vel forma ſubſtantialis. Augmentũ igitur reſpicit quantitatẽ dimẽſiuã & quantitatẽ virtutis. Sed augmentũ quãtitatis virtualis nec reſpicit nec pertinet ad ſpeciẽ motus, q̃ augmentũ dr̃, ſed magis ad ſpeciẽ q̃ dr̃ alteratio, & hoc mõ augeĩ albedo & aliæ q̃litates. Quantitas aũt molis & dimenſiua ẽ quorundã p accidens & quorundã p ſe. Per accidẽs qdẽ ſicut albedinis q̃ fundaĩ in quãtitate, qa in p̃dicamẽtis dr̃, quãta fuerit ſupficies tãtã albedinẽ eẽ dices, & ideo etiã iſtę augmẽtũ, put eſt ſpecies motus diuiſa cõtra alteratiõem, non cõuenit niſi p accidens, quãtitas aũt dimenſiua & molis p ſe inueniĩ in oĩbus corporibus q̃ p ſe augentur. Per ſe aũt augeĩ aliqd duplicitẽ, aliqñ em̃ illud quod aſſumit maiorẽ quantitatẽ, moueĩ de quantitate minori in maiorẽ, Aliqñ aũt hoc eſt ſine motu illius qđ augeri dr̃, vñ nõ quælibet pars eius augeĩ, ſicut quælibet pars mobilis p ſe moueĩ, hoc aũt contingit qñ efficiĩ maior quãtitas p additionẽ alterius extraneę quãtitatis, ſicut qñ addiĩ lignũ ligno, lapides aceruo & hmõi. Et hoc qdem augmentũ eſt in talibus, ſed nõ motus augmenti. Qñ aũt aliqd moueĩ de minori quãtitate ad maiorem, põt duplicitẽ cõtingere. Vel ita q; quantitas ſit terminꝰ motus: Vel ita q; ſequaĩ terminũ motus. Qñ igiĩ quantitas p ſe ẽ totus motus, oportet q; ibi ſit additio quantitatis ad totũ & ad quãlibet partẽ, vt totum augeaĩ & quęlibet pars totius ſicut ſit in aĩalibus & in plantis, & in talibus ꝓprie eſt motus augmẽti. Vñ talis motus nõ eſt niſi in habẽtibus poentiã augmẽtatiuã, quæ ſunt viuentia, Cõſeqtur aũt quãtitas terminũ motus qñ motus eſt ad aliquã formã, quã determinata q̃litas cõſeqtur, cuilibet aũt formæ debeĩ quãtitas determinata. Et qa motus nõ ſpecificaĩ niſi ab illo qđ p ſe eſt terminus motus, ideo talis motus nõ dr̃ per ſe motus augmenti, ſed vel gñatio ſi ſit forma ſubſtantialis, ſicut qñ ex aere gñatur ignis, vel alteratio qñ ẽ forma accidẽtalis, ſicut patet in rarefactione aeris. Sic ergo patet aliq̃liter quõ & qualiter diuerſa diuerſimode augeri dicuntur.

¶Ex his patet quod eſt differentia inter magis & minus, & maius & minus, quæ eſt triplex. Prima eſt, quia proprie loquendo maius & minus cõuenit per ſe quantitati dimenſiuę, non autem quantitati virtuali vel alicui qualitati niſi per accidẽs. Magis autem & minus nõ conuenit niſi quantitati virtuali & qualitatibus. Vnde dicimus lapidem maiorem vel minorem, qui habet piꝰ vel minus de quantitate molis, & non ex hoc dicimus magis vel minus lapis. Secundo differunt, quia habere ſe nunc aliter, quam prius ſecundum magis vel minus vocatur alteratio, ſed habere ſe aliter ſecundum maius vocatur augmẽtum, ſecundum minus autem vocatur, decrementum vel diminutio. Vnde quando rem dicimus augeri ſecundum quantitatem & augeri ſecundũ qualitatem, vel ipſam qualitatem aut quantitatem augeri, equiuoce augmentum ſumitur ſicut & quantitas. Tertio differunt, quia ſe aliter habere in plus ſecũdum qualitatem vel quantitatem molis eſt ipſam qualitatẽ vel quantitatem eſſe plus extenſam, & in minus eſt eſſe minus extenſam. Habere autem ſe aliter ſecundũ qualitatem & quantitatem virtutis vel ipſam etiã qualitatẽ eſt eſſe intenſam, in minus autẽ eſſe remiſſam. Ex quo breuiter patet quod maius & minus per ſe quãtitatem molis, magis autem & minus quantitatem virtutis ſiue qualitates reſpiciunt. Item variatio ſecundum qualitates & quantitates virtutis ſecundum magis & minꝰ vocatur alteratio, & ad illã ſpeciem pertinet talis motus, variatiatio autem ſecundum quantitatem molis vocatur augmentum vel decrementum.

Item quia extensum esse plus vel minus ad quantitatẽ molis pertinet esse intensum vel remissum ad qualitatem vel quantitatem virtutis.

¶Non omnibus formis conuenit susceptio magis & minus, quia non conuenit formis substãtialibus, sed accidentalibus, nec omnibus accidentalibus, quia non quantitati molis vt patet ex dictis, quia illis non competit magis & minus, sed maius & minus, nec aliis omnibus, sed separabilibus à suis subiectis, & quæ cõcernunt subiecta diuersarum specierum per quod excluduntur formæ substantiales & ꝓprie passiones. Et hoc proprie videtur illis qualitatibus conuenire quę habẽt istas conditiões, s. q sint separabiles & diuersarum specierum subiecta concernunt. Potest autem hoc tali ratione persuaderi, quia nulla forma potest reperiri in diuersis gradibus nisi agens eã producens vel subiectum eam recipiens possit diuersimode se habere. Agẽte enim vniformiter se habente in se & ad passum & passio similiter vniformiter se habente in se & ad agens, necesse est actionem esse vniformem & terminum actiõis. Idem enim manens idem respectu eiusdem semper natum ẽ facere idem, sed respectu formarum substantialium & accidentalium quæ inseparabiliter conueniunt vni speciei tm̃, vt sunt proprie passiones, & subiectum & agẽs recipiens semp vniformiter se habent, respectu autẽ aliarum formarum accidentalium quę sunt separabiles & concernunt subiecta diuersarũ specierum se possunt habere diuersimode, ergo & c. Posset ergo hæc ratio p singula declarari, sed supponatur ista, quia hæc declarari habent primo sententiarum, distinctiõe decima septima.

¶Ratio quare forma accidentalis suscipit magis & minus est indeterminatio formæ specificæ in sua essentia, vt meliores doctores tenent. Hęc autem indifferentia vel indeterminatio tripliciter potest sumi. Vnomodo vt forma accidentalis dicatur indifferens, quia potest esse in diuersis subiectis differẽtibus specie, vt albedo in niue & lapide, & talis indifferẽtia vel indeterminatio nõ facit q̃d forma suscipiat magis & minus pcise. Secundus potest sumi talis indifferẽtia, quia aliqua forma potest inesse subiecto & nõ inesse, vt albedo parieti, & talis indifferentia vel indeterminatio inest omni accidenti separabili, & nec ista præcise facit qd' forma magis & minus suscipiat. Tertia indifferentia est secundum qd' eadem forma est indifferens, vt plus vel minus insit subiecto, vt albedo Socrati. Quamuis aũt duæ primæ indifferentię sint coadiuuantes, vt saltem simul sint cum forma suscipiente magis & minus, tamen hæc tertia indifferentia ponitur à doctoribus melioribus ratio completiua, quare forma suscipiat magis & minus. In differentia autem quęlibet istarum trium respicit ipsam formam, non solum secundum esse formæ, sed secundum esse materiæ, & ideo forma accidentalis non solum secundum gradus inest, sed secundum gradus in essentia dicitur suscipere magis & minus, quamuis quidam doctores oppositum fuerint opinati. Hoc autem sic probatur, sicut se habet magis & minus extensiue ad quantitatem, ita magis & minus intẽsiue ad qualitatem, sed magis & minus extensiue attenditur secundum essentiam quantitatis, quæ quo ad hoc habet gradus & latitudinem in essentia. Secundo sic, sicut indiuisibilitas formæ est ratio non suscipiendi magis & minus, ita diuisibilitas formę secundum gradus est ratio suscipiẽdi magis & minus, sed indiuisibilitas formæ attenditur secũdum essentiam, igitur & diuisibilitas formæ secundum gradus formæ. Tertio q̃a om̃is alteratio terminatur ad formã q̃ est in tertia specie qualitatis, ut patet. 7. phisi. sed vera alteratio est inter magis & minus in eadẽ specie, vt patet ex 5. eiusdem, ergo alteratio quæ est subiectum magis & minus terminatur ad veram formam quę est de tertia specie q̃litatis. Sed hoc non potest esse nisi gradus intensionis & remissionis attenderetur secundum ipsam essentiam qualitatis, ergo in eis est talis latitudo & varietas graduum, secundum essentiam formæ. Et sic patet secundum quid conuenit formis suscipere magis & minus, quia ratione indifferentiæ & indeterminationis & latitudinis, quæ non solum attenditur secundum esse formæ, sed etiam secundum essentiam.

¶Notandum quod sicut est duplex quantitas. s. molis & virtutis, ita duplex est magnitudo. s. molis & perfectionis siue virtutis. Loquẽdo ergo de magnitudine perfectionis secũdum quam idem est esse maius quod melius talis magnitudo conuenit formis suscipientib9 magis & minus, & secundum talem maioritatem conuenit eidem albedini quod sit maior perfectione cum ẽ intensa quam cum est remissa, licet non ita sit consuetum vti vocabulo maioritatis in magnitudine perfectionis sicut in magnitudine molis, vñ albedo intensa maior est seipsa remissa, & econuerso remissa minor est seipsa intensa. Sed hæc maioritas vel minoritas attendit secundum magnitudinem perfectionis, vñ q̃n dicimus maius & minus pertinet ad quantitatem molis. Magis autem & minus dicimus de magnitudine perfectionis, interdum econuerso est, vnde etiam magis & minus secundum magnitudinem perfectionis conuenit aliquibus in quibus illud maius & minus est idem quod magis & minus. Sed tunc remanet secundum dubium, q̃re non dicitur secundum hoc magis & minus albedo, cum dicatur maior & minor albedo, & quare dicimus magis & minus album, & non maius & minus albũ. Attẽdendo ad solam maioritatem albedinis dicendum est quod hoc est propter modum significãdi generalem, cum enim aduerbium sit adiectiuũ verbi, determinat ipsum verbum & perficit ipsum, & participium similiter cum aliqualiter ad verbum appropinquat, & etiam aliqua nomina quæ significant per modum inhęrẽtię. Formę autem in concreto signatæ significantur p modum inhærentiæ, vt album. In abstracto autem p modum substantiæ & per se stãtis, vt albedo, & talia in abstracto sumuntur substantiue. Substãtiuum autem determinatur per adiectiuum, & q̃a magis & minus sunt aduerbia, determinãt aliquod verbum & participium, & nomen significans per modum inhęrentię, cum sint talium adiectiua, ideo communiter dicit Socrates magis vel minus, melius vel peius currit, vel magis vel minus, vel melius vel peius currẽs, & Socrat. est magis vel minus albus, & istud est magis vel minus albũ, non autem Socrates ẽ magis vel minus cursor, aut magis vel minus albedo, quæ significant per modum subsistentis & substantiæ. Adiectiuum autem determinat substantiuum, & ideo bene dicitur melior currit Socrates & nõ melius, & nec magis currit Socrates & maior vel minor albedo, & nõ magis vel minus albedo, hoc autem est ex modo significandi grammaticali, qui impedit & facit vt sic vel sic, aliter vel aliter secundum modum significandi diuersum dictionum loqui congrue valeamus.

NOMINA SECVNDARVM INTENTIONVM.

POstquam expediti sumus de nominibus primæ intentionis, accedendum ē ad declarationem nominum siue vocabulorum secundæ intentionis. Circa quod tria præmitto. Primum est ꝙ sicut secunda intentio fundatur in prima, ita vna secunda intentio fundatur super aliam secundam, sicut hoc quod dico species, quod est secunda intentio fundatur in hoc quod dico homo, quod est prima intentio, ita super hoc quod est esse prædicabile de multis, quod ē secunda intentio, fundatur hæc secunda intentio. s. species, & super speciem fundatur species subalterna, & sic de alijs quæ secundæ intentiones sunt. Secundū quod præmitto est, quod tam in nominibus primæ intentionis quam in nominibus secundæ intētionis quædam dicuntur sine complexione, vt homo, vel cum dico species. Quædam cum complexione, vt homo currit, vel homo est species, vel species est secunda intentio, & ita in alijs. Tertiū quod præmitto est, quod sicut inter nomina primarum intentionum sunt quædam, vt prius patuit, quæ transcendunt & circumeunt omne genus, & quædam quæ equaliter inueniuntur in genere substantiæ & accidentis, & quædam quæ solum conueniunt vni generi. Ita & in secundis intentionibus quædā sunt communes omnibus transcendentibus & omnibus decem rerum generibus, sicut hoc quod dico prædicabile, & multa alia. Quædam sunt solum communes decem generibus rerum, sicut hoc quod dico gen⁹ & species & multa alia. Quædam sunt specialiter pertinentes ad vnicum genus, & hoc quod dico, suppositū, quod in genere substantiæ solum inuenitur.

¶Ordo dicendorum.

HIs suppositis ordine debito à prioribus & communioribus inchoando. Primo dicetur de nominibus secundarum intentionum, quęconueniunt in complexis. Secundo de nominibus secundarū intentionum quæ conueniunt complexis, sicut est oratio, propositio &c. Quātum autem ad incomplexa primo videndum est de nominibus secundarum intentionum, quæ circūeunt trascendentia, vt decem rerum genera, & sunt omnibus communia. Secundo dicendum est de illis nominibus secundarum intentionum, quæ sunt communes decem rerum generibus, & nō sex trāscendentibus. Tertio de illis quæ conueniunt singularibus generibus, ita quod vni generi solum. Dicendo autem de nominibus secundæ intentionis eorū quę sunt communes trascendentibus decem generibus occurrunt talia ad præsens esse, 14. & sunt hæc: Intentio, transcendens, vniuersale, abstractum, concretum, prædicamentum, prædicabile, prædicatum, subiectum, subijcibile, vniuocum, equiuocum, analogū, denominatiuū.

¶Intentio.

QVantum ad primum quid est intentio & quibus conueniat. Sciendum est quod intentio importat tēdētiam in alterum, vnde intentio dicitur quasi in alterum tentio. Et quia tam intellectus ꝙ voluntas tendunt in alterum, scilicet in suum obiectum, ideo intentio pertinet ad intellectum & voluntatē. Nec obstat si dicatur ꝙ sicut intentio dicitur in alterum tendentia vel in alterum tentio, ita intentio dicitꝰ intus tentio, & ideo sicut à tendentia in alterum intentio conuenit intellectui & etiam voluntati, ita debet pertinere ab ista conditione qua dicitꝰ intus tētio, hæc em̄ duo simul stant apud intellectū & voluntatē intus tentio, & in alterum tētio, vt em̄ dictū est superius, intelligere & velle sunt actiones immanētes & nō transeuntes in exteriorē materiā. Illa ergo intus immanētia operationū pōt conuenire nomē intentiōis intellectui & volūtati, secūdū ꝙ intentio dicitꝰ intus tētio. Sed qa sem p actus intellect⁹ & volūtatis terminatꝰ ad suū obiectū qđ est p̄sens ipsi essentiæ aïæ vel potentię, nō qdē scd̄m realē p̄sentiā, sed scd̄m obiectalē, q̄lr dicit Philo. 3. de aïa, ꝙ lapis non est in aïa, sed species lapidis. Idcirco qa pactū terminatū p obiectū potentia tendit in ipsum, sicut nomē intentionis cōuenit intellectui & volūtati ab eo ꝙ intentio est, qa respicit immanentiā opationis infra potētiam, ita conuenit eisdem pro eo quod intētio est in alterum tentio, quia respicit obiectum præsens potentię obiectiuę.

¶Accipiēdo ergo intētionē ꝑut se tenet ex parte voluntatis, sic sciendū est, ꝙ intentio accipitꝰ dupliciꝰ. Vno mō ipse actus volūtatis dicitur intētio, sicut si aliqs velit ire ad ecclesiā ad videndū corpus Chr̄i, diceretur talis volūtas intētio sua, & tali volūtate intendit aliqs videre corpus Christi. Alio mō dicitur intentio res intenta, sicut si aliqs diceret, intentio mea est scribere, ibi res diceretur intētio. s. ipsa scriptura. Et merito intentio vt se tenet ex parte voluntatis dicitur qn̄qꝫ actus eius q̄ intendit qn̄qꝫ obiectū eius qđ intēdit p actū. Nā ipsa voluntas qn̄qꝫ sumitꝰ ꝓ suo actu cū dico, bonā volūtatem habeo ad te. Qn̄qꝫ ꝓ obiecto & re volita, vt cū dr̄, bibere est volūtas sitiētis, hoc latius dictū est superius. Et licet iste modus locutiōis de intētione sæpius in scripturis reperiatꝰ, tn̄ sic nō intēdim⁹ loq de intētiōe, qn̄ dicimus aliq̄ noïa esse primæ vel secundæ intentionis.

¶Si itaqꝫ intētio accipiatꝰ ex parte intelligentis, sic dicitꝰ intentio oē illud qđ p modū rep̄sentantis ducit intellectū in cognitiōe cuiuscūqꝫ rei. Et qa spēs intelligibiles & actus intelligendi cōceptus mentis formatus, quē nos verbū mentale dicim⁹ rep̄sentatiuē ducūt in cognitionē rerū, ideo q̄dlibet eorū hoc mō intētio vocatꝰ. Et ex hoc etiā nomen intentionis secundum vsum loquentium trahitꝰ & extenditꝰ, vt dicatꝰ intentio quęcūqꝫ similitudo siue quodcunqꝫ exemplar realiꝰ repræsentādo ducens in cognitionem rerum. Et hoc modo species rei visibilis in medio & in speculo vel in oculo in fantasia vel species in memoria sensitiua, vel etiam imago Herculis, intētio dici possunt, quia ex sui natura ad alterū ipsum cognoscentem per modū cuiusdam tēdentiæ deducūt. Et quāuis hoc modo sępe doctores vtantur ipsa intentione, & appropinquaret plus ad nostrum propositum, tamen nec sic intendimus de intensione qn̄ dicimus aliqua nomina esse primæ vel secundæ intentionis.

¶Si vero accipiatur intentio apud intellectum ex parte rei intellectæ, & hoc modo dicitur intentio ipsa res quæ intenditꝰ, inquantum intellectus tēdit in ipsam, sicut in quoddam cognitum per actum intelligēdi, & sic loquimur hic de intētione in proposito. Hæc autem intentio dupliciter accipitur & inuenitur. Vno modo formaliter & tunc significatur in abstracto, vt hoc nomen intentionalitas, & tunc intentio dicit terminum ipsius tendentiæ, siue illud quod resultat ex tali tendentia intellectus per suum actum in rem ipsam. Et hęc habitudo in abstracto præcise significat purum ens rationis. Alio mō accipitꝰ materialiꝰ, & tūc significatꝰ in concreto, & tūc significat & dicit illud qđ intelligit qcqđ sit illud, ē em̄ intētio cōcretū, sed intētionalitas abstractū. Et q̄uis in cōcreto res itellecta materialiꝰ dicatꝰ intētio, quæ

quę aliquando eſt ens reale, tamen per illud quod importaturnomine intentionis formalier in concreto eſt ſemper ens rationis. Ipſa ergo res intellecta materialiť in concreto, dicitur intentio ſiue res intellecta. ſiue ens reale, vt homo, lapis & huiuſmodi, ſiue ens rationis, vt ſpecies, genus & huiuſmodi. Dicitur autem pro tāto intentio inconcreto ſignificare materialiter, quia ſignificat illud quod intelligitur in abſtracto, aut ipſam habitudinem formaliter quæ rem intellectam conſequitur, ſcilicet nomine intentionalitatis, quia nomine intētionis in concreto ipſum ſubiectum habitudinis non eſt principale ſignificatū, ſed magis ipſa habitudo. Sed qa concreta in accidentalibus formaliter & principaliť ſignificant accidens & formam, materialiter autem ſubiectum accidentis ſignificant & ſecundario, in quo ſubiectum eſt forma accidentalis, ſicut hoc concretum album ſignificat formaliter albedinem, quia album ſolā qualitatem ſignificat, vt dicitur in prædicamētis. ſecundario autem materialiter dat intelligere ipſam rem in qua eſt albedo, quia album diciturres alba, ita etiam cū intentio ſit concretum, materialiter ſignificat ipſam rē intellectā in qua fundatur habitudo ipſam cōſequens in qua eſt intellecta, ſed formaliter ſignificat ipſam habitudinem, quæ eſt ad modum formæ, & ſicut albedo ſignificat formaliter ipſam formam in abſtracto præciſe & nihil aliud materialiter, ita intentionalitas ſignificat formam ſolum & ipſam habitudinem & nihil materialiter. Nomine igitur intentiōis formaliter & quantum ad formale ſignificatum importatur habitudo rei intellectę ad actum intelligēdi. Sed materialis & quantum ad materiale ſignificatū intentio res intellecta dicitur quecunq; ſit ſiue ens reale ſiue ens rationis.

¶Hæc autem res intellecta quando eſt verum ens reale circunſcripto omni actu intellectus, dupliciter cōſiderari poteſt. Vno modo abſolute, vt eſt res p̄ciſe nō habendo reſpectum ad intellectum, & ſic nulla res dicitur intentio, vt homo in rerum natura præciſe conſideratus, vel lapis, alias oporteret quod eſſe intentionem eſſet de ratione talium, quod eſt falſum. Alio modo poteſt conſiderari cum habitudine ad actum intelligendi inquantum eſt intellecta, & ſic quædā habitudo ipſam conſequitur quæ formaliter intentio dicitur, & ideo ſuper rem abſolute addit rei habitudinem ad actum intelligendi. Sic igiturres intellecta intentio dicitur materialiter, abſolute autem recepta nō dicitur intentio ſed res, ipſa autem habitudo formaliter dicitur intentio, qa cum p̄ciſione nominis intentionis quo res ipſa dicitur intentio materialiter & quæ res eſt intellecta quæcunq; ſit ſiue ſit ens reale, vt homo, ſiue rationis, vt ſpecies, & ſic accipitur hic intentio cum loquimur de intentione, quantum ad nomina primæ intentionis & ſecundæ intentionis. Ita patet quot modis dicitur intentio, quoniam aliquando ſumitur ex parte voluntatis, & quātum ad actū & q̄tū ad obiectū. & ſic nō loquimur hic de intentione. Aliquando ex parte intellectus, & ſic quandoq; ex parte intelligentis & non ſic hic intendimus. Aliquando ex parte rei intellectę, & ſic de intentione ē præſens oppoſitum.

¶Prima intentio, Secunda intentio.

NOmina quædam dicuntur primæ impoſitiōis ſecundum grammaticum, & primæ intentiōis ſecundum logicum, & quædam etiam dicūtur eodem modo ſecundæ impoſitionis, & ſecundæ intentionis. Sciendum eſt ergo, quod ordo iſte vnde aliqua dicunť primæ intentionis & aliqua ſecundæ intentiōis, non poteſt ſumi ex parte intelligētis, quia ſic ſpecies intelligibilis quæ eſt primum repreſentatiuum intelligendi eſſet prima intentio, & actus intelligēdi qui eſt ſecundum eſſet ſecunda intentio, & verbū mentale eſſet tertia, quę ſunt falſa. Nec poteſt ſumi ex parte actus intelligendi, qa ſi ſic Socrates eſſet primus intellectus, & Plato ſecundus, Socra. eſſet prima intētio, & Plato ſecunda, & ſic poſtea procedendo, ſi tertius tertia, ſi quartus quarta, quod eſt falſum. Et ideo oportet quod iſte ordo accipiatur ex parte rei intellectę inquantum eſt intellecta, ſecundum quod eſt duplex genus intelligibilium ad quorum quodlibet terminatur actus intelligendi. Nam quædam ſunt intelligibilia quę ſunt vera entia realia, quę conueniunt rebus non ex opere intellectus ſpeculatiui, prout .ſ. habent eſſe intellectu ſpeculatiuo obiectiue, imo circūſcripto om̄i tali eſſe obiectiuo ſunt res verę & conueniunt rebus aliquando affirmatiue, vt homo & bos & ſimilia in genere ſubſtātiæ, albedo ſcientia in genere qualitatis, & ſimilia in genere accidentium. Aliquando priuatiue, vt ſurdum cæcum, quæ etſi non ſunt res verę, tamen realiter & veraciter rebus cōueniunt, vt priuationes, ſicut cæcum & ſimilia. Et hæc omnia quæ ſic rebus conueniunt dicuntur primæ intentiones, & nomina talium dicuntur etiam nomina primæ impoſitionis ſecundum grammaticos, & nomina primæ intentionis ſecūdum logicos. Alia ſunt quæ conueniunt rebus ſecundū quod ſunt obiectiuæ in intellectu & nō aliť, ſicut eſt eſſe abſtractum, eſſe vniuerſale, genus, ſpecies, & ſimilia, & iſta dicunť ſecundæ intentiones, & nomina talium ſignificantia grammaticæ dicuntur nomina ſecundæ impoſitionis, & ſecundum logicos ſecundæ intentiōis, & ſic ſunt duo modi eſſendi generales, ſcilicet ſecundum rem, & iſte eſt primus, ſecundum rationem, & iſte eſt ſecūdus, ita etiam ab iſtis duobus generibus intelligibilium quę habent in dupli ci modo eſſe. ſumitur diuiſio intentionum primarum & ſecundarum, ſcilicet primarum à primo modo, & ſecundarum à ſecundo modo. Cauſa autem eſt, quia prima diuiſio eſſendi eſt in eſſe rei & in eſſe rationis, vt patet quinto metaphiſice, & ita etiam prima diuiſio nominum eſt, quia quædam ſunt nomina primæ intentionis quantum ad illa quæ habent eſſe in re, quædā ſecundæ, quantum ad illa quæ habent eſſe in ratione. Et ita patet vnde & quid dicitur prima intentio & ſecunda intentio, & nomen primæ intentionis & ſecundæ logicæ, & ſimiliter primæ impoſitionis & ſecundæ grammaticę.

¶Prima & ſecunda intentio in duobus conueniūt, in duobus differunt. Conueniunt quidem in duobus. Primo in hoc quod ſunt. ſ. in hoc quod eſt eſſe intentionem, intētio enim eſt quoddam cōmune ad primam & ſecundam intentiōem, ſicut ad bouem & hominem. Et iſte differunt, quia prima à primo genere intelligibilium dicitur, & ſecunda dicitur ſecunda à ſecundo gn̄e intelligibilium, vt dictum eſt. Conueniunt etiam ſecūdó quantum ad hoc de quo ſunt, quia tam ſecunda intentio quam prima quantum ad illud quod importať formaliter in concreto nomine intentionis eſt ens rationis. Quod ſic videtur, nam quamuis intentio ſe tenet ex parte intelligentis nō diſtinguitur contra eſſe reale, imo omnis talis intentio eſt res vera & non ens rationis, vt ſpecies intelligibilis & huiuſmodi, vt dictum eſt. Intētio enim vt ſe tenet ex parte rei intellectę quātum ad illud quod concretiue & materialiter dicitur, non diſtin-

stinguitur contra ens reale, quia saltem quando res vera est extra animã, vt hõ, albedo &c. tunc intentio prima quantum ad illud quod importatur formaliter est ens rationis, quia vt dictum est cõcretiue formaliter significat intentio ipsam habitudinem rei, quæ consequitur vt intellecta est, quæ est ens rationis. Secunda autẽ intentio de entibus rationis est & ita vtriq; conuenit, quia vtraq; est ens rationis quantum ad formale significatũ. Differunt autem in duobus hæc nomina, prima intentio & secunda, Primo quantum ad illud quod significant, quia prima intentio concretiue significat materialiter ens reale, sicut homo, & secunda intentio nullo modo significat nisi ens rationis. Secundo differunt quantum ad illud in quo sunt, Vbi sciendum quod aliquid dicitur esse in intellectu tripliciter. Vno mõ subiectiue, & hoc modo intellectus includit actus intelligẽdi, & habitus intellectuales, & sic scientia est in intellectu, sicut in subiecto. Alio modo obiectiue, & hoc dupliciter, vno modo sicut illud quod est obiectum directe cognitum ab intellectu, & hoc modo res q̃ ẽ extra subiectiue est in intellectu obiectiue, vt hõ bos, & qd'cunq; aliud quod intelligitur. Et dicitur obiectiue esse in intellectu, quia est in prospectu suæ cognitionis. Cõtingit autem aliquando quod aliqua res simul & semel est in intellectu subiectiue & obiectiue, vt cum aliquis intelligit se intelligere, & cum aliquis intelligit & cogitat de scientia in se accidentaliter existente. Aliquando est autem solum in anima obiectiue & subiectiue in re extra, vt cum intelligit albedinẽ vel lapidem. Alio modo dicitur aliquid est obiectiue in intellectu, quia consequitur rem prout ẽ obiectiue in intellectu. Esse enim abstractum à Socrate & Platone non conuenit homini, ꝓut ẽ extra in se subiectiue, sed solũ ꝓut ẽ intellectu obiectiue qa sic hõ ẽ in ꝓspectu intellect⁹ sicut obiectũ cognitũ nõ cognito Socrate vel Platõe, sicut etiã in v su ẽ color & albedo lactis obiectiue sine dulcedine, sed nõ est in re sine dulcedĩe obiectiue. In hoc ergo differt prima intentio à secunda, qa secũda intẽtio illud significat quod nunquam est in intellectu nec in re extra subiectiue, sed solum in intellectu habet esse obiectiue tãquam consequens rem veram, prout est obiectiue intellectu, vt genus, species &c, Sed illud quod importatur nomine primæ intentionis concretiue & materialiter est obiectiue in intellectu, & subiectiue in re extra, vt homo lapis, lignum, & huiusmodi. Quandoq; autem obiectiue simul & subiectiue in intellectu, vt sciẽtia & huiusmodi. Et ita hæc conuenientia & differentia est in duobus primæ intentionis & secundæ.

¶Intentionale.

INtentionale descendit de hoc nomine intentio. Et intelligeudum quod intentionale potest accipi dupliciter, scilicet essentialiter & denominatiue, sicut aliquod potest esse quale essentialiter, vt albedo, & denominatiue, vt lignum album, quod ẽ quale denominatiue. Ita etiam esse intentionale per essentiam alicui conuenit, sicut ei quod est intentio, ipsa enim intentio est intentionale per essentiam. Aliquando etiam alicui conuenit esse intentionale per participationem & denominatiue de illo cuius est intentio, & sic accipiendo intentionale per essentiam est illud quod est intentio, & denomiuatiue dicitur intentionale illud cuius est intentio. Et sic accipiendo intentiones quæ sunt ex parte intelligentis, sunt species intelligibiles, act⁹ intelligẽdi, conceptus formatus, vel dicuntur intentionalia vel intentionata essentialiter, quia sunt intentiones rerum. Illa autem quorum sunt intentiones & quorum sunt præsentatiua dicuntur esse intentionalia denominatiue. Sed hic notandum quod dicimus quorum sunt, q; ista possunt esse alicuius dupliciter. Vno modo subiecti in quo sunt, & sic subiectum non consueuit denominari intentionale à talibus intentionibus, vt intellectus non dicitur intentionalis ab intentione q̃ est species & similium quæ sunt in intellectu sicut, in subiecto. Alio modo dicunt̃ istæ intentiones esse alicuius, vt subiecti repræsentati ad quod sunt, & talia denominantur intentionalia esse à talibus intentionibus, vt dicimus q; lapis bos albedo &c. dicuntur esse intentionaliter in intellectu, & habent esse intentionale in intellectu, quia scilicet per suam essentiam, vel suum repræsentatiuum quod est eorum intentio. Et horum causa est, quia talia inquantum sunt intentiones magis important habitudinem ad obiectum quod repræsentant, quam ad subiectum quod informant. Et idem iudicium de intẽtionibus & illis quorum intentiones sunt secundum q; nomen intentionis extenditur ad quodcũq; repræsentatiuum alterius siue sit exemplar perducens in alterius cognitionem, sicut est de specie visibili, & in medio & in organo vel in speculo, vel fantasmate, vel in fantasia, vel specie sensibili in sensitiua memoria &c. Accipiendo autem intentiõem in intellectu ex parte rei intellectæ, ipsa habitudo rei intellectæ ad actum intelligendi dicitur intentionale per essentiam vel essentioaliter, eo modo quo talibus entibus rationis conuenit habere essentiam quæ non dicunt formaliter rem aliquam, sicut in priuationibus dicimus quod cæcitas est priuatio essentialiter, sed oculus habet esse priuatũ denominatiue. Et sic intentionale denominatiue potest dici respectu secundæ intentionis prima intentio supra quam secunda fundatur quantum ad illud quod materialiter importatur nomine primæ intentionis, quod est res intellecta, & ipsa res intellecta quæ dicitur intentio materialiter, potest dici & nominari ab hoc q; nomine primæ intentionis importatur formaliter, & sic prima intentio vt est fundamentum secundæ, sicut homo respectu speciei potest dici denominatiue intẽtionale, & ipa res intellecta potest dici intentionalis ab habitudine q̃ formaliter prima intentio dicit, sed isti modi denominationis non sunt multum vsitati.

¶Transcendens

TRanscendens dicitur quasi trans om̃e ens, vel q̃si transiens omne ens, Hoc autem contingit tripliciter. Primo entitate, & hoc modo deus dicitur transcendens, quia nobilitate actualitatis transcendit omne ens, & sic non est communis usus vocabuli. Alio modo accipitur transcendens non ab entitatis nobilitate, sed à prædicationis communitate, & sic illud quod potest prædicari de omni ente dicitur trãscendens. Sed est duplex prædicatio, vna formalis, vt homo est animal. Alia denominatiua, vt homo est albus, homo est species. Illud ergo quod prædicatione formali prædicatur de omni ente eo modo quo cuilibet enti conuenit, propterea formalitas dicitur transcendens, quasi trans omne ens, vel transiens omne ens communitate, scilicet formalis prædicationis, & sic trascendens dicitur proprie de illis sex. s. ente vno, vero, bono, re, aliquo, ex hoc est communis vsus vocabuli. Illud autem qd' ꝑdicatiõe denominatiua ꝑdicat̃ de oĩbus scdis intẽtiõib⁹, & de primis trãscẽdẽtibus, põt etiã dici transcendẽs, qa hoc qd' dico ens ẽ vniuersale, hoc qd' dico gen⁹ ẽ vniuersale, & sic de alijs. Et nec iste modus transcendentis est ita communis & proprius sicut secundus.

Vniuersale.

VNiuersale sumit̃ tripliciṫ. Estenim quoddã vniuersale causalitate, & isto modo sol dicit̃ causa vniuersalis respectu generabilium, deus autem vniuersalis causa est respectu om̃ium, & sic nõ est communis vsus loquendi apud logicos de vniuersal, Alio modo dicit̃ vniuersale abstractione. Abstractio autem est duplex, omnis enim abstractio dicit̃ respectu materiæ, quædam ergo sunt abstracta à materia secundum esse, & quamuis hæc sunt quædam particularia, & q̃dã singularia, nihilominus per abstractionem & materialia vniuersalia dicunt̃. Alio modo est aliquid vniuersale per abstractionem non secundum esse, sed secũdum intellectus considerationem, inquantum talia considerant̃ absq; materia. Hoc autẽ potest fieri tripliciṫ, vno modo vt considereter ad intelligibile absq; hac materia sensibili, sicut hominem, considerando hunc Socratem, quamuis talia intelligat cũ materia sensibili in cõmuni. & talis abstractio vocat̃ phisica, id ẽ, naturalis, vñ scientia, naturalis est de sic abstractis, non tamen excludit materiam sensibilem communem, qa intelligit hominem cum ossibus & carnibus in cõmuni, non tamẽ cõsiderat cũ istis carnibus & ossibus in particulari. Alio modo potest fieri hæc abstractio, vt intellectus consideret, non solum sine hac materia sensibili, sed etiam sine consideratione sensibilis materie, licet consideret eã cum materia intelligibili, vt potest considerari circulus sine ęre, ferro vel ligno. & huiusmodi. Sed quia circul⁹ oportet quod sit in aliqua materia, nõ intelligit̃ sine materia intelligibili, & talis abstractio vocat̃ mathematica, quia de talibus abstractis sunt scientiæ mathematicæ. Tertio modo potest aliquis cõsiderare rem aliquã, & sine hac materia sensibili in communi, licet cum intelligibili, & sine materia sensibili & intelligibili. Hæc autẽ abstractio non est realis separatio, sicut cultellus separat carnes ab ossibus, sed vnius consideratio sine altero, sicut visus videt colorem in pomo nihil considerãdo de sapore. Et quia vt sic talia considerant̃ abstracta, cõpetit eis vt dicãt̃ de multis, sicut sunt in multis, ideo est alia abstractio quæ ipsam consequit̃, quæ est per p̄dicationem, & sic homo est abstractum communitate prædicationis, quia prædicat̃ de Socrate & Platone. Vniuersale ergo secundum logicos dicit̃ quodlibet prędictorum modorũ, sed ꝓprius vltimo modo. Et sic vniuersale sumptum dicit̃ quod est aptum natum de pluribus prædicari. Vbi intelligendum quod tale vniuersale est multiplex. Est em̃ quoddam vniuersale quod habet actu & simul plura supposita, sicut hõ habet Socratem & Platonem, & sic de alijs. Aliud est vniuersale q̊d simul actu nõ habet plura supposita sed successiue sicut phœnix. Aliud est q̊d non habet plura supposita nec actu simul nec successiue, vt sol & luna, quamuis tamẽ non habeat nisi vnicum suppositum, quia tamẽ sol potest considerari sine conditionibus indiuiduantibus, scilicet sine hic & nunc potest dici vniuersale. Et quamuis in alijs duobus modis dicat̃ vniuersale est, quod ẽ aptũ natum prædicari de pluribus vel simul quãtum ad primum, vel successiue quãtum ad secundum, & in tertio non possit, nihilominus dicit̃ aptum natum prædicari de pluribus, quia inquantum vniuersale est, hoc ei conuenit, licet hoc sibi non conueniat in determinata materia. Quodcunq; autem modo sumat̃ vniuersale semp dicit̃, vel sumit̃ per aptitudinem quandam ad particulare. Et ideo cuilibet modo vniuersalis respõdet aliquis modus particularis sicut patet, quia em̃ sol habet virtutem respectu cuiuslibet generabilis, dicit̃ causa vniuersalis omnium generabilium, Sed quia Socrates non habet virtutem nisi respectu Platonis, dicitur causa particularis, & sic postea singulis modis vniuersalium respõdet modus particularium.

¶ Adhuc vniuersale dupliciṫ potest cõsiderari, Vno modo quod natura vniuersalis cõsideratur simul cum intentione vniuersalitatis, vt scilicet vnum & eidem habeat habitudinem ad multa & proueniat ex abstractione intellectus, & sic oportet quod secundum hunc modũ vniuersale sit posterius. Vnde in primo de anima dicitur, quod animal vniuersale aut nihil est aut posterius est, sed secundum platonicos qui ponũt vniuersalia subsistentia secundum hanc considerationem vniuersale eẽt prius quàm particularia: Vnde secũdum eos particularia non sunt nisi per participationem vniuersaliũ subsistentium quæ dicuntur ideæ. Alio modo potest vniuersale considerari quãtum ad ipsam naturam vniuersalitatis vel humanitatis, prout inuenitur in particularibus, & sic dicẽdum est quod duplex est ordo naturæ: Vnus secundum viam generationis & temporis, secundum quam viam ea quæ sunt imperfecta & in potentia sunt priora, & hoc modo magis cõmune est prius secundum naturam quod apparet manifeste in generatione animalis & hominis, nam prius generatur animal quam homo, vt dicitur in libro de generatione animalium. Alius est ordo perfectionis siue intentionis naturæ, & sic actus est prior simpliciter quam potẽtia, & perfectum quam imperfectum, Et per hunc modum minus commune est prius secundũ naturam, quã magis commune, vt homo quam animal. Naturæ em̃ intentio non sistit in generatione animalis, sed intendit generare hominem.

¶ Vniuersale præterea magis commune comparat̃ ad minus commune, vt totum & vt pars, Vt totum quidem secundum quod in magis vniuersali nõ solum cõtinetur in potentia minus vniuersale, sed etiam alia, vt sub animali nõ solum hõ continetur, sed etiam equus. Vt pars quidem secũdum quod minus commune continet in sua ratione non solum magis commue, sed etiam alia, vt homo non solum animal, sed etiam rationale. Sicut etiam animal in se consideratũ prius est in nostra cognitione quam homo, sed homo prius est in nostra cognitione quã quod animal sit pars rationis eius.

Abstractum.

DE hoc nomine abstractum patet ei⁹ acceptio secundũ immediate præmissa, quia omnibus istis modis de quibus dicitur fieri talis abstractio, illa res abstracta in quolibet modo illorum abstractum dicitur, & eis oppositum potest dici concretum Pręter hos modos dicitur abstractum proximum ad concretum secundum modum significandi, vt abstractum dicatur illud quod significat formam absolutam. Cõcretum vero quod est ad aliquid contractum. Et isto modo respectu om̃ium dictionum inuenitur abstractum & concretum, vt hoc quod dico ens & entitas. Hoc enim quod dico ens est concretũ, & dicit illud quod habet entitatem. Sed hoc quod dico entitas dicit illud q̊d habet formã, vel dicit illud quo ens ẽ ens, scilicet ipsam formam, Idem patet in hoc quod dico vniuersale quãtum ad secundas intentiones, quod vniuersale est concretum, & significat illud quod habet naturam vniuersalitatis, Vniuersalitas autem ipsam naturã vel formã q̃ vniuersale ẽ vniuersale. Idẽ dico in substãtia, hõ ẽ cõcretum & significat quod habet naturam humanam, sed

hũa'

humanitas est abstractum, & significat illud quo homo est homo. Et idem dicitur de albo & albedine in accidentibus, quia album significat illud quod habet albedinem, sed albedo significat ipsam naturā siue ipsam formā. Vnde generaliter concludo quod cōcretum dr̄ illud quod significat habens naturam, & abstractum q̄ significat ipsam naturam, & ideo absolutum habet modum significandi quo est. Et quia modus significandi dato quod eadem res significet, impedit modum p̄dicandi. Inde est quod dato & posito, si tamen ita est q̄ quantum ad formale significatum idem importet nomine abstracti & cōcreti, sicut hoc nomine hominis & humanitatis nomine albi & albedinis &c. Tamen q̄a modus significandi est diuersus in diuersis, quia cōcretum significat per modum quod est, & per modum habentis, & per modum totius. Abstractum autem significat per modum quo est, & per modum habiti, & per modū partis. Ideo in nulla re in qua differunt quod est & quo est, habens & habitum, pars & totum, possunt de se inuicem prædicari, vt hęc est falsa, homo est humanitas, album est albedo. Sequitur ergo quod cōcretum & abstractum non possunt de se inuicem prædicari. In diuinis autem vbi idem est habitus & habens quod est & quo est, pars & totum, eo modo quo ē in talibus, totum & pars possunt de se inuicem prædicari. Ideo hæc est vera, deus est sua deitas, deitas ē deus. Vt communiter autem & maxime in genere substantiæ nomine concreti suppositum importat, & nomine abstracti natura.

¶Concretum.

De concreto autem quamuis aliquid patet ex prę cedentibus, tamen ad maiorem euidentiam sciēdum est, quod triplex est concretum, quoddam accidentale, vt album, quoddam substantiale, sed nō denominatiuum, vt homo & animal, quoddam substantiale, denominatiuum, vt animatum & huiusmodi. Omnibus autem concretis commune est, vt dent intelligere suppositum, & supposito reddunt loquutionem veram, vt album currit pro Socrate currente, rationale disputat vel homo mouet. In hoc autem est differentia, quia omne concretum accidentale dat intelligere suppositum, non ex significato, sed ex modo significandi, album enim solum qualitatem significat, vt dicit in prædicamentis. Concretum autem substantiale denominatiuū dat intelligere suppositū, partim ex significato, partim ex modo significandi. Ex significato, quia significat aliquid quod pertinet tanquam pars ad integritatem suppositi, vt animatum, partim vero ex modo significandi, quia nō directe significat hominem secundum quod q̄ suppositum cum significet principaliter formam, sed indirecte, scilicet ex consequenti ex suo modo significandi importat suppositum. Concretum autem substantiale nō denominatiuū directe & per se, significat suppositum. Ex quo patet quod concretum substantialæ non denominatiuū prædicat de suppositis per se, & in quid, vt animal de Socrate. Concretū aūt substātiale denominatiuū prędicat denominatiue denominatione accidentali. Quid autem importet nomine suppositi expressius infra patebit. De differētia autē reali horum duorū naturæ & suppositi, quæ est formosa quæstio, non plus dico, sed ad præsens sufficit dixisse horum duorum nominum significantiam & differentiam, scilicet abstracti & concreti, quorum vnum dicit in comparatione ad alterum.

¶Prędicatū, Prędicabile. Subiectū, Subiicibile.

Nomen hoc prædicatum significat rem quæ de altero dicit siue act⁹ verbalis sit illud quod dr̄, siue per copulam verbalem dicat, siue dictio sit actus verbalis, vt cum dico, Socrates currit, hoc qđ dico currit, ē prędicatum, quia de subiecto dicit, scilicet de Socrate. Aliquando autem aliquid dicit de aliquo mediāte copula verbali, & dicit prædicatum duplex, vt cū dico Socrates est albus, ibi albedo dicit de Socrate, & totum hoc, est albus, est prædicatum. Prædicatum autem dicitur ab actu prædicandi, hoc autem conuenit omni rei & omni nomini quod possit prædicari in aliqua ꝓpositione, siue sint nomina primæ vel secundæ intentionis.

¶Prædicabile autē dicitur ab aptitudine prædicandi, quamuis actu non prædicetur, in quo etiam differt à prædicato quod dicit actum & esse. Prædicabile similiter conuenit omni enti cuiuscunq̄ cōditionis existat. Prædicamentum autem dicit ordinem diuersorum prædicatorum, & prædicabilium quæ sunt eiusdem generis, & omnia prædicabilia ordinata secūdum sub & supra vel lateraliter in genere substantiæ prædicatū dicuntur, & idem est in generibus accidentium. Hæc autem non sunt nisi decem, quia nec possunt esse nisi decē rerum genera, de quibus dictum ē prius. Et sic patet differentia prædicati prædicabilis & prædicamenti. Et q̄a prædicatum dicitur in comparatione ad subiectum, & subiectum dicitur illud de quo dicitur aliquid, & sic p̄dicatum est quod de altero dicitur, & hoc generalit̄ cōuenit omni rei & nomini quod potest subiacere alteri, vt aliquo modo de eo dicatur, quia tamen diuersimode inuenitur in multis diuersis, ideo quamuis subiectum dicatur terminus propositiōis, de quo prædicatum dicitur, tamen secūdum quod aliqua diuersimode de diuersis dicuntur, inuenitur diuersimode subiici dici. Dicitur autem aliquid esse in aliquo & dici de alio, sicut forma substātialis de prima materia. & hoc modo dicitur subiectum materia prima omnium formarum substātialium. Alio modo dicitur aliquid de alio, & ē in eo sic ut forma accidentalis in sua materia, & hoc modo suppositum dicitur subiectum omnium accidētium. Alio modo dicitur aliquid de aliquo vt sua ꝓprietas, & hoc modo anima est subiectum suarum proprietatum, similiter angelus & deus. Alio modo dicitur aliquid dici de alio tanquam illud quod est declaratiuū suæ quidditatis & qualitatis, & isto modo passiones dicuntur de aliquo in scīa cuius cognitio quæritur & illud subiectum scientiæ vocatur, & sic deus est subiectum scïētiæ theologię. Alio modo dicitur aliquid dici de alio sicut superius de suo inferiori, & sic Socrates subiicitur homini & homo animali, & sic de aliis. Sicut autem prædicatū dicitur ab actu prædicandi, & prædicabile à potentia & aptitudine prædicandi, ita subiectum dicitur ab actu, subiicibile autem ab aptitudine. Et hoc de subiecto & subiicibili dictum sufficiat.

¶Vniuocum, Aequiuocū, Analogum, Denominatiuum.

Sed quia subiectum & prædicatum consequuntur quędam accidentia quæ importantur nominibus secundæ intentionis, vt vniuocum, analogum & huiusmodi, ideo sub istis subinfero primo de hoc quod

est vniuocum. Vniuoca autem definiunt in principio prædicamentorum, quod vniuoca dicuntur illa quorũ nomen est commune & secundum illud nomen ratio substantiæ est eadem. Et secundum hoc vniuocum significat illud nomen quod potest dici de pluribus secũdum eandem rationem substãtialem, sicut homo dicitur de Socrate & Platone, & animal de homine & leone. Et inde est quod omne genus de suis speciebus, & omnis species de suis indiuiduis vniuoce prædicantur, vt Porphirius dicit.

¶Aequiuocum autem dicitur quasi æque vocãs sua significata secundum Albertum. Et ideo æquiuocũ dicitur illud nomen quod est commune multis, & secundum illud nomen illorum significatorum ratio seu substantia est diuersa, sicut patet de hoc nomine canis, quia dicitur de latrabili & cælesti sidere, & de pisce marino.

¶Analogum vero idem est quod proportiõabile, sicut & analogia idem est quod proportio. Et analogũ dicit illud nomen quod ẽ commune multis, sed per prius dicitur de vno & per posterius secundum quandam proportionem de alio vel de aliis, sicut ens per prius dicitur de substantia q̃ de accidente. Hæc autem proportio duplex est in nominibus, vno modo, quia multa habent proportionem ad vnum, & sic sanitas in animali est analogum ad sanitatem in medicina, vt ad causam, & ad sanitatem in vrina, vt ad signum. Alio modo qa vnum habet proportionem ad alterũ, sicut sanitas medicinæ ad sanitatem vrinæ. Et iste modus communitatis est medius inter primam æquiuocatiõem & simplicem vniuocationem. In his enim quæ analogice dicuntur non est totaliter vna ratio sicut in vniuocis, nec totaliter diuersa sicut in æquiuocis. Sed nomen quod sic multipliciter dicitur, significat diuersa secundum proportionem. Est autem differentia inter hæc tria, quia si nomen commune vel ipsa cõmunitas debeat diuidi. Vniuocum diuidit per suas proprias differentias, sicut genus diuidit suis differentiis. Aequiuocum autem diuidit secũdum diuersas res significatas sicut canis. Analogum autem secundum diuersos modos proportionales, sicut ens descendit in decem prædicamẽta, vt prius dictũ est secundum diuersos modos essendi. Vlterius autem dicendum est quod idem nomẽ potest esse æquiuocũ. vniuocum & analogum respectu diuersorum, & non respectu eiusdem, vt hoc nomen canis est æquiuocum respectu latrabile & sideris & piscis. Est autem vniuocum respectu omnis canis latrabilis veri & respectu canis latrabile picti. quia per prius de vero cane dicit, & p posterius & proportionabiliter de picto.

¶Denominatiua dicunt quæcunque solo casu .i. sola cadentia vel inclinatiõe ad subiectum, ab aliquo habẽt appellatiõem, vt à grammatica grammaticus. Abstractum enim & concretum licet differant quantum ad materiale significatum, non tamenquantum ad formale. Et ideo notaodum est q ad hoc quod aliqua sint proprie denominatiua, quatuor requiruntur. Primo q cõueniant in principio vocis, & differant in fine. Secundo q vnum significet per modum abstracti & aliud p modum concreti. Tertio quod cõueniãt in significato formali. Quarto q denominans differat essentialiter à denominato. Et hæc quatuor patent in hoc quod dico albedo & album. Et nota quantum ad quartam conditionem, quod habet veritatem generaliter & in omnibus concretis accidentalium. In concretis tamen substãtiæ non sic clarum est, quia vtrum homo & humanitas differant realiter quæstio dubia est. Quinta autem conditio potest addi q oportet q vtrunque sit nomen impositũ vt patet in prædicamẽtis. De eo aũt qd ẽ incõplexũ & de eius opposito, scilicet complexũ, dictũ est in principio.

¶Genus, Species, Differentia

Dicendum est nunc de nominibus secundæ intẽtionis quæ rebus conueniunt, vt considerantur in vniuersali respectu particularis. Hæc autem sunt tria quantum ad præsens pertinet, scilicet nomen generis, speciei vel differẽtiæ. Ista enim tria distinguunt prout important ordinem prædicabilium quãtum ad ea quæ sunt vniuersalia, sicut patet in arbore Porphyriana, quæ in libro suo describit. Genus autem definitur a Porphyrio sic. Genus est quod prædicat de pluribus differentibus specie in eo q qd est. i. essentialit. Hæc aũt definitio magis est rei subiectæ ipsi nomini quam ipsius intentionis & nominis. Non ẽm ipsum nomen vel ipsa intẽtio prædicat de specie, male enim diceretur, homo est genus, sed ipsa res bene prædicat de specie, vnde bene dicit homo est animal, nihilominus expositiue hæc definitio dicit quid est hoc nomen genus, quia hoc qd dico genus est quoddam nomen significans intentionem, quæ intentio & quod nomen cõuenit illi rei quæ prædicat de pluribus speciebus essentialiter, vt quod animal prædicet de homine & de boue quæ differũt specie, conuenit sibi q dicatur genus. Et hoc patet q diuersimode accipitur genus a grammatico, qui dicit qd genus est exploratio sexus, & a logico qui dicit quod genus est quoddam prædicabile. Item etiam non accipimus hoc genus prout dr aliquorum genealogia consanguinitatis, vel prout est multorum collectio, sed solum dicitur genus talis intentio quæ conuenit rei, pus ei plures species supponuntur, vt animali bos, homo & asinus. Genus autem sic sumptum diuiditur in generalissimum & subalternum. Generalissimum dicitur genus quod dicit de illo quod non habet aliud genus supra se, & isto modo quia substantia in genere non habet supra se genus aliud, dicitur genus generalissimum. Sed quia corpus & corpus animatum habent supra se substantiam, dicuntur genera subalterna.

¶Species multis modis dicitur, quia vno modo idẽ est quod membrorum dispositio pulchra vel fœda, sicut dicimus species Priami digna est imperio, & sic non loquimur hic. Aliomodo dicitur species similitudo rei, & hoc modo species res repræsentantes dicuntur esse in sensu vel intellectu, & nec sic intẽdimus hic. Aliomõ definit species à Porphyrio sic, q species est quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid est, id est, essentialiter. Et sic dictum est de genere, ita hæc definitio magis competit rei subiectæ intentioni quam nomini. Vnde potest ex hoc dici quod species est quoddam nomen secundæ intentionis, quæ intentio vel quod nomen intentionis cõuenit rei quæ prædicatur de pluribus differentibus numero ad differentiam generis essentialiter, & sic de specie intẽdimus hic. Est autem duplex species, scilicet specialissima quæ nõ habet aliam sub se, sicut homo, bos & huiusmodi. Et sub alterna quæ habet aliam sub se, sicut corpus animatum habet animal, animal autem habet hominem. Et ita idem potest esse & est genus subalternum & species subalterna respectu diuersorũ, sicut aĩal est genus subalternũ, qa ẽ sub altero positũ, scz sub gñe substãtiæ & aliorũ. Et ẽ species subalterna, qa ẽ aliqua sub ea posita, scilicet homo. Ex q̊ patet diuersa acceptio speciei à grãmatico, qui vult aliqua esse speciei primitiuæ vel de-

riuatiue. Et a logico respectu cuius species est secunda intentio applicata & consequens rem prout intelligit, vel prout est obiectiue in intellectu, videlicet quod est prędicabilis de pluribus differentibus numero.

¶Differentia est triplex. s. cõmunis, propria, & magis propria. Communis dicitur qua aliquid differt ab aliquo rebus communibus, vt Socrates albus differt à Platone non albo, & sic non loquimur hic de differentia. Alia est propria. s. quæ facit distare accidente inseparabili, siue causetur a principio intrinseco, vt sanitas, siue extrinseco, vt cicatrix, & nec sic accipimus hic. Alia differentia est magis propria quæ facit alterum ab altero differre specifice, vt ratiõale respectu hominis. Et sic differentia est qđ prædicat̃ depluribus differentibus specie in eo quod quale. i. differentia est nomen cuiusdam intentionis, quæ intentio conuenit illi rei quam intellectus considerat prædicabilem de specie in quale. Differentia enim licet secundum rem dicat quid & substantiam, tamen quantum ad modum dicit quale. Et hæc ẽ differentia quæ est diuisiua generis & cõstitutiua speciei, & completiua definitionis, & sic de differentia loquimur hic. Et sic patet de nominibus istis quę sunt genus species, & differentia quantum ad suam significantiam & conuenientiam & differentiam.

¶Particulare, Indiuiduũ, Singulare, Propriũ, Accidens, Res naturæ, Suppositum, Hoc aliqđ, Hypostasis.

Nunc dicendum restat de nominibus secũdę intentionis quæ conueniunt rebus omnium generum, siue substantiæ, siue accidentium, vt cõsiderant̃ in particulari. Vbi intelligendum, ꝙ sicut vniuersale dicit̃ respectu inferioris particularis, ita particulare dicit̃ respectu superioris vniuersalis. Habet aũt particulare aliquando respectu a đnaturam communem, vt Socrates respectu hominis, & hæc albedo respectu albedinis in communi. Aliquando autem habet respectum ad naturam communẽ & ad proprietates. Si ergo cõsiderat̃ res in particulari prout habet respectum ad naturam communem, sic importat̃ nomen secundę intentionis, & vocat̃ particulare inquantum a natura communi excedit̃, quia natura communis in multis inuenit̃, hoc autem particulare in vno solo. Si autem considerat̃ res in particulari per respectum ad naturam cõmunem & ad accidens vel proprietates, sic dicitur singulare & indiuiduum, sed indiuiduum inquantum est in se diuisum, singulare autem inquantum est diuisum ab alijs. Et sic ista tria differunt, quia vna & eadem res dicit̃ particularis inquantum exceditur a natura communi, sed indiuiduũ inquantum est in se indiuisum, singulare vero inquãtum est ab alijs diuisum. Ista autem tria nomina dicunt̃ tam de substantia quam de accidentibus, vt Socrates & hæc albedo. & quodlibet est particulare indiuiduum & singulare. Item quodlibet istorũ dicit̃ de toto & de parte, quia Socrates & pars Socratis, quodlibet est indiuiduum singulare & particulare.

¶Nomen proprij, & nomen accidentis sunt nomina quæ conueniunt rebus, vel cõsequunt̃ res, vt cõsiderant̃ vel in vniuersali vel in particulari, in omni genere. Vbi intelligendum quod rei in omni genere cõsideratę in vniuersali vel particulari potest euenire aliquid ꝙ nõ est de eius essentia vel substantia, & hoc dupliciter. Vno modo sic quod non solum illi rei, sed pluribus alijs, sicut albedo Socrati & Platoni, & sic tale eueniens dicitur accidens. Et tamen intelligẽdum quod accidẽs vno modo dicitur illud quod non est de substantia rei, & est in re sicut in subiecto, nec per se existens vel subsistens, nec dans esse rei nisi secundum quid, & sic albedo est accidens, & ita dicitur accidens de nouem rerum generibus solum. Alio modo dicitur accidens illud quod non est de substantia & intellectu rei, & tamen nõ est de ratione sua quod sit in eo sicut accidens in subiecto, sed potest aliter se habere. Et isto modo inuenitur ratio accidentis in genere substãtiæ, & sumitur pro extranea natura rei, & sic videtur accipere accidens Aristoteles in libro prędicamentorum capitulo de relatione, quando dicit quod homo accidit seruo. Vnde etiam sic vestimentum accidit Socrati & qualitas quantiati, & differentia generi, & sic est nomen secundæ intentionis. Et definitur à Porphyrio, accidens ẽ quod adest vel abest præter subiecti corruptionem. In qua larga acceptiõe nomine subiecti vocatur illud cui tale quid dicitur accidere, & sic ponitur inter quinq; prædicabilia, Et si obijciatur quod non videtur quod vnum nomen sit primæ vel secundæ intentionis. Dicendum quod imo, sic ut enim idem nomen potest esse ęquiuocum, vniuocũ & analogum respectu diuersorum, vt prius patuit. Ita idem nomen est primæ intentionis & secundæ, vt patet in hoc nomine species, prout enim hoc nomen species dicit rei similitudinem, sicut species in speculo vel oculo, est nomen primæ intentionis, sed pro vt nomine speciei importatur habitudo illa quę rei conuenit, intellige prout prædicabilis est de pluribus differentibus numero, est nomen secundæ intentionis. Si autem vlterius obijciatur secundum philosophum in primo phisicorum quod vere est nulli accidit, exponẽdum est de primo modo, quia sicut nulla substantia accidit alicui, sed quantum ad secundum modum quod vere est alicui accidit. Alio modo potest aliqđ alicui rei accidere considerate in vniuersali vel particulari, quod non est de eius substantia vel essentia, tamen sic sibi accidit qđ vel nulli alij, vel non omnibus alijs ab eo, vel saltem omnibus eiusdem naturæ, & hoc dicitur proprium, vt symitas Socrati, vel risibile homini. Dicitur autem proprium quadrupliciter, vno modo quod inest soli & nõ omni, vt esse medicum homini. Secũdo quod inest omĩ & non soli, vt esse bipedem. Tertio quod inest omĩ & soli sed nõ semper, vt canescere homini. Quarto quod inest soli speciei & omni contento sub specie, vt risibile homini, & hoc dicitur proprie proprium. Sicut autem est proprietas speciei, ita & indiuidui & istis proprietatibus dicitur indiuiduari, & cõtinẽtur his versibus.

Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus.
Hęc septem propria continet omnis homo.

Quãuis etiã aliq̃ istarũ ꝓprietatũ possunt eẽ cõmunes diuersis indiuiduis diuisim acceptę, tamen non omnes simul. Et ita patet differentia accidentis & proprij, nam omne proprium est accidens, sed non econuerso. Verũ est tamen quod aliquæ substantiæ habent modum accidentis, sicut differentiæ substãtiales, quamuis sint substantia vel de substantia rei, tamen quia habent modũ proprij proprie accepti, idcirco differentiæ substantiales, proprietates substantiales dicuntur, quia etiam aliquod ꝓpriũ orit̃ aliqñ ex principijs substã tialibus siue speciei siue indiuidui, ideo etiã tales ꝓprietates quãuis sint accidẽtia, qa oriũt̃ à principijs substãtialibus dicuntur proprietates substantiales per comparationem ad illas, quia sic non oriuntur quæ dicuntur accidentales. Et hoc de proprio & accidente dictum sufficiat.

¶Suppositum, & Hoc aliquid, sunt nomina secundæ intentionis. quæ solum conueniunt his quæ sunt de prædicamento substantiæ. Nomina autem secundæ intentionis respectu rerum in vniuersali cõsideratarum, nõ variantur quantum ad genus substantiæ & accidentis, qa eodẽ mõ diuidit genus & spẽs, & huiusmodi de substantia & accidentibus. Sed respectu rerum consideratarum in particulari nomina secundæ intentionis variantur. Nam aliqua nomina secundæ intentionis conueniunt particularibus substantiæ quod nullo modo particularibus accidentium, sicut hoc quod dico suppositum. Huius autem causa est duplex. Vna quidẽ quia secundæ substantiæ quæ sunt res cõsideratæ in vniuersali, magis videtur significare quale quid quam hoc aliquid, vt dicitur in prædicamentis. Et quia accidentale quid. i. quale magis quam hoc aliquid significant, ideo eadem nomina conueniunt vniuersalibus substantiæ & accidentium. Sed particularia substantiæ significant hoc aliquid quæ sunt primæ substantie, vt dicit ibidem philosophus, non autem particularia accidentiū. Ideo specialibus nominibus secundæ intentionis particularia subnominantur. Item sunt nobiliora entia & habẽt nobiliorem modum essendi & singularem, & ideo singularia nomina eis conueniunt, quæ eorum singularitatem in entitate & nobilitate & modo essendi possint exprimere. Hęc autem sunt duo. s. nomen suppositi, & hoc nomen Hoc aliquid, quæ dicuntur sic de particularibus substantie & nullo modo de indiuiduis accidentium: Horum autem nominum natura sic videri potest, quia particulare substantię habet duplicem sui considerationem. Vnam per respectum ad naturam communem cui subijcitur, quę natura per particulare subsistit. & ab hac conditione imponitur sibi nomen, vt suppositum dicatur quasi sub alio positum, vt Socrates posset dici suppositum respectu naturæ humanæ, quæ importat in cõmuni & vniuersali hoc nomie homo, habet nihilomin⁹ particulare substantiæ aliquam considerationem repectu sui, inquantum non habendo respectū ad naturam communem considerat quod potest per se subsistere, in q̊ differt ab accidẽte, & ẽ quoddã ens completum per se habens esse completum, in quo differt à parte, vnde habet rationẽ totius. Et ab illis duabus conditionibus quæ non sunt in indiuiduis accidẽtium, particulare vel indiuiduū substantiæ dicit, & vocat hoc nomine hoc aliquid, quasi p se ens, vt quasi per se aliqd existens completum. Et ita patet quod significent in q̊ conueniunt & in quo differunt hæc duo, scilicet suppositum & hoc aliquid.

¶ Ad pleniorem horum notitiam sciendum primo de supposito, quod suppositū dicitur quasi sub alio positum, quia scilicet naturæ cõmuni supponitur. Suppositum enim dicitur respectu naturæ communis cui subijcitur. Potest autem aliquid poni sub alio in genere substantię duplicit. Vno mõ sicut inferius particulare supponit superiori vniuersali in quo cõtinet natura cõmunis, vt Socrates homini, ita tamen quod inferius sit per se subsistens. superius autem subsistat solum per inferius. Et sic est propria locutio de supposito, & sic nomen suppositi conuenit solum particularibus suppositis de genere substantie, & sic loqmur hic de supposito. Alio modo supponitur aliquid alteri, vt concretum abstracto, & sic supponitur homo humanitati, & tunc homo dicitur suppositum, humanitas autem dicitur natura. Et quia tam in genere substantię quam in generibus accidentium inuenitur cõcretum & abstractum in vniuersali & particulari, iccirco suppositum & nomen suppositi sic acceptum pro concepto, & natura accepta p abstracto, conuenit particularibus generibus substantiæ. Vnde dicimus quod Socrates est suppositum, quia accipitur in cõcreto, Socratietas est natura, quia accipitur in abstracto. Cõuenit etiam in vniuersalibus, vnde sicut homo est suppositum, quia accipitur in cõcreto, humanitas autem natura, quia accipitur in abstracto. Idem est in generibus accidentium. Vnde accipiendo suppositum pro concreto, album erit suppositum, albedo autem quæ est abstractum erit natura. Hæc autem supposita cum nihil sint nisi concreta sunt in triplici differentia, sicut superius dictū est in capitulo de cõcreto.

¶Quantum autem secundo ad rationem & modū huius nominis hoc aliquid. Sciendum quod aliquid inuẽtum est significatiuum essentię quæ quidem essentia virtute huius pronominis demõstratiui hoc significat, vt signata indiuidua. Significare enim hoc aliquid nihil aliud est quam significare substantiam signatam & indiuiduatam. De cuius ratione sunt duo, Primum est, q possit per se subsistere & existere, & ideo ab eius ratiõe excluduntur accidentia quæ nõ possunt per se subsistere & existere, sed in alio. Et ideo nõ possunt dici hoc aliquid. Secundum quod habeat esse completum per modum totius in aliquo genere vel aliqua specie substantię. Et ideo partes quantitatiue, vt pes vel manus in homine, vel partes formales, vt anima & corpus excludũtur à ratione formali huius quod est hoc aliquid, quia nõ habent esse per se completum, sed in toto, quod tñ intelligendum est quamdiu partes sunt in toto, & coniunctæ toti vel toto, quia de diuisis à toto vel separatis ab inuicem secus esset, vt dicit philosophus in prædicamẽtis, pes man⁹ & huiusmodi magis nominant partes substantiarum quam substantias primas vel secundas, quia non participant naturã complete alicuius speciei. Et ideo nota quod aliqua dicuntur hoc aliquid duplici proprietate, scilicet quiã possunt per se subsistere & habent esse completum in aliqua specie substantiæ sicut indiuiduum. & sic Socrates dicit hoc aliquid, & hæc est propria acceptio huius quod dico hoc aliquid. Alia dicuntur goc aliquid ab vnica proprietate. s. ab ista quæ est habere esse per se subsistens, licet non habeat esse cõpletum in aliqua specie substãtię. Et hoc modo anima quæ non est species, sed pars speciei, scilicet humanæ, quamuis nõ haheat esse completum in specie determinata, quia tamen à corpore separata potest per se subsistere, potest dici & dicitur hoc aliquid. Et idem potest dici de partibus quantitatiuis separatis à toto, quia tũc habent rationem totius & per se existentis, vt de pede vel manu abscisis. Et quia in vtrisq; partib⁹ deficit vna ratio huius quod dico hoc aliquid, idcirco non ita proprie dicitur hoc aliquid de anima vel de partibus quantitatiuis actu à toto separatis, sicut de indiuiduis substãtię habentibus esse completum in aliqua speciæ substãtie & potentibus per se subsistere. Et sic patet in quo differunt ista duo nomina suppositum & hoc aliquid, & in quo conueniunt. Conueniunt quidem in hoc quod vtrunq; tam suppositũ q̃ hoc aliqd dicunt indiuiduum in gñe substantię, sed suppositũ dr̃ indiuiduũ subsistens habẽs esse cõpletũ in gñe substantię p respectũ ad naturã cõmunẽ, q̃ in eo & in multis alijs reperit. Sed hoc aliqd pprie q̃tũ ad duas cõditiões dr̃ indiuiduũ gñis substãtię p se subsistẽs hñs eẽ cõpletũ in specie substãtię, vt Socrates. Scd̃m vnã cõditionẽ vero & nõ ita pprie dicit solũ illud qd' in gñe substãtię põt p se subsistere, quis non habeat in aliqua specie esse cõpletũ, sicut aĩal rõnale, in nullo autem istorũ hoc aliquid dicitur per respe-

ctum ad naturam communem. Ex hoc apparet quod quamuis anima separata possit esse hoc aliquid, tamen non potest esse suppositum aliquo modo, sed ei competit in coniuncto, vt sit illud quo suppositum subsistit tanquā forma partis, scilicet corporis. Ex quo etiam patet ꝙ suppositum & hoc aliquid non dicunt̄ de aliquo indiuiduo accidentium, nec de parte aliqua indiuidua alicuius totius in genere substantiæ, quamdiu est coniuncta toti.

¶Ex hoc & ex præcedentibus patet & breuiter colligi potest conuenientia & differentia omnium nominum significantium indiuiduum tam in genere substātię quam in generibus accidentiū, siue sint nomina primę intentionis siue secundæ, quorum conuenientia & differentia dubitatio, vt communis in vsu conueniunt esse potest. Et sunt ista, scilicet particulare, indiuiduum, singulare, res naturæ, suppositum, hypostasis, persona, hoc aliquid, quia aliqua istorum communia sunt generibus substantię & accidentium, sicut ista, particulare, indiuiduum, singulare, tamen differunt ratione diuersa. Nā licet esse particulare dicat̄ per respectum ad naturā communem, aliquod tamen dicitur per respectum ad naturam communem sine respectu ad proprietates & ad accidētia. Et quia sic semper particulare à natura cōmuni exceditur, ideo ab ista duplici conditione tam in substantia quam accidentibus sumptum est hoc nomē particulare. Aliquod autem particulare habet respectum ad naturam communem & ad accidentia & ad proprietates simul, & penes istum respectum sumuntur ista duo nomina, scilicet, indiuiduum & singulare, sed diuersa ratione, quia indiuiduum dicitur inquantū est in se indiuisum, sed singulare inquantum est ab alijs diuisum, & hō diuisus consortio vel vita ab alijs singularis dicitur. Sicut autem hæc dicuntur de substantia & accidentibus, ita de toto & de partibus. Alia autem dicuntur solum de indiuiduis generis substantiæ & de toto & non de partibus proprie, nec aliquo modo de accidentibus, sed differenter sic dicuntur, quia prout particulare substantię non habet respectum ad naturā cōmunem præcise nominatur nomine primę intentiōis, hoc scilicet nomine res naturæ. Nomine verò secundæ intentionis hoc nomine suppositum, inquantum superius subsistit in eo, sed inquantum consistit & habet eē completum, nominatur hoc nomine hoc aliquid proprie, licet aliter large dicatur de partibus separatis. Vt autem particulare generis substantię habet respectum non solum ad naturam communem, sed etiam ad accidentia & proprietates, sic tale particulare nominatur nomine primæ intentionis in omnibus substantijs hypostasis, sed in substantijs naturæ intellectualis propter dignitatem & nobilitatem habent speciale nomē & dicuntur persona.

¶Attributum

Vnum est specialiter ignotum nomen & difficilius quod dicitur attributum quod singulariter dicitur de indiuiduis, ideo de illo solo hic determino, cuius vsus est apud theologos, secundum quod dicunt in deo esse multa attributa, sicut iustitiam, sapientiam & huiusmodi. Est ergo intelligendū quod nomen attributi sumptum est à tribuendo, non absolute sed à tribuendo ab alio. Vnde attributum dicitur quasi ab alio tributum, vt cum aliquis illud quod videt in aliquo attribuit alteri, propter hoc quod ex illa re visa & cognita cognoscitur aliquid esse tale in illo cui illud attribuitur, sicut si cognoscerem leonem fortem esse, quia habet magna & grossa brachia, & cognoscerē Socratem habere proportionaliter magna brachia, cognoscerem in Socrate esse fortitudinē, & sibi illam attribuerē, & sic fortitudo attributa Socrati posset dici attributum. Ex his autem quæ in creaturis cognoscimus aliqua talia esse in deo, ideo ea q̄ ex creaturis deo attribuimus, attributa dei dicūtur. Sciendum est tamē, quod aliqua in deo esse cognoscimus per creaturas, aliqua vero à creaturis. Per creaturas cognoscimus in deo esse simplicitatem & immutabilitatem & huiusmodi, quæ nullo modo sunt in creaturis, sed per creaturas ea esse in deo cognoscimus. A creatura autē cognoscimus aliqua in deo esse dupliciter. Vno modo ab eis quæ sunt de essentia creaturæ, & sic cognoscimus in deo esse substantiam & huiusmodi. Alio modo ab eis quæ nō sunt de essentia creaturæ, sed sunt quædam accidentales perfectiōes superadditæ essentiæ, sicut sciētia, iustitia & huiusmodi, & hoc modo cognoscimus in deo à creaturis eē sapiētiā bonitatē & iusticiā, & huiusmodi. Prima q̄ attribuuntur deo per creaturas & in creaturis non sunt, non dicuntur attributa proprie, sed solum larga nominis extensione, quia non sunt ab alio, sed solum per aliud attributa. Similiter secunda attributa quamuis ab alio tribuantur, quia tamen dicuntur non ab alio, cum non tribuuntur quasi aliquid superadditum, proprie attributa nō sunt. Tertia autem attributa solum proprie attributa sunt. Ex quo patet quod tria dicuntur esse de ratione attributi proprie dicti. Primo quod ipsum qđ dicitur attributum habeat sub se aliquid cui vt subiecto fiat attributio, sicut iustitia attribuitur homini. Secundo quod sit quid nobile & ad nobilitatem pertinens, sicut quod melius vel nobilius sit habens non habente. Tertio ꝙ aliquo modo inueniatur in creaturis. Prima conditio deficit in essentialibus & in priuatiue dictis. Secunda in his quę dicunt imperfectionem. Tertia in illis quæ non reperiuntur esse in creaturis, sicut æternitas, ideo relinquitur ꝙ attributum dicatur solum de nobilioribꝰ qualitatibus, vt sunt sapiētia, iustitia & huiusmodi. Et hoc de qualitatibus & de nominibus secundæ intentionis qualitatem importantibus dictum sufficiat, & de attributis sic acceptis agitur in primo sentētiarum distinctione secunda.

¶Notio, Notionale, Relatio.

Nomen hoc notio à noscendo dictum est, non quia noscatur, sed quia noscendi & cognoscendi principium est vt aliquid per aliquid cognoscatur. Et quia quædam relationes sunt in diuinis quæ sunt principium cognoscendi diuersas personas, idcirco rationes dicuntur, de quibus vna cum quibusdam alijs vt habeatur notitia plenior. Sciendum ꝙ notio, proprietas, relatio eidem rei conueniunt, & idem aliqualiter sunt realiter, vt paternitas ē notio, proprietas & relatio patris. Sed quantum ad aliqua differūt, & hoc tripliciter. Primo quātum ad rationem significationis, ꝙ sic videri potest, quamuis enim paternitas in patre eadem realiter existens sit notio, proprietas & relatio, tamen ratione diuersa, quia notio dicitur inquantum est principium formale innotescendi patrem. Dicitur autē proprietas inquantum soli conuenit patri. Dicitur aūt relatio secundum quod pater refert̄ ad filiū. Et ita q̄uis sint idem realiter, tn̄ differunt illo modo quantum ad rōnem significatiōis. Secundo differunt quantū ad ordinē intelligendi, qa cū nihil possit eē principiū innotescen-

scendi aliquid nisi sit sibi proprium, ideo intellectus ꝓprietatis est prior intellectu notionis, vnde primo intelligitur vt proprietas quam vt notio. Et quia nihil ē ꝓprium alicui rei nisi sit distinctum ab alijs, & in diuinis non sit distinctio, nisi per oppositionem relationis intellectum proprietatis, oportet quod præcedat intellectus relationis, & sic quamuis paternitas sit notio, proprietas & relatio, tamen intellectus relatiōis præcedit intellectum proprietatis, & intellectus rationis & proprietatis intellectum notiōis in eodem realiter. Tertio autem differunt quantum ad numerum, quia notiões sunt quinq;, scilicet paternitas, filiacio, processio, innascibilitas, & cōmunis spiratio. Harum autem quinq; notionum quatuor sunt tantum proprietates, quia illa solum sunt tantum proprietates quæ vni personę per se tantum conueniunt, vt paternitas, innascibilitas conueniunt soli patri, filiatio autem soli filio, & processio soli spiritui sancto. Communis autem spiratio nō potest dici proprietas nisi secundum quid, cum sit duorũ scilicet, patris & filij. Harum autem quinq; notionum quatuor sunt tantum relationes, scilicet paternitas, filiatio, processio, communis spiratio. Innascibilitas vero non est proprie relatio, nisi per reductionem secundum ꝙ negatio reducitur ad genus affirmationis, vt nō homo ad genus hominis. ¶Sciendũ est vlterius ꝙ harũ q̃tuor ꝓprietatũ aliquę sunt personales & ꝑsonæ, aliquæ non sunt ꝑsonales sed solum ꝑsonę. Personę & ꝑsonales sunt illę q̃ in ꝑsona soli ꝑsone cōueniũt, & ad modũ differētię substātialis personā illā cōstituũt, & istę sunt tres tm̃, scilicet paternitas, filiatio, & processio. Paternitas enim soli patri conuenit & patrem constituit. Eodē mō se habet filiatio ad filiũ, & processio ad spiritũsanctũ. Innascibilitas enim soli patri conuenit, sed personam patris non cōstituit. Vñ quāuis sit ꝓprietas personæ, nō tñ est ꝑsonalis. Proprietates aũt ꝑsonę dicunt̃ q̃tuor, scilicet, innascibilitas, paternitas, filiatio & ꝓcessio. Cōis aũt spiratio nō ē ꝓprietas, & ꝑ cōsequēs nō ē ꝓprietas ꝑsonalis vel persona. quia nō ē vni⁹, sed duorũ scz p̃ris & filij.

¶Ad hoc aũt, qd' in diuinis aliquid possit dici notio, tria reqrunt̃. Primũ est ꝙ ꝑtineat ad originē, qa personę solũ rōnibus originis distinguunt̃. Scd̄m est ꝙ pertineat ad dignitatē, qa persona ē suppositũ distinctionũ ꝓprietate ad dignitatē pertinente. Tertiũ ꝙ dicat aliqd speciale, quia commune non potest esse principium sufficiens innotescēdi alicui singulari & speciali. Et hę sunt tres conditiones de ratione notionis.

¶Prædictis omnibus suppositis, facilit̃ patet istarũ notionũ numerus & sufficiētia q̃ sic sumit̃. Hoc qdē ꝙ in diuinis ad originē ꝑtinet pōt significari vel affirmatiue vel negatiue. Si affirmatiue, vel dicit̃ secundũ rōnē principij vt à quo alius, vel secũdum rōnē eius qd' est à principio, vt qui ab alio. Vtrũq; aũt istorũ dicit originē in cōmuni, vñ neutrũ pōt eē notio. Oportet ergo ꝙ determinet̃ quo ad specialē modũ originis, q̃ nō pōt esse nisi duplex, vt ꝓbat̃ primo sentētiarũ, scilicet per modũ naturæ & per modũ amoris, & secundũ vtrunq; habemus duas relationes. Vnā q̃ designat rationē principij, & aliā q̃ designat rōnem eius qd' est à principio, & sic sunt q̃tuor notiões. Duæ, quātũ ad modũ originis, scilicet paternitas, q̃ designat rōnē principij & eius a quo alius, & est in solo patre. Et filiatio q̃ designat rōnē ei⁹ quod ē à principio & quod ab alio per modũ naturæ & est in solo filio. Aliæ duæ sunt, quātũ ad originē per modũ amoris, scilicet cōis spiratio q̃ designat rōnē principij & a quo vel à q̄bus alius. Et sic ē in patre & filio, ꝓcessio q̃ designat rōnē eius qd' est ab alio vel ab alijs, semper tñ per modũ amoris, & sic est solũ in spũsancto. Si aũt pertinens ad originē significet̃ negatiue, tunc vel negatur ratio principij, vel ratio eius qd' est esse à principio. Si negetur ratio principij, non est ad dignitatem pertinens, & ideo non potest esse notio, scilicet non esse principiũ alicuius personæ diuinæ. Si negatur ratio eius quod est a principio, vel in speciali vel in generali. Si in speciali non potest esse notio, qa quanto affirmatio est magis specialis, tanto negatio opposita habet magis de entitate & magis est ens, vt verbi gratia, sicut hæc affirmatio, hoc est homo tanquam specialis, & hoc est aīal tāquam generalis, magis habet de entitate non homo quam non animal, quia plura destruuntur ad non animal quam ad non hominem. Vñ non animal destruit hominem, sed non homo non destruit animal, vñ hæc est vera quod specialior negatio plus habet de entitate q̃ generalior, & quanto affirmatio est specialior, tanto negatio ei opposita habet plus de entitate. Si autem negatur ratio eius quod est a principio in generali, sic erit negatio specialis & ad dignitatem pertinens, faciens notionem patris, & erit innascibilitas per priuationē natiuitatis, qua importatur non esse ab alio.

¶Notionale se habet ad notionem sicut se habet innotionale ad innotionē. Et ideo satis potest haberi expositio vocabuli ex dictis de innotiōali, sed vt fiat amplius manifestum. sciendum est quod notionale est denominatiuum. Denominat autē tria. Primo ipsas notiones de quibus primo dictum est, & hęc denominatio est denominatio essentialis, & sic paternitas filiatio &c. dicuntur aliquid notionale. Secundo dicũtur actus notionales, illi qui egrediuntur à persona habente notionem, vel terminatur ad personam habentem notiōem prout respicit notionem, & sic respectu patris generare est actus notionalis, respectu filij generari, respectu spiritussancti spirare, & sic de alijs. Tertio dicuntur nomina & verba notionalia. Nomina quidem quæ significāt p̄dictas quinq; notiões, & sic paternitas est nomē notionale, & sic de alijs. Verba notionalia quæ significant actus p̄dictos, & sic generare & spirare sunt verba notionalia, & sic de alijs. Non occurrit mihi aliquod nomen alicuius secundæ intentionis ad alia genera pertinens de quo secundum intentionem propositam aliquid sit dicendum, & ideo finē dictis de talibus secundis intentionibus ponimus & dicendis Nec aliquē moueat quod hæc nomina attributũ, notio, notionale inter secundas intentiones posui, quia quamuis sit disputabile vtrum ad primas vel secundas intentiones pertineant, non est magna vis facienda, in hoc tamen maiorum & plurium sententiam sum sequutus.

¶Oratio, Enũtiatio, Definitio, Quęstio, Propositio, Pręmissa, Cōclusio, Argumentum, Syllogismus, Inductio, Enthymema.

ORō est vox significatiua ad placitũ cuius partes separatæ aliqd significāt, vt hō currit. Istarũ aũt orationũ, alia est ꝑfecta alia imperfecta. Et ē illa perfecta quæ perfectũ sensum generat in animo auditoris, cuius partes ipsam componentes sunt nomen & verbum, vt homo currit, vel homo est asinus. Alia est imperfecta, quæ imperfectum sensum generat in animo auditoris, vt hō, asinus, Et hæc nō est ꝓprie orō. Oratio autem est genus respectu omnium complexorum. Vnde orationum, alia enunciatio, alia quæstio, alia propositio &c.

¶Enunciatio autem questio, propositio, præmissa, & conclusio idem sunt realiter, sed differunt ratione. Dicitur enim enuntiatio cum absolute sumitur & pronũciatur, vt homo est albus. Quæstio quando per modũ interrogationis ab opponente proponitur, vt si homo est albus. Dicit aũt propositio vt sumitur ad aliquid cõcludẽdum, vt sic, omnis homo est albus, & Socrates est homo, igitur Socrates est albus. Et ipsa propositio inquantum assumitur ad inferendum conclusionem dicit præmissa esse, inquantum in ordine syllogistico præcedit conclusionem. Dicitur autem conclusio, inquantum syllogistice concluditur ex præmissis, sicut habens colorem disgregatiuum, visus est albus, homo est huiusmodi, igitur homo est albus. Et ista sunt eadem enunciatio, quæstio, propositio, pręmissa, & conclusio, respectu quorum oratio est genus, tamẽ hæc nomina eidem cõueniũt diuersis respectibus.

¶Definitio autem est oratio quid est esse significãs, id est, indicans, & dicens naturam rei. Hoc autem potest fieri dupliciter, vno modo per essentialia rei, & sic datur per genus & differentias proximas, & tunc habet proprie rationẽ definitiõis. Et sic sola species definitur. Alio modo datur per proprietates accidentales, quia eñ multa non habent differentias essentiales sicut ens. In habẽtibus autem nõ sunt nobis notæ, ideo circumloquimur eas, & per proprietates accidentales declaramus rei naturam. Et tunc non habet rationẽ definitionis proprie, sed vocatur descriptio. Et sic potest competere omni rei de qua potest haberi aliqua cognitio. Quamuis autem secundum philosophum definitio vocetur terminus, & aliquo modo debeat dari sine copula, vt patet secũdo posteriorum, nihilominus, quia datur ex genere & differentia quantum ad definitionem proprie dictam, vel ex aliquibus loco generis & differentiæ, quãtum ad descriptionem, & cum sit etiam aliqualiter pertinẽs ad genus orationis, iccirco inter complexa vtrunq; posui. Et ita patet omnium prædictorum significantia & differẽtia, sc; orationis, quæ genus est ad cætera & omniũ suarum specierum, scilicet enunciationis, quæstionis, propositionis, præmissę, & conclusionis.

¶Argumentum autem dicitur ratio rei dubiæ faciens fidem secundum Boethiũ in thopicis. Potest autem clarius definiri, quia argumentum est oratio probatiua alicuius dubietatis. Est autem argumentum species orationis & genus respectu sylogismi enthymematis inductionis & exempli. Omnibus autem istis modis potest aliquis argumentari ad propositum. Hic autem videndum est quotiens dicitur argumentum. Et dicẽdum est quod tribus modis. Vno enim modo dicitur processus rationis a notis ad ignota. Et sic accipitur in dicta definitiõe & quia totus processus syllogisticus habet virtutẽ ex medio in quo continetur virtualiter ipsa tota conclusio breuiter & succincte, inde tractum est nomen argumẽti ad hoc, vt quædam breuis prælibatio futurę narrationis virtute eam continens, & succincte argumentum dicatur. Et sic in Biblia sæpe accipitur argumentũ, maxime in epistolis Pauli, vbi ante epistolam post proemium ponitur prælibatio, breuis quæ dicitur argumẽtum, & quia per processum ratiõis virtute medij & virtute luminis naturalis fit manifestatio rei. Iõ protractũ est nomen argumenti ad lumen manifestans, sicut dicit apostolus Ephe. quinto, quia omnia quæ arguuntur a lumine manifestãtur. Et ad istam manifestationem maxime reprehensiuam vitiorum, & sic dicitur ad Thi. 4. Argue, obsecra, increpa. &c.

¶Sillogismus est oratio in qua quibusdam positis & concessis, sc; duabus præmissis, necesse est aliud euenire, scilicet conclusionem per ea quæ posita sunt & concessa. Quamuis autem in syllogismo sint tres oratiões, tamen dicitur vna oratio, non vnitate indiuisibilitatis sicut punctus, sed vnitate perfectionis & ordinis sicut & mũdus. Syllogismorũ autem tria sunt genera, quia alius est demonstratiuus, sicut ille qui procedit ex veris necessariis causis conclusionis, vt hic, omne animal rationale est risibile, omnis homo est animal rationale, igitur omnis homo est risibilis, & de isto determinatur in libro posteriorum. Alius est dyalecticus vel thopicus siue probabilis, vt hic. Comptus est adulter, Petrus est comptus, ergo est adulter. Et de hoc agitur in libro thopicorum. Alius sophisticus siue elenchus, & iste procedit ex apparentibus tantum sine existentia, vt omnis canis est latrabilis, cęleste sidus est canis, igit celeste sidus est latrabile, & de hoc agit in li. elenchorũ.

¶Enthymema est syllogismus truncatus, in quo infertur festinata conclusio. Et dicitur ab en quod est in, & thymos quod est mens, quia opponens in mente retinet alteram pręmissarum, vt hic Socrates est homo, ergo est animal. Hic eñ in mente retinetur maior propositio, hęc scilicet, omnis homo est animal, qua posita esset perfectus syllogismus, sic: Omnis homo est animal, Socrates est homo, igitur Socrates est animal.

¶Inductio est progressio ab omnibus partibꝰ simul sumptis, siue a singularibus sufficienter enumeratis ad vniuersale, vt hic Socrates currit, Plato currit, & sic de aliis, igitur omnis homo currit.

¶Exemplũ est ab vno simili ad aliud simile progressio, vt hic, in naue regenda nõ Socrate. sed arte rector eligendus est, ergo & in scholis regendus.

¶Dici per se, Dici de omni, Dici de nullo, Reduplicatio.

PRepositio Per, habitudinem causæ designat, & interdum etiam situm, sicut existens solitarius dicit esse per se. Causæ autem habitudinem designat, Quandoq; quidem formalis, vt cum dicimus qd corpus viuit per animam. Quandoq; autem materialis, vt cum dicimus quod homo est corruptibilis per corpus Quandoq; autem significat habitudinem causę extrinsecæ & præcise efficientis, vt cum dicimus aqua calescit per ignem. Sicut autem præpositio per, denominat habitudinem causæ quando aliquid est causa eius qdꝰ est extrinsecus, & attribuitur subiecto, ita quod quãdo subiectum vel aliquid eius est causa quod attribuitur subiecto, ita quandoq; subiectum eius est causa quod attribuitur ei, & hoc significat hoc quod dico aliquid est causa per se. His suppositis patet quomodo accipiũtur quatuor modi dicẽdi per se, quos Philo. primo posteriorum assignat. Primus est, quando illud quod attribuitur alteri est causa eius formalis, & hoc modo definitio & partes definitiõis essentialis dicũt essentialit de definito, primo mõ dicẽdi p se, vt aĩal & ratiõale de hoĩe. Scd̃s modꝰ est, q hęc ꝑpositio Per denotat habitudinẽ causę materialis, put sc; illud cui aliqd attribuit ẽ, ꝓpriũ subiectũ ipsius, & specialit accipiẽdo materiã in qua sc;. Et qa subiectũ ponit in definitiõe accidẽtis aliqñ in abstracto, vt simitas est nasi curuitas Aliqñ in cõcreto, vt simꝰ, est nasus curuꝰ. Iccirco generaliter scd̃s modus dicẽdi p se est qñ subiectũ ponit indefinitiõe ꝑdicti, qd est proprium accidens eius, & sic par & impar per se dicunt de nũero & risibile de hoĩe Tertiꝰ

modus per ſe eſt, prout per ſe ſignificat ſolitariũ quid, vt cum dicimus Socrates eſt per ſe, & iſte modus ſolum conuenit primis ſubſtantijs & partibus ſiue ſuppoſitis de genere ſubſtãtię, & iſte modus eſt magis modus eſſendi quam dicẽdi. Quartus modus dicendi per ſe eſt quando hæc præpoſitio per deſignat habitudinẽ cauſę efficientis, vt cum dicimus aqua caleſcit per ignẽ, & iſti modi dicendi per ſe primus, ſecundus & quart⁹, ſunt quædam conditiones eorum quæ contemplatiõe dicuntur, tertius autem eſt magis modus eſſendi quam dicendi, vt dictum eſt.

¶Dici de omni eſt quando nihil eſt ſumere ſub ſubiecto de quo non dicatur prædicatum, vt cum dicitur Omne animal eſt ſubſtantia, nihil enim poteſt ſumi ſub animali de quo ſubſtantia non dicatur. E conuerſo autem dici de nullo, eſt quando nihil eſt ſumere ſub ſubiecto à quo nõ remoueatur prędicatum, vt cum dicitur nullum animal eſt lapis, ibi enim nihil eſt ſumere ſub animali à quo non remoueatur prædicatũ qd' eſt lapis.

¶Reduplicatio autem eſt quædam conditio poſita in propoſitione reddens cauſam quare prædicatum ineſt ſubiecto. Hęc autem habet fieri per hoc vocabulũ ſecundum quod vel inquantum, vel prout, vt cum dicitur homo inquantũ eſt homo, vel homo prout eſt homo, vel homo ſecũdum quod hõ eſt rationalis. Et qa omnes tales reduplicationes eiuſdem naturæ ſunt, idcirco de conditione reduplicatiõis in genere in vna ſolum exemplificando aliquid dicendum eſt. Sciendum ergo quod cum hoc quod dico ſecũdũ quod, vel q̃uis alia reduplicatio reduplicet illud per quod prędicatum ineſt ſubiecto & conuenit ſoli, oportet, oportet quod aliquo modo illud quod reduplicatur ſit idem ſubiecto, & aliquodo ſit idem prædicato, ſicut medius termin⁹ in ſylligiſmo affirmatiuo habet operationẽ ad p̃dicatum ſicut ad illud quod ſequitur ad ipſum, ad ſubiectum autem comparatur ſicut illud quod aliquo modo in ſubiecto includitur. Experimur autẽ quod in ſubiecto iſta includuntur. ſ. ſubſtantia ſubiecti, & accidentia, & cauſæ, & ideo ſecundum quodlibet iſtorum poteſt fieri reduplificatio in propoſitione, ſubſtantia aũt ſubiecti eſt, & ipſum ſubiectũ & natura eius. & ſecundũ quodlibet iſtorum poteſt fieri reduplificatio, vt verbi gratia, poteſt enim homo per reduplicationem præcedentium aliquid attribui ratione cauſarum & principiorum, & ſic quantum ad cauſam materialem dicimus quod homo inquantum compoſitus ex contrarijs eſt corruptibilis, quantum ad cauſam formalem quod homo inquantum habet animam rationalem eſt ad imaginem dei. Quantum ad cauſam efficientem dicimus ꝙ Petrus inquantum filius Socratis eſt eius hęres. Quãtum ad finalem dicimus ꝙ homo inquantum eſt ad beatitudinem ordinatus, oportet ꝙ ſit immortalis quan ad animam. Si atem attribuitur homini aliquid ratiõe accidentium, ſic dicimus quod homo ſecundum quod coloratus eſt viſibilis. Si autem aliquid attribuitur homini ratione ſuppoſiti, ſic dicimus quod Socrates ſecũdum quod Socrates eſt indiuiduum. In hoc igitur terminatur tota ſecunda pars libelli, in qua dictum eſt de pertinentibus ad primas & ſecundas intentiones.

Nomina quæ diuinis conueniunt.

QVũ res nõ noĩem⁹ niſi ſcd̃m qd' eas cognoſcimus (ſunt em̃ voces ſigna earũ, q̃ in aĩa ſunt paſſionũ, vt dr̃ 1. Periher.) idcirco nũc videdũ ẽ de noĩbus diuinis appropriatis. ſciẽdũ itaq; ꝙ oĩs nr̃a cognitio ortũ habet à ſenſu, cũ igit̃ de⁹ nõ cadit ſub ſenſu ſed, ſolũ creaturæ, de⁹ in ſtatu viæ curſu naturæ à nobis cognoſci nõ põt, niſi ꝑ creaturas eo mõ q̃ cauſa cognoſcitur ꝑ effectũ. Et hãc viã poſuit Apoſtolus Roma. 1. Inuiſibilia dei ꝑ ea q̃ facta ſunt intellecta conſpiciunt̃ ſempiterna quoq; eius virtus & diuinitas. Scd̃m aũt Dionyſiũ, 7. ca. de diui. noibus, tribus modis ꝑ creaturas venimus in dei cognitionẽ, ſcilicet via cauſalitatis, eminẽtię & remotionis. Et huius rõ ſimul cũ ſufficiẽtia ſic ſumit̃, qa eẽ creaturę ẽ ab altero, vñ ſcd̃m hoc ducimur in cauſam à q̃ ẽ. Hoc aũt põt eẽ duplicit̃, aut quãtũ ad illud q̊d receptũ eſt, & ſic ducimur ꝑ modũ cãlitatis. Aut quãtũ ad modũ recipiẽdi, & hoc duplicit̃, qa vel amouemus à deo qcq̃d ꝑfectiõis ẽ in creatura, & ſic ẽ via remotiõis. Et ſcd̃m ꝙ illud q̊d ẽ receptũ in creatura ꝑfectius & nobilius ẽ in deo, & ſic ẽ via tertia. ſ. eminẽtię. Per viã ergo cauſalitatis deũ cognoſcimus ſic arguẽdo. Om̃e q̊d habet eẽ ex nihilo oportet ꝙ ſit ab alio aliquo à quo ſuũ eẽ fluxit, ſed oẽs creaturę hñt eẽ ex nihilo, ꝙ patet ex earũ impꝑfectiõe & poſſibilitate, ergo oportet ꝙ ſint ab aliquo vno primo nõ creato, & hoc deũ dicimus. Et de hoc dicit glo. Ambroſii ſuper epiſtolã ad Roma. ca primo. Vt deus q natura inuiſibilis eſt, etiã à viſibilib⁹ poſſet ſciri, opus fecit quod opificem ſui viſibilitate manifeſtauit, vt per certum incertum poſſit ſciri, & ille crederetur deus omnium, qui hoc fecit quod ab homine impoſſibile eſt fieri. Per viam autem remotionis procedimus ſic, quia vltra omne imperfectum oportet eſſe aliquid perfectum, cui nulla imperfectio admiſceatur, ſed omne corpus eſt quid imperfectum, quia eſt terminatum & finitum ſuis dimenſionibus, ergo vltra omne corpus oportet ponere aliquid quod non ſit corpus, quod ſpiritum dicimus incorporeum. Om̃e autem corporeum eſt mutabile, & de ſui natura eſt imperfectum ergo vltra omnes ſpiritus mutabiles, ſcilicet animæ & angeli, oportet eſſe aliquod ens incorporeum immutabile & omnino perfectum, quod deum dicimus Et de hoc dicit Auguſtinus 8. de ciuit. dei ca. 8. Viderunt ſummi philoſophi nullũ corpus eſſe deum, & ideo cuncta corpora tranſcenderunt quærentes deum, viderũt enim quicquid mutabile eſt non eſſe ſummum deum, omniumq; principium, & ideo omnem animam mutabilesq; ſpecies tranſcenderunt. Deinde viderunt omne quod mutabile eſt non poſſe eſſe niſi ab illo qui incommutabiliter & ſimpliciter eſt. Intellexerunt ergo eum omnia iſta feciſſe & à nullo alio fieri potuiſſe. ¶ Per viã autem eminentię in eſſendo ſic procedimus, bonum & melius dicuntur in comparatione ad optimum, ſed in creaturis & ſubſtantijs corpus inuenitur bonum, ſpiritus melius, in quibus tamen nõ eſt bonitas à ſemetipſis igitur oportet dare aliquod optimum à quo ſit bonitas in vtroq;, hoc eſt deus, Et de hoc dicit Auguſtinus libro ſexto de ciuit. dei, & eſt in glo. roma. pri. Conſiderauerunt philoſophi quicquid eſt in ſubſtantijs vel corpus eſſe vel ſpiritum, meliusq; ſpiritum eſſe quam corpus, ſed longe melior eſt qui fecit ſpiritum & corpus, & hũc deum dicimus. Sic ergo patet quomodo in diuinorum cognitionem deuenimus, quia per creaturas, & per eas tripliciter, quia via cauſalitatis, via remotionis, & via eminentiæ. Et hæc tria ſumuntur ſecundum tria in creaturis reperta, nam omnis creatura eſt ens productum de nihilo ab alio. Inquantum autem eſt ens, aliq̃ ꝑfectionẽ importat qa ꝑductũ ab alio cauſam efficiẽtem habet, quia vero de nihilo vertibile eſt in nihil ſubſetracta influentia conſeruantis. Via ergo eminen-

nentie inuestigandi deum sumitur à prima conditiõe, via causalitatis sumitur à secunda, via remotionis sumitur à tertia. Quod autem dicitur de cognitione diuinorum, intelligendum est de cognitione naturali & per viam naturalis inuestigationis. Per fidem autē & lumē fidei aliter in cognitione diuinorum venimus, quia per dicta sacrę scripturæ credimus ex autoritate dicentis quod est deus, & sic ipsum credimus trinum in personis, vnū in essentia, quod nullo modo possumus cognoscere ratione naturali. Et ita patet quomō deum cognoscim⁹ in ratione naturali & per fidem.

¶Communis distinctio est, quod de re aliqua potest haberi duplex cognitio, scilicet quid rei, & quid nominis: vt ergo pateat hæc distinctio, notādum est quod pōt capi vel ex parte rei, vel ex parte nr̄i. Si ex parte rei, hoc pōt esse triplicit, vno mō cōparādo entia realia ad illa quæ non habent entitatem realē, vt lapidem ad chymeram, & sic habentia entitatem realem, vt cælum terra & huiusmodi dicuntur non solum habere quid nominis, sed etiam quid rei. Non habentia autem realem entitatem, vt figmēta, priuationes, & huiusmodi dicuntur habere solum quid nominis. Et taliū fit notitia tm̄ ad quid nominis .i. quid est illud quod significatur per nomen. Secundo modo potest distingui quid rei contra quid nominis accipiēdo in eadem re, vt dicatᷣ quid rei illud, quod pertinet ad essentialia, quid autem nominis illud quod ptinet ad accidentalia, ita quod vtrunq; tam qd rei quam nominis accipiatᷣ realiter, tamen vnū in essentialibus, aliud in accidentalibus. Et sic res dicitur cognosci quantum ad quid rei, quando cognoscitᷣ definitio eius essentialis, quantum ad quid nominis quando cognoscitur aliqua eius discretio solum accidentalis. Tertio potest intelligi vt dicatur res cognosci quantum ad quid rei, cognitione speciali distincta & perfecta, quantum autem ad quid nominis, quando cognoscitur cognitione confusa generali & imperfecta. ¶Ex parte autem nonstri potest intelligi etiam respectu illorum quæ veram entitatem habent tripliciter. Vno mō vt dicatᷣ fieri de aliqua re ex parte nostri quid nominis, quādo solum scitur quid significatur per nomen. Quid autem rei quando scitur sua quidditas seu natura perfectę. Sed potest intelligi hæc distinctio vt dicatur sciri de re quid nominis, quando solum scitur quid importatur per nomen, ignoratur tamen an talis res per nomen significata sit in rerum natura vel non. Quid autē rei qn̄ scitur non solum quid importatur, per nomē, sed etiam quod talis res per nomē significata est in rerum natura. Tertio potest intelligi quid nominis contra qd rei vt diceretᷣ scire qd nois, qn̄ scitᷣ de re solū quod ē in rerū natura, nesciᷣ tn̄ qd ē talis res. Et sic solū res scitᷣ quod ē res, aut diceretᷣ scire qd rei qn̄ sciretᷣ nō solū qa ē, sed etiā qd realiᷣ & qd eētialiᷣ res ē, vt si nō solū sciretᷣ qa hō ē, sed qd ē homo, qa animal rōnale. Sic ergo patet, quod potest intelligi distinctio de cognitione rei quantum ad quid rei & nominis, & tam ex parte nostri quā ex parte rei.

¶Istis suppositis dicendum est quid de deo cognoscere posumus, Accipiendo itaq; qd nominis pro eo q̄d est scire quid per nomen importatur vel pro cognitiōe confusa, vel pro cognitione quorundam quæ per modum proprietatum accidentalium deo insunt, vel pro cognitiōe actualis existentię, statim patet quod de deo cognoscimus quid nominis, nam de deo cognoscim⁹ quid importatur per hoc nomen deus, quia secundum Anselmum, illud quo magis cogitari non potest, Cognoscimus etiam confuse quid est, quia substantia spiritualis omni imperfectione carens. Cognoscimus etiam quia bonus, iustus & misericors. Cognoscimus etiā quia est in rerum natura actu existens, nec solum fide, imo naturali ratione, & sic patet quod de deo cognoscimus quid est quantum ad quid nominis. Accipiendo autem quid rei pro vera entitate, & talis entitas est in rerum natura vel pro quidditate & natura rei in generali, sic de deo scimus quid est. Sed accipiendo qd rei pro distincta & perfecta cognitione rei, sic de deo nescimus quid rei, vnde cum venitur ad perfectam cognitionem dei & distinctam, magis scimus quid non est q̄ quid est, propter quod dicit Dionysius secundo capite cælestis hyerarchiæ, quod negatiōes de deo sunt verę, affirmationes autem incompactæ. Magis tamen venimus ad perfectam cognitionem quid deus est per fidem, quam per rationem, nam per fidem cognoscim⁹ deum trinum & vnum, ad quod nullo modo pertingit ratio naturalis. Sic ergo patet quomō de deo cognoscimus quid nominis vel quid rei. Causa autem quare in speciali non possumus cognoscere quid rei determinate de deo ē, quia nullus effectus in determinatam & perfectam cognitiōem causæ ducere potest, nisi totam virtutem causę cōequet. Deus autē nō cognoscitur nisi sicut causa per effectus, qui nullo modo possunt virtutem causæ adęquare, imo distant in infinitum. Ex quo sequitur quod de deo, quid est, perfecta & distincta cognitione scire non possumus.

¶Deus autem vt prius patuit per creaturas cognoscitᷣ multis modis, scilicet via causalitatis, eminentiæ, & remotionis, sequitur quod omnibus modis istis in generali & pluribus sub istis in speciali de⁹ à nobis fit nominabilis. Nominatur ergo noībus ad causalitatē pertinentibus secundum quod sunt multi actus eius & effectus, vnde quia creat dicitur creator, quia saluat dicitur saluator, & sic de alijs. Nominamus etiam eum nominibus remouentibus imperfectionem quæ respiciunt viā remotionis, & dicimus quod est increatus, immensus, infinitus, incommutabilis, & vt communiter talia nomina sunt negatiua. Nominamus etiam eū nominibus respicientibus viam eminentiæ, & dicimus eū esse intelligentem, volentem, sapientem & omnipotentem. Et quodlibet modo istorum nominum in exprimendo pertinentia ad dictam maiestatem vsus est Innocentius tertius, extra de sum. tri. & fi. catho. in capitulo, Firmiter credimus, vt patet intuenti. Patet ergo qd deus ex creaturis potest multipliciter nominari.

¶Nomen præterea dicitur proprie rei aliter conuenire quando in re illa est illud realiter ad quod significandum nomen est primo & directe impositum, sicut ridere primo & directe est impositum ad significandū determinatum actum, qui in solo homine inuenitur. Nomen autem dicitur metaphorice transsumptiue vel similitudinarie conuenire alicui quādo res ad quam significandam nomē est primo & indirecte impositum, non est in alio, sed est solum in illo quędam similitudo vel proportio, sicut in prato non est ille actus ad quem significandum ridere directe & primo est impositum, sed in eo est quędam similitudo vel proportio, quia floritio prati prætendit quandam iucunditatem, sicut risus signum est iucūditatis in homine. Ex hoc igitur patet quomodo aliquod nomen conuenit alteri rei proprie vel metaphorice.

¶Ad qd' dico proprium potest sumi dupliciter. Vno mo-

187 modo, prout diuiditur cõtra commune, & sic hominis
est proprium ridere, sentire autem non, sed est commu
ne homini & alijs animalibus. Alio modo potest acci-
pi proprium, prout diuiditur cõtra metaphoricum, &
sic ridere proprie inest homini, metaphorice autem cõ
uenit prato. Quando ergo quæritur vtrum aliquod no
men deo proprie conueniat, aut loquimur primo mo
do accipiendo proprium, prout diuiditur contra com
mune, & sic accipiendo proprium pro definitiuo, pro-
ut dicitur perfectio & quasi definitio, ita quod signifi-
cet diuinam essentiam & secundum propriam & perfe
ctam eius naturam, sic animal rationale est proprium
homini, sic dicendum est quod non. Cuius est ratio, qa
deum nominamus sicuti ipsum cognoscimus & intel-
ligimus, sed deum non cognoscimus in speciali & pro
prie quantum ad determinatam & distinctam cognīti
onem quod est definitiue, vt prius patuit, ergo &c. Nõ
ergo proprium, prout diuiditur contra commune, cõ-
uenit deo absolute loquendo, nec deo aliquod nomen
proprie conuenit accipiendo proprium, prout diuidit̃
contra commune, & sub isto sensu loquitur Dionysius
primo capitulo de diuinis nominibus dicens. Omnib⁹
autem incõprehensibilis est & neq; sensus eius est, neq;
fantasia, neq; opinio, neq; nomē, neq; sermo, neq; tact⁹,
neq; scientia. Et eodem modo loquitur autor libri de
Causis propositione quinta dicēs. Causa prima superi
or est narratione, & deficiunt linguę à narratione eius.
Si autem accipiatur proprium prout diuiditur contra
metaphoricum, sic dicendum est quod quædam pro-
prie, quædam metaphorice deo conueniunt, vbi opus
est duplici distinctione. Prima ē, quod nomina possunt
considerari dupliciter, vel quantum ad rem significatā,
vel quantum ad modum significandi. Secūda est ꝙ no
mina sunt in quadruplici differentia, quia quædam im
portāt imperfectionem in suo formali significato, sic-
ut esse creatum, esse mortale, esse corruptibile & huius-
modi. Alia sunt quæ important exclusionem imperfe-
ctionis creaturarum, sicut infinitas excludit finitationē
potentiæ mutabilis dependentia naturæ. Vel impor-
tant perfectionem in tali gradu, qui nullo modo con-
uenit creaturæ, sicut omnipotens, æternus, & huiusmo
di. Alia sunt q̃ importāt pfectionē absolute, nõ secūdū
aliquem modum determinatum deo vel creaturis, sic-
ut esse, cognoscere & huiusmodi. Alia sunt quæ impor-
tant perfectionem, sed cum determinato modo, q mo
dus solum competit creaturis, vt sentire, esse agnum, le
onem, & huiusmodi. His suppositis si quęrat̃ an aliqua
nomina deo conueniant proprie, & quæ, dicendum ē
iuxta primam distinctionem ꝙ vel loquimur quātum
ad modum significandi, & sic nullum nomen cõuenit
deo proprie, quia omne nomen quantum ad modum
significandi sequitur modum essendi repertum in crea
turis, & quædam conueniunt creaturis quæ nullo mo
do conueniunt deo. Si autem loquamur quātum ad si-
gnificatum, sic respondendum est iuxta distinctionem
secundam, quia vt loquimur de nominibus importan
tibus in formali significato imperfectiõem, & talia nõ
proprie nec metaphorice conueniunt deo præcise, vt
esse mortalem, corruptibilem, & huiusmodi, vt de se pa
tet. Dico autem pręcise, propter assumptam humanita
tem in filio, ratio cuius conueniebat esse mortalem. Si
autem loquamur de secūdo genere nominum quę sci-
licet important determinatam perfectionem modo de
terminato conuenienti deo soli, vel important exclusi-
onem omnis perfectionis creaturæ, vt æternus, omni-
potē s

potens, & huiusmodi quantum ad primum, infinitus,
immutabilis quantum ad secundū, sic dicendum est ꝙ
hæc deo proprie & non metaphorice & soli conueni-
unt. Et huius ratio est, quia illa deo proprie & soli con
ueniunt quæ sunt imposita ad significandum directe,
& primo illud quod in deo solo est, & talia sunt huius-
modi, igitur &c. patet discurrēdo per singula. Si autem
loquamur de nominibus importantibus perfect õem
absolute, quæ sunt nomina tertij generis, vt intelligere
& huiusmodi. Sic dicendum est, quod cum res significa
ta per talia nomina directe & realiter sit in deo quod &
talia proprie de deo dicuntur. Et posset formari ratio
eo modo quo prius, amota dictione exclusiua solum. Si
vero loquamur de quarto genere nominum, quæ scili
cet important determinatam perfectionem solis crea-
turis conuenientem, vt est sentire, esse agnum, esse leo-
nem & huiusmodi. Et sic dicendum est, quod talia deo
conueniunt proprie, sed transsumptiue, quia res per ta
lia nomina significata non est in deo, sed aliqua eius si-
militudo, vñ dicitur deus similitudinarie sentire, qa co
gnoscit singularia, dicitur enim leo, quia ē fortis, agnus
quia mansuetus, ignis quia vindicando iniquitatem cõ
sumit, & sic de alijs. Ex his igitur patet in quodam gene
rali quę & quomodo nomina deo & diuinis propie vel
metaphorice cõueniant. Et quod dictum est de nomi
nibus intelligendo dicendum de participijs, verbis & a
lijs dictionibus quantum ad dicta & quantum ad dicē
da.

¶Nomīa præterea deo & creaturis cõuenientia nõ
dicuntur prædicari vniuoce, nec pure prædicari equiuo
ce de deo & creaturis, sed quasi medio modo, scilicet a-
nalogice & proportionaliter. Quid autem sit equiuo-
cum, vniuocum, & analogum dictum est prius, proba
tur ergo propositum tali ratiõe. Plus distat deus & cre
atura in entitate, in nobilitate, & perfectione quam sub
stantia & accidens, sed ratione distantię in entitate, in
nobilitate, perfectione nihil commune substantię & ac
cidenti dicitur vniuoce de eis prædicari, sed solum ana
logice, vt patet quarto metaphi. propter quod ens cõ
mune vtriq; analogice dicitur, ergo multo fortius no-
mina q̃ deo conueniunt & creaturis non vniuoce, sed
analogice de vtroq; dicūtur. Et ita docet doctor com
munis in pluribus locis, & specialiter in prima parte q.
3 articuol nono.

¶Videndum est, nunc cum analogum per prius dica
tur de vno quam de alio, de quo per prius dicantur ta
lia de deo vel creatura. Ad hoc dicendum quod opor
tet præmittere duplicē distinctionē. Prima est, quod si
cut prius patuit, nomina quædam proprie, quædā me
taphoricæ deo conueniunt, Secunda quod in nomini
bus attenduntur duo, scilicet significatum & modus
significandi. Quo viso dicendum quod omnia nomi-
na quæ solum matephorice deo conueniunt dicuntur
de creaturis per prius & quantum ad significatum &
quantum ad modos significandi, quia nomina talia di
cta de deo nihil aliud significant nisi similitudinem ad
tales creaturas. Sicut enim ridere dictum de prato, ni-
hil aliud significat quam quod pratum similiter se ha-
beat in decore cum floret sicut homo cum ridet se-
cundum similitudinem cuiusdam proportionis. Sicut
nomen leonis dictum de deo nihil alud significat quā
quod deus similiter se habet vt fortiter operetur in su
is operibus sicut leo in suis operibus, per prius autē cõ
uenit nomen rei quam quod significet aliquam rei si-
militudinem, & ideo talia per prius conueniunt crea-
turis

turis quam deo. Nomina autem quæ non metaphorice sed proprie deo conueniunt, dicũtur quidem per prius de deo quantum ad rem significatam, & per posterius de creatura, sed quantum ad modum significandi per prius conueniunt, vt dicitur creaturæ, & per posterius deo, vt bonitas, vita virtus & huiusmodi. Et ratio hui9 est, quia huiusmodi perfectiones in creaturis non sunt nisi inquantum à deo emanant. Vnde quantũ ad modum significandi patet quod per prius talia imponuntur à nobis creaturis, quas primo cognoscimus, vñ modum significandi habent qui competit creaturis. Patẽt hæc per doctorẽ cõmunẽ prima parte, q. 13. articulo 6.

¶Nomina quibus vtimur in diuinis, quædam sunt vel conueniunt deo præcise, vel deo in supposito filij in assumpta hũanitate. Et ita sunt duo modi in genere nominum quibus vtimur in diuinis, vtrunq; autem genus horum nominum subdiuiditur, quia in talib9 quædam nomina dicuntur proprie, quędã metaphorice. Quantum autem ad ista quæ deo præcise sine humanitate assumpta conueniunt, & proprie est trimembris distinctio, secundum quod tria sunt in diuinis de quibus talia nomina prædicantur. Secundum autem doctrinã Boetij & beati August. primo de tri. Quicquid est in diuinis, vel est essentia, vel notio, vel persona. Quid autẽ importet per quodlibet istorum nominũ supra de q̃libet dictum est locis suis. Essentia autem vna est, personę tres, notiones quinq;. Nomina ergo quæ diuinam essentiam significant vel aliquid ad essentiam pertinẽs dicuntur essentialia, vt substantia, bonitas, & huiusmodi. Quæ ad personas vel ad personam pertinent dicuntur personalia, vt pater, fili9 & huiusmodi, quæ vero ad notiones notiõalia, vt paternitas filiatio &c. Nomina ergo essentialia prædicantur & sonant in quid, vt quid est substantia, quid est natura &c. Nomina personalia prædicantur & sonant in quis, vt quis est pater, quis fili9, quis spiritussanctus. Nomina notionalia sonant & prædicãtur in quæ, vt quæ est paternitas, quæ filiatio & huiusmodi. De istis ergo per ordinem est dicendum, & primo de nominibus deo conuenientibus sine hũanitate assumpta, secundo de conuenientibus cum hũanitate assumpta.

¶Igitur quantum ad primum, quomodo substantiua nomina essentialia quæ sunt abstracta, & hæc sunt illa quæ abstractæ diuinam essentiam significant, vt essentia, bonitas, diuinitas, & huiusmodi dicantur in diuinis. Dicendum quod talia iuncta cum nominibus, verbis, participijs, personalibus vel notiõalibus reddũt locutiones falsas, vnde hæc est falsa, essentia est generata, vel generat, vel generatur, essentia est de essentia, vel essentia est apud essentiam. De istis autem nominibus q̃ pure sunt essentialia est tenendum generaliter q̃d omẽ nomẽ essentiale prædicatur de quolibet persona per se, & de omnibus insimul singulariter & non pluraliter, vt verbi gratia, pater est diuinitas, filius est diuinitas, spiritussanctus est diuinitas, & simul sunt vna deitas & vna diuinitas, & non deitates vel diuinitates.

¶Nomina aũt essentialia concreta sunt quæ ad modum concretorum formas in supposito significant q̃si formam in subiecto, vt deus, creator & similia. Hæc autem generaliter significant diuinam essentiam, sed q̃nq; supponunt pro essentia, quandoq; pro persona. Et de his generaliter est tenendum, quod de qualibet persona singulatim & de omnibus simul prædicantur in singulari, & non in plurali, vt pater est deus, filius est deus, spiritussanctus est deus, & tres personæ sunt vnus de9, & non tres vel plures dij.

¶Nomina vero essentialia substantiua media inter abstracta & concreta dicuntur illa quæ habẽt modum, formã & significationẽ abstractorũ, sed vsum & officium concretorum, vt bonitas, sapientia, & huiusmodi. Et licet ista sint abstracta, supponunt tamen aliquãdo pro persona vel personis, vt sicut cũ dicimus, lumen de lumine, principium de principio, hic supponũt pro personis, ita cum dicimus sapientia de sapientia, & huiusmodi similia. Et hæc nomina sicut abstracta prædicãtur de qualibat persona, & de omnibus simul, non pluraliter, sed singulariter. Vñ conuenienẽ dicit, pater est sapientia, filius est sapientia, spiritussanctus est sapientia, & omnes tres vna sapientia, non tamen plures sapientiæ. Et ita patet quomodo debemus vti substãtiuis nominibus in diuinis, siue sint abstracta, siue sint cõcreta, siue media quæ essentialia dicuntur.

¶Nomina partitiua dicuntur quæ aliquam distin9ctionem important, vt aliud & huiusmodi, & de talibus tenendum est quod in neutro genere, de nulla personarum dicuntur comparando vnam ad aliam, vt nõ bene diceretur, pater est aliud à filio, quia denominaretur diuersitas in essentia, comparando tamen personas vel quamlibet vel omnes simul, vel etiam ipsam essentiam ad creaturas, potest prædicari partitiuum adiectiuum de eis neutraliter, vt bene dicitur, pater & filius & spiritussanctus, & eorum quilibet in diuina ẽẽntia sunt aliud vel est aliud à qualibet creatura. In masculino autem prædicantur de qualibet persona respectu alteri9, sed non respectu essentię, quia essentia nõ distinguitur à persona, vnde bene dicitur, pater est alius à filio, & nominatur distinctio personalis, sed non bene dicitur, pater est aliud vel alius ab essentia.

¶Nomina autem adiectiua numeralia sunt, vnus, duo, tres, & cæ. Istorum autem est duplex regula generalis. Prima est quod in neutro genere significant diuinam essentiam, & prædicantur de omnibus simul singulariter & non pluraliter, vt pater & filius & spiritus sanctus sunt vnum vel vna essentia, in fœminino vel in neutro. In masculinis autem sunt personalia, & prædicantur de vno in singulari, & de pluribus in plurali, vt pater est vnus, & pater & filius sunt duo, ita tamen q̃ ly duo neutraliter teneatur, quia aliter esset falsa. Secunda regula est, quod talia adiectiua adiectiue retenta sequuntur naturam suorum substãtiuorum, vnde si substantiua sunt essentialia, & ipsa adiectiua similiter, & si sunt personalia, & adiectiua similiter, vnde hæc est falsa, pater & filius sunt vnus, sed hæc est vera, sunt vnus deus.

¶Nominum adiectiuorum essentialium quæ non sunt partitiua vel numeralia, quædam significant diuinam essentiam nihil aliud connotando, vt ens, bonum & huiusmodi, talia prædicantur masculine & neutraliter de persona qualibet sigillatim singulariẽ & nõ pluraliter, vt pater est ens, & bonus & non boni. De pluribus autem personis posset prædicari pluraliter masculine, & nullo modo neutraliter. Et sic possumus dicere quod pater & filius sunt duo entes vel duo boni masculine. Sed neutraliter non possumus dicere quod sint duo bona vel duo entia, q̃a ẽẽntiæ distinctio nominaretur. Alia autem nomina important essentiam aliquid connotando, & quædam quidem positiue, & q̃dam priuatiue. Positiue quidem dico, quia quædam connotant effectum in creatura, quædam quidem in ha-

in habitu, & talia dicuntur de deo ab æterno, & sic de⁹ dicitur ab æterno iustus & misericors, & huiusmodi. Quædam connotant effectũ in actu, vt iustificans, miserans & huiusmodi, & talia deo conueniunt & de deo dicuntur solum ex tempore. Connotantium autem respectum quædam connotant respectum personæ ad personam, vt similis equalis, & talia personis ab æterno conueniunt & prædicantur de qualibet persona singulatim singulariter & non pluraliter, vt pater est similis filio & non similes. De pluribus autem prædicãtur pluraliter, vnde bene dicitur pater & filius sunt similes. Quædam autem important respectum ad creaturam & connotant vt refugium, & hoc etiam connotando effectum in creatura, & de istis satis dictum ẽ. Quædam autem sunt nomina quæ aliquid connotant priuatiue, vt ęternus, quod nihil aliud est quam ens carens fine & principio. Immẽsus quod denotat abnegationem mensuræ, & huiusmodi, & nihilominus significant diuinam essentiam. Et talia nomina dicunt̃ de deo ab æterno, & conueniunt essentię & personæ, & prædicantur simul & diuisim acceptis singulariter & nõ pluraliter, vt pater est æternus, filius est æternus, spiritussanctus est æternus. Vnde secundum Athanasium, non tres æterni, sed vnus æternus. Patet ergo quomodo vti debemus nominibus essentialibus in diuinis tã substãtiuis quã adiectiuis. Et quæ dicta sunt pro maiori parte haberi per doctorem communem prima parte, quęstione tricesima nona in diuersis articulis.

¶Nominum personalium est quadruplex differentia. Quædam enim dicuntur de vna persona solum & singulariter, vt pater respectu patris, filius respectu filij, spiritussanctus respectu spiritussancti. Accipiendo spiritum sanctum proprio & determinato nomine personę tertiæ in diuinis procedẽtis à duobus. Quoddam est etiam nomen in diuinis quod prędicatur de duabus personis solis diuisim & coniunctim tantum singulariter & non pluraliter, vt hoc nomen principium spiritus sancti conuenit patri & filio, vt dicitur, pater est principium spiritussancti, & pater & filius sunt principium, & non duo principia spiritussancti. Et etiam nomen in diuinis quod dicitur de tribus personis simul & non de vna vel duabus solum, & dicitur singulariter & nõ pluraliter, vt hoc nomẽ trinitas quod de nulla persona singulatim dici potest, sed de omnibus simul qd' est ideo ga importat eẽntię vnitatẽ, & triũ ꝑsonarũ pluritatẽ. Vñ scđm Isidorũ trinitas dr̃ triũ vnitas. Alia noïa sunt q̃ ꝑdicant̃ de singulis persõis singulariter solis, & de pluribus pluraliter solis, vt ꝑsona suppositum & hypostasis, & huiusmodi. Vnde bene dicitur, pater est suppositum, persona vel hypostasis, non autem pater est personę. Item bene dicitur, pater & filius sunt duæ personę non vna persona, & sic de alijs.

¶Nominum notionalium triplex est differentia, ga quædam sunt abstracta, vt paternitas, filiatio, spirabilitas, & huiusmodi, talia prædicantur de diuina essentia, vt diuina essentia est paternitas, & sic de alijs. Alia sunt concreta, concreta autem nunquam prædicantur de essentia, sed solum de persona, vt hæc est falsa, essentia est generans vel generat vel est genita, sed pater est generans, filius est genitus, & sic de alijs. Item nominum notionalium, quædam prædicãtur de vna persona, vt generans de patre, nascens de filio, spiritus de spiritu sancto. Quædam de duabus, vt spirans de patre & filio, ga spirant spiritumsanctum. Quædam de omnibus prædicantur & distinctim, nam quęlibet persona distincta ab alia distincta est. Ex dictis patet aliqualis doctrina quomodo accipi & dici & prædicari debeant nomina propria deo conuenientia in diuinis, siue sint essentialia, siue notionalia, siue personalia.

¶Nomina autem quibus vtimur in diuinis quæ sunt transsumptiue & metaphorice dicta in scripturis quasi infinita sunt, & de omnibus singulatim non est multũ vtile reddere rationem. Vt tamẽ de consimilibus & alijs pluribus detur documentum aliquod generale, accipiemus in hominibus illa quæ de deo methaphorice propter similitudinem alicuius conditionis vel proprietatis dicuntur. Igitur secundum Damascenum quamuis deus sit infigurabilis & simplicissima natura, nihilominus in scripturis dicitur habere oculos, visum & palpebras, quia suam virtutem consideratiuam & cognitiuam nihil euadit. Aures & auditum, ga vt propicietur supplicationibus clamorum hunc imploramus. Os & labia & fauces, quia ille nobis reuelauit quæ homines per huiusmodi organa exprimunt & ostendũt. Guttur & gustum, quia in nostræ iustitiæ operibus delectatur tanquam in gustu. Nares & olfactum, quia tãquã odor suauissim⁹ ei placet quicquid sibi exhibet nostræ deuotionis affectus. Faciem, quia per eius præsentiam & virtutẽ diuinus sermo nobis insinuatur, nam persona in facie declaratur. Manus & brachia repræsentant eius sublimem & insuperabilem operationem, nam & nos huiusmodi organis talia operamur. Dextra certiora & digniora dei insinuat, vnde & per dexterã iurare dicitur, quando eius immutabile consilium denotatur. Frequẽter pauperibus subuenit, & indigentibus auxiliatur, & ideo pedes habere dicitur, ostendit enim talem effectũ quem solent homines operari pedibus vel incessu. Pectus & cor habere dicitur propter cognitorum & secretorum iugem recordationem. Ventrem & viscera, propter illã quam operatur in nobis misericordiã & cõpassionem. Irasci dicitur & fremere propter odium malitię, & iustam quam infert peccantibus vltionem. Dormire dicitur & obliuisci, propter iniuriæ & pœnæ dissimulationem & remissionem. Vnde quia tot modis per sua beneficia nostra supplet̃ indigentia, more hũano membra diuersa in scripturis sacris sibi attribuuntur. Multa alia sunt quæ deo metaphorice conueniunt, quorũ notitia per simile potest ex dictis haberi. Vnde de nominibus metaphoricis hæc dicta sufficiant.

¶De nominibus autem filio conuenientibus in humanitate assumpta, docet sic Isidorus in libro ethimologiarum septimo capitulo, quod Christus in scripturis multis modis vocari consueuit. Dicitur enim Christus quasi chrismate vnctus, eo quod præ cunctis consortibus om̃ium gratiarum vnctus est plenitudine. Dicitur etiam Iesus hebraycæ, sother græcæ, saluator latine. eo quod cunctis gentibus missus ẽ in salutem. Messyas autem dicitur, eo quod om̃is prophetalis, sacerdotalis & regalis dignitatis priuilegio sit diuinitus insignitus, nam Messyas vnctus dicitur. Dicitur etiã Emanuel, id est, nobiscum deus, eo quod deus per virginem natus in carne apparẽs nobis se coniunxit. Dicitur verbũ caro factum, quia verbum est inquantum à patre nascitur in æternitate. Sed caro inquãtum à matre nascitur in temporis mutabilitate. Similiter dicitur vnigenitus & primogenitus, quia patris & matris fuit vnicus ante quem nullus, post quem nullus alius. Dicitur etiã principium, quia per ipsum pater omnia fecit. Finis, quia in ipso, & per ipsum omnia sunt & fiunt. Os dei, quia per ipsum deus mundo loquitur. Manus ga per ipsum rerum

tum vniuersitas cõtinetur. Via, quia per ipsum ad brauium peruenitur. Vita, quia in ipso viuitur. Veritas, qa nec fallit nec fallitur. Fons, quia omnis boni origo indeficiens, omnes reficiens sitientes. Multa alia nomina dicuntur de Christo, quæ ibidem explicat Isidorus, in qbus & in istis quædam Christo proprie, quædam metaphorice conueniunt, de quo sine vlteriori perscrutatione in ipso qui est finis omnium, finem & terminum loquendi imponamus. Nam patet omnium diuinorum nominum aliqua generalis explicatio supra posita, & quantum ad nomina propria & quãtum ad metaphorica & quantum ad illa quæ sunt CHRISTO conuenientia, in quibus quo ad illa quæ sunt sufficienter dicta indulgeatur scriptori. Et si quæ bona sunt reddantur gratiarum actiones creatori. De quo dicit Bernardus, quod est immutabilis ratio creans mentem ad se participandum, viuificans ad sentiendum, afficiẽs ad appetendum, dilatans ad capiendum, iustificãs ad promerendum, accendens ad zelum. fœcũdans ad fructũ, promouens ad bonitatem, dirigens ad æquitatem, roborans ad virtutem, formans ad beneuolentiam, modificans ad scientiam, moderans ad sapientiam, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuãs ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circundans ad securitatem. Qui amat vt charitas, nouit vt veritas, sedet vt ęquitas, dominatur vt maiestas, regnat vt princeps, medet vt salus, reuelat vt lux. Cui honor & gloria in secula seculorum.

INDICVLVS INDICEM

præscriptum difficilium vocum theologiæ alphabeticé ordinãs.

Intellectus

¶INDICIS DIFFICIlium terminorum Theologiæ, FINIS.

Sententiarum maxime notabilium, in Collectaneis B. Dionysij Carth. super Sententias vsurpatarum, Index.

¶Lectori huius indicis hoc in primis sciendum est, priori numero indicari librum, & ideo ultra 4 non extendi: posteriori, paginam: a, priorem columnam: b, secundam.

Amor

Angelus

aureola

chari-

Compassio

contri-

deus

for-

hō n

ima-

ingra

mul

pc̄tm̄

perso

pœ-

præ-

voti

Finis Indicis.

ERRATA QVAE IN PRIMO INDICE annotari necessaria visa sunt, Primus numerus folium, secundus columnam, tertius lineam indicabit.

Folio 4. col. 2. linea, 5. obnoxium maledicto. Ibidem, linea 63. spiritus indissolubiles. 7. 1. 6. sed superuestiri. Ibi 2, 55. terra vel. 13 1. 40. Christi in vtero. Ibi 46. facere nimiam. Ibi 2. 13. naturaliter & gratia. Ibi 45. 9 omni gratia 14. 1. 51. spiritui reluctatur. 15. 1. 41. vbi tantum carni. Ibi 49. sicut nec. Ibi 2. 8. nec tamen. Ibi 41. Sic non dicitur ille. Ibi 64. in forma serui. 16. 2. 61. dilectionẽ operantem, non est meritoria, non enim 19 1. 41. scandalũ cesset. 23. 1. 8. obstinati sunt, nõ tamen. Ibi 2. 9. id est per creaturas. Ibi 13. scilicet philosophis. Ibi 33. creaturarũ omnipotens. Ibi 60. qui non est deus, qui est pater, 24. 1. 36. Deo hoc est esse. Ibi 2 48. tempora nec localis. 26. 2 31, aer in volatilibus & aqua. Ibi 50. partim causaliter 28. 2 30. eligit, sed 30 1 20. de filio & spiritu. Ibi 60. tantum est quantum tres. 31. 2. 10. lignis Sethim. Ibi 17. non prodest. 32. 1. 51. Exclusiuę dictiões in diuinis. Ibi 56. Excommunicato iuste, 33. 2. 34 quod alia qualitas. Ibi 45. fides Christi impetrat. 34. 1. 1. cognitione & articulorũ Ibi 37. quia natus ad. Ibi 59. trinitatis est opus Ibi. 2. 33. non natiuitatis. Ibi 37. nuncupatione natiuitate non. Ibi 65. esset æterna natiuitate filius. 35. 1. 1. vtraq; natiuitate scilicet. 36. 1. 2. odij & falsitatis. 37. 2. 1, ipsa merita. 38. 1. 17. intelligitur per creaturam, Ibi 30. angeli ad cõuiuendum, 41 2 49. meminisse, intelligere &c. 42, 1 22. autem proprium. Ibi. 66. Ingenitum dupliciter sumit, Ibi 2. 45. pœnam in futuro collocat. 43. 1. 27. Iteratũ tamen. 44 1. 10. fecerit illud pro quo. Ibi. 11. non peccat, ẽ tamen, 46. 1. 13. quia diuinitus acceperat. Ibi 38. habet sicut corpus, cui secundum locũ assignat. Ibi 41. sursum & deorsum. Ibi 43. & ecõuerso scilicet vel, Ibi 45. vt corpus, vel quia loco definitur. Ibi 2. 18. verbum intemporaliter in quo. Ibi, 55. non per imitationem. Ibi 63. item si per sortiarias. 49. 1. 23. veritatem, nõ. 51. 1. 38. quia possit. 52. 2. 32. Sed hoc 54. 1. 58. non pertinent. 56 1. 50. vt de materia. 57. 1. 11. cum & ipse. ibi 49. ingenitus quia non est filius. 66. 2. 23. procedit à patre in filiũ & de filio. ibi 65. hypostasis patris ab 67. 2. 48. id est, differentias. 73. 1. 64 51. ly. omia. ibi 2. 2. habet se. ibi 8. initio præsciuit. ibi 20. qua scientia. 74. 1. 20. & sedi cum. ibi 56. inferiori portione. 75. 1 42. Nam eadem. ibi 2. 12. eis firmamentum, ibi 33, erit tibi. 77 2. 45 æqualis patri. 79. 1. 13. ga ibi. 81. 2. 37. fidei emundetur, ibi 39. vbi queritur. 83 1 17. quã deus. 84. 2. 44. & signi. 86. 2. 5, pro opere.

ERRATA CIRCA TEXTVM PRIMI ac tertij Sententiarum.

Lector meminisse debet hic primo numero indicari folium, secundo lineam, inde veram subsequi lectionem.

Foli. 90. 19. vel etiam. 91. 25. quare ipsum. 144. 19 si ita ẽ. 146. 35. non amittendo. 147. 47. sine pręiudicio. 173 44. propter diuersitatem accidẽtium vel partium dicit, sed propter diuersitatem ac. 228 19. vnde & nos. 268. 4. missus est vt sit. ibidem, 8 missa est vt sit. ibi 25. Pater enim est. 423. 10. Si vero secundum. 449. 42. filij esse ab. 456. 24 cum per eius gratiam. 474. 25. ga sapientia genita. 475. 5. dicitur pater vel filius 496. 11 est ibi substantiæ. 572. 27 apponi gratia quibus non. 598. 44. nisi quia potest. 632. 12. congregat pullos suos.

ERRATA CIRCA TEXTVM TERtij Sententiarum.

Folio 2. 2. natum de. ibi 23. à nullo alio. ibi eadem linea, habet pater. 3. 1. filios confitemur, ibi 25 meus dilectus. 21. 7. ostendit hic. ibi 12. est repsentatiuũ. 22. 6. de⁹ pfect⁹ est idem & homo, ibi 24. sui contaminatiõe. 33. 13. cuiusquam putes. ibi 24. & non generis. ibi 35. tamen inde. ibi, 53. caro peccati est. 34. 3. eius quæ &. ibi 7 præter libidinis. ibi 8. in eo corpore. ibi 18. verbum dei sibi 44. 36. sit eius filius 45. 13. est autẽ ex. ibi 24. filios homines, sed 52. 13. hic de⁹ humanã. 53. 7. fidei catholicæ. ibi 33. vnitã eẽ. 54. 9nã illa. ibi 19. Aĩa cm̃ absoluta à corpore. 57. 30. & humana carne. 58. 22. iam est ex. ibi 36. factus est homo. ibi 51. in quibus omnibus. 73. 45. inquantum est deus 92. 9. cum ait Clarifica filium tuũ. Nos sumus 100, 34. agatur de ea 105. 28. non q; ipse 106. 40. sui ostensionem. 115. 2. gratuita vel genita. ibi 17, sed non omia 131. 24. habens naturã. 141. 19. naturæ vitiatæ 147. 30. & ideo ei, ibid. 39. cum patre ęterno. 154. 26. hoc tamen nomẽ, ibi 30, quod & deus illum. ibi 39. ante in obscuro erat. 155. 38. remanere licebat. 194. 8. seductio ita plene vt añ. ibi 11. sine culpa. ibi 20. scilicet crucem, ibi 42. vt omnino non sit, sed 165. 4. & inquantum. ibi 42, verbum quod ẽ essentia. 171. 8. potentia manifesta 172. 14. alieno dominio. ibi 24. ad efficientiam 176. 52. carnem eam assumendo. 177. 7. lib. tertio. ibi 8. vt verbum pati. 179. 5. post resurrectionem scilicet fuit immortalis. 180. 41. sapientiæ vbi eum includat. ibi 47. totus, id est, perfectus 181. 5. non totum, id est, non secundum vtramq; naturam. ibi 21. eãdem vnitatẽ scilicet personæ. ibi 24. Quid ergo & propter quid, & quid, & secundum quid. ibi 26. dominici, id est de mysterio incarnationis. 195. 13. qua credunt. ibi 14. & tamen. ibi 23. in cordibus nostris 196. 36. dubitet quod sint aliqua non apparentia per. 204. 29. intelligantur nunc in ænigmate. ibi 33. intelligimus vt de articulis fidei 215. 47. id est, non 227. 31. debeat à dilectiõe

dei

CLARISSIMI VIRI FRANCISci Craneueldij Nouiomagi. LL. Doctoris, Cæsareæ maiestatis consiliarij, carmen in laudem D. Dionysii Carthusiensis.

NVbila mens hominum, multisq́ obnoxia curis,
Gaudet, dolet, pro qualitate temporum.
Hic tristem deflet casum, vel funus acerbum,
Et tristiorem morte vitam deierat.
Ille nimis veneri vel turpi deditus aluo,
Curare diuos non putat mortalia.
At quisquis medio potuit consistere calle,
Diuis amicus & superno numini.
Ille tenet clauum constans, & turbida tranat,
Pelagi æstuantis, & rapacis æquora.
Nec timet irati fumosa pericula ponti,
Nec quicquid vsquam displicet mortalibus.
Ille deo fixus hæret, solumq́ tremiscit,
Vniq́ seruit sempiterno numini.
Talis erat, Carthusiaco Dionysius albo,
Teneris qui ab annis nomen addidit sacrum:
Vnica cui sacras chartas tractare voluptas,
Quas & diurna voluit & sera manu.
Et cui posteritas multum debere fatetur,
Tot eruditis excitata vocibus.
Tot sacris adiuta libris, quibus inclita sentit,
Diuini amoris efficax incendium.
Et velut in syluas ignis admissus adurit,
Flammasq́ spargit & vicina corripit.
Sic Dionysiaco lector pius ardet amore,
Et a caducis ad perennia aduolat.
Salue digna coli, tantoq́ insignis alumno,
Tali sepulchro Ruremunda nobilis.
Nobilior dicenda tamen, quum viderit orbis,
Typis sacratos exijsse codices.
Egregiam his operam sumpsit Theodoricus vrgens,
Athleta fortis ac laboris improbi.
Quem nimium perferre graue est, ni cœlitus adsit,
Quæ dura mollit, numinis benignitas.
Tuq́ viro ingentem lunata Colonia debes,
Orbisq́ totus pro labore gratiam.
Sed sacer ille labor non terrea munera poscit,
Aurumq́ vilem existimat terræ scobem.
Mercedem expectat, quam secula nulla abolebunt,
Et cum beatis florituram gloriam,
Et simul eximios fructus & dona daturam,
Vitæ perennis in perenni gloria.

¶ Aliud eiusdem in eūdem.

SI cupis o lector sacros gustare liquores,
Ignitumq́ dei concipere eloquium,
Phœbeumq́ iubar totis traxisse medullis,
Qd nūquā partes nouerit occiduas:
Hunc legito dulcem cunctis Dionysion horis.
Quem Carthusiacam sis peperisse domū.
Ille tibi fidei magno feruore iacentem,
Scintillam & sacros mouerit igniculos.
Excutiet quamuis duro de pectore flammas,
E quibus æternus progeneratur amor.
Lurida contemnes vani spectacula mundi,
Et quicquid miseros solicitare potest.
Ipse viam ingressus arctam deducere multos,
Gaudet & excelso restituisse loco.
Ergo alacres tantum q́ ducem tantumq́ sequamur,
Doctorem, & cupida voluite scripta manu.

Ordo alphabeticus huius totius Indicis.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T.

Omnes terni sunt, præter P. quaternū, suntq́ simul decem & nouem.

SVMMA

Continet totum opus Sententiarum cum Indicibus terniones CCXIII & vnum folium, facientes folia CCCCCCXL.

EXCVDEBAT IASPAR GENNEPAEus Coloniæ pridie Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli. Anno 1535

TRINITATI GLORIA.

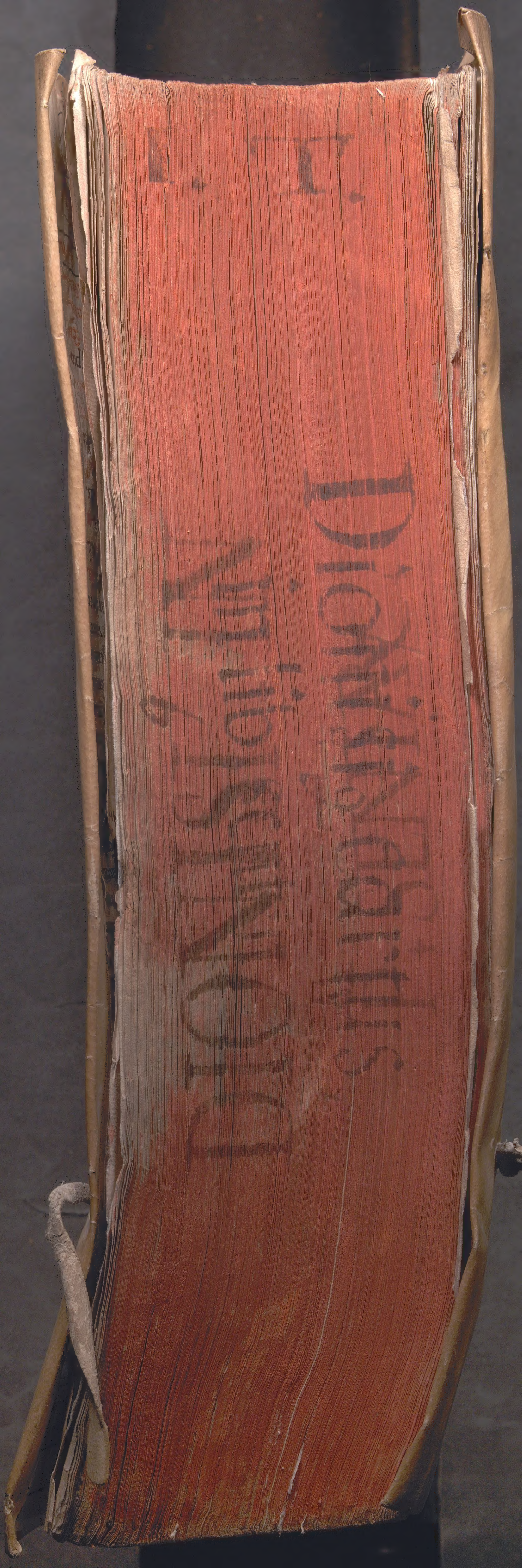

ALARDI AEMSTELREDAMI IN LAVDEM D. DIONYSII RICELI CARTHVSIANI, EPIGRAMMA.

Quis nouus ecstaticus sophus hic? Dionysius ille
 Ricelus é cœlo ceu Cato prosiliens.
Quatuor ista nimis metuenda nouissima quorsum?
 Hoc gentilitium vendico stemma mihi.
Quid latus clauus, vestisq́ꝫ simillima cygno?
 Index germanæ candor amicitiæ.
Quid calami? quid pugillares? plurima produnt
 Scripta, quibus quosuis hortor & admoneo.
Ecquod habes epiphonema tandē singula claudēs?
 Sit deus in seclum, sit benedictus amen.
Quid sol in manibus sibi vult? errantibus vnde
 In rectam possent monstro redire viam.
Sub pedibus, pstratus humi cacodemō, inanes
 Demonstrat fastus, quos ego despicio.
Quid sibi vult tādē cœlū vndiq; & vndiqꝫ lumē?
 Nil cœleste nisi mens mea solicitat
Sed qd opus multis frustra me prodere signis
 E scriptis melius noueris effigiem.

Dionysij Carth.

...mmercium : cr...
...unani ... animarum
...irgin... digni-
... homo... fermine,
...am den...
...52...

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm